CURTII SPRENGEL

INSTITUTIONES

PATHOLOGIAE SPECIALIS.

EDITIO ALTERA AUCTIOR ET EMENDATIOR.

LIPSIAE,
SUMTIBUS F. A. BROCKHAUS.
1819.

CURTII SPRENGEL

INSTITUTIONES MEDICAE.

TOMUS IV.

PATHOLOGIA SPECIALIS.

EDITIO ALTERA AUCTIOR ET EMENDATIOR.

LIPSIAE,
SUMTIBUS F. A. BROCKHAUS.
1819.

CONSPECTUS.

INTROITUS.

LIBER I.

MORBI FEBRILES.

LIBER II.

DE INFLAMMATIONIBUS.

LIBER III.

DE EXANTHEMATIBUS.

LIBER IV.

DE EXCRETIONIBUS ABNORMIBUS.

SECTIO I.

DE FLUXIBUS.

SECTIO II.

DE RETENTIONIBUS.

LIBER V.

NERVORUM ADFECTUS.

SECTIO I.

DOLORES.

SECTIO II.

SECTIO III.

MORBI SPASTICI.

SECTIO IV.

DE MENTIS MORBIS.

LIBER VI.

DE CACHEXIIS.

INSTITUTIONES

PATHOLOGIAE SPECIALIS.

INTROITUS.

DE DIVISIONE ET EXPOSITIONE MORBORUM.

1.

Provisis omnibus, quae pertinent ad universa morborum genera, ad exponendum ortum et ad declaranda symptomata, singulorum tractatio incipienda est. Hos autem in sua dividendos esse genera, ex antiquissimis inde temporibus, unus fuit omnium medicorum consensus.

Neglectis, quae e scholarum ratiociniis fluxerunt, partitionibus, atque, quam post Asclepiadem Bithynum plerique scholarum taedio occupati praedicarunt, divisione in acutos longosque morbos; id generatim monendum esse arbitror, plerosque nostrorum hominum, qui in usum vertere ratiocinia consuerunt, ad symptomata potius consilium transtulisse quam ad morbi essentiam, quae, cum vel lateat vel in contentione sit, divisionis normam constituere non posse credita est. Hinc et Cullenius et qui eum sequuntur ad Swediauerum usque, cum passiones maxime in pathologia speciali exponendas esse contendant (*path. gen.* §. 8. 9.), ad symptomatum concursum etiam ubique respexerunt: speciebus morborum vel e symptomatum diversitate, vel e se-

de varia, vel e potentiarum nocentium varietate deductis. *)

2.

Quod etiamſi nec abſonum nec inutile eſſe videtur, ſyſtematum tamen, quibus corpus conſtituitur, conſideratio et rationi magis idonea eſt et utilior (*phyſ.* §. 61., *path. gen.* §. 28.).

Quodſi igitur ſyſtema ſanguiferum a musculari diverſum, ſuis legibus adſtrictum eſt, peculiari modo a potentiis externis adficitur et morbos ſingulares conſtituit. Dividendos eſſe etiam exiſtimo ſyſtematis ſanguiferi aegritudines in eas, quae arterias ipſas et venas occupant, et eas, quae in ſyſtemate capillari ſedent: illae *febrium*, hae *inflammationum* et *exanthematum* nomine veniunt. *Sanguinis* et humorum *fluxus* autem et curſus naturalis defectio his ipſis adnumerantor. Musculorum dein concentus adfectus *ſpaſmos* conſtituit. Organa autem ſenſiferae vitae dum patiuntur, vel *dolores* inde vel ſenſuum vitia naſcuntur. Denique ſi partes nutritioni ſeu reproductioni praefectae adficiuntur, *cachexiae* oriuntur.

Haec quidem haud ita ſumenda ſunt, quaſi potentiae externae in nullum aliud organon agerent, neque morbus in alia ulla parte formam acquirat ac in indicatis. Etenim et febris cum ſpaſmis, doloribus, ſanguinis aliorumque humorum fluxibus, et dolores cum febribus, ſpaſmis et exanthematibus et quaelibet fere aegritudo cum aliarum omnino partium adfectibus iuncta eſſe poteſt. Symptomatum vero eſſentialium ſyndrome, ſeu paſſio ipſa (*path. gen.* §. 8.) formatur in ſingularibus illis partium ſyſtematibus.

*) Uberior eſt in exponendis ſyſtematibus noſologicis illuſtris Hildenbrandius (*inſtit. pract. med.* 1. p. 10 — 30.).

Superfluum autem arbitror partitionis examen, quam poſt Troxlerum (*path. gen.* §. 31.) et Ackermannus et Clarus commendarunt, morborum nimirum vel proceſſum vitalem vel plaſticam formam occupantium, cum (l. c.) iam uberius de ea praeceperim.

3.

Quodſi genera ſumma morborum ſede conſtituuntur, ſpecies puto tum virium ratione, tum cauſſarum externarum aut internarum varietate, tum etiam haud raro ſymptomatum differentia graviore formari.

Virium ratio cautiſſime in quovis morbo aeſtimanda eſt, iuxta ſyſtematis unius aut alterius vel debilitatem vel intentam efficientiam. Satis enim probatum eſt (*path. gen.* §. 52. 64. 66 ſq.), neutram virium rationem univerſalem eſſe aut per omne omnino corpus aequabiliter dominari. Hinc in examine aegritudinis, dilucidata conditione pathologica (*path. gen.* §. 7.) ſeu ſede morbi, inquirendum eſt, quodnam partium ſyſtema efficacia nimia aut abolita adficiatur. Namque et in iis morbis, ubi debilitas univerſalis vulgo ſtatuitur, vel musculorum vel vaſorum ſyſtema nimis incitatum, et in iis, qui e nimia efficacia vulgo derivantur, organorum plurium debilitas negari non poteſt. Neque puto Clarum, qui adynamiae informationem in morborum examine urget, alienum eſſe a mea opinione. Diſertis enim verbis (*Annal. des klin. Inſtit.* 1, 57.) adynamiae duas ſpecies, alteram a remotis ſtimulis, alteram a nimia incitatione ortam, poſſe ſimul adeſſe perhibet, unde, inaequabilem ſaepius diſpenſationem virium accuſandam eſſe (*path. gen.* §. 57.) quam veram debilitatem, fatendum eſt.

4.

A caussarum externarum differentia saepissime proficiscendum esse, dum morborum species enumeramus, facillime probatur efficacia epidemicarum caussarum, contagii et venenorum: dein etiam vitiorum formae internorum, quae gravissimam saepe morborum differentiam constituunt. Lapsi tamen sunt, qui, Sauvagesio praeeunte, quamvis vel fortuitam caussarum varietatem velut peculiarem morbi speciem considerarent, exemplo cephalitidis aegyptiacae, quam Sauvagesius a cephalitide spontanea (*nosol. meth.* 1, 484. 485.) separavit. Multo melius egerunt Daniel et Swediauerus, qui congestas fortuitas varietates caussarum generibus quibusdam adnumerarunt, etiamsi ille ea genera iusto pauciora veritatique haud satis consentanea stabiliverit, hic vero nonnunquam fallatur in enumerandis caussis.

Caussarum earum investigatio maximi est momenti, cum curandi modus ii nitatur. Symptomatum autem syndrome iuxta ac examen praegressarum noxarum lucem foenerant, qua caussarum genera haec exponuntur.

5.

Adminicula eius investigationis largitur cadaverum sectio, quae tum morbi effectus in alienandis partium formis et destruendis organis, tum vitia formae, e quibus aegritudines nascuntur, in conspectum edit. Eximium eum cognitionis pathologicae fontem optime et utiliter aperuerunt, qui, inventa in cadaveribus cum praegressis morborum phaenomenis cautissime conferentes, nexum symptomatum cum vitiis internis scienter probarunt, Morgagnii et Testae exemplo. Magnopere vero falluntur,

qui, quemlibet morbi effectum pro cauſſa habentes, diverſos maxime morbos ex uno eodemque ortu repetunt.

6.

Morborum examen igitur verſatur tum in generibus, tum in ſpeciebus exponendis, *diagnoſticam* artem conſtituens, quae, quanti ſit ac quantopere fructuoſa, paucis vix dici poteſt: ſiquidem adfinium aegritudinum discrimen, e ſymptomatum et cauſſarum ſedula et curioſiſſima inveſtigatione erutum, curationis rationem ſaepe alienam probat. Hinc Germanorum, Wichmanni maxime et Schmalzii, conamina nunquam ſatis laudanda ſunt, quibus difficilium cognitu morborum cognitio dilucidatur.

7.

Quae obtrectatores medicinae continuo obiiciunt, incertiſſima praeceptorum indoles, e latentibus inprimis cauſſis fluunt (*phyſiol. intr.* p. 44.). Is autem certitudinis defectus indies minor fiet, ſi medici naturae morborum inveſtigandae ſedulo et cautiſſime operam dant. Plures enim morbi, maioribus noſtris dubii, nobis etiamnum manifeſtiores ſunt. Hinc non deſperamus de abstruſorum morborum cognitione, ſed omnes latebras ſcrutando nihil intentatum relinquimus.

8.

Morborum ſpecialium hiſtoriam tractaturos oportet protinus nominalem exhibere aegritudinis definitionem, quam ὑπογραφὴν aut ὑποτύπωσιν veteres empirici nuncuparunt, quaque prolata quivis ſciet, quid ſit morbus quaque ratione discrepet ab aliis. Rationi enim congruum eſt et in omni ſcientiae doctrina receptum, primum dicere, quid

res ſit, dein vero quomodo cognoſcatur, poſt e qua cauſſa oriatur. Hinc ὑποτύπωσιν merito ſequitur morbi ea deſcriptio ac adumbratio, quae, fortuitis rebus neglectis, conſtantia duntaxat et eſſentialia complectatur, atque ex omnibus obſervatis caſibus veriſſimam imaginem proponat. In qua quidem adumbratione curioſe eſt inveſtigandus ordo phaenomenorum, ut prodroma ſymptomata ab initio, incrementum ab ἀκμῇ, haec vero a decremento rite diſtinguantur. Imago erit igitur mutabilis et pro ratione temporum, quae morbus percurrit, mutanda.

Huic adumbrationi adiungenda eſt diagnoſis, ſeu ſymptomatum is delectus, quo ab adfinibus poſſit morbus diſtingui (*path. gen.* §. 15. 16.).

Eam hiſtoricam pathologiae partem excipit merito ratiocinium. Quod hactenus informandum eſt, ut cauſſarum externarum internarumque enumeratio praecedat, ſequatur de natura morbi ratiocinatio, ſeu definitio realis. Eam, ἐπιλογισμόν et φαινόμενον λόγον a veteribus empiricis nominatam, rite ita inſtituimus, ut a manifeſtis rebus, phaenomenis et cauſſis, proficiſcamur, transeamus autem, recta ratione et inductione (*introd. ad phyſ.* §. 20.) utentes, ad latentes res, ſeu adyta naturae. Sic probabilia coniectura ſequentes diſcimus verecundiam verorum naturae ſcrutatorum, qui certitudinem nullam quaerunt, niſi quam in diſciplina haec experimentali opperiri poſſimus (*ib.* p. 40. 41.).

Addenda ſunt praeſagia, ſeu praecepta, quae ſedula et cauta docuit obſervatio de decurſu morbi et exitu.

LIBER I.

MORBI FEBRILES.

CAPUT I.

DE FEBRE GENERATIM.

1.

A priſtinis inde temporibus febris nuncupata eſt aegritudo, in qua conſtanter motus ſanguinis acceleratur et temperies corporis absque cauſſa externa transeunte mutatur. *) Motus duntaxat febriles oriuntur ab animi perturbationibus (*path. gener.* §. 166.), calore externo (§. 125.), vini potu (§. 143.), motu nimio corporis (§. 179.) aliisque rebus incitantibus. Quae quidem orgaſmi et temperiei mutatae phaenomena ſi morantur, febrem ipſam conſtituunt.

Quodſi unquam in febre pulſus tardatur et temperies nullo modo mutatur, febris nequaquam nominandus eſt is ſtatus, qui febrem potius ſequitur, ſicut nervorum reſolutio ſpaſmum, gangraena inflammationem: febres autem malignae ſaepius transeunt in eum torporem totius corporis, qui perperam febri ipſi adnumeratur.

Numerum quidem pulſuum febrilium aut gradum caloris febrilis menſura quadam circumſcribere

*) *Πυρετός ἐστι πλεονασμὸς θερμασίας νοσώδους ἀναφερομένης μετὰ παραλλαγῆς σφυγμῶν ἐπὶ τὸ πυκνότερον καὶ σφοδρότερον.* Defin. med. in Galen. opp. 4, 395.

vetant varietates, quas ſexus, aetas, clima, victus ratio inferunt (*phyſiol.* §. 171.).

2.

Omnem febrem arbitramur eſſe adfectum univerſalem, ſeu eum, qui omnem omnino organiſmum a ſanitatis lege deflectere iubeat, omnesque partes in conſenſum trahat (*path. gen.* §. 28. 29.). Quodſi enim in parte quadam circumſcripta motus ſanguinis acceleratur, temperie mutata, congeſtio potius nuncupanda venit, quam febris (*path. gen.* §. 77 — 79.). Loquendi uſus leges ſanxit, quas nemo impune negligit.

3.

Prodroma febris nec naturam ſpeciei ſequuntur, nec aegri conditionem nec potentiarum externarum indolem; ſed fortuito vel adſunt vel deficiunt; ſiquidem febris nervoſa modo ſine ullo praevio ſymptomate infeſtat aegrum, modo diutius praenunciatur. Vulnera inſignia et laeſiones violentae poſt tertium nonnunquam diem febrem producunt, alioquin vero confeſtim.

Solent autem, ſi adſunt, prodroma verſari in organico ſenſu alienato (*phyſ.* §. 88., *path. gen.* §. 275.). Languoris ſenſus et moroſitas, capitis temulentia, ſtupores artuum et torpor totius corporis, dolores tractorii per membra cum temperie varie mutata; horripilationes cum cute pallida oculorumque acie imminuta maxime vulgaria ſunt ſymptomata. Accedunt ſecretionum vitia, urina turbida, lingua muco obducta, ſudores languorem inducentes cum horroribus alternantes, vel ſuppreſſa omnino transſpiratio. Appetitus naturalis deficit et guſtatus vitia oriuntur.

Ea omnia interdum ſilent, dum aliquid ſalubriter excernitur, aut dum vires iterum naturae pro-

videntia refocillantur. Caussa enim quaevis, stimuli vices agens (*phys.* §. 62.), limitat vires, haud subito per totum corpus, neque constanter, sed leviter nonnunquam initio et obiter, ut inaequabilis dispensatio ilico cessare possit, dum caussa removetur. Quodsi vero in actione praeternaturali pergit, morantur et recurrunt prodroma, donec aegritudinem ipsam efforment.

4.

Initium febris utplurimum horrores, frigus aut ipsum rigorem complectitur (*path. gen.* §. 233.). Horror, remittentibus febribus peculiaris, e dorso et centro gangliosi systematis gastrico oribundus, fastidium infert et nauseam, cutis insuper aspritudinem, quam cum anserina comparamus; tremores; pulsus exiles, contractos et duros, frequentes tamen; secretionum denique suppressiones. Rigor, intermittentibus familiaris, stipatus incedit nervorum distentionibus, concussionibus membrorum, dentium stridore, cutis colore livido, plumbeo, immobilitate membrorum, pulsibus maxime contractis, saepe intermittentibus, spirituum offensione et anhelitu, hallucinatione sensuum aut perfecta obfuscatione, animi fere perpetua desponsione, angoribus, cutis siccitate et urinae suppressione aut aquosi lotii parca excretione, alvo dura et lingua arida.

Interdum, praesertim dum horret aeger, incalescere solent aliae partes, aut eadem modo frigore occupari, modo aestu.

Mora frigoris varia est. In continentibus febribus semel initio ortum nunquam redit: recurrit continuo in intermittentibus, horrores etiam remittentium accessiones ordiri consuescunt. Moratur vel paucula scripula horae primaria, vel horas in-

tegras, priusquam in temperiem aequabilem aut in aeſtum transiverit.

5.

Aeſtus febribus peculiaris, initio localis eſſe, mox per totum corpus ſaevire ſolet. Principio cutis arida eſt, lingua ſicca, urina ſuppreſſa aut flammea, oculi ſplendentes, rubentes genae; pulſus celerrimus, fortis, durus; ſpiritus frequentes, anhelantes; vigilia torquet aegrum; ſenſus omnes incitantur, organicus hallucinatur, unde nudato corpore ilico horrores aut frigus ſentiuntur, marmarygae ante oculos, ſuſurrus aurium oritur; adſiduo iactatur aeger; ſenſus interni turbantur, ut etiam deſipere ſoleat (*path. gen.* §. 234. 235.).

Dum vero madeſcit cutis, lingua humoribus ſcatet, urina nubeculam levem accipit, aeſtus plerumque ſeſe remittere, pulſus mollior fieri et liberior ſpiritus, aeger etiam placide ſolet obdormiſcere.

6.

Eo modo finita acceſſio vel recurrit, vel penitus ceſſat. Dum recurrit, intermedium tempus eſt vel febris penitus expers vel ſymptomatum duntaxat ferocia ſeſe remittit. Ita typus febrium conſtituitur (*path. gen.* §. 34.), qui maximi eſt momenti, quamvis mutari in eadem ſpecie ſoleat, ut febris, quae principio intermittens erat, poſt ſeſe remittat aut continens etiam fiat.

Vulgatior ceteris eſſe typus tertianarius conſueſcit, ubi febris acceſſiones alternis diebus recrudeſcunt. Id in remittentibus ab omni inde antiquitate animadverſum, a nullo, quod ſciam, auctore expoſitum eſt. Legi obtemperat natura, quae nondum patefacta eſt. Componi criticorum dierum nu-

merum multiplicato ternario numero cum femiffe, F. G. Gmelinus ftatuit (*Allgem. Pathol.* p. 237.).

Cum vero in acceffionum duntaxat fine crifes contingere poffint, fymptomatum activorum effectus (*path. gen.* §. 18.) neceffe eft critica phaenomena diebus alternis, id eft, imparibus, tertio, quinto, feptimo, nono, undecimo, locum obtineant. Unde antiqui dierum potiffimum imparium acceffiones exfpectabant, adeo ut Hippocrates, fi alio die febris defiffet, recidivam timere fit folitus (*aph.* 4, 61.). Id Afclepiades, et qui fequebantur, ut vanum repudiarunt, neque in ullo die, quia par effet aut impar, vel maius effe vel minus periculum dixerunt. Saepius tamen in ipfo morbi decurfu acceffionum ratio mutatur, ut typus vel anticipet vel poftponat (*path. gen.* §. 35.). Ita fit gravior, qui remiffior effe confueverat, atque vel quartus decimus vel alius par dies criticus effe poteft. Quodfi in cruditate ac prius contingit, quam coctio fuborta fuerit, neceffe eft praecipitet aegrum, unde fextus dies et octavus praeprimis periculofi in remittentibus febribus effe confuefcunt.

Dein vero praeter remittentes continentes febres folent periodum feptenariam fervare, ita ut lege ftatutum effe videatur, eiusmodi febres eodem vigore haud ultra feptem dies morari: quem terminum fi expleverint, poffunt iterum novum durare feptenarium, unde quartus decimus dies περισσὸς, id eft *praecellens* effe confuefcit: in eo quoque magnam vim antiqui fatebantur. Quandoquidem continens typus cum remittente faepius iunctus eft: pares dies cum imparibus ita alternant, ut poft feptimum, nonum, undecimum, quartum decimum ponat Hippocrates, poft vero feptimum decimum, vigefimum primum, vigefimum feptimum trigefimumque primum (*aph.* 4, 36.). Cum perfuafum habea-

mus, obſervatione ſola, nec ratiocinio niti eam dierum enumerationem, non poſſumus quin e debilitata critica naturae vi tardiores eos dies repetamus. Namque, quae initio celeriter ſibi ſuccedunt ſymptomata activa, ea tardius ſemet excipiant in progreſſu morbi neceſſe eſt.

Hinc declaranda etiam eſt dierum indicum (ἐπιδηλῶν *Hipp.*) ratio. Etenim pleraeque criſes haud ſubito, ſed ita contingunt, ut nuncientur ſymptomatibus coctionis, quae certis quibusdam diebus obſervantur, ſi certis diebus morbus iudicandus eſt. Hinc in continentibus et peracutis morbis quartum diem indicem praedicat Hippocrates (*aph.* 2, 24.), quoniam coctio eo iam praeſagiri ſolet, ſi criſis ſeptimo ſequutura eſt.

Id tamen exploratum habemus, compoſitione febrium, quae noſtris temporibus frequentiſſima eſt, turbari dierum criticorum ordinem, eosque ſaepius penitus ſupprimi.

7.

Symptomata activa tanta copia tamque inſigni frequentia morbos febriles comitantur, ut non defuerint, qui, Helmontio, Stahlio, Boerhaavio et Stollio praeeuntibus, febrem dicerent univerſe conſtitui conaminibus naturae, quibus mors avertatur, ſervetur vita.

Alios autem morbos febre ſanari, antiquiſſima iam docuit obſervatio. Aphoniam, convulſiones, apoplecticam diſpoſitionem, hepatis dolores, lippitudines febri ſupervenienti cedere, Hippocrates pluribus locis innuit (*aph.* 4, 57. 6, 51. 7, 52. *coac.* 222. 477.). Et quotidie fere obſervatur, morbos varios diuturnos, qui e motus tarditate et ſtaſibus abdominalibus naſcuntur, febre ſuperveniente vel tolli vel levari.

Quinetiam ipſe febris decurſus docet, impedimenta quae principio limitarent naturae efficaciam, ipſa incitata vi vitali et per acceſſiones agitata iterum removeri, eoque modo ſeſe remittere morbum, dum ſalubriter aliquid excernitur aut abscedit in varia loca.

Neque tamen eo minus ſalubritas magis fortuita eſt quam neceſſaria, ſiquidem incitatio virium tantum abeſt, ut ſemper ordinem ſervet ac cum fine a natura praeſcripto congruat, ut potius hos fines ſaepius transgrediatur, nimia fiat, nobiliumque partium adfectus pernicioſos producat. Accedit, dum haud ſufficit naturae vis, receptivitatem irrito incitari, nonniſi inaequabilem inde naſci distributionem ac vires potius infringi quam ſuscitari et erigi. Hinc nervorum distentiones, inflammationes periculoſae, humorum depravationes per febrem naſci conſuerunt. Itaque ſalubritas febrium celebrata, cum Hoffmanno, Werlhofio et Dumaſio limitanda eſt.

8.

Exitioſas eſſe febres frequentiſſimum eſt. In mortem autem praecipitant, dum vel rigore validiſſimo et accedentibus nervorum distentionibus in cor et pulmones ſanguis nimio impetu corruit, ut ſufflaminetur circuitus (*phyſ.* §. 104.). Vel acceſſiones reiteratae infirmas vires etiam magis peſſumdant, ut nova imponderabilium penus generari nequeat: vel demum ipſa encephali et nervorum compages inflammatur aut hactenus adficitur, ut functionibus amplius vacare nequeat. Protinus igitur occidere poſſunt febres, dum cauſſa proxime in organa nobilia agit et nervorum efficaciam ſubvertit.

9.

Iam vero inquiſituros in febrium ortum decet

principio manifestas recensere caussas, qui febribus oriundis occasionem praebent.

Incitamenta omnia, quae primo limitantia vim, dein exsertam efficaciam proliciunt, febrem excitare valent, si in totum gangliorum systema aut in centra potius, quae cordi et arteriis provident, agunt. Etenim locales stimuli, vulnerum exemplo et lippitudinis, herniae incarceratae et ulcerum, tum demum febrem habent pedisequam, cum in consensum plura organa trahunt et gangliorum systema adgrediuntur (*path. gen.* §. 30.). Ubi vero ipsum encephalum occupat caussa febrium, silere febris solet, typhi exemplo (§. 40.). Animi perturbationes excitantes, insomnia, motus corporis arbitrarius nimis violentus, contagia, venena, hydrargyri vis, cibi potusque nimis incitantes, noxium aliquid in aëre, perspiratio suppressa, epidemicum aliquid *ἄῤῥητον*, vulnera, ulcera, exanthemata, inflammationes, dolores possunt febrem accendere, dum in centra gangliorum aut in plexus nervorum praecipuos agunt, quibus cor arteriaeque vires debent. Hinc e. g. abscessus tum demum febrem adfert, cum tantum humorum impetum producit, ut in consensum et cor et arteriae trahantur. Transitus Europaeorum in tropicum clima febrem producit, sero saepe contingentem.

10.

Vulgatissima autem est observatio, febri aequaliter pronos haud omnes esse, siquidem et infantes et feminae et meticulosi et ii, qui complexibus venereis luxuque debilitati sunt, maxime favent febribus. Contra senes et torpidi homines rigidique, melancholia adfecti et topicis adfectibus, raro febribus popularibus obnoxii sunt, unde et ulcera artificialia cavere a febrium contagio compertum est, quan-

quandoquidem circumſcriptus partis cuiusdam adfectus gangliis ſeparatus prius in univerſalem morbum abire nequit, quam conductio per nervos aucta fuerit et accelerata (*path. gen.* §. 29.).

Neceſſe igitur eſt, diatheſin febrilem ſtatuamus eſſe receptivitatem nimiam, ſeu capacitatem, ſtimulis nimis obediendi, quae conductionem faciliorem complectitur et proclivitatem ad inaequabilem imponderabilium distributionem (*path. gen.* §. 57. 58.).

11.

Ad quaeſtionem, quid febris ſit, ita reſpondemus, ut morbum ſtatuamus, qui verſetur in nimio, poſt impeditam conductionem, impetu per ganglioſos organicosve nervos ſyſtemati vaſorum providentes.

Quae quidem definitio ut illuſtretur, monendum principio eſt, minus in organorum compage ac mixtione, quam in viribus ipſis ſeu forma febrem verſari. Namque, quod ſaepius iam monuimus, ſi ſanitas verſatur in aequabili corporis concentu atque in recta ratione virium organorumque, aegritudo complectitur deflexum a conſiliis naturae, quo vires mutantur vel citra materiei animalis mutationem, vel cum organiſmi ipſius vitiis (*path. gen.* §. 7.). Iam vero febrem generatim contemplantibus obvium eſt, nullam organorum ipſorum depravationem, nullum materiei animalis vitium ſubeſſe, ſed eſſe dynamicam rationem turbatam. Namque et depravati humores et organorum labes, per febrem ſuccedentes, tantum abeſt, ut eſſentiam conſtituant, ut ubique ſequelae ſint habendae. Hinc in nervis habitare febrem, ſententia eſt omnium eorum, qui curioſe et libere febrem indagarunt, Thaerii inprimis et Schäfferi exemplo.

Neque tamen eodem modo, ac in aliis morbis, qui nervosi audiunt, nervi in febre adficiuntur. Compage enim integra sola conductio laborat; primum impedita ac retenta, dein magis elicitur ac vehementer incitatur. Accedit, quod maximi est momenti, encephali dominium minime turbari, sed gangliosos nervos solummodo adfici, praesertim eos, qui cordi vasisque provident. Namque, cum turbae circuitus febri sint peculiares, in quavis etiam febre cor et vasa pati manifestum est. Ineptum igitur nomen febris vasorum, quod recentioribus nonnullis placuit.

Cum plexus cardiacus sit primarius fons nerveae vis, qua cor vasaque gubernantur, huius etiam adfectio conductionem turbans, febris essentiam constituit. Sed differt morbus, pro adfectibus aliorum plexuum praegressis aut simul iunctis. Quodsi enim solus cardiacus plexus turbatur, continuus fere impetus sequitur retentionem. Si vero simul adfectus est plexus splanchnicus, per circuitus participat alter plexus alterius turbas: hinc febres periodicae esse solent, e plexu splanchnico natae (*path. gen.* §. 35. 57.). Cum denique alii et intermedii plexus laborant, modo facilius, modo aegrius nervi conducunt, unde remittentium febrium ortus exponi potest. Cum vero plexus splanchnicus intermissiones potius producat quam remissiones, e separatione anatomica haud liquet, siquidem vagus nervus, in plexu eo terminatus, vasis maioribus cordi vicinis providet, unde communio quaedam inter utrumque plexum elucet. Sed splanchnicus plexus a natura ita conformatus esse videtur, ut difficilius cum aliis plexibus communicare suam incitationem possit, alii vero plexus ita ut id facilius contingat.

12.

Verum eſſe hunc epilogiſmum, expoſitis phaenomenis febrium et cauſſis praegreſſis patefiet.

Conſtantiſſimum enim et neceſſarium ſymptoma, frigoris calorisque viciſſitudines, nullam explicationem et magis idoneam et clariorem admittunt, quam conductionem electricam nervorum vel impeditam vel auctam (*phyſ.* §. 305. 306., *path. gen.* §. 232 — 234.). Horrores etiam, ex ipſa plexus gaſtrici regione oriundi, ſenſus organici eam diximus contentionem, quae valida quidem ſit, neque tamen finis compos fiat (*path. gen.* §. 233.). Dein monuimus, incitatam nimis virium efficientiam excipere ſolere remiſſionem, quae chemicam ſecretorum humorum indolem mutat (*phyſ.* §. 37. 247., *path. gen.* §. 57.). Hinc febrium vel ceſſatio perfecta vel remiſſio vel intermiſſio explananda.

Cauſſae praegreſſae nituntur praeſertim incitamentis, quae in ſyſtematis ſanguiferi vires nervoſas agere easque turbare valent: accedente inprimis diatheſi ea, quae inaequabilem per nervos distributionem complectitur.

Sed et ipſa febris curatio confirmat epilogiſmum.

Nullo medico conſulente in febribus praeprimis ab ea, quae corpus regit, natura duci nos πρὸς τὸ δέον, Galeni iam eſt effatum (*meth. med.* 10, 139.). Imitatio igitur naturae nullibi magis idonea eſt. Vires enim nervorum organicorum febri intentae moliuntur continuo expulſionem aut mitigationem cauſſarum, quam adiuvare medicum oportet. Dein neceſſe eſt conductionem aequabiliorem reddere, dum aperiuntur viae, quibus efficacia naturae aliquid egerere poſſit. Denique in ipſum organicorum nervorum ſyſtema agendum eſt, ut diſpoſitio tollatur.

13.

Quamvis nimis longum esset, omnes definitiones febris, quas auctores unquam stabiliverint, ventilare, in praecipuas tamen exspatiari libet.

Erasistratus iam e turbido πνεύματι cor et arterias occupante febrem exponit, quod haud absonum videtur, si πνεῦμα veterum esse vis vitalis elementum statueris. Cum vero alii veteres πνεύματι calidum innatum substituerent, haud mirum est, si huius praeternaturalem per cor et arterias impetum haberent essentiam febris (*Galen. diff. febr.* 1, 329.). Abrogata Galeni disciplina, vitae principium rationale Archeum nominarunt cum Paracelso, quotquot mysticis ipsius philosophematibus adsentarentur: Stahlius vero, animae tribuens, quidquid mystici de Archeo nugati essent, avtocraticos animae conatus motusque ad servandum corpus febrem constituere praecepit (*theor. med.* 933.). Quam recentiores sequuti, vel simpliciter naturae molimina nuncuparunt febrem, vel irritabilitatis aut sensiferae vitae incitationem eam, quae in corde arteriisque producta salubres effectus moliatur.

Frid. Hoffmanni sententia spasmo nervoso, quo per frigus repellatur sanguis ad interna, cor et arterias incitari, ut atonia, caussis febrium producta tollatur, febris constituitur (*opp.* vol. 1, 167.). Ii opinioni adstipulatur etiam Hallerus, dum eo spasmo irritabilitatem cordis arteriarumque augeri praeciperet (*opp. min.* 1, 59.). Adsentitur etiam Cullenius, spasmum eum a debilitate orientem et in molimina naturae medicatricia transeuntem putans (*Pract. of physic*, 1, 35 sq.).

Consensus plerorumque commentorum, licet differenter enunciatorum, nostram confirmare videtur opinionem. (Cf. *Hildenbrand institut.* 1. p. 115.)

14.

Accedo ad diviſionem febrium, quae ab antiquiſſimis inde temporibus iuxta typum inſtituta fuit, intermittentes a remittentibus et has a continentibus diſtinguendo. Huic diviſioni hactenus adhaeſit poſteritas, ut et ſedem morbi iuxta typum diverſam ſtatueret, in organis digeſtionis intermittentes, continentes in ipſo corde arteriisque magnis, remittentes vero in aliis viſceribus reſidere perhibentes. Recentiores vero, dichotomia virium praelata, duplex ſtabiliverunt febrium genus, cum aucta vitae vi et cum infirmata. Quod quam erroneum ſit diſcrimen, ex iis patet, quae in pathologia generali de aſtheniae et ſtheniae differentiis monuimus (§. 69 ſq.).

Itaque et nos, ut in uſum converti poſſint, quae de febrium generibus ſtatuimus, dividendas eſſe febres arbitramur ſecundum typum, ut intermittentes a remittentibus et has a continentibus diſtinguamus, haud neglecta tamen ſede morbi et primarii organi adfectione.

CAPUT II.

DE FEBRIBUS INTERMITTENTIBUS.

I. *Generatim.*

15.

Morbi intermittentis definitio (*path. gen.* §. 35.) febris etiam intermittentis notionem patefacit. Dum enim acceſſiones ita per circuitus redeunt, ut deſinant ſymptomata neceſſaria, fortuitis perſiſtentibus, febris intermittit, remittit autem ſeſe, cum et neceſſaria perſiſtunt. Interdum vero obſcure per-

ſiſtunt ſymptomata eſſentialia, ut haud facile animadvertantur, unde remittentes febres in intermittentes abire nonnunquam, manifeſtum eſt.

Bene Sydenhamus iam quamvis acceſſionem febrilem habuit febrem continentem in compendium contractam, quippe cum rigorem excipiat aeſtus, hic autem abeat in ſolutionis aliquam ſpeciem. Neceſſe eſt igitur, ſi acceſſionum tempus ſimul ſumitur, easdem regulas exitus pateſieri, quae in febre continenti obſervantur. Hinc, cum ſeptenarius numerus valeat in continentibus, ſeptem etiam circuitibus tertianam exquiſitam iudicari monuit Hippocrates (*aph.* 4, 59.).

16.

Prodroma ſymptomata multo frequentiora ſunt in ſporadicis quam in popularibus, in autumnalibus quam vernalibus febribus.

Solet autem, quem febris intermittens habitura eſt, queri laſſitudinem, torporem, membrorum ſenſum, quaſi vapulaſſent, languorem inſignem, et ſudores poſt quemvis motum corporis, animi deſponſionem, alacritatis ſaltem defectum, inſomniam aut inſomniorum angores; ſenſum acutiſſimum viciſſitudinum temperiei et proclivitatem in frigus aut aeſtum. His accedit moleſtia in praecordiis, cum faſtidio et plenitudinis ſenſu, guſtatus varia vitia, ut modo acorem, modo mucum aut amaritudinem aut metallicum ſaporem querantur; ſiccitas linguae orisque, ſitis, praeſertim dum ieiunus eſt; interdum muci adfluxus in ore; halitus etiam ingratus ex ore, quaſi diu ieiunus fuerit. Alvus ſolet dura eſſe et lotium turbidum ſaturumque, quod excretum urit. Tandem, quod maximi eſt momenti, dolent membra ac viſcera, in quae aliquid poſt febres prius ſuperatas abſceſſit.

In his graviſſima ſunt, quae noviſſime recenſui, dein guſtatus vitia, tenſionis denique et frigoris ſenſus in ſpina dorſi.

17.

His ſymptomatibus febris ipſa acceſſio ſtipata incurrit. Horrores ſpinae cum tenſionis ſenſu, pandiculatione et oſcitatione ilico in frigus abeunt, ex ipſa ſpina dorſi oriundum et cum languore ac membrorum quaſi quaſſatorum ſenſu. Gliſcit interea frigus, ut in rigorem fere totius corporis abeat et membrorum concuſſionem, tremores artuum, dentium ſtridorem, pallorem cutis, livorem unguium, digitorum et areae oculos ambeuntis. Pulſus ſolet exilis eſſe et durus, irregularis, interdum intermittens: ad haec cordis palpitatio, pectoris angores et ſpirituum difficultas: faſtidium, vomituritio et excretio humorum fere corruptorum. Urina eſt aquoſa, tenuis, ſine ulla hypoſtaſi. Oculorum adſpectus turbidus, languidus cum continua illacrimatione.

Mora frigoris eſt varia, pro typo febris, pro indole popularis morbi, pro aliis rebus, quae indolem morbi mutare valent; diutiſſimum eſſe in quartana, breviſſimum in tertiana conſueſcit.

Abit ſenſim in temperiem aequabilem, quae mox tranſitura eſt in aeſtum, horroribus protinus interceptum, et a capite colloque corpus reliquum invadentem. Dum incaleſcit aeger, rubet etiam ambitus corporis, oculi ardent, ardet halitus oris, accenditur os et lingua, cordis motus et arteriarum mire accelerantur, ut duri ſint pulſus, celerrimi et pleni: ſpiritus frequentiſſime ducuntur cum anhelitu. Incaleſcunt etiam internae partes, unde ſiti torquetur aeger: vehementer dolet caput, in quo ictus quaſi malleorum ſentiuntur. Hallucinantur ſenſus,

ſcintillae ante oculos, nyctalopia; tinnitus aurium et acutiſſimus auditus aeque vexant aegrum ac inſomnia et ipſa deſipientia.

Maturius terminatur aut tardius, dum madere incipiunt axillae, collum, lingua et volae manuum, pulſus etiam molleſcunt, urinae ſaturitas cum claritate et hypoſtaſi nubila iungitur. Quae dum contingunt, angores pectoris, cordis palpitatio et ſpirituum difficultas ſeſe remittere ſolent, ad ſe gradatim redit aeger: dum ſudor erumpit per totum corpus calidus ac peculiaris odoris, quaſi panis recens cocti ſecalini. Quo diutius moratur ſudor, eo facilius ducuntur ſpiritus, eo liberius fit caput, eo quietior aeger, donec in ſomnum rapitur recreantem.

Excipit acceſſionem ſanitatis fere reſtitutae ſenſus, excepto languore et ſenſu acuto, excepto guſtatus vitio, quaſi metallum in ore fuerit. Solet etiam faſtidire cibos, maxime carnes, vertigine facilius corripi et capitis temulentia, praecordiorum pondere, ſiti et in ſudores proclivitate poſt quemvis motum. Nec pulſus ad naturalem redeunt indolem, ſed duriores ſunt et magis incitati, urina etiam rubicundior, ſpuma obducta et hypoſtaſi praedita, quae laterarium pulverem aemulatur.

Sic ſe habet aeger in intermiſſione.

II. *De diſcrimine febrium intermittentium.*

A. *Ad typum.*

18.

Differunt febres intermittentes pro circuitus ratione. *Quotidiana* ſemel intra nychthemeron; *tertiana* tertio die redit, unum praeſtat integrum. Quodſi quarto die revertitur, biduo integro, *quartana* nominatur. Interdum etiam longiori circuitu quaedam redeunt, ſed id raro fiet, abeunte quar-

tana protracta in insolitum eum typum. *Quintanam* febrem omnium pessimam habet Hippocrates (*epid.* 1. sect. 3. p. 963.), tabe enim adfectos consumere: observavit etiam Stollius (*rad. med.* 3, 75.). Collegit copiosa de quintanis, septimanis et nonanis febribus testimonia Schenckius a Graffenberg (*obs.* lib. VI, 746. 747.). Sed, cum post Dioclem esset antiquorum dissensus, Galenus iam fassus est, licet ipse viderit quintanam, e typo vulgari in longum porrecto et haud regulari febris decursu se haec explicare.

19.

Quotidiana febris utplurimum corripit aegrum horis matutinis, frigore mediocri, diuturno, quod aestus excipit pariter mediocris et brevis, pulsibus multo minus celeribus quam in tertiana aut quartana, urina etiam minus satura et flammea. Gustatus vitium est, quasi stramina saperet, muco continuo obducta lingua, labia, dentes; iudicatur febris sudoribus, alvo mucosa et vomitu simili. In longum protrahitur atque facile febres lentas, tabidas pedisfequas habet. Hinc Marcus non immerito perniciosas habet has febres (*Magazin für Therapie,* 1, 108.).

20.

Tertiana febris medio die utplurimum invadens, breviores reliquis habet accessiones. Frigus validissimum, saepe rigor cum concussionibus spasticis artuum: aestus ingens, aridus cum delirio, insomnia, angoribus et nervorum nonnunquam distentionibus. Accedunt saepenumero sapor amarus, ructus biliosi, vomituritio, vomitus biliosi et bilis per alvum secedens. His et pustulis fere scabiosis circa labia ortis (*path. gen.* §. 267.) febris vel levatur vel abigitur.

21.

Quartana longiſſimas habet acceſſiones, veſperi plerumque ordientes et per noctem morantes. Rigor eſt valde vehemens, cum doloribus oſteocopis, interdum cum tetano et ſtupore totius corporis. Modicus aeſtus et brevis, ſudoribus levibus terminatus. Raro febris perfecte ſolvitur, accedere ſolent furunculi, ſcabies ſpuria ſeu intertrigo, viſcerum tumores duri, cum ictero et hydrope, aut etiam atri humores per alvum ſecedunt.

22.

Duplicatam dicimus febrem intermittentem, quae binas facit acceſſiones eodem temporis ſpatio, quo una alioquin contingit. Interdum ſolent ita differre, ut altera febris aliis ſtipata ſit ſymptomatibus, alio etiam tempore acceſſiones formet ac altera. Anticipant nonnunquam aut poſtponunt, ut acceſſiones collabantur et remittentium ſpeciem prae ſe ferant.

Quotidiana duplicata, a Foreſto (*obſ. lib. V. n.* 8.), Störkio (*ann. med. lib. II. p.* 164.) et Gutfeldio (*Hufelands Journ.* 24. 54.) obſervata, remittenti perquam ſimilis eſt, quod intermiſſionis tempus breviſſimum obſervari fere nequit. Tabem comitari conſueſcit et languorem inſignem producere.

Tertiana duplicata, quotidianae ſpeciem prae ſe fert, quod quotidie acceſſiones aegrum invadunt, ſed alternae ſibi reſpondent tum tempore tum ſymptomatibus.

Triplicis tertianae exemplum narrat Galenus (*de criſibus*, 2. p. 408. 409.). „Adoleſcens, qui circa autumni finem cum prima die circa quintam horam coepiſſet febricitare una cum rigore brevi, dein cum paullulum ſudaſſet multo veſpere, mox

circa horam feptimam noctis, priusquam omnino febris defineret, nova acceffio orta eft cum rigore brevi, poft paullulum fudavit. Secunda die ac circa decimam horam fimilem expertus eft acceffionem, fequentibus fudoribus. Dein tertii diei hora fecunda coepit febricitare fimul cum rigore, antequam prioris diei declinatio in quietem defiverat.„ Galeno vifa eft haec trium tertianarum complicatio. Nam et quae primo die coeperat hora quinta et fequenti nocte rurfus hora feptima, quaeque fecundo die hora decima, tum pulfum tum aeftum habebat tertianis fimillimum, ficut etiam rigores fudoresque. Nulla vero ex his ad quietem perveniebat, quoniam fequentis ipfum acceffionis principium anticipabat: hactenus, ut, fi nulla alia febris fucceffiffet, horis tribus aut quatuor homo fine febre fuiffet.

Quartanam duplicatam et triplicatam obfervarunt Galenus (l. c. *et de praenot. ad Epig.* p. 452. 453.) et Bartholinus (*hift. anat.* l. 95.). Quadruplicem tertianam memorat Tulpius (*obf.* 4, 46.). Poft duplicem enim tertianam, quafi concitato impetu, vidit irruere inufitatam hanc febrem, intra bidui curriculum quatuor circuitibus in eumdem ordinem revolutam: bis die incipiendo, bis definendo, et quidem fingulis acceffionibus, tam cum rigore in principio quam cum fudore circa finem.

23.

De *hemitritaeo* feu *femitertiana* disfenfus eft. Antiquiffima quidem Hippocratis fententia eft, hemitritaeum effe fubcontinuam, acceffionibus disfimilibus, nocturna nimirum haud valde letali, longiore vero diurna (*epidem.* 1, 3. p. 961.). Eodem modo nuperrimus obfervator Mindererus, qui in auftralibus ruthenici imperii regionibus, Caucafica provincia et Tauride, frequentem vidit, typum effe va-

rium, ſed conſtantiſſimum characterem habet alternis diebus fortiorem, alternis debiliorem acceſſionem (*Hufelands Journ.* 28.). Celſus (3, 8.) magna cura opus eſſe perhibet, ne typus febris fallat. Habere enim plerumque frequentiores acceſſiones deceſſionesque, ut aliud morbi genus videri poſſit: porrigi inter horas viginti quatuor et triginta ſex, ut, quod idem ſit, haud idem eſſe videatur. Archigenes compoſitam e quotidiana remittente et tertiana febrem habuit (*Galen. diff. febr.* 2, 336.). Ipſe vero Galenus ita deſcribit a ſe obſervatam ſemitertianam, ut paribus diebus horrida adfuerit acceſſio, imparibus vero mane altera quaedam, ea quae praeceſſerat, longe minor, ut altera die febris acceſſio ſuper acceſſionem advenire videretur. Circa octavam diei horam altera invadebat acceſſio cum rigore vehementi. Iam vero haec febris confracta ſudoribus ac bilis vomitionibus hora tertia noctis, mox extendebatur ad diei paris horam ſecundam. Et cum propinqua eſſet ἀπυρεξία, rurſus horrida atque inaequalis acceſſio ſuccedebat, quam paribus diebus fieri dixerat. Dein per totum diem malignius compreſſa ac deinceps adaucta, vix occidente ſole ad ſtatum pervenit ac declinare coepit hora quarta noctis, poſt mane rurſus ſuper abundantes reliquias additum augmentum non valde inaequale usque ad octavam horam intendebatur (*Galen. de criſ.* 2, 409.). Quam, etiamſi uberius deſcriptam formam Jackſonius triplicis potius tertianae quam hemitritaei exemplum habet.

Archigenis autem exactam definitionem ſequitur Avicenna (*can.* lib. 4. fen. 1. tr. 2. c. 40.); paullo diverſa eſt Fr. Hoffmanni ſententia (*med. rat. ſyſtem.* tom. 4. P. 1. c. 5.), licet alternas quaeque acceſſiones ſimiles habeat in febre ſubcontinua. Sed reſtituit iterum Archigenis definitionem, ſua expe-

rientia firmatam Jackſonius (*über die Fieber in Jamaica*, 14.).

Rarior eſt febris in climate magis boreali, frequens in Italia, Graecia, Oriente et tropicis regionibus. Populariter nonnunquam graſſatur, perniciem facillime afferens, quod, Spigelio teſte, inflammationes viſcerum putridae accedunt, quas licet Mindererus haud adeo frequenter obſervaverit, ſubeſſe tamen ſtaſes et ſpaſmos venae portarum, expertus eſt: hinc etiam vulgaris eſt obſervatio, in tabem transire. Quodſi ſolvitur, fieri id conſueſcit vomitu bilioſo, ſudoribus et ſedimento lotii copioſo.

24.

Proximae ſunt hemitritaeo *ſubintrantes*, quae vocantur, ſi indolem continuarum aut remittentium inducunt. Fit id potiſſimum duplici modo:

a. Ipſae acceſſiones ita porriguntur, ut integrum fere nullum ſit tempus. Quod praeprimis popularibus nonnullis intermittentibus familiare eſt, ſolet etiam nonnunquam a curatione perverſa pendere. Purgantia medicamenta in intermittentibus adhibita proclivitatem eam ad remittentem typum producere obſervata fuerunt (*path. gen.* §. 148.).

b. Vel oritur haec forma propter connubium cum febribus continuis, ob popularis morbi naturam inflammatoriam, putridam vel nervoſam. Id citra malignitatem accidere poteſt.

B. *Ad virium rationem.*

a. Febres comitatae ſ. ſtipatae.

25.

Cum inaequabilis potius diſpenſatio virium, quam vera debilitas febres intermittentes conſti-

tuat, ſingularis eſt morbi ſpecies, in qua vere vis una aut altera torpet, ſymptomate quodam periculoſo accedente. Motricis vis aut ſenſiferae languor praeprimis ſentitur, pulſibus etiam exilibus et tardiſſimis. Interdum ſolet febris ipſa mitior eſſe, quam pro vehementia ſymptomatum comitantium exſpectaveris. Maxime vero intermiſſiones aegrum nunquam recreant, ſuperſtitibus languore inſigni, pulſibus exilibus, lingua oreque aridis aut aſperis, ſapore metallico, capitis temulentia, pronitate in lipothymias, urina cruda aquoſaque, vomitibus meracis et crudis, aſpectu faciei triſti et languido. Nonnunquam ſopores per totam intermiſſionem morantur aut continuo angitur aeger, quaſi mors inſtaret.

Cetero populariter graſſari eiusmodi febres et tertianum conſueſcunt typum ſervare.

26.

Frequentiores ceteris formae ſunt:

α. *Febres ſyncopticae*, quae ita contingunt, ut praeviis ſymptomatibus febris intermittentis conſtantibus, praeſertim doloribus viſcerum ante tumidorum aut ſapore metallico, vertigine corripiatur aeger, amblyopia, ſuſurru aurium et ſurditate, ut univerſum corpus animusque ipſe inſigniter langueant, palleat facies et frigeat, oculi acie orbentur et in orbitam relabantur, quovis autem motu, quovis conatu ad erigendum anima deficiatur, ſudoribus circumfundatur frigidis et viſcidis. Poſt breviorem aut longiorem moram ad ſe quidem redit aeger, ſed defeſſus viribus, vix loqui prae infirmitate valet, pulſus ſemper ſunt exiles et contracti. Tertio quovis die recurrit ſyncope, quod ſi quater aut quinquies contigerit, praecipitatur aeger.

β. *Febres convulſivae* aut *ſpaſticae*, ubi vis ſenſifera aboletur, intenta motrice. Epilepſiae aut tetano, hyſtericis inſultibus aut hygrophobiae ſimillimi ſunt adfectus, ſtipati eodem languore virium in intermiſſionibus, eamdem perniciem minitantes.

γ. *Febres ſoporoſae* aut *apoplecticae*, a priſtinis inde temporibus obſervatae (*Cael. Aurel. acut.* 2, 10.). Praecedit capitis inſignis dolor cum vertigine, obfuſcatione ſenſuum et inſania, horroribus et calore mediocribus. Tum momento citius attonitus procumbit aeger, ore ſemiaperto, oculis fractis, lingua aſpera, livida. Stertit continuo et riget totum corpus: pulſus fere intermittere aut valde exiles et irregulares eſſe ſolent. Dum ad ſe redit aeger, memoria tamen deeſt, balbutit, nec ſatis ſibi conſcius eſt, aut adſiduam vertiginem, coecitatem, amblyopiam ſaltem queritur: aut reſoluta ſunt ſingula membra. Poſt aliquot recurſus exitium inſtat.

δ. *Siriaſis aegyptiaca* eſt compoſitus morbus. Ad febrem enim intermittentem ſoporoſam accedunt meningitis pernicioſa et hepatis adfectiones. Immanes capitis dolores cum oculis illacrimantibus et cruentis aut flavidis tranſeunt vel in furorem vel in ſoporem, cum pulſibus duris et turgore venarum iugularium. Mox eryſipelas totius capitis ſequitur cum cardialgia, vomitu율 bilioſo et ictero, mutitate et convulſionibus. Acceſſiones format aegritudo more intermittentium, brevi tempore exitioſa. Poſt mortem gangraenoſae inveniuntur meningum inflammationes et vaſa encephali atro cruore turgida.

ε. *Febres amauroticae* eosdem habent praevios capitis dolores, frigus per totum corpus et pallorem, pulſus exiles et duros. Mox oculi vehementer dolent et illacrimantur, ſubito occoecantur,

a ſe exit aeger et angitur, donec declinaverit acceſſio.

ζ. *Febres pleuriticae*, ſeu Pleurodyne intermittens maligna, quae pulſibus duris ſtipata pleuritidem veram mentitur, ſed intermittens typus, maligna indoles et ſymptomata eſſentialia febris colorem adimunt. Nonnunquam et ſola tuſſis convulſiva cum ſtridulo anhelitu totam acceſſionem format, ut continuus ſuffocationis metus cum ſumma virium proſtratione et angoribus perpetuis enecare videatur.

Nec deſunt exempla *dolorum abdominis* atrociſſimorum, inflammationem ſimulantium, cum immani angore, frigore artuum, abdominis inflatione, ſcroti ſpaſtica retractione, pulſibus exilibus frequentiſſimis et debilitate ſumma, qui et obſtipationem alvi et ipſos vomitus ſtercoris adferunt, per circuitus redituros et brevi exitium minitantes.

Nonnunquam *dysenteria* aderat, cum teneſmo cruciante, ſumma virium depreſſione, paucis deiectionibus cruentis aut mucoſis, quibus pariter pernicies brevi tempore adducitur.

η. *Dolores arthritici* febrem intermittentem comitantur, atque a vero articulari morbo differunt tum ſumma debilitate, tum pulſibus exilibus, ſiti intenſa, aeſtu graviſſimo et ſapore oris metallico.

ϑ. *Lipyriam* nuncuparunt veteres febrem perniciosam cum ardore viſcerum et frigore artuum, quae pariter intermittens eſſe conſueſcit. Ubi ſolus algor extremorum, citra ardorem viſcerum, torquet, ἠπιαλὸς dicebatur (*Galen. diff. febr.* 2, 6.).

ι. *Elodes* etiam febris veteribus dicta, quae ſudores habet adeo copioſos, ut totum corpus colliqueſcat et exitium portendatur. Reſolutio vaſculorum extremorum, quibus ſecernitur latex cutaneus, ſubeſſe videtur: ſimilis reſolutio vaſorum et du-

ductuum, quibus humores inteſtinales ſecedunt, *fluxus* varios efficit, qui accedere ad febres intermittentes malignas conſueſcunt, ut et hepaticum fluxum Torti et choleram exitioſam Panarolus, Riverius et Rhodius obſervaverint. Typus tertianarius, maligna virium proſtratio, ſapor oris metallicus produnt intermittentem indolem.

b. Febres intermittentes ſubinflammatoriae.

27.

Quanquam ad malignas febres accedere acutiſſimi dolores poſſint, alieni tamen a vera inflammatione ſunt, quae frequenter ſemet iungit febribus intermittentibus vernalibus, dum populariter diatheſis inflammatoria graſſatur. Inaequabilis ea virium diſpenſatio adeſt, ut plexus ſplanchnicus ſolus debilitatus ſit, cardiacus vero et nervi arterias adeuntes vehementer excutiant aut celerrime ſaltem conducant imponderabilia. Interdum inflammatio ipſa viſceris cuiusdam ſequitur, nonnunquam, integris viſceribus, totum corpus fere accenditur, pulſibus plenioribus, duris, turgidis venis, ruberrima facie, aeſtu intenſiſſimo multoque diuturniori, quam in vulgaribus febribus. Quodſi venae ſecantur, ſanguis cruſta phlogiſtica obtectus eſt, levantur autem ſymptomata, maxime ſi per lotium hypoſtaſis copioſa nubila ſecedit et ſudores manant. Neglecta vero ſanguinis miſſione gliſcit inflammatio, viſcera nobilia obſidentur, et tandem febris ſubintrans aut ſubcontinua evadit (§. 24.).

Haec perperam ſthenica febris intermittens nominata fuit, cum tamen nequaquam omnia organa nimis incitata ſint.

III. *De prognoſi in ſebribus intermittentibus.*

28.

Supra (§. 15.) iam monui, febrium intermittentium acceſſiones ſingulas poſſe febres continentes in compendium contractas aeſtimari: in quibus cum ſeptenarius numerus valeat, ſeptem etiam circuitibus febrem tertianam ſolvi manifeſtum eſt, quod antiquiſſima docuit obſervatio. Neque tamen in reliquis febribus computatio ea valet, cum mora acceſſionum ſaepe diuturnior ſit aut brevior quam dies naturalis. Sed mira eſt imaginationis vis, quae terminat morbum eo ipſo circuitu, qui praeſagitus fuit. Vulgaria enim ſunt exempla curationum, quas vel vetulae perpetrant ſolis carminibus. Iuſſu ſolo haec fiduciam aegri adeo augent, ut febres ſileant eo ipſo circuitu, quem ultimum fore praedixerat anus. Praeter hanc obſervationem, quanta ſit nervorum vis in hoc morbo, elucet etiam ex aliis ſanationibus, quas faſtidium, horror animique perturbationes perficiunt. Sic Cauletus de Vaumorel narrat, ſe pertinacem febrem, quae omnes medicorum conatus eluſerat, rixa et ea exorta ira feliciter perſanaſſe. Sic amuleta, bufones carpo, aranei cuti adligati, pediculi butyro iniecti febrem intermittentem ad ſanitatem perducunt, dum vel fiduciam augent, vel terrorem aut horrorem iniiciunt.

29.

Generatim quidem typus febris ſimplicior ſolet ſalubrior eſſe, compoſitus vires magis infringit et criſes perturbat. Hinc quartana duplicata aut triplicata, maxime vero hemitritaeus, multo plus mali portendunt, quam tertiana aut quartana ſimplex.

Typum ipſum ſimplicem varia formare praeſagia compertum habemus. Tutiſſimam iudicavit

quartanam, licet maxime diuturnam, Hippocrates, nec recentiores disſentiunt, exemplo Marci Bambergenſis. Neque tamen deſunt exempla et complicati morbi et abeuntis in hydropes, icteros et tumores viſcerum. Quae rarius ſequuntur tertianam, frequentius vero quotidianam.

Bonum igitur eſt, dum quartana aut quotidiana in tertianam mutatur; malum portendit, dum haec in illas abit (*Grant on fevers*, p. 40.).

Typi mutationes mutationes morbi plerumque ſignant. Si anticipat typus, ſolet febris continuae indolem adſumere, maxime ſi pluribus horis praecocior eſt acceſſio (*προληπτικῶς παροξύνοντας πυρετοὺς* nominat Galenus). Alioquin vero brevius anticipationis ſpatium ſolet in tertianis criſin praecurrere. Retardata acceſſio multo frequentius, ſi natura ſanatur febris, ſolutionem praeſagit. Quo fixior typus, eo minus ſponte ſua convaleſcit aeger, eo frequentiores ſunt recidivae. Galenus etiam (*de criſ.* 1, 5.) quando magis aequalia ſint ſpatia acceſſionibus interiecta, *ἀκμάζειν* morbum perhibet.

30.

Dein anni tempus conſiderandum eſt: id enim indolem febrium mire mutare conſueſcit. Vernales febres, utplurimum tertianae, ni ſubcontinuae fuerint, ſponte ſua ſolvi ſolent, dum calor aeſtivus accedit. Autumnales vero, multo magis erraticae ac diuturnae, recidivas frequentiſſime adferunt, totam hyemem interdum durant, donec vernalis calor eas fuget.

31.

Ineſt etiam ipſis ſymptomatibus aliqua vis ad melius aut deterius praeſagium. Siquidem rigor validus, quem excipit aeſtus ingens, ſudoribus abun-

dantibus et acidum ſpirantibus terminatus, per acceſſiones ſingulas recurrens, bonam ſolutionem nunciat. Ubi vero aeger ſolummodo horret, calore mediocri ſequente et ſudoribus haud manifeſtis, augurari vel diuturnitatem vel proclivitatem ad acutum morbum licet.

Dum nervi obſidentur per acceſſiones, ſoporibus id aut nervorum reſolutionibus diſtentionibusve ſignificantibus, aut dum nobilia viſcera doloribus et functionum perturbationibus adficiuntur, metus eſt, ne vel malignus fiat morbus vel in ſubcontinuam febrem transeat.

Urina ſolet lateritio ſedimento poſt primas acceſſiones praedita eſſe. Saluti vero eſt ſtramineus eius color et copia inſignis, quae ubi validas acceſſiones terminat, ſpes eſt, ſponte ad ſanitatem perductum iri morbum.

Intertrigo dein aut ſcabioſae puſtulae (*path. gen.* §. 267. n. 4.) cum ſeptimo febris circuitu orientes, valdeque prurientes, ſalutem praenunciant. Quodſi vero veſiculis ſimiles, praecocius iuſto erumpunt nullumque pruritum excitant, non poſſunt non malum exitum portendere; ſequuntur enim vel metaſtaſes vel febres acutae. Solent etiam chronica exanthemata cum febre intermittente alterna procedere, ut ſilente altero morbo alter erumpat.

Duplicatae febres duplici etiam modo ſolvuntur: altera febris ſua criſi ſoluta nonnunquam ſilet, altera etiamnum perſiſtente.

32.

De recidivis monendum, eas fixum quemdam ordinem ſervare, neque fortuitas res aut victus vitia accuſari debere, licet multo facilius graviusque recurrant, ſi convaleſcens ſtomachum onerat, aut fri-

gus corpore excipit, aut purgantibus ſemet infirmat, aut ſanguinem vena ſecta amittit.

Generatim vero exploratum habemus, ſeptem diebus tertianam, quartanam vero quatuordecim recurrere, ut horam ipſam ſervent, qua acceſſiones invadere ſolerent. Idem etiam tempus recidivae durare ac eodem modo ſolvi ſolent, ac febres praegreſſae. Jackſonius (*on fevers in Jamaica*, p. 300.) vidit, recidivas febris intermittentis tropicae paribus potiſſimum diebus contingere, ita ut ſextus, octavus, duodecimus, decimus quartus et viceſimus graviſſimi eſſent.

Quo longior eſt recidiva, eo difficilior eſt curatio, eo magis etiam vergit in morbos diuturnos.

IV. *De ſuccedentibus morbis.*

33.

Febres intermittentes quomodo transeant in acutos morbos, ſupra (§. 23. 24.) expoſuimus. Diuturni vero morbi, qui excipere eas ſolent, ſummi quoque momenti ſunt.

a. *Tumores viſcerum* frequentiſſimi, e ſtaſibus ſanguinis (*path. gen.* §. 81. 82.), varicibus venae portarum (§. 205.) et debilitate viſcerum exponendi, in ipſis iam febribus intermittentibus diuturnis, praeſertim autumnalibus, oriuntur, aucti cum increſcentibus acceſſionibus, minuti per ſpatia intermiſſionum, interdum dolent, praeſertim dum febris inſtat. Occupant autem tumores ii hepar, vel ſplenem vel pancreas etiam aut meſenterium. Suppreſſas aut praecocius curatas febres minus ſequuntur quam longas et quae remediis evacuantibus tractatae fuerunt. Tantum abeſt, ut a corticis peruviani adſtringente vi derivandi ſint, ut potius eo remedio optime cedant, quia cadaverum inſpectio docet, va-

ſa abdominalia laxata eſſe, viſcera debilitata aut, dum in exitium vergit, arroſa atque deſtructa (*path. gen.* §. 81.). Diutiſſime interdum perſiſtunt, ſponte non ceſſant, niſi victus ratio penitus mutata fuerit. Naſcuntur inde alii morbi ſecundarii, hydropes, icteri, exanthemata diuturna.

b. *Icterus* exſiſtit vel ex his tumoribus, vel citra eosdem e receſſu ſanguinis in partes propiores (*path. gen.* §. 90.) et abundautia pigmenti, quod in bile eſt (*ib.* §. 231.). Interdum ſolet cum ipſa febre naſci (*Grant on fevers*, p. 61.), vel dum ſequitur, nunciatur pruritu cutis, oculorum quod album eſt, in flavedinem vergente, urina turbida et opaca, flatibus continuis et alvo dura, ſtercorum etiam colore pallidiori. Solvitur mutato victu, dum ſudores copioſos fundit aeger et exanthemate miliari cutis obſidetur. Hinc Alex. Camerarius iam 1730 egregie corticis peruviani laudes in hoc ictero curando et experientia et doctrina ſua extulit (*Haller disſ. pract.* 7, 205 ſq.).

c. *Hydropes* et *oedemata* frequentiſſime cum tumoribus viſcerum iunguntur, excipiunt febres autumnales diuturnas aut eas, quae purgantibus male tractatae fuerunt. Haud alii curationi adeo tuto cedunt, quam roborantibus et cortici ipſi.

d. *Intertrigines* aut *ſcabies* ſpuria pervicax, a vera differens, quod haec ex artuum iuncturis orta contagium ſupponit, illa vero exanthemata febris ſuccedanea, totum corpus occupant, ulcera rodentia ſaepe producunt et dolores atroces noctu inprimis ſaevientes. Interdum etiam horrores et leviusculae febris acceſſiones adduntur, cum moleſto abdominis ſenſu, alvo dura et flatibus copioſis. Remedia reſolventia aut evacuantia infirmant aegrum et pervicaciorem reddunt morbum, ſoli corticis uſui cedentem.

e. *Tabes* viſcerum, diuturna inflammatione et ulceratione exeſorum. Praeceſſerunt tumores viſcerum, quibus ſuccedunt horripilationes cum calore fugaci volarum, dolores lancinantes viſcerum, maxime noctu, ſudores abundantes, quibus corpus colliqueſcere videtur. Interea lotium membrana verſicolori obducitur, cita alvus accedit et macies corporis, artus tument et tabe conſumitur aeger, ni maturior id exitium praeverterit curatio roborans et tonica.

f. *Difficultas inteſtinorum* cum febribus intermittentibus alternans in caſtris et noſocomiis militum frequens, huc pertinet. Exiſtunt etiam dysenteriae e febribus intermittentibus, cum tumore viſcerum, ſolô corticis uſu debellandae (*Morton opp. tom.* 2. *append.* p. 238. 239.).

g. *Arthritis*, ex ipſis ſtaſibus viſcerum nata, periodos nonnunquam febris intermittentis ſervat, vulgaria reſpuit remedia, nec tophos efficit, ſoli curationi cedens, quae adverſus febres intermittentes valet (*Chalmers on South-Carolina*, P. II. p. 171.).

h. *Morbus caducus* ſequitur febres intermittentes diuturnas, maleque purgantibus tractatas in infantibus mulieribusque teneris, qui dum tumores viſcerum habet adiunctos, difficillimus eſt curatu, cum cortex peruvianus, expeditiſſimum in illis remedium, prohibeatur teneritudine et proclivitate ad ſpaſmos. Graingerius tamen (*hiſt. febris anomalae batav.* p. 112.) praeſtantiſſimum invenit.

i. *Veſania* et *melancholia* ex eodem fonte manant ac reliqui morbi ſecundarii, iidem etiam curationi cedunt.

V. *De cauſſis febris intermittentis.*

34.

Nihil vulgatius eſt aut pluribus confirmatum obſervationibus, quam in paludoſis regionibus frequentiſſimas eſſe febres intermittentes, effluvia igitur paludum, ſive electricitate negativa, ſive aëre hydrogeneo noceant, hunc morbum populariter excitare (*path. gen.* §. 129.). Quodſi in Belgio et Batavia, in Holſatia, Megapolitana provincia et Pomerania, tum in tropicis regionibus humilibus, frequentiſſimae ſunt et quotannis graſſantur, rariſſimae eſſe ſolent in montoſis regionibus, Hercynia, Sudetis, Carniolia, in regionibus Africae auſtralis et in Peruvia. Quid quod incolae paludum aut accolae lacuum, pertinaciſſimis febribus vexati, ſaepe protinus ſanantur, ut in editas et montoſas regiones migraverint.

Cum vere et autumno humidus aër vigeat, terra ſit uda, paludes abundent, clarum eſt, cur iis anni temporibus populares ſint febres intermittentes.

35.

Quaeſitum eſt, febres intermittentes contagio propagentur, ſive ſecus? Ad quam quaeſtionem nos ita reſpondemus, ut nec ſporadicas nec vulgares et mitiores febres unquam contagio transire in alios ſtatuamus. Humores enim haud corrumpunt, ut elementa contagii elici poſſint. Sed cum malignae et perniciosae febres populariter graſſantur, in humores, maxime cutaneos, ita agere poſſunt, ut in his contagium eliciatur, unde et Amelungius (*Hufeland's Journ.* 18, 97.) et Cleghornius et alii contagioſam febrium intermittentium naturam pronunciarunt.

36.

Quodſi aliae cauſſae fortuitae, e. g. animi perturbationes, voracitas, male digeſtorum copia, vermes, frigus corpore exceptum aut exanthemata regreſſa, accuſantur, haec puto tum demum febrem intermittentem producere, cum popularis eſt morbus.

Neque tamen praetereunda eſt Finkii obſervatio (*de morb. bilioſ. anom.* p. 93.), varias febres, ante continuas, interdum intermittentem typum induere, dum ex aliis organis in digeſtionis officinam aut in plexus nervorum, ii praeſtitutos, migraverit cauſſa.

37.

Diſpoſitio haud negligenda eſt, quam in ſtaſibus abdominalibus, debilitate viſcerum et haud regulari virium per nervos ſplanchnicos distributione collocandam eſſe exiſtimo. Etenim, qui arthritide laborarunt, aut aliis morbis ex illo fonte manantibus, qui ſuperſtites ſunt e febribus intermittentibus, qui ciborum dyspeptorum copiam vorarunt, aut vires nondum recuperarunt, obnoxii eſſe praeprimis huic morbo ſolent.

38.

Temere nos de vera huius morbi natura iudicaturos eſſe haud vereor, ſi ſtatuamus, imponderabilium conductionem et conſumtionem impeditam in ſyſtemate ſplanchnico cauſſam eſſe primariam. Atonia autem viſcerum et humorum corruptorum abundantia vel iam praeceſſit, vel ſubito effluvii paludoſi, ſeu aëris hydrogenei efficacia ſupprimuntur vires, ut tantum conſumi, quantum per nervos advehitur, nequeat. Itaque accumulatur id, quod nervis conducitur, unde frigus (*path. gen.* §. 233.): dein ad

plexum cardiacum impetu concitato aeftus fequitur cum cordis palpitatione et pulfibus crebrioribus (*path. gen.* §. 234.). Sudoribus denique aliisque excretis humoribus reftituitur ftatus quidam et fixus ordo, quo nervorum potentia agit et imponderabilia conducuntur.

Cur autem intermiffionum fpatia hoc febrium genus praecipue formet, haud latebit, fi ad naturalem organorum digeftioni infervientium functionem confilium transtulerimus. Etenim, fi iugiter munus fuum exfequitur fyftema cardiacum et arteriofum, ventriculus et digeftionis officina tamdiu duntaxat functiones fuas exercent, quam penus digerenda et affimilanda fuffecerit. Hinc a natura ad intermiffiones adfuefacta funt ea organa.

Quod vero recurrant acceffiones certo quodam ac fixo tempore, id cum Ackermanno (*de cognofc. et curand. febr.* p. 312.) e congruente telluris motu cum incitatione vitae automaticae et vegetativae exponendum effe duco. Meridianis igitur horis tertianae febris infultus contingere palam eft; in quotidianis vero, ubi accumulatio imponderabilium citius contingit, ante praeftitutam eam congruentiam motus telluris cum incitatione organorum impetus exfiftet in alios plexus. In quartanis denique haud tanta colligitur et accumulatur copia, ut irruere ftato tempore in plexus cardiacos poffit: hinc longiora funt intermiffionum fpatia.

39.

Quodfi vero quispiam regefferit, effe et alias febres, et remittentes quidem, quae fyftema gaftricum et fplanchnicum occupant, differre has ab intermittentibus eo arbitror, quod minus ab infirmitate et atonia eorum organorum nafcantur, quam ex irritante cauffa, quae inaequabilem quidem virium

distributionem adfert, ſed vel continuo, vel modo intenſius modo remiſſius in ſyſtema ſanguiferum translatam.

Id ſaltem compertum habemus, nequaquam humores inteſtinales corruptos, ſed nervorum adfectionem, plerumque miaſmate paludoſo generatam, in febribus intermittentibus accuſandam eſſe. Manifeſto id elucet tum e noxa purgantium aliorumque remediorum, quae evacuant, tum ex uſu roborantium eorumque praeſidiorum, quae nervorum temperiem mutare ac ordinem functionum reſtituere valent (§. 28.). Fatemur quidem, obſervari interdum compoſitas febres intermittentes, ubi ex ira aut victus vitio ſaburra bilioſa vel mucoſa ſimul adeſt: pleraque vero eiusmodi exempla pertinent potius ad ſequelas morbi, qui, dum praeſertim in longum trahitur, generandis ſordibus omnino occaſionem praebet.

Quod veteres dogmatici, Platone praeeunte, ſtatuerunt discrimen febrium intermittentium: tertianas nimirum bili, muco quotidianas, quartanas atrae bili originem debere, id probabilitatis aliquid acquirit, ex humorum peculiari mutatione, quam in typo eo differenti indigitavimus (§. 19 — 21.). Verum quidem eſt, ſeri mucique plus generari in quotidiana, in tertiana maiorem bilis copiam, quartanae familiares eſſe atras deiectiones. Sed explicandum id eſſe cenſeo cum Ackermanno, dum viſcera ſtatuam in epigaſtrio ſita, hepar et ventriculum, maxime pati in tertiana; quotidianam vero ex infirmitate inteſtini tenuis et adfectione plexus meſaraici naſci, hinc ſeroſos humores abundare: denique quartanam portarum venam occupare, unde extractum bilis hemioxydatum, atro colore praeditum (*phyſ.* §. 140., *path. gen.* §. 112.) nimia copia excernitur. Inducias facit longiores haec febris,

quod remotiora ſunt loca adfecta a plexu cardiaco, neque tam cito in minus vitalibus iis organis accumulari poteſt electrica ſubſtantia, ut impetus continuos cieat.

CAPUT III.

DE FEBRIBUS REMITTENTIBUS ET CONTINENTIBUS GENERATIM.

40.

Continentium febrium a remittentibus id discrimen eſt, quod illae nullum producant tempus, quo ſeſe remittant ac levamen aeger notabile ſentiat, hae vero omnino certo quodam tempore leviora producant ſymptomata. Utraque vero ea typi forma haudquaquam pariter a ſe diſtat ac intermittens febris et remittens, cum eadem aegritudo modo magis modo minus continua eſſe ſoleat. Nec virium ratio congrua eſt cum ea typi differentia, quippe cum, in continente licet febre iugiter incitatae ſint vires circuitus, alia tamen organa valde infirma eſſe poſſint, in remittente vero maxime variet virium ratio.

Nihilominus perſuaſiſſimum habeo, et in febre remittente ſyſtema cardiacum et arterioſum ſemper magis incitari, quamdiu febris ipſa adeſt. Quodſi vero ex automatico aut organico nervorum imperio in encephalum morbus transit, quod in typho non raro accidit, nequaquam febris perſiſtit, ſed morbus febri ſuccedens, qui nervorum reſolutionibus et adynamia encephali aut ingenti incitatione inſignitur (§. 9.). Itaque paralyſis, quam nonnulli velut ſpeciem febrium conſiderant, eodem iure ſequelis febris adnumeranda eſt, ac gangraena inflam-

mationis ſucceſſionibus. Uſu enim loquendi recepimus, febrem ſemper occupare cor et vaſa, quorum praeternaturalem incitationem adeſſe neceſſe eſt, quamdiu febris moratur.

41.

Discrimen febrium remittentium et intermittentium verſatur in conductione faciliore vel difficiliore, quae plexibus vel magis vel minus ſeparatis perficitur. Si proxime cauſſa plexum cardiacum occupat, neceſſe eſt iugiter ac ſine ulla fere remiſſione excutiantur imponderabilia e nervis vaſa perreptantibus: dum vero alii plexus cauſſa obſidentur, accumulatio oportet praecedat, priusquam in plexum cardiacum poſſit irruere quidquid impetum facit. Interdum, ut ſupra (§. 39) monui, ipſum ſyſtema gaſtricum et ſplanchnicum patitur, ſed citra debilitatem praegreſſam, miaſmate paludoſo productam; tum validis et morboſis ſtimulis hactenus incitatur, ut facilius vel ſine ulla vel cum notabili remiſſione propagetur τὸ ἐνορμῶν ad cordis vaſorumque plexus, unde impetus vel continuus vel remittens naſcitur. Simile aliquid contingit, dum vaſa capillaria, lymphatica, ductus excretorii, musculi aut organa varia cauſſa febrili vexantur: propter univerſi ſyſtematis nervorum connubium accumulatum τὸ ἐνορμῶν poteſt vel maiori impetu vel minori, vel ſine vel cum aliqua remiſſione, propagari ad plexus cardiacum et qui vaſis arterioſis provident, unde febrium variarum acceſſiones exponuntur.

42.

Id habent ſingulare omnes febres remittentes, ut horroribus potius ordiantur, quam rigore: hic tamen principio continentium accedere poteſt. Quod ſi contingit, nunquam recurrere ſolet, ni perturba-

tio critica aut metaſtaſis metuendae ſint, quae praeſagiri eodem rigore ſolent. *) Pernicioſi omnino rigores, qui ad febrem remittentem aut continuam, viribus iam proſtratis, accedunt et nervorum diſtentiones aut reſolutiones inferunt.

Pleraeque huiusmodi febres, ſi principio horrorem aut rigorem etiam habuerunt, per totum decurſum aeſtu ſolo aegrum torquent, interdum tamen acceſſiones ſingulae ſolent leviuſculis horroribus incipere. Qui ſi ſemper eodem tenore recurrunt, diuturnitatem morbi aut difficillimam iudicationem portendunt, maxime dum iam infractae ſunt vires. **) Commune id praeprimis in febre tabida (*path. gen.* §. 233.).

43.

Tertianus typus plerisque febribus remittentibus familiaris eſt. Alternis igitur diebus ingraveſcere morbus ſolet, maxime vero verſus veſperam, quod ex incitatis per ſtimulos diurnos viribus elucet. Inde etiam critici motus ſolent alternis aut imparibus diebus accidere. Ubi vero minus ſeſe remittit morbus, magisque continens eſt, eadem vehementia poteſt in ſeptem dies porrigi, quo ſpatio ad finem vergente natura aliquid egerit aut alio modo ſolutio contingit.

Haud rara eſt foci febrium earum mutatio, ut quae ante capillaria vaſa obſiderent, iam in ſyſtema ſplanchnicum agant, quae musculorum telam amb-

*) Τριτοφυέα ῥίγεα, ἢν ἐν μέσῳ παροξυνόμενα, πυρετῷ ἀτάκτῳ, πάνυ κακοήθεα. Coac. 26. Ἢν ῥίγος ἐπιπίπτῃ πυρετῷ μὴ διαλείποντι, ἤδη ἀσθενεῖ ἐόντι, θανάσιμον. Aph. 4, 46.

**) Αἱ ἐκ νώτου φρίκαι πυκναὶ καὶ ὀξέως μεταπίπτουσαι, δύσφορα. Coac. 8. Οἱ φρικώδεες ἐφιδροῦντες πολλῷ, δύσκολοι. Coac. 13.

euntem occuparent, iam in plexus ipſos nervorum ſaeviant. Tali modo quoque typus viciſſitudines admittit, ut febris remittens in continentem abeat, ſeu haec in illam, aut omnis omnino febris ſileat, dum encephalus ipſe obſidetur.

Erraticae febres (πλανῆται, πεπλανημένοι, ἄτακτοι) nullum certum oſtendunt typum, ſed adeo variabilem, ut modo hac, modo illa hora acceſſio incipiat, ut inſidioſe atque ἀπροσδοκήτως, ut Galenus dicit, aegrum infeſtet. Eae febres ſolent eſſe compoſitae aut complicatae: interdum etiam ſimplices adeo vagae ſunt, ut nullum peculiare ſyſtema conſtanter invadant, ſed plexibus nervorum variis infeſtae ſint. Typhus maxime huc pertinet.

CAPUT IV.

DE SYNOCHA.

44.

Febris haec, quam febrem inflammatoriam aut ardentem auctores plerique, ſthenopyram Swediauerus nominat, veteribus vel καῦσος vel συνεχὴς φλεγματώδης (continens inflammatoria) dicta, ὁμότονος eſt et ἀκμαστικὸς; i. e. uno vigore ingraveſcit ab initio usque ad ſolutionem; hinc etiam peracutus morbus (κατοξὺ πάθος Galen.), qui ſeptenario dierum numero iudicatur. Qui ſthenicam febrem dixerunt, e continua vaſorum cordisque agitatione perperam effecerunt, vis vitalis univerſae adeſſe augmentum, quod ex praegreſſis etiam cauſſis, plerumque incitantibus, conſequi ipſis videbatur. At vero, ſi vel ad ſyndromen ſymptomatum reſpexeris, tantum abeſt, ut virium omnium concentum auctum eſſe probabile ſit, ut potius manifeſtum ſit disſidium virium variā

organa gubernantium. Digeſtio enim et ſecretiones humorum ubique fere labefactatae cum ſumma vaſorum incitatione iunguntur. Idem etiam valere de cauſſarum praegreſſarum actione, ſupra iam (*path. gen.* §. 66. 67.) monuimus.

45.

Synocha plerumque ſine prodromis, ſubito aegrum infeſtat, cauſſis fortuitis violenter ſyſtema cardiacum incitantibus. Rigore incipit brevi, violento, quem ſequitur aeſtus vehemens, ſiccus, totum corpus aequaliter infeſtans, cum pulſibus fortibus, plenis, celeribus, frequentiſſimis, initio duris, dein paullo mollioribus, principio etiam irregularibus, cum cordis palpitatione anhelitu creberrimo et angoribus pectoris. Totum corpus rubeſcit, maxime oculi, quorum acies intenditur, ut lucem etiam fugiant: ſuſurrus continuus aurium et acutiſſimus ſenſus: inſomniae aegrum torquent, nonnunquam etiam veſaniae, quae veſperi et noctu vulgares ſunt. Accedit musculorum palpitatio ſpaſtica aut tremores. Sitis intenſiſſima cum linguae et oris ſiccitate aegrum vexat. Adiuncta eſt cupiditas frigoris, maxime frigidae aquae. Urina ſolet eſſe ruberrima, clara, citra ullam hypoſtaſin, parvaque copia ſecedit. Alvus eſt dura: appetitus ciborum nullus: quae vel invitus vorat, nullo modo digeruntur, ſed cruditatem efficiunt. Sanguis e vena miſſus ruberrimus eſt et cruſtam phlogiſticam duram renitentemque format. Sanguinis fluxus e naribus, aut reſtitutus ex utero et ano, ſi hic ſuppreſſus erat, morbum ſolvere aut levare ſaltem valet. Sudoribus tamen copioſis et urinae hypoſtaſi levi et nubila iudicatur intra ſeptem aut quatuordecim dies. Quodſi ultra primum ſeptenarium febris morata fuerit, magis ſeſe remittere ſolet.

46.

46.

Simplex haec febris, ubi male tractatur, aut dum aeger iampridem organorum vitio laboraverit, abire in compofitam indolem poteft. Siquidem cardiacorum et roborantium abufus hactenus vehementem reddit morbum, ut nobilia organa infeftet et inflammationes locales adiungat: vel nervi etiam obfeffi metaftafes formare poffunt. Dein vulgare eft, orgafmum nimium partium propiorum aut etiam remotiorum feceffum producere (*path. gen.* §. 76.), unde pigmentum bilis, quod fanguini ineft, aut alia elementa praedominantur et vel biliofam vel putridam febrem generare poffunt.

47.

Oritur morbus in iuvenibus, robuftis, agricolis fanis, aut iis hominibus, qui a fanguinis fluxu confueto defecti funt. Nafcitur a frigoris fubitaneo effectu, unde Sydenhamus febrem hyemalem appellavit (*opp.* 1, 348.). Familiaris eft monticolis, in quibus Jofephus Panzani, medicus iftricus, eximie defcripfit (*Befchr. der Krankh. in Iftrien, Lübben* 1801. 8.). Animi etiam perturbationes violentae, potus fpirituofi, cibi incitantes, aromatum abufus, veficatoria, motus nimius et infomniae occafionem huic morbo praebent.

48.

Duae potiffimum funt febris ardentis varietates, altera protracta et feceffu propiorum fanguinis particularum iuncta, altera breviffima et uno nychthemero iudicata. Illa fpeciatim *caufus*, haec *ephemera* dicitur.

Καῦσος veteribus dicebatur febris ardens vel cum aurigine vel cum biliofis aliis fymptomatibus iuncta. Nafcitur autem potius aeftate, quam hye-

me, iis praeprimis infeſta, qui peregrinantur, ſiti vexati et ciborum male digerendorum varietate. Invadit rigore vehementi, qui vero non recurrit, niſi metaſtaſis metuenda ſit. Succedit aeſtus ardens, viſceribus praeprimis obnoxius, ſitim inexplebilem, deſiderium frigidi aëris, ſiccitatem et aſpritudinem linguae labiorumque producens, interdum quoque cum frigore membrorum iunctus. Accedunt inſomnia, hallucinationes et continua deſipientia. Cum his ſignis febris ardentis iunguntur ſymptomata bilioſa; ſapor amarus, dolor et plenitudinis ſenſus in praecordiis, urina crocea, interdum turbida; aurigo denique, quae ante ſeptimum diem malum exitum portendit. Tum etiam lingua atra, nervorum distentiones et mors ſuccedere poſſunt.

Quodſi vero cum lingua molliore pulſus fiunt magis regulares, molliores, cutis madida, urina hypoſtatica, verſus ſeptimum diem icterus ortus aut ſanguinis fluxus e naribus ſolvere morbum poteſt.

Ea febris in tropicis regionibus frequentiſſima abire ſolet in febrem flavam, cum qua Moſeleyus iungit (*von den Krankh. zwiſchen den Wendezirkeln*, 294.). Sed pluribus ſignis differt, quae in ulterioribus indicentur.

Cauſi ſpecies, quam ex inflammatione viſcerum abdominalium, eryſipelate hepatis, inteſtinorum aut ventriculi, Valeſius et Ballonius expoſuerunt, maxime quod lipyria adiuncta eſſet, huius loci eſſe nego, cum inflammatio localis alii morborum claſſi accenſenda ſit.

49.

Alia eſt acutiſſima ſynochae ſpecies, *diaria* dicta aut *ephemera*, quippe quae unica acceſſione intra viginti quatuor horas terminatur. Quodſi ultra

hoc ſpatium porrigitur, *ephemerae extenſae* nomine venire ſolet, in ſynocham legitimam abitura.

Ab evidentibus cauſſis eam ſemper oriri, a vigilia, aeſtu aëris, motu nimio et exercitatione corporis, animi violentis perturbationibus, temulentia etc., veterum eſt ſententia. Nullo etiam praevio ſigno nunciata, repente aegrum corripit, citra horrorem aut frigus. Capitis dolor vehemens aut ventriculi cum calore primum modico, dein vehementi, pulſibus magnis, celeribus, frequentibus, inſomnia, urina ſatura, ſed haud cocta, alvo etiam dura ab initio ad finem usque aegrum vexare ſolet. Solvitur minus profuſis ſudoribus, quam halitu calido copioſo, nonnunquam quoque, ſi cauſſa reſpondet, ſanguinis curſu aut vomitu et alvi fluxibus.

Periculo vacat, ſi ſimplex eſt, naturae enim molimina ſufficiunt ad tollendum morbum. Quodſi vero in extenſae modum porrigitur, ſynochae indolem apiſcitur; anceps praecipue, dum horrores accedunt aut pulſus exiles, contracti.

50.

Sed *malignam* hanc *ephemeram* interdum obſervare licet, in febribus peſtilentibus, dum populariter graſſantur. Namque, ſi vel Ruſſelii obſervationes comparaveris, primam peſtis faciem reperies ſaepe intra nychthemeron primum aut paullo poſt ipſum enecaſſe, absque ullis bubonibus aut carbunculis (*Abh. über die Peſt*, 1, 107.). Similis fuit morbus, *ſudor anglicus* dictus, quem tanquam peculiarem medici omnes praedicant. Saeculo XV. ad finem vergente et initio ſaeculi XVI. in Anglia primum obſervatus, per Belgium et Bataviam, tum etiam per Germaniam, Daniam et Galliam ſaeviit. Incepit cum magna virium iactura animique deliquiis, interdum horroribus et tremoribus, utique ve-

ro aeſtu viſcerum intenſo, anxietate et ventriculi ardore doloreque; tum etiam cordis palpitatione et anhelitu. Interea pulſus debilitari conſuevit, deſipere aeger aut ſopore corripi, vires autem magis magisque proſterni, donec praecipitaretur. Quodſi ſanitas eſſet ſperanda, ſtatim poſt inſultum ſudores profuſi copioſiſſimi debuerunt accedere, quibus etiamſi vires exhaurirentur, unica tamen ſalus ex iis ſperanda erat.

Quas accuſarunt tempore aequales, Sleidanus, Polydorus Vergilius, Erasmus Roterodamenſis et Caius, cauſſae variae ſunt. Contagium manifeſtum erat: haud neganda, tanquam disponens cauſſa, immundities Anglorum circa id tempus adhuc tetra. Sed peculiarem plane ac ſui generis fuiſſe morbum haudquaquam ſtatuendum, quum nihil novum ſit, peſtem ſudoribus copioſis ſolvi (*Ruſſel v. d. Peſt*, 100.).

CAPUT V.

DE FEBRIBUS CATARRHALIBUS.

I. *Generatim.*

51.

Quae in vaſa capillaria viarum aëriferarum agit febris ac congeſtione verſus has partes ſtipata eſt, *catarrhalis* vocatur, *rheumaticae* valde adfinis, quippe quae capillaria vaſa musculorum aut telae cellularis hos interſtinguentis adgreditur. Capillaria autem vaſa, etiamſi indifferentia, nervorum tamen ganglioſorum imperio ſubdita eſſe, pluribus locis monuimus (*phyſ.* §. 189. 259.). Hinc et utriusque morbi adfinitas cum typho, in quem frequenter

transeunt, declaranda eſt. Uterque morbus ſimiliter ſolvitur, ſudoribus nimirum, excretione locali ſeroſo-mucoſa, aut exanthematibus. Simili etiam modo curandus eſt, ut nempe vaſorum capillarium indifferentia et regularis conductio per nervos gangliorum reſtituantur.

Male haec germana febrium genera a nonnullis auctoribus aſtheniae ſoli ſeu debilitati directae tribuuntur, quod a frigore externo orta facile abeant in typhum et vulgatiſſima ſint in hominibus teneris et delicatulis. Id autem falſum eſſe, liquet ex iis, quae tum de frigoris actione (*path. gen.* §. 126. 127.), tum de debilitatis notione (*ib.* §. 49 — 65.) uberrime praecepi.

52.

Tabulam autem morbi vivis coloribus picturos inchoare oportet a prodromis adfectibus, quae repente excipere cauſſam admiſſam aut etiam poſt aliquod tempus adgredi aegrum ſolent. Verſantur autem in horrore, levi cutis membrorumque frigore et tenſionis ſenſu, quibus iunguntur ſternutatio copioſa, ſenſus acutior iuſto narium, raucitas vocis, ſtimulus ad ſcreandum et tuſſicula irrita. Ad haec gravitas capitis, dolores obtuſi in radice narium, inter oculos et in ipſa orbita, turbida oculorum et rubicunda facies, lacrimoſus adſpectus cum ſenſu ardoris. Tum guſtatus et odoratus pereunt, appetentia ciborum deeſt; lingua, labia et dentes muco obducuntur. Interdum nauſea, praecordiorum plenitas et guſtatus vitia accedunt. Alvus vel naturalis, vel dura. Semper vero urina eſt turbida et lutoſa.

53.

Febris ipſa mox ſequutura horroribus incipit e dorſi ſpina natis, in frigus convellens abituris.

Simul caput velut onuſtum, temulentum eſſe et doloribus inter ſupercilia et in fronte gravari ſolet, animus marcere, oculorum acies obfuſcari et pectus vehementer angi. Membra, quae perfrixerunt, arida ſunt, lingua etiam aſpera: urina parca et aquoſa: pulſus exiles, ſpaſtici et frequentes.

Haec quidem acceſſio veſpertina eſſe conſueſcit, neque diu moratur frigus, neque recurrit cum febris acceſſionibus, ſed abire ſolet poſt horam unam alteramve in aeſtum, aut, dum recurrit febris, ſoli adſunt horrores cum ipſo calore alternantes. Calor autem utplurimum mediocris eſt, caput, collum manusque infeſtans, facie oculisque inflatis, rubentibus, his etiam lacrimoſis, palpebris plerumque tumidis. Anhelitus aegrum vexat copioſus, calidus; tuſſis etiam arida et dolores pectoris cum ſenſu tenſionis. Quo longior aeſtus mora, eo pleniores pulſus, eo madidior lingua, humidior cutis, maxime vero unctuoſi ſudores in axillis et inguinibus erumpunt: urina etiam ſatura nubeculam habet ſubſidentem pallidam et opacam. Tali modo mitiora fiunt ſymptomata, donec matutinis horis, ſi veſperi coeperat, acceſſio deſinit. Recurrit autem febris vel quotidie vel alternis diebus.

54.

Intercapedo acceſſionum haud perfecta eſt: aeſtus quidem remiſſior, vel parum ſentiendus, horroribus tamen facile intercurrentibus, dum frigidus aër corpore excipitur. Remanent per intercapedinem aliae moleſtiae, febri huic propriae: ſenſus nimirum acutus narium, frequens ſternutatio, dolor obtuſus in radice naſi, e quo aquoſus, acris ſolet effluere latex, ſimilem acritudinem habent lacrimae, continuo genas erodentes. Oculi etiam turbidi, rubri, dolores patiuntur et ardoris

ſenſum. In larynge et fiſtula ſpiritali titillationem queruntur et adſiduam tuſſiendi cupiditatem: quod tuſſi eiicitur, acre eſt et peculiarem habet odorem. Pectus continuo angitur et tenſionis ſenſum experitur. Glandulae, quae circa collum et mandibulam ſunt, tumeſcere et dolere conſueſcunt. Nonnunquam et dolores aurium acutiſſimi, et peculiaris ſomnolentia aegrum alternatim vexant. Proclivitas ad ſudores ſalubre nihil initio efficere poteſt.

55.

Alternis his acceſſionibus remiſſionibusque morbus moratur per aliquot dies aut etiam per ſeptimanam unam aut alteram, pro varia aegri aetate, conſtitutione, pro anni tempore et victus ratione. Vires vel minus patiuntur, ut poſſit aeger munere ſuo quadantenus fungi, obambulare, cibos etiam ſolito modo ſumere. Gravior vero morbus magis enervare vires ſolet, ut laſſitudinem poſt quemvis motum ſentiat aeger, lectum deſerere nequeat nullumque appetat cibum.

Simplex et benignus morbus ſequentes acceſſiones mitiores habet cum pulſibus magis ordinatis, mollioribus, fortioribus, madore cutis continuo calido, oculorum acie gradatim reſtituta, nubecula in urina ſubſidente. Tum acris ante latex e naribus manans, mitior fit et paullo ſpiſſior, magis etiam in flavedinem vergit et peculiarem odorem ſpirat. Similis mutatio in humore per tuſſim exſcreato contingit, quo levantur pectoris angores et dolores. Denique ſudores accedunt acidi, calidi, totum corpus occupantes, quibus hactenus moleſtiae praegreſſae levantur, ut tuſſicula ſuperſit cum ſputis coctis. Nonnunquam ſolet et ſanguis e naribus ſtillare, praeſertim in iuvenibus et qui ſanguine abundant.

Saepius obſervatum fuit, ſuperſtites ex hac febre ſanitatis inſignem ſentire vigorem et ad εὐεξίαν quamdam pervenire, quae ſalubritatem huius morbi, dum ſimplex eſt et ſanos occupat, prodit.

56.

Quod quamvis negari nequeat, frequenter tamen contingit diuturnitas morbi et transitus in alios, curatu perquam difficiles, dum catarrhus neglectus fuerit. Vulgatiſſima autem catarrhi ſequela eſt morbus pulmonalis ipſaque tabes, praecipue in iis, qui ſtaſibus abdominalibus laborant (*path. gen.* §. 83.), qui arthritidem paſſi ſunt aut ſcrofuloſos glandularum tumores. Poteſt etiam idem diuturnus morbus metui, ſi inepta curatio catarrhi accederet, ſi calida et ſudorem pellentia remedia exhibita, aut ſi ſanguis praeter rationem miſſus, alvus cita eſſet, aut denuo frigus corpore exciperetur.

Tum ſolet pectus magis etiam conſtringi, angores augentur noctu cum anhelitu et tuſſi moleſta, ſicca: ſomno penitus caret aeger aut inſomniis terrificis vexatur: vires musculares inſigniter defetiſcuntur: oculi continuo tument, rubent et lacrimas fundunt: nares mittunt laticem acrem, doloribusque obtuſis iugiter adficiuntur: ſternutatio, odoratus defectus cum horroribus ſemper recurrentibus, pulſibus etiam duris exilibus continuant: urina turbida manet et lutoſa: lingua mucoſa et glandulae circa collum tumidae. Quae dum contingunt, labem pulmonum extimeſcere licet.

57.

Alia ſucceſſio periculum magis praeceps minatur. Dum enim viget conſtitutio nervoſa, febres catarrhales ſcenam aperire et initium morbi nervoſi conſtituere ſolent: ſi qui intercurrunt catarrhi, ma-

gis nervoſi et ſymptomatibus malignis ſtipati eſſe conſueſcunt.

II. *De Catarrho epidemico-contagioſo.*

58.

A medio inde aevo ſaepius populares morbi catarrhales animadverſi ſunt, tum contagio, tum virium defectione, tum adfectibus variorum organorum inſignes. Prima fere fuit, quam Valeſcus de Taranta Monspeſſulanus anno 1387 obſervavit, ſecunda quam Timaeus (*epiſt. p.* 481.) memorat, anni 1558; tertia anni 1562 (*Onuphr. Bruguer Barcinonenſis de deſtillatione eius anni. Barcin.* 1563. 8.); quarta anni 1580 (*Salius Diverſ. de febr. peſtil.*, *p.* 66.); dein 1675 (*Schelhammer de genuina febris curandae methodo*, *p.* 173.); poſt 1729 et 1730 (*Jo. Gottfr. de Hahn febrium continuarum recenſio. Vratisl.* 1731. *Morgagni de ſed. et cauſſ. morb. ep.* 13.); dein anni 1762 (*Gilchriſt in neuen Edinb. Verſ.* 3, 385. *Iſenflamm Verſuch von den Urſachen der Bruſtkrankh. Wien*, 1762.); anni 1775 (*Grant on fevers*, *p.* 115.): maxima vero anni 1782, ubi *αὐτός τε νοσήσας καὶ αὐτὸς ἰδὼν ἄλλους πάσχοντας* (*Wittwer vom jüngſten epidemiſchen Katarrh. Nürnb.* 1782. *Lentin's Beyträge p.* 30. *Smyth in medic. Beytr. p.* 77.); dein 1788 (*Falconer in mem. of a ſoc. of Lond. vol.* 3.), denique 1803 (*Pearſon. Hooper. Herdman. Nott. Gautieri*).

Habent id commune catarrhi epidemici, quod ver ſiccum frigidumque, in quo boreas, caecias et eurus regnant, eos adducat, ſequantur autem terrae converſionem ab ortu ad occaſum (*path. gen.* §. 39.). Ex ipſa Sibiria catarrhum anni 1782 repetere licuit, quem ideo *Ruſſorum morbum* nonnulli,

alii *Influenza* aut *la Grippe* nominarunt. Contagio propagari probabile eſt.

59.

Compoſitum morbum ſiſtere eiusmodi catarrhos epidemicos, nemo negabit. Pulmones inflammatione adfici manifeſtum eſt, ſimul tamen biliofa accedunt interdum ſymptomata et adfectus nervoſi, quibus vires infringuntur, ut in ſenibus criſis nulla contingere poſſit. Hippocrates ipſe iam dixit: ſi ver fuerit ſiccum et aquilonium, catarrhos oriri, quibus ſenes συντόμως interimantur (*aph.* 3, 12.). Infantes raro obnoxii ſunt, adficiuntur eodem tempore duntaxat ſternutatione, effluxu laticis aquoſi e naribus et lippitudine: liberi maxime, qui lactent.

Faciem induit is morbus variam, pro diverſo climate, aegri conſtitutione et aetate, et varia epidemiae indole. Anno 1782 vidi plerosque doloribus pectoris corripi cum virium languore, horroribus et calore mediocri. Ab initio autem ſingularis quidam dolor frontis, temporis et maxillarum torquebat, cum tumoribus glandularum iunctus. Febris typum fere nullum ſervabat, licet initio, et ubi mitis eſſet, tertianarius perciperetur. Pulſus erant haud duri, ſed frequentiſſimi, ut et in ſenibus interdum centum ictus et ultra in ſcripulo horae primario numeraverim. Nonnulli querebantur dolorem circumſcriptum ſub ſterno, iuxta longitudinem fiſtulae ſpiritalis, qui verſus latera non extenſus ſolam eam fiſtulam adfectam eſſe ſignabat. Tuſſi interea magnopere torquebantur, qua dolor tum pectoris, tum frontis adeo ingraveſcebat, ut acubus ſe pungi ac prae doloris vehementia exſcreare ſe nihil poſſe quererentur. Simul aderat ardor faucium ipſiusque fiſtulae ſpiritalis, nonnunquam dolor ſtrictorius, qui anginam ſimulabat. Lingua

et fauces quorundam muco, plerorumque cortice ficco obductae erant.

In quibus maior compofitio, dolores praeprimis praecordiorum, quafi excoriatorum, angores circa eam regionem, faporem oris depravatum, faftidium et vomitum vel biliofum vel mucofum querebantur: nonnunquam accedebant cardialgia et dolores colici, quae fymptomata levabantur non nihil vomitu copiofo pituitofo.

Qui debiliores natura erant, aut fenes etiam, adiunctos habebant adfectus nervofos. Ab initio inde horrores cum caloribus fugacibus alternantes, pulfus aderant intermittentes, infirmi, pectoris potius oppreffio quam dolor: vocis fingularis humilitas, fomnolentia, animi deliquia, fpafmi variarum partium, ut et lotii fluxus interciperetur et faux conftringeretur et tenefmo anus laboraret. Sputa fere nulla in eiusmodi cafibus: urina turbida maleque olens: metaftafes repentinae ad nobilia organa enecare aegros confuerunt.

60.

Ubi mitior morbi facies aegrique conftitutio robufta, naturae vires aliquid falubris moliri et perpetrare valebant. Cutis ab initio arida verfus feptimum diem madebat, fputa facilius promovebantur; puftulae apparebant circa labia aut eryfipelas faciei, absceffus parotidum, quibus violentia morbi decrefcebat. Interdum effluxus laticis ex auribus, aut falivae curfus iudicare morbum videbantur. Optimum erat fignum, fi pulfus maior et liberior fieret, cute madente et nubecula in lotio fubfidente.

His quidem fignis folebat morbus die nona aut decima quarta in fanitatem perduci. Sed familiaris erat propenfio convalefcentium ad recidivas, quae leviores initio videbantur, multo revera gra-

viores praegreſſo morbo primario, ſeniores nonnullos apoplexia enecantes. Qui omnino convaluerant, oedemata tamen pati conſuerunt aut diuturnam tuſſim cum pectoris oppreſſione, quibus tabis metus ſuſcitabatur.

Obſervatum quoque fuit, diatheſin ad phthiſin, ad ſcrofulas et ad arthritin hoc morbo potiſſimum evolvi. Ubi haud catarrhus ipſe ſuccedebat, vices eius gerere dysenterias vernales, diarrhoeas aut rheumatiſmos, compertum habuimus.

III. *De cauſſis catarrhi.*

61.

Si membra perfrixerunt, catarrhum oriri vulgi eſt ſententia, cui ſcholae addiderunt, fieri id regreſſa materia perſpirabili a cute ad vias aëriferas. Quod quam falſum ſit, pluribus locis (*path. gen.* §. 96. 97. 127. 176.) uberius probavi. Frigus enim corpore exceptum dum contractilitatem auget, ſentiendi vim in ea parte, quam adoritur, deprimit, ut haec accumulata in alia organa cum adfecta parte conſentientia impetu quodam irruere poſſit. Inaequalis ea ſentiendi facultatis distributio et fluctuatio quaſi (*path. gen.* §. 57. 58.) cauſſam catarrhi primariam conſtituit et eſſentialem.

Cum inſuper Keillius iam evicerit (*medic. ſtat. britann. p.* 180. 194.), ponderabilium humorum ſeu vaporum per cutem eliminatorum copiam ſaepe haudquaquam minui, ſi membra perfrixerint; cum exigua ſaepe portio cutis, quae frigus excepit, ſufficiat ad catarrhum generandum; cum quotidie videamus, homines, qui durarunt corpus, frigus ſine noxa perferre, etiamſi ante maxime incaluerint; cum teneri contra et ſentiendi facultate haud ordinata praediti facillime catarrhum patiantur; cum deni-

que methodus probatiſſima contra adfectus catarrhales nitatur potius reſtitutione regularis conductionis quam proliciendo ſudore: manifeſtum eſt atque exploratum, noſtram ſententiam veritati proximam eſſe.

62.

Perſuaſiſſimum habemus, praeter hanc fortuitam cauſſam, ineſſe aëri ipſi particulas nocentes, quae in populari morbo eliciantur, atque irritando vias aëriferas morbum producant. Etenim, ſi receſſeris etiam ab obſervatione Martini, quod Kildae inſulae habitatores protinus catarrho adficiantur, ut peregrini appelluntur; etiamſi neglexeris Watſonii opinionem, effluvia maris, dum fluxum patitur, catarrhum generare; id tamen compertum habemus, caeciam abundare ſalinis particulis ex ingentibus deſertis Sibiriae elicitis, quibus viae aëriferae magnopere incitari poſſunt. Parietes recens dealbatos eum morbum producere, experientia docuit. Itaque haud immerito Huxhamius iam, et poſt eum Weikardus acria quaedam ex aëre reſorbta catarrhum gignere ſtatuerunt.

Electricitatis praeterea atmoſphaericae turbatam rationem (*path. gen.* §. 132.) in popularibus catarrhis accuſandam eſſe, rationi haudquaquam repugnat.

Contagium omnino evolvi in morbi ſpecie graviſſima, qua humores corrumpuntur, extra omnem dubitationis aleam poſitum eſt (*Gray in medic. Beytr.* 1, 55.).

63.

Quoad diatheſin, certum eſt, teneros homines, venereis complexibus et aliis victus vitiis infirmatos, aut qui calore nimio fovent cutim, ob-

noxios esse catarrho. Ii etiam, qui stasibus viscerum abdominalium et varicibus venarum laborant, facillime eum concipiunt: vulgaris est observatio, hos sine manifesta caussa continuis fere catarrhis adfici. Dein facillime catarrhis corripiuntur, qui e morbo graviori superstites sunt, praesertim qui e febribus nervosis et exanthematibus convalescunt. Teneritas et sentiendi facultas nimis aucta id exponit.

64.

Hinc patet, febrem catarrhalem complecti irregularem per plexus nervorum conductionem, ex adfectione viarum aëriferarum ortam, qua vasa capillaria praeprimis laborant, quaeque, ob consensum cutis cum iis viis, facillime e frigore, quod corpus excepit, nascitur. Adfinitas igitur morborum catarrhalium cum rheumaticis et nervosis haud obscura est.

CAPUT VI.

DE FEBRIBUS RHEUMATICIS.

65.

Eius morbi hypotyposis repetenda est e doloribus musculorum et tendinum lancinantibus, cum febre iunctis. Sedes igitur morbi est quaerenda in plexibus nervorum, quae vasa capillaria velamenti muscularis ambeunt. Cum autem tum ipsius velamenti cum involucris nervorum vasorumque, tum vasorum capillarium per superficiem praesertim, sit communio quaedam, adfectus eorum vasorum necesse est cohaereat, similia etiam producat phaenomena: unde germanitas febrium catarrhalium atque rheumaticarum exponenda est. Simul nonnunquam

oriuntur, ſuccedunt ſibi, ſimiles habent ſequelas et ſanitatem fere eodem modo laedunt.

Qui rheumatiſmum cum arthritide componunt, negligere videntur cauſſas manifeſtas, a quibus ille ſemper naſcitur, arthritis vero, diatheſi praegreſſa, absque cauſſis evidentibus oritur. Rheumatiſmus ſaniſſimos homines ſubito corripit, ſi membra perfrixerint: arthritis invadit plerumque homines aetate confirmata et qui vel ſtaſi abdominis vel debilitate digeſtionis laborarunt. Rheumatiſmus ſimili modo ſolvitur ac catarrhus, ſed arthritis hominem iteratis cruciat adfectibus, donec vel totum corpus mutatum penitus fuerit, vel adeo debilitatum, ut formari morbus nequeat.

66.

Lancinantes membrorum dolores a frigore excepto orti, rheumatici vocantur, probe diſtinguendi ab iis doloribus pariter lancinantibus musculorum, qui comitari ſyphilidem, ſcorbutum variasque cachexias ſolent. Hi quidem diuturni, noctu nonnunquam ingraveſcentes, aegrum ita cruciant, ut nequaquam perſpiratione reſtituta leventur.

Peculiare id habent dolores rheumatici, tactu augeri, auraeque agitatae ſenſum adferre, adeo velociter etiam alia ac alia membra corripere, ut in nullo fere diu conſiſtant, priusquam morbus formam conſtantem adeptus fuerit. Per totius corporis ambitum progredientes, ſentiendi facultatem inſigniter augent, noctu tamen minuuntur et dum modice corpus incaleſcit. Quodſi vero perfrigeſcit iterum, gliſcunt dolores, obrigeſcunt membra, prae dolore ſaltem moveri aegerrime poſſunt. Interdum, ubi tenerior eſt conſtitutio et ſentiendi facultas maior, tremunt et palpitant loca adfecta, tendines maxime convelluntur et obrigeſcunt.

Dum partem adfectam dolores per aliquod tempus vexarunt, ea intumefcere folet et incalefcere. Tumor autem musculos folos aut tendines etiam occupans, elafticus eft et rubicundus, calidus et vehementer dolet. Diutius moratur doloribus, qui celeriter alias aliasque partes invadunt: tumor levat dolores, cum humores vifcidi copiofi promanant, e quibus deponitur falis phofphorici copia, albido pulvere faepe pannum ceratum obducentis.

Glandulas infuper vicinas infeftare folent tumores, maxime eas, quae vafa abforbentia e partibus adfectis accipiunt: et hi tumores tamdiu morantur, quam rheumatifmus perfiftit.

67.

Ni partem quamdam fingularem occupent tumores, vagantes dolores plerumque internas et nervofas partes invadere, fenfuum hallucinationes, vertiginem ipfamque vefaniam producere folent. Dolores colici, difficultas inteftinorum cum fpafmis, tenefmo, dysuria, cardialgia, angoribus pectoris, afthmate et functionum partis adfectae fuppreffionibus fequi folent. Ea praeprimis organa his adfectibus invaduntur, quae vel ante iam debilitatae erant, aut in quae, ob popularem morborum indolem, facile aliquid abscedit. Hinc inteftinorum difficultas autumno, vefica urinaria in fenibus facillime doloribus rheumaticis obfidetur.

Rheumatica eorum adfectuum natura dignofcitur tum e praegreffis membrorum doloribus, tum ex indole epidemiae, tum denique e levamine, quod adferunt adminicula artis, quae cutis functiones reftituere valent.

68.

Cum dolor fefe remittit, neceffe eft fecretiones augeantur, modoque praeternaturali mutentur

(*phyf.*

(*phyſ.* §. 247.). Musculorum velamenta obducuntur lympha gelatinoſa, quae et tendines et ligamenta intermuscularia velare ſolet. Interdum aquoſi tumores viſi ſunt telam adipoſam et ſuperficiem musculorum occupare (*Morgagni ep.* 57, 17.). Qui cum externi ſunt, fluctuant, diutius perſiſtunt, lente potius natura reſolvendi quam arte discutiendi.

Interdum lympha ea gelatinoſa aut aquoſa veſiculis erumpit, tumores rheumaticos occupantibus, ſponte apertis vel poſt longam moram denique ſubſidentibus. Frequentia ſunt exanthemata, miliarium aut ſcabiei aut herpetum etiam ſpeciem prae ſe ferentia, quae moleſtum pruritum et roſionem cient, ſolutionem tamen rheumatiſmi promovent. Quinetiam Gattenhoſius vidit manus fuſco colore poſt rheumatiſmum tingi, qui tandem, ſoluta epidermide, evaneſcebat.

Remanent poſt rheumatiſmum varii adfectus in parte, quae infirmitatem ſignant. Languoris, ſtuporis aut ſenſus nimis acuti moleſtia proclivem facit partem ad novos rheumatiſmos. Nonnunquam nervi reſolvuntur e lympha gelatinoſa velamenta nervorum obſidente. Articulorum tumores ex ipſa maſſa gelatinoſa manticulam tendente, rigor et immobilitas articulorum, ancyloſes, burſarum mucoſarum tumores duri; luxationes articulorum ſpontaneae (*path. gen.* §. 219.), ſpinae dorſi curvationes (*ib.* §. 215.); ulcera denique pertinacia et ipſa caries ex hoc fonte manant. Denique non rarum eſt, adſimilationem nutritionemque totius corporis labefactari, ut febris lenta cum tabe et hydrope *ἀνὰ σάρκα* conſequatur.

69.

Quod febrem attinet, rheumatiſmi comitem, principio monendum eſt, ipſa cauſſa, quae rheu-

matiſmo anſam praebuit, ſimul febrem accendi, quae rheumatica non nominanda, ſed ea potius hoc nomine inſignienda eſt, quam dolores rheumatici aut cauſſa ipſa in musculorum velamentis ſedens excitant. Varias ea febris formas induere poteſt; vulgare tamen eſt, horroribus aut frigore inchoare, cum doloribus, languore et gravitatis ſenſu in membris. Aeſtum vehementem comitantur ſitis, anxietas, perturbatio animi, inſomniae, veſaniae, nervorum etiam interdum distentiones et tendinum ſubſultus. Pulſus ſolent eſſe duri, pleni, frequentes; urina parca, turbida, nec ſueta ſalium vulgarium copia praedita. Mira eſt in ſudores propenſio, qui adeo profuſi eſſe poſſunt, ut totum corpus colliqueſcere et febri ſudatoriae ſimilis morbus fieri poſſit. Sinnerus Röttingenſis anno 1802 talem morbum popularem obſervavit, deſcriptum Wirceburgi 1804.

Veſperi redeunt acceſſiones, alternis diebus ingraveſcentes; decreſcunt tandem, cum partem quamdam fixi occupant dolores. Sanguis e vena miſſus vel cruſta phlogiſtica obducitur, vel ſolo ſero abundat. Vires per febrem infringuntur, ut, quo longior eius mora, eo frequentiores ſpaſmi et nervoſi adfectus eſſe conſueſcant.

Quodſi ſolutioni propior eſt, cum pulſus maiore mollitie minoreque frequentia, urina nubeculam deponit aut ſalium copiam matulae parietibus adhaerentium: lingua madere, cutis autem ſudoribus copioſis, calidis perpetuo ſcatere, quibus levaminis plurimum adfertur. Interdum ſanguis e naribus ſalubriter ſtillat, inprimis ſi iuvenis et robuſtus aeger; ſalivae etiam curſus expedire morbum viſus eſt. Non raro exanthemata miliaria egregie opitulantur ad ſanitatem reſtituendam.

Quae quidem febris etiamſi finitima typho eſt, tantum tamen abeſt, ut generatim aſthenicis accenſenda ſit, ut potius frequenter cum incitatione perpetua totius ſyſtematis vaſorum iuncta ſit. Itaque nec incitandae ſunt vires nec minuendae, ſed aequabilis conductio per nervos reſtituenda.

70.

Compoſitam eſſe hanc febrem, novum non eſt, cum nervorum adfectus ingraveſcentes aut ipſae inflammationes facillime accedere, ventriculus etiam et viſcera digeſtioni inſervientia ita adfici poſſint, ut ſordes bilioſae et gaſtricae adiungantur. Hinc non rarum eſt, complicationem ab iis accuſari, qui differentiam compoſiti complicatique morbi negligunt (*path. gen.* §. 43.). Idem ſtatus internus varias duntaxat formas adipiſcitur, dum vel haec vel illa organa adficiuntur.

71.

Cauſſae rheumatiſmi manifeſtae verſantur praecipue in frigore corpus adficiente et praeprimis velamenta musculorum fibroſa ita corripiente, ut, contractilitate aucta, ſentiendi facultas minuatur et imponderabilium per nervos gangliofos conductio pervertatur (*path. gen.* §. 126. 127.). Hinc verno tempore autumnalique febres rheumaticae populariter graſſantur, cum catarrhis et dysenteria alternant, frequenter in typhum abiturae.

Cum obſervatum ſit, aërem paludoſum rheumatiſmis anſam praebere (*Amelung in Hufel. Journ.* 18.), electricitatis etiam atmoſphaericae rationem turbatam accuſari poſſe, fatendum eſt (*path. gen.* §. 129. 132.). Electricus proceſſus, continuo cum perſpiratione iunctus (*phyſ.* §. 273.), pervertitur ſine dubio, cum vel frigus vel alia atmoſphaerae vitia cutis perturbant functiones.

72.

Praeter hanc vulgatiſſimam cauſſam arguendae etiam ſunt aliae, quae, ubi diatheſis adeſt, velamentorum aponeuroticorum, quae musculos circumdant, functiones turbare valent. Pertinent huc praeſertim ſuppreſſa exanthemata, ulcera praecocius iuſto exſiccata, ſanguinis curſuum naturalium defectus et catarrhi fluxus interceptus. Frequens etiam eſt connubium rheumaticorum dolorum cum cachexiarum variarum initio, quae ſyphilidis exemplo, ſcorbuti et leprae velamenta musculorum invadere ſolent.

Rarius in primis viis ſtimuli adſunt, qui, vermium exemplo, per conſenſum musculorum velamenta incitare poſſunt (*Rahns Briefwechſel*, 1, 212.).

73.

Similis diatheſis, quae catarrho favet, et huius morbi primordia producit. Teneritas cutis et ſentiendi facultas nimis aucta, quae vel hereditate vel luxu, maxime vero nimis calidis veſtimentis, pellibus ac rhenonibus contrahitur, aut quae ſedile ſequitur et complexus venereos, quae denique hyſtericis et hypochondriacis familiaris eſt, ita agere poteſt, ut leviora etiam et aliena incitamenta musculorum velamenta invadant.

74.

Sedem morbi eſſe velamentum musculorum aponeuroticum, pro centro ſyſtematis fibroſi habendum, Clarus, medicus eximius, probavit (*Annal. des klin. Inſt.* 2, 158.). Cohaeret totum hoc ſyſtema ita, ut galea aponeurotica cranii in musculorum temporalium, trapezii, deltoidei, thoracicorum, abdominalium et dorſalium velamenta continuo abeat. Eſſe autem centra quaedam totius huius tex-

tus, qua velamenta haec offibus propiora funt, Clarus docuit. His accenfendae funt galea cranii aponeurotica, aponeurofes volae manus et plantae pedis, quae propter regularem fabricam mediae quafi funt inter velamentum fibrofum et tendines: huc pertinent etiam loca, quibus inferuntur musculi dorfales et facrolumbaris offi facro et pelvis offibus. Haec quidem centra duplicem aut triplicem fibrarum feriem monftrant: congruit autem robur fibrarum cum numero et longitudine musculorum fubiacentium, minime vero cum mole eorum, cum torofiffimi musculi velamento nonnifi tenui cincti fint. Abeunt in ea centra musculi peculiares tenforii, tenforis fafciae latae, musculi frontalis et occipitalis, palmaris aliorumque exemplis. Ad articulos distribuitur velamentum musculorum in fafciculos peculiares regulariter ftructos, qui ligamentorum nomine perperam infigniuntur, cum tendinum potius fubiacentium feceffum impediant. Eorum fafciculorum interna facies, membrana fynoviali obducta, burfis mucofis finitimam facit indolem. Variis quidem locis, in facie et perinaeo, defunt velamenta fibrofa musculorum, fed hi ipfi multo molliores ceteris et minus fibrofi funt.

Laminam internam velamenti proceffus formare, qui disfepimenta musculorum potius quam ligamenta intermuscularia nuncupanda fint, idem Clarus egregie monuit. Hoc vero fyftema fibrofum cum ferofis membranis eodem modo cohaeret, ac externa cutis cum membranis mucofis: namque burfae mucofae manifeftum connubium cum velamentis aponeuroticis ineunt, atque variae eiusmodi burfae, interdum deficientes, in textum aponeuroticum abire folent. Meninges etiam, quamvis aliena fit earum functio, rationem quamdam ad fibrofum fyfte-

ma obſervant, unde novus elucet modus explicandorum nervoſorum adfectuum in rheumatiſmis.

Huius ſyſtematis, velamentorum ſcilicet aponeuroticorum, quibus musculi cinguntur, eam adfectionem ſtatuimus eſſe rheumatiſmum, qua plexus nervoſi, vaſis capillaribus providentes, irregularem et turbatam imponderabilium conductionem experiuntur. Dolores et tenſiones moleſtae, tremores et ſpaſmi, inde protinus orti, eo facilius et velocius propagantur, quo maior eſt et per totum fere corpus dominans eius ſyſtematis ambitus: eo facilius et febris et nervoſi adfectus accedunt, quo arctius velamenta nervorum vaſorumque cum velamentis his musculorum cohaerent. Cum denique eadem velamenta et ipſa ſecernant et cum ſeroſis membranis cohaereant, praeternaturales inde ſecretiones exponendae ſunt, quae rheumatiſmum ſequuntur.

75.

Inflammationibus adnumerare rheumatiſmum prohibemur tum fugaci eius indole, tum defectu vulgarium effectuum, qui inflammationem excipere conſueſcunt. Id tamen quotidiana conſtat experientia, inflammationes rheumaticum nonnunquam adſumere characterem, ſi membranae ſeroſae, quae viſcera ambeunt, aut velamenta fibroſa internarum partium adficiuntur. Quod cum accidit, eadem velocitate propagari iterumque in alia abire organa aut etiam nervoſis ſtipari adfectibus conſueſcunt, ac ſi externa membra occuparet rheumatiſmus.

CAPUT VII.

DE FEBRIBUS NERVOSIS.

I. *Generatim.*

76.

Cum nihil vulgatius ſit in ſcholis noſtris, nihil tritius in noſocomiis vel ad lectos aegrorum, quam typhum aut febrem nervoſam ſtatuere, maximi eſt momenti, veram huius febris informationem praemittere, quae, ut exacta hypotypoſis morbum ab aliis omnibus germanis diſtinguere valeat.

Febris igitur nervoſa appellanda eſt, ſi praecipua ſymptomata functiones nervorum turbatas complectuntur, citra organi cuiusdam peculiarem adfectionem. Quandoquidem ad plerasque alias febres accedere deliria, ſopores, nervorum distentiones, aliique nervoſi adfectus conſueſcunt, prius nuncupanda nervoſa febris haudquaquam eſt, quam ea ſymptomata praedominentur citra ullam organorum ſingulorum aliam adfectionem. Quodſi enim ſubeſt inteſtinorum inflammatio, ſi rheumatiſmus, deliria accedentia aut nervorum distentiones, fortuita potius ſunt ſymptomata quam neceſſaria. Neceſſaria autem et pathognomonica ſunt in febre nervoſa.

Qui typhum a febre nervoſa diſtinguunt, illum vel ſpeciem quamdam putant febris nervoſae, a contagio generatam, ut Hildenbrandius, vel ſymptomaticam habent febrem typhum, primariam autem febrem nervoſam, Clari exemplo. Quod cum arbitrarium videatur, cum Cullenio puto ſynonyma potius eſſe typhum et febrem nervoſam. *)

*) In Hippocratico quidem libro περὶ τῶν ἐντὸς παθῶν p. 553. ſq. τυφοῦ nomine plures morbi deſcribuntur, tum a ſe valde discrepantes tum ita obſcuri, ut dilucidare eos nequeamus.

Alienos autem nos profitemur a ſententia eorum, qui debilitatem vis vitalis univerſalem ſubeſſe febri nervoſae commenti ſunt: cum incitatio ſaltem ſyſtematis vascularis manifeſta ſit, et nervorum distentiones ſaepe tantum robur prodant, ut nequaquam aſtheniam accuſare poſſis.

Multo minus exiſtimamus, inflammationem meningum vel encephali primariam eſſe cauſſam febris nervoſae, etiamſi in primo typhi acuti ſtadio antiphlogiſtica et ipſa frigida aqua ſaepe proficua ſint: de quo in ulterioribus (§. 187.) uberius praecipiemus.

77.

Frequentia huius morbi noſtris temporibus haud maior eſt quam antiquis, ſiquidem nominum mutatio rem ipſam non mutat. Peſtis antiquorum, quae praeſertim ſeculo XVI. plures febris nervoſae formas ſubiectas habuit; febris phlegmatica Arabum; febris petechialis Coyttari, Treviſi et Roboreti (*hiſt. med.* 3, 120 ſ.); febris catarrhalis maligna Fr. Hoffmanni; febris verminoſa Boſchii; febris maligna Stollii et Aeplii ad febrem nervoſam omnino pertinent, cuius modos populares conſtituunt. Id enim habet hic morbus peculiare, quod, pro varietate epidemiae, varias etiam induat formas, variis ſtipatus ſymptomatibus.

Duae potiſſimum ſunt formae generales, quas, dum populariter graſſatur, induere ſolet morbus, lentam nimirum et acutam, utraque iterum in plures varietates diſpeſcenda.

II. *Febris lenta nervoſa.*

A. *Simplex.*

78.

Haec vulgaris ſpecies, quam Huxhamius primus apto eo nomine inſignivit, typhus verſatilis

Frankio dicta, Afthenopyra Swediauero, tarde ac fine ordine incedit, fenfuum praecipue debilitate et hallucinationibus ftipata.

Initia morbi maxime lenta funt et obfcura, ut modo cum hypochondriacis adfectibus, modo cum hectica febre commutari poffit. Marcet animus fine cauffa manifefta, laborum taedio, morofitate, laffitudine artuum et vel fomnolentia, vel vigiliis, vel etiam fomno turbulento vexatur; pavefcit e levioribus cauffis, quae fanum terrere nequeunt: horret continuo et parum incalefcit: membra fere femper frigefcunt: facies pallet, oculi languidam habent indolem: pulfus exiles funt et debiles: cibos nec appetit nec fitit: praecordiorum nonnunquam plenitudinem, faporem in ore mucidum conqueritur.

Quae quidem moleftiae per plures dies morantes ab hypochondriaco morbo, cuius speciem prae fe ferunt, dignofcuntur febrili indole et conftantia eorumdem fymptomatum, cum hypochondrialis multo magis variet, atque hodie aegrum praecipitare, cras fanum fere relinquere videatur. Hectica vero febris ftatis temporibus acceffiones format, horroribus inchoantes, quos aeftus fequuntur volis manuum et genis circumfcripti et fudores cum pulfibus duris, quibus colliquefcere corpus videtur.

79.

Febris ipfa magis latens vel vagis horroribus vel levi corporis frigore incipit, pulfu parum frequenti, fed exili ac maxime debili. Interdum neque horror, neque calor, neque pulfus acceleratio aderant, fed huius tarditas ea, ut vix quinquaginta ictus in fcripulo horae primario numerare poffes: nulla etiam excretionum mutatio: nil querebatur

aeger niſi languorem virium eumque ſtuporem, quem ebrii ſentire conſueſcunt. Somnolentia ſequitur et ſopores cum nervorum reſolutionibus mortis praenunciis. Quae dum contingunt, febrem adeſſe veram nemo probabit: morbus eſt nervoſus, eadem cauſſa productus, qui vero impetus imponderabilium per plexus nervorum, vaſa comitantium, producere nequit.

Sed vulgatior tamen eſt forma febrilis, cum pulſibus concitatis, horroribus et aeſtu valde irregularibus. Temulentia capitis et ſtupor cum ſenſu peculiari frigoris circumſcripti in occipite, qua ſutura lambdoidea cum ſagittali confluit, iunguntur, quod pathognomonicum eſt ſymptoma. Vertigines etiam, caligo oculorum, qui continua nebula circumfuſi videntur, aut maculae atrae ob oculos volitantes: auditus gravis et tinnitus aurium, odoratus et guſtatus ea vitia, quae comitari catarrhum ſolent (§. 52.): en ſymptomata praevalentia. Ad haec languor virium muſcularium, ut artus contremiſcant, quoties labores ſuetos ſuſcipere aeger conatur, haud tamen primis diebus tantus, quin obambulare poſſit.

Sitis fere nulla, etiamſi incaleſcit aeger: lingua humida, aut albo et tenaci muco obducta, aut pura etiam, velut membrana tenui veſtita, interdum arida et aſpera. Plerumque faſtidium ciborum omnium aut cupediarum inſueta appetentia, vomituritio etiam et vomitus mucoſus, nullo modo fructuoſus. Urina aquoſa, cruda, in qua nil ſubſidit, interdum enaeoremate praedita.

80.

Quae dum per ſex aut octo dies, ſine ullo ordine, morata fuerint, facies morbi parum mutata incedit. Pulſus magis accelerantur, ſudores leves

frigidiusculi, vifciduli caput et collum obfident; continua fomnolentia aeger oppreffus, fui confcius omnino non eft, defipere incipit, fed leviter adeoque obfcure, ut muffitet duntaxat, balbutiat, leviusculas formet hallucinationes imaginatio: plerumque tamen tacitus decumbere folet, neque ullum movere membrum, obtutu oculorum fixo, torvo, truci, aut, dum fomno capitur, albuginea oculorum transparente per palpebras femiapertas.

In hac quidem acme morbi hallucinationes fenfuum praedominantur. Organicus fenfus ita decipitur, ut frigere fibi adfiduo videatur, qui vere incalefcit, aut, dum horret, incalefcere credit, aut, membris frigefcentibus, vifcera aeftu torquentur. Alia eft et memorabilis fatis hallucinatio, qua bene fe habere refpondet aeger, nihil omnino conquerens, nifi languorem et laffitudinem artuum, aut frigus occipitis. Continuo fibi videtur fufurrum apum aut campanarum fonitum aut tonitru remotiffimi fragores audire, gravitate etiam auditus laborat et vifus debilitate et continuis vertiginibus. Dormiendi vigilandique ambiguitate laborat: loquela difficili et blaefa: vox debilis et rauca, lingua afpera aut fiffa eft: urina turbida, lutofa aut oleofa membrana obducta.

81.

Malum portendunt continui fopores cum defipientia alternantes, fenfuum ftupores ac confcientiae defectus, omnium earum rerum faftidium, quae fano blandiri folebant. Nihil magis pavet quam fomnum, per quem praecipitari aut in vefaniam incurrere timet. Accedunt tremores artuum et nervorum distentiones, tendinum fubfultus, oculorum distorfiones, fauces fpaftice conftringuntur aut ani fphincter: pulfibus interea femper debilioribus, minoribus et magis contractis.

Ad haec alvi fluxus aquofus, aut pituitofus peffima quaeque praefagit, maxime dum vermes fimul fecedunt, qui per morbum generati (*path. gen.* §. 183. 184.) infignem duntaxat notant inteftinorum laxitatem et pituitae corruptae abundantiam. Interea virium defectio glifcit; animi deliquia accedunt et tremor linguae, quoties exferitur. Nonnunquam parotides glandulae inflantur, fed protinus fluctuant, nullo margine rubro aut tenfo cinctae: aphthae etiam accedere folent lividae aut pallidae, linguam et os internum obfidentes: exanthema miliare in folo pectore fubfidentes exiguas puftulas producens, quae ilico faepius iterum evanefcunt, dum ftragula aut veftes removentur.

Quae dum contingunt, exitii praefagium fere certum eft. Sequitur mors nonnunquam quadragefimo aut quinquagefimo die, dum ftupidi iacent aegri et attoniti, dum contremifcunt ac continuo palpitant membra, dum friget totum corpus et pallet, dum anhelitus crebri et pulfus fere fuppreffi adfunt, dum anima deficitur aeger.

82.

Pari aut maiore etiam tarditate progreditur morbus, dum ad fanitatem perventurus eft. Etenim, dum a fecunda inde hebdomade cutis et lingua madent, dum pulfus tollitur et fortior fit, dum urina faturitatem adipifcitur et levem nubeculam, quae fundum petit, dum praefertim clarefcens ad matulae parietes arenulas deponit aut falium fufcorum et luridorum cryftallos, bonum eft et lentam promittit folutionem. Accedere folent fudores calidi, per totum corpus fufi, levantes, cum pulfibus mollioribus, ftrenuis, regularibus. Surditatem excipit falivae fluxus, aut parotidum tumores furgunt, marginibus rubris, tenfis, inflammatis cincti, neque fub-

ſidentes, ſed ſuo tempore pus concipientes. Dum lingua a muco ſordido ſponte purgatur, aphthae nonnunquam ſurgunt, marginibus inflammatis circumdatae et in ſuppurationem abeuntes. Interdum puſtulae circa labra ſcabioſae ſalubres fuerunt. Saepe tamen, citra haec omnia, lente iudicabatur morbus ſudoribus calidis continuis.

Dum convaleſcunt aegri, diu ſolent languore conflictari, artuum tremore et ſenſuum torpore, quibus oedemata interdum accedunt et capillorum defluxus.

B. *Varietates.*

a. Febris pituitoſa.

83.

Cum in ſimplici febre lenta pituitae in ventriculo inteſtinisque abundantis ſigna occurrant, mirum non eſt, tantam eius muci in omnibus organis ſecretoriis copiam gigni, ut facies tota morbi inde ni mutetur, peculiaris tamen fiat.

Dum populariter graſſatur ea varietas, ſymptomata ſimilia praecurrunt ac febrem lentam, ſi receſſeris a rheumaticis levibus doloribus et catarrhalibus adfectibus, qui magis compoſitam naturam eius febris ſignant. Cetero eadem abiectio animi, eadem ſomnolentia, laſſitudo, idem ſegnis progreſſus morbi, cuius terrentia ſymptomata vel plane non, vel obſcure ſentiuntur; donec horrores crebri cum caloribus modicis alternantes accedunt, quibus adiuncti ſunt pulſus frequentiores iuſto, exiles, molles aut ſpaſtici etiam et irregulares. Interea lingua muco tenaci obducitur, rheumatici dolores, coryza et tuſſis ingraveſcunt: appetitus proſternitur, faſtidium ciborum ſuccedit, cum ſtramineo ſapore, muci copia dentes, nares, labia obſiden-

te. Continua praecordiorum oppletio ſentitur, nonnunquam vomituritio et vomitus ipſi mucoſi, ſimilis etiam alvus, per quam vermes excernuntur. Laſſitudo et animi deiectio quotidie increſcunt, poſt plures dies hallucinationes ſenſuum accedunt et levia deliria: ſopores continui cum torpore et ſtupore membrorum, quae nonnunquam reſolvuntur.

Cum ad acmen morbus pervenit, levis ſemper febris eſt, pulſus exigui, calor modicus, ſudores tamen copioſi, nullo modo levantes; ſoporibus adſiduis opprimitur aeger; deſipere incipit et floccos legere: ſuſpiria frequentia ducit, neque tamen ſui conſcius male ſe habere fatetur. Tandem accedunt animi deliquia, cum alvo cita, pulſuum intermiſſio, facies Hippocratica, ſubſultus tendinum, quibus ſymptomatibus ſuccumbit aeger.

Ubi ſalutem opperiri licet, cum pulſibus fortioribus, mollioribus et magis regularibus oportet ſudores univerſales calidi erumpant, cum puſtulis forte pus concipientibus. Expedita adminicula praebent interdum parotidum tumores in ſuppurationem abeuntes aut decubitus humorum ad dorſum et os ſacrum, quibus incubuit aeger.

Hinc igitur patet, levem tantummodo varietatem febris lentae eſſe hunc morbum.

b. Tabes dorſalis.

84.

Qui manibus ſtuprum committunt, aut complexibus venereis nimis gaviſi ſunt, denique febricula corripiuntur lentiſſime progrediente, quae huc potius quam ad alios morbos pertinet. Namque dolores ab initio dorſi, ſenſus formicationis, aquae calidae frigidaeve per lumbos aut os ſacrum depluentis, dolor occipitis circumſcriptus; ſenſus

glaciei ii loco, qua ſutura lambdoidea cum ſagittali coit, incumbentis, vertigines et temulentia primaria conſtituunt ſymptomata. Ad haec rigor et immobilitas dorſi, ut nec erecti ſtare nec ſine ingenti moleſtia flecti poſſint. Musculi faciei contrahuntur, ut ſenis ſpeciem ferat, cuti univerſim frigida, pallida, arida.

Initio frequenter erigitur coles per ſomnia laticemque ſeminalem profundit, dein vero citra omnem erectionem, per alvi ſtimulum aut lotii, per ferias etiam cogitationes ſeſe polluit, pene omnino flaccido. Quinetiam collabi verenda viſa ſunt, aut teſtes contabeſcunt, quod Larreyus in militibus Gallis, in Aegypto bellum gerentibus, frequenter obſervavit.

Memoratu dignum eſt, animi vires plerumque integras manere, illaeſum etiam eſſe appetitum. At vero, dum porrigitur morbus, imaginatio nimis incitatur et pervertitur, ſenſus hallucinantur. Organico enim ſenſu adfecto, angitur pectus et animus marcet: horrorum calorumque viciſſitudines continuae percipiuntur. Aliis ſenſibus deceptis, maculae atrae ob oculos verſantur, eumdem poſitum ſervantes (*path. gen.* §. 280.), quibus amblyopia et ipſa caecitas praeſagitur, ſi praeſertim ieiuno aegro accidunt. Tum etiam auditus laborare et continuo tinnitu aut ſuſurro vexari conſueſcit (*ib.* §. 281.). Tandem cum robore musculorum penitus proſtrato animi vires etiam labaſcunt, ut anima deficiantur frequenter, ut ſtolidi fiant et torpidi, ut omnis ſphincterum vis peſſumdetur, alvus et lotium invitis aegris ſecedant et nervi penitus reſolvantur. His noviſſime nonnunquam adiunguntur oedemata artuum et exanthemata tetra, quae mortem, unicum miſerrimorum ſolatium et perfugium, adnunciare ſolent.

C. *Caussae.*

85.

Populariter primum febrem nervosam lentam grassari, vulgaris est observatio. Tum vero nulli anni tempori adstricta cum febre acuta nervosa iungi atque vel in catarrhales febres vel in rheumaticas abire aut eas excipere solet.

Interdum et manifestum aëris vitium accusare licet. Constat enim, aërem adsiduo pluvium, austris solis et zephyris agitatum, favere maxime huic morbo, familiarem etiam esse locis uliginosis. Quod verno tempore regnet, expositum est e vaporibus terrae recens aratae aut ex effluviis paludum, quarum glacies delicuerit. Haud rarum est, aërem nosocomiorum, carcerum, naviumque occlusum et depravatum ansam huic morbo praebere.

Contagio propagari haud facile concesserim, cum humores minus corrumpantur, ut generari virus contagiosum possit. Qui statuerunt, commutasse formam acutam cum hac lenta videntur: in illa enim multo maior humorum corruptio, facilior igitur contagii generatio.

86.

Ubi viget dispositio, et aliae caussae morbum gignere valent. Calamitas inprimis publica, bellis et annonae caritate producta, victus tenuis; fructuum herbarumque inertium aut digestu difficilium esus; maxime animi perturbationes infirmantes, moeror continuus, indignatio frequens aut desiderium inexplebile infringere vires adeo valent, ut hic morbus oriatur. Denique studia nimia cum sedentaria vita, et abusus veneris, praesertim stupra manibus commissa, caussis praecipuis adnumeranda sunt.

His

His etiam rebus dispofitio acquiritur, quae verfatur in tenera corporis conftitutione, qua nervorum poteftas turbatur, ut modo accumuletur fentiendi facultas modo impetu nimio irruat. Hinc proclives funt ad hanc febrem, qui ftafibus laborant abdominalibus, quippe quae mirum quantum officere regulari imponderabilium per ganglia plexusque distributioni poffunt (*path. gen.* §. 57. 84.)

Intereft autem inter hanc et alias febris nervofae fpecies id discrimen, quod minor copia imponderabilium generetur, unde debilior etiam accumulatio et blandior impetus per aeftum nafcuntur. Lente progreditur, quod cauffae minus incitando egerunt, five quia debilior conftitutio penum idoneam gignere haud potis eft. Quum debilitas praefertim digeftionis officinam complectatur, nafcitur inde laxitas et pituitae copia per ventriculum et inteftina abundantis. Eamdem cauffam vermibus procreandis fufficere, fupra (*path. gen.* §. 184.) monuimus.

III. *Febris acuta nervofa.*

A. *Simplex.*

87.

Typhus acutus dicitur febris, cuius praecipua fymptomata verfantur in nervorum encephalique adfectibus, citra praeviam organi cuiusdam laefionem. Ubi enim haec praeceflerit, inflammato vifcere quodam aut exulcerato, contingere quidem pleraque huiusmodi fymptomata poffunt, neque tamen typhus dicendus eft, nifi fedes etiam morbi in nervis quaerenda fuerit. Id autem tum e fymptomatum concurfu tum ex abfentia fignorum, quae alienam adfectionem produnt, tum e cada-

verum hoc morbo enecatorum disſectione probari poteſt.

88.

Terrentia morbi difficulter cognoſcenda ſunt, cum larvatus plerumque incedat et vel rheumaticam febrem vel catarrhum etiam ſimulet. Dolores igitur vagi, lancinantes artuum, pectoris, capitis manifeſto in velamento musculorum celluloſo-fibroſo ſedem habent, quibus vel coryza vel tuſſis vel etiam inflammationis quaedam ſpecies accedit, cum aeſtus ſit ingens, pulſus ſatis celeres, pleni et fortes, rubicundus faciei adſpectus, inſomniae continuae et veſaniae etiam. Interdum ita orditur morbus, ut et appetentia ciborum plane deſit, guſtatum queratur aeger mucidum, amarum, lingua ſordibus obducatur, praecordia pondere quodam et plenitudine graventur, continuum accedat faſtidium et vomituritio etiam, unde gaſtricam indolem febris facile aliquis ſtatuere poſſit.

Fucum tamen facere eiusmodi initia, neque vere inflammatoria eſſe aut gaſtrica aut rheumatica, perſuaſiſſimum habeo, cum indoles popularis morbi, aegri diatheſis, et creberrima morbi ſibi commiſſi declinatio ad manifeſtos nervorum adfectus larvam eam detrahere valeant. Siquidem et adminicula ſpeciei illi, quam praefert morbus, idonea, tantum abeſt, ut a typho ipſo caveant, ut potius in eum praecipitent et periculum maligni morbi augeant. Haud inficior, dum inflammatio vigere videtur, aquam frigidam, qua membra foventur, ſaepe proficuam eſſe, opitulari etiam cucurbitulas locis, ad quae ſanguis maximo impetu fluere videtur, impoſitas, ſed ſanguinis ipſam miſſionem ancipitem eſſe pronuncio, ni compoſita ſit febris natura, ut ab initio veram inflammationem ſubeſſe probatum ſit.

Pariter opem ferre poſſunt, ubi ſordes ventriculi abundant, emetica, dum obſtacula curationis removent, ſed fidere iis ſolis atque vel evacuantibus remediis vel reſolventibus pergere, ni vera adfuerit compoſitio, maxime noxium eſt.

89.

Saepe etiam absque his larvis morbus orditur languore virium inſolito, nec e manifeſtis cauſſis exponendo, animi moroſitate et deſponſione, ſomno inquieto et ſomniis terrificis, temulentia capitis, ubi expergiſcitur, laſſitudine ſenſuum etiam mediocriter exercitorum, frequente cordis palpitatione, pulſibus lentis, intermittentibus, appetentia ciborum deperdita et urina turbida.

Nonnunquam, ſi populariter graſſatur morbus et contagio propagatur, ſubito oritur, citra prodroma omnia. Stupor repentinus artuum cum dolore capitis et temulentia, virium deiectio ſtupenda ipſaque animi deliquia interdum ſcenam aperiunt. Nullos, praeter capitis, dolores queritur, ſui plane neſcius; viſu, auditu ſenſuque organico depreſſis. Hinc continuam habet nebulam ante oculos, auditum graviorem, odoratum guſtatumque fere nullum. Quae alioquin amore aut deſiderio complecteretur, nullo modo eum adficiunt: nihil poſcit: nihil quaerit, aut quaeſitus lente ac interrupte reſpondet. Nonnulli vitae taedio et animi deſponſione tantopere torquentur, ut undique ſe periculis et terriculamentis cinctos eſſe exiſtiment, continua ſuſpiria ducant et amicos familiareſque oderint. Alii, qui impotentes alioquin eſſent aut feroces animo, inſolitam morum ſuavitatem et animi quietem monſtrant, nec hi quidquam queruntur, ſed bene ſe habere ſemper reſpondent. Vox ſolet eſſe rauca et debilis, loquela blaeſa et obſcura. Sitis rariſſime adeſt, licet

lingua ſicca ſit et aſpera, aut muco ſicceſcente et fuſco obducta.

Oculorum acies plane obtuſa eſt, ſplendor amiſſus, motus tardi, pupula lente contrahitur aut immobilis omnino fit: lacrimae continuo depluunt, vel ſine cauſſa animum adficiente. Pulſus ſolet eſſe varius, modo naturalis, iam frequens, ſed plerumque exilis ac irregularis. Cutis nonnunquam ardet, ſine ulla perſpiratione, vel ſudores etiam promanant e capitis collique ſuperficie viſcidi et frigidiusculi.

Sopores interea continui cum nervorum reſolutionibus tendinumque ſubſultibus, carphologia etiam iuncti, infauſta quaeque ominantur. Singultus enim et alvus liquida, inſcio aegro ſecedens, ventris inflatio cum flatibus copioſis, urina continuo lutoſa, pulſus frequentia et parvitas continuo aucta, ſpiritus frequentius ducti, anhelitus, facies Hippocratica et oculi fracti mortem brevi acceſſuram portendunt. Interdum exanthemata miliaria aut maculae fuſcae, cruentae per pectus et abdomen ſparguntur, quae peſſima quaeque augurari iubent, ubi neque pruritum, neque ullum ſenſum producunt.

Tandem mors conſequitur vel muco intra reſolutam fiſtulam ſpiritalem acervato, vel velut attonito aegro ac apoplexia correpto, vel lenta partium omnium reſolutione.

90.

Alia eſt morbi facies, ubi e larva rheumatica aut inflammatoria naſcuntur dolores capitis pertinaces, cum inſigni ſentiendi facultatis augmento. Praeſagire autem deſipientiam et ſenſuum hallucinationes eiusmodi dolores ſolent, maxime enim ingraveſcunt, cum oculi clauduntur. Nec apertos habere poteſt aeger prae nimia ſentiendi facultate,

qua fit, ut ſueta luminis vis dolores producat atroces. Marmarygae etiam aut ſcintillae continuo ob oculos verſantur, pupula coarctata eſt et nimis mobilis. Auditus nimis acutus, ut vulgares ſonitus moleſtias faciant, ſuſurrus etiam continui audiantur. Odoratus guſtatusque pariter adfecti ſunt. Senſus organici adfectio proditur angoribus perpetuis et terroribus, quibus aegri torquentur, quippe veſperi magnopere increſcunt; pulſibus ſimul frequentiſſimis, ſpaſticis et irregularibus. Protinus ut obdormiſcit aeger, terriculamenta ob oculos verſantur, quorum fallaciam licet perſpiciat, nequit tamen ſibi ab iis cavere. Qui quidem conatus irriti, phantaſmata ea removere, ut quiete obdormiſcat, angores augent et in delirium praecipitant. Nonnunquam e naribus ſtillat ſanguis ſine ullo levamine (*Coac.* 36. 57. 133.).

Nullus autem acceſſionum ordo, etiamſi initio tertianarium typum ſervare febris videatur. Nec manifeſtae ſunt frigoris caloriſque viciſſitudines: modo enim horroribus adſiduis et caloribus ſimul obortis vexatur aeger: modo aeſtu continuo ac nequaquam ſemet remittente: modo calor mediocris eſt cum ſiti vel intenſa vel nulla, lingua etiam modo arida, iam mediocriter humida. Pulſus maxime varii, tremuli interdum, frequentiores ſemper, duri et irregulares. Spiritus difficulter et frequenter ducuntur: anhelitus quo gravior, eo gravior morbus eſt.

91.

Vires indies magis fractae cum nervorum diſtentionibus ἀκμὴν morbi produnt. Tremores artuum, tendinum ſubſultus, praecordia tenſa ſpaſticos ſignant inſultus, qui cum delirio incrementum morbi et ἀκμὴν comitantur. Veſperi maxime artus convelluntur, dum febris increſcit, aut ſoli faciei musculi diſtrahuntur, quod riſum ſardoum nominant (*path. gen.*

§. 240.); aut pharynx conſtringitur, ſphincteres etiam et ani et veſicae. Nonnunquam ſpaſmi ventriculum occupant, unde continua vomituritio et irrita, vel pectoris musculi convelluntur, aut oculorum, unde ſtrabiſmus et truculenta oculorum rotatio.

Delirium eſt vel furibundum, quod ad praegreſſam virium infractionem accedens, mirifice ſaepe musculorum vires auget, eoque magis et irreparabili modo proſternit. Vel blanda eſt deſipientia, aeque periculoſa, ubi muſſitare ſolummodo, labia motitare et carpere floccos digitis ſolent (*Coac.* 76. 100.) Vox interea mire alienata, aut rauca eſt et clangoſa, aut debilis et ſtridula (*Praedict.* 1, 47. *Coac.* 99.). Cutis continuo arida, aut ſudores frigidiusculi, viſciduli circa caput et collum naſcuntur, quos cum rigores denuo exorti ſequuntur, letale eſt aut metaſtaſin portendit: *) maxime cum urina vel intercipitur vel aquoſa eſt cum nubecula ſummum petente et radiata (*Praenot.* 80.). Sequitur coma cum frigidis membris, ſtertore, ſingultu, anhelitu difficillimo et placida mors.

92.

Melioris notae praeſagia formare licet, ubi vires ab initio haud penitus peſſumdatae, nec delirium continuum eſt, ſed veſperi duntaxat et noctu adeſt; ſi oculorum acies et vocis indoles haud valde a naturali declinant; ſi urina ante turbida, clareſcit, ſatura eſt et nubeculam format ſubſidentem aut dum arenulas fuſcas, ſalium cryſtallos matulae parietibus adhaerentes habet. Optimum omnino praeſagium formare licet, ſi his accedit ſomnus profundus, quietus, cum pulſibus magis elevatis, fortioribus, mollioribus, tar-

*) Οἱ πυκνὰ ἐφιδροῦντες καὶ ἐπιῤῥιγέοντες, ὀλέθριον. Coac. 10.

dioribus: *) poſtquam ad ſe redit aeger, vires ſentit recreatas et ſudat.

Confirmant nonnunquam iudicationem exanthemata miliaria, quae, praeviis iis ſignis, marginibus tumidis cincta, perſiſtunt, nec ilico iterum ſubſidunt: furunculi ac decubitus ad loca, quibus aeger incubuit; dein parotidum tumores inflammati, qui pus concipiunt, et ſalivae fluxus. Surditas etiam plerumque bonum exitum augurari iubet, cum alvum ſiſtere ſoleat: haec enim cita mala quaeque ominatur. **)

Id tamen maxime monendum eſt, in ſimplici et magis benigno typho periodum ſeptenariam obſervari, ut, ni ſeptimo, decimo quarto, viceſimo primo die iudicetur morbus. In compoſita febre autem alienus viget circuitus, ut et undecimus dies poſſit criticus eſſe.

Lente tamen convaleſcunt, diuturnis ulceribus vexati, quae veſicatoria excipiunt aut gangraenoſa loca e decubitu humorum orta. Interdum ſurditas aut gravior auditus ſupereſt, gradatim tandem ſublatus: vidi etiam amblyopiam ipſamque caecitatem, quae denique fortioribus incitamentis cederet. Stupor artuum aut iſchias atrox, aut reſolutio nervorum in membris per plures ſupereſſe poteſt hebdomadas. Memorabilis eſt typi vegetativi, propter ſenſiferae vitae debilitatem, intemperantia, ſiquidem obſervatum eſt, lymphae coagulabilis guttulas nonnunquam in tumores abire, et cutim, poſt exanthemata, magnis craſſisque eſcharis ſecedere (*Sachſe von der häutigen Bräune*, 124., *Kieſer in Hufel. Journ.* J. 1812. St. 1.).

Generatim vero monendum, prognoſin in hac febre magnopere eſſe fallacem, cum malignitas morbi regularem decurſum impediat. Quotidie enim videmus

*) Ὕπνοι βαθέες, μὴ ταραχώδεες βεβαῖαν κρίσιν σημαίνουσιν. Coac. 151.

**) Ἐν πυρετοῖσι κώφωσις κοιλίην ἐφίστησιν. Coac. 191.

aegros repente praecipitari, qui nulla aut pauca ſymptomata peſſimi ominis paſſi fuerant, alios autem convaleſcere, quorum ſalutem ars deſperaverat. In pulſu nequaquam fiducia collocanda, quippe qui in ſummo periculo optimus, peioris notae eſſe poteſt, ſi melius omnia cedunt.

93.

Cadaverum ſectiones poſt eum morbum ancipites ſunt: tum propter inſidias, quas vitae ſecantis ponit contagium e putreſcente cadavere ortum, tum ob fallax iudicium, ad quod aliquis ſeducitur, qui effectus agonis ab effectu morbi neceſſario rite diſtinguere neſcit. Citiſſima putredo, quam cadavera concipiunt, vel incitantium remediorum, opii, moſchi, aetherum, copiae tribuenda eſt, vel e nervorum labe, huic febri peculiari, repetenda. Etenim viſa ſunt nervorum velamenta magnopere inflammata, imo cruenta, e quo deſtructam eſſe et interiorem compagem facile coniicies (*Reil Exercit. de nervis*, p. 20.; *Sömmerring vom Nervenſaft*, 125.). Eum effectum huius morbi neceſſarium arbitror, dum nulla per nervos conductio viget, dum penitus reſoluta ſunt membra, ſenſusque omnis abolitus. Weinholdi obſervationes de alienata peculiari modo nervorum ſubſtantia confirmatione egent. (*Kritiſche Blicke auf das Weſen des Nervenfiebers*. Dresden 1814. 8.).

Niſi ad hanc nervorum labem reſpexeris, nihil ſaepe in cadaveribus abnorme invenies; vel ſolam pituitae abundantiam in inteſtinis, polypoſa in cordis atrio dextro concrementa aut pulmones ſanguine farctos et quaſi hepatis duritie praeditos. Quae quidem phaenomena tum ex agone tum e levibus morbi et fortuitis effectibus repetenda ſunt.

Vaſa cerebri turgida et colluvies ſeroſa, quae poſt Lieutaudium et Jackſonium multi alii repererunt, apoplexiae potius ſunt, qua aeger enecatur, quam neceſ-

ſarii febris ipſius effectus. Quodſi vero inflammationes meningum, pulmonum et viſcerum abdominalium in conſpectum prodeunt, compoſita potius fuit natura morbi, quam ſimplex.

IV. *Compoſitiones febris et varietates.*

a. Compoſitio cum inflammationibus.

94.

Satis vulgares ſunt populares morbi, qui cum acuta magis quam lenta febris forma dolores atrociſſimos capitis, pectoris et viſcerum abdominalium habent iunctos. Maxime vero encephalitis aut meningitis ab initio ita conſociari ſolet cum febre acuta nervoſa, ut et noſtris temporibus contendant nonnulli, hanc febrem nil eſſe niſi inflammationem encephali et meningum. Id autem temere magis, quam vere dici compertum habeo. Namque in iis, quarum imaginem exhibui, ſimplicibus formis nequidquam inveniri poteſt, quod ratiocinium id firmare poſſit, niſi ad capitis dolores reſpexeris, qui vero cum nec perpetui ſint, nec huic febri peculiares, abſtinendum ab iis eſſe arbitror. Quodſi vero inflammatio ea meningum aut encephali accedit, neceſſaria eſt dolorum continuorum atrocia, tum capitis intimas partes tum oculos infeſtantium, neceſſaria eſt adſidua inſomnia; furor neceſſe eſt accedat, ruberrimus faciei adſpectus et albugineae; pulſus concitatiſſimus; ardor immanis, nusquam ſeſe remittens; urina intercepta et nervorum diſtentiones tetrae. Quae ubi contingunt, recte iudicaveris, encephalum et meninges inflammatione corripi. Confirmatur id iudicium cadaverum ſectionibus, quae gangraenoſas meningum inflammationes et apoſtemata encephali inventa monſtrant (*Penada in Weigels ital. Bibl. B. IV. St.* 1. *S.* 124. *Pringle von den Krankh. einer Armee, p.* 357. 388.).

Pariter inflammationes ventriculi, inteſtinorum et pulmonum accedere poſſunt, quae doloribus atrocibus continuisque partium, functionumque laeſione continua inſigniuntur (*Chisholm in Edinb. Comment. Dec. II. B.* 8. *S.* 38. 45. *Morgagni ep.* 30. 4.; *ep.* 55. 11. *Stoll. rat. med. VII.* 188.).

b. Typhus contagioſus.

95.

Anomala naſcitur febris ſpecies tum e contagii violentia, tum ex aegri conſtitutione praegreſſa, adfectibus viſcerum peculiaribus, tum etiam e cauſſis ſingularibus, victus vitia aut alias res complectentibus.

Utut varia ſint ſymptomata, princeps tamen eſt et palmarium ſtupor, inertia et ſegnities omnium functionum. *) His accedere ſolet hepatis adfectio, quam e dolore obtuſo hypochondrii dextri, e faſtidio ciborum, amarore guſtatus, ructibus amaris et ſordibus linguae bilioſis divinaveris. Medicum incautum decipit nonnunquam haec anomalia, ut pro gaſtrica febre habeat, ſed praevalentia nervoſa ſymptomata et popularis morbi indoles errorem depellere valent. Interdum initio iam adſunt alvi fluxus, cum doloribus inteſtinorum et abdominis inflatione fere continua; nulla praeterea deliria, neque aliae nervorum diſtentiones, quam levis tendinum ſubſultus et crocidiſmus per ſomnum. Cetero rara adeſt hilaritas mentis, quae peſſimum format praeſagium, ſi cum debilitate ſumma contingit.

Sudamina aut miliaria exanthemata, aut maculas etiam ſine ullo ſenſu in pectore ſubnaſci ſaepiſſime obſervatum fuit. Quae quo celerius ſubſidunt ac eva-

*) *Τυφώδεες λέγονται πυρετοὶ, οἳ μετὰ νωθρείας γιγνόμενοι καὶ μετὰ ἐπιτάσεως ἐξιστάμενοι.* Erotian. expoſ. voc. Hipp. p. 356.

nefcunt, eo peiora ominantur. Ulcera nonnunquam e decubitu metaftatico nafcuntur, profundas partes doloribus fummis exedentia, angulofa ambitu, facillime gangraenam concipientia, fundo pultaceo, marginibus flaccidis, cinereis: his ulceribus etiam tendines fubiacentes devaftantur: dum fanefcunt, margines elevantur, extus vertuntur, ut cum tela cellulari fubnata evanefcant.

Interdum etiam cum gravioribus fymptomatibus, loquelae defectu ob refolutionem linguae, pondere corporis ingenti ob impotentiam aegri, parotidum tumoribus flaccidis et fenfu deftitutis aphthae apparent in lingua et oris ambitu; quas excipere folet vermium per alvum eiectio. Anxia aegri iactatio, torporem fubito fequens, mortem pedisfequam habere folet. *) Peffima etiam eft anxietas poft torporem cum tenui fudore et alvo effufa (*Coac.* 521.)

96.

Contagio hanc febrem propagari, inprimis dum populariter graffatur, exploratum habemus. Quali autem vehiculo utatur, et quonam potiffimum ftadio morbi evolvatur, ambigendum eft. Humoribus mucofis oris et narium, tanquam vehiculo frui quanquam haud abfonum fit, exftant tamen plura exempla, ubi, dum cutis et lingua arefcunt, nequaquam per contactum, fed per ufum eiusdem atmofphaerae infectio perpetraretur. Probabile tamen eft, exanthemata vel miliaria vel maculofa fovere praeprimis contagium.

Eft omnino fugax et leviffimum aliquid, quod nervos proxime adficere ac per totum corpus momento citius diffundi poteft, quoniam torpor ille, temulentia et ftupor initium morbi conftituunt (*path. gen.*

*) Νάρκη ἐς ἀμφότερα ταχὺ μεταπίπτουσα, κακόν. Coac. 56.

§. 156. 157.) Neque tamen impedit fugax haec veneni indoles, quo minus adhaereat quandoque fomitibus, lanae et rhenonibus, linteis etiam minus purgatis et elotis, quorum ope poteſt ſanos inficere, dum diſpoſitio adeſt.

Diatheſis ad contagium recipiendum verſatur in teneritate corporis et ſentiendi facultate aucta (*path. gen.* §. 159.). Hinc increſcit diatheſis animi commotionibus, quibus virium robur infirmatur, victu tenui et digeſtu difficili, complexibus venereis crebrioribus aliisque rebus, quae infringere vires poſſunt. Tollitur diſpoſitio ipſo morbo, ut, qui convaluerint per aliquod tempus, impune infectioni ſemet exponere ſoleant. Minuitur etiam ulceribus vel natura vel arte excitatis, quibus ſubito nonnunquam egeritur, quidquid vitae infeſtum futurum eſt (*path. gen.* §. 28. 29.). Detrahitur aliquid infectionis vi frigore aëris, unde hyeme decreſcere violentia typhi conſueſcat. Sed cutis frigus, dum ardet aeger, favet infectioni (*Hildenbrand über den anſteckenden Typhus*, 128.). Minuitur etiam contagii vis ſenio, quod ſentiendi facultatem minuit; aetateque ea, qua ſanguinis curſus et alii fluxus habituales ſunt.

97.

Ubi ſparſim obvenit morbus, vel aëris depravatio accuſanda eſt, aut putrida effluvia, quibus Bichatus enecatus fuit, vel electricitatis ratio turbata (*path. gen.* §. 132.). Nonnunquam animi commotiones arguendae ſunt, quibus Wagnerus febrem illam popularem tribuit, quam Lubecae 1756 obſervavit (*Haller diſſ. pract. II. p.* 170.). Annonae caritas et publicae calamitates, bello ortae, tum ſaepius olim, Sarconio et Raſorio teſtibus, tum 1813 per totam fere Germaniam febrem malignam produxerunt.

Utramque febris nervoſae ſpeciem, et acutam et lentam, licet non eſſentialem exiſtimo, ab aliis omnibus ita tamen differre arbitror, ut in nervis, gangliis encephaloque adfectis ſedem habere videatur: quod vel ipſa cadaverum ſectio, corruptis nervorum velamentis, probat.

CAPUT VIII.

DE FEBRIBUS PUTRIDIS.

I. *Generatim.*

98.

Quodſi per febrem remittentem ſymptomata ea praevalent, quae ſeceſſum humorum in putredinem vergentium produnt, febris *putrida* vocatur. Tam finitima eſt febri nervoſae acutae, ut, ſi ab iis receſſeris ſymptomatibus, eadem plena eſſe videatur.

Quam Galenus *σύνοχον μετὰ σηπεδόνος* (ſynochum cum putredine) vocavit, magis etiam univerſe de iis febribus intelligenda eſt, in quibus humores mutantur. Putredinem enim diſertis verbis dixit *) eſſe non ſimplicem, ſed cum coctionis quadam ſpecie iunctam, comparavit inſuper cum humorum mutatione, quam in inflammatione experiuntur: unde etiam in cocta urina, e qua, quod deſidit, album eſt et leve, putredinem adeſſe ſtatuit.

99.

Initia autem huius morbi duplicem potiſſimum habent ſpeciem, vel inflammatoriam vel bilioſam, utramque febri ardenti adnumerandam. Dum vero

*) Ἡ μὲν δὴ τοιαύτη σῆψις οὐχ ἁπλῶς σῆψις ἐστὶν, ἀλλά τι καὶ πέψεως ἔχει. Galen. differ. febr. 1. p. 324.

populariter grassatur, fulguris ad instar, nonnunquam repente homines prosternit. Horrores universi corporis sequitur ardor cum capitis doloribus vehementibus et temulentiam inferentibus, cum pulsibus concitatis, plenis fortibusque; crebro et vehementer spirat aeger, pectoris angores conqueritur et vigilias perpetuas: nonnunquam tamen protinus initio soporatur. Praecordia plena, tumida sunt, gustatus amarus, ructus similes, lingua sordida, vomituritiones cum fastidio ciborum, praesertim carnium, cupiditate vero vini, fructuum horaeorum et acidorum potuum. Ad haec accedunt urina turbida et lutosa, foediores deiectiones, tardior sensus, mens pigrior; faciei quidem rubor, sed circa genas lividus ruboris ambitus, palpebrarum internae paginae plumbeus color aut turgidorum vasculorum, quibus perreptatur cuticula, livor. Quibus indiciis intelligitur, vergere morbum ad putridam indolem.

Singulare autem ac proprium maxime huic morbo est aestus, horroribus interceptus, mordax, aridus quidem, sed quandoque sudoribus per collum et caput stipatus, cum capitis perpetuo stupore et languore virium (*path. gen.* §. 234.). Sudores nullum levamen adferunt: neque ardor, ut ut vehemens, pulsus tollit, qui exiles, languidi et frequentissimi esse consuescunt. Angores e pectore aut praecordiis nati aegrum torquent, atque nonnunquam statim initio transeunt in dementiam, taciturnam eam et motibus digitorum iunctam, ut floccos legat aeger, fimbrias diducat, vel in adiuncto pariete, si qua minuta eminent, carpat. Offusae oculis tenebrae, auditus gravis, tremores artuum, vox debilis, blaesa aut clangosa.

Interdum ferox adiungitur delirium, cum truci oculorum obtutu, dum, quod naturaliter albet, iam rubescit, et continuo rotantur, lacrimae profundun-

tur, caruncula lacrimalis cruenta eſt. Si quis, ſpecie morbi deceptus, venam ſecuerit, ſanguis vel nullam cruſtam phlogiſticam, vel pultaceam ſolummodo et lividam adipiſcitur, plerumque floridus eſt et dilutus.

100.

Ingraveſcit morbus, cum ad ardorem continuum mordacem ſudores accedunt, copioſi quidem, ſed foetidi, viſcidi, nulloque modo levantes; cum lotium mittitur magis turbidum, et iumentorum urinam referens, foeditatem odoris prodens; cum ſordes oris, linguae, labiorum et dentium fuſceſcunt; cum alvus liqueſcit et foetet; cum rubor genarum etiam magis liveſcit; utique, cum oculi magis caligant, mens continuo delirat aut ſoporatur; cum languor virium magnopere auctus eſt, pulſus magis ſubſidunt, ordinem nullum ſervant; cum denique abdomen inflatur, extremae poſtremo partes forte inalgeſcunt, cum ardore ceterarum.

Haud novum eſt, ad haec ſanguinem profundi, vel e naribus, vel cum alvo aut lotio, vel etiam per vias ſudoris prorumpere. Is haud facile coit, ſed celerrime penitus corrumpitur.

101.

Nec deſunt in ſummo morbi vigore ſymptomata, inflammationem viſceris cuiusdam prodentia, praecipue meningitidis, quae doloribus atrociſſimis lancinantibus capitis, furibundo et continuo delirio, capitis et oculorum ardore et rubore ſaturo, photophobia et pupula contracta, aut ſcintillis adſiduis ante oculos ſeſe exhibet. Interdum cum inflatione ventris dolente iſchuria iuncta et pulſus frequentiſſimi, exiles, inflammationem inteſtinorum repraeſentant. Subinde angores pectoris cum creberrimis et ardentiſſimis

ſpiritibus, ſputis etiam cruentis metum pneumoniae ſymptomaticae iniiciunt.

Denique accedunt exanthemata, vel miliaria, in pectore parum prominula, pallida, brevi ſubſidentia, nullum levamen adferentia, ſed angores pectoris augentia; vel ſerpentia oris ulcuscula, quae ἄφθαι vocantur, utplurimum livida, marginibus flaccidis iuncta celeriterque finitimas partes vaſtantia; vel maculae cutis, pulicum morſibus initio ſimiles, dein lateſcentes in palmae ambitum, nunquam vero tumidae vel pruritum excitantes, cruentae aut lividae: interdum ſtuporem artuum adducunt et peſſima quaeque portendunt.

Saepius et inguinum aut parotidum glandulae tumeſcunt, ſed citra dolorem ac inflammati ambitus ſpeciem: liveſcunt potius et flacceſcunt, neque pus bonum concipiunt. Nonnunquam cum alvo liquida putrique vermes decedunt, quod ſaluti eſſe nequit.

102.

Morbi malignitas interemtura eſt aegrum, ſi maculae eae aut glandularum tumores putreſcunt et in ſphacelum abeunt; ſi ſanguinis profuſiones aegri vires exhauriunt; ſi nervi reſolvuntur, ut invitus inſciusque aeger alvum fundat aut lotium mittat; ſi ſupinus cubat et velut attonitus, ſoporibus oppreſſus et adſiduo ſtertens, aut ſi ad lecti marginem inferum devolvitur.

In praecipiti eſſe indicium eſt, ſi furit, membris convulſis, pulſibusque magis magisque depreſſis; aut dum continuo muſſitat aeger floccosque legit; dum horret cum ardoribus partium externarum; dum vox eſt obſcura aut ſtridula, loquela blaeſa; dum vehementer et crebro ſpirat, utique dum ſingultibus torquetur; dum urina ſpaſmis intercipitur et tendines palpitant.

Sopores autem et apoplectici inſultus, aut ſphacelus internarum partium, inflammationem excipiens, aegrum enecare conſueſcunt.

103.

In meliore ſpe eſt, dum pulſus molliores fiunt, maiores cum ſudoribus calidis, levantibus; aut dum miliaria verſus ἀκμὴν erumpunt, tenſos et inflammatos margines habentia; dum ex urina, quod ſubſidit, album eſt et leve, aut dum micant ad matulae parietes arenulae cryſtallos ſalis continentes; utique ſi obſurdeſcens aeger parotidum tumores habet inflammatos et ad ſuppurationem ſpectantes; ſi vox clara eſt et loquela naturalis; ſi oculorum acies reſtituitur, pupula naturaliter mobili; ſi cum pulſibus bonis et ſudoribus calidis aurigo corpus occupat, quae ſi poſt urinam coctam, neque praecocius iuſto apparet, brevi iudicatum iri morbum ominatur. *)

Continua cetero haec febris acceſſiones habet adeo confuſas, ut nec tempora earum nec ſpatia poſſint notari. Septenarius tamen dierum numerus praevalet.

Id ante omnia tenendum, in hoc morbo pariter ac in febre nervoſa praeſagia pleraque ambigua eſſe, et modo cum peſſimis ſignis convaleſcere aegrum, modo cum bonis auguriis perire. Omnia autem ſimul ſumenda ſunt ſigna, neque uni fidendum.

Ex toto autem tutus non eſt, etiamſi convaleſcat. Vel enim viſcera inflammatione adfecta tabem concipere poſſunt: vel, citra hunc metum, ſenſuum torpores ſuperſunt, qui coecitatem, ſurdi-

*) Ὁκόσοισιν ἐν τοῖσι πυρετοῖσι τῇ ἑβδόμῃ ἢ τῇ ἐννάτῃ, ἢ τῇ ἑνδεκάτῃ ἴκτεροι ἐπιγίνονται, ἀγαθόν. Aph. 4, 64.

tatem aut membrorum resolutiones producere valent; vel laxatus penitus corporis ambitus hydrope inter cutem aut oedematibus longis corripitur; vel fame canina convalescens conflictatur, cui obtemperans facillime novas sordes, novum igitur fomitem recidivae, contrahere potest. Non rari etiam sunt dolores arthritici morbo superstites.

Tutissimum est, scabie spuria seu intertrigine (*path. gen.* §. 267. n. 4.), furunculis etiam corpus obsideri, quibus securitas sanitatis sequuturae promittitur.

II. *Varietates.*

104.

Innumeri fere sunt modi, quos febris haec vel a popularis morbi indole, vel a rebus aliis, aegri peculiari constitutione ac climate ipso accipit. Nequaquam autem specierum numero accensendi sunt, cum natura morbi eadem maneat.

Sic, quam *helopyram* Swediauerus nuncupat, quam alii *castrensem* febrem, aut *carcerariam*, *navalem*, *nosocomicam* denique, nil est, nisi modus quidam febris putridae, a corrupto aëre repetendus. Simili ratione iudicandum de febribus Eyderostadiensibus, quarum imaginem Dethardingius exhibuit (*Haller diss. pract. V.* 249.), atque de morbo hungarico Hagymaz, quem ab anno 1567 inde in udis Hungariae regionibus quotannis communem observarunt (*Thom. Jordan pestis phaenomena. Frcf.* 1576. *Schuller de morbo hungarico, in Haller diss. pract. V.* 361.).

Ordiuntur eiusmodi febres plerumque capitis doloribus immanibus temulentiam producentibus, qui cum frequentissimi sint, solent vulgo occasionem praebere, ut ipsum morbum a parte maxime ad-

fecta appellet: accepimus enim capitis morbum ſaepe fuiſſe vocatum. Nonnunquam praecordiorum dolores et anxietates palmarium conſtituunt ſymptoma, quod a primordio inde conſtans obſervatur. Alii ardorem viſcerum continuum queruntur cum algore extremarum partium: omnes vero languore virium ſummo, temulentia capitis, delirii variis ſpeciebus, ſoporibus et diverſis putredinis indiciis adfliguntur. His adnumerandae foetidae deiectiones, ſudores foetidi, vomitus initio porraceus, dein etiam putridi aliquid olens, maculae cruentae aut vibices etiam marmorei, lingua iugiter ſordida, fuſca aut arida et fiſſa. Gangraenoſa denique ulcera finem morbo imponere ſolent.

105.

Ne continuo repetam ſimilia ſymptomata, hiſtoriam *febris noſocomicae* adiungam, qualem ipſe obſervavi. Fallax plerumque initium eſt, dum leviorem morbum pollicetur, graviora metuenda relinquit. Horroribus protinus initio et caloribus fugacibus, languore inſolito et defatigatione membrorum adfligitur, quibus adiungunt ſemet capitis dolores, dolores artuum vagi, cum vertigine, faſtidio ciborum et vomendi conatu. Somnus turbulentus, ſomnia tumultuoſa ſunt, crebro per ſomnum et vehementer ſpirant: pulſus etiam, dum expergiſcuntur, concitatior iuſto eſt. Animus marcet et vel peſſima quaeque extimeſcit, vel omnino nullum habet morbi ſenſum, ut bene ſe habere adſerant. Vultus etiam triſtis, torvus, inſolitum quid ferox aut manſuetum exprimit. Oculi caligant, aures obſurdeſcunt: aeger quiete cubat aut frequenter pavoribus ſuſcitatur.

Dum ingraveſcit morbus, nullae ſtatis temporibus ordinatae acceſſiones, ſed confuſae horripila-

tiones et aeſtum promiſcue habent. Aeſtus autem ſemper mordax eſt, pulſibus magis depreſſis, quo vehementius incaleſcit. Deſipere continuo ſolet, oculis lucem refugientibus et cruento eius, quod naturaliter album eſt, adſpectu. Angores exprimunt internos tum vultus triſtitia, tum vox tremula, gemebunda, cum continua ſuſpiria, tum denique motitatio digitorum, quaſi aliquid carpturi ſint. Sudoribus ſolet corpus diffluere, lingua continuo areſcere et ſordibus fuſcis obduci, alvus colliqueſcere foetidis humoribus. Urina turbida eſt et iumentariae ſimilis.

Plerumque ſibi commiſſus morbus aegrum praecipitat. Sanguinis enim curſus e naribus, profuſio per alvum, vomitum, per gingivas etiam: maculae cruentae ac vibices corpus obſidentes: inguinum tumores flaccidi cum virium lapſu ingenti, ad extremum ventum eſſe ſignant. Conſequitur autem mors placida, ut vel ſoporibus interimantur, vel dum e delirio ad ſe redeunt ac hilaritatem quamdam mentiuntur.

III. *Cauſſae.*

106.

Cadaverum ſectiones cauſſam revelare nequeunt, effectibus potius morbis proditis. Etenim inflammationum praegreſſarum veſtigia, ſphacelus viſcerum aut ea corruptio, qua emarcida dilabuntur contactu, ſanguinis liquidiſſimi foetor, musculi flaccidi et pultacea mollitie inſignes putredinis potius ſequelae ſunt, quam id quod morbum genuit.

Itaque ad cauſſas primum externas confugiendum eſt, ut, quid hae, cum internis collatae, efficere poſſint, pateat.

107.

Prima autem cauſſa quaerenda eſt in contagio, ſeu effluviis tenuiſſimis corporis aegroti, quibus valetudo propagatur. Odore ſingulari praeditum eſſe id contagium exploratum habemus. Qui enim vel limina carcerum, noſocomiorum, vel navium tabulata ſalutaverint, ſingulari modo eum aëra foetere adſeverant. Quin Howardus veſtimenta iterata carcerum viſitatione tanto foetore narrat eſſe imbuta, ut, impatiens eius, non curru ſed equo vehi ſaepius fuerit coactus. Alii illum foetorem cum vapore e tumulis recenter effoſſis adſurgente comparant: alii ſtraminibus in putredinem abituris ſimilem pronunciant. Habet autem foetidum id contagium ſingularem vim, vel ſtomachum petere vel caput vel ſenſuum organa, ut modo faſtidium ingens, modo temulentiam et ebrietatis ſpeciem, modo caliginem oculorum producat. Interdum tamen praeter horrores et virium quamdam laſſitudinem initio nihil peioris ominis generat.

Quibus adhaereat humoribus contagium, haud ſine contentione eſt. Perſpirabile tamen cutaneum princeps eſſe vehiculum, exploratum habemus. Immunes autem eſſe et ſanguinem et lac mulierum, experientia docuit.

108.

Praeter contagium manifeſta cauſſa eſt aër paludoſus, corruptus, hominum aut carnium et animalium mortuorum effluviis contaminatus. Hinc in caſtris, urbibus obſeſſis, hybernaculis militum, carceribus, navibus, quae militum nimiam copiam geſtant, in noſodochiis et orphanotropheis magnopere ſaevit. (*path. gen.* §. 94. 129. 130.).

Populariter graſſari eum morbum compertum habemus. Nonnunquam annonae caritas, miſeria

populi, calamitates publicae in cenſum veniunt, ut epidemica ſaevitia lucem accipiat. Non ignoramus tamen, ſaepe absque ulla cauſſa manifeſta, citra aēris certam depravationem, per plura anni tempora graſſari morbum, ubi multo magis generalem et coſmicam agnoſcit cauſſam (*path. gen.* §. 40.).

Rarius contingit, febrem hanc e peculiari cauſſa oriri. Namque, licet credibile eſt, e retentis humoribus ad excretionem paratis, e carnium corruptarum uſu ac e ſtagnantium humorum depravatione ortum petere poſſe, ambigua tamen ſunt eius ortus exempla.

109.

Sed maximi momenti eſt opportunitas ſingulorum hominum, quae huic morbo favet. Pauperes, dum popularis eſt morbus, ii magis obnoxii ſunt quam opulentiores, qui vel habitaculis gaudent ſalubribus, vel cibis potibusque fruuntur lautioribus, vel miſeria ea ac aerumnis haud opprimuntur, quibus egeni conflictantur. Quantum poſſint animi perturbationes, utique aerumnae, ad diſpoſitionem augendam, bellorum plurium memoria teſtatur: victus enim exercitus ſemper multo magis febre caſtrenſi vexatur, quam victor. Dein memorabile eſt, deleri opportunitatem morbo ipſo, ut nec Dayus (*Conſiderat. on removing of infectious air*, p. 55. ſq.) nec alii bis eumdem viderint hominem febre carceraria laboraſſe. Conſuetudine etiam minui poteſt opportunitas; nam medici et qui curam aegrotorum ſuscipiunt, continuo eos viſitando raro infectionem experiuntur. Poſſunt tamen et hi, qui immunes a contagii effectibus ſunt, idem cum aliis communicare. Carceribus enim dimiſſi, optimaque fruentes valetudine, ſeminia tamen huius febris in omnes diſpergere memini, quibuscum uterentur.

110.

Confideratis omnibus, quae (*path. gen.* §. 93.) de natura ac indole putredinis et alibi (*ib.* §. 156. 157.) de efficacia contagiorum praecepimus, necesſe eſt largiamur, contagium hoc ea violentia agere in nervorum ſyſtema, ut et in humoribus ſecretis multiplicetur et functiones vitales penitus infringat. Inimica haec vitae ſubſtantia, hydrogeni ut videtur ſubdita, ſimili celeritate agit, nervorumque imperio infeſta musculorum etiam compagem laedit et ipſum ſanguinem proclivem reddit, ut particulae remotae facilius ſecedant.

CAPUT IX.

DE FEBRE FLAVA TROPICA.

111.

Typhus icterodes dici poteſt febris intra tropicos ſatis frequens, et nonnunquam contagioſa, quae adfectibus hepatis ſtipata incedit. Quodſi aurigo palmarium eſt ſymptoma, ad febres haec noſtrates accedere etiam ſolet, ſed nec conſtans eſt ſymptoma, nec iisdem comitibus cinctum eſt ac in tropica illa febre accidere conſueſcit. Haec autem tantum abeſt, ut ſui generis ſit ac peculiaris, ut potius, optimorum auctorum teſtimonio, cum febribus vulgaribus remittentibus adfinitatem ſervet, ut et Moſeleyus contenderit, cum cauſo veterum eumdem conſtituere morbum.

112.

a. Benigna eius forma.

Intra tropicos qui obſervarunt popularem hunc morbum, praecipue Angli, Rob. Jackſon, Jo.

Moultrie, Sam. Browne, Frid. Georg. Eyman, Hillarius, Rufhius et Pymius, benignam cognofcunt formam, neutiquam contagiofam, fed udis paludofisque regionibus familiarem, dum anni tempus aestuofum adeft.

Orditur autem ponderis, doloris obtufi fenfu in praecordiis, utique in iocinore, cum faftidio ciborum, guftatu vapido, lingua mucofa et vomitu vel biliofo vel mucido. Maxime vero vigent horrores vagi cum calore fitique modicis, inertiae fenfu et laffitudine, ad quae dolores capitis obtufi et lumborum, ftupores artuum, faciei levis rubor, febris ipfa fefe remittens aut magis continens accedunt.

Quae dum per nychthemeron morata fuerint, capitis dolor transit in vertigines et oculorum caliginem auditusque gravitatem. Laffitudo ingravefcit, neque furgere poteft aut fublevari aeger, nifi vertigine, vomendi conatibus et naufea vehementi vexetur. Interea fenfus et ftomachi et praecordiorum tam acutus fit, ut nihil, quod voraverint, retinere poffint, nifi forte pomorum vinum aut lac, quod anxie cupiunt, ut praecordia tangi nequeant. Poftquam fudaverit aeger, interdum adeo decedit febris, ut integritas fere fequatur, furgat faltem e lecto et cibos fumat: fuperftitibus tamen laffitudine, horroribus crebris, pulfibus vacillantibus, urina etiam turbida et fere iumentaria. Quarto utplurimum die, cum nova febris acceffione extremae partes inalgefcunt, dum ardent vifcera fub epigaftrio fita, facies livet, pallet aut leviter flavefcit; animus marcet, nonnunquam foporatur; praecordia etiam magis dolent nec leviffimum tactum ferunt. Auriginis tum prima veftigia ad oris angulos, ad tempora, utique in oculorum albuginea cernuntur, mox per totum corpus diffundendae. Quae dum verfus feptimum diem oriretur, cum cu-

tis madore pulſibusque mollioribus, ſaluti eſſe conſuevit. Salubris etiam ſanguis e naribus fluens obſervatus eſt.

Ἀκμὴν autem morbi ſignat aurigo cum acutis praecordiorum doloribus, pulſibus durioribus, magis tenſis, totius corporis iactatione et virium iactura inſigni. Haec comitatur animi defectione, ſoporibus graviſſimis, ſingultu, tendinum ſubſultibus, delirio miti, ſudoribus frigidiusculis et algore extremarum partium. Interdum noviſſime vomitus ater mortem nunciare ſolet, utique ſi lotium ſimul atrum eſt.

113.

b. Gravior forma aut maligna.

Hanc vero ſpeciem morbi patiuntur advenae e temperatis climatibus, obſervata quoque dum tropicos tranſcendit febris. Quod contigit iam 1740 — 1747, dein etiam noſtra memoria 1793, 1799, et nuperius, ubi per naves mercatorias in Penſylvaniae oras adportata fuit; 1769, cum per Californiam graſſaretur; 1730, 1741, 1764 et 1800, cum navibus ex India occidentali Gades et Hiſpalin adveheretur, ſequentibus annis per plures Hiſpaniae auſtralis urbes et 1804 per Liburnum et Etruriam extenſa. Memoriae inſuper proditum eſt, febres noſtrarum terrarum putridas quandoque in febris flavae formam degenerare, teſtibus Hallero, qui 1762 in ditione Bernenſi icterum cum febre putrida iunctum, et Buchholzio, qui Vinariae 1772 vomitum atrum in febre petechiali obſervavit. Cum Galli in Aegypto bellum gererent, ſaucium militem febre flava ſuccubuiſſe expertus eſt Larreyus. Sed fortuitum ibi ſymptoma ſiſtere conſuevit aurigo, neque neceſſarium, ut in febre illa tropica.

Gravior haec forma ſine prodromis ſubito aegros corripit ſingulari praecordiorum dolore, rodente, obtuſo, faſtidium adferente et ardorem fere intolerabilem. Id palmarium ſymptoma nunquam deeſt: accedit anxietas ſumma cum ſiti inexſtinguibili, ſpirationibus creberrimis et anxiis, pulſibus frequentiſſimis et plenis. Capitis dolores atrociſſimi in furorem abeunt aut in veſaniam cum oculorum cruenta indole, ſenſuque acutiſſimo, faciei etiam rubore intenſo et venis undique turgidis. Quae quidem omnia incitatum eſſe praeter naturam vaſorum ſyſtema docent, utilemque fore ſanguinis miſſionem pollicentur, quod multi medici per Indiam occidentalem medicinam facientes experti ſunt. Hinc etiam ſanguinis curſus ex naribus aut per alvum cruenta deiectio fructuoſa eſt. Non raro adſunt ſordium gaſtricarum ſigna, quae vero neutiquam evacuationem poſcunt, cum a ſenſu ventriculi acuto et per eum turbatis functionibus repetendae ſint. Ventriculus vehementer patibilis et vel leviora ferre neſcius, ſymptoma eſt graviſſimum, quod nonnunquam ipſo initio poteſt faciei vultu diſtorto et leviter convulſis musculis divinari. Vomitus inde oritur foetens, porraceus aut alius peioris indolis.

114.

Quae dum accidunt, tertia utplurimum die, febris decedere ſolet, cum auriginis veſtigiis in oculorum albuginea et ad labiorum naſique angulos. Differt autem color huius icteri a vulgari arquato morbo, quod multo ſaturior ſit et aurantiaco proximus. Tum ingraveſcere morbus ſolet, pulſibus magis ſubſidentibus, ardore viſcerum, doloribus praecordiorum, vomitu continuo, virium iactura magis magisque auctis. Urina ſolet eſſe lutoſa;

quod per alvum deponitur, decolor et argillaceum, cutis vel arida vel ſudoribus frigidiusculis viſcida. Aegri interea vel obſtupeſcunt, neque quidquam ſentiunt, ſupini cubant, velut attoniti, floccos legunt aut manibus ſtragula carpunt: vel angoribus cruciati deſipiunt, vel nervorum distentionibus, ſpaſtica gulae conſtrictione atque iſchuria et teneſmo torquentur.

Tandem ſolet ultimum morbi tempus inſtare, cum atra vomitu aeger reiicit. Latex is, quem Cathrallius[1] examinavit, cum nullum habeat albumen, ſed reſinoſam et oleoſam maſſam, e bile prodire minus creditur, quam e ſanguine. Id ſaltem compertum habemus, haudquaquam e ductibus biliferis, ſed ex arteriis ſtomachi ipſius promanare et, dum incaleſcit, aërem hydrogeneo - ſulfuricum promere. Deſperanda omnino eſt ſalus, dum is vomitus accedit, ſolent enim ſphaceli interni ſigna plura adiungi, ſingultuum exemplo et animi deliquiorum, cum vibicibus et maculis fuſcis, furunculis etiam in gangraenam abituris. Hinc omnis morbus *vomito prieto* Hiſpanis dicitur. Sequitur mors ſexto, octavo aut decimo die.

115.

Valent indicia mortis ſalutisque in hoc morbo, quae in noſtratibus typhis. Pulſui neutiquam fidendum, cum optima eius indoles ad ſummam virium iacturam et peſſima alia ſigna, mortis praenuncia, accedere ſoleant. *) Frequentiam ictuum in deterrimo caſu adeo decreſcere vidit Blaneus, ut paullo ante mortem quadraginta tantum ictus in ſcripulo horae primario faceret. Arida maxime cutis peſſimum praeſagium format, ſi aurigo protinus initio

*) Χρὴ πάντα δέχεσθαι τὰ σημεῖα, καὶ μὴ πιστεύειν ἑνί. *Galen.*

accedit, ardores et ſitis ſemper ingraveſcunt, nervi distenduntur et aeger ſoporatur.

Contra cutis mador ſeptimo die, cum pulſibus fortioribus et mollioribus, ſaluti eſt. Neceſſe autem eſt anteceſſerit epiſtaxis et excipiat ſudorem aurigo: hoc enim ordine ſi ſibi ſuccedunt, in bona ſpe eſſe aegrum certum eſt. Nonnunquam, Lindio et Moſeleyo teſtibus, ſcabioſae puſtulae circa labia ſalutem adnunciant. Sanguinis curſus e naribus copioſus interdum omnes criſes perfeciſſe viſus eſt: ſed ſtillae paucae ſanguinis depluentes nullo modo ſalubres ſunt. Atrae per alvum deiectiones, ſi ante icterum apparuerint, bono eſſe Moultrieo viſae ſunt, nequaquam vero poſt eum. Interdum parotidum tumores, aut absceſſus gangraenoſi iudicarunt morbum, ſi nondum violentiſſimus eſſet. Remiſſioni denique febris plus fidendum quam aliis ſignis, quae ubi manifeſtior eſt, tutior eſſe aeger ſolet, continens contra morbus interimere brevi conſueſcit.

116.

Qui cadavera ſecarent, putredinem citiſſimam, a praecordiis inchoantem, obſervarunt. Tela adipoſa aureo colore tincta, omentum quoque flavo-viride apparuit. Focus autem et ſedes violentiſſimi morbi in ventriculo et hepate conſpicitur, ea viſcera inflammata, ſphacelo correpta, maculis atris conſita, et ſanie fere exeſa obſervantur. Mackittrickius vidit venam cavam multo minorem lumine et ſive contractam ſive collapſam (*Baldinger ſylloge* 1, 95.). Nimis turgidam autem Biſſetus indicat, aortam contra collapſam (*Verſuche und Bemerk.* 44.). Interdum ventriculus et inteſtina vermibus ſcatebant et latice atro-viridi, teterrimi foetoris.

117.

Quibus rite perpenſis non poteſt non cuivis patere compoſita morbi natura. Etenim febris initio vulgaris, remittens mox in typhum abit, adiunctis inflammationibus iocinoris et ventriculi et ſeceſſu humorum facili, ut et pigmentum bilis in ſero ſanguinis (*path. gen.* §. 231.) et extractum hemioxydatum, adeoque atrum, abundet. E qua humorum depravatione repetendum etiam eſt contagium, deficiens, cum benignus eſt morbus et a ſolo aëris aeſtu humido generatur. Contagium adhaerere fomitibus certum eſt, cum per merces, maxime goſſypinas et laneas, propagetur. Inſecta etiam innumera, cadavera olentia, infectionem diffudiſſe, Lucenti in Baetica animadverſum eſt.

Cur vero aeſtus tropicarum inſularum praecipuus ſit fons popularis huius morbi, exponendum eſt cum Savareſio ex abundantia acidi carbonici, quod lux ſolaris, propter pluvium coelum in plantas continuo agere et gas oxygenes evolvere nequit. Inde etiam perſpiratio cutanea depravatur, ut ſudores foeteant, metalla oxydentur et lintea arrodantur.

Memoratu digna eſt opportunitas, qua advenae in tropicis regionibus laborant, utique, qui dapſile convivantur, generoſosque potus amant, qui complexibus venereis abuſi, poſt diurnos labores frigus nocturnum et rores frigidiusculos excipiunt. Jackſonius teſtatur, indigenas, ex itineribus in disſitas oras reduces, pariter ac advenas hoc morbo corripi.

Immunes alioquin eſſe incolas tropicarum terrarum a graviore malignaque forma exploratum habemus, immunes quoque fere mulieres et teneros infantes, immunes denique et eos eſſe, qui ſudamina et hidroas, quovis aequinoctio in tropicis terris en-

demias, paſſi fuerunt (*Moultrie in Baldinger ſyll.* 1, 171.).

CAPUT X.

DE PESTE.

118.

Cum furunculi nonnunquam, glandulorum tumores et vibices ad febrem flavam accedere ſolent, ſumma inde adfinitas cum peſte apparet, unde et peſtim occidentalem nonnulli nominarunt. Ipſa etiam peſtis orientalis ictero et vomitu atro, licet raro, ſtipata eſſe poteſt, teſte Ruſſelio. Generatim vero eo nomine typhus eſt intelligendus, cum bubonibus, furunculis et maculis ſphaceloſis iunctus.

Nullus profecto fere morbus tam varius eſt ac tam multiplicia habet ſymptomata, ut recte Protea nominare ac a benigna inde ſynochi forma ad letiferam maxime indolem gradus innumeros obſervare poſſis. Equidem imaginem pingam, quam e variis formis compoſitam memoria et antiquiſſimorum et noſtrorum temporum prodidit.

119.

Cum populariter graſſatur, nullis fere prodromis praeceditur: ſed ilico, fulguris ad inſtar, hominem proſternit, qui virium iacturam, animi deſponſionem et anxietatem incredibilem queritur. *) Larreyus vidit milites infectos in ipſo agmine, nervorum distentionibus correptos procumbere, vultibus distortis, ſpuma ante os protruſa, ichore foetido e

*) *Δεινότατον δὲ πάντων, ἥ τε ἀθυμία, ὁπότε τις αἴσθοιτο κάμνων. πρὸς γὰρ τὸ ἀνέλπιστον εὐθὺς τραπόμενοι τῇ γνώμῃ.* *Thucyd.*

naribus profluente, oculis prominentibus et immobilibus. Mox clamore edito corpus totum curvari, aeger momento citius enecari. Nullum cum hac citiſſima morbi mora externum ſymptoma exhibetur, brevi poſt mortem maculae ſphaceloſae corpus obſident.

Haec quidem acutiſſima morbi forma vere nervoſa eſt. Quas alii diſtinguunt, inflammatoria, bilioſa aut putrida compoſitio, quibus accedit a Pugneto obſervata catarrhalis forma, modi varii ſunt eamdem febrem ſtipantes, unde Howardus iure ſuo peſtem unicam pronunciat morbi ſpeciem.

120.

Diutius moratura capitis et praecordiorum doloribus immanibus, angoribus perpetuis et ardore internarum partium incipit, quae ſymptomata mox in furorem abeunt. Febris ipſa algore breviſſimo, faſtidio et vomitu orditur, ſequente aeſtu intenſo et ſiti immenſa: remittere ſeſe febrem raro obſervatur: quod ubi accidit, ſequentes acceſſiones vel horroribus vel algore etiam breviſſimo inchoant. Pulſus in febre ab initio debiles, frequentiſſimi, aut vacillantes, intermittentes, dein magis magisque decreſcunt, ut *μείουροι* appareant. Interdum, ſi acutiſſimus eſſet et maxime malignus morbus, pulſus fere naturalis fuit, nec febris aeſtimari niſi aeſtu, ardore partium internarum et ſiti intenſa poterat. Continuum autem et neceſſarium ſymptoma eſt ignis ſenſus in praecordiis, qui tantum abeſt ut a ſordibus naſcatur, ut potius vomitu inſigniter augeatur. Cardialgia haec, angoribus et ſiti immani iuncta, per delirium etiam manſit, ut aquam frigidam anxie petere, imo in puteos ſe coniicere ſtuderent aegri. *)

*) *Τὰ δὲ ἐντὸς οὕτως ἐκαίετο, ὥςτε μήτε τῶν πάνυ λεπτῶν ἱματίων καὶ σινδόνων τὰς ἐπιβολάς, μήτ᾽ ἄλλο τι ἢ γυμνὸν,*

Qui magna illa peste saec. VI. corriperentur, prae anxietate incredibili animam despondebant, spectrisque continuo torquebantur. *)

Nonnunquam statim ab initio pectoris cruciatus, cum angoribus illis, tussi, sternutatione, raucitate, halitu etiam tetro et aestuoso, lingua cruenta et oculis inflammatis in sanguinis excreationem et pulmonum sphacelum abibant. **)

Interdum nervorum distentiones protinus initio palmaria constituunt symptomata; singultus enim, gulae, ani et sphincteris vesicae constrictio spastica mox transibant in delirium aut in sopores. ***) Varia tamen haec sunt, nam, sicut Russelius nunquam sternutationem, ita raro singultum, sed perpetuo tremorem manuum et nervorum distentiones tum demum observavit, cum carbunculi plures erumperent.

Quae utut vario modo se habent, cutis solet arida esse, nec tamen eo modo ardescere ac internae partes. Facies vel naturalis vel vere inflata, rubicunda aut vario modo distorta: oculi lacrimosi, cruenti, caruncula inprimis lacrimalis velut sanguine suffusa: lingua arida, interdum atra aut fissa: vox debilis, rauca; loquela blaesa. Urina vel naturalis vel turbida aut atra.

121.

ἀνέχεσθαι, ἥδιστά τε ἂν ἐς ὕδωρ ψυχρὸν σφᾶς αὐτοὺς ῥίπτειν. *Thucyd.*

*) Procop. de bell. pers. lib. 2. c. 23.

**) Καὶ τὰ ἐντὸς, ἥ τε φάρυγξ καὶ ἡ γλῶσσα εὐθὺς αἱματώδη ἦν, καὶ πνεῦμα ἄτοπον καὶ δυςῶδες ἠφίει· ἔπειτα, ἐξ αὐτῶν, πταρμὸς καὶ βράγχος ἐπεγίγνετο. καὶ ἐν οὐ πολλῷ χρόνῳ κατέβαινεν ἐς τὰ στήθη ὁ πόνος, μετὰ βηχὸς ἰσχυροῦ. *Thucyd. Cf. Cantacuzen. hist.* lib. IV. c. 8.

***) Λύγξ τε τοῖς πλείοσιν ἐνέπιπτε κενὴ, σπασμὸν ἐνδιδοῦσα ἰσχυρὸν, τοῖς μὲν μετὰ ταῦτα λωφήσαντα, τοῖς δὲ καὶ πολλῷ ὕστερον. *Thucyd.*

121.

His quidem ſymptomatibus praegreſſis, iactura utique virium inſigni, ſecundo, tertio aut quarto morbi die, poſt pruritum aut aeſtum in cute, quaſi acubus pungeretur, maculae parvae ſurgunt, pulicum morſibus ſimiles, in quibus veſiculae aut puſtulae oriuntur, latice aquoſo protinus turgidae, dein ruptae poſt duodecim circiter horas, ſuperſtite macula atra, marginibus rubris cincta. *) *Carbunculi* vocantur aut *anthraces*, partibus, quas occupant ſenſum omnem adimentes; ubi cutis naturaliter tenſa eſt, in vibices aut aethiopum manibus ſimiles plagas abituri. Qui ubi naſcuntur, omnium obſervatorum conſenſu peſſima quaeque ominantur, neque quidquam critici praeſagiunt.

Bubones autem, ſeu glandularum tumores meliora praeſagire poſſunt: etenim, dum pulſus fortiores mollioresque eſſent, dum nulli accederent carbunculi, dum plura occuparent loca, utique dum ad ſuppurationem ſpectarent, vel ſecuritatem pollicebantur vel faciliorem morbi curationem. Peiora timenda, dum ſolius colli et axillarum glandulas obſiderent, aut dum ſtatim ab initio fluctuarent, flaccidis marginibus cincti, dum carbunculis ſtipati eſſent, aut obdureſcerent aut dum totum membrum aquoſis tumoribus inflaretur. In inguinibus exacte non ſurgere, ſed glandulas potius ſub commiſſura femoris, ſupra tricipitem femoris ſitas occupare, Mangetus teſtatur, nemine refragante.

122.

Rariſſime ſolis his bubonibus correpti tutiſſimi ſunt: trahunt fere ad nonum aut decimum diem, ſed tum alvi deiectionibus foetidis emaciati in peius

*) Τὸ μὲν ἔξωθεν σῶμα φλυκταίναις ἦν μικραῖς καὶ ἕλκεσιν ἐξηνθηκός. *Thucyd.*

ruunt. *) Cutis autem madida et ſudores ipſi per totum corpus diffuſi, ubi ad bubones accederent, ſalutem pollicebantur. Aurigo rara eſt, rarius ſalubris: vomitus bilioſus, Ruſſelio ſaltem, nihil critici habere viſus eſt. Sanguinis curſus e naribus primo morbi ſtadio levaminis plurimum tulit: ſed qui ſerius contingeret, peſſimi erat ominis.

Superſtites morbo bubonum tamen veſtigia diu retinebant, aut ulceribus gangraenam concipientibus membra deſtruebantur. **) Viſae etiam ſunt bubonum ſuppuratione exeſorum cicatrices anni tempore eo, quo peſtis graſſari conſueviſſet, iterum aperiri, quo facto aeger vertigine, virium iactura, faſtidio et vomitu porraceo corripiebatur. Nonnullos, ſimulac ex morbo convaluerunt, ſtatim omnium rerum oblivio cepit, ita ut neque ſeipſos neque neceſſarios agnoſcerent.

123.

Cadavera ſecta ſimiles morbi effectus oſtendunt ac poſt febrem flavam. Maculae ſphaceloſae per omnia viſcera ſparſae minus inflammationem praegreſſam produnt, quam virium eam iacturam, quae humorum corruptionem producit. Cordis muſculorumque compages flaccida et livida corruptam ſanguinis indolem pariter notat. Neque haerendum in hepate magno decolore aut veſica fellea inani aut bilis depravatione, quae, licet vulgo obſervata, neutiquam tamen cauſſam morbi revelant.

124.

In cauſſarum numero primum collocandum eſt

*) Εἰ διαφύγοιεν, ἐπικατιόντος τοῦ νοσήματος ἐς τὴν κοιλίαν, καὶ ἑλκώσεώς τε αὐτῇ ἰσχυρᾶς ἐγγιγνομένης, καὶ διαῤῥοίας ἅμα ἀκράτου ἐπιπιπτούσης, οἱ πολλοὶ ὕστερον δι' αὐτὴν ἀσθενείᾳ διεφθείροντο. *Thucyd.*

**) Πολλοὶ στερισκόμενοι τῶν ἄκρων, διέφευγον. *Thucyd.*

contagium, quod negarunt quidem cum Stollio et Macleanio plures: ſed mirabilis potius eſt popularis morbi ad contagioſam indolem ratio, qua fit, ut ſolum contagium haud ſemper ſufficiat, ſed neceſſarium ſit connubium cum popularis morbi progreſſibus, qui ſtatum ſuum ac fixum ordinem ſervant. Ita milites, qui contagio infecti Jaſſiam venerant anno 1770, haud prius morbum propagarunt, quam morbus ipſe popularis poſt menſem demum eo perveniſſet (*Orraei deſcr. peſtis. Petrop.* 1784). Popularis huius conſtitutionis dominium et ſani nonnunquam perpetiuntur: furunculis enim laborare ſolent et glandularum tumoribus, qui ſudoribus criticis cedunt.

Singulare etiam eſt, dum populariter graſſatur peſtis, omnes alios morbos ſilere ac in ipſam peſtem abire. *) Stationarius ille morbus hactenus fixum ordinem ſervat ac certum temporis ſpatium moratur, ut nec tempeſtas, nec anni tempus, nec aliae quaedam manifeſtae res poſſint eum vel maturare vel mutare. Frequens eſt ortus peſtium per hyemem, frequens finis per aeſtatis ardores, ut neque calore ſolo generari neque frigore ſupprimi progreſſus, manifeſtum ſit. Protinus ut ſilet popularis morbus, infectio nulla eſt, unde et bubones pure ſcatentes et veſtimenta ac ſtrages contagio propagando haud potis ſint (*Orraeus*).

Circuitus quosdam grandes peſtis popularis obſervarunt. Sic Evagrius refert (*hiſt. eccleſ. lib. IV. c.* 29.) ſecundo anno cuiusvis indictionis recucurriſſe peſtem, unde Antiochia ſexaginta annorum ſpatio quater fuerit ii obnoxia. Aleppi quovis decennio graſſari Ruſſelius teſtatur.

*) *Τὸ ἔτος ἐκ πάντων μάλιστα δὴ ἐκεῖνο ἄνοσον ἐς τὰς ἄλλας ἀσθενείας ἐτύγχανεν ὄν· εἰ δέ τις καὶ προέκαμνέ τι, ἐς τοῦτο πάντα ἀπεκρίθη.* *Thucyd.*

Frequentius recurrit morbus, quo minor latitudo seu diſtantia ab aequatore: ex Aegypto fere pleraeque epidemiae peſtilentes originem duxerunt. Omni quinquennio Aegyptum vaſtare fertur, Syriam, licet calidiorem et minus ſalubrem, ſpatio viginti quinque annorum. Benignior putatur peſtis, ſi ex Aegypto orta litus maris mediterranei legit, quam ſi per deſerta propagatur. Nec tamen altius ac ex inferiore Aegypto repetenda origo morbi, cum in ſuperiore Aegypto et rarior ſit et benignior. Auſter ardentiſſimus, quem Khamſin Aegyptii, Samiel aut Samum Syri appellant, terminos pangere ſaevitiae morbi dicitur, quod omnia exſiccando contagii propagationem prohibet: aliis refragantibus, qui vel nullo modo impediri progreſſus vel etiam augeri adſeverant.

125.

Contagium ipſum vehiculis gaudet humoribus ſecretis, quos mucoſos ſolummodo eſſe Hildenbrandius autumat. Neque repugnat infectionis modus; quia haud in remotos valde homines, ſed ad aliquot paſſuum duntaxat diſtantiam agere Howardius contendit. Fixa indole ſuperat alia contagia: namque veſtimentis multo arctius adhaereſcit, quam corporibus humanis. Solo calore elicitur, frigore ſilet, unde cadavera peſte defunctorum raro contagium communicant. Per plures annos poſſe nocivam ſuam indolem ſervare, vel inde patet, quod, cum peſtis Viennam 1713 adoriretur, eae potiſſimum domus inficerentur, quae noſocomiorum vices ante triginta quatuor annos, dum peſtis 1679 graſſaretur, geſſerant.

Cutim primitus adficere atque tum nervos tum vaſa lymphatica corripere videtur. Etenim diu iam animadverſum eſt, tum frictiones ex oleo, pice aut terebinthina cavere, tum immunes eſſe olearios.

Hinc etiam ulcera diuturna et plagas magnas ſemper cavere ab infectione obſervatum eſt. Quod in vaſa lymphatica iuxta ac in nervos agat virus, inde patere videtur, quod Schraudius oxydis hydrargyri, vel cum vel ſine ptyaliſmo, potuit praevertere morbi eruptionem.

Hydrogeneis ſubſtantiis adnumerandum eſſe contagium, efficio tum ex immunitate ſucci gaſtrici ab infectione (*Valli in Salzb. med. Zeit.* 1804. *II.* 349.): tum ex inſigni praeſidio a vaporibus acidis petito, tum e celerrima actione in nervos, denique e putredine velociter conſequente.

126.

Variam eſſe variorum hominum diſpoſitionem certum eſt. Etenim et pauperes ditioribus, et qui vitiis victus aut morbo praegreſſo, aut metu et aerumnis corpus effeminarunt, robuſtis frequentius inficiuntur. Advenae quoque, qui climati orientali nondum adſuerunt, facilius et malignius peſte corripiuntur, quam incolae. Poſſe ſaepius recurrere in eodem homine, expertum habemus. Senes, et qui phthiſi laborant aut melancholia, haud facile peſti obnoxii ſunt. Cavere dicitur ab infectione peſtis variolarum aut vaccinae virus.

CAPUT XI.

DE FEBRIBUS GASTRICIS ET VERMINOSIS.

127.

Gaſtricas febres haud nominamus eas, in quibus ſigna ſordium generatim adſunt, ſed id febrium genus, quod ab incitamento ſordium naſcitur. Hinc neceſſe eſt, praeceſſerint febrem ſigna ſordium, ne-

ceſſe eſt febris ſileat aut decreſcat ſaltem, ſimul ac ſordes per alvum eiectae fuerint.

Gaſtrica autem febris Ballonio primo dicebatur, quam antiqui nomine febrium putridarum, alii bilioſarum nomine inſigniverunt. Has vero tanquam ſpecies febris gaſtricae conſideramus; putridas, alienas ab his, ſupra tractavimus.

128.

Sordium nomine intelligimus, quidquid impurum aut a naturali indole alienum in ventriculo et inteſtinis nidulatur vel deponitur: ſive bilis ſit in duodenum aut ventriculum nimia copia effuſa, diu morans aut corrupta et acris: ſive mucus naturaliter inteſtina veſtiens, abundans ſit et in pituitae indolem abierit: ſive ſucci gaſtrici aut pancreatici depravatio accuſanda ſit: ſive lumbrici adfuerint in pituita utplurimum abundante nidulantes: ſive e ciborum male digeſtorum ac corruptorum reliquiis ſordes illae repetendae ſint: ſive demum, quod ſaepius contingit, propter incitatum primarum viarum ſtatum, e ſanguine depravatae ſecretiones ibidem fiant.

129.

Varius hic ſordium ſignificatus variam febrium gaſtricarum faciem prodit. Generatim vero monendum eſt, ad cauſſas praegreſſas reſpici debere, ſi e ſordibus hisce febrem generatam eſſe pronunciamus. Ut enim, cum Sydenhamo loquimur, nihil novum eſt, variis in febribus bilem generari, ita ſecretiones in ventriculo et inteſtinis mutari et alienari per febres et ipſa medicamenta ſatis vulgare eſt. Non febres ſolum intermittentes, ſed quaevis etiam continua, diutius morantes, aut praeſidiis iis agitatae, quae reſolventium et laxantium nomine parietes inteſtinorum laceſſunt, ſordes ſibi adiungunt vel bilioſas vel muco-

ſas, quae tantum abeſt ut peculiarem efficiant ſpeciem, ut potius fortuita ſint et facile decedant. Arte productae hae febres, medicorum vulgo gaſtricae ſummo aegrorum detrimento dictae fuerunt (*Richters med. und chir. Bemerk.* 200.).

Verae autem gaſtricae febres ab iis omnibus rebus originem petunt, quae ciborum digeſtionem depravant, nimia dyspeptorum alimentorum ſumtione, animi perturbationibus aut vita deſide et inerti. Maxime vero conſilium ad popularem conſtitutionem transferendum eſt, quae vel anniverſaria eſt, aeſtati familiaris: vel ſtationaria, qualem Finkius, Tiſſotus, Cloturius, Stollius aliique obſervarunt. Nec tamen reticenda ſunt variorum obſervatorum praeiudicia, quibus irretiti etiam aliarum epidemiarum formam fortuito bilioſam aut gaſtricam cum hac primaria febre commutarunt: in his numerandi utique Pringlius, Mertenſius, Flachslandius, R. Pearſonius et ipſe Schröderus, qui amplitudinem febrium bilioſarum nimiam praedicavit.

Falſis imo damnoſis febris gaſtricae notis adnumeramus remiſſionem febris notabilem, cui confiſus inprimis C. F. Richterus erroribus pernicioſis anſam praebuit. Non ſolum enim febrium copia longe alienarum ſeſe remittere conſueſcit, ſed continens etiam, ſine ulla fere remiſſione, eſt febris inflammatoria, cui ſordes bilioſae adiunguntur, quod uberius in ulterioribus exponetur.

130.

Quibus omnibus bene conſideratis, ut morbi diagnoſis illuſtretur, ad cognoſcenda febris huius initia veniendum eſt. Cum febris imminentis variis indiciis, qui in hanc incidunt, pravum oris ſaporem, matutinis utique horis, queruntur, faſtidium ciborum ac averſationem, praecordiorum oppletionem, lin-

guam habent ſordidam, et vel mucidum vel alio modo pravum ex ore halitum. Languore conflictantur, membrorum doloribus obtuſis et capitis, gravitatis ſenſu per totum corpus, inquietudine nocturna et vigiliis aut ſomniis tumultuoſis. Urina mittitur lutoſa, turbida aut mucoſa: alvus conſtipatur, aut rarius iuſto et duriora deiicit.

Febris ipſa horroribus inchoat et caloribus ardentibus quidem ſed fugacibus, pulſibus frequentioribus, ſed duris et ſine ullo ordine concitatis. Febrium acceſſiones ſatis confuſae, ut, etiamſi remiſſio manifeſta ſit, ordinem certum tamen non ſervet. Πλανῆται et ἄτακτοι, quae veteribus dicebantur febres, vel huc pertinent vel ad nervoſam conſtitutionem: unde et criticorum dierum ordo perturbari ſolet compoſita cum ſordibus bilioſis indole.

131.

Dum ingraveſcit morbus, cum capitis dolore acerbo guſtatus etiam magis depravatur, ructus oriuntur amari, acidi aut mucidi, faſtidium ciborum augetur et praecordiorum oppletio, vomendi conatus oriuntur et vomitus, quo amara, bilioſa vel pituitoſa colluvies, vel ciborum depravatorum reliquiae eiiciuntur. Sitis continua et ardor viſcerum aegrum adfligit, nec noctem quiete transigit, nec, niſi matutinis forte horis, aeſtus ſit expers. Nonnunquam alvus liqueſcit, foetida et prava deiiciuntur, et dum urina ante turbida aliquantisper clareſcit, levamen aeger percipit. Neque tamen id conſtans eſt, neque ſecuritatem pollicetur. Namque dum ſordet lingua, dum cutis ſicca eſt, dum pulſus concitati, ni ingraveſcere, vigere tamen et morari morbus conſueſcit. Turgor praecordiorum et epigaſtrii cum ſenſu earum partium acutiori iungitur, ut tactum non ferat. Angores etiam aegrum vexant, e praecordiis nati, ſuſpiria du-

cit, crebro et vehementer ſpirat, ſub ſomno paveſcit, et vigil etiam e quavis cauſſa contremiſcit.

132.

Ubi morbus vel inepta curatione exaſperatur, vel ſuo genio epidemico indulget, nequaquam rarum eſt, duplicari acceſſiones, aeſtum internum et ſitim increſcere, pulſuum rhythmum magis perverti, ſenſum epigaſtrii etiam vehementius acui, ſenſus ſuperiores hallucinari, mentem perturbari, ut vel furat aeger vel ſuaviter deſipiat; nervos etiam distendi et ambitus musculos convelli. Haec malum exitum portendunt: nec expers periculi malum eſt, ubi, quidquid eiicitur, acerrimum eſt, peſſime foetet, nullumque omnino levamen adfert. Metus eſt, coctionem tum penitus deficere, aut aliquid abſceſſurum eſſe in partibus nobilioribus. Tunc dolores colici atrociſſimi cum ventris inflatione maxime dolente, ſpaſtica lotii ſuppreſſione, teneſmus adſiduus, floccorum lectio, ſingultus cum virium omnium iactura, ſopores continui, vultus distortus et pallidus, lingua tremula et atra, aphthae eam et oris parietes obſidentes, denique apoplecticus inſultus finem imponere morbi atrociae ſolent.

Interdum in longum porrigitur morbus, dum, laxatis inteſtinis febris decreſcit, localis tamen ſupereſt debilitas, quae continuam abundantium ſordium ſecretionem efficit. Tractum autem diutius iri morbum, indiciis ſunt irrita praeſidiorum indoles, ſudores initio haud levantes, *) vomitus aut alvus cita ſemper absque emolumento pergentes, lingua continuo aſpera, dura et fiſſa, praecordia ſemper tenſa, urina inprimis turbida vel bulloſa, aut varia, ut quandoque album ſubſidat aut lentum, interdum vero lim-

*) Aph. 4, 36. Coac. 32.

pida ſit et clara. *) Indies magis trahitur hoc modo corpus ac defetiſcitur, ut tandem viſcerum labes et hydrops inter cutem accedant.

133.

Melius ceſſurum eſſe morbum ſpes eſt, ſi vel ſordes, e manifeſta ciborum abundantia aut ex iracundia ortae, protinus initio reiicerentur, vel, dum altiorem haberent originem in aucta bilis aut humorum inteſtinalium ſecretione, ſi gradatim cocta, interius mixta turgeſcerent et dein vel vomitu vel alvo eiicerentur. **) Quae dum contingunt, neceſſe eſt angores ceſſare et capitis dolores et aeſtum horroresque nequaquam recurrere, ſed leviter ſudare et molliores pulſus magisque regulares fieri. Urina etiam critica eſt, quae poſt *ἀκμὴν* morbi clareſcit, atque ex qua, quod deſidit, leve eſt et coctum. Tandem ſomnus quietus et ipſa naturalis ciborum cupiditas poſt iteratas ſudationes reſtitui ſolent.

134.

In alios morbos facillime mutatur haec febris, dum vel popularis indoles ita iubet, vel inepta curatio ii mutationi favet. Sordes bilioſae, ſi diu ſtagnarunt aut organorum valetudo eas corrumpit, putreſcere poſſunt, ut ipſa putrida febris frequentiſſime inde naſcatur (§. 99.). Eaedem ſordes, dum

*) Ὁκόσοισι δὲ ἐπὶ τοῖσιν οὔροισιν ἐφίστανται πομφόλυγες, μακρὴν τὴν ἀῤῥωστίην σημαίνουσιν. Aph. 7, 34. Εἰ διαλείποι, καὶ ποτὲ μὲν καθαρὸν οὐρέοιτο, ποτὲ δὲ ὑφίσταται τὸ λευκὸν καὶ λεῖον, χρονιωτέρα γίνεται ἡ νοῦσος καὶ ἧσσον ἀσφαλής. Praenot. 71.

**) Ἐμετὸς δὲ ἀλυπότατος, φλέγματος καὶ χολῆς συμμεμιγμένος, μὴ παχὺς δὲ κάρτα, μηδὲ πολὺς ἐμείσθω. Coac. 556. Ὑποχωρήματα, ὁκόσῳ ἂν χρώματα πλείω, οὐ πονηρά. Aph. IV, 21. Πέπονα φαρμακεύειν καὶ κινέειν, μὴ ὠμὰ, μηδὲ ἐν ἀρχῇσιν, ἢν μὴ ὀργᾷ. Aph. I, 22.

nimis acres irritant ventriculum, inflammationes producunt vel eius organi vel per confenfum etiam aliorum. Pleuritides faltem biliofae, Stollio tantopere celebratae, vomitu, fputis biliofis, urina vitellina ftipatae, per auriginem die feptima exiftentem, aut per alvum citam et ipfa fputa biliofa iudicantur. Quid vulgatius eryfipelate, ex iracundia nato, et, ni evacuantibus tractetur, in ulcus abituro! Nec defunt exempla exanthematum (variolarum, rubeolarum, fcarlatinae et miliaris), fordibus biliofis excitatorum aut febrem biliofam excipientium.

Dein fordium colluvies in nervorum fyftema ita agit, ut fupprimantur eius vires aut praeter naturam incitentur. Animi deliquia, nervorum refolutiones, vertiginem, oculorum caliginem, amaurofin ipfam, furditatem, mutitatem inde pendere compertum habemus: infuper apoplexia, fopores, catalepfis ipfa, fpafmi varii, epilepfia, hyfterici adfectus, palpitationes cordis, fpafticae menftruorum retentiones e folo fordium turgore natae in fcriptis obfervatorum notantur. Varii etiam dolores, colici, rheumatici, arthritici, denique mentis ipfius vitia, melancholia, memoriae defectus aut furor ipfe ex hoc fonte manaffe feruntur.

De febribus verminofis.

135.

Cum fupra lumbricos, tanquam morborum cauffas, confideraremus (*path. gen.* §. 185.), praecepimus, et fuctione et motibus animalium eorum inteftina vario modo incitari, ut dolores oriantur, ventris fenfus acuatur et functiones inteftinorum pervertantur. Hinc efficitur, et febres poffe iis incitamentis accendi, quae fintne fui prorfus generis ac

peculiares, iam videndum eſt. Aliud enim eſt, ut cum Philite (*de febrium verminoſ. pathol. diſſ. p.* 7.) loquar, febrem producere, aliud, iam a quacunque cauſſa ortam, additamento alterius cauſſae, graviorem, pertinaciorem aut malignam reddere.

136.

Quodſi auctores de febribus verminoſis praecipientes audimus, praecipuum habent earum characterem: typum irregularem, acceſſionesque ita confuſas, ut nec tempora earum poſſint nec ſpatia notari. Febris blanda initio, miris tamen ſymptomatibus ſtipata, deſcribitur (*van den Boſch hiſt. epidem. verm. p.* 73.). Nonnunquam fixi ordinis tempora et ſpatia acceſſuum, cum interpoſita integritate, obſervabantur (*ib. p.* 162.). Interdum quoque, ſine ulla intercapedine, continens fuit febris (*Pedratti apud Morgagn, ep.* 21. *n.* 44.). Hinc haud temere acturos nos eſſe veremur, ſi a typo nullum omnino febrium earum characterem repetendum eſſe iudicamus.

Ut ſummatim dicamus, quod vero proximum eſt, ad febres nervoſas vel lentas vel acutas pertinere eiusmodi verminoſas dictas, ſtatuimus. Namque vermes excerni in febribus nervoſis aut putridis vulgare eſt. Inde errorem Vict. Trincavellae exponendum eſſe ducimus, qui febres magnas et malignas a ſolis vermibus naſci ſtatuit. Plures etiam memoriae prodidit Bonetus epidemias perniciofas, in quibus ventriculus et inteſtina verminoſa colluvie ſcaterent (*Sepulcret. lib.* 4. *ſect.* 1. *p.* 227.). Sic celebres illae febres verminoſae, quarum hiſtoriam Boſchius reliquit, etiamſi varia haberent ſymptomata, accedebant tamen ad typhi ſpeciem. Horroribus enim, ſudatiunculis et caloribus fugacibus inchoantes, capitis et frontis pertinaces habebant

dolores, catarrhi aut rheumatiſmi ſpeciem mentientes. Tum virium iactura cum ſoporoſis adfectibus et ſtupore, cum pruritu narium et ſcalpurigine, oculorum triſti adſpectu, pupillae dilatatione, halone livido circa oculos, viſus hebetudine et praetereunte coecitate, aurium ſuſurru aut tinnitu: tum deliria aut vigiliae pertinaces: adfectus convulſivi, gulae conſtrictio, iſchuria, vomiturítiones, vomitus continuus, ſtrabiſmus, epileptici motus, tendinum ſubſultus, tuſſis convulſiva; nonnunquam cum ſoporibus apoplectici inſultus aut nervorum reſolutiones iunctae erant. Pulſus ſemper irregulares, intermittentes, debiles et frequentes. Urina vel limpida, vel mucoſa aut lutoſa: alvus aut conſtipata aut fluxa, mucoſa. Anxietas praecordiorum cum inflatione ventris tenſi, doloribus etiam colicis atrocibus. Foetor interdum ex ore cum ſalivae curſu non levante. Tandem exanthemata varia, aphthae, eryſipelas, petechiae, miliaria, ulcera noviſſime mali moris, quibus mors nunciabatur.

Eiusdem ingenii fuit epidemia, quam Cloturius in ditione Gros-Theil graſſantem obſervavit (*Anleit. für Aerzte, nach Hippokr. Regeln zu beobachten*, p. 271.). Coepit languore totius corporis, capitis doloribus pertinacibus, viſus hebetudine, halitu oris tetro; lingua fuſca, ſordida; pulſibus intermittentibus, debilibus; ſudoribus profuſis, qui cum horroribus et caloribus alternarent, tuſſi nonnunquam ferina, urina limoſa et turbida, alvi excrementis ramentoſis, pituitoſis: quibus acceſſerunt nervorum diſtentiones aut reſolutiones, animi deliquia, exanthemata denique varii generis.

137.

Quibus rite perpenſis efficitur, eiusmodi febres vel τυφώδους eſſe, vel ad hydrocephalum pertinere,

unde et huius et verminofae febris diagnofin difficillimam effe, vermibus etiam hydrocephalum generari Jofephus Portenfchlag-Ledermayer docet (*vom Wafferkopf*, p. 73.). Pupillae faltem dilatatio, oculorum et faciei triftis afpectus, capitis dolores, urina pituitofa et turbida, alvus cita, deliria et nervorum distentiones eodem iure typhum fignant ac febrem fic dictam verminofam. Butterus (*Samml. für prakt. Aerzte*, B. 8. 348.) defcribit febrem remittentem infantilis aetatis, quae, vermibus vulgo tributa, a teneritate potius et per liguritionem orta pituitae colluvie repetitur (*path. gen.* §. 186.).

Auctores fide digni, qui in variis morbis verminofam primarum viarum colluviem obfervarunt, experientia docti, neutiquam haec animalia in curandis morbis refpiciunt, fed fortuito oriri ftatuunt. Sic Tortius iure fuo (*therapeut. fpec. febr. interm.* p. 295.): Si febri alicui, corticem peruvianum admittenti, adiungatur per accidens verminofa adfectio, haec non impediet, quominus febris curetur eodem cortice: neque enim ea fymptomatica erit, cum non a lumbricis, fed a confueto pendeat talium febrium fermento. Eodem modo iudicant Pringlius, Sarconius et alii. Anthelminthica ipfa nemo propinavit in eiusmodi febribus, propterea quod acceffiones febris iis exafperantur. Ad acidorum potius ufum, ficut Fr. Hoffmannus, ad vinofos potus, ad camforam vel valerianam, vel ad epifpaftica aut corticem ipfum confugiunt, quae in typho expediunt. Hinc et emetica profuerunt nonnunquam, fuscitando vires et vehementer mutando.

Ad haec nonnunquam nulli vermes inventi fuerunt, ubi omnia fymptomata febris verminofae adfuerant. Bene id iam memoriae prodidit Sinclai-

rius (*Edinb. Verſ.* II. n. 18.), variisque ipſorum pathologiae animatae fautorum obſervationibus confirmatur. Quod cum negare non poſſet, Fr. Hoffmannus ita exponere auſus eſt, ut aeſtus febrilis vehementia vermes enecari atque in putridam maſſam converti ſtatueret. Quam arbitraria autem haec ſententia ſit, vel inde patet, quod poſt mortem hominum febre maligna interemtorum vermes bene vegetos inventos eſſe atque e naribus aut ex ore prorepſiſſe compertum habeamus.

Quibus rebus colligitur, febres verminoſas nequaquam ſui generis aegritudines eſſe, ſed vel febres nervoſas vel etiam hydrocephalicas, vel gaſtricas potius et inteſtinales, in quibus perinde eſt, ſola colluvies pituitae acris ſive vermium copia incitamenta ea morboſa praebeat.

CAPUT XII.

DE FEBRIBUS HECTICIS.

138.

Hectica febris (Galeno ἑκτικὸς, Maraſmopyra Swediauero) dicitur, quod ἕξιν, habitum totius corporis adficiat, atque in eius pravitate verſetur. Eſt ergo febris, quae a nutritionis labe ortum ducens, peculiare ingenium habet, proxima tamen febri lentae nervoſae. Cum ſuppuratione ingenti vulgo naſcens, citra eam tamen ab iis omnibus gigni poteſt, quae adſimilationis aut nutritionis proceſſum labefactant. Hinc iam veteres diſtinxerunt ἑκτικὸν μαρασμώδη, ſeu hecticam primariam a ſecundaria, quae ulcera et abſceſſus magnos comitatur: illam oriri Galenus (*differ. febr.* 1, 8.) adfirmat e febribus ardentibus protractis ita, ut conſumant humorum cordis

(ὡς ἐκδαπανῆσαι τῷ χρόνῳ τὴν ἰκμάδα τοῦ τῆς καρδίας σώματος), hanc autem e puris aut ichorum abſorbtione. Nos vero perinde eſſe ſtatuimus, ſive ex hac aut illa cauſſa exiſtat, eadem tamen fere ſymptomata producere ſtatuimus.

139.

Ἀλαμπέες Aretaeo dicuntur hae febres, quod initio inconſpicuae facillime cum aliis, utique cum febribus lentis nervoſis, commutantur. Nihil queritur aeger initio, niſi languorem poſt paſtum et calorem modicum volarum aut genarum, qui ſatis fugax eſt, et pulſus non valde concitat. Recurrit tamen continuo is calor poſt plurium dierum ſpatium, praecedunt horrores, dum ſuppuratum aliquid eſt aut ulceratum, ex hac ipſa parte exiſtentes. Mox etiam per calorem ſaepius recurrentem pulſus duriores fiunt, malae magis rubeſcunt, terminis ruboris ſatis circumſcriptis. Abeunt calores in ſudores, qui vero cutem relinquunt aridam, tenſam aut etiam aſperam iterumque horreſcentem. *) Poſt plures demum dies leve quoddam voluminis decrementum vel in facie vel ad pollicis muſculos animadvertitur.

Initio alvus varia eſſe, plerumque dura, interdum liquida conſueſcit: urina antelucanis horis miſſa ſeroſa eſt, parum turbida, cuticula obducitur verſicolore et annulum ad matulae parietem relinquit: araneorum telae aut pinguedinis orbiculi nonnunquam ſupernatare videntur: **) aut, quod ſubſidit, ſpiſſum eſt et album. Frequentiſſima eſt mentis moroſitas, ut leviſſima cauſſa ſubiraſcatur, indigne-

*) Οἱ φρικώδεες ἐφιδροῦντες πολλῷ, δύσκολοι. Coac. 13.

**) Τὰς λιπαρότητας τὰς ἄνω ἐφισταμένας ἀραχνοειδέας μέμφεσθαι. συντήξιος γὰρ σημεῖα. Praenot. 79.

dignetur, maxime matutinis horis, ſi per noctem aeſtu turbaretur.

140.

Ubi morbus trahitur aut ingraveſcit, veſperi ſemper et poſt paſtum exaſperatur, horroribus gravioribus et aeſtu fugaci volas, malas, internas etiam partes occupantibus. His quidem ſtatis acceſſionum temporibus dignoſcitur a febribus lentis nervoſis, qui nullum ordinem ſervant, dignoſcitur etiam pulſibus continuo duriusculis per aeſtum et urinae, quae ſupra eſt, indole. Neque adeſt iactura ea virium, quin munere ſuo fungi, obambulare, convivari poſſit: neque cito morbus increſcit, quin poſt plures hebdomadas integriusculum ſit in intercapedinibus corpus. Oculi tamen halone livido cincti, pallor faciei, musculorum compages flaccida, volumen decreſcens augmentum morbi notant. Quod adeſt, dum nocturnae acceſſiones ſomnum turbant, vires infirmant, menti moroſitatem contrahunt, atque in ſudores profuſos, vel viſcidos vel limpidos abeunt, quibus vero ſemper pulſus contracti durive adiuncti ſunt ac vires infringuntur. Nihilominus levaminis quadam ſpecie aegrum fallunt ſudores, ut placeat matutinas horas in lecto transigere, ne ſupprimantur. Accedit interdum tuſſicula ſicca poſt paſtum aut veſperi, quae tantum abeſt, ut ſemper pulmonum labem, ut potius ſenſum auctum ſignet. Interea urina ſemper oleaginea aut cuticula verſicolore et arachnoidea obducta eſt.

141.

Tandem ſolet poſt plures iterum hebdomadas tumor accedere pedum et manuum frigidus, quo ſudores minuuntur. Sed corpus iam magis contabeſcit ac tanta macie extenuatur, ut oſſa ubique pro-

mineant; ſqualet facies; capilli defluunt; nares acuminantur, collabuntur tempora; oculi incavantur et quaſi defixi haerent; cutis univerſa exaſperatur atque areſcit. Iam quoque alvus cita aegrum exercere ac quietem nocturnam turbare ſolet, neque quidquam levare. Interdum exanthemata accedere miliaria aut aphthae in ore, aut ulcera ſcabioſa in membris; digitorum ungues curvari conſueſcunt. Animus autem, initio moroſus, eo hilarior fit ſpeique plenior, quo magis ad extrema ventum eſt. Noviſſime tandem, verno maxime aut autumnali tempore, cum nervorum reſolutionibus et invito lotii alvique ſeceſſu ſuavis vitae terminus imponitur. Exſtinguitur vita, lucernae modo, cuius ellychnium oleo caret. *)

142.

Febris haec a nutritionis labe orta, ita explicanda eſt, ut ad teneritatem partium ſolidarum reſpicias, qua aequabilitas distribuendorum imponderabilium turbatur, qua igitur accumulatio et novi impetus per plexus nervoſos producuntur. Poſt paſtum revertunt acceſſiones et veſperi, quod ſtimulis auctis perturbatio increſcit, nec ex toto quieſcere poteſt febris, quoniam teneritas partium continuo vires ſuscitat.

Occaſionem praebet, quidquid alterutrum nutritionis momentum adficit (*phyſ.* §. 80. 81.): perinde enim eſt, appoſitio labaſcat ſive ablatio augeatur. Utrumque autem in magnis contingit ſuppurationibus, cum ad puris ſecretionem copia humorum nutrientium conſumatur, qui nimis cito ablati haud rite apponuntur. Eo modo, nec ex abſorbto pure, quod ſanguinis maſſam inficiat, declarandam eſſe febrem hecticam, tum ex iis patet, quae ad migratio-

*) *Οἱόνπερ ἡ θρυαλλὶς ἐν τοῖς λύχνοις, ἐπειδὰν ἐπὶ πλεῖστον ἐκκαυθῇ. θρύπτεται γὰρ ἡ οὕτω φρυγεῖσα καὶ διαλύεται καὶ τὸ συνεχὲς ἀπόλλυσιν ὑπὸ κραυρότητος. Galen. diff. ſebr.* 1, 10.

nem humorum explodendam (*path. gen.* §. 96.) praecepimus, tum in ulterioribus etiam magis clarefcet.

Dein nutritio labefactatur vitiis organorum adfimilationi infervientium, mefenterii praefertim tumoribus et pancreatis, qui fcrofulofis infantibus athrophiam attrahere folet. E fcirrho pylori et inteftinorum fimile vitium frequenter exftitit. Dein ad labem pulmonum confilium transferendum eft, qua fanguinis oxydatio impeditur, unde haud poteft e fanguine penus ea oxydati laticis apponi, quae ad nutriendas partes neceffaria eft (*path. gen.* §. 101.). Itaque ad pulmonum tumores, ulcera, coalitum cum pleura, ad colluviem ferofam intra thoracis cavum adiungi folet febris hectica. Hinc ad chlorofin etiam et ad alias cachexias, quae fecretionem humorum nutrientium impediunt, accedit.

Nutritio quoque labare confuefcit poft nimiam fanguinis aliorumque humorum profufionem, quibus egeritur quidquid partes nutriturum eft. Sanguinis curfibus aut alvi falivaeque fluxu extenuatos corripere febris hectica folet. Sequitur propter fimilem cauffam febres acutas praegreffas, utique intermittentes, quae vel vifceribus labem intulerunt, vel diuturna mora traxerunt aegrum: continuo enim iterato fanguinis orgafmo appofitio particularum fecernentium impeditur (*path. gen.* §. 76.).

Huc infuper pertinent animi perturbationes, quae vim vitalem deprimunt et labefactant, aut quae adfiduo et fruftra irritando confumunt vires, impedita nutritione (*path. gen.* §. 170 — 172.). Denique et venenorum nonnullorum noxa verfatur vel in oxygenis ligatione vel in fuscitanda facultate percipiendi, deprimendo vero et minuendo robore, vel denique in contrahendis nimis folidis partibus, ut prae rigiditate agere nequeant (*path. gen.* §. 155. 157.).

LIBER II.
DE INFLAMMATIONIBUS.

CAPUT I.
SUMMATIM.

A. *Hypotyposis et descriptio.*

144.

Inflammatam partem vocamus, dum continuum impetum sanguinis cum functionibus laesis observamus. Quivis impetus sanguinis appellari inflammatio nequit, nisi moretur, caussis saltem manifestis abactis non quiescat atque peculiares exitus paret. Si haec enim deficiunt, congestio potius statuenda est (*path. gen.* §. 77.).

145.

Notas externas habet inflammatio genuina sequentes:

1. Ruborem insolitum, ob vasa ea sanguine repleta, quae naturaliter vapores aut humores secretos vehunt, vel ob sanguinis oxygene ditioris colorem vividiorem. Rubor etiam increscit cum increscente inflammationis gradu, ambitum nonnunquam habet pallidiorem aut subflavescentem: ipse etiam modo vividior est modo saturior, ut illic arteriosum hic venosam abundare sanguinem suspiceris.

2. Aestum intensum, qui vel thermometro proditur, ut, Goupilo teste, per quinque gradus hydrar-

gyrum adſcendat, vel, ſenſu ſolo percipiendus, thermometro minus in conſpectum venit. (*Hunter über das Blut und die Entzündung*, B. 2, 143.). Deeſt rariſſime, ubi in ſphacelum tranſit: mitior in chronica inflammatione: intenſiſſimus eſt in partibus ſenſu acutiſſimo praeditis et ubi ad gangraenam vergit inflammatio.

3. Dolorem nullo modo intermittentem, ſed continuum; varium autem pro varia partium adfectarum indole. Pungens enim eſt, ſi partes fibroſae aut nervis ditiſſimae corripiuntur, aut ſi tenſae ſunt: gravis et hebes, dum parenchyma, glandulae et viſcera cellularia adficiuntur: pulſatorius denique, ſi arteriae patiuntur aut cum inflammatio ad ſuppurationem ſpectat (*path. gen.* §. 275.). Dolere etiam partes, quae naturaliter ſenſu carent, obſervatur.

4. Tumorem, e panſis vaſis capillaribus et tela cellulari repetendum; maiorem, dum glanduloſa organa et cellularia adficiuntur; minorem cum partes fibroſae laborant, nonnunquam minime percipiendum, ſi perioſteum ſolum aut nervorum velamenta in paronychia occupantur.

146.

Quae quidem notae cum in interna inflammatione omnes percipi nequeant, neceſſe eſt ad eas confugiamus, quae ſuperſtites ſunt aut quae accedere ſolent. Tumor enim et rubor tum demum internorum viſcerum inflammationem produnt, cum haec externis partibus contigua ſunt. Utique confidendum eſt et dolori continuo et aeſtui interno et functioni viſceris laeſae et febri, quae ardens eſſe ac continens ſolet. Haec ſigna ſi continuantur, internam inflammationem produnt.

Febris inflammatoria horroribus incipit vel frigore, nunquam poſtea redeuntibus. Aeſtus vero

pertinax eſt et conſtans (*path. gen.* §. 237.), cum pulſibus ut plurimum fortibus, celeribus, plenis, vel duris vel molliusculis, cum anhelitu et ſpirationibus crebris vehementibusque, cum ſenſibus acutiſſimis, hallucinationibus, vigiliis continuis aut mentis alienatione, nervorum etiam quandoque distentionibus iunctus. Urina ſolet mitti parca, clara, flammea, neque quidquam ex ea fundum petit. Sanguis e vena miſſus floridus, cito ſecedit in cruorem et lymphaticam partem, quae cruſtae phlogiſticae nomine ſuperiora petit (*path. gen.* §. 90.). Sanguinis curſus e naribus, aut reſtitutus haemorrhoïdum et menſtruorum fluxus inſigniter levare ſolent aegritudinem.

Super haec, ſi inflammatoriam febris indolem exploratam habere cupiveris, oportet reſpicias ad popularis morbi indolem, ad cauſſas praegreſſas et ad diatheſin. Si cauſſae incitando egerint et vires cordis vaſorumque augendo, ſi iuvenilis eſt conſtitutio, robuſta et ſanguine plena, ſi praecipue ſuetus ſanguinis curſus in mulieribus defecerit, indicio eſt, inflammatorium potius, quam alius generis eſſe ingenium morbi.

Quodſi poſt mortem inflammationem praegreſſam ſtatuere volueris, cautiſſime circumſpicere oportet omnem ſymptomatum ſyndromen et varios inflammationis effectus. Cavendum enim eſt, maculas gangraenoſas aut ſphacelo correpta loca inteſtinorum praegreſſae inflammationis ſigna habeas: quippe ſolent a putredine mortis agonem comitante naſci. Coalitus vero partium, novorum corporum vaſorumque generatio, tumores viſcerum gelatinoſi tutius iudicium de praegreſſa ea aegritudine formant.

B. *Differentiae.*

147.

Differunt inflammationes tum pro partium adfectarum, tum pro momenti alterutrius, quod constituit vim vitalem, diverſa ratione.

Si partium generale discrimen conſideraveris, primum quidem mucoſae membranae adfectae (*phyſ.* §. 22.), cum totam cutim obveſtiant et in ipſas internas partes continuentur, facile propagant inflammationem, quod conſenſum generalem efficiunt (*phyſ.* §. 74.). Inflammatio ipſa vel acuta eſt vel diuturna, celeriter tamen transit in ſecretionem acutam, transſudationem, discuſſionem et ipſam ſuppurationem, quoniam partes adfectae naturaliter humores mucoſos ſecernunt. Hinc et facillime ſibi adhaerent partes inflammatae, conglutinantur, coaleſcunt.

Quodſi partes fibroſae corripiuntur, acutiſſima ſolet eſſe inflammatio, doloribus pungentibus, cito propagatur, neque tamen facile pus concipit, tum quod vaſorum haud tanta adeſt copia, tum quia tenſae ſunt partes et ſecretioni copioſae naturaliter non vacant. Facilius reſolvitur inflammatio aut in gangraenam abit.

Membranae ſeroſae inflammatae aegrius ſecum communicant paſſionem, nec ipſa partium contiguitate haec cito propagatur. Dolores ſunt acutiſſimi, tumor tamen mediocris: transit inflammatio in ſeroſam colluviem.

Tela cellularis laxa inflammata dolorem mediocrem, pruriginem ſolam interdum, aut hebetudinem ſenſus organici, tumorem autem maiorem efficit. Quodſi ſub cuticula adficitur tela cellularis, illa ſecedere ſolet ramentis vel furfuracies vel fari-

naceis. Interdum abit in duritiem partium, oedemata et ipſa ulcera.

Glandulae inflammatae dolore modico obtuſo ſtipatae incedunt, tumoribus mollioribus, pus minus concipiunt, quam laticem glutinoſum aut ichorem. Lentius ſemper ceteris haec inflammatio progreditur, febre hectica nonnunquam ſtipata.

Arteriarum inflammatio violenta eſt, dolore pulſatorio iuncta: cohaeret nonnunquam cum inflammationibus corporis externi mucoſi membranarumque aliarum, utique cum interna vaſorum membrana occupatur. Hinc aortae inflammationem comitatur plerumque tuſſis violenta, pulmonum vitiis perperam tributa (*Teſta von Krankh. des Herzens*, I, 209.). Abit autem inflammatio arteriarum in oſteogeneſin praeternaturalem, in deſtructionem membranarum ulceroſam et aneuryſmata.

Venae rarius inflammantur: in puerperis Meckelius II. abdominis venas inflammatas vidit, venae cavae truncum Aretaeus, venas ſectas plurimi. Neque tamen peculiares huius inflammationis notas aliquis reperire poterit, neque diuturnarum inflammationum ſedes in ſolis venis quaerenda eſt.

Vaſa etiam abſorbentia inflammantur, cum ſenſus organici participia ſint (*phyſ.* §. 259.). Contingit id, dum peregrino quodam et acri ſtimulo incitantur, quem haudquaquam ſorbent, tumeſcunt tamen et dolent, ac cum tela finitima cellulari adfectionem communicant. Satis frequenter id in inſitione variolarum, in ulceribus ſyphiliticis et ipſis ambuſtis obſervatur.

Nervorum velamenta haud raro inflammationem patiuntur, quod utique docent ſecta eorum cadavera, qui febribus nervoſis et hygrophobia interemti fuerunt. Neque abſonum eſt, in paronychia et arthriticis doloribus, quinetiam in ipſo rheuma-

tiſmo (§. 73.) nervorum hanc adfectionem accuſare, quippe cum turgentia humore gelatinoſo et tumida nervorum velamenta inventa fuerint. Quodſi accidit, neceſſe eſt, ſecretio imponderabilium (*phyſ.* §. 362.), et efficacia nervorum in moderandis ſecretionibus (*ib.* §. 247.) aboleantur, exiſtat autem ſenſus acutiſſimus cum hallucinationibus, doloribus atrociſſimis et perverſis ſecretionibus.

Tandem et musculoſae partes inflammantur, adiunctis ſpaſmis, dolore pervicaci, tumore firmo et ingenti aeſtu: ob antitheſin musculorum nervorumque hi plerumque ſimul laborant, ut variae accedant hallucinationes. Transit autem in compagis musculoſae depravationem et ulcerationem haec inflammatio.

148.

Graviſſimum discrimen verſatur in momenti alterutrius, quo vis vaſorum conſtituitur, ratione. Cum enim vaſorum iuxta ac cuiuslibet vivae partis efficientia duobus contineatur momentis, energia nimirum ſive irritabilitate atque ſentiendi facultate, quam et receptivitatem dicunt; tripartita eſt inflammatio: vel enim utrumque momentum incitatur (ſthenicae aut activae inflammationes) vel ſola ſentiendi facultas, minuta energia (aſthenicae acutae), vel utrumque momentum ita alienatur, ut turbetur et a conſiliis naturae deflectatur.

Quandoquidem ſthenicas ſeu activas iam ſupra (§. 145. 146.) inflammationes tractavimus, ad acutarum aſthenicarum veniendum eſt discrimen. Comitantur autem, ut iam monitum fuit (§. 94. 101.), febres nervoſas putridasque atque ſcenam vel morte claudere vel morbum trahere ſolent. Proſtratio virium manifeſta, vitae ſenſiferae turbae, febris indoles ἄτακτος, dolores obſcuriores propter hebetudinem ſen-

fus, functionis laefio continua cum ardore infolito vifcerum variisque nonnunquam fympathicis phaenomenis, fignant eiusmodi inflammationes. Si quis igitur, febre nervofa laborans, ardore, fiti continua et ficcitate linguae orisque corripitur, fenfu ventris ita aucto, ut nullum ferat tactum absque vultus distortione, fpaftice conftricto veficae fphinctere, inflato etiam abdomine, haec omnia fi continuantur, inflammationem abdominis fuboccultam et afthenicam produnt.

Maximi autem eft momenti, non fola symptomata in cenfum vocare, fed praegreffis ubique cauffis operam dare et diathefi aegroti, ut infirmitas virium, quae vafa fanguifera gubernant, eluceat. Quotus enim quisque morbo antecedente vel victus vitiis enervatus eft, aliam inflammationis fpeciem, praeter afthenicam, fere habere nequit. Neque tamen inficiamur, praegreffarum cauffarum fpecie quadam nos faepius falli, ut adfiduam energiae infirmitatem ftatuamus, quae tamen vel intermittit et transit, vel fola digeftioni dicata organa occupat. Bibuli enim homines et qui in vino tempus confumferunt, tantum abeft, ut infractione virium vafis fanguiferis praefectarum laborent, ut etiam magis incitatas faepius oftendant eas vires. Sic et de animi perturbationibus, de frigore corpus exercente, de retentis, quae excernenda erant, iudicandum eft: quae, etiamfi primitus robur infringant, posfunt tamen occafionem praebere, dum fentiendi facultas augetur, ut ipfum robur etiam magis, pro tempore faltem, acuatur. Dein, cum, licet vis protinus infirmata fit, actiones morbofae ipfae ftimulorum vices agant, addatur igitur femper aliquid incitamentis, neceffe eft, et in morbis, qui cauffas debilitantes agnofcunt, nimiam contingere quandoque incitationem (*path. gen.* §. 66.). Accedit, inaequabi-

lem ſentiendi facultatis diſpenſationem decipere nos ſaepius, ut debilitatem ſtatuamus, ubi tamen ſanguinis miſſio et alia iuvant refrigerantia.

Conſtitutio epidemica adminiculo eſt, ut, qualis ſit virium ratio, dignoſcamus. Haec quidem, haud manifeſtis aëris vitiis producta, experientia potius et obſervatione, quam ratiocinio cognoſcenda, Sydenhami praecepta de novae febris ingreſſu ventilando confirmat.

149.

Multo minus difficultatis habet diagnoſis diuturnarum inflammationum, quae minorem, localem etiam, vaſorum ſanguiferorum incitationem ſupponunt. In externis partibus frequentiſſime palpebras occupant aut ulcerum margines diutiſſime exercent, unde et ſimili modo poſſe viſcera adfligere efficitur. Namque et qui pertinaci colluctantur tuſſi cum labe pulmonum et qui hepatis vitiis adficiuntur, diuturnas eorum viſcerum inflammationes pati certum eſt. Doloribus adfliguntur neque atrocibus neque continuis, ſed poſitu quodam corporis percipiendis, eumdem tamen locum ſemper occupantibus: functiones partis adſiduo laeſae, febris accedens hectica, diuturnas adeſſe inflammationes produnt. Haud vero rarum eſt, hactenus latere, ut vel expertiſſimum fallant. Abſunt enim interdum omnes dolores, aut in aliis partibus percipiuntur; functiones minus laeduntur, aut aliorum omnino organorum; ut ſectio tandem cadaverum lucem nobis foeneret.

Inflammationes eae occultae ac diuturnae gradu omnino differunt ab acutis et activis. Agilitas enim vaſorum minor eſt, ad debilitatem ſpectans, aut in laxitatem ipſam abitura: ſanguis ipſe oxygene orbus et, licet in ſeceſſum pronus, tamen pla-

sticam naturam amisit: unde destructio potius partis, quam nova generatio sequitur.

C. *Epilogismus.*

150.

Ut a caussis occasionalibus ordiamur, inflammationi favet, quidquid vel incitando proxime vasa vel nervorum vires adeo alienando agit, ut inaequabiliter distribuantur.

Aëris primum qualitates indagandae sunt. Frigus contractilitatem vasorum auget, sentiendi facultatem in loco adfecto minuit, ut in aliis acui possit, unde activas et acutas inflammationes frigidis climatibus et hyemi familiares esse efficitur. Hinc etiam frigus, postquam incaluerit, corpore exceptum, frequentissima est inflammationum caussa. Monticolae propterea his morbis obnoxii sunt. Verno quoque tempore ob eamdem caussam crebrior est inflammatoria constitutio. Subest tamen alia caussa, quae summatim gravioris momenti est: turbata nimirum electricitatis atmosphaericae ratio: eius enim tensio aucta per eurum et caeciam, ac dum ver adolescit, inflammationibus oriundis ansam praebet. Nec desunt aëri crassiora incitamenta, pulverum exemplo et salium, quos venti Africae communes et a Sibiria inde flantes secum arripiunt, quibus pulmones inprimis, eos inhalantes, gravissime adfliguntur. Calor aëris nimius per se quidem inflammationibus non favet, nisi alia accedant incitamenta: tum autem asthenicas potius phlogoses producit quam activas.

Constitutio epidemica, ab aëris manifestis vitiis aliena, inflammatoria nonnunquam est, qualem Stollius observavit, ut stationaria etiam esse possit omnesque intercurrentes morbos subigere. Expe-

rimentis eam potius et obſervationibus cognoſci, quam ratiocinio, iam ſupra monuimus.

151.

Stimulis porro, qui inflammationes excitant, adnumerandi ſunt cibi acres, calefacientes, aromata nimia, vina generoſa et ſpirituoſi potus, quibus, dum diatheſis favet aut epidemica conſtitutio, facillime inflammatio producitur. His etiam praeſidia artis nimis incitantia accenſenda ſunt: utique ſudorifera in morbis acutis perperam adhibita, nam aegritudinem effeciſſe ſaepenumero viſa ſunt (*path. gen.* §. 152.). Simili modo agunt veſicatoria, venena quoque acria, quae vel vaſa primitus adficiunt (*path. gen.* §. 156.), vel magis locales habent effectus (*ib.* §. 157.).

Contagiorum quorundam proprietas eſt, vaſa adeo incitare, ut functiones turbentur et inflammationes naſcantur: ea enim, quae morbos peſtilentes et malignos producunt, ſimul inflammationibus anſam praebere conſueſcunt.

Inſomnia dein nonnunquam accuſanda eſt, qua ſtimuli augentur, ſanguinis motus concitatur, ut et vaſa capillaria urgeantur. Animi quoque perturbationes, maxime incitantes, inflammatoriis morbis favent, utique in iuvenili aetate et accedentibus aliis cauſſis. Deinceps huc pertinet motus corporis arbitrarius nimius et exercitationes organorum, praeſertim frigente aëre: curſorum exemplo, qui, dum infirmos habent pulmones, inflammationibus obnoxii ſunt: tubicinum, cantorum et oratorum publicorum exemplis, qui, pulmonibus nimis exercitatis, inflammationem ſaepe contrahunt.

Tandem ad vulnera, fracta et luxata veniendum eſt, quibus inflammatio pariter efficitur ac inſectis et animalibus venenatis. Apum, veſparum,

oeftrorum, culicum, tabanorum, cimicum, aranearum, fcorpionum, conopum, mufcarum variarum morfus latice virofo, quem dimittunt animalia, nocere videntur.

152.

Ii autem ftimuli haud femper proxime inflammationem in parte primitus adfecta, fed in aliis fuscitant, cum illa confentientibus. Sic frigus corporis ambitu exceptum, vias potiffimum aëriferas et velamenta musculorum fibrofa, nonnunquam interna etiam vifcera inflammare folet. Contingit id praeprimis in iis vifceribus, quae vel fenfu acutiori praedita vel ante nimis exercitata erant.

Hinc difpofitio nunquam negligenda eft. Complectitur ea fyftematis fanguiferi incitationem, vel ob robur nimium vel ob fentiendi facultatem adauctam. Infantilis et iuvenilis aetas; conftitutio vegeta, plethorica; vel tenera ac orgafmo congeftionibusque obnoxia difpofitionem eam ad inflammationes producunt.

153.

Quibus pofitis colligitur, inflammationem cum febre quidem id habere commune, quod vaforum fyftema occupat, differre autem tum proceffu materiali, qui a febre abeft, tum fede in vafis capillaribus.

Sedes autem inflammationis in vafis capillaribus probatur aequabilitate ruboris, qua cruore effe perfufa vaforum capillarium reticula, efficitur, tum aeftu valde aucto, qui exponi nequit nifi vel ex aucta oxydatarum fanguinis particularum depofitione (*phyf.* §. 305.), vel ex incitata nimis receptivitate.

Vafa vero capillaria, naturaliter indifferentia et folis vaporibus aut fanguinis particulis fecretis

vehendis dicata (*phyſ* §. 188.), cum inflammatio naſcitur, arteriarum vices agunt, cruorem accipiunt et nova priusque aliena activitate fruuntur. Haec quidem nova vaſorum capillarium functio inflammationem ita conſtituit, ut congeſtionem initium eius eſſe oſtendat (*path. gen.* §. 79.). Cum nervorum, praeſertim ganglioſorum, poteſtas verſatur in ſecretionibus moderandis (*phyſ.* §. 247.), haec ita mutatur atque invertitur, ut ſentiendi facultas ſola acuatur et dolores producantur. Sanguis, in vaſa aliena irruens eaque ad novas incitans functiones, propter orgaſmum (*path. gen.* §. 76.) ſeceſſui particularum favens, oxyda ὠργανουμένα copioſius deponens, calorem praeternaturalem producit (*phyſ.* §. 303.), plaſticamque hactenus naturam induit, ut deperditae partes reſtitui novaeque generari poſſint. Plaſticam hanc ſanguinis inflammati indolem probant tum cruſta phlogiſtica ſanguini innatans, tum frequentia inflammationis in pulmonibus et viis aërifeeris, ubi oxygenes ad ſanguinem accedit, tum ſuppurationis expoſitio et novorum corporum, oſſium maxime et lapidearum cruſtarum generatio, quae ſequi inflammationem ſolent. Nervi ganglioſi, qui moderari typum formationis nequeunt, cum ſentiendi facultas nimis aucta eſt, occaſionem praebent, ut typum formationes transgrediantur atque novae partes naſcantur.

Capillarium vaſorum reticula occupare inflammationem, Gruithuiſenius microſcopio probavit (*Salzb. med. Zeit.* 1811. B. 2. S. 299. 300.); quamvis veram ſtaſin ſanguinis in iis vaſis nemo ſtatuerit, qui praeternaturaliter eſſe auctam vaſorum eorum activitatem, ut et arteriarum vices gerant, conſiderat. Inſignem nuper lucem addidit huic expoſitioni Thomſonius, licet etiam in paſſivis inflammatio-

nibus tardari ſanguinis motum ſtatueret (*Lectures on inflamm.* p. 78.).

154.

Qui noſtris temporibus inflammationi illuſtrandae operam navarunt, in eo maxime verſati ſunt, ut, quisque ſuo plane modo indifferentis ſyſtematis capillaris mutationem eam, qua arteriis ſimile fit, exponerent, quod vel magnetiſmi transitu in electricum proceſſum, vel lucta quadam obſcura momenti utriusque, quod electricitatem conſtituat, expreſſerunt (*Marcus*, *Lunz*). Nonnulli etiam oxygenis abundantiam in ſanguine inflammato ſentientes, huius elementi praedominium naturam eius aegritudinis conſtituere docuerunt.

Quae commenta cum ad noſtram ſententiam prope accedunt, tum in antiquiſſimis inflammationis expoſitionibus veſtigia habent. Etenim, ſi Eraſiſtratus crederet, πνεύματος loco, quod naturaliter τὰ πέρατα arteriarum impleat, ſanguinem ea loca irruere ac occupare, ecquid aliud voluit, quam mutationem eam vaſorum capillarium contingere, qua vices arteriarum gerant? Si Helmontius ſpinam ſtatueret ſeu incitamentum quodcunque cauſſam proximam inflammationis, quo archeus ſuscitetur ut nova moliatur, divinaſſe videtur ſimilem cauſſam. Si Stahlius loco archei furentis naturae ſeu animae vegetativae providentiam poneret, in inflammatis locis ſtaſin avertentem, rationem habuiſſe videtur tum activae inflammationis, tum accelerati per eam ſanguinis impetum in loca adfecta facientis.

Sedem autem inflammationis in vaſis capillaribus ſtatuerunt primi fere Fabrius et van den Boſch, maxime vero illuſtrarunt Bichatus et Bartelſius.

CAPUT II.
DE SUCCESSIONIBUS INFLAMMATIONUM.

155.

Id habet vera inflammatio peculiare et proprium, quod terminari nequeat obſcura ſanguinis irruentis reſtrictione in priſtinis finibus, quemadmodum congeſtio ſanari ſolet. Sed neceſſe eſt, ſecretiones vel augeantur, ut decreſcat virium incitatio, vel novae plane oriantur, vel, ſi hoc fieri nequit, pars adfecta inertiam patiatur aut omnino deſtruatur. Quae quidem ordine ita conſideranda ſunt, ut cuiusvis ſucceſſionis hiſtoriam et cauſſas indicemus.

A. *De reſolutione.*

156.

Saluberrima haec ſucceſſio inflammationes excipit, gradatim ſemet remittentes, ut vaſa capillaria ſenſim ad priſtrinum ſuum ſtatum redeant, ſecretionibus humorum naturalium vacando.

Dum igitur ad reſolutionem ſpectat inflammatio, rubor cum dolore et aeſtu gradatim minuuntur, locus adfectus madere incipit: febris decreſcit, lingua humectatur, in urina clara et ſatura ſubſidit nubecula levis albido-flaveſcens. Si internae partes adfectae ſunt, cum reſtituta ſenſim functione, excernuntur humores in parte laborante ſecreti: ſic pulmonum inflammationem terminant ſputa cocta et ſanguinis ſtriis tincta; dum inteſtina patiuntur, humor inteſtinalis maiore copia per alvum eiicitur. Sanguinis praecipue profluvium ſalubre eſſe verſus diem ſeptimam conſueſcit.

157.

Exſpectanda eſt haec ſucceſſio in inflammationibus activis quidem, ſed haud nimis violentis, ne-

que quae propter victus vitia trahunt aut praesidiis nimis acribus exaestuantibus tractantur. Initium aegritudinis magis favet resolutioni, quam dum iam diutius morata fuerit. Neque tamen in certorum dierum numerum comprimenda est huius exitus spes, neque sanguinis missio, resolutionem promotura, prohibenda est post elapsum id temporis spatium. Multo liberius veteres, Galeni testimonio, praeceperunt, venam esse secandam, quoties morbi indoles id poposcerit et vires substiterint. Necesse etiam est, ad partium differentias consilium transferatur: membranarum vel serosarum vel mucosarum inflammationes facilius resolvuntur quam parenchymatis, glandularum et viscerum. Dein ad sanitatem aegri praegressam respiciendum est, quae si vegeta fuerit, si iuvenilis aetas et externis potius caussis tribuenda inflammatio, quam labi partium adfectarum, spes est fore ut haec successio consequatur. Senes vero, cachectici aut qui diu iam secretionibus abnormibus conflictati sunt, alias potius successiones experiuntur.

Vasorum igitur capillarium nimiam incitationem semet remittere et paullatim decrescere; indifferentia iterum fieri et secretionibus suetis vacare; nervorum efficaciam restitui, ut moderentur typo formationum et secretionibus; sanguinem quoque in pristinum statum redire, postquam reiectae fuerunt oxydatae particulae, exploratum habemus.

B. *De transsudatione, coalitu et novorum corporum formatione.*

158.

Succedunt nonnunquam inflammationi colluvies serosa aut lymphatica, coalitus partium, tumor insolitus et diuturnus aut generatio cartilaginum osseatumque aut lapidearum particularum; quae omnia

eodem modo exponenda eſſe videntur. Namque, ſi haud omnino in priſtinum ſtatum nervi aut vaſa redeunt, illis infirmatis, ut munus nullum perfecte exſequantur, moderatio typi formationum ceſſat, ceſſant etiam dolores cum aeſtu, unde cum torpore partium excernitur, quidquid in laxatis vaſis propter nimis oxydatam humorum indolem naſcitur.

Nimia inde partium adfectarum moles oritur, cum propter turbatam utriusque momenti, quod adſimilatio complectitur, rationem particulae plures apponantur, quam auferuntur (*phyſ.* §. 80.). Hinc poſt viſcerum oſſiumque inflammationes vulgaris eſt tumor inſolitus partium.

Simili modo exſiſtit coalitus. Particulae enim ſecretae abundantes e laxatis vaſis transſudant in ſuperficiem; quam glutinoſus protinus latex obducit, in quo demum propter ſenſiferae vis turbatam rationem nova generantur vascula, inflammatam partem cum finitimis conglutinantia (*phyſ.* §. 83., *path. gen.* §. 103.). Interdum hoc utitur adminiculo natura, ad abigenda damna, quae e praeternaturali naſcerentur ſeparatione: ita enim perſanantur fiſtulae, ſi activa inflammatio parietes occupaverit: hac ratione artifex hydrocelen ad ſanitatem perducit, dum inflammationem in tunica vaginali ciet (*Thomſon on inflammation*, p. 216. f.).

159.

Pro humorum in parte inflammata abundantium varia indole et alia phaenomena huic ſucceſſioni adſcribenda ſunt. Non rarum eſt, colluviem ſeroſam in partibus inflammatis congeri, praeſertim dum membranae ſeroſae vel velamenta partium adfecta fuiſſent. Singulare eſt, et hanc ſeri collectionem iungi inflammatione continuata, qua per ſanguinis miſſionem minuta ſanari etiam poteſt hydrops.

Rarius eſt, oſſea vel lapidea concrementa poſt inflammationes exiſtere. Neque tamen ſine exemplo eſt, vel renum vel veſicae urinariae inflammationem calculos ſequi (*path. gen.* §. 121.), nec abſimilis eſt tophorum arthriticorum poſt praegreſſam inflammationem generatio. Naſcuntur enim ea concrementa ex oxydatarum particularum abundantia (*path. gen.* §. 112.), quae calcem phosphoream deponunt. Quod dum circa cor magnaque vaſa contingit, propter antitheſin polarium elementorum (*phyſ.* §. 72.), hydrogene ſcatentes particulae, adeps nimirum maiore copia evolvitur, unde cum oſſeis valvularum et magnorum vaſorum concrementis collectio adipis circa cor ſatis vulgaris eſt.

Pertinent huc denique et polypi, praeſertim cordis, qui inflammationem praegreſſam excipere interdum obſervati fuerunt. Huxhamius enim poſt ſiccam et aquiloniam tempeſtatem veris 1742 plures nautas vidit, ex India occidentali reduces, angoribus, tuſſi arida, ſpirationibus crebris, doloribus cordis et palpitationibus adfici. Defunctorum cadavera polypos oſtenderunt inter columnulas carneas ventriculi anterioris cordis fixos (*Philoſ. transact.* n. 464.).

C. *De ſuppuratione.*

160.

Inſignis eſt mutatio, quam inflammatae partes ſubeunt, dum pus generatur. Secretio eſt nova ac pathologica, exponenda e vaſorum inflammatorum mutata activitate, e nervorum et abſorbentium vaſorum poteſtate peculiari modo aucta. Singularem hunc proceſſum naturae, ab ulceratione longe diverſum, ita deſcribamus, ut, quomodo mutetur pars inflammata, qualemque experiantur ſanguis et humores viciſſitudinem, primum exponamus, dein vero momen-

ta ipſa proceſſus deſcribamus, ut ratio ac cauſſae pateſiant.

161.

Inflammatio, in abſceſſum abitura, ſolito vehementior eſt, ſuperficie arida, calida et tenſa, dolore per tempus atroci. Mox vero dolor mutatur, fit pulſatorius, ac, dum tumor grandis eſt et ſentiendi facultas inſignis, aeſtus mutatur in horripilationes ex adfecta parte oriundas (*path. gen.* §. 237.). Tumor ſenſim in acumen elevatur, quod gradatim colore mutato flaveſcit aut albeſcit, ruberrimis marginibus. Quo latius gliſcit flavedo, eo tolerabilior fit dolor, qui tandem in ſolo ambitu inflammato ſentitur. Quodſi, priusquam abſceſſus omnino formatus eſt, tumor inciditur, parenchyma ſcatet cruento latice, ſed tenui et ſeroſo, qui gradatim mutatus in pus transit.

Ubi abſceſſus viguerit, fluctuare ſolet tumor, ſuperſtitibus locis quibusdam durioribus: apertus effundit humorem peculiaris ingenii, blandum, ſpiſſiusculum, odore ſingulari animali, non foetido, colore albicante-flavido cremori ſimilem. Pus is eſt optimum Pearſonio dictum, in cavea media abſceſſus collectum, in quo et durior quidam embolus nidulari ſolet, vel tandem ſolvendus in purulento liquore, vel arte promendus. Cavea abſceſſus parietibus cingitur inflammatis, in quibus carunculae effloreſcunt, continuo pure madidae, quo ſenſim redundat cavea, decreſcente partium ambeuntium volumine. Quo magis abundat pus, eo magis etiam carunculae ſuccreſcunt, tandem undique ſibi contiguae, ut implere totam caveam poſſint. Quae dum coaleſcunt, cuticula obducuntur et cicatrice, typum formationis priſtinum nonnunquam transgrediente (*path. gen.* §. 108.). Aſperior ſuperficies et interior cum partibus ſubiacentibus nexus docet, rete Malpighianum deeſſe.

Dum nec ſponte ſua nec arte abſceſſus aperitur, pus contentum corrumpi ſolet partesque adiacentes arrodere, quae ulcere exeduntur et ſanguinis fluxus efficiunt.

Quodſi internae partes pus concipiunt, dolor pariter ac in externis haud penitus ceſſat, ſed mutatur in pulſatorium, obtuſum, cui horrores accedunt e parte adfecta per nervorum curſum diffuſi. Aeſtus etiam et functionum laeſiones non penitus tolluntur, ſed cum febre ſeſe remittere ſolent. Febris horroribus acceſſus incipiens, aeſtum producit circumſcriptum in manuum volis et plantis pedum, noctes ſatis inquietas, urinam turbidam, e qua, quod ſubſidit, floccos repraeſentat aut furfures: nonnunquam ſupernatat lotio cuticula oleaginea aut verſicolor. Accedunt ſudores copioſi, quibus corpus colliqueſcere videtur, viresque infringi, pulſibus interea et per aeſtum ſemper duriuſculis, frequentiſſimis. Verbo, hectica febris eſt, quae corpus conſumit (§. 142.).

162.

Pus ipſum, blandus latex, nulloque modo vel foetens vel acris, res, quae chemico modo reagunt, neutiquam mutat, nec acidi aut alcali veſtigium monſtrat. Prunis iniectum odorem ſpargit animalem et empyreumaticum: dum concrematur, praeter vaporem aquoſum eliciuntur ammonium carbonicum, acidum carbonicum et oleum empyreumaticum. Supereſt carbo, aegerrime in cineres redigendus, e quo magnes particulas attrahit. Dum calori lento exponitur, acidam experitur fermentationem, mox vero putridam, cum evoluta ammonii copia.

Ut purulenti humores a muco exſcreato diſtinguantur, plura conſilia dederunt auctores a priſtinis ad nuperrima usque tempora. Perniicioſum ichorem tabidorum exiſtimarunt Coi medici, ſi prunis in-

iectus nidorem gravem ſpargat, aut ubi pondere ſuo in aqua marina ſubſidat (*Coac.* 434.). Poſt etiam intima mixtio puris cum aqua pura conquaſſati praedicata fuit, cum mucus nequaquam miſceatur intime, ſed floccos et fila formet fundum petentia. Darwini conſilio acidum ſulfuricum puri aqua attenuato admixtum aequabilem conſtituit mixturam, mucus vero neutiquam: ſic et Grasmeyerus alcali vegetabilis ſolutionem cum pure attenuato, miſcere docuit, ut aequabilis latex appareat, neque unquam hoc continget, ſi mucus adfuerit.

Quae quidem conſilia eo graviora ſunt, quo frequentius mucus ſpeciem quamdam puris prae ſe ferre, quoque ſaepius ipſum pus albedine et ſpiſſitudine mucum aemulari ſolet. Quae dum accidunt, refugiendum eſt utique ad Pearſonii et Gruithuiſenii conſilium, microſcopio adhibito, ut globulos puris, qui deſunt in muco, diſcernamus. Albenti enim particulae oxydatae puris inſunt globuli, ſanguinis globulis magnitudine inferiores, halone pellucido cincti, nec aeſtu nec aliis rebus, quae oxydatum humorem mutant, deſtruendi, aquae fundum petentes. Ii globuli, chyli et ſanguinis globulis ſimiles, primum formationis et ὠργανουμένων partium veſtigium continent, unde, quanti momenti inſtar puris generatio habeat, patet.

163.

Suppuratio tantum abeſt, ut corruptionem humorum ſupponat, ut potius novam amplectatur et pathologicam ſecretionem humoris peculiaris, quo natura ad reſtituendas partes amiſſas utitur (*Thomſon on inflammation*, p. 317.).

In ipſis enim vaſis, nec extra eadem pus generari probatur tum pulſatione tumoris ad ſuppurationem ſpectantis, tum rubore et aeſtu, tum eo quod ſaepe,

citra ullam caveam, pus manifesto ex ipsis profundatur vasculis. Quodsi e corruptione existeret, nasceretur etiam pus in stagnatione humorum serosorum, lymphaticorum et ipsius cruoris, quod quam alienum sit a veritate, patet e diuturna hydropum indole, in quibus collecti humores vel nunquam vel tum demum pus concipiunt, si nova accesserit inflammatio. Quodsi corruptionem supponeret, neutiquam blandum constitueret liquorem, e quo novae partes generari et deperditae restitui possunt. Posset insuper, si id unquam contingeret, spontanea fermentatione et putredine cruoris aliorumque humorum simile aliquid gigni, sed quod eo modo produxisse sibi videbatur Gaberus, a pure longe alienum erat tum foetore singulari, tum acrimonia et ipso aëre hepatico, quem spargebat.

Citra activitatem quamdam singularem vasorum generari pus nequire, luculenter patet ex artis praesidiis variis, idoneis ad eum finem consequendum. Ea enim vel nimiae virium contentioni, secretionem impedienti, adversa sunt, vel torpentem efficaciam suscitare atque augere valent, unde et in malignis flaccidisque ulceribus cortex nucum iuglandum et alia adstringentia prosunt, et in ulceribus maxime inflammatis atque dolentibus fomenta tepida ac ea remedia, quae nimiam activitatem minuere valent.

164.

Activitas ea, necessaria ad suppurationem, praegressae inflammationi ortum debet, sine qua oriri nequit. Subito quidem saepius colluvies purulentae existunt, utique eae, quae per metastasin nascuntur, sed et in his communicatio inflammationis ac repentinus progressus ex altera in alteram partem statuendus est (*path. gen.* § 98.).

Localis proprie eſt adfectus, licet et totum vaſorum ſyſtema in conſenſum trahatur. Etenim magni intereſt, organorum differentiam noſſe, quae pus generant: glandulae aliud parant ac perioſteum, aliud pus musculi, aliud viſcera parenchymatoſa. Quinetiam ipſis localibus remediis, fomentis nimirum et unguentis ſuppuratio vel emendari poteſt vel deterior reddi.

Neque tamen negligenda eſt, maxime in grandibus abſceſſibus et qui pure abundant, vaſorum omnium et cordis ipſius partes. Suppeditat ſanguis elementa, e quibus pus paratur, totiusque vaſorum concentus vires neceſſariae interdum ſunt, ut ſecretio haec nova ac ſui prorſus generis ſuſtineatur (*path. gen.* §. 30.). Hinc etiam aëris ingenium, aetas hominis, victus ratio et aliae res, quae viribus ſervandis aut mutandis inſerviunt, efficaciam inſignem habent in ſuppuratione moderanda.

Febris ipſa, quam hecticam diximus, tantum abeſt, ut ex acri ſtimulo abſorbti puris naſcatur, ut potius exponenda ſit ex impetu imponderabilium, per nervos inaequabiliter irruentium (§. 142.). Namque tum novus proceſſus ſecretionis novos addit nervis ſtimulos, tum ipſa teneritas partium, macie producta, inaequabili virium diſpenſationi anſam praebet. Huic praeprimis irrito conatui, peregrinos ſtimulos novae ſecretionis abigendi, tribuere poſſumus et horripilationes ſuppurationi familiares (*path. gen.* §. 257.).

D. *De obdureſcentibus partibus inflammatis.*

165.

Glanduloſae utplurimum partes ſunt, quae e lenta inflammatione obdureſcere ſolent. Dolores ſilent cum aeſtu, tumor tamen ſupereſt, indies maiorem acquirens duritiem; preſſione duntaxat et pondere moleſtus fit, neque functiones integrae reſtituuntur.

Si internae partes patiuntur, febris vel omnino abeſt, vel lenta eſt et corpus conſumit.

Quodſi humores in tumore ad ſuppurationem ſpectante ſtagnarent, abigitur tamen haec ſtaſis adaucta abſorbtione et nova illa ſecretione. Deficientibus his naturae aut artis adminiculis, moratur ſtaſis et obdurat partem. Hinc ad nervorum imperium infirmatum refugiendum eſt, qui cum magni momenti ſint in ſecretionibus producendis et moderandis, neceſſe eſt obdormiſcat eorum activitas, ſimul etiam, quae pari paſſu cum regulari nervorum efficacia procedere ſolet, ſubacta vaſorum abſorbentium potentia. Cum in glandulis nervorum poteſtas haud praevaleat (*phyſ.* §. 258. 259.), obſcure etiam augetur in inflammatione, facile ſubditur, ubi obdureſcunt loca adfecta. Hinc, ſi obdureſcentes partes ſanare cupiveris, neceſſe eſt, inflammationem cieas et ſuppurationem, quibus ſtaſis removetur.

Quodſi vero diutius iam morata fuerit durities, nervorum poteſtate penitus proſtrata, coaleſcunt vaſa, inertes fiunt omnes partes atque neutiquam in integrum reſtitui poſſunt. Etiamſi mors partialis nondum adſit, obſcuriſſima tamen eſt partium, quae obduruerunt, vita: aegritudo etiam in longum porrecta non poteſt non in ulcus abire et partis deſtructionem.

166.

Scirrhus vocatur, ſi pars glanduloſa ita obduruit, ut ſibi commiſſa rariſſime aut nunquam integra fieri poſſit. Equidem enim contendo, verum ſcirrhum in peſſimam ulcerationem pronum eſſe, quae proclivitas dignoſcitur tum duritie inſigni cum aſpritudine ſuperficiei, tum venarum vicinarum turgore, tum immobilitate tumoris, qui tanquam radices agere ac protenſis per telam cellularem vicinam pedunculis ſedem figere ſolet.

Cum alii tumores frequenter glandulas occupare ſoleant, expedit cautiſſime ſcirrhum ab iis tumoribus discernere. Et primum quidem eſt ſcirrho peculiare, quod lente inchoët parvo nodulo in glandulofis partibus: is lentiſſime gliſcit in paullo maiorem molem, ſed nunquam cauſſis incitantibus volumen augetur, quin potius minuatur. Dein tumor is adeo coaleſcere ſolet cum finitimis partibus, ut penitus immobilis ſit, neque digitis poſſit huc illucve moveri: ſuperficies eſt aſpera, cetero concolor reliquae telae cellulari. Simplex eſſe hic tumor ac ſingularis conſueſcit, cum alii glandularum tumores ſeriem quamdam forment ac pluribus locis ſurgant. Cum vero ad ulcerationem ventum eſt, in glandulis vicinis omnino tumores oriri ſolent. Dolores nullos per ſe ciet, niſi externis aut internis ſtimulis incitatus, maxime dum menſtruus ſanguinis curſus inſtat, aut dum ſordes colliguntur, frigus corpore exceptum eſt aut demum febris fortuito accenditur. Tum pungentes dolores exiſtere ac aeſtus ſingularis, quaſi prunae incumberent: quo facto metus eſt, in ulcus abiturum eſſe ſcirrhum.

Interdum natura ſubigendo ſcirrho par eſt, dum vegeta eſt aegri aetas, dum victus rationem mutat, itineribus et aëris mutatione ſalubriori corpus firmando. Comperimus etiam, mulierum mammas ſcirrhoſas feliciter diſcuſſas eſſe febre fortuito orta, menſtruo ſanguinis fluxu reſtituto, alvo etiam cita, inteſtinorum difficultate et ipſis febribus intermittentibus. Vidimus alias, quae, dum adoleſcerent, ſcirrhos mammarum nactae erant, liberari iis coitu et ipſa graviditate aut lactentium officio. Quae per diuturnas aerumnas in aegritudinem inciderant, hilariori vitae genere perſanatae fuerunt.

167.

Quodſi de cauſſis ſcirrhi ſermo eſt, diatheſis primo loco conſideranda eſt, ſine qua, utut cauſſae externae adfuerint, naſci ſcirrhus nequit. Haec autem verſatur praeprimis in torpore aut rigiditate glandularum, quae tum aetate provecta, tum feriata a ſuetis negotiis vita, aerumnis etiam et ſedili, utique menſtruorum defectione acquiritur. Mulieres igitur ſteriles, virgines non nuptae, aut aetate ita procedentes, ut a menſtruis defici incipiant, mammarum ſcirrhis inprimis obnoxiae ſunt. Solent autem ubera tum flacceſcere et collabi, palpebrarum glandulae inflammari et turgeſcere, digeſtio labefactari, animus marcere.

Haec ſi adeſt diſpoſitio, levis cauſſa, qua comprimitur aut contunditur glandula, inflammare eam poteſt. Thoracum nectilium aut aliarum rerum preſſio et contuſio in mammis ſcirrhum generat: in labiis morſus, interdum fiſtularum per quas tabaci fumus ſugitur, preſſio; in aliis partibus ſimiles cauſſae et inflammatio manifeſta praegreſſa.

E. *De ulceribus.*

a. *Generatim.*

168.

Ulcerari dicimus partem, quae, inflammatione praegreſſa, ſanie quadam acri exeditur, ut deſtructio potius quam redintegratio partium deperditarum finis eius proceſſus eſſe videatur.

Ab abſceſſu differt potiſſimum ulcus ſanie hac acri, aut tenui aut ſpiſſiori, decolore, cinerea, cruenta aut nigricante. Foetore etiam a pure diverſa et ratione ad reagentia: vel enim manifeſto alcalina eſt, ut cum acidis efferveſcat, vel hepatica, ut argentum ea nigreſcat, vel adeo acida, ut tincturam

crotonis rubro colore tingat (*Rich. Walker diss. on the perspirable fluids of the human body. New-York, 1802.*). Acrimonia sua dolores excitat, qui mordaces esse in ulcere solent, finitimas partes exedit et cuticulam consumit.

Dein et tota ulceris facies et ambitus singularem exhibent adspectum. Papillae et carunculae, quae in abscessu existunt, omnino in ulcere deficiunt: sordida potius et livida apparet caro, quae luxuriare etiam et facillime sanguinem profundere consuescit, dum interna vel externa incitamenta partem adficiunt. Ambitus ulceris vel tensus, rubicundus, inflammatus et dolens est, vel tumidus, flaccidus et pallens.

Nonnunquam sanies aëris contactu congelatur, ut vel gelatinam initio sistat, e qua carnis luxuries oritur, vel solidescat plane ac in escharam abeat, totum ulcus obtegentem bonaeque suppurationi obstantem. Sordibus etiam, quibus ulcera scatent, sanies occasionem praebet; flaccida ulcera iis abundare solent et ea, quae internis stimulis, menstruorum suppressione, digestionis labe aut frigore, quod corpus excepit, agitantur.

Margines ulceris plerumque erosi sunt aut callosi: illud sanie acerrima efficitur, hoc telae cellularis obdurescentis indole. Occasionem praebent victus vitia vel incitamenta, quae inflammationem sustinent aut sanies collecta, cuius effluxus impeditur.

169.

Nascitur ulcus ex inflammatione vehementi, ex abscessu aut in obdurescentibus partibus, dum nervorum imperium in gubernandis secretionibus pervertitur. Quidquid nimiam aut perversam incitationem partis adfectae efficere potest, ansam ulceri oriundo praebet. Galvanismo solo citissime ulce-

rationem produxit in cute ſaniſſima Humboldtius (*phyſ.* §. 40. 247.). Contagia varia ſimili modo agere videntur (*path. gen.* §. 159.). Saepius cauſſa ipſa inflammationis perſeverantem adeo ſtimulum praebet, ut ulcus conſequi debeat: pernionum exemplo, ſeu inflammationum, e frigore ortarum, quae in ulcera abire conſueſcunt. Ambuſta etiam propter ſtimulum ignis fortiſſimum et deſtructas eo partes, facillime ulcerantur.

Inflammatio, licet mediocris, et ad alias ſucceſſiones ſpectans, proclivis tamen ad ulcera fit, dum novi accedunt et mali ingenii ſtimuli; maxime aër impurus, e. g. in noſocomiis et carceribus; aër nimis frigidus, ſaepe admiſſus, unde deligare ulcera nimis frequenter noxium eſt; unguenta aut balſama nimis acria ſuper omne vulnus iniecta, quae, licet blanda fuerint, tamen puris effluxum prohibent et bonam ſecretionem turbant; dein linamenta turundaeque aut faſciae adſtrictiores, quibus abſceſſus et vulnera valenter comprimuntur. Pus vero etiam in integro ſanoque homine in ſaniem converti poteſt, ſi continuo ac nimis movetur membrum, quo incitatio vehementius iuſto augetur, aut ſi fomentis tepidis tractatae partes remiſſiores fiunt, neque ad eam efficaciam perveniunt, quae idonea eſt ad pus gignendum.

Peregrina corpora, quae abſceſſum infeſtant, in ſano homine ulcus excitare valent. Glandes plumbeae aut fragmenta ferrea, e tormentis bellicis coniecta, quae manſerunt in vulnere: inſecta, vermes, hydatides aliaque animalcula in vulneribus abſceſſibusque nidulantia: calculi renum et veſicae inflammationes eorum locorum in ulcera convertunt; nec deſunt exempla calculorum in aliis ulceribus generatorum (*Ruyſch theſ. anatom.* VIII. p. 57.).

Nec negligenda eſt partium quarumdam indoles, qua ad ulcera potius quam ad alias inflammationum ſucceſſiones disponuntur. In pedibus ſaepiſſime ulcera gignuntur, tum propter poſitum declivem pendulumve, tum ob tendinum copiam, tum denique ob communionem cum viſcerum labe.

Circumſpiciendus enim eſt in ulceribus plerisque, utique pervicacibus, habitus corporis, qui ubi malus eſt et humores corrupti, neceſſe eſt ſanies potius quam blandum pus generetur. Cachexiarum varia genera, ſyphilis, ſcorbutus, lepra, ſcrofulae, et quae framboeſia dicitur, peculiaria producere ulcera valent. Nonnunquam ſolae abdominis ſtaſes ac debilitas organorum digeſtioni inſervientium accuſanda eſt, unde et arthritis ſui ingenii efficit ulcera, pedumque ulcerationes diuturnae ab eo viſcerum abdominalium ſtatu pendere conſueſcunt (*path. gen.* §. 83.). Hinc et menſtrua ulcera originem petunt, quae in mulieribus, a menſtruo ſanguinis curſu defectis, orta quolibet menſe exaſperari ac ſanguinem fundere ſolent. Denique et in hominibus ſenio confectis aut macie extenuatis non rara ſunt ulcera, malae nutritioni et perverſae nervorum actioni tribuenda.

170.

Quid autem contingat in parte adfecta, ubi vel inflammatio vel abſceſſus in ulcus mutatur, haud obſcurum erit, ſi ad phaenomena et ad cauſſas remotas, iam indicatas, conſilium transtulerimus.

Pus blandam amittit indolem et in ſaniem abit ſupra deſcriptam. Margines impuri, ſordidi et velut eroſi redduntur: dolent et vel obdureſcunt vel flacceſcunt. Cum intus aliquid ulceratur, dolores naſcuntur rodentes ponderisque ſenſus in parte adfecta, functiones laeduntur, febris accedit hectica et macies totius

corporis. Interdum eiicitur ſanies per vias naturales, ut ſputa fiant ſanioſa, ſi pulmones; ichoroſa alvi deiectio, ſi hepar aut inteſtina labem eam conceperint.

Quibus poſitis intelligitur, ſecretionem perverti ob nervorum eam perturbationem, qua impares ad moderandas ſeparationes fluidorum redduntur: unde ſeceſſus in elementa polaria patet (*phyſ.* §. 248.). Confirmatur hoc ratiocinium curatione, quae eo ſemper tendit, ut moderamen nervorum reſtituatur, cauſſis remotis, intenſitas virium vel augeatur vel ita minuatur, ut idoneum gradum acquirat.

b. *De ulcerum variis ſpeciebus.*

α. Ulcerum locales differentiae.

171.

Exigit gravitas rei, ut, ulcerum varia genera perſtringentes, diſtinguamus ea, quae in parte adfecta ipſa cauſſam varietatis habent, ab iis, quae vel a peculiari quadam humorum labe vel a ſingulari corporis malo habitu naſcuntur.

1. *Calloſa* igitur primum ulcera dicimus ea, quorum ambitus totus duritie laborat pallida, arida, inerti, cartilaginem ſimulante. Oritur id vitium ex areſcente tela cellulari et impedito humorum adfluxu: vulgare itaque eſt in ſenio et melancholico habitu. Interdum quoque pedum ulcera callos habent, propter ligamentorum copiam, humorum adfluentium penuria laborantium. Solent tamen varices venarum accedere, quibus pervicacia mali efficitur (*Thomſon on inflamm.* p. 439.).

172.

2. Ulcera *ſinuoſa* vocantur, quae ab anguſto ore orſa altius penetrant et intus cava ampliantur; ſi cum callis iunguntur, *fiſtulae*. Propria ſedes quidem in

tela cellulari eſt, ſed ſub cute transverſe aut vario ductu lata ad oſſa, tendines, musculos et cartilagines penetrant, eaque violant. Nonnunquam tortuoſe flexa intus in plures ſinus dividuntur: interdum in caveam quamdam internam aperiuntur, aut ex ea ortae extus pateſcunt.

Curioſe autem inveſtiganda ſunt ulcera, ut ſinus hi reperiantur. Fit id potiſſimum ſpecillo in ulcus demiſſo, quod vero niſi cautiſſime adigatur, poteſt in aperto ſinu nos decipere. Neceſſe etiam eſt, ſi fiſtula intra musculos fertur, hi quieſcant, qui tum agunt, ſinus premunt ac prohibent, quominus in hos ſpecillum compelli poſſit. Tortuoſi flexus ſinuum aliter perveſtigari nequeunt, niſi membro aliter collocato. Diſcitur etiam in ſinus ulcus porrigi, cum deligatum aut turundis ſpleniisque occluſum os tumidos a remanente et turgente ichore ductus, qui iuxta ſunt, oſtendit. Dein e modo, quo effluit ſanies eiusque copia intelligitur ſinus adeſſe, in quibus ea colligitur. Solet quoque dum os ulceris comprimitur, pars quaedam vicina, ſub qua ſinus eſt, dolere, tumeſcere et obdureſcere. Denique exploratum habemus, fiſtulas adeſſe, dum naturales humores cum ſanie effluunt, urinae exemplo in ulceribus perinaei, bilis in ulceribus epigaſtrium obſidentibus, ſalivae in iis, quae malas occupant.

Cauſſae, quae ulcera in fiſtulas mutant, verſantur maxime in purgatione ulceris omiſſa, in occluſione oris per turundas et linamenta carpta, quibus reprimitur ſanies et cogitur ad erodendas partes, quae iuxta ſunt. Dein ſolet humoris naturalis acrimonia, lotii exemplo ulcus adluentis, ſinus rodendo producere. Peregrina inſuper corpora, glandes plumbeae, feſtucae oſſeae, tendines aut cartilagines articulorum, ubi ulcera obſident, ſinus cavare poſſunt. Poſtremo ſingulare cutis aut partium adfectarum vitium, ut ca-

ries offis, finuofa potius quam alius ingenii ulcera generat.

173.

3. *Caries* vocatur offis ulcus, utplurimum cum lenta periostei inflammatione iunctum. Ea enim membrana, vafis nervisque perreptata offibus nutrimenta advehuntur. Itaque in periofteo maxime ortus cariei quaerendus.

Cum caries fit vel primaria offis aegritudo, vel ex ulcere partium molliorum, quae iuxta funt, in os propagata, discrimen hoc in totius adfectus historia tenendum.

Primaria carie os vexari intelligitur doloribus atrocibus, pervicacibus, tactu et calore ftragulorum auctis, tumore etiam offis duro, nonnunquam defidente poft remedia externa fedantia. Cutis, quae fupra eft, commutato interdum colore, attollitur, flaccefcit, pallefcit ac carnes finitimae minus cum offe cohaerent. Interea febris accedit hectica, horripilationibus crebris e parte adfecta fubnatis, fudoribus profufis et macie corporis inchoante.

Quodfi externum ulcus in cariem offis fubiacentis abit, finuofa illius indoles, faniei quoque tenuitas, cinereus color, punctulis atris fcatens, hepaticus foetor, haec omnia produnt os vitiatum. Specillum ubi verfus os compellitur, tangitur id, periofteo orbum, vel porofum, vel molliusculum ac velut carneum. Dum in confpectum prodit, labes cognofcitur e colore naturali mutato, compage fragili atque afpera. Offis enim integri color eft ex albo coerulefcens, qualem habet tunica oculi exterior: paullo magis fanguinolentus eft color offium infantilium. Accipiunt enim colorem eum a fanguine vafa percurrente. Candida fiunt et calci fimilia offa, cum propter fanguinis defectum emo-

riuntur. Luridus autem color et nigrefcens a medulla corrupta, quae perfudat, repetendus eft.

174.

Cariei progreffus tum lentiffimus eft, tum varia recipit discrimina.

Interdum fi ex ulcere externo os vitiatur, exiguum illud ulcus effe et marginem habere inflammatum, fine fenfu tamen effe folet. In fundo autem ulceris furgit caruncula fpongiofa, cuius apex osculum habet, callofo annulo cinctum, e quo fanies cariofa ftillat, quoties illud prefferis. Quae caruncula fi cultello aut lapide infernali tollitur, dolorem nullum excitat, brevi vero tempore rurfus generatur, iterumque faniem ftillat. Nonnunquam penitus clauditur, cicatrice etiam obtegitur ulcus externum, auctis interea doloribus tumentis offis, febreque hectica magis accenfa: decrefcunt haec fymptomata, fimulac iterum recruduerit ulcus.

Recurrentibus his viciffitudinibus, offis compages adeo emollitur, ut in gelatinam aut faniem ipfam corruptam degeneret, atque vafis abforbentibus in glandulas vicinas avehatur. Sic emoritur os, dum ad cariem necrofis accedit. Contingit id vitium provecta potius aetate quam adolefcente: dein accufanda funt etiam continua incitamenta, quibus periostei inflammatio fervatur et augetur: quorfum euphorbium praeprimis pertinet. Aëris contactus quoque mortem partium promovere folet. Id, quod abforberi aut in faniem mutari nequit, remanet, fragile, porofum; ubi aër contingit, atrum; carnibus tutum albidum fervat colorem. Emortua haec pars decedit ac refolvitur a parte fana, quod exfoliationem nuperi vocant, Hippocrati dicebatur id os ἀποστρακός. Levior fit haec offis pars, cumque vafa omnia et periofteum deperdita fint, ab

integra parte protruditur, dum inter hanc et emortuam partem caruncula nafcitur, quae, quod abscedit, expellit. Offa rara et cavernofa hanc fquamarum refolutionem minus experiuntur: quae dum in offibus planis ac bilamellofis contingit, diploë destructa, utraque lamina fecum collabitur. In his offibus exfoliatio perficitur quatuor hebdomadibus, fi adolefcit aeger, viribus vegetis: paullo tardius contingit in offibus folidioribus, multo vero ferius in iis, qui aetate procefferunt. Contingit quidem, fed fine ordine ac fatis impedite, ubi malus habitus aegrum vexat, ubi victus ratio et acrium remediorum abufus bonam fecretionem et carunculae generationem impedit, impeditius etiam contingit in offibus cavernofis et porofis. Solet quidem tunc pars offis refolvi, alia tamen fuperftite et cum integra parte cohaerente: latet nonnunquam emortua pars fub integra ac ab hac occluditur: quibus rebus reftitutio offis impeditur. Quodfi vero exfoliatio bene fuccedit, cum fanie fruftula aut fquamae excutiuntur, fuccrefcente interea parte integra.

175.

In hoc vero proceffu, quo emortuae partes refolvuntur novaeque generantur, diftinguenda eft mixtionis et vaforum, quae iuxta funt, mutatio. Cum offium terream fubftantiam maxime formet calx phofphorica (*phyf.* §. 47.), haec omnino mutatur atque refolvitur, ut, acido phofphorico amiffo, fola calx remaneat, vel per vafa abforbentia avehenda, vel exfoliatione expellenda. Vafa autem abforbentia magnopere efficacia effe tum ad avehenda offium elementa tum ad expellendas partes emortuas, patet e tumoribus glandularum vicinarum duris, tum e fpatio aut canaliculo inter emortuam et vivam offis partem oborto. Siquidem margo vivae

partis laxatus et turgidus affluxu humorum, dum expulſum eſt emortuum oſſis fragmentum, collabitur et attenuatur: emortua etiam pars poroſa fit et cavernoſa, margo inaequalis et aſper eorumdem vaſorum vi atque poteſtate. Itaque nec prius caruncula generari poteſt, nec dum generata eſt, protrudere emortuam partem, quam abſorbtae fuerint partes et vivae et mortuae, ut ſpatium intermedium naſcatur.

Regenerantur facillime oſſium longorum et tuboloſorum partes mediae, quod internam potius compagem oſſis cauſſa corripere ſolet, intacto ac integro perioſteo: ex hoc enim tumido atque inflammato caruncula potiſſimum gignitur. Oſſium planorum regeneratio imperfecta eſſe conſueſcit, foramen terebra factum in integrum reſtituitur, cum perioſteo careat; tela potius cellulari vices oſſeae ſubſtantiae gerente. Dum lamina oſſis longi lative deperditur, haud reſtituitur, propterea quod caro e vivo oſſe ſuccreſcens pro perioſteo valet, cum partibus, quae iuxta ſunt, adeo arcte coaleſcens, ut cicatrix cutis oſſi firmiter incumbat.

Novum os, primitus gelatinoſa ſubſtantia, e vaſis perioſtei ſecreta, tumidum initio eſt, gravius ſano, aſperum et papilloſum: dein aequabilius fit, glabrum et levius: nec tamen vel laminas recipit adeo regulares nec fibroſa ea ſtrata, quae in priſtino oſſe obſervabantur. Eſt potius callus magis compactus, nec omnino ita formatus ac ſanum os (*path. gen.* §. 108.). Cavea interna eius aeque ac externa facies, cuticula obducitur. Ubi os emortuum regenerato occluditur, hoc habet foramina rotunda aut ovalia, perioſteo margines velante, quae cum finibus ulceris externi cohaerent. Ea foramina nec arroſioni per ſaniem, nec muſculorum inſertioni tribuenda ſunt, cum poſitus ſit varius, forma tamen

regularis. Oriuntur potius variis locis, ubi periosteum vesicula sublatum, nullum sanguinem admittit: inserviunt expellendis ossis squamis, neque observantur, postquam emortuum os expulsum est.

Egregias nuper observationes de ulceribus cartilaginum articularium edidit Brodieus (*Medico-chir. transact. vol.* 4. p. 280. s.).

176.

4. *Carcinoma* vocatur ulcus malignum, e scirrho ortum aut glandulosas saltem partes occupans, marginibus revolutis et carunculis fungosis cruentis praeditum, venisque turgidis cinctum, saniem postremo effundens, quae contagiosa saepenumero est.

Glandulosas partes semper occupat carcinoma, quae vel obduruerunt vel leviter inflammatae papillam habuerunt, quae diu persistens tandem dolores urentes, pungentes experta, nullo modo emolluit, neque fluctuavit, sed durior etiam reddita est, dum in carcinoma abiret. Interea venae, quae iuxta sunt, livent, turgent et quasi recurvantur. Eousque carcinoma occultum vocatur, in cuius media parte, quamvis superficies durissima esset ac aspera, humor tamen acerrimus et foetidus repertus fuit. Is cum velamentum scirrhum comprehendens et supremam cutem exest, cancer apertus fit, elato humore foetidissimo et acerrimo, qui gustatus vel olfactus nauseam insuperabilem adeoque pervicacem producere visus est, ut mortem consciscere potuerit (*Gualth. Harris diss. med.* X, p. 168. Lond. 1725. 8.). Acrimonia haec humoris hepaticae indolis plerumque est, ut argentum atro colore tingat. Interdum tamen visa est acidum continere, quod succos plantarum coeruleos rubro colore tingeret (*Lefebure in Samml. für prakt. Aerzte*, *B.* II. *St.* 4. p.

171.). Adiacentes partes arrodit, dolores intolerabiles, rodentes ſuscitat, vaſis lymphaticis abſorbta in glandulas abit, quarum tumores efficit.

Contagioſae huius ſaniei indoli, Bierchenii praeprimis experientia confirmatae, repugnant experimenta Aliberti ipſiusque Lefeburii, quorum uterque cani lambendum dedit ichorem, citra omne detrimentum, ille etiam ſibi et alumnis ſcholae clinicae pariſienſis inſeruit ipſum virus. Orta fuit puſtula in loco inſertionis, glandulae axillares intumuerunt, febris accenſa eſt, ſed eluctati ſunt teterrimi mali ortum (*Salzb. medic. Zeit.* 1809. I. p. 190.). Nihil vero probant ea experimenta, niſi diſpoſitionem exigi, ſi contagio morbus ipſe ſucceſſurus eſt.

177.

Super ſaniem hanc peſſimam carcinoma dignoſcitur ortu ex puſtula glanduloſae partis aut duritie ſcirrhoſa, quae absque omni emollitione aperiretur: dignoſcitur marginibus revolutis, duris ſcabrisque, qui braſſicae nonnunquam capitatae ſpeciem prae ſe ferunt, colore ſubrubro, livido aut nigreſcente. Putris caro etiam oras ulceris et fundum infeſtat, eminens et cruenta. Lente quidem ſed continuo partes, quae iuxta ſunt, telam cellularem, carnes, vaſa, nervos, ipſaque oſſa exedit ſanies, unde acerbiſſimi dolores die nocteque aegrum torquent, ſanguinis e vaſis exeſis profuſi copia eum extenuat aut interimit. Febris accedit hectica, maciem totius corporis adferens. Spiritus difficultas et tuſſis clangoſa, cum ad ultima ventum eſt, hepati utplurimum tumido tribuuntur.

Curationem omnem, niſi quae ferramentis fit ac igne, reſpuit ulcus, utique dum vaſa abſorbentia et, quas tendunt haec, glandulae tumeſcunt et dolent. Tum enim abſorbtum virus aliis locis ſimile

malum excitare valet. Dum mamma alterutra cancro obſidetur, recrudeſcere ſolet morbus in altera, etiam altera exſtirpata, dum glandulae iuxta cartilagines ſterni ſitae dolent et intumeſcunt. Neque tamen prius totius humorum maſſae infectio extimeſcenda eſt, quam, glandularum vi omni amiſſa, febris putrida accenditur, animique deliquia accedunt, quo facto ſubito aegra exſtinguitur (*path. gen.* §. 95. 96.).

β. Ulcerum differentiae, quae a cauſſis univerſum corpus adficientibus repetuntur.

1. Carbunculus.

178.

Haudquaquam a ſola peſte, ſed et ab aliis cauſſis debilitantibus, maxime a miaſmate putrido pendet ulcus malignum, quod verno et aeſtivo tempore incolis Galliae auſtralis et Sibiriae meridionalis et Pannoniae familiare eſt (*Plin.* 26, 1. *Larrey's Denkwürdigk.* p. 28. 29. *Pallas Reiſe* 2, 229. *Schraud vom Scharbock.* Wien 1805.).

Prurigo praecedit cum doloribus leviter pungentibus eius partis, quae ulcus habitura eſt. Puſtula effertur, quaſi morſus fuerit aeger inſecto, in veſiculas abit, flavida ſanie farctas. Tela cellularis tumeſcit, rubeſcit, mox liveſcit et obdureſcit. Veſiculae ruptae ſaniem effundunt, qua tumor et durities circumcirca proſerpit. Tela cellularis, qua cutis conſtituitur, nigreſcit, areſcit, obdureſcit corii ad inſtar. Media parte firmiter partibus, quae ſubiacent, adhaerente atque contracta, ambitus magis magisque tollitur, liveſcit et ſphacelum concipit.

Comitantur ulceris eruptionem capitis dolores, vertigines, vomituritio, ciborum faſtidium, vigiliae,

ſomnia tumultuoſa et ipſa veſania. Pulſus debiles ſunt, exiles et tardiores, quo diutius malum moratur. Difficulter ſpirat aeger, interdum ſingultibus vexatur. Urina parca eſt et alvus dura. Dum haec contingunt, media pars carbunculi firmiter adhaerens partibus ſubiacentibus eſcharam concipit et in ſphacelum abit: e veſiculis eſcharam cingentibus promanat latex ſeroſus, metalla atro colore tingens. Aegri anima deficiuntur et ſpiritibus, ſoporantur, vertigine et ſingultibus corripiuntur, donec exitium ſequitur: quod a tertio ad nonum usque diem accidere ſolet.

179.

2. Ulcera e conſenſu cum abdomine.

Staſibus abdominalibus morbos cutaneos ſaepius originem debere, iam ſupra (*path. gen.* §. 83.) monitum fuit. Nihil profecto frequentius eſt ulceribus, quibus pedes mulierum a menſtruo ſanguinis curſu defectarum infeſtantur, quaeque ſingulis menſibus exaſperari ac ſanguinem fundere conſueſcunt. Salubria haec ulcera vicem gerunt naturalis menſium fluxus, neque ſine noxa ſiccari debent aut reprimi. Pertinent huc etiam ulcera, quae haemorrhoidum fluxum interceptum ſequuntur, et arthritica ulcera, quae, ab atonia viſcerum epigaſtricorum nata, menſtruis circuitibus dolores acerbos et ichoris profluvium producunt. Haec ſi ſiccantur, dolores vagi arthritici cum ſpaſmis et inflammationis internae metu oriuntur.

Huc etiam numeranda ſunt ulcera, quae frequenter hepatis labem, inflammationem lentam et ulcerationem excipiunt, bibulis hominibus infeſta.

Huius ingenii ſunt ulcera gaſtrica, vel a ſordibus orta, vel iis ſuſtenta, ex eryſipelate ſubnata,

quod originem gaſtricam vel bilioſam habet: curanda vel levanda remediis, quae ſordes eliminant.

Denique huius loci eſſe arbitror ulcera herpetem comitantia, quippe cum herpetis frequentiſſima cauſſa ſit atonia viſcerum et ſtaſis abdominalis. Ulcera ea late proſerpunt, ardore moleſtiſſimo et prurigine iuncta: furfures producunt et ſquamas. Sanies empyreumaticum habet odorem: nec ſiſtuntur ulcera, niſi reſpexeris ad cauſſam herpetum.

180.

3. Ulcera e glandularum atonia.

Glandularum naturali activitate ſanguinis integritatem ſervari, in phyſiologicis (§. 259.) docuimus: labaſcente igitur eadem efficacia neceſſe eſt ſecretionum vitia ſequantur. Haec glandularum atonia in ſcrofuloſo morbo accuſanda, qui ulcera peculiaria producit: orae eorum flaccidae, ſpongioſae; ſanies ſpiſſa, mucoſa; dolor ſubnullus: curatio difficillima, niſi glandularum labes circumſpiciatur. Pertinent huc et ulcera, tineam capitis, cruſtam ſerpiginoſam et impetiginem comitantia, quippe quae vitia ſine glandularum labe naſci haud ſolent.

Huius quoque loci ſunt ulcera exanthematum ſequacia, dum glandularum functio nondum reſtituta eſt. Variolas excipiunt, morbillos et ſcarlatinam ulcera diuturna, quorum curatio prius non perficitur, quam cutis, vaſorum abſorbentium glandularumque munus prorſus eſt reſtitutum.

181.

4. Ulcera e peculiari humorum corruptione.

Scorbutum comitantur ulcera ſui generis, quorum orae ſpongioſae, cruentae, impurae et velut eroſae carnes habent flaccidas, luxuriantes facile-

que ſanguinem fundentes, alte lateque proſerpunt, ipſis oſſibus infeſta, quae molliri ſolent et degenerari.

Syphilitica ulcera oras habent calloſas et duras, fundum lardaceum; dolores producunt acerbos, alte lateque proſerpunt et verrucis aliisque formationum vitiis occaſionem praebent.

Leproſa ulcera vel impetigine rodente cincta ſunt, vel glandulae vicinae obdureſcunt: originem petunt ex ipſa impetigine vel e macula lenticulari brunea. Ichorem fundunt hircini odoris, qui partes finitimas celerrime exeſt. Eſchara obteguntur vel craſſa, ſenſum nullum habente, vel ſquamis ſecedente, cum ſudoribus foetidiſſimis profuſisque et doloribus lancinantibus.

Varietates morbi ſyphilitici et leproſi, climatis differentiis tribuenda, diverſa ulcerum genera producunt.

F. *De gangraena et ſphacelo.*

182.

Inflammatio dum ſummum vehementiae gradum attingit, in *gangraenam* abit: quae dum mortem partis adfectae produxit, *ſphaceli* nomine venit. Eſſe quandam viam, qua e gangraena itur ad ſphacelum, antiquitas iam ſenſit. Hippocrates enim γαγγραινώσεις φλεβῶν dixit, ubi colore ruberrimo liveſcente, venae turgeant et dolor ſummum gradum acquirat, σφακελὸν vero et νέκρωσιν, ſi ſine ſenſu et colore naturali omnis partium vita ceſſaverit.

Ergo ubi excipit gangraena, rubor intenſiſſimus livore quodam mixtus eſt; partis ſuperficies nitida, aridiſſima; aeſtus et dolor brevi antea validiſſimi iam ſeſe praeter rationem remittunt. Eorum loco inſolitus quidam torpor et ſtupor membrum te-

net, ita ut tactus is locus vel acu punctus dolorem paucum vel nullum habeat. Tumor ante renitens mollis fit, ut digiti impreſſi ſedes etiam maneat; cutis inflata eſt et livida, puſtulis obſita, quae ſaniem tenuem, acerrimam, flavidam aut cruentam, foetidam continent: ruptae hunc laticem corruptum effundunt, qui partes, quae iuxta ſunt, exeſt. Circa locus dolet et inflammatus eſt, aut emphyſemate cingitur pars adfecta aut oedematibus, corrupta fluida aërea vel aquoſa continentibus. Interdum tamen partes finitimae aridae ſunt et pallidae, in eſcharis ſiccis ſolvendae. Quod ubi contingit, nulla partis reſtitutio ſperanda eſt, ſed oportet, partes vicinae etiamnum vivaces ſeparent emortuam iam et vel in ichorem vel in ſiccas cruſtas mutatam partem. Cito autem emoritur aut lentius, pro ſicca aut humida gangraenae indole: illa enim tardius, haec celerius procedere ſolet. Morbi etiam genus et aegri conſtitutio discriminis huius cauſſae ſunt. Debilis enim aeger, ſenio et morbis diuturnis aut acutiſſimis nervoſis confectus gangraena citius interimitur, quam dum vires vegetae fuerint et adoleſcens aetas.

183.

Quodſi internae partes gangraena corripiuntur, poſt ſummum dolorem, inquietudinem, febrem validiſſimam, functionis graviſſimam laeſionem, ſequitur ſubitanea eorum adfectuum remiſſio aut ceſſatio: aeger de bonis ſuis gaudet, meliusculum ſaltem ſe credit, licet viribus deficiatur, ardentius ſitiat et urinam mittat craſſam et foetidam. Iam cum horroribus vagis et irregularibus pulſus valde ſubſidit et fit *σκωληκίζων*, ſeu vermiculate arteriam tollens: malus eſt habitus, pallet facies, oculi cavantur et aciem amittunt, membra perfrigeſcunt et ſu-

doribus frigidis perfunduntur. Anima vel deficitur aeger, vel caligant oculi, auditus gravis fit, vox debilissima. Membra convelluntur; sphincteres ani et vesicae resoluti alvum et lotium, inscio aegro, mittunt. Tandem accedit sopor profundus, letalis cum desipientia blanda: animam agit aeger, dum algescunt et sine sensu sunt externae partes, dum pulsus cessant et spiritus cum cordis motu inordinato desinunt.

Interdum accedere solet atra aut livida externarum partium macula, si viscera gangraena emoriuntur. Neque tamen praepostero illorum iudicio adstipulamur, qui, quoties gangraena aut sphacelo corrupta loca in visceribus reperiunt, hoc morbo enecatum fuisse aegrum pronunciant. Cum enim nihil vulgatius sit maculis atris et sphacelosis, utique post febres perniciosas, per agonem potius mortis nasci easdem persuasum habemus, atque post morbos maxime varios observari.

184.

Nonnunquam, citra praegressam inflammationem, sponte sua oritur sphacelus in senibus, marasmo confectis, aut in epulonibus et bibulis hominibus, aut iis, qui arthritide emaciati fuerant.

Inchoat is morbus interdum algore extremarum partium et virium summa prostratione, ad quam cum horroribus sopores accedunt profundi, cum pulsibus exilibus, intermittentibus, venis autem circa collum et caput turgidis. Dum haec contingunt, in extrema pedis parte, aut in malleolis macula parva livida apparet, partibus quae iuxta sunt, erysipelate pustuloso obsessis. Macula illa livida mox nigrescit, sine omni sensu est et crustam obtinet, facile removendam, sub qua sanies foetidissima, acerrima emanat. Latius serpit indies haec macu-

la, totum ambitum eryſipelatoſum corripit, quem emori manifeſtum eſt e ſenſu amiſſo et corruptione ſanioſa. Tum, ſi ſui conſcius eſt aeger, nil queritur niſi ſummam virium iacturam, aeſtus frigorisque internarum partium viciſſitudines: pulſus intermittunt, ſingultus accedunt et tendinum ſubſultus, tandemque placide exſtinguitur.

185.

Succeſſionem hanc inflammationis producunt cauſſae, quae motum ſanguinis per partem inflammatam penitus ſufflaminant. Hinc ligatae arteriae, aut oſſeae earum inſulae, aut polypi intra eas nidulantes (*Schmuckers verm. Schr.* 2, 187.); cordis etiam morbi ii, qui circuitum humorum ſupprimunt, aneuryſmata et oſteogeneſis praeternaturalis, ſphacelo extremarum partium favent. Poteſt etiam ſupprimi circuitus humorum inepta curatione, unguentis irritantibus et quae perſpirationi obſunt. Supprimitur, ſi ſtrangulantur partes hernia prolapſa, ſi fractis et luxatis oſſibus comprimuntur.

Alia cauſſa eſt in debilitate repente accidente quaerenda. Quodſi enim vires arteriarum intenſiſſime ſuscitatae cito exhauriuntur, neceſſe eſt partes adfectae emoriantur. Contingit id vel per epidemicam conſtitutionem, ignis S. Antonii (*annâr annâfer Arabum*) exemplo, qui eryſipelatis ſphaceloſi facie anno 1090 per totam Europam graſſabatur; vel per aëris corruptam indolem, qua noſocomiis familiaris gangraena oritur, vel per ſenium et luxum vires infirmantem. Huic praeprimis cauſſae tribuendam eſſe puto gangraenam ani, in America meridionali et Africae oris occidentalibus communem (*Thomſon on inflamm.* p. 456. ſ.).

Tela adipoſa praeprimis ſphacelo occupatur: rariſſimus eſt in pulmonibus: videtur igitur oxyge-

nes putredinem avertens, etiam a ſphacelo cavere. Namque et caminorum purgatores in Anglia, ubi lithanthraces cremantur, ſcroti ſphacelo obnoxii ſunt, quod ex carbonis hydrogenei abundantia in fuligine exponendum eſſe videtur. Denique loca, quibus aeger incumbit, ſphacelo corrumpuntur, propter aëris oxygenei defectum in iis locis: praevertitur autem id malum aqua recenti in patina ſub lecto collocata. Hinc cum morte et putredine ipſa comparanda eſt haec aegritudo (*phyſ.* §. 103. 104. *path. gen.* §. 95.).

CAPUT III.

DE MENINGUM ET ENCEPHALI INFLAMMATIONE.

186.

Variae ſunt huius morbi apud veteres pariter ac recentiores notae. Modo enim cum phrenitide, iam cum hydrocephalo, nunc cum febre ſic dicta verminoſa aut cum typhi variis ſpeciebus commutata fuit. Quae commentorum disſidia cum ab Hippocrate inde ad Marcum Bambergenſem usque valuerint, noſtri eſſe officii arbitror, paullo uberius in hanc rem exſpatiari, ut inflammati encephali peculiaris ac propria indoles patefiat.

Phrenitis, cuius nomine a veteribus inſigniri hic morbus dicitur, Cois medicis omnino diverſa nuncupatur ab inſania febrili. Namque furore melancholico detenti, tremuli et crebro ſputantes phrenitici dicuntur (*Coac.* 94.) et alio loco dementiae cum tremoribus et contrectatione frequenti feruntur eſſe phrenitides (*Coac.* 76.). Neque tamen eo minus morbus ipſe, phrenitis dictus, a bile per

ſanguinem redundante et hepatis adfectione repetitur (*Hipp. de morb.* 1. 416. *de adfection.* 518.). Arctius vero conſtrinxit Aſclepiades Bithynus phrenitidis ſignificatum, cum ſtationem diceret ac obtruſionem corpuſculorum in cerebri membranis, cum mentis alienatione et febribus (*Cael. Aurel. acut.* 1. 1.). Et Aretaeus phrenitidem dixit oriri a pneumate ſicco et tenui, quo ſenſus caligent (*curat. acut.* 1. 1.). Quae quidem probant, antiquiſſimum phrenitidis ſignificatum omnino haud eumdem cum inflammatione encephali fuiſſe: licet Aſclepiades paullo propius acceſſerit ad noſtri morbi informationem. Primus autem, qui diſtingueret cerebri ipſam inflammationem et eryſipelas a phrenitide, Philomenus fuit, e Methodicorum ſchola (*Oribaſ. ſynopſ. ad Euſtath.* 8, 11.). Tum etiam Apollonius Archiſtrator egregie diſtinxit meningum inflammationem, quae capitis vulnera ſequatur, ab aliis ſequelis (*Galen. compoſ. medic. ſec. loc.* 2. p. 175.). Et Caſſius Iatroſophiſta occultam deſcripſit huiusmodi inflammationem, quae capitis laeſiones excipiat (*natur. et medic. quaeſt.* p. 9.). Maxime vero Paullus Aegineta memorandus, qui varias huius inflammationis ſpecies bene diſtinxit (*lib.* 1. *c.* 13. *lib.* 3. *c.* 7. 8.). Quem ſequuti ſunt Avicenna (*lib.* 3. *fen.* 1. *tr.* 3. *c.* 6.) et Gilbertus Anglicanus (*compend. medic. f.* 84. *d.*).

Noſtris vero temporibus alii errores, aliae ortae ſunt hallucinationes, ut Philomeno novo egere videamus, qui in rectam viam iterum deducat medicos. Quod ut clarius fiat, genuinam primum deſcribamus inflammationem, dein ad varietates veniamus, ut, qualis ſit ab aliis morbis differentia, pateat.

187.

Meninges, et praefertim fibrofum velamentum cerebri, quod dura mater appellatur, inflammatum iri, nofcimus ex infomnia perpetua, angoribus fummis, oculorum adfpectu truci, cruento, e doloribus terebrantibus, pulfatoriis, continuis per internam capitis compagem faevientibus, e capitis rubore laturo et aeftu intolerabili.

Febris ipfa utplurimum rigore orfa, in aeftum flagrantem transiens, adeo continens eft, ut ne momentum quidem fileat, aut, fi rarius fefe remittit, valde confufae funt acceffiones et deceffiones morbi. Dolores capitis terebrantes, atrociffimi, perpetui adfunt, cum fenfuum omnium perturbationibus. Oculorum fenfus tantopere auctus eft, ut ne radium quidem lucis fustineant: crepufculo folo fine dolore videre poffunt: pupilla valde coarctata eft: nil nifi fcintillas et flammam videt aeger. Ipfe adfpectus oculorum femper magis truculentus, ferox et cruentus fit. Aures fenfu acutiffimo laborant: fortiorem fonum haud ferunt: continuo fufurru et tinnitu vexantur. Vertigines creberrimas excipiunt vefaniae furiofae cum nervorum distentionibus, membrorum convulfionibus; gulae, ani et veficae conftrictionibus.

Pulfus funt creberrimi, duriffimi et irregulares, interdum vero, dum febris perfiftit, molliores fiunt: creberrime et violenter fpirat aeger, fufpiria ducit, fingultit. Cutis totius corporis aridiffima, ruberrima, intenta et calidiffima: fudores nonnunquam parci, frigidi circa collum et caput exiftunt: fubinde fanguis e naribus ftillat. Urina femper flammea, clara, nil ex ea fubfidit: dum vehementer urgent fpafmi et nervorum distentiones, aquofa etiam fieri confuefcit. Vox eft rauca, clangofa: loquela blaefa: interdum aphonia et mutitas accedunt. Haud defunt ex-

empla vomitus biliosi, porracei cum singultibus et spasmis aliis iuncti.

188.

Genuina haec forma variat pro caussarum differentia. Siriasin aegyptiacam diximus (§. 26. δ.), febrem intermittentem comitatam inflammatione cerebri gangraenosa.

Iam vero primum describenda est meningitidis species, quae capitis laesiones excipit: duplex ea; differt enim inflammatio meningis durae ab adfectu piae meningis, arachnoideae et ipsius corticalis substantiae.

Praecessit capitis laesio ea, ut vel ossa fracta, comminuta essent aut depressum aliquid, vel citra continui solutionem commotio cerebri contigerit. Quae iterum e lapsu in caput aut in extremam spinae dorsi partem, in os sacrum originem ducere potest. Etenim ex alapa inflicta, aut etiam e casu in podicem consequutam fuisse cerebri commotionem, haud sine exemplo est (*Houlston in Samml. für prakt. Aerzte*, *B.* 15. 13.). Perinde autem est, sive ossa calvariae simul fracta sint, sive integra (*path. gen.* §. 210.). Non subito sequitur laesionem inflammatio, sed serius iis sequelis contingit, quae e pressione cerebri exponendae sunt. Sic iam Hippocrates valde exitialem pronunciavit febrem, quae die quarto, aut septimo, aut undecimo post capitis laesionem existat (*praedicc.* 2. 83.).

Quodsi adfuerit plaga externa, coalescere ea mature consuescit, aeger melius se habere, nihilque conqueri, nisi dolorem loci icti vel leviorem vel graviorem, noctes inquietas, somnia tumultuosa, pavores, somnolentiam, morositatem. Pulsus interea duriores, concitatiores vesperi sunt, oculorum etiam ferocia et tunicae albugineae rubor terrere debent. Haec vero post aliquot dies symptomata adeo ingravescunt,

ut dolores oriantur terebrantes per medium caput, continuae vertigines, horrores ex ictu loco, virium iactura, oculorum ſenſus valde acutus, pupula contracta, lucis meridianae averſatio ſternutatio frequens et aurium tinnitus perpetuus. Angores aegrum torquent et ſpiritus anhelantes: mutitas accedit. *) nonnunquam bilem porraceam convulſus evomit. Accedit tumor partis ictae, latius diffuſus et ruberrimus: ſciſſus oſtendit perioſteum a calvaria ſolutum, lividum, inter id et cranium ſeroſam colluviem: os ipſum emortuo dein ſimile fit. Deliria fere ab initio adſunt vel ferocia vel mitia cum nervorum diſtentionibus.

189

Differt ſerior inflammatio, quae vel meningi vaſculoſae vel ipſi corticali ſubſtantiae infeſta eſt. Nonnunquam ſymptomata effuſorum humorum praecedunt; ſtupores, ſopores, ſenſuum oppreſſio cum pulſibus intermittentibus: interdum vero poſt plagam inflictam hebdomades integrae elabuntur, priusquam manifeſta fiat aegritudo. Dolores tandem ſubnaſcuntur leviores, cum oculorum ſenſu acuto, delirio blando et tumore partis ictae. Symptomata bilioſa frequentia ſunt: febris mitis eſt, ſed typhi ſpeciem induit, vires adeo proſternens, ut paucis diebus aeger exſtinguatur.

190.

Tandem lentam cognoſcimus formam huius morbi, infantibus infeſtam, atque ſine cauſſa manifeſta in familiis obviam, quarum pleraque membra diſpoſitione quadam ad hunc morbum in lucem eduntur. Vultus recens nati mire adductus, ſeverus et acerbus,

*) Ὁκόσοισιν ὁ ἐγκέφαλος σεισθῇ, ἀνάγκη ἀφώνους γενέσθαι παραχρῆμα. Aph. 7, 68.

prominula frons et lata, oculorum obtutus defixus, in ſpaſmos nervorumque distentiones proclivitas notant hanc diſpoſitionem, quae vel dum dentiunt, vel ſerius etiam in aegritudinem ipſam transit. Capitis ambitus ſolito amplior vaſorum activitatem maiorem et ſecretionem auctam, quae embryonibus familiaris eſt, ſupereſſe probat. Ex hac potiſſimum cauſſa cum Formeyo febrem hanc hydrocephalicam, quae proprie eſt lenta inflammatio cum ſecretione aucta, naſci exiſtimo.

Facies morbi quamvis ſat variabilis eſt, lentiſſimum tamen habere initium ſolet. Diutius iam infantes bimi aut adultiores hilaritate ſueta et garrulitate amiſſa, auſteritatem quamdam ac moroſitatem prae ſe ferunt, lente et graviter reſpondent, impedite gradiuntur, vacillant ſemper aut pedes distorquent. Somnus eſt inquietus, turbulentus, pavoribus et eiulationibus interceptus: interdum perpetuo fere ſoporantur, aut medio quodam ſtatu degunt, quo, palpebris demiſſis, oculos lente movent, neque quidquam gaudio eos adficere poteſt. Stationem, quaſi feſſi, reſpuunt; dum ſedent aut cubant, caput ſemper ſupinum iacet. Frons calidior eſt iuſto, amplior, ſudatiunculis madida. Dolores capitis etiamſi non querantur, tangunt tamen, inſtincti doloribus obſcuris, caput frequenter manibus. Pupula eſt contracta, lucem averſantur, ſonitum quemvis fortiorem expaveſcunt. Nonnunquam facies rubicundior, maculis conſita aut exanthemate tenui, arido. Nulla cibi cupiditas, ſitis fere nulla. Plerumque vomitus adeſt porraceus, levatus, dum ſupinus cubat, demiſſo capite: nonnunquam alvus cita, porracea, interdum vero dura. Nares etiam prurigine laborant, ut ſcalpendi neceſſitas urgeat: aridae ſimul nares, ut neutiquam emungi poſſint. Pulſus valde varii, creberrimi plerumque, duri et ſpaſtici: interdum vero tardiores et

intermittentes. Anhelitus creber et ſuſpiria angores indicant, quibus aeger torquetur. Non deſunt exempla abdominis inflati et ſenſu acutiſſimo praediti, teneſmi et iſchuriae ſpaſticae: neque rari ſunt vermes alvo eiecti.

Hac quidem morbi facie nonnunquam enecantur infantes, quorum cadavera ſecta vaſa meningum et cerebri ipſius turgida monſtrant et inflammata, neutiquam vero colluviem ſeroſam in ventriculis aut intra meninges.

191.

Cum per hebdomada unam aut alteram moratus fuerit morbus, ſucceſſionis eius indicia ſequuntur, quae vulgatiſſima eſt, colluviei nimirum ſeroſae in ventriculis cerebri. Sunt autem: quies aegri infantis, quoties ſupinus demiſſoque capite cubat; inquies et eiulatio, quoties erigitur: pupilla laxa et dilatata, unde fricare ſolent inſtinctu oculos, ut contracta pupilla cernere poſſint. Vomitus deſinit, ſed vorant infantes, quidquid obtuleris, ſi modo ſupini cubare poſſunt: quodſi eriguntur, reſpuunt cibos. Pulſus ante plerumque creberrimus, tardior fit naturali et irregularis. Alvus fit dura. Plerumque continuo ſopore opprimitur, aut comate vigili cum deſipientia miti, voce rauca, clangoſa et balbutie.

Tum demum, ut ad extrema ventum eſt, iris plane immobilis fit; oculi caligant, ſtrabiſmo adficiuntur et ſemiaperti ſunt, dum perpetuo ſopore ſepultus eſt aeger. Mira eſt convulſionum et reſolutionum viciſſitudo: dum enim convelluntur membra, inſcio aegro lotium et alvi excrementa ſecedunt. Pulſus contremiſcunt et filo ſimiles ſunt tenuitate, ſpiritus difficillime ducuntur, anima deficitur, ſubito ſaepe exſtinguitur aeger.

192.

Praeter hunc exitum, infantibus ſatis familiarem, meningitis ſolet etiam abſceſſus relinquere et ulcera cerebri aut meningum, quae dolore pulſatorio et horroribus e parte quadam capitis oriundis, ſenſuumque caligine ſingulari iunguntur. Vel enim ſtrabones fiunt aegri, vel alio loco vident res, quam quem occupant: ſimul reſolvitur membrum eius lateris, laeſo oppoſiti, quod e chiaſmo nervorum exponendum eſt (*phyſ.* §. 378.). Quodſi e capitis laeſionibus inflammatio in ſuppurationem abit, haec vario modo cognoſcitur ac diffunditur, pro ſede diverſa. Namque, ſi meningi durae inſident apoſtemata, magis circumſcripta eſſe ſolent, cognoſcenda e pericranii ſpontanea ſolutione et calvariae decolore indole, dum tumor externus diſcinditur. Si vero inter meninges ſuppuratio contingit, longe lateque per totum hemiſphaerium diffunditur, neque tamen vel e pericranii aut calvariae ipſius labe cognoſcitur. Eſt etiam id discrimen, a Monteggia memoratum (*faſcic pathol.* p. 34.); quod abſceſſus meningi durae inſidens, a plaga aut ictu oriatur proxime eum locum attingentibus: collectio vero purulenta inter meninges ſedens a commotione capitis aut in oppoſitum latus directo ictu originem petere poſſit. Multo minus ſolent ictus fronti illati hanc ſequelam producere, quam quae vel vertici vel ſyncipiti infliguntur, cum lobi cerebri anteriores cum gracili apice oſſi coronali occurrentes aegrius poſſint receptam concuſſionem cum reliqua cerebri maſſa communicare.

Si abſceſſus in ponte Varolii aut in medulla oblongata ſedem habent, nervorum diſtentiones ſequi Baillieі eſt ſententia (*Samml für prakt. Aerzte* 20, 475.). Rariſſime tamen ibi ſedere abſceſſus poſſunt propter ſummam eius partis dignitatem, et ſi adeſſent, ſopores etiam letales absque convulſionibus, effecerunt

(*Chambon de Montaux merkw. Krankengeſch. und Leichenöffn.* 250.). Reſtringenda igitur ſunt, quae (*phyſ.* §. 365.) de corruptione eius partis nunquam contingente poſui.

Glandulam pinealem pure plenam invenit Lieutaudius (*hiſt. anat.* 2, 363. 373.): corpus calloſum ulceribus exeſum alii (*mém. de l'ac. de chir.* 1, 136.): frequentiſſime vero ventriculi cerebri colluviem aut purulentam aut ſanioſam continent, tum e metaſtaſi tum e primaria encephalitide ortam (*Morgagni ep.* 5. n. 2. 4.). Hemiſphaeria vero cerebri et lobulos anteriores poſſe ulceribus deſtrui, citra inſigne vitae periculum, dum e capitis plagis naſcuntur, multa docent exempla. Interdum exponendum id eſſe videtur e clauſa cavea ac membrana calloſa cincta, quae pus contineret. Nonnunquam vero, ubi vicina auribus loca cerebri occuparet, per aures effluvium puris obſervabatur, levans ſymptomata gravis auditus apoplexiae et hallucinationum, quae praeceſſerunt. Tali modo etiam conſaneſcere poſſunt eiusmodi apoſtemata (*Morgagni ep.* 2. n. 16.).

193.

Non deſunt exempla obdureſcentis encephali poſt inflammationem. Quod dum contingit, ex toto quieſcunt ſymptomata inflammationis, citra ſuccedentem ſuppurationem. Supereſt dolor obtuſus circumſcriptus partis cuiusdam, cum preſſionis ſenſu, ſomnolentia, viſus auditusque ſuppreſſione, ſtupore, animi deliquiis, nonnunquam etiam nervorum reſolutionibus. Tandem mors conſequitur apoplectica. Sic vidit Gilbertus Blane glandulam pinealem tumidam, caſeoſam, vaſis tamen perfuſam, poſtquam ex inflammatione aeger dolores capitis pertinaces cum paralyſi membrorum paſſus eſſet (*Transact. of a ſoc. for the improv. of med. knowl.* 2, 197.). In melancholicis et

maniacis, qui forte inflammatione laborarant diuturna et lenta, frequens est durities totius cerebri: eadem observata fuit in cadaveribus epilepticorum ac qui nervorum distentionibus enecati fuerant.

194.

Tandem sphacelus cerebri subito letalis a pristinis inde temporibus animadversus fuit. Quae Hippocratici auctores addunt, *) si tres dies superarit aeger, evasurum, a veritate maxime alienum, cum nec ratione nec experientia confirmatum sit, posse eam cerebri destructionem sanari. Encephalitis, quae ad febrem carcerum et nosocomialem accedit, visa est in sphacelum eum transire. Posse tamen nonnunquam sphacelum eum contingere, citra ullum certum signum, patet e Stoerkii observatione (*ann. med* 1. 110 — 113.). Homo, qui e pulmonum labe subito in animi deliquium incidit eoque immortuus erat, ostendit lobos cerebri medios ad semipollicis crassitiem gangraena correptos, ventriculos vero penitus aridos et in rugas contractos.

195.

Accedo ad caussas huius inflammationis, quarum prima est in capitis plagis vel concussione quaerenda: nonnunquam tamen ictus in alias partes directus, ad caput translatus, eam aegritudinem producit. Sic quoque nil novum est, abscedere aliquid ex aliis primitus adfectis partibus in cerebrum, si e. g. erysipelas, arthritis, exanthemata aut ulcera male sanata vel repercussa sunt, aut si inflammatio aliarum partium in hanc abit. Videtur etiam Desaultio (*chir. Nachlass*, 2. 90.) hepatis irritatio capitis plagas excipiens, ite-

*) Ὁκόσοισιν σφακελισθῇ ὁ ἐγκέφαλος ἐν τρισὶν ἡμέρῃσιν ἀπόλλυνται. ἢν δὲ ταύτας διαφύγωσιν, ὑγιέες γίγνονται. Aph. 7, 50.

rum in cerebrum reagere, ut ſerior oriatur inflammatio, praevertenda iis praeſidiis, quae hepatis incitato ſtatui blandiuntur. Etenim exploratum habemus, et hepatis et ventriculi irritationem ſaepius accuſandam eſſe, cum excandeſcentia et animi perturbationes violentae non raro eum morbum producere viſae ſint.

Praeterea in aëris nimio calore et ſic dicta inſolatione frequentiſſima cauſſa quaerenda eſt, non ſolum intra tropicos et in Aegypto, ſed et in temperata zona, dum ſolis radii violenter caput nudatum feriunt, quod quandoque opificibus laterariis et agricolis aut meſſoribus accidit. Populariter denique Genevae graſſari vidit encephalitidem Vieuſſeuxius (*Recueil périod. de la ſoc. de médec. à Paris*, 1805. p. 216.). Neque rarum eſt, ad typhum acutum epidemicum accedere.

CAPUT IV.

DE OCULORUM INFLAMMATIONIBUS.

A. *Diſcrimina ſedis.*

I. *Glandularum oculi et palpebrarum inflammatio.*

196.

Inflammatio, quae tarſum occupat et glandulas a Meibomio dictas, *pſorophthalmia* dicitur, etiamſi et alia ſpecies cognita ſit, haud ſiccitate et deſquamatione cuticulae comitata, ſed continuo turgore et effluxu laticis ſpiſſioris, butyrum aemulantis. Satius igitur eſt, *ophthalmiae glanduloſae* ſ. *adenophthalmiae* nomine totam hanc ſpeciem inſignire.

Differt vero haec adfectio a reliquarum oculi partium inflammationibus pruritu et dolore aeſtu-

ante quidem, fed haud adeo violento, ac dum interiores oculi partes correptae funt. Plerumque bulbus ipfe non dolet, nifi propter lacrimarum acrimoniam, aut ob laticem illum fpiffiorem, continuo e glandulis laxatis manantem, qui oculi etiam tunicas irritare et fecundariam folet ciere inflammationem. Cetero tarfus et caruncula, peculiares adfectus fedes, continuo turgent, rubent, initio arefcunt aut nitida velut cuticula obductae incalefcunt, maxime vefperi. Tunc ξηροφθαλμία veteribus dicebatur, feu arida lippitudo, fi oculi neque fluunt neque magnopere tument, fed rubent tantum, cum dolore quodam levi ac prurigine graves funt, et palpebrae citra duritiem ullam noctu praegravi pituita inhaerefcunt. Qui aeftate anni flagrantiffima apricantur, aut per pulverulentas vias iter faciunt, obnoxii huic malo effe confuefcunt. Quodfi nullus omnino pituitae curfus eft, fed angulis et palpebris inhaerefcunt gramiae feu λῆμαι parvae et ficcae, nec fine moleftia elevari aut converti poffunt palpebrae, σκληροφθαλμίας nomine venit. Ψωροφθαλμία denique appellatur, fi oculi fcabri funt, anguli cum multa prurigine rubent, humor vero exit paucus, falfus, acer, qui omnia exafperat.

Aegyptiaca ophthalmia, cuius cauffas deinceps indicaturi fumus, primitus in glandulis tarfi fedem habet: docente inprimis egregio Affalini. Sed folet, male utplurimum curata, abire in blennorrhoeam, coecitatem et hemicraniam.

197.

Cum paullo diutius conftiterit aegritudo, humor aut pituita initio acris, blandior fit et butyrum aemulatur, quod et tarfum et totam bulbi faciem obtegit, ut mane et vefperi praeprimis vifus obnubiletur et halo circa candelam appareat. Haec qui-

dem caligo ſoli ſmegmati tribuenda citra viſus ipſius debilitatem eſt: neque lucem ſolarem adeo effugit aeger, ac dum interiores oculi partes laborant. Moleſtias plurimas gignit conglutinatio palpebrarum, ab angulis oriens, quae noctu ingraveſcere ſolet. Caruncula lacrimalis ſimul turgida ita meatus lacrimales premit, ut continuo lippiatur. Lacrimarum depluentium acritudo genas exedere ſolet: aut deſtillant per meatus in nares et coryzam ac ſternutationem continuam adferunt. Tempora doloribus pungentibus adficiuntur. Puſtulae etiam, per moram morbi longiorem, in tarſo ſubnaſcuntur, calidae, aridae, dolentes aut prurientes, ciliorum caſum producentes et impedientes, quominus palpebrae occludantur: nonnunquam etiam *ectropium*, ſeu inverſionem palpebrae inferioris adferunt. *Hordeolorum* nomine veniunt eae puſtulae, ad ſuppurationem ſpectant, recidivis obnoxiae, quoties cauſſa non demta priores inaruerunt.

198.

Nonnunquam laticis illius ſpiſſi aliquid adeo firmiter vel corneae tunicae, vel coniunctivae adhaereſcit, ut macula oriatur vel pterygium, vaſis dein perreptatum. Interdum palpebrarum coalitum, ſeu ancyloblepharon (*path. gen.* § 102.) inde ortum obſervarunt. Hordeola etiam obdureſcere ſolent aut in tumores cyſticos mutari. Accedunt denique palpebrarum oedemata cum musculi orbicularis ea infirmitate et fere reſolutione, ut lentius iuſto dein moveantur.

Singularis eſt huius aegritudinis indoles: recrudeſcit enim, quoties incitamenta nova oriuntur. Saepius vidimus rationem ſervare ad lunae phaſes, ut vel plena, vel nova recurrant (*path. gen.* §. 126.). Cum menſtruo etiam ſanguinis curſu cohaerere vi-

ſa eſt; atque dum mulieres ab hoc fluxu deficiuntur, ingraveſcere. Aliae fortuitae cauſſae ſimilem habent effectum. Graviditas; aetas qua pubeſcit iuventus; ſordes gaſtricae; vini potus aut aliarum rerum ſpirituoſarum; animi pathemata et ipſum frigus corpore exceptum augere et ſilentem morbum iterum revocare valent.

Et haec inflammatio utplurimum paſſiva, debilitati glandularum tribuenda. Hinc hereditaria ſaepe adeſt diſpoſitio, in recens natis obvia, turgidis palpebris et adſiduum laticis fluxum patientibus, praecipue ſi praecocius iuſto luce ſolari oculi feriuntur. Nec matrum fluor albus ſine culpa eſt. (*Gibſon in Edinb. med. journ.* 1807. n. 10.). Supereſt ea diſpoſitio per omnem vitam, dum dentiunt infantes, dum pubeſcunt, iterum morbum producens: denique et vetulis mulieribus lippientibus infeſta.

II. *Exterioris tunicae inflammatio.*

199.

Taraxis vocatur, ſi exterior tunica coniunctiva inflammatur, qua et lamina corneam obveſtiens laborare poteſt. Inchoat tamen ardore et pruritu in angulo oculi interno, cum rubore ſaturo vaſorum turgentium. Iuxta carunculam lacrimalem cruentae maculae eſſe atque reticulis variis ad corneae marginem usque extendi ſolent. Interdum et puſtulae exiguae reticula ea intercipiunt, quae dolores cient et palpebrarum motui obſtant.

Intumeſcit coniunctiva, ingraveſcente inflammatione, ut ſuper corneam feratur: varicibus videntur corripi vaſa et rubeſcere etiam ipſius coniunctivae vaſa capillaria, quae corneam velat. Lippitudo perpetua aegrum vexat, lacrimis intra palpebras clauſas collectis inflammatio magnopere auge-

tur, cum acerrimae eſſe et effluxu genas naresque exaſperare ſoleant. Ad haec dolores ſatis vividi, pungentes, luce valde aucti: hinc fugit lucem aeger, in crepuſculo degere cogitur et oculos claudere. Viſus acies omnino magis infirmatur quam in priore ſpecie. Vel enim caligant oculi et velut per nebulam omnia vident, vel dittopia laborant, vel rubra omnia cernunt aut ſcintillas continuas. Interdum, utique in infantibus et teneris hominibus, febricula accedit veſpertina.

Reſolvitur inflammatio, dum dolores decreſcunt, lacrimarum acrimonia minuitur, dum rubor oculi magis palleſcit. Lacrimarum blandiorum effluxus indicium et benignae ſolutionis. Neque tamen immunis eſt, qui convaleſcit, a recidivis, aut a debilitate viſus, quae tonica exigit et adſtringentia. Eſt denique ea utriusque oculi conſortio, ut altero adfecto alter facillime etiam corripiatur.

III. *Interiorum partium inflammatio.*

200.

Chemoſis dicitur, dum interiores oculi partes, iris, aut ſclerotica aut choroidea, inflammantur. Subnatam eſſe harum partium inflammationem, colligitur e dolore multo graviori, interioresque partes infeſtante, per caput etiam ſaeviente, aut nervum frontalem ſeu ſupraorbitalem percurrente: dein viſus multo magis laborat, maculis ſaltem atris, ſaepe omnino penitus amittitur, dum dolores vehementiſſime urgent. Rubor partium externarum vel mediocris eſt, vel in ſola caruncula lacrimali obvius, vel plane nullus. Lacrimae fere nullae promanant, ob nimiam inflammationis vehementiam, aut quod ſolae internae partes laborant, aut poſtremo, quod adiuncti ſunt ſpaſmi vaſorum exteriorum.

Interdum tamen internae inflammationes, quae magnum casum habent, lippitudine insigni ordiuntur, quam subito post sternutationem violentam caligo sequitur cum tormentis oculi interni immanibus.

Semper febris adiuncta est satis ardens, vel inflammationi ipsi originem tribuens, vel cum eadem a populari caussa producta. Dolores simul cum febre ingentem producunt totius corporis incitationem, aestum flagrantem, vigilias continuas, vesanias et furores. Haec pessimum portendunt exitum, dum caligant oculi, dum continuo sternutat aeger et caruncula lacrimalis livet. Abit inflammatio ea in oculi destructionem, ulcerationem aut coecitatem.

B. *Discrimina caussarum.*

I. *Topicae.*

201.

Vulgatissimae ophthalmiarum caussae sunt stimuli proxime oculum adficientes, qui sanguinem adlicere in vasa capillaria et nervorum potestatem pervertere possunt. Ictus et plagae, tum casu, tum manu chirurgi inflictae, huc pertinent, praesertim curatio cataractae, quae ferramentis fit, quaque vel cornea pungitur vel iris etiam laeditur: unde iritis Schmidtio dicta, seu chemosis sequitur, qua uvea maxime adficitur. Si calvaria fracta periosteum laeditur et inflammatur, propagatur nonnunquam inflammatio in adnatam oculo tunicam. Etiam omnia acriora, ignis, externus et adventitius calor, fumus, ventus, festucae, pulvis, calx viva et aliae res oculos adeo offendunt, ut inflammationes sequantur.

In arcticis regionibus vulgares sunt ophthalmiae tum propter splendorem nivis et glaciei con-

tinuum, tum ob ventos acres marinos. Habitatio in domibus, fumo haud ſatis perviis, frequenter arguenda eſt. Aegyptiacam ophthalmiam Galli medici, Larreyus, Desgenettes et Savareſius ſimili cauſſae, ſolari nimirum luci, ex arena candida reſplendenti, potiſſimum tribuunt. In Vienna eadem propter calcareae terrae pulverem frequentiſſima eſt. Nec, quae bellica dicta fuit, inter pedites patriorum exercituum vulgatiſſima, aliena a ſimili ortu. Itinera enim in viis publicis gallicis, excubiae ſubdiales, ipſa forte tonſura occipitis pariter accuſanda ſunt. Cum in Aegypto nomades populi immunes ſint ab hoc vitio, probabilis eſt cauſſa pulvis ſubtiliſſimus ſtercorum animalium ſub torrido coelo ocyſſime areſcentium, qui in urbium plateis accumulatur (*Schickſale eines Schweizers während ſeiner Reiſe nach Jeruſalem*, B. 2. p. 102.).

202.

Neque tamen rariores ſunt ophthalmiae, ex univerſi corporis adfectionibus oriundae. Abscedere enim ſolet aliquid e morbis univerſalibus in oculum, tanquam in organiſmum peculiarem, cuius dignitatem graviſſimam alibi iam tetigimus (*phyſ.* §. 407, *path. gen.* §. 240.). Aliis morbis popularibus intercurrunt et ophthalmiae, epidemici ingenii participes, peculiarique modo, pro natura epidemiae diverſa, terminatae.

Frequentiſſima fere eſt catarrhalis et rheumatica, quae vel anni tempora ſequitur vel etiam ſtationaria eſt et nonnunquam endemica. Recens natorum ophthalmia in Bavaria ſaltem baptiſmis infantum in templis adſcripta fuit.

Satis vulgaris eſt cauſſa gaſtrica. Comitatur ophthalmia febresublioſas aut gaſtricas populares, emeticis ſaepius cedit, recurrit poſt epulas et ciborum digeſtu difficilium ingeſtionem.

Finitima huic eſt, quae ex atonia organorum digeſtioni inſervientium naſcitur. Diuturnae et per circuitus redeuntes ophthalmiae, plerumque glanduloſae, oriri ſolent e ſtaſibus abdominalibus, menſtruis ſuppreſſis aut haemorrhoidum fluxu intercepto. In arthritide etiam anomala non rarum eſt, vehementem oriri ophthalmiam, iis ſolis remediis debellandam, quae revocare arthriticos in pedibus dolores poſſunt (*Morgagni ep.* 57. n. 9.). Neque abſonum eſt, lippitudinem, quae dentitionem difficilem infantum comitatur, e ſimili potius cauſſa pendere, quam e dentium ſtimulo (*phyſ.* 100, 3. 4. 113. *path. gen.* §. 37.). Siquidem evolutio partium eo tempore, quo dentiunt infantes, ſentiendi facultatem intendit ac inaequalem efficit per ganglia imponderabilium distributionem, unde epigaſtrica et ventris viſcera praeprimis turbantur, ut ſpaſmi naſcantur, colluvies mucoſa, bilis corruptio et nervorum diſtentiones, quae circuitum ſanguinis quoque pervertunt atque impetum verſus nobiliora organa producunt.

203.

Dein cum extremis partibus, praecipue cum glandulis, eſt notabilis quaedam oculorum communio, qua ſympathica ophthalmiae indoles exponitur. Exanthematum variorum, variolarum nimirum et morbillorum, vi eſt tribuenda inflammatio oculorum ſingularis, quae diu moratur nonnunquam et difficilem admittit curationem. Ex achoribus, tinea capitis, ſcabie, ulceribus et fonticulis repreſſis alia exiſtit ophthalmiae ſpecies diuturna et quae caſum recipit, cum alio modo ac revocatis ſecretionibus pathologicis curari nequeat. Hinc et ſcrofuloſa diatheſis praeprimis in ophthalmia glanduloſa accuſanda venit (§. 198.). Sympathica ophthal-

thalmia a dentis cariofi ftimulo orta evulfo eo dente ab Emanuele curata fuit (*Journ. de Sedillot, vol.* 35. p. 100.).

Contagio, quod primitus in cutem agit, ophthalmiam aegyptiacam faltem communicari, obfervatio eft Gallorum medicorum, qui medicinam in Aegypto fecerunt. Nec plane neganda virulenta indoles muci e glandulis adfectis manantis.

204.

Peculiare enim virus nonnunquam circumfpiciendum eft, maxime, ubi blennorrhoea virulenta verendarum partium fuppreffa eft. Quodfi autem ad verum res exigitur, nimis incitatus partium adfectarum ftatus accufari debet, cum vel victus vitia vel frigus corpore exceptum, vel medentium imprudentia, qui nimis calida et ftimulantia adhibent, propagationem irritationis ad oculum efficere foleant. Migratio faltem humoris peculiaris blennorrhoici ad oculos argumentis fupra propofitis (*path. gen.* §. 96.) explodenda eft. Oritur autem violentiffima inflammatio cum tormentis ingentibus per orbitam et capitis interiora, cum fternutatione frequenti et ardore palpebrarum: accedit livor carunculae et vasculorum prope ab ea per coniunctivam tunicam diffuforum. Accedit caligo oculorum cum repentina puris intra cameram oculi anteriorem collectio, qua coecitas abfolvitur. Solet enim vel ftaphyloma producere vel deftructionem oculi: viri foli obnoxii funt huic malo, neque unquam in mulieribus animadverfum fuit.

Syphilitica ophthalmia peculiaris eft, initio periodica, prurigine palpebrarum et lippitudine iuncta, accedente dein caligine. Si caruncula lacrimalis livefcit, fi varicibus intumefcunt tunicae coniunctivae vafa, fi cornea infpiffatur, magnum habet cafum

aegritudo. Interdum ad coniunctivam exſiſtit caro luxurians cruenta, ad ulcerationem malignam ſpectans, cum quovis tactu coniunctiva ſanguinem fundat.

Neque deeſt ſcorbuto ſua ophthalmia, a Gul. Brown obſervata (*Medic. Comment. v. Edinb. Dec.* II. *B.* 2. p. 50.). Ecchymoſin repraeſentat cruoris per coniunctivam, ſalva tamen cornea, ſalvo aquoſo humore in cameris reſidente.

C. *Succeſſiones ophthalmiae.*

I. *Maculae corneae.*

205.

Maculae corneae tunicae, olim fere ulceribus tributae, aliunde tamen et originem trahunt, variis nominibus inſigniuntur. Ἀχλὺς veteribus quaelibet caligo dicta, ſeu αἰγίς, iam vocatur nebula ſuper corneam tenſa; νεφέλιον vero, quod nec Galenus exacte definivit, dicitur, ſi ſatur eſt color, candidus aut margaritaceus: quae ſi macula ſolideſcit atque vaſis perreptatur, λευκώματος, *albuginis* nomine venit. Id παράλαμψιν Galenus vocabat, *) Erotianus vero ἄργεμον. **)

206.

Eſt omnino αἰγὶς ſaepenumero cicatrix ulcusculi corneam rodentis, aut relinquitur e puſtula taraxin validam comitante. Interdum tamen citra hunc ortum inflammatio vehemens transſudatione humorum terminata maculam hanc producit, vel dum ſuperficiem mucus petit, vel dum intra corneae laminas nidulatur. Si ultimum accidit, haud ſupra effertur, ni-

*) Παράλαμψις] ἡ ἐν τῷ μέλανι τῶν ὀφθαλμῶν ἐπιλάμπουσα οὐλή. Galen. defin. med. 538.

**) Ἄργεμον] πάθος τὶ περὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς λευκωματῶδες. Erotian. 66.

tet etiam fueto fplendore tunica: dum illud contingit, elevata parumper macula amittit nitorem et opaca fit (*Beers Lehre von Augenkrankh.* vol. 2. t. 1. f. 5 C.).

Necesse est, caliget oculus ita adfectus, fed vario modo. Dum exigua macula medium locum, pupillae adverfum, tenet, contracta illa per lucem diurnam, nyctalopia nafcitur (*path. gen.* §. 281.). Si macula latus alterutrum obfidet, ftrabo fit homo: fi plane opaca eft et totam corneae faciem velat, coecitas fequitur.

Peculiaris eft quarundam oculi inflammationum fequela: ii praeprimis familiaris, quae caementarios fabros ex calce admota infeftat. Sequitur etiam ophthalmias variolofas et fcrofulofas, in quibus facile pituita generatur.

II. *Panniculus oculi.*

207.

Differt panniculus, quem et πτερύγιον dicunt, a maculis corneae, quod membranulam fiftat, non corneae fed coniunctivae ita fupercrefcentem, ut a caruncula plerumque lacrimali incipiat et verfus corneae marginem extendatur. Nafcitur autem ex inflammatione eius tunicae hactenus, ut exfudantes humores fpiffiores, tenaciores et magis opaci reddantur, aut ut laxatae lamellae corrugentur et tunicam craffam faciant. (*Beers Lehre von Augenkrankh.* vol. 2. t. 3. f. 4. 5.). Colore quadantenus differre a reliqua tunica folet; pallidior enim eft et flavedine quadam imbuta membrana, alarum etiam formam imitatur, dum corneae margini obtenditur. Pingue id Beerio dicitur (ib. f. 6.). Initio, dum nondum corneam attiugit, neutiquam ei officit, neque aciem minuit. Crefcit tamen, fubnatis vasculis, cumque fuper corneae marginem effertur, omnino nebula vifum

obfundit, denique caliginem effectura, ni, quod ſaepius fit, natura discutiatur. Familiare pterygium eſt iis ophthalmiis, quae ſcrofuloſam diatheſin comitantur, tum iis, quae e ſtaſibus abdominalibus, ex arthritide aut ex exanthematibus naſcuntur.

III. *Staphyloma.*

208.

Staphyloma dicitur vitium oculi, ſi corneae pars uvae ad modum prominet. Discrimina vero plura recipit. Etenim primum non rarum eſt, in variis ophthalmiis, utique ea, quae blennorrhoeam excipit, abscedere aliquid intra laminas corneae, quo distenduntur et opacae fiunt. Nonnunquam enim purulentus ichor adeo abundat, ut tota cornea veſicae purae repletae ſpeciem prae ſe ferat; excutitur etiam manifeſto, inciſa cornea (*Beer in Loders Journ.* 2. 435.). Simili modo pus varioloſum interſtitia lamellarum occupare poteſt, neque tamen ſponte ſua partes adfectas deſtruit, niſi ictibus fortuitis aut cauſticis denuo irritetur: alioquin autem, ſibi commiſſum indureſcit et cartilagineum fit, ut vel conum referat (*Beers Lehre von Augenkrankh.* tab. 2. f. 5.), vel globum etiam. Quae vero e blennorrhoea aut ex ipſa ſyphilide oritur, brevi temporis ſpatio corneam variis locis arrodit, ut cribri ad inſtar forata fit: prolabitur uvea ipſaque lentis capſula per arroſam corneae internam faciem: corrugantur palpebrae, ut teterrimus fiat oculorum adſpectus.

Poteſt ſtaphyloma ſponte ſanari, ſi humor, qui inter laminas ſtagnat, maturius reſorbetur, quod, ni nimis corruptum fuerit quod ſtagnat, promovetur palpebrarum motu et frictione. Ni hoc contigerit, magis magisque incraſſantur laminae, humor ipſe ſolideſcit, ut inciſa cornea nil praeter cruoris

guttulam fundat. Tandem et hoc poteſt vitium ita gliſcere, ut uvea cum cornea coaleſcat. Alioquin vero prolapſus uveae, quem nonnulli huc trahunt, compoſitionem morbi facit, aliis quoque cauſſis tribuendus.

Officit autem viſui ſtaphyloma, quod vel incraſſata vel humores intus habens cornea perluciditem amittit. Nocet etiam prominente tumore, quo palpebrae irritantur, impeditur, quominus claudantur, lacrimae continuo proliciuntur et ipſae palpebrae inflammantur.

IV. *Hypopyon.*

209.

Ad ſuppurationem ſpectare oculorum inflammationes, ſatis vulgare eſt: teſtibus hordeolis, puſtulis in cornea, ipſoque ſtaphylomate orto ex abscedente inter laminas corneae pure. Ea collectio, praeter ſtaphyloma, poteſt etiam id vitium cauſſari, quod ὄνυχος nomine, ſeu *unguis*, venit. *) Eſt enim unguis forma collectio puris intra laminas corneae, flavida, nonnunquam locum mutans, maxime preſſa. Oritur per inflammationem violentam, ſubito, accidentibus interdum horroribus. Abſorbtum pus ſaepe evaneſcit, aut tenuior pars ſorbta relinquit ſpiſſiorem. Interdum exitum quaerit, atque vel extus ulcus ſinuoſum efficit, vel intus in cameram oculi anteriorem effunditur.

Quod ſi contingit, proprie hypopyon appellatur, cuius etiam alius eſt ex ipſa valida inflammatione ortus. Adeſſe dicimus id vitium, ſi citra cor-

*) Ὀνύχια λέγεται, ὅταν ἀπὸ βαθυτέρου ἕλκους τὸ πύον ἀποῤῥυὲν καὶ μεταξὺ τῶν χιτώνων παρεμπεσὸν καὶ σχηματισθὲν τῷ κύκλῳ τῆς ἴρεως, ὁμοίαν ὄνυχος ἀποτομῇ φαντασίαν ἀποτελέσει. Aët. lib. 7. c. 30.

neae splendorem, pone illam manifesta suffusio humoris aquei est, qui flavescit, opacusque nullos lucis radios permittit. Interdum macula sola adest aut nebula, huc vel illuc natans, aut motui capitis et oculorum cedens. Ea macula puris spissescente Loderus vidit pupillam occludi (*Journ.* 3. 42).

Dum vero maior vel simul vel gradatim puris copia colligitur, hactenus miscetur cum aqueo humore, ut totam posteriorem corneae faciem flavido colore tingat, quo leucomati simile fit vitium (§. 206.). Sed differt adspectus, cum leucoma opacam reddat faciem corneae, haec vero nitidam linquat, illud etiam vasa habeat membranam crassam perreptantia, quae in hac deficiunt, illud postremo immobile fit, haec vero, dum supinus aeger cubat, in posteriorem soleat cameram oculi quadantenus relabi. Ceterum caliginem semper sequi hanc puris collectionem, exploratum habemus, quae per circuitus nonnunquam augeri et minui consuescit.

V. *Epiphora seu Blennorrhoea lacrimalis. Fistula lacrimalis.* Αἰγίλωψ.

210.

Olim quidem fistulae lacrimalis nomine omne id vitium insigniebatur, qua fit, ut lacrimae minus per naturalia itinera ad nares perlabantur, quam redundantes se per genas perfundant: angustatis aut forte resolutis aut etiam compressis iis viis, quarum fabricam alibi (*phys.* §. 412.) descripsimus. *) Cum vero fistula potius ulcus complectatur sinuosum, restringenda ea appellatio etiam est ad id malum.

*) Egregie iam Franc. Signorotti Domin. Anelio opprobrio vertit, quod fistulas lacrimales a blennorrhoeis rite distinguere nesciret.

Lippitudinis profecto vulgatiſſimum genus inflammationes oculi comitatur, cum his conſtringantur oscula itinerum eorum, intumeſcat caruncula lacrimalis adeoque comprimat ductus utrinque adiacentes. Eſt hoc vitium citra lacus lacrimalis tumorem, quod nulla lacrimarum gutta depluat. Quodſi vero ex inflammata tunica Schneideriana, ſive e coryza aut e polypis narium oscula ductuum naſalium inferiora occluduntur, neceſſe eſt, intumeſcat lacrimarum receptaculum. Simili modo agunt incitamenta conſenſu ductus naſales adficientia, ſordes gaſtricae, vermes, rheumatiſmi aut demum ſtaſes abdominales, quae talem interdum moliuntur epiphoram.

211.

Non deſunt exempla huius vitii ex obſtructis ductibus lacrimalibus. Accidit id tum propter inflammationem ad eas vias propagatam, tum ob tumorem vicinum vel mollium partium vel oſſium etiam. Oſſeum circulum, quem proceſſus naſalis, maxilla ſuperior et exigua oſſis lacrimalis portio formant, hoc vitium occupare Wathenius docet. A ſpaſmis etiam interdum pendere, Ianini eſt obſervatio. Quod dum contingit, turgent quidem ductus ſuperiores et ipſe ſaccus, ſed compreſſi, nequaquam dolenter, regurgitat latex per puncta lacrimalia, ac gutta quidem per oscula inferiora prolabente. Tenuis eſſe et aquoſus ſolet is humor: mucoſus fit, dum diutius moratus eſt, ad oscula ſuperiora coït in λήμας, ſeu pituitam craſſam, quae angulos oculi conglutinat et eo etiam valet, ut coaleſcant palpebrae. Interdum puris ſpeciem prae ſe fert humor, neque tamen pus nominandus eſt, cum humores lymphatici non raro eum colorem induere conſueſcant.

Denique et resolvuntur ii ductus ex morbo praegresso: sic variolae et apoplexia relinquere solent id vitium per totam saepe vitam persistens. Adesse eam atoniam cognoscimus, si nullo modo retentae lacrimae, pressis ductibus vel ex superioribus vel ex inferioribus osculis semet profundunt, nullo dolore. Specillo tamen, quod sine negotio adigitur, parumper irritati parietes semet contrahunt. Solet etiam latex aquosus esse et limpidus. Superest nonnunquam fistulae verae lacrimali manu curatae.

Rarissimum vidit J. Ad. Schmidt exemplum epiphorae continuae e glandulae ipsius lacrimalis tumore, aliud etiam ex hydatide eam glandulam occupante.

212.

Fistula vera lacrimalis existit, inflammatis aut ulceratis iis ductibus. Cognoscitur e dolore praegresso vehementi, rubore et tumore calido et carunculae lacrimalis et anguli totius interni: quibus accesserunt dolores capitis, sentiendi facultas oculi nimis aucta, nyctalopia, interdum et febris et vesania. Quibus praegressis, dolor pulsatorius consequitur, et purulentus ichor potest ex osculo alterutro exprimi. Nonnunquam simul extus per cutem prorumpit sanies lacrimis mixta. Specillum si compuleris in eos ductus, sentiet homo acerbissimum dolorem et in externo ulcere in conspectum venit ferramentum. Interdum non proxime ductibus iis aut lacui superpositum est ulcus, sed longius distat, ad genas apertum: ad eum locum vero e ductibus chorda quaedam aut funiculus dolens protenditur. Subinde clauditur sponte ulcus, gravius iterum intumescente, quod supra est: dein sponte etiam sua rursus aperitur. Orae ulceris callosae

fiunt, carnem luxuriantem fungofam generant, neque fine periculo offis compages eft neque oculus ipfe, quippe qui exedi et deftrui poffunt.

Quae fiftulam veram lacrimalem efficiunt, cauffae tum topicae funt tum univerfum corpus adficientes. Illis adnumeranda fractura offium, quae iuxta funt, tum narium ulcera et polypi, oculorum denique inflammatio vehementior. Sed antiqua eft obfervatio, fiftulas lacrimales et univerfi corporis adfectioni tribuendas effe: unde iam Barthol. Montagnana purgantia et alia id genus praefidia fuafit (*confil. med.* 61.). Cum herpetibus aliisque diuturnis exanthematibus adeo cohaeret nonnunquam, ut his demum curatis medelam admittat: manu vero fola curata iterum recrudefcat.

213.

Aegilops eft ulcus, quod externas partes anguli interni oculorum et lacus lacrimalis obfidet, cuiusque preffione lacrimarum effluxus continuus efficitur. Quando quidem callofas habet oras et multam faniem effundit, facile poteft pro fiftula vera lacrimali haberi. Neceffe tamen eft initii rationem habeas, cum nulla adfuerit fluctuatio in viis lacrimalibus, fed fuperficiem folam occupaverit tumor: fpecillum etiam compelli nequit in ea itinera, nec lacrimae ex ipfa ulceris cavea promanant. Poteft tamen omnino in veram fiftulam abire, dum parietes viarum lacrimalium ichor exedit.

VI. *Suffufio.*

214.

Suffufio dicitur, fi vel lens cryftallina, vel eius velamentum, vel liquor etiam, qui inter hoc et illam eft, naturaliter perlucentes, opacitatem adi-

piſcuntur et lucem haud transmittunt. Quae quidem opacitas quatenus inflammationem ſequi poſſit, ſimpliciter et candide exponam. Organicam eſſe partem corporis atque nexu quodam organico, ni vaſculoſo, cum finitimis partibus cohaerere lentem, nemo inficias ibit, qui vel miram compagem fibroſam vel neceſſariam nutritionem per abſorptum liquorem Morgagnianum, cui recipiendo vaſa exiguntur licet perlucentia, ſecum reputaverit (*phyſ.* §. 425.). Itaque et inflammari et indureſcere et ſuppurari poſſe lentem, utique vero capſulam, extra dubitationis aleam poſitum eſt.

215.

Velamenti, quo lens cryſtallina cingitur, inflammationem oriri nonnunquam poſt curationem ſuffuſionis, quae ferramentis fit, anno iam 1786 Wenzelius, peritiſſimus medicus ocularius, probavit. Vocatur id vitium ſuffuſio capſularis aut ſecundaria. Laeſa capſula inflammatur, turget, intumeſcit atque, compreſſo quod intereſt ſpatio, hactenus iridem attingit, ut cum hac coaleſcere poſſit. Dolores lancinantes naſcuntur in medio oculo, caligoque, qua nec tenebrae a luce diſtingui poſſunt. Quodſi inſpexeris oculum, pupilla eſt immobilis, quod velamentum lentis cum iride cohaeret: in ipſa pupilla conſpiciuntur ſtriae aut trabeculae albidae convexiuſculae (*Beers Lehre von Augenkrankh.* vol. 2. t. 3. f. 2.). Interdum tamen, cum nondum penitus coaluerit utraque membrana, parum mobilior pupilla vel hac vel illac magis contrahitur, ut anguloſus appareat ambitus. Cum diutius moratum eſt id vitium, velamentum illud cartilagineam acquirit indolem, quam Arnemannus obſervavit (*Magaz.* 1, 340.).

Alia eſt forma, alia ſedes acutae inflammationis, qua et lens et velamentum occupantur. Namque chemoſis valida, pupillae contractione et doloribus immanibus iuncta, interdum vel coecitatem omnino vel ruberrimum omnium rerum adſpectum efficit. Simul ſolet coniunctiva varicoſis vaſis obtecta eſſe, bulbus ipſe obdureſcere et cornea magis prominere. Lentis cryſtallinae ſubeſſe inflammationem ex his divinaveris, confirmatur iudicium curatione, quae manu fit: lens enim extracta cruenta eſt, ſanguinis profuſio ſequitur e vaſis uveae vel choroideae varicoſis. Oriri autem hanc ſpeciem interdum ex arthritide Pellerius de Quengſy, Acrelius et Kortumius docuerunt.

216.

Suppurationem ſtatuo ſubeſſe, ſi ſuffuſio *mollis* aut *lactea* adeſt. Etenim ſubito nonnunquam oritur, e rheumatiſmis et repreſſis exanthematibus, aut etiam ex fulguris ictu (*Michaelis in Richters Bibl.* 6, 158.). Inchoat doloribus vehementibus; interdum tamen et citra eos, utique in infantibus, quibus congenita eſſe poteſt. Caligo accedit, qua nec tenebras a luce ſolari diſcernere poſſunt: praeſertim dum pronum eſt caput et lens pure turgida antrorſum proiicitur, ut iridi adhaereſcat. Quodſi vero ſupinus iacet, relabitur iterum lens, et latera transmittunt lucis radios, ut paullulum minus caligent oculi. Ea enim eſt ſuppuratae lentis mobilitas, ut, proceſſuum ciliarium poteſtate victa nexus etiam capſulae cum membrana hyaloidea tollatur, atque, non antrorſum duntaxat et poſtrorſum, ſed verſus latera etiam moveatur et quaſi contremiſcat, dum caput motitatur. Adſpecta pupilla vel omnino candida eſt, vel flaveſcens, vel ſtriis et trabeculis albidis inſignita, quae mutant ſubinde

locum, ſi oculum fricaveris aut caput concuſſeris. Pupulam immobilem eſſe, ſi prolapſa lens cum capſula iridem attingit, per ſe patet: propterea quoque nec crepuſculo melius videre poſſunt homines quam mediis diebus.

Mora morbi mutatur ingenium. Vel enim abſorbentium vaſorum poteſtas adeo incitatur, ut colluvies ea purulenta revehatur, tota lens igitur conſumatur, ſuperſtite ſola capſula, unde vacuam hanc nonnulli (*Arneman*, *Pellier de Quengſy*) repererunt: vel ſubſidit ſpiſſior pars, tenuiore ſupernatante, unde inferior pars pupillae opacitatem maiorem habere poteſt ſuperiore.

Liquorem a Morgagnio dictum, puris collectione opacum fieri, Guerini obſervatione expertum habemus: nec ſaepe cognoſcitur, niſi dum acu pupugeris velamentum lentis, quo facto aliquot guttulae liquoris lactei effluunt, ipſeque viſus reſtituitur. Raro per ſe occurrit, a ſtimulis acidorum mineralium fere excitata, plerumque cum colliquatione ipſius lentis iuncta eſt. Si ſimplex eſt, pupilla nubeculis plena apparet, quaſi lac aqua temperatum eam oppleverit (*Beers Lehre von Augenkrankh.* vol. 2. p. 292. tab. 3. f. 3.)

217.

Tandem ad frequentiſſimam veniendum eſt huius morbi ſpeciem, qua obdureſcit ipſa lens. Hanc autem ſpeciem nequaquam ita oriri e ſuppurata aut molli ſuffuſione, ut matureſcat haec, poſt Sam. Sharpium, omnium medicorum conſenſu, ſtatuitur. Vidimus enim lentem emollitam et ſuppuratam per viginti et plures annos morari: vidimus etiam recentem lentis caliginem, iam ab obdureſcente lente pendere. Plerumque autem oritur haec ſuffuſionis ſpecies lente, citra praegreſſae in-

flammationis notas. Caligare incipit oculus, ut quaſi nubecula obverſetur, quae non margines rerum viſarum duntaxat ambit, ſed totas omnino obfuſcat. Nubecula haec indies craſſior fit, ut etiam extrinſecus intuenti alii pateat: pone pupulam eſt nubecula cinerea aut lactea, medium locum plerumque tenens, marginibus adhuc atris et perlucentibus. Hinc initio crepuſculum amant, cum pupula dilatata transmittit radios lucis per latera lentis integra: hinc et vitra ocularia convexa opitulari ſolent, cum rerum videndarum ambitum augeant, ut radii perlucentes margines lentis feriant. Pupilla interea ſatis mobilis eſt, ni forte retinae reſolutio ſimul acciderit, quae compoſitio *glaucomatis* nomine venit. *Aelurophthalmus* Beerio dictus ad hanc compoſitionem pariter pertinet. Solet enim in crepuſculo poſtica oculi facies coloribus micare, quaſi modo felium oculi (*Beers Lehre von Augenkrankh.* vol. 2. p. 495. tab. 4. f. 1.).

Ni haec compoſitio acciderit, caligo gradatim et multorum annorum ſpatio gliſcit, ut tandem nec tenebrae a luce discernantur, nec crepuſculo melius videatur. Color tunc ſolet lentis opacae ita mutari, ut aeri aut ferro polito ſimilis fit.

Neque tamen ſine exemplo eſt, ſponte ſua ſaneſcere oculum, dum aucta vaſorum abſorbentium efficacia ſorbetur id, quod obduruit.

218.

Cauſſae, quae ſuffuſionis varia genera producunt, variae ſunt. Lactea enim, quae dicitur et cruenta etiam, ſequuntur inflammationes; hereditaria illa etiam eſt et labem totius corporis aut univerſales ſaltem noxas ſupponit. Namque e perſpiratione ſuppreſſa, e repercuſſis exanthematibus, exſiccatis, ulceribus achoribusque, e ſcrofuloſa dia-

thefi, arthritide et fyphilide fuffufionem purulentam oriri, haud rarum eft. Obdurefcere autem lens poteft, tum e folo fenio, quo omnes partes obrigefcunt, tum exercitatione oculorum nimia: qui enim diu noctuque legunt, fcribunt, in aere figuras fculpunt, vel aliud opus, velut caelatum, intentis oculis perficiunt, huic vitio obnoxii funt.

CAPUT V.

DE ANGINIS.

A. *Simplex et inflammatoria facies.*

219.

Anginae nomine venit inflammatio faucium et tonfillarum, pharyngis laryngisque: quae diverfa loca nuper Swediauerus fingularibus nominibus notavit: Antiaditidem tonfillarum, ifthmitidem faucium, laryngitidem laryngis inflammationem dicens. Equidem vero haud adeo magni eiusmodi nominum immutationem faciens, malim ufitatis vocibus uti: id tamen ftatuens, anginae nomen confundi haudquaquam debere cum deglutitionis aut fpirationis difficultatibus, quae ex aliis cauffis nafcuntur. Angina enim, quae pectoris dicitur, pariter releganda eft ex hoc capite ac nervofa dicta aut fpaftica.

220.

Itaque fimplex angina, quae fauces occupat, interdum quoque laryngis tunicam mucofam, e rubore, tumore ardoreque et dolore pungente faucium cognofcitur. Vel alterutri lateri initio vel fingulari duntaxat musculo infeftus tumor, mox faucium pharyngisque partes omnes occupat. Hinc deglutitio difficilis vel plane impedita eft et fpafmis turbata, aut tuffi

ſtrangulante. Simul lingua ſolet tumere, immobilis reddi et ſaliva continua effluere. Quodſi larynx adfectus eſt, cum dolore ſummo vox fit ſtridula, pipiens; ſpiratio creberrima, anxia et ſuffocationem minitans. Propter ſpiritus difficultatem ſanguis in capitis venis turgeſcit cum facie ruberrima et valde intumeſcente. Tumor externus colli levare ſolet interiorum partium inflammationem: caſum vero magnum habet, ſi gracileſcunt externae partes, tumore ad interna verſo.

Ad haec accedere febris ardens ſolet, cum aeſtu univerſali, ſiccitate totius corporis, urina flammea pulſibusque plenis et fortibus. Spirituum deglutitionisque difficultas et aridus ardor inquietudinem et iactationem adſiduam inferunt: inſomniis perpetuis accedit veſania: quibus ſymptomatibus et nervorum distentiones et iactura virium graviores fiunt, maxime cum larynx et ſpiritalis fiſtula occupantur.

221.

Tum ſolet mors conſequi, ſpiritibus penitus interceptis, aut gangraena inflammationem excipiente, aut impetu eo ſanguinis verſus capitis vaſa, ut omnes encephali functiones penitus ſupprimantur. Sopores cum nervorum distentionibus et ſtertoribus exitium nunciare ſolent. Vertitur etiam interdum angina, male indicata, ad pulmones, unde vel brevi mors vel ulceratio diuturna exiſtit (*Aph.* 5, 10.).

Sanitati licet praeſtolari, ſi cocta exſpuuntur, ſi foras vertuntur tumores et eryſipelas, ſi ſanguinis curſus e naribus exiſtit, aut ſudores etiam calidi et per totum corpus diffuſi levaminis plurimum moliuntur. Cito autem haec reſolutio ac intra primum fere ſeptenarium exſpectanda: alioquin facile aliquid ad alia organa nobilia abscedit.

222.

Vulgares ſunt huius inflammationis cauſſae: quibus maxime adnumerandum eſt frigus corpore exce-

ptum, praecipue in iis, qui vel collaribus amiculis nimis calidis teneritatem partium et ſentiendi facultatem auxerunt, vel ſtaſibus abdominalibus et perſpiratione cutanea impedita laborant. Praeterea popularis interdum eſt conſtitutio, anginis favens, quae vel anniverſaria eſt et verno autumnalive tempore viciſſitudines crebras temperiei adfert, vel ſtationaria etiam, nullique certo aëris vitio adſcribenda.

Fortuito incitant fauces et laryngem innumerae res, quae inflammationum cauſſae putandae ſunt, quorſum pertinent acria in aëre volitantia; exercitatio nimia partium clamando, cantando, vociferando; peregrina etiam et pungentia deglutita, ut acus, piſcium ariſtae etc.

Denique ſolet abscedere in has partes, ſi quid male efformatum et terminatum eſt in cute aut viſceribus; variolas igitur, morbillos, ſcabiem, tum pulmonum inflammationem et phthiſin, arthritidem etiam et ſyphilidem excipere ſolet angina, ſi illa mala alias partes in conſenſum trahunt.

B. *Angina parotidea et tonſillaris.*

223.

Glandulas faucibus adſitas praecipue interdum infeſtat angina, Parotidis et Antiaditis Swediauero dicta, populariter nonnunquam graſſans aut terris udis familiaris, eoque maxime anceps, quod facile aliquid in nobilia organa abscedere poteſt.

Infantibus et pubeſcentibus infeſta aegritudo catarrhalis febris faciem ſimulat. Horret initio aeger, corpusque feſſum, tractum quaſique laceratum queritur: dolorem maxime obtuſum mandibulae et tonſillarum, cum rigiditate maxillae et tumore glandularum, quae iuxta ſunt. Hae etiam rubeſcunt velut eryſipelate, quod externas partes quoque corripere

ripere ſolet. Alterutra plerumque glandula parotis, maxime ſiniſtra, occupatur, interdum utraque. Deglutitio et loquela impeditur, ſaliva vel profunditur, vel dum inflammatio valida eſt, omnino deficit. Febris per quatriduum moratur, tum ſolvenda exſcreatis coctis humoribus et ſudore per totum corpus diffuſo. Non rara porro eſt ſuppuratio vel parotidis vel tonſillarum, ea tamen, quae citra collectionem puris intra caveam glandularum ſolam transſudationem complectitur.

Quae ſi non contingunt, ſi ſudor deeſt et tumor repente ſubſidit, abscedere humor in ſcrotum aut in verendas mulierum partes, aut in mammas, in pectus etiam et caput ſolet. Praeſagitur ea mutatio febre denuo excitata, frigore et aeſtu ſequente. Tum teſtis eius lateris dolenter tumet, vel totum ſcrotum inflatur, ut ſyphilidis infectio metuatur. Reſolvitur tamen et is tumor intra aliquot dies, vel in ulcus abit, teſtes nonnunquam deſtructurum. Obſervatum quoque eſt, protinus ut teſtis tumor ſubſederat, ſubito metaſtaſin verſus caput exiſtere, inquietudine ingenti, vigiliis continuis, deliriis, vomitibus porraceis et nervorum distentionibus accedentibus. Subito exſtinguitur aeger capitis inflammationibus in gangraenam abeuntibus. Aeque periculoſum eſt, ſi pectus petitur; quod ex angoribus ſummis, doloribus pectoris, tuſſi violenta et ſputis aquoſis vel purulentis cognoſcitur. Interimere etiam haec metaſtatica pneumonia conſueſcit.

Singulare eſt, hanc aegritudinem haud facile recurrere. Obnoxii iidem ſunt, qui vel arthritide vel ſyphilide conflictantur: ex hydrargyri incauto uſu frequens.

C. *Angina membranacea.*

224.

Inflammationem tunicae mucofae, et laryngem et fiftulam fpiritalem obveftientis, quae vel lymphae plafticae transfudationem vel conftrictionem fpafticam molitur, eo nomine appellamus. Frequens noftris temporibus malum, inepte vaccini exanthematis infertioni tributum, ante annum 1746, cum Martinus Ghifi popularem eam obfervaret, raro animadverfa. Etenim κυνάγχη Hippocratico auctori dicta, quae ftrangulet aegrum (*de morb. lib.* 3. p. 490.), ad quamvis aliam letalem anginam pariter trahi poteft ac ad hunc morbum. Quae e Chrift. Benneto et Nic. Tulpio adlegantur exempla (*hift. mea med.* 5, 442.) membranam notant praeternaturalem in fiftula fpiritali inventam, fed minime peculiare hoc morbi genus fignant.

Infantibus praeprimis infeftus eft morbus, et maxime maribus, propterea quod larynx minus evolutus, frigido aëri minus adfuetae funt partes et maior lymphae plafticae copia, quam in adultis. Neque tamen rarum eft, puellas, quae iam adoleverunt, ipfosque, licet raro, viros huic morbo obnoxios effe.

225.

Initium morbi fucum levitatis ac benignitatis facere folet. Catarrhi enim aut anginae vulgaris faciem prae fe fert. Raucitas palmarium fiftit fymptoma cum tuffi et coryza; doloribus etiam faucium et fiftulae fpiritalis, febreque modo ardente, et pulfibus concitatis ac exilibus, modo fatis inconfpicua, ut et deficere eam omnino Heimius, eximius obfervator, ftatuerit. Dolores laryngis et fiftulae fpiritalis poft paftum et cum caput torquetur, ingra-

vefcunt: etiamfi deglutitio haud valde impedita fit, angorem tamen infantes fentire et fpirationis impedimenta facile percipies vel ex eo, quod expavefcant perpetuo (*ἀναΐσσει θαμινὰ Hipp.*) per fomnum et manibus fauces tangant. Nocturnis autem utique acceffionibus glifcit morbus: diurnis tamen ludis et occupationibus per primos dies vacant. Dum ingravefcit vefperi aut noctu morbus, tumor exiftit ad utrumque laryngis latus, auctus dum anguntur aegri: inflantur etiam colli glandulae et ipfa facies. Tonfillae muco tenaci obducuntur, lingua eft fordida: facies puftulis vel exanthemate fugaci vel eryfipelate tegitur.

226.

Secundo aut tertio die peculiarem induit formam aegritudo. Angores et pectoris oppreffiones ingravefcunt, utique dum erigitur aeger aut fedet, levantur, dum fupinus cubat. Maxima tormenta, quae fpiritum intercipere minitantur, caput retorqueri, collum obftipum effe aut obrigefcere iubent: prae angoribus contrectant pueri collum et laryngem, ad cuius latera tumor infignis furgit, digitos in fauces intromittunt. Vociferantur, eiulantur, voce mirum in modum mutata: ftridula enim plerumque eft et acuta, cum pullorum voce pipiente comparanda: rarius adeo rauca fit et clangofa, ut boni obfervatores fimilem exiftiment fui mactatae aut canis latrantis voci. Id vocis vitium continuum eft, et fi quae remiffiones occurrunt, quod raro contingit, tamen ex voce illa morbum hunc adeffe divinaveris. Tuffis etiam arida, clangofa, ftrangulationis metum iniiciens, per remiffiones moratur. In acceffionibus motus cordis et arteriarum neceffe eft magnopere pervertantur. Palpitatio cordis violenta, tremores illius et arteriarum, inter-

O 2

miſſio etiam motuum, turgores venarum, maxime circa collum et faciem, ſumme anceps eſſe malum notant.

227.

Praecipitatur aeger vel maturius vel ſerius, raro poſt undecimum diem. Exitium autem ſequitur vel ſola ſtrangulatione, ut conſtrictione ſpaſtica laryngis ſpiritum omnino interceptum eſſe exiſtimes, vel, quae iidem cauſſae tribuenda eſt, apoplexia, vel reſolutione etiam et ſphacelo partium adfectarum: quo ultimo caſu quies quidem conſequitur, dolor ſubito ſilet, ſed ſpiratio lentior fit, cordis arteriarumque motus ſenſim ceſſant.

Vulgatiſſima autem mortis ſpecies haec eſt. Tuſſis pervicax et clangoſa ſolet aliquid educere, quod nec pituita eſt nec mucus, ſed lympha in membranas aut polyporum formam abiens. Quae dum vias aëriferas, praecipue glottidem occludunt, neceſſe eſt, ſpiritu intercepto exitium ſequatur. Contingit id in tenerioribus infantibus, maxime dum irrita praeceſſerint conamina, eiiciendi eam lympham, dum tumet collum et regio ſubmaxillaris; dum venis turgidiſſimis ſtrangulationis metus exiſtit.

228.

Convaleſcere poteſt aeger, dum matura accidit lymphae illius plaſticae eiectio per tuſſim: ſimul per alvum ſimile aliquid aut foetidi etiam excernitur. Namque ſaluti eſt, membranulas illas inter tuſſim ſolvi in pituitam, quod e fragore ſingulari intra loca adfecta et e deglutitione ſequente coniectura conſequimur: quo facto poteſt per alvum ſecedere. Vidimus etiam vomitu pituitam hanc ſalubriter eiici, ſudoribus totum corpus perfundi, eryſipelate accedente, febrem ſemet remittere, eoque modo vocem, licet ſerius, ad naturalem redire indolem. In convaleſcentibus tamen

recidivas frequentiores, easque ſpaſticas, obſervare licet et fiſtulam ſpiritalem adeo torpidam, ut ad continuam pituitae exſcreationem inſtinguatur.

Rarius contingit diuturna eius mali forma, quae catarrhos ſequens et rheumatiſmos, tuſſim infert aridam doloresque laryngis atroces, cum voce ſtridula, ſed citra ullum febris veſtigium. Per circuitus redit, aſthmati Millariano ſimillima.

229.

Cadavera ſecta laryngem fiſtulamque ſpiritalem proxime adfici probant. Externus cadaveris adſpectus ſtrangulatorum ſimilis eſt: oculi enim prominent, venae valde turgent: facies livet aut nigreſcit: oris ambitus et fauces vel inflammationis ſpeciem prae ſe ferunt vel muco tenaci obductae ſunt. Larynx tumidus eſt et inflammatus: ventriculi eius et glottis ipſaque fiſtula ſpiritalis utplurimum membranis aut caſeoſa polypoſaque maſſa, quae ramos etiam format in bronchia profuſos ita repleta, ut inter membranam hanc morboſam et tunicam mucoſam fiſtulae latex abundet, quem Homius cum pure comparavit, quo quidem humore coalitus membranae cum partibus ſubiacentibus impeditur. Laryngi tamen et glottidi adeo firmiter adhaerere conſueſcit ea membrana, ut ſcalpello ſolvi debeat. Membrana ipſa nequaquam celluloſa eſt, ſed aliorum coagulorum lymphaticorum more (*path. gen.* §. 91.) vel fibroſam habet fabricam vel nullam omnino peculiarem. Interdum omnes fiſtulae rami iis polypoſis coagulis oppleti erant: rarius, Stieglitzio et Autenriethio teſtibus, nulla omnino praeſto erant, ſed praeter albidi laticis guttulas aliquot ſtillantes arida fere tunica mucoſa, ubi mors potius e ſpaſmis aut nervorum reſolutionibus quam ex intercepto per coagula illa ſpiritu conſecuta eſſe videbatur. Quod ſupereſt, pulmones vel ſani ſunt, vel cruore livido farcti

atque iocinoris ad inſtar duri. Vena cava, eiusque ſaccus et atria cordis cruore venoſo, nigriusculo ſcatent aut ſimilibus polypoſis concrementis.

230.

Ingenium eius morbi habeo manifeſto inflammatorium, cum ſymptomata omnia, ipſeque exitus, et praeſidia artis tutiora id probare videantur: haud refragante exitu ſpaſtico, quippe qui ſatis frequenter ſequitur vaſorum reſolutionem, ut exempla tetani vulnera et gangraenam excipientis, ut ipſius gangraena etiam ſymptomata ſupra (§. 182. 183.) adlata veri reddunt ſimile.

Intereſt igitur inter hanc et alias inflammationes easdem partes adgredientes id potiſſimum, quod haec proclivitatem habeat in transſudationem eam abeundi. Differentia, quam olim ſtatuimus inter aſthma Millari atque hunc morbum, curioſa obſervatione collabitur, fuſiſſime id nuper probante Haaſio (*Découverte ſur le Croup.* 1817. 4.).

Popularem ſemper eſſe morbum, Olberſius Bremenſis negat, licet ſatis vulgaria ſint exempla, tum pluvio tempori, tum paludoſis regionibus et inundatis, tum maritimis oris ſatis familiarem eſſe. Hinc et aëri hydrogeneo tribuerunt, cui vero refragatur coagulatio lymphae oxygene potius affecta.

D. *Angina gangraenoſa.*

231.

Alia eſt popularis pariterque periculoſa anginae forma, quae celeriter gangraena terminari ſolet. Quanquam non defuerunt, qui e Marci Antonii Alaymi Panormitani inde temporibus (1625) ulcera ſyriaca vel aegyptiaca, quorum Aretaeus (*cauſſ. acut.* 1. 9.) meminit, huc trahere vellent, equidem tamen, de-

ſiderans peculiaria huius morbi ſymptomata in veterum monimentis, aphthas potius arbitror Aretaei ulcera: primam autem huius morbi epidemiam Neapoli et Compluti 1610 et 1620 invenio: ex eo inde tempore 1747 — 1751 in Anglia, Italia et Gallia populariter obſervata fuit (*hiſt. mea med.* 5, 426 ſq.). Scarlatinae quidem adfinis, cum ea ſociata incedere ſolet, tamen per ſe etiam graſſans.

232.

Citiſſimus eſt morbi decurſus: auguria plerumque peſſima ex initio inde formare licet. Incipit febre haud adeo valida, ſed iactura virium, horripilationibus et vertiginibus crebris, tremoribus totius corporis, temulentia capitis et angoribus perpetuis: pulſibus etiam exilibus, irregularibus et infirmis. Simul dolor faucium et tonſillarum cum calore acri et difficili deglutitione, cum ſenſu, quaſi vulneratae aut ulceratae eſſent partes, et ſapore putrido. Inſpectae partes repraeſentant eryſipelas; facies etiam inflata eſt, oculi quaſi cruenti, lacrimoſi; lingua humida, radice fuſca, ſordida. Sitis non ſatis valida eſt, neque per aeſtum validum ingraveſcit, qui veſperi augetur, angores et cordis palpitationes cum horrorum viciſſitudinibus et pulſu ſemper depreſſo adfert. Vox interea mutatur, rauca fit et clangoſa: tuſſis excitatur arida pariterque clangoſa. Vomitus accedere ſolet irritus et alvi deiectio infirmans. Urina protinus ab exordio ſeroſa et pallida, dein bilioſa fit et crocea.

233.

Quae dum per diem unum aut alterum contigerint, tonſillarum facies mox ita mutatur, ut macula alba notentur, margine rubro aut livido cincta, ut os odorem ſpiret tetrum, ut guſtatus ſemper magis in putredinem vergat. Collum quamvis haud tumeſcat cum ſumma deglutiendi difficultate, ſolet tamen die

altero aut tertio eryſipelas accedere in pectore et brachiis, ſive maculae morbillos, petechias aut miliare exanthema referentes. Vomitus quanquam quieſcat et alvus ſiſtatur, vires tamen magis deficere ſolent, pulſibus μειούροις aut σκωληκίζουσιν. Sanguis forte e vena detractus ſero abundat flavido, cruorem habet gelatinoſum et viſcidum, quandoque tamen cruſtam etiam phlogiſticam. Aeger ſubinde die ſecundo iam aut tertio ſoporatur, aut tacite delirat: dum ad ſe redit aut expergiſcitur, immanes angores eum torquent et ſtrangulatio pectoris ac colli. Quod palmarium ſymptoma nomini *Garrotillo*, quo Hiſpani Franc. Perez Caſcales et Jo. Alfonſus Fontecha, et morbi *ſtrangulatorii*, quo Aëtius Cletus Signini, Romanus, ſaeculo XVII. aegritudinem inſignierunt, occaſionem praebuit.

Maculae tonſillarum vel decidunt ſponte vel dum detrahuntur, ichorem ſtillant foetidum tetrum, qui quaquaverſum profuſus ulcera maligni moris molitur: his palatum molle, uvula, ipſaque lingua obſidetur, ſaniem profundentibus, eſcharas concipientibus et nigreſcentibus. Omnis partium adfectarum ſuperficies in ſaniem cineream tetram ſolvitur, quae, dum in conchas narium ſtillat, ſternutationem, ſanguinis fluxum et ichorum; dum in laryngem venit, tuſſim ſtrangulatoriam et ſcreatum ichorum; dum deglutitur, ulcerationem oeſophagi, ventriculi et inteſtinorum aut gangraenam, cum vomitibus et alvi fluxibus foetidiſſimis, ſanioſis, meteoriſmum etiam et teneſmum producere ſolet.

234.

Haec quidem ſymptomata diu morari nequeunt, cum virium iactura, deſtructio partium et pectoris ſtangulatio peſſima quaeque ominentur. Maculae ſphacelum concipientes utique exitium portendunt, quod conſequitur, ſanguine et ſanie e naribus curren-

te, dolore repente ſilente, voce ſublata, pulſibus fere intermittentibus, oculorum acie penitus perdîta, facie pallida et Hippocratica, accedentibus ſingultibus et nervorum distentionibus. Interdum mors inſtat: cum e ſoporibus, ſtuporibus et dementia ad ſe redeuntes aegri angoribus liberantur, vocem et loquelam recuperant, ſed mox anima defecti nervorum iterum distentionibus enecantur. Rarius ſolet parotidum tumor ſurgere, qui in leucophlegmatiam totius corporis abit, nil boni praeſagientem.

Rariſſime ſalus exſpectanda, dum primis diebus, maculis tonſillarum nondum ichoroſis, urina copioſa mittitur, in qua, quod ſubſidit, farinam aemulatur, dum eryſipelas ſtatis temporibus deſquamatur, dum ſaliva currit, pulſibus interea magis elevatis, regularibus, ſtrangulatione ſenſim minuta, oculi acie reſtitûta et cute ſudoribus calidis perfuſa. Neque tamen ex toto tutus eſt, qui convaleſcit: namque pulmonum morbi aut ulcera oris ſinuoſa frequenter ſuperſunt.

235.

Cadavera ſecta ſphacelum partium adfectarum, laryngis, bronchiorum, oeſophagi, ventriculi, inteſtinorum, pulmonum ipſiusque cerebri exhibent.

Naſcitur autem e paludoſo, pluvio aëre, quem regnaſſe, ubicunque malum illud graſſaretur, teſtantur auctores. Endemicum eſſe in Archipelagi inſulis Grantius et Tournefortius contendunt. Contagio propagari credibile eſt ob ſummam humorum corruptionem.

E. *Succeſſiones anginae.*

a. *Ulcera partium adfectarum.*

236.

Non rarum eſt, vel ſimplicem anginam vel parotideam ad ſuppurationem ſpectare, quae cito prorum-

pit, pure per os excreto vel per glottidem illabente et ſuffocationem minante.

Neque rara ſunt glandulae thyreoideae ulcera vel duri tumores, anginam interdum leviorem, quae pharyngem ſolum adfecerat, excipientes. Quae quidem ſucceſſio e communione vaſorum abſorbentium utriusque organi exponenda eſt. Tumor glandulae huius extrinſecus manifeſtus, frigido aëre et vociferatione augetur, ſubſidit dum incaleſcit aeger et ſudat: ubi gravior eſt, voci officit ipſamque deglutiendi facultatem ita impedit, ut ab anteriore parte oeſophagum comprimi ſentiatur. Interea dolere ſolet tumor et dum pus gignitur, horrere, quo facto per tuſſim violentam vel rumpitur abſceſſus, vel pus reſorbetur. Arteriarum thyreoidearum lumen preſſione tollitur, venae autem iugulares hactenus turgeſcunt ut et apoplexiam obſervaverit ex hac cauſſa Hallerus (*opp. min. III.* p. 288.).

In ipſo larynge ulcuscula gignuntur, maxime apud nautas et borealium marium accolas: viſa etiam ſunt poſt catarrhum epidemicum (§. 59.). Cum doloribus eius partis raucitas naſcebatur vocis, aphonia, deglutitio difficilis atque ipſa ſtrangulatio, ni tuſſi vehementi ſanies eiiceretur. Flormanus Lundinenſis vidit in nautis ex ea cauſſa diuturnam raucitatem, dysphagiam et ſpiritus anxios ſpaſmisque interceptos (*Samml. für prakt. Aerzte*, XIV, 467.).

Ulcera oeſophagi diuturnum et pulſatorium cient in ea parte dolorem, inſigniter auctum, ut offa vorata partem dolentem attingit, horrores etiam inde ſurgentes, dein regurgitationem ciborum, qui nondum penitus deſcenderunt, cum ſanie et ſalivae copia. Nonnunquam, ſi ſuperior ulceris ſedes eſt, fiſtulam ſpiritalem a poſteriore parte comprimit, ut aegerrime ſpiritus ducantur, vox rauca fiat et denique deficiat. Vicinas inſuper partes ulcus arrodere conſueſcit, ut

ſpiritalem fiſtulam colluvie purulenta oppleat, aegrumque ſuffocet (*Baillie Anat. des krankh. Baues*, 49.). Aortam denique poſſe exedi iis ulceribus Sandifortii et Doeverenii obſervationibus compertum eſt. Repentinam autem mortem eam labem ſequi neceſſe eſt.

b. *Durities partium.*

237.

Praeter parotidum tonſillarumque ſcirrhos, anginam excipientes, praeter glandulam thyreoideam indureſcentem, ſolent etiam glandulae dorſales aut Veſalianae id vitium contrahere, quod, apud noſtrates rarum, in Belgicis provinciis, forte ob paludoſum aërem et ſpirituoſorum potuum abuſum frequentius, cognitu perdifficile eſt. Diuturna et ſenſim aucta deglutiendi difficultas ſine dolore eſt: ſentit homo oeſophagum a poſtica parte comprimi, ut offa quidem detrudi poſſit, ſed intentis ſimul musculis colli brachiorumque. Inter ſcapulas et per dorſi ſpinam obſtaculum augetur, dum perfrigeſcit; minuitur perſpiratione aucta adhibitisque artis praeſidiis, quae reſolvere ac discutere glandularum tumores valent. Quod niſi perpetratur, lente increſcit malum, magis magisque impedita deglutiendi facultate. Tandem offae omnes ſolidiusculae reiiciuntur cum muco et ſaliva, corpus emaciatur, miſerrimeque aegritudo trahit, donec mors ex tabe accedat (*Bleuland de diffic. alimentorum depulſione, LB.* 1780.). Ad hanc aegritudinem accedere poſſe pararthrema vertebrarum colli, alibi iam monui (*path. gen.* §. 218.).

Ipſe etiam oeſophagus ſcirrhoſus fit aut ſtenochoriam aliqua parte patitur, quod vitium anginas ſequi utplurimum ſolet. Lentiſſime progreditur

morbus, interdum per totam vitam ita moratur, ut deglutitio ſemper difficilis ſit, neutiquam vero penitus intercipiatur. Offa vorata aut potus etiam locum quemdam attingens, eum non ſine valido niſu transit, neque tamen compreſſionem eam aeger ſentit, quam glandulae durae cauſſantur. Neceſſe eſt, vel musculos valide intendat, vel manu mulceat collo offamque detrudat, quo facto non ſine ſtrepitu delabitur. Ubi increvit morbus, ne hoc quidem fieri poteſt, ſed ſimul ac ſumta eſt offa, iterum retroït, ut niſu quodam, quem vomitui ſimilem habuerit, ilico eiiciatur, ſequente ſimul muco aut latice, nonnunquam corrupto et nigreſcente (*Carrere in Lindemanns prakt. Abhandl. aus den Schriften d. medic. Geſellſch. zu Paris*, *II.* 22.). Qui vomitus ſi pergunt, ſi ne ullus quidem cibus ſumi aut retineri poteſt, neceſſe eſt, macies accedat, quae conſumere vitam ſolet.

CAPUT VI.

DE PECTORIS INFLAMMATIONIBUS.

A. *Pulmonum inflammatio ſimplex et vulgaris.*

238.

Vulgatiſſimum licet morbum, vexatiſſimum tamen etiam adgredior, cuius definitio et notae characteriſticae a priſtinis inde temporibus in contentione fuerunt. Antiquiſſimus ille auctor, cuius librum *de locis in homine* (p. 414.) in Hippocraticis legimus, ſi uterque pulmo inflammatus fuerit, peripneumoniam, ſi alteruter, pleuritidem vocat. Diocles vero Caryſtius primus pleuritidis ſedem in pleura, peripneumoniae in pulmonibus ipſis quaeſivit (*Cael. Aurel. cauſſ. acut.* 2. 16.): quem ſequuti ſunt

Erasistratus et Asclepiades. Praxagoras vero Cous ita distinxit utrumque morbum, ut pneumoniam partes pulmonum occupare statueret, quae spinae sint contiguae, pleuritidem vero totum pulmonum ambitum (*ib.* c. 28.). Asclepiades etiam bene posuit in peripneumonia eas pulmonis partes pati, quae fistulae spiritali adhaerescant, bronchialia nimirum vasa, in pleuritide vero vasa vel pleurae vel quae e corde pulmones petant. Antiquis his auctoribus praeeuntibus omnis postera aetas in diversas et sibi contrarias abiit sententias, ut modo sede, modo gradu differre utrumque morbum contenderet. Nos vero Dioclis Carystii sententiam amplectimur, quam et cadaverum sectionibus et ipsa morbi historia firmatam videmus: pleura enim, membrana serosa, haud facile partium, quae iuxta sunt, adfectus participat (*phys.* §. 22.). Hinc et seorsim eius inflammationem exponemus.

239.

Pulmonum igitur inflammatio hanc habet vulgatissimam et simplicem formam. Exorditur rigore, inquietudine, tum aestu et dolore fixo, pungente, alterutrius lateris, saepius tamen dextri, inter sextam et septimam costam vel superius etiam ad iugulum; aucto semper, dum spiritus ducitur, paullo mitiori, dum respiratur. Accedit spiritus difficultas, spiratio crebra, aestuosa, cum anxietate gravissima, praesertim sub sterno et dum aeger in adverso sive sano latere cubat. Thoracis latus, quod dolet, haud tantopere, spiritu ducto, panditur, quam sanum: ideo etiam musculi abdominales eius lateris plus intenduntur. Tussis aegrum torquet, initio sicca aut parum cruenta, dein humidior, ut mucus educatur, post plurimos nisus, striis sanguineis tinctus. Pulsus initio creberrimi, vel duris-

ſimi, dum bronchiales arteriae ex aorta natae magis adfectae cum aorta tenſionem communicant, vel molliores etiam, dum vaſa pulmonum propria laborant, quorum adfectionem aorta haud tantopere participat. Quodſi ſanguis e vena mittitur, floridus eſt, facileque ſecedit in cruſtam phlogiſticam tenacem, album. Sitis praeterea valida, capitis dolores atroces, continui; oculi inflammati; lingua pura et rubra; urina flammea, in qua nil ſubſidit; totum corpus undequaque rubeſcit et turget.

240.

Quae quidem ſymptomata vel ſine ulla remiſſione per ſeptenarium dierum numerum pergunt, vel adeo per circuitus ſemet remittunt, ut typum tertianarium animadvertere poſſis. Rarius tamen hoc in ſimplici hac forma contingit. Dum ingraveſcit morbus, dolor nonnunquam locum mutat, ut, qui ad alterum iugulum ſederet, iam utriusque regionem occupet, aut qui ante pungens eſſet, iam obtuſus fiat, totumque pectus corripiat. Id ita nonnulli, haud ſine iure, explicarunt, ut ad tenſa pleurae ligamenta, quibus pulmones variis partibus nectuntur, reſpicerent, dum dolor pungens eſſet, ad inflammatum vero totius organi ambitum, dum obtuſus fieret lateque per totum pectus vagaretur. *) Quod dum accidit, neutri etiam lateri incumbere aeger poteſt, ſed vel ſupinus cubat, vel ſemierectus ſedet: propter difficillimum ſpiritum, qui cre-

*) *Τῶν περιπλευμονιῶν αἱ ἐκ πλευριτικοῦ μεταστάσαι, τῶν ἐξ ἀρχῆς γενομένων ἀσφαλέστεραι.* Coac. 397 Cui contraria et verior ſententia: *Ἐπὶ πλευρίτιδι περιπλευμονίῃ, κακόν.* Aph. 7, 12. Hinc in priori loco vel *ἀκροσφαλέστεραι* legendum, vel alius ſignificatús *ἀσφαλεστέρῃ νούσῳ* ſubſtituendus, quod nimirum ſit *σφάλλεσθαι*, i. e. *converti neſcius.* Cf. Stoll. rat. med. vol. VII. p. 185.

brius, dolentiusque ducitur, quo magis gliſcit aegritudo. Tum ſolent et thoracis musculi ne tantillum quidem agere, ſed ſoli diaphragmati aut musculis abdominalibus commiſſum eſt id officium. Totum adeo pectus implent pulmones, ut viſi ſint ſpatia inter coſtas implere et prominere, depreſſis coſtis. Pulſus eo crebriores fiunt et fere molliores, quo gravior eſt morbus: febris flagrantiſſima cum vigiliis perpetuis, ſenſuum hallucinationibus et ipſa inſania. Tuſſis augetur indies, ut interdum quemvis conatum, ſpiritus ducendi, comitetur: magnum caſum habet, ſi quod tuſſi exſcreatur, dolorem non levat (*Coac.* 393. 394. *Praenot.* 98.), aut ſi ſemper ſicca manet tuſſis, *) aut ſi ἄκρητον (ſincerum) eſt, quod eiicitur. Prava enim ſunt ſputa mere flava, aut cruenta, aut nigreſcentia etiam (*Coac.* 390.). Melius agitur cum iis, qui maturius exſpuunt flava cum ſanguine mixta, alvo urinaque ſimul largius miſſis, maxime ſi dolores ſputis levantur.

Interdum adiunguntur ſymptomata vel bilioſa vel gaſtrica, iocinore et ventriculo in conſenſum tractis. Lingua enim ſordet et flaveſcit, praecordia opplentur, faſtidiunt cibos, dolores ſentiunt graviores poſt quamvis ſpirationem, vomituriunt, imo evomunt bilioſa, alvo cita exercentur, quod anceps eſſe conſueſcit (*Aph.* 6, 16.). Circumſpectiſſime vero haec ſymptomata conſideranda ſunt, ne, quod vehementia ſimplicis morbi molitur, pro compoſitione cum febre bilioſa habeatur. Etenim haec, quae recenſui, ſymptomata, haud ſtatim ab initio praeſto ſunt, ſed ἐπιγίνονται (ſuccedunt): ideoque nec morbi naturam nec medelam mutare poſſunt.

*) Ξηραὶ πλευρίτιδες ἄπτυστοι. Hipp. de morb. III. 493.

B. *Exitus.*

241.

Mortem consequi haud rarum est, quamlibet sphacelus pulmones nequaquam corripere soleat, nisi compositio morbi adfuerit (§. 185.). Letalis autem fit aegritudo, si omnis omnino pulmonum functio supprimitur, aut si aliquid ad cerebrum abscedit. Auguria mortis petenda tum ex ingravescente celeriter spirituum difficultate, tum e sputorum suppressione cum tussi violentissima, tum ex aestu flagrantissimo internarum partium cum pulsibus concitatis, exilibus et rhythmum nullum servantibus. Dum plurimus ex irrito exscreandi conatu strepitus in pectore auditur, dum neutiquam thorax inter spirandum ampliatur, dum dolores increscunt indies per tussim, dum lingua asperatur et pustula livida obsidetur, *) dum urina turbida fit et lutosa aut plane mictio intercipitur, dum alvus funditur, dum vires penitus pessumdantur, pessima quaeque ominari licet. Strangulati morientur aegri, eoque modo, quem in βλητοῖς veteres observarunt. **)

Neque rara est mors e phrenitide, ubi aliquid ad encephalum abscedit. Id praeprimis accidit iis, qui insania correpti a sputis biliosis repente deficerentur. ***) Tum pectoris dolores subito cessant, aegerque furore cum nervorum distentionibus tamdiu agitatur, donec apoplexia accedat.

242.

Mortuorum cadavera nonnunquam eorum similia sunt, quae fulgure icta sunt: lividum enim latus,

*) Πομφόλυγες ὑποπελιδναὶ ἐν γλώσσῃ. Hipp. de morb. III. 494.

**) Hipp. vict. acut. 386. De loc. in hom. 411. Coac. 401.

***) Πλευροῦ ἄλγημα ἐπὶ πτύσεσι χολώδεσιν ἀλόγως ἀφανιστὲν, ἐξιστανται. Praedict. I. 97.

tus, lividae etiam per corpus maculae frequentes ſunt. *) Apertus thorax oſtendit pleuram cum pulmonibus undequaque coalitam, incraſſatam, vaſculis novis perreptatam, pulmones ipſos ſanguine adeo farctos, ut veſiculae omnes effuſo cruore ſcaterent. Singularis eſt in hoc pulmonum coalitu azygae venae amplitudo, qua curſus ſanguinis aliquantum ſervatus fuiſſe videtur (*Teſta von den Krankh. des Herzens*, 58). Interdum tamen pleura omnino integra eſt, etiamſi pulmones atro ſanguine repleti invenirentur: ſimul tamen ſinus venoſi, qui iuxta cor ſunt, atro cruore turgidi, cordisque ventriculi eodem cruore pleni vel polypoſis concrementis obſeſſi ſunt. Ubi furibundi exſtincti erant aegri, meninges etiam inflammatae et ſphacelo correptae obſervabantur.

243.

Salutis ſpes potiſſimum e reſolutione concipienda eſt, quae ſequutura eſt, ſi tuſſi haud validiſſima eiiciuntur ſputa cocta, albo-flaveſcentia, ſtriis ſanguineis mixta; ſi his dolores levantur et ſpiritus difficultas; ſi febris ſeſe remittit cum urina copioſa, e qua, quod ſubſidit, nebuloſum eſt purulentum et leve; ſi cum lingua humida cutis etiam madet et ſudoribus perfunditur calidis, recreantibus. Haec omnia primi ſeptenarii fine contingunt, maxime ſi ſanguis e naribus ſtillat, ſi menſtrua aut haemorrhoidum fluxus interceptus reſtituuntur.

Ad haec ſalutis auguria accedere ſolent exanthemata puſtuloſa aut ſcabioſa ad oris angulos, abſceſſus etiam ad aures ſeu crura, qui ſi cum aliis criticis phaenomenis perſiſtunt, neque cito ſubſidunt, ſecuritatem pollicentur. Si vero evaneſcunt et retro pelluntur, ſputo etiam intercepto, abſcedere aliquid ite-

*) Hipp. vict. acut. 386.

rum ad encephalum et repente exſtingui ſolet aeger (*Praenot.* 111 — 116.).

Cave tamen, ne intra certorum dierum limites compellas ſalutis ſpem ex hac reſolutione concipiendam: ſiquidem et ſero contingere haec et lente poteſt, dummodo vires ſuffecerint, nec ad ſuppurationem iam aut alias ſucceſſiones ſpectaverit morbus.

244.

Frequentiſſimi ſunt abſceſſus pulmonum, quos *vomicas* vocant, maiorem certe caſum habentes quam reſolutio, neque tamen peſſimi ominis, niſi in ulcerationem et deſtructionem pulmonum vertantur. Quae quomodo auguranda ſit ſucceſſio, quomodo cognoſcenda, noſtri eſt officii proponere. Itaque protinus eſt mora morbi conſideranda et ſignorum defectus, quae reſolutionem notant. Quodſi valetudo in alterum ſeptenarium porrigitur, ſi febris acceſſiones formare incipit et deceſſiones; ſi dolores haud penitus ſilent, nec locum mutant, ſed pulſatorii fiunt; ſi ſputa cruda ſunt, ſalſa, dulcia, aquoſa *) aut cruenta; ſi horrores e parte adfecta prorepunt; ſi ex ipſa parte angor cum ſtupore totum pectus ipſaque brachia occupante naſcitur; ſi rubor faciei in genis limitatur, utique in gena lateris adfecti; ſi urina ante flammea, iam turbida fit, et farinae aut polentae ſimile aliquid demittit; ſi tuſſit continuo aeger, nec aliquid ſalubriter exſcreat; ſi alterutri lateri incumbere nequit; ſi denique, quoties pranſerit aut coenaverit, ingraveſcunt dolores, angores et aeſtus volarum plantarumque cum pulſibus duris, concitatis, etiam per ſudores manentibus; ſi haec omnia contingunt, ominari abſceſſum licet.

*) Οἱ μέλλοντες ἔμπυοι γίνεσθαι, πτύουσιν τὸ μὲν πρῶτον ἁλμυρὸν, εἶτα γλυκύτερον. Coac. 403.

245.

Saccum formare ſolet abſceſſus, dum vomica dicitur, cuius parietes e velamento pulmonum, ſive etiam e nova membrana finguntur: eoque modo cavetur a noxis, quae pulmonum labem ſequi neceſſe eſt. Diu tolerari poteſt ea vomica, ſine aliis moleſtiis, ac tuſſi continua arida, febricula levi, doloreque obtuſo eius loci, quem occupat. Dextri autem pulmonis partem ſuperiorem et poſteriorem obſidere eiusmodi vomica conſueſcit: quem locum cum ipſe aeger, dolore horroreque monitus, indicat, tum proditur etiam decubitu faciliori in eo latere, genae alterutrius rubore, ſonitu obtuſiori, quem percuſſum latus edit. Dicitur inſuper panniculus humectatus, qui ii lateri imponitur, citius areſcere, quam dum alteri lateri imponitur. Diutius perſiſtens vomica cum pleura ibidem coaleſcere atque vel ſola preſſione in nervos, plexuum brachialium adfectionem producere ſolet, ut brachia ſtupeſcant et reſolvantur: vel, dum ſputa viſcida et ſalſuginoſa eiiciuntur, dolores naſcuntur rodentes, vires decreſcunt, timendum eſt, ne pulmones ipſi arrodantur et exedantur.

Salubriter tamen rumpitur vomica, motibus corporis, tuſſi, ſcreatu, vociferatione, curſu, riſu aut aliis id genus niſibus. Quo facto oritur ſubito ſenſus rupti alicuius vaſis in pectore, oppletionis et ponderis, quem ſubitanea virium defectio et animi deliquia excipiunt.

246.

Quod dum contingit, maximi refert ſcire, quorſum pus eiiciatur. Saluti potiſſimum eſt, ſi a bronchiis receptum, in fiſtulam ſpiritalem et per eam effertur: quod dum ſine negotio fit, ſi pus album eſt, odoris expers aut ſtriis ſanguineis mixtum, ſi levamen ſequitur, oppreſſio pectoris ex toto quieſcit et

febris ſilet, tuto convaleſcet aeger (*Coac.* 402.). Quodſi vero contraria his contingunt, ſi pus praecipue lividum fuerit aut ex albo vireſcens, ſalſum aut ſpumans, ſi alvus delicuerit, ſi urina turbatur, et pectus etiam magis angitur, ſi axillarum glandulae tumeſcunt et brachia ſtupent, metus exiſtit, pulmones ulceratum iri.

Haud raro vomica rupta pus omne in bronchia recipi neſcium, inundat pulmones, ut ſubito ſpiritu intercepto aeger ſtranguletur. Interdum ita rumpitur vomica, ut pus extus profuſum ſpatium impleat, quod inter pleuram et pulmones eſt, unde empyema oritur. Solet autem fluctuans tumor oriri inter duas coſtas, quo rupto cum pure effuſo aër etiam exit: mox corrumpitur pus, in ſaniem vertitur, quae coſtas exeſt: tandem in maciem aegritudo trahitur. Pulmonum ipſa labes, ulcerationem excipiens, in ulterioribus tractabitur.

247.

Non raro obdureſcunt pulmonum glandulae aut bronchiales poſt inflammationem. Quod ubi conſequitur, febris ceſſat cum inflammationis ſymptomatibus: ſuperſunt dolores fugaces pungentes per pectoris partem peculiarem, ponderis ſenſus, anxietatis et ſtuporis per alterutrum brachium. Nequit aeger alterutri incumbere lateri, tuſſi vexatur arida, aut qua eiicitur mucus tenuis albidus, granulis ſolidioribus mixtus, ſive etiam ſpumoſus latex. Spirandi difficultas gravis eſt, nec vulgaribus cedit praeſidiis: pulſus ſemper duri et irregulares; poſtremo et hae glandulae obdureſcentes in ulcerationem abeunt tabem adferentes. Rara eſt Portalii (*cours d'anat. médic.* 5, 70.) obſervatio, cum duritie pulmonum volumen adeo imminutum eſſe, ut vel dimidiam vel quartam etiam partem ſanorum facerent.

Tandem rarum non est, peripneumoniam in colluviem pulmonum serosam abire, quae vel proprio sacco continetur, vel intra pleuram est et pulmonum velamentum, vel etiam in ipsa pulmonum substantia colligitur. Interest haec praenosse e cessante febre, silentibus doloribus et aestu: superstitibus tamen pectoris oppressione, dyspnoea et suffocationis metu, dum obdormiscere conatur. Necesse est, circumspiciatur urinae et sudorum copia, quae valde minuta cum sputis suppressis, hunc exitum praesagit.

C. *Varietates et compositiones.*

I. *Pectoris inflammatio rheumatica.*

248.

Dum febres rheumaticae populariter grassantur, satis frequens est ea forma, quae pectus obsidens dolores musculornm thoracicorum vagantes lancinantes molitur, ut etiam possit velamentum pulmonum ipsorum aut pleura adfici (§. 75.). Satis similis haec aegritudo nonnunquam verae pulmonum inflammationi est, si oppressionem pectoris, spirandi difficultatem, ipsamque febrem satis validam perpenderis. Cautum tamen observatorem decipere haec forma nequit, si praesertim epidemicum characterem cognoverit, si respexerit ad externam potius, quam intestinam dolorum sedem, qui ideo tactu gravescunt, locum facile mutant atque e lateribus ad scapulas, ad collum et cervicem migrant. Oportet circumspicere febris naturam remittentem, in sudores vergentem, iisque satis infirmatam (§. 69.). Tussis quidem vel deficit vel pervicax esse potest, sed sputa nunquam satis copiosa sunt, neque purulenti aliquid ostendunt: tutior salus e sudoribus et urina critica speranda. *)

*) Ὅσαι δὲ πλευρίτιδες διὰ τὴν τῶν ἔξωθεν μυῶν γίνονται φλεγμονὴν, αἵτινες οὐδὲ κυρίως εἰσὶ πλευρίτιδες, μετὰ τοῦ

Quae dum impediuntur, vel abscedere ſolet aliquid in nobilia organa, ut inſania et animi deliquiis immorirentur, vel, interceptis omnino excretionibus, colligi intus aquoſus latex. Frequenter enim viſus eſt hydrothorax eiusmodi rheumatiſmos ſequi. Quodſi ipſa inflammatione exſtinguerentur aegri, inventa eſt antica pulmonum pars gelatina aut lympha rubicunda tecta, utique ad glandulas bronchiales (*Penada in Weigels ital. Bibl.* III. 2. p. 155.).

II. *Pneumonia bilioſa.*

249.

Citra eam bilioſorum ſymptomatum acceſſionem ad pneumoniam, quam ſupra deſcripſimus (§. 240.), compoſitio omnino occurrit cum febre bilioſa populariter regnante (§. 134.). Quod dum cognoſcitur, dum ſtatim ab initio adſunt turgor praecordiorum, faſtidium ciborum, ſapor amarus, lingua flavida aut ſordida, ſi vomitus bilioſus et iocinoris dolores, neceſſe eſt hanc ſtatuas compoſitionem.

Id tamen ſingulare habet haec compoſitio, cum ſordibus inflammatio cieatur, febrem plerumque doloremque etiam eſſe mitiores. *) Illa enim ſemet remittere ſolet et typum ſervare tertianarium, hic raro augetur tuſſi et ſpiritibus ductis. Interdum decumbere in utrumque latus ſine negotio aegri poſſunt. Pulſus ſunt molliores et pleniores quam in vulgari ſpecie. Sputa ſunt glutinoſa, bilioſa, tena-

μήτε βήττειν, μήτε πτύειν, μήτε σκληρὸν εἶναι τὸν σφυγμὸν, ἢν τὶς τῇ χειρὶ ψαύσῃ τοῦ πεπονθότος τόπου, ἀλγοῦσι. Paull. Aegin. 3, 33.

*) Ἡ μὲν χολώδης ἠπιωτέρη, ἢν μὴ ῥήγματα ἔχῃ ὁ κάμνων. Hipp. morb. III. 493.

cia: urina etiam flava, vitellina, e qua, quod desidit, lateritium est. A sputis minus salutis sperandum quam a vomitu levante, alvo etiam cita, qua biliosa cocta eiiciuntur, ab aurigine etiam, quae septima die iudicat morbum, dum praecesserunt indicia in pulsibus et urina.

III. *Pneumonia nervosa.*

250.

Ad typhum accedere inflammationem, ex ipso febris illius ingenio exponendum est (§. 88. 93.). Arduum tamen est et summi momenti negotium rite dignoscendae huius compositionis, quippe cum vel in simplici pectoris inflammatione vel in aliis formis haud rara sint symptomata vel virium iacturam vel nervorum adfectiones prodentia. Id tamen ante omnia tenendum, quod epidemici characteris cognitio viam optime muniat ad errores depellendos et discrimen huius compositionis statuendum. Dein reliquae caussae circumspiciendae sunt, quae vires debilitare valent et pulmonum praesertim vitium id contrahere, ut sentiendi facultas nimis augeatur, minuta ipsa efficacia. Symptomatum quidem ratio habenda est, sed cautissime, ne specie eorum decipiamur. Sentiunt aegri protinus ab initio languorem virium eamque animi abiectionem ut pessima quaeque extimescant: accedunt sensuum hallucinationes ipsumque delirium, quod vel continuum est vel in lethargum abit: febre haud satis valida, neque aestu adeo continuo, neque siti adeo valida, neque pulsibus pariter concitatis durisque ac in vulgari pneumonia accidere solet. Dolores nec acerbissimi sunt nec pervicaces, sed locum vel mutant, vel solum ponderis sensum adferunt. Maxime vero vigent oppressio pectoris, anxietas incredibilis et

ſpiritus ea difficultas, ut ſtrangulationem metuant. Vultus aegri haud eo rubore ſuffuſus, quem in legitima pectoris inflammatione obſervamus, ſed vel pallidus, genis ſolis rubentibus, vel triſtis, torvus, distortus: oculorum acies minuta: urina vel turbida et lutoſa, vel ſeroſa et aquoſa. Vena forte ſecta ſanguis mittitur vel floridus, vel corio molli, ſanioſo, pultaceo tectus. Quanquam levamen nonnunquam nullum adferat ſanguinis miſſio, cavendum tamen, ne ſpecie levaminis, quod liberata ad tempus organa nobilia ſequitur, decipiamur. In variis enim morbis, a debilitate ortis, detractio ſtimulorum ad tempus ſaltem iuvat.

251.

Variae ſunt huius varietatis formae, quas paullo uberius exponendas eſſe duco.

Et primo quidem eſt *pneumonia notha*, quam Hippocraticus ille auctor πλευρίτιδα ἐν νώτῳ (*Hipp. de morb.* III. 493.) vocat. Senibus maxime infeſta, per frigus hyemale oriri et rheumaticae nonnunquam varietas eſſe videtur. Etenim fallaci lenitate dolorum rheumaticorum initio fucum facere ſolet: pectus oppreſſum, tuſſiculam, levem dolorem et pondus quoddam aeger ſentit; defetiſcitur quovis motu, horripilationibus vexatur et blando ſatis calore, pulſibus ſimul haud ſatis concitatis, ſed exilibus, valde irregularibus. Interea creſcit per noctes inquietas, anxietas et anhelitus, gliſcit frequentia pulſuum, augetur virium languor: tuſſicula utplurimum arida eſt, aut mucum quidem educit, ſed ſine ullo levamine aut fructu. Dolores, ſi qui adſunt, vel ſterni regionem vel potiſſimum ſpinam obſident, thoracis motus indies magis opprimitur, anima deficitur aeger et ſoporatur, facie ſemper pallida, vultu torvo et diſtorto. Denique repente

ſtertere, anhelare, animam agere, ſubitoque exſtingui. Cadavere ſecto pulmones cruore farcti, iocinoris duritiem prae ſe ferunt, undequaque pleurae adhaerent. Quodſi epidemicus fuerit morbus, catarrho epidemico (§. 59.) adnumerandus eſſe videtur.

252.

Alia eſt forma *pneumoniae nervoſae acutae*, quae, nulli aetati parcens, nulli anni tempori familiaris, populariter graſſari conſueſcit. Subiecta eſt febri nervoſae, ad cuius initium aut decurſum accedit, anxietate incredibili, pectoris oppreſſione, doloribus haud ſatis vehementibus, aeſtu inteſtino flagrante, ſpirituum difficultate ſumma, pulſibus quidem frequentiſſimis, ſed molliusculis, exilibus, debilibus, tuſſi vel ſicca vel humida, neutiquam levante. Summi momenti eſt virium iactura, quae vel querelis aegri, vel pulſibus et oculorum acie imminuta, voce debili, animi deliquiis frequentibus et ſudoribus frigidiusculis, viſcidis cognoſcitur. Febris haud ardens eſt, ſed mitis aut πλάνης omnino et ἄτακτος. Sanguis quidem interdum e naribus ſtillat, nullo tamen levamine, neque detractio e vena ullum emolumentum adfert, quin detrimenta plura: namque ilico ſolet anima defici, nervorum diſtentionibus et veſania corripi: ſanguinisque miſſi indoles ea eſt, quam e ſeceſſu particularum faciliori propter vaſorum inertiam expoſuimus (*path. gen.* §. 91.). Lingua aſpera eſſe ſolet et tremula: vomitu nonnunquam irrito torquetur aeger, nonnunquam alvo cita. Sed circumſpectiſſime conſideranda pectoris oppreſſio, tuſſicula haud levans, cum iactura virium indies gliſcente. Mors noviſſime repentina a ſuffocatione, cum ſtertoribus et animi deliquiis accedit.

253.

Huic quoque formae accenſere audeo pectoris inflammationem e typho putrido ortam, qualem comperimus peſtilentibus variis morbis, praeſertim atrae illi morti, 1348 — 1350 Europam vaſtanti, adiunctam fuiſſe. Popularis morbi ingenium, quo ab exordio vires franguntur, aeſtus oritur mordax, temulentia capitis, halitus teter ex ore, lingua fuſca et ſordida, urina turbida *) et faſtidium carnium, cupiditas vero vini et fructuum acidorum, quo veſaniae et anxietas gignuntur, iungitur oppreſſione pectoris, doloribus haud atrocibus, ſed magis obtuſis, tuſſicula irrita, ſputis cruentis et ſanguinis curſu e naribus. **) Sitis exſtingui fere neſcia cum aeſtu inteſtino flagrantiſſimo, vigiliae perpetuae aut ſopores cum veſania alternantes vexant aegrum per aliquot dies, donec vibices accedant et anthraces, bubones etiam flaccidi, quibus exitium nunciatur. ***) Mira eſt in hac maligna pneumoniae forma contradictio ſymptomatum. Cum dolore enim ſatis atroci interdum mollis pulſus et tardior iuſto (*Galen. cauſſ. pulſ.* 4. 12.), cum oppreſſione ſumma pectoris febris tamen levis malignitatem portendunt (*path. gen.* §. 44.).

IV. *Pneumonia lenta.*

254.

Diuturna pulmonum inflammatio frequentiſſime exercet homines mala thoracis conformatione

*) Οἷσιν ἐν περιπλευμονίῃ οὖρα παχέα ἐν ἀρχῇ — θανάσιμον. Coac. 415.

**) Αἱματῶδες λίαν τὸ πτύελον ἢ πέλιον εὐθέως ἐν ἀρχῇ, κινδυνῶδες. Coac. 390.

***) Cf. Cantacuzen. hiſt. lib. 4. c. 8.

laborantes aut gibberos: dein eos, qui catarrho diuturno vexati (§. 56.) aut superstites e febre intermittente sunt, (§. 33. e.): postremo et eos opifices, qui in aëre corrupto aut pulvereo degunt, velut lapicidas, marmorum sculptores, molitores, caementarios fabros et qui comam calamistris ornant et pulvere amylaceo. Utplurimum catarrhus diuturnus, pertinax praegressus est, pectus perpetuo opprimitur et angitur, utique si scalas aut montes ascensurus est, dolores queritur haud perpetuos, sed tamen eumdem fere locum occupantes, tussim matutinam, aridam aut mucosam, nullo modo levantem. Somnus turbatur febricula vaga, horrores adferens et pulsus concitatos, duriusculos. Languent vires, pallet vultus, ni rubor fugax genarum post pastum accedat. Tali facie indutus morbus per plures hebdomades, imo menses moratur, donec in labem pulmonum et phthisin abeat. Dum haec adest, recurrunt facillime inflammationes symptomaticae, floridam sic dictam consumtionem prae se ferentes, de quibus infra amplius praecipietur.

V. *Pleurae inflammatio.*

255.

Vera pleurae inflammatio, quam Diocles proprie pleuritidem appellavit, rarior est morbus. Solent quidem, ubicunque dolores pungentes sunt et pulsus durus et ἐμπρίων seu serratus, pleurae inflammationem statuere, sed quantillo iure, patet e Morgagnii et Tissoti, Stollii etiam et Portalii sectionibus, qui, ubi haec adfuerant symptomata, pulmones inflammatos, salva pleura, vel hanc etiam obductam pure aut gelatina pulmonis adfecti repererunt; abrasa vero pleura integra semet repraesentavit (*Morgagni ep.* 20. n. 62.).

Pleura ſi ſola inflammatur, praeſto ſunt omnino dolores vel pungentes vel obtuſi etiam, decubitus difficilis in alterutro vel in utroque latere, aeſtus etiam inteſtinus, pulſus duri et celeres, ſpirituum ſumma difficultas, utique ſi ſpiritus ducitur et pleura panditur (*Musgrave Gulſton. lectures*, p. 40. *Morgagni ep.* 21.). Sed ſputa ulla neque Morgagnius neque alii animadverterunt: tuſſim quoque aridam nec moleſtiſſimam Zeviani (*della vera pleuritide*, p. 30.). Solvitur morbus ſolis ſudoribus et critica urina (*Petr. Camper in Samml. für prakt. Aerzte*, XVIII. 90.). Interdum etiam mictus cruentus obſervatus eſt, quem ex azygae venae, quae pleurae providet, ortu e vena cava inferiore, Teſta explicat (*von Krankh. d. Herzens*, p. 56.).

Cum frequenter in cadaveribus, ubi praeter ſpirituum difficultatem aeger nil conqueſtus erat, pleuram videamus inſpiſſatam cum vaſis turgidis et coalitam cum pulmonibus, occultam etiam eſſe atque citra dolores haec aegritudo neceſſe eſt (*Baillie in Samml. für prakt. Aerzte*, XX. 342.).

CAPUT VII.

DE CORDIS VICINARUMQUE PARTIUM INFLAMMATIONE.

A. *Cordis inflammatio acuta.*

256.

Hippocratici cuiusdam auctoris monitum: obſcuriſſimos morbos et periculoſiſſimos opinione magis quam arte iudicari, etſi in his plurimum imperitiae

peritia praeſtet, *) de cordis et partium, quae iuxta ſunt, adfectibus praeprimis valet; fatentibus, qui in his dignoſcendis malis toti erant et ſummi viri, Hippol. Albertino, Morgagnio, Corviſarto, Teſta, Portalio, Kreyſigio et Duncanio. Quemadmodum enim non rarum eſt, unum alterumve deficere ſignum eorum, quae vulgo praedicantur, ita exempla exſtant graviſſimorum cordis adfectuum, nullis fere notis dignoſcendorum.

Acuta autem cordis inflammatio paullo melius ceteris valetudinibus cognoſcitur. Dolor pungens, pertinax, angens, ſub ſterno aut ad laevam papillam perceptus, ſive ponderis ſenſus, quaſi ſaxum ingens cordi incumberet, cum ardore inteſtino immani, palmaria ſunt ſymptomata. Quibus accedit cordis is perverſus ac concitatus motus, ut iugiter contremiſcere ac circumvolvi videatur: pulſus irregulares, creberrimi aut intermittentes ſunt, ſiniſtri lateris magis inaequales quam dextri, rarius naturales. Febris eſt vel ardentiſſima, rigore orſa, in animi deliquia frequentia, algorem extremarum partium et nervorum diſtentiones abiens; vel remittens ac per circuitus ſymptomata exaſperans. Oppreſſio ea pectoris ac ſpirituum difficultas adeſt, ut dorſo incumbere nequeat aeger, ſed vel pronus ſedere vel laevo lateri inniti cogatur.

Accedunt, quae magis fortuita ſunt: vomitus porraceus et convulſivus, praecordiorum palpitatio, meteoriſmus, ſingultus et hygrophobia, utique vero anginoſi adfectus, ſub quibus latere nonnunquam cordis aegritudo obſervata eſt (*Teſta von Krankh. des Herzens*, 238.). Neque habitus ſatis

*) Hipp. de flat. 295. Περὶ τῶν ἀφανεστάτων καὶ χαλεποτάτων νουσημάτων δόξῃ μᾶλλον ἢ τέχνῃ κρίνεται. διαφέρει δὲ πλεῖστον ἐν αὐτέοισι ἡ πείρη τῆς ἀπειρίης.

conſtans eſt: modo enim facies inflata, vultus velut furibundi, oculi truces, genae lividae: modo pallens, triſtis vultus, oculi acies imminuta et ſomnolentia hanc aegritudinem comitantur.

B. *Cordis inflammatio diutina.*

257.

Multo difficilior cognitu eſt lenta cordis conſumtio inflammatione ſtipata. Accidit in iis, qui malam thoracis conformationem habent, in quibus ratio vaſorum ad cor haud aequabilis eſt, qui diu iam ſanguinis fluxibus, varicibus ſive aneuryſmatibus laborarunt, aut catarrhis pervicacibus et exanthematibus diuturnis correpti ſunt. Hi ita morbo occupantur, ut, a coryza et tuſſi pertinace orſus, febrem moliatur irregularem cum ardore inteſtino, cum cordis tremulo motu, qui interdum non ſueto loco, ſed vel in praecordiis vel ad iugula percipitur, quique a Corviſarto adeo validus obſervatus fuit, ut ſtrepitum, admota aure, audire potuerit. Spirituum ea eſt difficultas, ut nonniſi proni ſedere poſſint: interdum vero ſine ulla moleſtia id officium peragitur. Pulſus plerumque ſpaſtici ſunt et irregulares, interdum tamen nullam patiuntur abnormitatem: neque quidquam queri nonnullos aegros meminimus, niſi languorem cum ponderis ſenſu cordi incumbentis, ſudores etiam matutinos adeo diffuſos, ut corpus iis colliqueſcere videretur. Acceſſit interdum bulimus ſingularis, vultusque verſus finem morbi ea commutatio, ut liveant genae, oculi promineant, mandibulae producantur et frons corrugetur. Ad haec nonnunquam animi deſponſio, vitae taedium, ut mortem ſibi conſciſcere cupiant: hydropes poſtremo et oedemata cum ſphaceloſis maculis per corpus ſparſis. Interdum fallacia ſym-

ptomata verminofa: nonnunquam oculi alterutrius inflammatio et ulceratio accedit. Mors utplurimum repentina, vel e rupto corde vel alio modo fanguinis curfu intercepto (*Duncan in Edinb. med. and furg. journ. vol.* 12. p. 43 — 71.).

Cadaveribus fectis cordis fuperficies ulcerata, vel coalita cum pericardio, vel maculis albis obfita, aut filamentis pilisque hifpida, aut velamento gelatinofo cincta: fubftantia flaccida, marcida, exefa; enorme etiam cor aut macie confectum: valvulae vaforum maiorum offeae, infulae offeae per aortae parietes: pericardium fanguine vel fero plenum, incraffatum, vafis fanguiferis copiofiffimis, cera rubra velut iniectis refertum aut ipfum fanie arrofum reperitur (*Kreyfig's Krankh. des Herzens*, vol. 2. p. 73 — 115.).

C. *Magnorum vaforum inflammationes.*

258.

Abftrufiffima eft inflammatae aortae aut venae cavae diagnofis; plerumque tamen cordis ac pericardii inflammationem et trunci vaforum participant. Interdum aortae inflammatio feorfim obfervata fuit; orta e catarrhis pertinacibus et rheumatifmis, ut confortio membranae mucofae hunc progreffum inflammationis demonftret (*Tefta* 209. *Cf.* §. 147.); aut ex exanthematibus retropulfis, e blennorrhoea genitalium etiam diutina. Praefto funt certae notae fere nullae; licet oppreffio pectoris fpirandique fumma difficultas, fi cum tuffi pertinaciffima, irrita, arida et convulfiva, fi cum doloribus pulfatoriis dorfi et rofionis fenfu iungerentur, fufpicionem huius aegritudinis moverint (*Morgagni ep.* 23. n. 4., 44. n. 3.).

Venae cavae inflammationem Aretaeus (*cauſſ. acut.* 2, 8.) primus graphice delineavit, pauci poſt eum obſervarunt. Dolores dorſi acerbi, utplurimum dextrum latus ſimul occupantes; ardor intolerabilis inteſtinus; pulſus creberrimi, concitati; ſitis intenſiſſima; extremarum partium algor; pulſatio in iliis et epigaſtrio; animi ſtupor aut dementia; tandem gangraenae inteſtinae ſigna tanquam notae abſtruſi morbi indicantur (*Teſta* 224.).

D. *Succeſſiones.*

259.

Reſolutione raro terminatur cordis inflammatio: utique ſalubris is exitus ſperandus eſt, cum levis eſt aegritudo ac ſine valida diſpoſitione, ſine mala thoracis conformatione orta. Bangio (*diar. noſocom. Hafn.* 2, 210.) et Trecourtio viſa eſt poſt largam venae ſectionem profuſis ſudoribus in ſanitatem abire.

Multifaria eſt ſucceſſio, quam transſudatio molitur. Maculae albae, quibus cor conſitum deprehenditur; pili etiam, quibus hiſpidum redditur, aut ſtratum gelatinoſum, quo ſuperficies obducitur, ſequelae transſudatae lymphae vulgares ſunt. Coalitus cordis cum pericardio, nullis ſaepe ſymptomatibus, niſi oppreſſione pectoris et angoribus perpetuis, ſtipatus, frequenter ſequiter leviorem inflammationem. Qui coalitus dum incipit, tenſionem violentam efficere viſus eſt, a ligamentis ortam, quae cor cum pericardio iungerent. Anhelitus etiam et palpitatio cordis cum ſpirandi ſumma difficultate adſunt, decubitu in dorſum magnopere aucta. Vultum habere aliquid peregrini, quod angores inteſtinos exprimit, Corviſartum experientia docuit. Tandem pulſus intermittere aut plane deficere,

ficere, aeger quasi exanimis linqui et postremo strangulari consuescit.

Colluviem serosam intra pericardium in ulterioribus ponemus.

Haud inepte sequelis huius aegritudinis a Testa adnumerantur et enormitas cordis et parvitas praeternaturalis: illa propter impetum, quo sanguis in vasa capillaria irruere pergit, haec ob consumtionem, quae diuturnam inflammationem visceris huius excepit. Quodsi enim enorme cor simul villosum et tuberculis ulceratis consitum repertum est, probabile fit, inflammationem diutinam praecessisse (*Cf. path. gen.* §. 206.). Ossearum quoque insularum in aortae tunicis frequentium, osteogeneseos praeternaturalis valvularum ortus ex oxydatione inflammationem sequente exponendus est (*path. gen.* §. 110.). Quomodo cor consumatur inflammatione, patet praeprimis ex observatione Testae, qui mulieris meminit, dolore sub papilla sinistra, ponderis ingentis cordi incumbentis sensu, tussi violenta, difficultate spirandi vexatae dorsoque incumbere nesciae. Pulsus minimi, irregulares, vix percipiendi; pedes tumidi: quodvis conamen in somnum abeundi strangulationem minari, tandem nervos distendi, oculi caligare, aegra soporari, animam agere. Post mortem secto cadavere colluvies pectoris aderat purulenta, qua et pulmo dexter et costae eius lateris exesae, cor autem consumtum fere erat et aorta coarctata (*Testa* 550. *Cf.* §. 138.).

Nec rara demum sunt ulcera cordis inflammationem diuturnam comitantia: utique si ex ulceribus externarum partium praepostera curatione exsiccatis nascerentur. Mirabili naturae patientia ad hanc labem vita duratur, ut per annos integros trahere aegrum possit (*Senac du coeur*, 4, 7.). Motus quidem cordis perversus, tremebunda palpitatio, cum

doloris rodentis ſenſu in eo viſcere, angores perpetui, animi deliquia, ſpirandi ea difficultas ut aegerrime dorſo incumbat, pulſuum intermiſſio et irregularitas cum macie corporis et oedematibus notantur, velut indicia. Neque tamen deſunt exempla latentium ulcerum, quae praeter anxietatem quandoque recurrentem haud inſignes moleſtias produxerunt (*Cf. Penada in Weigels ital. Bibl.* III. 1. p. 100.).

CAPUT VIII.

DE DIAPHRAGMATIS INFLAMMATIONE.

260.

Rarius ſolitaria haec aegritudo, plerumque ad pulmonum inflammationes aut ventriculi accedit, nonnunquam etiam ad phthiſin pulmonalem, cum ad extrema ventum eſſet, ſemet adiungere viſa eſt. Seorſim e rheumatiſmo exiſtere ſolet, qui cum velamenta muſculorum fibroſa occupat et hoc organon muſculoſo-fibroſum adgredi conſueſcit. Nonnunquam et alii cutanei morbi, male curati aut maturius iuſto exſiccati, occaſionem praebent.

Indicio eſt dolor transverſum epigaſtrium et ipſa ilia occupans, conſtringens, acutiſſimus, ardentiſſimus, quolibet motu corporis, quavis ſpiratione, quocunque loquendi conatu auctus. Spiratio fere ſpaſmis intercipitur: hinc ſingultibus adſiduis vexatur. Nec deglutiri poſſunt cibi, propter diaphragmatis lacertos validos, ſphincteris ad inſtar oeſophagum conſtringentes: unde, dum levis eſt morbus, ſtrepitu quodam reſonante cibi in ventriculum detruduntur, dum gravior eſt, omnis omnino deglutiendi facultas tollitur: accedentibus aquae et potuum averſatione, graviſſimisque pharyngis conſtrictionibus.

Praecordia tenſa adeoque patibilia ſunt, ut ne ullum quidem tactum ferant citra dolores atroces et vultus distorſionem ſpaſticam. Haec, riſui ſardoo ſimilis, perpetuo fere morbum comitatur. Palpitat nonnunquam regio praecordiorum, ob musculorum convulſiones: aut hactenus intro verſa eſt ut etiam pugnum poſſis imponere.

Febris eſt validiſſima, calor continuus ardentiſſimus, pulſus creberrimi, duri et ſpaſtici; membra convelluntur et algent: vomitu frequenti irrito, convulſivo, porraceo cruciatur aeger, accedente interdum amentia aut ipſo furore, nonnunquam etiam deſipientia miti.

His ſymptomatibus indies graveſcentibus, poſt paucorum dierum ſpatium mors accedit ex animi deliquiis et aliis gangraenae notis (*Iſenflamm prakt. Anm. über die Muskeln*, §. 162.).

261.

Neque tamen deſunt exempla aliarum ſucceſſionum. Coalitus diaphragmatis cum hepate et pulmonibus vulgares ſunt, neque, praeter ſpirandi quamdam difficultatem, aliae moleſtiae inde gigni videntur. Incraſſatum id organon aut cartilagineum aut oſſeas inſulas varii invenerunt (*Voigtel's path. Anat.* 2. 201.). Ulcera denique haud rara ſunt, vel e pulmonum tabe et empyemate orta, vel e lenta diaphragmatis inflammatione, qualia Meckelius in furibundo invenit (*Mém. de l'acad. de Berlin*, 1764. p. 88.).

CAPUT IX.
DE IOCINORIS INFLAMMATIONE.

A. *Hepatitis acuta.*

262.

Abrogata est Fr. Hoffmanni sententia de raritate huius morbi, saepius commutati cum febribus biliosis et ipsis pulmonum inflammationibus. Illis enim similis est propter vomitus alvique deiectiones biliosas atque auriginem, maxime vero pleuritidi biliosae ob dolores e regione hepatis ad pectoris latera protensos (§. 249.). Suis tamen et peculiaribus indiciis proditur et haec aegritudo, dum praeprimis popularis morbi et caussarum praegressarum ratio habetur. Etenim aestati et calidae tempestati familiaris esse consuescit (*path. gen.* §. 128.), quod minus ex adipis colliquatione quam ex aestus vi incitante in organa secretioni dicata exponendum est. Ita quoque potuum spirituosorum abusus agricolis et messoribus saepenumero hunc morbum contrahit, cum iis hepatis functiones perverti docuerimus (*path. gen.* §. 147.).

263.

Ut signa huius morbi ordine proponantur, protinus consilium transferendum est ad doloris sedem, quae dextrum hypochondrium, ad costas spurias, ad ilia et ad epigastrium medium complectitur. Interdum haec regio vehementer dolet et tumet, ut quovis conatu spiritus ducendi, quovis corporis motu ingravescat; nonnunquam adeo obscurus est dolor atque obtusus, ut cum tumore nonnisi tactu et dum alte spirat aeger, animadvertatur. Necessaria igitur est solertissima ilium et locorum, quae circa costas spurias dextri lateris sunt, contrectatio et pervestigatio, ut tum dolorem, tum sensum acutiorem, tum de-

nique tenſam indolem eorum percipiamus. Saepius oportet aegrum iubere, ut, decubitu ſupino mutato in ſeſſionem aut ſtationem, loca ea magis tenſa tactui exhibeat. Dolores utplurimum augentur, cum ſiniſtro lateri incumbit aeger, ob tenſionem ligamentorum: melius fert dolores, dextro lateri incumbens: interdum aliter liberius ſpiritus ducere nequit, quam dum erectus aut ſemipronus ſedet. Denique dolores progrediuntur ad pectoris latus, ad humerum dextrum, ubi fugaces pungentesque ſentiuntur: nonnunquam ſedent in rene dextro: transeunt etiam in ſuram dextram, quae cum brachio dextro interdum ſtupere ſolet et torpere. Non rarum poſtremo eſt, dum morbus ingraveſcit, ſiniſtrum epigaſtrium, ipſumque adeo lienem participari doloribus, ſilentibus cum imminuto morbo.

Super dolorem ſpirituum difficultas notanda eſt. Haec maxime ſub ſenſus cadit, dum aſpiratur aër; obſtaculum enim ſentitur in diaphragmate et viſceribus ſub eo ſitis. Nunquam ſine dolore acerbo ſternutare valet aeger. Tuſſi arida, clangoſa vexatur, quae manifeſto ſedem in hepate incitato et tumido habet. Singultus etiam accedere ſolet, *) et anxietas incredibilis e parte adfecta oriens. Hygrophobiam accedentem ſemel obſervavit Portalius (*cours d'anat. méd.* V. 500.).

264.

Functiones hepatis perverſae cognoſcuntur e faſtidio ciborum, conatibus perpetuis ad vomendum, ructibus amaris, plenitudinis et ponderis ſenſu in praecordiis, e lingua ſordida, ſapore oris amaro, ſiti valida, urina etiam turbida, crocea, e qua, quod ſubſidit, laterarium eſt, alvi denique obſtipatione aut deiectionibus bilioſis. Accedit aurigo (*Aph.* 4, 64.),

*) *Λύγξ ἥπατι φθεγμαίνοντι ἐπιγίνεται.* Aph. 5, 58.

aut color ſaltem flavicundus angulorum oris, albugineae oculi et ambitus malarum.

Febris eſt vel continens et ardens, rigore orſa; vel horroribus inchoans, parumper ſemet remittens, aeſtu indies inteſtino aucto. Pulſus duriusculi ſunt, irregulares, creberrimi. Vigiliis, angoribus, animi deſponſione et deliquiis torquetur, quibus virium iactura, vox debilis et oculorum acies imminuta accedere ſolet.

265.

Differt quadantenus hepatitis, *tropicis* regionibus familiaris. Haec enim initio larvam febris vulgaris remittentis induens, mox iecur maxime adficiens dysenteriae forma incedere ſolet (§. 411. 415.). Dolor ardens ſub coſtis ſpuriis dextri lateris, nonnunquam in ipſis praecordiis, progreditur ad iugulum et ſcapulam eius lateris, brachii motum difficilem reddit: aegri queruntur faſtidium, oppreſſionem ventriculi et pectoris, ſpirandi difficultatem, utique ſi in adverſum latus ſe vertunt: ut ingraveſcit morbus, aurigine corripi aut livore cutis ſolet. Interdum accidit reducibus in patriam, ut, dum navi vehuntur, citra febrem, venter tumeſcat, ſpiritus intercipiantur, vertigines angoreſque et ipſa animi deliquia quemlibet corporis motum excipiant. Subito exſtincti cadaver iecur monſtrat valde tumidum aut ulcere exeſum.

Nonnunquam ita inchoat aegritudo, ut absque hepatis adfectibus, pubis regio doleat, urina ſpaſmis intercipiatur et teneſmus cum frequenti deſidendi cupiditate, totius etiam ventris ſenſu acutiſſimo, accedat: ſenſis interdum doloribus ad articulum humeri. Quo frequentiores deſidendi conatus, eo magis id, quod eiicitur, aquam refert, eo dolentior fit venter et tumidior; eo maior virium iactura cum tre-

mulis pulfibus et *μειούροις*; eo copiofior fudor frigidiusculus; eo magis cruenta lingua et fplendida. Interimitur aeger a quarto die ad vigefimum primum. Sectum cadaver exhibet inteftina lympha gelatinofa obducta, coalita, tunicam villofam tumidam ulceratamque, hepar ingens, decolor, fparfis per totam fubftantiam abfcelfibus duris, albidis, pure craffo fcatentibus. Itaque fpecies dysenteriae et celerrimus in dysenteriam transitus hanc hepatitidis varietatem a noftra diftinguit.

Non raro cholerae fpeciem prae fe fert, repente fumma virium iactura, vertigine, tumoribus, faftidio, fpirandi difficultate et fingultibus aegrum corripiens (§. 419.). Aeftus mox inteftinus ingravefcere, bilis corrupta continuo vomitu iuxta ac alvo excuti, lingua fordere, aegrum adfidua inquietudo capitis lumborumque dolores et fitis vehementiffima torquere folent. Tota cutis rubefcit, pulfus eft plenus et creberrimus, accedunt deliria et nervorum distentiones, donec per fudores calidos febris decrefcat, fuperftitibus capitis lumborumque doloribus et ciborum faftidio. Sed recurrit febris cum exafperatis fymptomatibus: id, quod vomitu eiicitur, album effe et cretae aut calci fimile confuefcit: cum aeftu validiori deliria ingravefcunt, halitus ex ore ardet ac foetet; lingua, oris ambitus et dentes fordibus nigrefcentibus obducuntur. Tandem per tertiam morbi acceffionem id quod eiicitur, teterrimé foetet, totum os nigrefcit, lingua tumet, vox deficit, aeger foporatur, extrema algent, facies fit Hippocratica, animam efflant aegri, praegreffis fignis fphaceli inteftini.

Populariter graffatur morbus ad Gangis ripas, maxime dum alveus late redundat, et cum Indi, carnibus haud adfueti, iis vefcuntur (*Fürftenau et Paxmann in Haller disf. pract.* vol. VI. p. 755.). Bilis

corruptiſſimae adeo copioſae deiectiones abundansque hactenus vomitus, ut animam agere ſaepe poſt aliquot horas videantur, extremae ſaltem algeant, internae partes ardeant et animo frequenter linquantur. Salubres maculae ad nares, cum quibus ſanguis e naribus fluit.

Alieniſſimam formam in inſula Grenada, pluvia maxime tempeſtate, obſervavit Chiſholmius. Contagioſa haec epidemia doloribus quidem in ſcrobiculo cordis inchoavit et tumore hypochondrii utriusque ſatis tenſo: dolores etiam ad humerum utrumque procurrere et tuſſim aridam clangoſam producere ſolebant. Sed nulla ſitis, nulla aurigo, neque pulſus initio frequentior, licet poſt aliquot dies concitatiſſimus fieret. Mox capitis dolores, vertigines et ſopores accedere, facies ruſo aut cupreo colore tingi, oculorum acies hebeſcere, demum aeger quaſi exanimis et attonitus linqui ſolebat. Quod vero maxime mirum eſt, contagioſam naturam exploratam habent medici (*Medic. Comment. Edinb. Dec.* II. *B.* I. p. 261.).

Quamvis haud mediocris adfinitas huius aegritudinis cum febre flava tropica palam fit, huius tamen adeo peculiaria ſunt ſymptomata, ut intentior hepatitidis tropica gradus haberi debeat. Quod et in noſtris quandoque regionibus aliena haec hepatitidis forma occurrat, exemplis probatur a Fiſchero et Külbelio in ditione Pegavienſi (*Haller disſ. pract.* vol. V. p. 146.) et a Sarconio circa Neapolin 1764 obſervatis (*Geſch. neapol. Krankh.* I. §. 248.).

B. *Hepatitis chronica.*

266.

Vulgatiſſima eſt apud noſtrates et cognitu ſaepe perquam difficilis diutina huius morbi forma, quae potoribus infeſta, ad capitis laeſiones acce-

dere conſueſcit atque vel ulceribus eius viſceris vel tumoribus duris iuncta eſt. Lentiſſime incipit variis digeſtionis vitiis, ponderis ſenſu et tenſionis in regione epigaſtrica, flatibus copioſis, alvo dura, et ciborum cupiditate modo perverſa modo plane ſuppreſſa, lingua ſemper ſordida, capitis temulentia et pallore faciei. Neque per plures hebdomadas manifeſtus dolor percipitur, niſi, dum ſedet aut erectus altius aſpirat aeger, ſtudioſe regionem epigaſtricam et hypochondrii dextri perconteris. Tunc quidem tumorem invenies dolentem infra coſtas ſpurias aut in ipſis praecordiis, bene diſtinguendum a turgore ſordium, quippe qui vomitum duntaxat praecedens, illo finito ceſſat: diſtinguendum etiam ab eo tumore, quem pulmo dexter inflammatus efficit, quippe qui ſingularia pneumoniae ſymptomata adiuncta habet.

Ad haec citra febrem validam, quae vel mitiſſima eſſe vel nulla omnino ſolet, habitus pervertitur, facies pallet, livet; oculi incavantur, hebeſcunt, halone livido cinguntur; ſcapulae elatae cum brachiis extenuantur frequenterque ſtupent; pedes etiam marceſcunt, ſurae dolent, ſpontanea interdum ulcera in ſuris et malleolis naſcuntur, nullis artis praeſidiis debellanda, niſi quae adverſus iocinoris labem efficacia ſunt. Cetero vomunt frequenter, utique ieiuni, atque vel bilem corruptam, vel cruorem etiam atrum aut laticem aquoſum, qui ſuccus gaſtricus eſt. Saporem queruntur amarum, ſaepius etiam recurrentes cardialgias. Si alvus ſolvitur, dura ſunt quae eiiciuntur, decolora aut albeſcentia. Urina etiam turbida eſt, lutea aut bilioſa. Tuſſi vexantur peculiari, arida et clangoſa, quae dolores ilium et hypochondrii dextri auget. Spiratio ſemper difficilis eſt, maxime dum ſcalas adſcenderit aeger aut montes. Siniſtro late-

ri incumbere nequit: interdum etiam eius ipsius lateris musculi soli agunt, dum spiritus ducuntur, dextri lateris fere immobiles sunt. Non rarae sunt haemorrhoïdes, praeprimis coecae: fluxu enim hoc intercepto nonnunquam hepatis adfectiones diuturnae sequi visae sunt.

C. *Exitus.*

267.

Hepatitis acuta resolutione terminatur, vel restituto haemorrhoïdum fluxu, vel sanguine e naribus stillante, aurigine etiam orta, post sudores copiosos calidos per totum corpus fusos atque cum pulsibus elatioribus, validis et molliusculis, pruritu denique universali. Observatum est, dolorem modicum lienis tumidiusculi, dum ad initium inflammationis huius accederet, avertere salubriter nimium sanguinis impetum in hepar irruentis; quod e mutuo utriusque visceris commercio declarandum est (*phys.* §. 144.). Interdum erysipelas ortum salubre fuit. Salubres insuper alvi deiectiones biliosae, urina lateritia ipseque vomitus, si ante decimum quartum diem existerent. Superesse tamen morbo debilitas hepatis et viscerum digestioni inservientium solet.

Praeterea haud rara, imo satis frequens est transsudatio lymphae gelatinaeque, praesertim dum lentior esset mora morbi. Coalescere solet hepar cum ventriculo, intestinis, diaphragmate, quo vitio levior duntaxat digestionis et motus peristaltici difficultas nascitur. Huc quoque pertinet colluvies aquosa, vel in duplicata peritonei hepar vestientis tunica, vel in sacco peculiari, hydatidibus constituto.

268.

Ulcera hepatis vulgatiſſima ſunt, atque vel hepatitidem lentam comitantur; vel repente nonnunquam capitis laeſiones excipiunt: praeſertim eas, quae nervorum adfectiones, ſopores, ſenſuum caliginem et nervorum reſolutiones pedisſequas habent. Itaque merito hunc conſenſum e mutuo ſecretionum commercio exponere poſſumus, cum in hepate pariter ac a nervis hydrogenes paretur (*phyſ.* §. 141.). Nonnunquam ſatis ſero ſolet aliquid in hepar abscedere, dum plaga capitis iam conſanuit. Tum vero ſubitaneus oritur ventris dolor, cum nauſea et vomitu bilioſo. Cupiditas ciborum perditum it: venter admodum inflari, facies livere, atque e plaga capitis iterum caro luxurians gigni aut ulcera ſinuoſa late diffundi ſolent.

Ulcera hepatis, vel ex hac vel ex alia cauſſa orta, convexum marginem lobi dextri fere occupare conſueſcunt, dolorem efficiunt pulſatorium cum horroribus e parte adfecta natis, ſpirandi difficultate conflictantur et tuſſi ſicca clangoſa, flatibus etiam copioſis, torminibus, murmuribus et alvo dura. Dolores queruntur in ſcapulis et pedibus: dextri brachii pedisque ſtupor et inflatio accedunt: vires musculorum infringuntur, ut perpetuo langueat aeger. Ponderis ſenſus, quem in dextro latere percipiunt, cum tumore ſaepe magno ac ſenſim increſcente eius regionis iunctus eſt. Ieiunus ſitim ſentit: lateri ſiniſtro incumbere nequit. Facies ſemper pallet et livet, aut luridum habet colorem. Icterus nonnunquam adeſt. Cutis eſt arida ac aſpera: corpus gradatim extenuatur, febre hectica adiuncta.

Per plures annos morari poteſt id ulcus, modo manifeſtius, modo obſcurius, ut intercapedines obſerventur, ubi levia tantummodo conqueritur aeger. Non rara ſunt ulcera eiusmodi, quae dolorem ſaltem

nullum, neque alia efficiunt ſymptomata neceſſaria, quibus dignoſci poſſint. Collectum pus viſum eſt velamento adeo firmo cingi, ut arrodere vicinas partes nequiret: tali igitur modo diu toleratur ulcus. Frequenter tamen omne id viſcus ita ſenſim ulcere latius ſerpente exeditur, ut totum parenchyma ſolvatur, ſuperſtitibus ſolis vaſis et ductibus biliferis.

Interdum accedit alvus fuſa, cum qua aquae copia cruentae excernitur. Tabes fere ſequitur cum ructibus perpetuis et flatibus, cum languore virium et artuum ſtupore. Rarius etiam purulentae deiectiones ſalubres fuerunt, ſi absceſſus recens natus forte in ductus biliferos evacuaretur (*Garnett in Medic. Comm. Edinb. Dec.* II. *B.* III, p. 30.; *Thiebault dans les annal. de médec. prat. de Montpell.* VII. *Août. n.* 3.; *Portal cours d'anat. méd.* V. 304.). Alioquin aegrum praecipitat, ſi ſanioſa per alvum ſecedunt, cum iam penitus emacuit aeger, cum rigores, ſopores et ſudatiunculae frigidae adiunguntur (*Coac.* 448.). Etiam in ventriculum poteſt ex duodeno ſanies venire, unde vomitu reiectam vidit Sibbern (*Samml. für prakt. Aerzte, B.* XIV. p. 124.).

Saepius accidit ulceris externa proruptio, tumeſcente hactenus latere dextro, ut nec ii incumbere poſſit, nec niſi ſemipronus ſedere. Tumor is plerumque proxime ſub coſtarum ſpuriarum marginibus haeret, ut cum veſicae felleae turgore aut colluvie aquoſa commitari poſſit. Sed ſi hoc adeſt, tumor multo magis circumſcriptus eſſe, ab initio fluctuare, nec dolere ſolet: dolet vero hic tumor, paullo latius extenditur, initio durus, dein fluctuat. Ubi grandior hepatis tumor, paullo inferius prorumpere poteſt, ſub arcu crurali, ad criſtam oſſis ilium aut in inguinibus. Palpitatio aut pulſatio in tumore externo obſervata, arteriarum, quae iuxta ſunt, e. g. epigaſtricae ad arcum cruralem, motui tribuenda.

Ut ulcus apertum eſt, ſinus oriuntur et fiſtulae ad viſcus primitus adfectum progredientes; effluit cum ſanie nonnunquam et bilis.

Quodſi ulcus iocinoris ita recluditur, ut vel in peritoneum vel in abdominis caveam ſanies effundatur, periculi plurimum habet nec ullam fere ſanationem admittit. Repente aliquid intus ruptum ſentitur, abdomen inflatur et tenditur, quaſi hydropica adfuerit colluvies; animi deliquia, ſudores frigidi accedunt, facies collabitur, ſubito exſtinguitur aeger.

Cum ulcus viam ſibi rodendo aperit per diaphragma, in pulmonum tabem ulceroſam vitium hepatis transire ſolet: ſeu ſub musculis intercoſtalibus tumorem fluctuantem prodit, nonnunquam adeo pulſantem, ut aneuryſmatis ſuſpicio naſcatur. Attamen arteriae, quae iuxta ſunt, ob minus volumen haudquaquam aneuryſmata patiuntur; unde haud ſine iure Larreyus e ſpaſtica adfectione velamentorum tumoris eam pulſationem repetit (*Denkwürdigk.* 153.). Cum vero ulcus cum lobo pulmonis dextri inferiori communionem habet, ſanies in ipſa bronchia abit et tuſſi tandem eiicitur.

Differt vero eventus, ſi citra proximum nexum, aliquid abscedit in pulmones, ut metaſtatica ulcera in his oriantur, ſicut et in ſuris ulcera naſcuntur ex ulceribus hepatis per metaſtaſin ortum ducentia.

269.

Satis vulgaris eſt hepatis durities ea, quam *ſcirrhum* nominamus, cum volumen viſceris potius imminutum eſt quam auctum, ut plane nequeat tactu explorari. Quod fieri pariter nequit, ſi lobus Spigelii adfectus eſt (*Portal cours d'anat. méd.* V. 276.). Digeſtionis vitia, flatus copioſi, icterus, tuſſis ari-

da et clangosa, post pastum exasperata, difficilis decubitus in alterutro latere, interdum vomitus cruentus; nonnunquam sola spirandi difficultas cum redeunte saepius vomitu irrito; urina lutosa, e qua, quod subsidit, lateres aemulatur; plerumque vero eadem humerorum elevatio, quam in ulceribus eius visceris observamus, symptomata sunt scirrhum hepatis comitantia, qui ob contractionem visceris manibus explorari nequit. Interdum tamen satis ingens fit tumor, maxime post febres intermittentes (§. 33. a.) iisdem symptomatibus stipatus. Cavendum vero, dum eiusmodi tumorem sub costis spuriis animadvertimus, ne semper primitus adfectum hepar credamus: etenim pulmonum suppuratio aut colluvies aquosa saepius cum diaphragmate hepar ita deprimit, ut tumor surgat similis (§. 240.).

Hi tumores frequentissime, cum stasibus abdominalibus et tardo sanguinis motu per venam portarum nexi, hominibus haemorrhoïdes passis infesti, circuitum etiam sanguinis per cor turbant, ut vitia huius organi ipsaque mors subitanea ex enormitate cordis cum Testa possit hepatis vitiis adscribi. Plerumque tamen, si partes quaedam aut lobi hepatis obduruerunt, diu toleratur id vitium citra functiones laesas; alioquin saepius sanguis e naribus stillare solet. Ubi grandior tumor est, vasorum absorbentium functione vitiata, hydrops accedit.

Id quod tumores et scirrhos hepatis constituit, vel vasa sunt cum parenchymate et cruore ipso obdurescentia; vel gelatina aut lympha coagulabilis, albida tubercula efficiens, et obiter adspecta adipis similitudinem habens; vel denique concrementa sunt biliosa, ad calculorum indolem accedentia. (Cf. *Farre's morbid anatomy of the liver.* London 1812. 1815. vol. 1. 2.)

270.

Sphacelo denique hepatitidem terminari, ſupra iam (§. 116.) exemplo febris flavae tropicae probavimus. Haud raro etiam in noſtratibus evenit, ut lobi ſinguli ſphacelo corrupti inveniantur (*Morgagni ep.* 34. n. 25.).

CAPUT X.

DE VENTRICULI INFLAMMATIONE.

271.

Ut huius nobilis organi inflammatio ab aliis rite dignoſcatur, neceſſe eſt protinus doloris locus et ingenium conſideretur. Altius paullo in praecordiis, paullo magis ſiniſtrorſum percipitur: adeo atrox eſt, pungens et lancinans, ut nec cibum ullum, nec potum, nec medicamenta, niſi blandiſſima fuerint, ſumere aut tenere, nec corpus vertere aut movere poſſit; praecordia inſuper adeo patibilia, ut nec leviſſimum quidem tactum ferant, tenſa ſimul ſunt et calidiſſima.

Ad haec vomitus vehementiſſimus, creberrimus, initio plane irritus, dein vero bilem acerrimam, praſinam eiiciens. Quidquid ſumſerit aeger, angoribus terrificis continuo reiicitur. Motus is perverſus, quo ſtomachus convellitur, et alia corripit organa; oeſophagus et gula ſpaſtice conſtringuntur, cum potuum averſatione, ſtrepitus ſaltem continuo auditur, dum aliquid propinatur. Sitis eſt ardentiſſima; plerumque ſingultus et veſicae ſpaſmus continuus, ut urinam libere mittere nequeat.

Febris adeſt vehementiſſima, rigore orſa, dein aeſtum continuum inteſtinum producens, cum algore extremarum partium, cum pulſibus duris, ſpaſti-

cis, irregularibus. Spirationes creberrimae, ſpaſmis interceptae; vox debilis, clangoſa: animo linquuntur: convelluntur interdum omnia membra: deſipit aeger aut furit: nonnunquam nervi reſolvuntur, ſopores accedunt cum ſenſuum hebetudine et oculorum acie penitus fracta. Tandem etiam icterus cum guſtatu amaro, ructibus ſimilibus, lingua ſordida, halitu oris tetro, et maculis lividis per corpus ſparſis accedunt.

272.

Arduum eſt ſane diſcrimen eius aegritudinis, utique dum tunicae externae ventriculi leviter inflammantur, aut dum pars quaedam duntaxat eius organi correpta eſt. Quod dum contingit, nec adeo feroces ſunt dolores, nec impotentia ea ventriculi, nec omnia, quae ſumta erant, protinus evomuntur. Sed ſuccurrunt diagnoſi angores perpetui praecordiorum, vomituritio crebra, virium iactura repentina, cum pulſuum exilitate et ſpaſtica indole. Auxiliatur maxime popularis ingenii cognitio. Id enim peculiare habent nonnullae epidemiae, ut cardialgias frequentes, vomituritiones, dolores ventriculi cum virium proſtratione producant: unde huius morbi ſuſpicio naſcitur.

Haud rarae ſunt epidemiae ſic dictae verminoſae, ſupra (§. 136.) deſcriptae, quae inflammationem potius ventriculi cauſſam habent, quam verminoſam colluviem. Febres etiam gaſtricae et bilioſae, ſi ingraveſcunt, ſimilia adferunt nonnunquam ſymptomata (§. 131.): dignoſcenda tamen popularis conſtitutionis differentia et levamine, quod evacuationem excipit.

Rheumatiſmus muſculorum abdominalium, ubi ad regionem epigaſtricam et praecordia ſedem figit, ſimilis eſſe huic aegritudini poteſt, cum ſummum ſentiendi

tiendi facultatis augmentum, ipſaque oeſophagi ſpaſtica conſtrictio adſint (§. 260.), cum nonnunquam movere corpus aut vertere prae dolore aeger nequeat. Attamen ſtomachi functiones haud tantopere laeſae ſunt, nec dolor tam inteſtinus eſt, quin in externis potius partibus ſentiatur, nec quaecumque ſumſerit aeger, iterum evomit.

Cardialgia, hyſtericas adfectiones et arthriticas comitans, ſimilis eſt huic inflammationi, propter dolores acerbos, magnam anxietatem et gulae ſpaſmos; febris vero abſentia, acceſſiones cardialgiae per circuitus redeuntes, atque eorum remediorum auxilium, quae adverſus ſpaſmos valent, ad diagnoſin ſtabiliendam idonea ſunt.

Denique ſimiles ſunt aliorum viſcerum inflammationes, utique diaphragmatis, quae vero differt dolore transverſe epigaſtrium et abdomen conſtringente, ſpiratione ſemper intercepta et muſculorum faciei convulſionibus (§. 260.). Ad gaſtritidem inſuper huius organi functiones laeſae, vomitus porraceus et impotentia aliquid retinere accedunt. Ab hepatitide et enteritide facilius diſtinguitur, quoniam illa doloribus ſcapulae et brachii dextri ipſarumque ſurarum, haec vero inflatione abdominis dolentiſſima et iſchuria perpetua iungitur.

273.

Ingenio epidemicae conſtitutionis ita iubente, aut gaſtritide e venenis orta ſive ex aliis inflammationibus, frequenter gangraena conſequitur et ſphacelus. Neque tamen protinus ut maculas atras, ſphacelo correptas in cadaverum ſectorum ſtomacho repereris, inflammationem praegreſſam gangraenoſam ſtatuere licet (§. 183.). Sed ad ſymptomata mortem nunciantia conſilium transferendum. Etenim dolore acerbiſſimo repente ſilente, viribus ſimul hactenus peſſumdatis, ut

pulſus ſentiri nequeant, ut exanimis aeger animo linquatur, ut facies oriatur Hippocratica, extremae partes algeant et ſudoribus frigidis inundentur, vomitu nonnunquam atro accedente, placida morte interimitur. Mortui cadaver lividas maculas tum in cute, tum in adaperto ſtomacho aliisque viſceribus exhibet, maculas autem eas, ut vel omnis ſubſtantia vel tunica duntaxat interna morbida ſit et pultacea.

274.

Ulcera in ventriculo gigni, haud rarum eſt. Dolor antea pungens et continuus mutatur in pulſatorium, febre etiam remittente et hectica. Nonnunquam diu moratur id ulcus, propter velamenta denuo generata, quae occludere apoſtema valent, ut nullatenus prorumpat. Depaſcunt autem ulcera frequentius tunicas ventriculi ita, ut puſtulae per totam faciem internam naſcantur: dolores adſunt perpetuo rodentes, vomitus frequentes vel ſanioſi vel cruenti, cum halitu oris tetro: erectus eſſe aeger nequit, ſed ſemper oportet pronus ſedeat. Macie poſtremo conficitur. Nonnunquam ulcus viam ſibi aperit in ſacci ſpeciem, quem pone ventriculum peritoneum format, Winslowii ore viam monſtrante. Quod dum accidit, cum doloribus eius partis rodentibus et horroribus inflatio praecordiorum oritur, hydropem ſaccatum aemulans, animi deliquia accedunt et nervorum distentiones, tabe denique aeger conſumitur.

275.

Inflammationem ventriculi leviorem aut lentam, eamque, quae ex arthritide anomala oritur, maxime in potoribus et epulonibus, aut mulieribus etiam, quae cartilaginem ſcutiformem intruſam habent, ſequi ſolet durities cardiae, vel pylori vel alius partis ſtomachi. Teterrimum malum, initio cognitu difficilli-

mum, poſtea conatus artificum omnes eludens, lentiſſime incipit. Stomachus ſolet inflatus eſſe, tenſus et turgidus; poſt quemvis paſtum aut ſimulac fermentantia et incitantia ſumſerit, angitur mirum ad modum per horam unam aut alteram: murmura queritur aut ſenſum repentium vermium ſeu flatuum adſcendentium. Ructus ſequuntur acidi aut foetidi et vomitus aquoſi, qui acorem etiam corruptum olent et ſapiunt, quo facto levamen aliquod percipitur, donec iterum cibos ingeſſerit. Recurrunt eadem ſymptomata, interdum per aliquot dies ceſſantia.

Alvus interea dura eſt: ingentem etiam corporis totius laſſitudinem queritur aeger. Animus marcet et deſpondetur. Facies pallet et livet, maculisque conſpergitur luridis. Poſtquam cibos ſumſerit, angores adeo ingraveſcunt cum dolore praecordiorum, ut ſudores frigidi erumpant, et nonnulli, ſpe omni abiecta, mortem anhelent. Dolores etiam per totum abdomen, per dorſum et artus ſuperiores ſaeviunt: ſingultu torquentur et dolentiſſima vomituritione, donec iterum nauſeoſi laticis copia cum ciborum reliquiis evomatur. Id quod vomitu reiicit aeger, indies acrius fit et magis decolor, ut et gula eo adrodatur et adſiduo, licet eſurie vexatus, faſtidiat quaecunque offeruntur.

Quae cum ita ſe habent, aegerque ſupinus cubat, laxato abdomine, percipitur durities praecordiorum, quae digitis huc et illuc moveri poteſt. Alvus adeo dura, ut elui quotidie neceſſe ſit: quod alvo deiicitur, argillaceum eſt et mucoſum; urina pauca lutoſa. Macie ſimul corpus extenuari, capilli defluere, ungues curvari, membra inflari, aeger continuis inſomniis, eſurie, animi deſponſione torqueri, ut miſerrimae vitae optatiſſimum terminum, placidam mortem, anxie exſpectet.

276.

Cauſſae, quae gaſtritidi occaſionem praebent, ſunt ſtimuli peregrini in ſtomachum agentes, venena et acria medicamenta, maxime emetica, ut tartarus ſtibiatus, nitrum etiam et opium, hydrargyrum muriaticum et purgantia draſtica. Dein et cibi nimis acres, aromatum abuſus, potuum ſpirituoſorum et fermentantium accuſari poſſunt. Humores etiam inquilini, bilis corrupta et ſuccus gaſtricus, in febre putrida depravatus, ſtimulos eos praebent. Vis inſuper extrinſecus illata, ictus, contuſiones, coarctatio ventriculi per thoraces nectiles anſam praebere poſſunt. Poſtremo viſa eſt haec inflammatio repercuſſos ſequi morbos cutaneos, ulcera, exanthemata, rheumatiſmos; haemorrhoïdum denique et menſtrui fluxus ſuppreſſionem.

CAPUT XI.

DE INTESTINORUM INFLAMMATIONIBUS.

277.

Muſculoſae potius tunicae quam villoſae inteſtinorum infeſta haec inflammatio cognoſcitur primum dolore pungente, lancinante, ſaepe atrociſſimo, ſemper continuo, nec ſemet remittente, ut colici dolores ſolent, per totum abdomen aequabili; aut, dum ex herniae ſtrangulatione gignitur, ex ea potiſſimum parte orto. Nonnunquam loco doloris acuti motus undabundus, velut ſerpentium animalculorum aut μυρμηκισμὸς (formicatio) ſentitur. Venter ipſe tumidus eſt, tenſus, calidiſſimus, eoque acuto ſenſu praeditus, ut tangi prae dolore nequeat. Abdomen creberrime nudare cupiunt aegri, neque veſtimenta aut ſtragula ulla ferre: cubare vel ſupini vel proni abdomini incumbere:

pedes distorquere aut invicem ſibi imponere, aut continuo membra iactare, ad ima lecti devolvi ſolent.

Super haec functio inteſtinorum continuo laeſa eſt. Alvus vel dura, vel cita, porracea cum vomitu ſimili, angores vehementer auget. Teneſmo et iſchuria ſpaſtica continua torquentur: ſi urina forte mittitur, paucae ſunt guttae flammeae.

Febris accedit ardentiſſima, aeſtu praeprimis inteſtino, ſiti vehementi, lingua aridiſſima, pulſibus exilibus, ſpaſticis et irregularibus ſtipata. Inſomnia, quae initio adeſt, mox in deſipientiam abit vel taciturnam vel furibundam, cum vultus distortione, ſingultibus, pupulae contractione, oculi obtutu truci, nervorum distentionibus, gulae conſtrictione et floccorum lectione.

Citiſſima virium iactura accedit cum voce rauca et debili, oculorum acie penitus minuta aut fracta etiam indole, pulſibus μειούροις, ſingultibus terrificis, vultu Hippocratico, algore extremarum partium, lingua arida et fuſco-atra, deiectionibus alvi inſcio aegro contingentibus. Poſtremo convulſiones cum nervorum reſolutionibus alternare, ſibi amplius conſcius non eſſe aeger, animam placide et ſine dolore efflare conſueſcit.

278.

Difficultas huius morbi cognoſcendi naſcitur ſubinde e doloris abſentia pertinacis, dum ſui non compos eſt aeger, aut delirio tenetur vel ſoporatur. Tum autem ad ſenſum abdominis tenſi acutiſſimum conſilium transferendum eſt: protinus nempe ut tangitur abdomen, musculi faciei convelluntur, et ſaltem naſcitur distortio, quam riſum ſardoum appellant. Hippolytus Albertini, ſummus olim obſervator et Morgagnii magiſter, inculcavit diſcipulo ma-

xime hoc signum cum pulſibus exilibus, ſpaſticis et irregularibus et faciei inſolito adſpectu (*Morgagni ep.* 35. n. 21.). Hinc in dysenteriis, diarrhoeis, in colicis praeſertim doloribus, ex hernia ſtrangulata ſubnatis, in morbis denique variis acutis, circumſpectiſſime ratio habenda eſt eorum ſignorum; popularis etiam conſtitutionis, quae ſi ad inflammationes ſpectat, ſuſpicio movetur, aeſtum et tenſionem abdominis cum iſchuria ſpaſtica et faciei eo peregrino adſpectu, pulſibus etiam cito ſubſidentibus, enteritidem notare.

279.

Quod exitus huius morbi ſpectat, reſolutioni haud tantopere favet, quam aliis ſucceſſionibus. Cum vero aetas eſt iuvenilis, cum e ſuppreſſo ſueto ſanguinis e naribus, per haemorrhoïdes aut e muliebrium curſu, aut e ſordibus biloſis nata, nec diutius morata eſt, reſolvitur reſtituto ſanguinis curſu, vel alvo cita, quae bilem coctam eiicit. Superſunt tamen convaleſcentibus ſymptomata infractae vis inteſtinorum, ſtaſes in vena portarum, alvus dura, haemorrhoïdes, et ipſae membrorum reſolutiones.

Frequentiſſime trans externam inteſtinorum tunicam ſudant latices lymphatici, gelatinoſi, qui obducere totum inteſtinorum tractum atque vim muſcularem penitus infringere ſolent, unde et poſt mortem eorum, qui inflammatione hac deceſſerunt, inteſtina adeo inſpiſſata conſpiciuntur, ut anguillarum ſpeciem prae ſe ferant. Interdum et lacteus humor obducit omnia inteſtina et peritoneum implet, quod praeprimis, hac membrana ſimul adfecta, animadvertitur. Frequenter quoque coaleſcunt, atque intus ſuſcipiuntur inteſtina, partim contracta, partim praeter naturam panſa (*path. gen.* §. 103. 222.).

280.

Ulcera inteſtinorum vulgaria ſunt. Quae dum exiſtunt, dolores continui, inflammationis comites, mutantur in pulſatorios, rodentes, cum horroribus inteſtinis, qui poſt paſtum et veſperi cum febre hectica exaſperantur. Quae ulcera ſi interiores tunicas inteſtinorum corripiunt, dysenteria inde gignitur diuturna cum faniei et puſtularum eiectione. Ulcus vero caveam conſtituens parietes inteſtinorum forat, vermibusque, ſi qui adſunt, viam aperit (*path. gen.* §. 185.). Solet etiam in peritonei caveam effundere faniem, unde colici dolores pervicaces, inflatio perpetua ventris, pedum reſolutio et alvus cita ſanioſa conſequuntur. Nonnunquam ulcus, ſi ſingularem inteſtinorum locum occupat, effuſa per alvum ſanie, ſaneſcit, ſi vires ſuffecerint et humorum labes adfuerit. Denique in externis partibus prorumpi vidimus ulcus, quod fiſtulam gigneret in inteſtina penetrantem et excrementa cum ſanie emittentem, quod haud ſine tabe contingere poteſt.

281.

Obdureſcunt inteſtina, quae inflammationem paſſae ſunt, maxime flexa coli loca. Quod dum accidit, circa umbilicum aut non longe ab ea regione, ponderis ſenſus et preſſionis perpetuus eſt; cum alvo duriſſima, ructibus continuis, inflatione ventris et angoribus, aliquot horas poſt paſtum, maxime earum rerum, quae fermentant, vehementer auctis, donec vomitus ſequatur, quo et chymus et mucus fuſcus cum levamine eiicitur. Ea ſymptomata recurrunt adſiduo, dum cibi digerendi ſunt, infirmant vires et corpus emaciant.

Stenochoriam inteſtini recti ſuccedere obſervavit Copelandius (*obſ. on diſeaſes of int. rectum. Lond.* 1814. 8.).

282.

Gangraena denique et ſphacelo ſatis frequenter inteſtina corripiuntur, quamvis, quod ſummatim (§. 93.) monui, neutiquam maculis ſphaceloſis poſt mortem inventis fidendum, quippe quae et poſt febres nervoſas, a corruptione humorum, cum ad extrema ventum eſt, obſervantur. Itaque ad ſymptomata mortis praenuncia conſilium transferre licet. Cum enim inflammationes inteſtinorum a venenis ortae ſunt aut e populari ingenio ad gangraenam ſpectant, ſubito ſolent dolores ſilere, algere extremae partes, livere et obſtupeſcere. Singultus naſcuntur et nervorum distentiones, facies collabitur, oculi amittunt ſplendorem, ſudores frigidi per corpus funduntur; his immoritur aeger. Neque tamen ſine exemplo eſt, ubi hernia inteſtinorum pars ſtrangulata eſt, protrudi emortuam partem, conſaneſcere tamen reliquam.

283.

Cauſſis huius aegritudinis adnumeranda primo eſt evolutio corporis concitata, dum dentiunt infantes aut pubeſcunt (*path. gen.* §. 37.). Eo enim valet haec evolutio, ut turbatus ſanguinis circuitus inteſtina praeprimis adficiat, inflammationesque moliatur, quae perperam dentitioni difficili tribuuntur. Dein ſtimuli peregrini accuſandi ſunt, venena, purgantia acria, excrementa corrupta, bilis et ſucci inteſtinales depravati, peregrinae res forte voratae, oſſicula nimirum, acus et quae ſunt reliqua. Nonnunquam calculi biliarii inteſtinis adhaerentes, ſcirrhi ipſi et ulcera denuo inflammationes excitare valent; ſolet etiam ſtagnans in hydrope latex, ubi corrumpitur, inteſtina vehementer incitare. Deinde ad cutis communionem cum inteſtinis reſpicien-

dum eſt, cum repulſa exanthemata, ulcera exſiccata, rheumatiſmi haud rite ſoluti frequentem huic aegritudini occaſionem praebeant. Denique herniarum ratio habenda eſt, quae ſtrangulatae, aut irritato eo, quod provolutum eſt, facillime poſſunt inflammationem inteſtinorum ciere.

CAPUT XII.

DE PERITONEI INFLAMMATIONIBUS.

A. *Summatim.*

284.

Membrana haec ſeroſa, vaſisque et exhalantibus et reſorbentibus perreptata. cum omnia abdominis viſcera obveſtiat, ſi inflammatur, dolorem quidem et tumorem per omnem ventris ambitum producit: neque tamen ſemper cum viſceribus aut inteſtinis inflammationem communicat, cum membranarum ſeroſarum ea ſit proprietas, ſeorſim magis pati adfectiones, quam cum viſceribus communicare (*phyſ.* §. 152.).

Quamvis is morbus puerperis maxime infeſtus ſit, obvenit tamen rarius in ipſis virginibus e ſuppreſſo fluxu menſtruo, et in viris, poſt paracenteſin inſtitutam. Dolores iidem praeſto ſunt ac in enteritide, idem aeſtus inteſtinus, eadem inflatio tenſa, idem ſentiendi facultatis augmentum, ut nec tangi prae dolore abdomen poſſit. Angitur magnopere aeger atque deſipit, nervorum etiam diſtentionibus obnoxius eſt. Febris accedit violenta cum pulſibus exilibus et ſpaſticis, lingua ſordida, ſapore amaro, vomitibus bilioſis, virium denique iactura: unde tandem mors ſimili modo ſequitur, ac in enteritide.

Cadaveribus ſectis peritoneum vel ſphacelo correptum vel colluvie ſeroſo - lactea abundans ac humoribus gelatinoſis obductum reperitur (*Frank epitom. lib. II.* 222.).

B. *Peritonitis puerperalis.*

1. *Morbi hiſtoria.*

285.

Singularis atque ab omnibus aliis diverſi morbi hiſtoriam conſcripturo opus eſt fateri primum, Boërii, doctiſſimi ſcholae Viennenſis magiſtri, ſententiam quam proxime ad veritatem accedere, qui vulgarem eius aegritudinis formam phlogiſticam habet, anomalam vero aliam rariorem. Inflammationem autem peritonei ſubeſſe vulgari febris puerperalis formae, perſuadent nobis cadaverum ſectiones omniaque ſymptomata, etiamſi activa inflammatio eſſe nequeat, propter cauſſas vulgo admiſſas ac propter locorum adfectorum ſingularem indolem.

Extimeſcenda eſt febris puerperalis in iis mulieribus, quae, cum ad ultimos graviditatis menſes ventum eſſet, alvum crebro duram, inſomnias frequentes ac vertigines, capitis dolores et aeſtum inteſtinum queſtae ſunt, quae, cum opulentius epularentur, minus tamen exercitationibus et motibus corporis vacarent; unde ſordibus gaſtricis opportunae fuerunt. Quodſi, his ſe ita habentibus, epidemica conſtitutio inflammationibus favet, ſi mulier partum difficillimum ſubiit, nec poſt eum largius ſudavit, pulſibus mollioribus; ſi pulſus duriores et magis tenſi fuerunt poſt partum et mulier ſatis inquiete noctes tranſigit, metus eſt, aegritudinem hanc eſſe ſequuturam.

Tirones tamen caveant, ne febris vel e lactis ſecretione, vel e fortuitis cauſſis orta cum hac com-

mutetur. Illa, primiparis folummodo infefta, fecundo aut tertio die, poftquam partum reddiderunt, oriri folet: doloribus humerorum, axillarum uberumque mox cognofcitur, nec ullum habet fymptoma adiunctum eorum, quae febrem puerperalem fignant.

286.

Haec vero utplurimum fexto aut quinto poft partum die doloribus oritur per totum abdomen tenfum et tumidum fenfis. Solent quidem dolores fimiles partum fequi, fecundinis forte nondum eiectis, aut lochiis haud rite fluentibus: fed hi ex utero potius orti ita agunt, ut os uteri magis aperiatur, habent etiam fpafmos fimul comites, atque per circuitus femet remittunt: quod alienum eft a doloribus febrem puerperalem nunciantibus. Qui continuo ingravefcentes fupprimunt lochiorum fluxum, rariffime cum hac aegritudine perfiftentem. Alvus cita folet adeffe, torminibus ventris tenfi et ardore inteftino vehementiffimo iuncta. Quae dum contingunt, vultus folet alienari et peregrini aliquid ac terrorem aut metum aegrae exprimere: etenim pleraeque mulieres periculum inftans ipfae divinant ac mortem extimefcunt; hinc gemunt per fomnum, aut angorem exprimunt et aeftum inteftinum iectigatione continua. Dorfo tamen malunt incumbere: erigere fe fponte nequeunt tum propter virium iacturam valde celerem, tum propter dolorem et ftuporem alterutrius cruris. Lactis etiam fecretio intercepta effe folet: mammae faltem dolent, tumefcunt, aut flaccefcunt, doloribus axillarum glandulas occupantibus. Pulfus folent effe ab initio frequentiffimi, atque per ipfas etiam remiffiones fatis concitati. Cutis ab exordio arida eft, nonnunquam vero fudoribus madet, ferum lactis odore referentibus.

Cum his quidem ſymptomatibus coniuncti ſunt adfectus gaſtrici: lingua ſordida muco vel albido vel fuſco: ructus amari aut foetidi: ſapor in ore ſimilis: halitus oris malus: praecordia tenſa, turgida, ponderis ſenſu moleſto. Urina vel lochiis mixta, vel turbida, lutoſa, vel, quod ſaepiſſime accidit, plane ſuppreſſa.

Paucos poſt dies vires etiam magis praecipitantur: cum erigere ſemet aegra conatur, contremiſcit et vertigine correpta corruit, animo linquitur, facie vel penitus collapſa vel vultu adeo turbato, ut pavores exprimat, voce etiam debili ac rauca. Dementia accedit, vel ſopor, vel medius quoque ſtatus inter ſomnum et vigilias, quo maxime torquetur.

Satis frequens eſt cum animi deliquiis et angoribus perpetuis, pectoris etiam oppreſſione et doloribus pungentibus miliare exanthema ſudoribus illis peculiaribus annunciatum: quod nullo modo levat aegritudinem, cum in ſolo pectore ortum, minimas repraeſentet maculas tantillum elatas, nullo tamen margine rubro aut dolente cinctas.

Ad extrema ventum eſt, cum viribus indies magis proſtratis, facie Hippocratica, aegra inflatione abdominis dolentiſſima laborat, quae tangi nequit, niſi convellantur faciei musculi, cum vel irriti vomitus porracei aut foetidi laticis adſunt, vel inſcia aegra foetidi humores alvo deiiciuntur, cum e verendis partibus tumidis inflammatisque cruentus et foetidus latex promanat, cum extremae partes reſolvuntur, oculi caligant, pupula dilatatur, atque moribunda vel attonita corruit, vel reſolutis partibus omnibus extinguitur.

287.

Quamlibet prognoſis peſſima eſſe ſolet, ſi praeſertim popularis conſtitutio febribus pernicioſis fa-

vet, levior tamen ſpecies ſponte in ſanitatem abit, dummodo ab initio cutis cum pulſibus fortioribus mollioribusque madere coepit, ac calidis vaporibus humectari; dum pectus oppreſſione liberatur, urina clareſcit, et, quod ex ea ſubſidit, nubeculam levem refert. cum per alvum laxam, cocta bilioſa emittuntur, ſenſusque abdominis acutiſſimus minuitur, cum oculi acies reſtituitur, obtutu claro et vivaci, cum fluere iterum coeperunt lochia intercepta et lac denuo ſecernitur.

Quae cum ita ſe habent, ſalutem opperiri licet, etiamſi lente haec conſequatur.

288.

Anomalam aegritudo haec formam induit, cum contagio originem debet, repente aegram invadens, repente eam trucidans, ſine manifeſto inflammationis teſtimonio. Protinus enim vires adeo proſternuntur, ut a ſe exeat; abdomen tenſum quidem et inflatum, ſed nullum dolorem in eo conqueritur: vultus triſtis, torvus, diſtortus: cutis torrida aut ſudoribus frigidis colliqueſcens, maculis conſita lividis, quae mox in ſphacelum abeunt. Haec eſt maligna et putrida forma, quam Walſhius, Clarkius, Gordonius et Millarius iam ante Boërium obſervarunt.

Huic formae ſubiungere libet putredinem tunicae deciduae Hunteri, quae puerperas ſaepe breviſſimo tempore, inter nervorum diſtentiones enecare conſueſcit. Ab uteri ore potiſſimum ordiens, nullum manifeſtum dolorem, nullum inflammationis ſignum exhibet: nonnunquam ſegnis parturientis labor, exhauſtae ſtatim poſt partum vires, febris vaga, paucis frigoris acceſſionibus aegram trucidat. Quamquam ſignorum plurimorum fallacia ſumma eſt, pulſu nonnunquam naturali, lingua humida, ventre molli ac dolorum experte; alvus tamen citiſſima, foetida eii-

ciens, vomitus faeculentus, mucidus cum lumbricis excretis pessimi ominis sunt. Plena interdum ubera, imo post mortem (mirabile dictu) oppido magis scatent lacte, quam antea (*Boër natur. obstetric* 185.). Lochia nunquam ex toto cessant; dolet venter imus circa pubem et inguina; animi deliquiis crebro recurrentibus vita celerrime consumitur. Inflammationi uteri minime tribuenda est haec pernicies, quippe cum post mortem integrum hoc viscus reperiatur, sola tunica decidua emortua ac putrescente.

2. *Successiones.*

289.

Haud eodem modo hae febres omnes saluti nocent. Multae enim prius exitium non adferunt, quam metaptosi quadam acuta ac perniciosa, quae ingentem primo iam nychthemero colluviem saniosam in abdominis ambitu molitur. Nonnunquam metastatica meningum et encephali inflammatio capitis doloribus atrocissimis, oculorum cruento aspectu, pupulae contractione, delirio feroci et nervorum distentionibus annunciatur. Interdum pectoris inflammatio cum pungentibus doloribus, summa oppressione et spirandi difficultate, sputis cruentis aut lacteis accedit, non raro phthisin minitans, ni brevi mors succedat (*Horns Archiv*, *VI.* 1. p. 37.).

290.

Frequentiores sunt metastases lacteae ad varias, maxime externas partes, quibus decrescit aut plane cessat febris, licet trahere soleant eae successiones et solutionem difficillime experiantur. Uterus, ubera et musculi abdominis lumborumque potissimum adficiuntur. In mammis nascuntur tumores frigidi, lymphatici, resolutioni nequaquam faventes, sed vel

immobiles vel ſanie generata organa ea depaſcentes. In peritonei parte ea, quae uterum obtegit, ſimiles tumores uterum comprimunt, veſicam et inteſtinum rectum, unde nonnunquam ſanguinis fluxus nimis et pernicioſus, teneſmus et iſchuria oriuntur: tactu non raro explorari poſſunt eiusmodi tumores per pubem aut vaginam. Non infrequens eſt colluvies hydropica intra peritoneum, frequentior alvi fluxus lacteus, urinae etiam, qui diabetis formam induit. Spirandi difficultas e colluvie aquoſa aut lymphatica intra pleuram in diuturnam maxime labem mutari ſolet.

Maxime obnoxia eſt his metaſtaſibus lumbaris regio, ubi tumor ſedet inter iliacum internum et pſoas muſculos, aut maiori pſoae adhaerens mergitur ſub tenſorem faſciae latae, frigidum igitur tumorem ad internum femoris latus efficiens. Generatim vero moveri femora nequeunt ſine difficultate, unde claudicatio et ipſius articuli laeſio per colluviem aquoſam aut ſanioſam. Cum iuxta internum femoris latus decurrunt humores, ad genu dolores cum frigidis tumoribus excitant, et ulcus ſinuoſum, tabem adferens. Et aliis muſculis eorumque velamentis fibroſis infeſti ſunt ii tumores, qui rheumatiſmos diuturnos aemulantur.

Et in ambitu corporis ſumma foeditas oritur. Eryſipelas ex metaſtaſi lactea naſcitur, cute incraſſata, veſiculis ſubnatis, quarum interſtitia rimoſa ſunt, pruritu ardoreque moleſtiſſimis, maxime noctu. Veſiculis poſt aliquot dies ruptis, latex acerrimus foetidus, aquoſus aut lacteus effluit, eſcharae formantur fuſcae craſſae. Inflantur extremae partes, corpus tabeſcit, torvitas faciei ſequitur, ſi, quod frequens eſt, puſtulis iis deformatur.

Oculos denique adfligunt metaſtaſes eae, lippitudinem continuam blennorrhoeamque producen-

tes aut ſuffuſionem etiam lacteam lentis cryſtallinae.

3. *Cadaverum ſectiones.*

291.

Ut morbi huius adeo pernicioſi expoſitio pateſiat, neceſſe eſt, effectus, quos in cadaveribus ſuperſtites habet, conſideremus. In quibus vulgatiſſimus fere eſt totius peritonei, omenti, meſenterii, ligamentorum uteri partiumque, quas veſtit illa membrana, tegmen purulentum, ſanioſum, lacteum, aut ſeroſum, cum floccis caſeum referentibus. Hoc autem latice ſcatet nonnunquam tota abdominis cavea; uterus, ſpatia quae inter vaginam et anum ſunt, pectus ipſum et meninges. Inteſtina inſuper vel eodem latice obducta, vel coalita cum peritoneo, vel incraſſata et anguillarum ſimilia obſervantur (§. 279.). Peritoneum etiam et uterus hactenus incraſſantur, ut nonniſi ex inflammatione id repetere poſſis. Nec tamen, quod Denhamius contendit, uterus ſolus inflammatione correptus eſt, nec inteſtina ſola, ſed e peritoneo inflammato et collectioni ſanioſae obnoxio in viſcera ea propagatur paſſio.

292.

Humor ille, etiamſi lacti interdum ſimillimus, alienus tamen a lactis natura eſt, probantibus id egregiis Hermbſtädtii (*Sellens neue Beytr. III.* 92.) et Jacquini iunioris chemicis analyſibus (*Boër natur. obſtetr.* 199.). Sibimet enim et aëris temperiei = 46° *Fahr.* commiſſus latex tunicam membranaceam, in corneam ſoliditatem vergentem, ſeparat, verſus octavum diem turbidus fit, putreſcit decimo quinto circiter die. Syrupum violarum humor ille viridi colore tingit: admixto alcohole et acido nitroſo

trofo in coagulum abit: cum oleo vitrioli gelatinam format aequabilem: aceto destillato vix turbatur. Alcalia fixa et volatilia turbare magis quam condensare eum videntur. Terra calcarea et plumbum nitrofum leve quoddam et albidum stratum deponunt, ut alcali inesse probabile sit. Mercurii nitrosi calida solutio gelatinae roseae coagulum format. Destillatus denique latex aquam insipidam nauseosi odoris, spiritum volatilem alcalinum et oleum empyreumaticum largitur. Quibus positis intelligitur longe alienum esse humoris huius ingenium a lactis indole, proximum tamen lymphae, quae mutationem singularem hoc morbo experta est.

4. *Epilogismus.*

293.

Indolem huius aegritudinis inflammatoriam esse, nemo inficiabitur, qui cadavera rimatus fuerit, reputatis simul symptomatibus et caussis praegressis. Sed nostri est officii, exponere, cur potius peritoneum quam alia viscera patiantur; cur passiva potius sit inflammatio quam activa; cur denique humoris colluvies nascatur, lacti simillimi, ab hoc tamen diversi.

In quibus exponendis velamenti illius serosi, quod peritoneum vocamus, fabrica et natura paullo uberius primum ventilandae sunt. Membrana haec, telae cellulari originem debens, neutiquam tamen putredini citae obnoxia, vasculis capillaribus exhalantibus et absorbentibus locuples, inflammationem omnino pati facillime potest. Cum vero naturaliter serum albuminosum producat, transsudatione potius terminatur haec inflammatio quam aliis successionibus; cumque purulenta sequitur colluvies, pus propter albuminis copiam candidum est et lacti

fimillimum. Non bullientis aquae folus calor, fed quidquid oxydationi favet, abundantiam puris albidi lactei cauffatur. Quoniam membrana haec, qua uterum et pfoas musculos obveftit, maximum habet volumen, atque facillime cedit, eorum locorum frequentiffimae effe debent colluvies et congeftiones.

294.

Quodfi ad gravidarum et parturientium conditionem confilium transfertur, fine negotio patet, cur haec potiffimum membrana inflammationi huic et fingularibus fucceffionibus eiusdem obnoxia fit.

Namque cum panfo per graviditatem utero panditur quoque ea eius portio, quae uterum obveftit, compreffis fuperioribus proceffibus; hinc protinus inaequabilis fanguinis circuitus efficitur. Accedit, volumine abdominis inferi per id tempus infigniter ampliato pectus anguftari, oxydationem fanguinis impediri eo magis, quo plus oxygenis fetus matri detrahit (*phyf.* §. 545. 546.). Hinc etiam vulnera gravidis forte illata aegerrime aut non prius fanefcunt, quam partum ediderint. Haec quidem penuria oxydatarum particularum feri lymphatici abundantiae favet, quae in membranis ferofis colluviem praeprimis producit (*Autenrieth Verfuche* 1, 142.). Cum enixa eft fetum, contracto protinus utero, liberatur pectus, ingens oxygenis copia paratur, quo ferum lymphaticum abundans ita impraegnatur, ut lacteum colorem albumen adipifcatur. Hinc acidum olent fudores, hinc lactis ipfa naturalis fecretio lucis haud parum accipit.

Iam veniendum eft ad victus vitia, quae gravida commifit, huic febri praeprimis faventia. Mulieres fedili indulgentes, motum corporis averfantes, epulis delectatae et potibus calidis coffeae to-

ſtae aut theobromae nucum aut theae, animi etiam perturbationibus agitatae, ſordes non ſolum contrahunt, ſed irritationi peritonei etiam occaſionem praebent. Hinc nobiliores matronae et opulentiores multo magis ſuccumbunt huic morbo, quam ruſticae, quae corpus laboribus durant.

Ipſe partus favet huic aegritudini, ſi nimis fuerit acceleratus, aut ſi rudi obſtetricis manu violenter tractatur uterus. Si illud contingit, viciſſitudo celerrima voluminis panſi et praepropere contracti non utero ſoli, ſed ipſi etiam peritoneo valde noxia eſt, unde facillime congeſtio oxydandorum humorum ſequitur. Rudis uteri tractatio ac praematura ſecundinarum extractio non uterum ſolum, ſed peritoneum etiam magnopere incitat.

Poſt partum abſolutum nocet, quidquid inquietat mulierem, circuitum ſanguinis laceſſit, inteſtina etiam ſordibus obruit. Hinc vigiliae, animi commotiones, calor externus nimius, iuscula nimis calida, abuſûs purgantium aut aliorum remediorum, quae orgaſmum ſuscitant, noxas adferunt. Alia ac paſſiva inflammatio contingere nequit in ſtatu, qui poſt labores partus fatigantes, poſt ſanguinis curſum ſaepe copioſum, poſt debilitantes denique cauſſas a gravida iam admiſſas exiſtit.

295.

Metaſtaſes, quae lacteae dicuntur, e lactis ex uberibus migratione neutiquam exponendae, cum ſupra (*path. gen.* §. 96 — 100.) omnem humorum ſecretorum migrationem refutaverimus, ſoli ſecretioni vicariae tribuendae ſunt, quae ſimilem quidem, ſed minime eumdem humorem in organis ſimili fabrica gaudentibus producit. Itaque ex abundantia ſeri lymphatici, ex oxygenis copia magnopere poſt partum aucta et mutatione lymphae ea,

ut albumen praevaleat, explicandae ſunt metaſtaſes lacteae.

CAPUT XIII.

DE PSOAE MUSCULI INFLAMMATIONE.

296.

Non rarus eſt morbus lumbalis, quo praeſertim articulus adficitur, pſoae musculo utrique primitus infeſtus, dein vero apoſtema attrahens, quo femoris facies interna turget et genu lente adficitur. Exiſtit autem e febre puerperali aut e calculi renalis adfectibus, naſcitur etiam in baiulis et hominibus, qui ſe in laboribus exercuerunt, denique ex ictibus aut contuſionibus, atque equitatione violenta. Ex hac quidem iam cauſſa Hippocrates nomine κεδμάτων hunc adfectum Scythis familiarem obſervavit (*de aëre, aquis et locis* §. 108. 112.), neque de ſignificatione eius vocis disſentiunt Erotianus et Galenus, qui diuturna ῥεύματα articulorum, maxime lumborum intelligunt, neque differt alius locus (*epidem. VII.* §. 58.), ubi ad genitalia referri videtur κεδμάτων adfectus: namque in inguina ſaepius tumor lumborum deſcendit, ut infra probabitur. Aretaei vero ratiocinium de κέδμασι in vena cava reſidentibus (*cauſſ. acut.* 2, 8.) e compoſitione huius morbi cum venae cavae inflammatione lenta et ulceratione, quam Monteggia (*faſc. path.* p. 107. 108.) obſervavit, exponendum eſt.

297.

Itaque haec graviſſima valetudo inchoat in ipſa regione lumbali inflammatorio ſtadio, quod lentum eſt et diutinum. Doloribus exercetur aeger

lancinantibus, tractoriis, pungentibus in regione ea, qua psoae musculi pone renes a vertebris lumbalibus ad articulum femoris et trochanterem descendunt, partim in fascia lata femoris terminati. Differunt dolores ischiada vulgarem comitantes, quod exacte cursum ischiadici nervi sequantur, neque febre stipatae sint. Haec vero est ardens, continua saltem, aestuque intestino, praecipue partium adfectarum iuncta, pulsibus duris, urina flammea, cute torrida et immani inquietudine. Mutatur quoque in hecticam, horroribus iunctam e parte adfecta ortis, calore etiam volarum plantarumque et sudoribus antelucanis. Lumbalis regio adeo patibilis esse solet, ut tangi nequeat. Dolores intestini abeunt in colicos cum tenesmo et sphincteris vesicae spasmo: stuporem quoque cruris et pedis lateris adfecti adferre solent. Differunt a calculorum renalium doloribus, quod hi magis functiones renum laedere multoque manifestius se remittere soleant. Dolores e psoae musculi utriusque inflammatione motum pedis alterutrius impediunt, ut, qui dorso incumbit, nequeat crus vel elevare vel extrorsum vertere vel lumbos denique flectere sine ingentibus tormentis.

298.

Plerumque ad suppurationem aut potius ulcerationem spectat haec inflammatio atque cum ea fere initio iuncta est. Solet autem pus sive sanies generata ita legere psoae utriusque oras, ut saepissime, qua psoas minor cum fascia lata coït, tumor oriatur frigidus, non dolens; dum cubat, subsidens, dum erectus stat aeger, auctus. Quominus hic tumor confundatur cum hernia crurali (*path. gen.* §. 228.), impedit praegressa adfectio lumborum, fluctuans ab initio et decubitu corporis facile mutata indoles tumoris atque im-

potentia aegri crus elevandi aut flectendi. Simul ſolet genu dolère ac aegerrime moveri. Tumor, ſi per aliquod tempus porrigitur, vel ſponte ſua vel arte aperitur, ſanies effluit multo copioſior, quam quod in modico illo tumore ſub faſcia lata generari potuiſſet. Itaque ex altioribus locis depluere colligitur.

Cum pſoae musculi maioris tendo una cum iliaco interno ſuper oram oſſis pubis manticulam articuli femoris adeat, trochanteri minori inſertus, demergi nonnunquam ſanies eatenus ſolet, ut manticulam exedat, ſpontaneam producat luxationem femoris, claudicationem, ſtuporem et inflationem pedis. Quae dum contingunt, provolvitur nonnunquam caput oſſis poſtrorſum magis, ut ſub quadrato femoris lateat et tuber iſchii oſſis ſpectet (*path. gen.* §. 219.). Gluteorum musculorum tumor inſolitus durusque, genu et planta pedis interiora ſpectantia ac longitudo pedis, dum cubat, magis porrecta hanc luxationis ſpeciem notant.

Neque rariſſimus eſt apoſtematis proventus, ubi pubis oſſi inhaerens ad inguina demergitur, ubi tumorem ſimilem efficit cum ſcroti inflatione. Haec ſunt *κέδματα περὶ τὰ γεννητικὰ μορία* Heſychii et ſcholiaſtae Hippocratis (*Galen. exp. voc. Hipp.* 499.).

Nec ſine exemplo eſt, per foramen oſſis iſchii et locum eius inciſum ſaniem poſtrorſum fluere, moleſtias haemorrhoïdales et fiſtulas ani ſimulare, musculos gluteos exedere, ac tandem cum carie vertebrarum lumbarium maciem adducere (*Monteggia faſc. pathol.* p. 100.). Haec quidem compoſitio cum carie vertebrarum frequens eſt; venae cavae labes adiuncta obſervata fuit ab Aretaeo et Monteggia. Peritonei ulcerationes, e quibus aëris copia tympaniten ſimulans gignitur, ab aliis obſervatae ſunt (*Barthez malad. goutt.* 2, 45 ſq.). Denique, ubi caries vertebrarum adiungitur, ad ſpinam dorſi provenire apoſtema ſolet;

dorſales musculi exeduntur; ulcus ſinuoſum, tortuoſis ductibus partes, quae iuxta ſunt, depaſcitur, tandem macies inſanabilis cum curvato dorſo et reſolutis pedibus immobilibusque accedit.

CAPUT XIV.

DE RENUM INFLAMMATIONE.

299.

Ren ſiniſter frequentius dextro, prarenchyma magis velamento inflammari ſolet. Cum ſiniſter ren paullo altius ſit collocatus, dolores etiam inflammationem prodentes ab undecima inde coſta ad oſſis ilium usque criſtam pertingunt: ſi vero dexter patitur, ad dextrum latus dolor ſentitur a duodecima coſta ad mediam usque partem oſſis ilium. Doloris indoles continua, vehementiſſima differentiam ſtabilit inter hunc morbum et lithiaſin renalem, quippe quae dolores vel remittentes, vel greſſu, equitatione, vectione in curru duntaxat exaſperatos producit. Dolores propagantur per colon, ut enteritidem interdum ſimulet, per faſciculos diaphragmatis coſtales et lumbales, per ureteres et veſicam, per ſcrotum et crura. Hinc vulgaria ſunt tormina ventris cum murmuribus, vulgares etiam ob irritatum diaphragma, ſingultus; tuſſis ſpaſtica, clangoſa, dolentiſſima; ſi dexter ren patitur, ob viciniam hepatis, vomitus porraceus, nervorum diſtentiones et ſpirituum difficultas. Accedunt teneſmus et iſchuria, teſtium ſpaſtica ad anulum abdominalem attractio, cruris in latere adfecto ſtupor ac fere immobilitas.

Functiones renum partiumque vel contiguarum vel conſentientium ſemper laeduntur. Soli dorſo incumbit aeger, urina vel ſpaſmis intercipitur, vel non

fine doloribus mittitur: ſolet etiam flammea eſſe aut turbida ac fuſca, plerumque vero cruenta.

Febris, quae ſociatur, validiſſima eſt et ardens, aeſtu inteſtino maxime in regione renali flagrans, accedentibus pulſibus duriſſimis, ſpaſticis, nervorum distentionibus, ſternutatione, ſingultu, tuſſi continua, et ipſa deſipientia. Plerumque ſeptenario dierum numero terminatur, nonnunquam lentior eſt et hecticae ſimilis, ſi ad ſuppurationen haec inflammatio ſpectat.

300.

Morte terminatur, dum vel rumpuntur vaſa renalia vel ſphacelus accedit. Quae dum contingunt, dolor ſubito ſilet, ingraveſcente tumore abdominis ardentiſſimo; extremae partes algent, pulſus deprimuntur, nervi reſolvuntur, atque vel apoplexia, vel reſolutione totius corporis cum foetidae urinae miſſione decedunt aegri.

Sanitas conſequi poteſt, cum verſus ſeptimum diem urinae ſaturae copia mittitur, e qua, quod ſubſidit, lateritium eſt; cum haemorrhoïdes forte ſuppreſſae reſtituuntur, ſudoribus calidis per totum corpus provenientibus.

301.

Aliae ſucceſſiones vel a transſudatione repetendae ſunt, vel a duritie, vel demum ab ulceratione.

Dum e laxatis vaſis renalibus humores mucoſi et albuminoſi mittuntur, collecti in pelvi renali et congelati acido phoſphorico ſeu urico calculi generantur, qui inflammationem renum non raro excipiunt (*path. gen* §. 120. 121.).

Super haec coaleſcunt etiam renes cum adiacentibus partibus, cum pſois musculis, colo, peritoneo, diaphragmate, hepate et ſplene.

Dein poteſt colluvies aquoſa exiſtere inter membranam firmam, quae renes obveſtit et tunicam adipoſam: aut hydatides oriuntur, immenſum nonnunquam tumorem conſtituentes, quo urina intercipitur, aut per circuitus aquoſa fit, excreto etiam interdum pure aut ichore (*Arneman's Magaz.* 1, 179. *Voigtel's pathol. Anat.* 3, 196.).

Obdureſcunt renes interdum, unde ponderis ſenſus absque horroribus et febre hectica, urinae ſecretione etiam ſuppreſſa, accedentibus denique hydrope et tabe.

302.

Poſtremo ulcera renum conſideranda ſunt, quae cum graviſſimum morbum conſtituant, cognitu interdum perquam difficilia eſſe ſolent. Manifeſta autem ſigna ſunt: dolores obtuſi, pulſatorii et horrores ex alterutro rene orientes, febris hectica, urinae ſecretio impedita, cum ſtupore cruris et teſtium ſpaſtica attractione. Haec quidem ſymptomata diu morari poſſunt, citra puris cum urina excretionem. Tum enim deſtructio renum in papillis circumſcripta eſt membrana pathologica firma ac cartilaginea, qua et vaſa obturantur, ut ſanguinis curſus impediatur, et emiſſio puris praepediatur. Eapropter ſimulant dolores et ſymptomata reliqua nonnunquam calculum renalem, cum per circuitus redeunt ac motibus corporis exaſperantur.

Quodſi vero pus aut ſanies cum urina excernitur, nequaquam ſecura eſt diagnoſis, cum in ſtaſibus abdominalibus turbida urina mittatur, purulentae ſimillima. Neceſſe eſt igitur, ut ſtrenue inveſtigemus praegreſſa ſymptomata ulcerationis internae, ſi renum deſtructionem ſtatuere voluerimus. Quodſi vero ſolae adſunt ſtagnationes, defuerunt ea ſymptomata, aegro duntaxat arthritidem atonicam aut haemorrhoïdes

coecas aut alia atoniae abdominalis ſymptomata conquerente. Studioſe etiam inquirendum eſt in ipſam urinae purulentae differentiam. Si ulcera renum praeſto ſunt, pus aut ſanies cum urina mixta cruorem etiam habet, haud intime miſcetur cum lotio, quin, ubi perfrixit, facile deponat hypoſtaſin eam turbidam et purulentam. Cum vero e ſtagnationibus abdominalibus urina eam accipit indolem, intime mixtus eſt latex pus ſimilans cum lotio, nec facile ex ea ſecedit. Denique reſpiciendum eſt ad iuvantia: adminiculo enim ſunt, ubi ſolis ſtagnationibus tribuenda eſt ea urinae indoles, motus corporis, itinera, aut, ſi vires haud ſuffecerint, praeſidia artis, quae ſolvere ſtaſes et firmare abdominis viſcera valent.

Rarius per alia loca pus aut ſanies exeunt. Quodſi ren exeſus cum colo coalitus id etiam inteſtinum depaſcit, neceſſe eſt purulenta diarrhoea ſequatur, morte tandem terminata. Rarior etiam eſt exitus, ubi per pſoas muſculos et ſecus vertebras ulcus prodit, vertebris carie vaſtatis.

303.

In cauſſis huius inflammationis numerandae ſunt praeter extrinſecus illatas violentias, ponderum graviſſimorum geſtatio, equitatio: dein etiam calculi renales et diureticorum, utique cantharidum abuſus: accumulatio urinae in pelvi renali, dum fractis aut luxatis cruribus diu decumbere cogitur aeger. Inſuper, dum ſpaſmis coërcetur urina, pelvim renalem nimis irritare poteſt. E ſuppreſſo haemorrhoïdum et menſtrui ſanguinis fluxu nonnunquam ortus eſt morbus. Naſcitur poſtremo, ſi aliquid abſceſſit in renes per febrem nervoſam aut e cutaneis morbis aut ex inflammationibus aliarum partium.

CAPUT XV.

DE VESICAE URINARIAE INFLAMMATIONE.

304.

Collum veſicae maxime obnoxium eſt huic aegritudini, tum quod ex urethrae adfectionibus plerumque naſcitur, tum quoniam in collo facile aliquid colligitur, quod ſtimulo ſuo nociturum eſt. Gradu differt haec inflammatio et ſede; eryſipelatoſa eſt, quae tunicam internam occupat, gravior ea, quae tunicam muſculoſam corripit; quae cum laxius duntaxat tunicae villoſae adhaereat (*phyſ.* §. 287.), haud facile inflammatio ex altera in alteram tunicam abit.

Dolores praeſto ſunt lancinantes, ardentes pungentesque et perinaei et pubis, quovis motu corporis, conatuque meiendi magnopere aucti: maxime vero ingraveſcentes, ſi catheterem applicueris. Vagantur iidem dolores interdum per totum abdomen; in urethra praeprimis percipiuntur, ſaepius etiam in teſticulis, cruribus et pedibus. Tumor accedit ardens, tenſus, pulſatorius pubis et perinaei, cum haemorrhoïdum tuberculis; ipſiusque veſicae dolentiſſimus tumor per anum explorari poteſt.

Ad haec vehementiſſimus ſphincteris ſpaſmus, quo vel cupiditas meiendi irrita et dolentiſſima, vel interceptio urinae efficitur, vel ſi guttulae aliquot emanarunt, ilico reprimitur fluxus. Urina eſt cruenta, hactenus tamen, ut cruor perfrigeſcentis lotii fundum petat; vel fibroſa ac filis mucoſis plena. Nunquam haec micturitio dolentiſſima ſeſe remittit, neque levatur motibus corporis peculiaribus: quod in calculis veſicae contingere ſolet.

Adiuncta ſunt ſymptomata partium veſicam adiacentium laeſarum: alvi obſtipatio cum teneſmo ita dolente, ut nec elui alvus poſſit. Virga etiam ſolet ri-

gefcere, glande doloribus cruciata. Per confenfum organi cum aliis partibus nafcuntur febris ardens, pulfus duriffimi, fpaftici, fpirationes creberrimae, angores, vomituritio et vomitus irritus, fingultus, palpitationes cordis, deliria ferocia, nervorum distentiones, fummaque virium iactura.

305.

Magnum habet cafum, fi vefica, urinam mittere nefcia, nimis panditur, ut vel refolvatur penitus vel rumpatur, vel urina regurgitans in ureteres, hos mirum in modum extendat, urachumque ita praeter naturam aperiat, ut urina per umbilicum effluere vifa fit (*Walter von den Krankh. der Nieren*, p. 57.). Refolvitur vefica, cum parietes extenuantur, tunicarum ftrata a fe invicem fecedunt (*Conradi path. Anat.* 263.) et facci oriuntur aut appendices e tunica interna per ftrata muscularia provoluta. Quod dum accidit, diuturna faepe et infanabilis oritur moleftia ex adfidua meiendi cupiditate, haud idonea tamen vefica, omnem emittere lotii copiam, unde a relicto femper tenfio in vefica fentitur et dolor obtufus. Ruptam veficam letum plerumque adferre, fupra (*path. gen.* §. 203.) monui; rariffimum fanatae rupturae exemplum Thedenius refert (*Neue Bem. und Erf.* 2. 121.). Tandem fphacelus ad violentiffimam veficae inflammationem accedere poteft, maxime in fenibus, refolutioni nervorum obnoxiis.

306.

Aliae fucceffiones pariter vulgares funt. Transfudatio contingit, cum e laxatis veficae vafis muci copia prodit, acido urico ita congelafcentis, ut calculum formare poffit: hunc enim non raro ex inflammatione veficae nafci, alibi pofui (*path. gen.* §. 120. 121.). Neque fine exemplo eft, aquofos aut ferofos humores

colligi in hydatidibus aut exſudare inter ſtrata parietum, aut coalitus veſicae cum partibus, quae iuxta ſunt, cauſſari. Hydatides deſcendere poſſunt e renibus, urinam per circuitus intercipere, ac in veſica nidulari (*Portal cours d'anat. méd.* 5, 393.).

Obdureſcit veſica aut carnes fungoſas luxuriantes gignit maxime in viris aetate provectis aut qui luſtris confecti ſunt. Mulieres fere immunes ſunt ab hoc vitio. Quodſi enim nervi, inflammatione infirmati, moderando typo formationis non pares ſunt (§. 153.), naſcitur vel nimia craſſitudo fibrarum muscularium, quae rubedinem amittunt, cum regularis ſanguinis impetus turbetur (*Sömmerring über die Krankheiten der Harnblaſe. Frcf.* 1809.), vel faſciculi floccoſi ex interna veſicae tunica, tactu facillime ſanguinem fundentes, ubi etiam veſica craſſeſcit et mucus tenax fit. Nervorum ſacralium debilitas eo praeprimis valet, ut pedes adſiduo vacillent et fere reſolvantur. Urinam ſua ſponte mittere nequeunt aegroti, ſed inſciis ea defluit. Ipſa veſicae cavea ſaepe adeo minuitur craſſeſcentibus tunicis, ut ſteatoma exacte referat (*Wichmanns Ideen* 3, 15.). Haec ſcirrhoſa tubera interdum in ulcus carcinomatoſum abeunt.

Tandem ulcera veſicae vulgaria ſunt, praeſertim in ſenibus. Doloribus nunciantur rodentibus, pulſatoriis, horroribusque e veſica ſurgentibus, febre etiam hectica: urina vel intercipitur, vel cum tormentis furfuracea mittuntur, *) unde ſcabiem veſicae veteres ſtatuerunt. Quodſi pus ſimul eiicitur, fundum id lotii facillime petit, indicio, id haudquaquam e renibus provenire.

*) Ὁκόσοισιν ἐν τῷ οὔρῳ παχεῖ ἐόντι, πιτυρώδεα ξυνεξουρέεται, τουτέουσιν ἡ κύστις ψωριᾷ. Aph. 4, 77.

307.

Super violentias externas, quae vesicae urinaria inflammationem cient, quorsum et equitatio et curatio calculi, quae ferramentis fit, pertinent, retroversio etiam uteri id vitium caussari solet (*path. gen.* §. 228.). Raram habet caussam Sömmerringius exostoses vertebrarum lumbalium et ossis sacri. Dein blennorrhoea novis stimulis vel remediis incitantibus vel victus vitiis exasperata; aetas in lustris consumta; arthritica maxime dispositio; haemorrhoïdes vel suppressae vel vasa vesicae praeter naturam pandentes; saniei aut puris incitamenta, e renibus suppuratis defluentium; calculus praesertim in vesica generatus aut e renibus per ureteres devolutus; scirrhus prostatae; diureticorum abusus accusari nonnunquam possunt. Denique cutanei morbi ita interdum agunt, ut per consensum vesicam adficiant.

CAPUT XVI.

DE UTERI INFLAMMATIONE.

308.

Cum supra peritonitidem puerperalem exponeremus, monuimus, metritidem seu uteri inflammationem ab ea aegritudine omnino diversam esse (§. 291.). Neque, seorsim orta, haec inflammatio vulgaris est, sed rarioribus omnino adnumeranda, cum Walterus, expertissimus dissector, vix ac ne vix quidem veram uteri inflammationem seorsim praesentem se reperire meminerit (*de morb. periton.* §. 44.). Itaque morbum, quem Hippocratici auctores (*de nat. muliebr.* 566. *de morb. mul.* 1. 608.), ab arte cadavera secandi alieni, et in gravidis et in puerperis tanquam vulgarem tractant, huc profecto

non pertinet. Hinc et Vetterus (*Aphoriſm. aus der pathol. Anat.* 150.) haud ſine iure ad peritonei inflammationem, qua cingit uterum, referenda eſſe plurima metritidis exempla contendit. Neque tamen deſunt obſervationes verae de uteri ipſius inflammatione, a Kieslingio (*Haller diſſ. pract.* 4, 596.), Sieboldio (*chir. Tageb.* 51.), Schmidtmanno (*Anleit. zur Gründung einer medic. Verf.* 1, 224.), Portalio (*Cours d'anat. méd.* 5, 575.) aliisque relatae.

Plerumque poſt partum oritur, cum parturiens mulier rudi modo tractata, placenta violenter extracta, cum calidis remediis ſanguinis circuitus nimis incitatus, aut cum lochia repercuſſa, frigus corpore exceptum fuit. Peſſario etiam rudi Schmidtmannus tribuit.

309.

Doloris topici primum ratio habenda eſt. Oritur is praecocius poſt partum, quam qui febrem puerperalem indicat (§. 286.). Sentitur proxime in pubis regione, neque per abdomen adeo vagatur: ſolet tamen vaginam praeſertim, lumbos et os ſacrum ſimul obſidere; ardentiſſimus eſt, continuus, pungens aut lancinans; vagina et labiis vulvae ſimul dolentiſſimis inflammatisque, effluente ichore cruento. Pubis regio ſimul tumet, tenditur, nec tangi prae dolore et ardore intolerabili poteſt. Alvus pertinaciter obſtructa, cum ano valde retracto, tenſionibus per ligamenta uteri et crura, per musculos etiam abdominis aegram torquentibus. Hinc nec erigere ſemet ſponte ſua, nec crura movere, nec corpus flectere valet. Solent etiam pedes tumeſcere et ſtupere. Accedit urinae difficultas, aut ſpaſmis interceptus fluxus et ſummi veſicae cruciatus. Febris denique ardens aeſtum adfert inteſtinum et an-

gorem vehementiſſimum: pulſus duriſſimos, creberrimos, irregulares; ſuſpiria frequentia, oppreſſionem pectoris et ſingultus; linguam torridam, ſitim ardentiſſimam; oculorum obtutum ferocem, albidae tunicae ruborem cruentum et capitis dolores vehementiſſimos; vultus distortionem, quoties pubis regio contrectatur; vomitum irritum, convulſivum, porraceum; gulae etiam conſtrictionem ſpaſticam. Ubera utplurimum collabuntur et flacceſcunt; interdum vero naturalem molem ſervant, maxime dum ſanies e verendis partibus haud effluit.

Letalem exitum, quem gangraena molitur, nunciant virium repentina iactura, cum animi deliquiis, nervorum distentionibus, ſenſuum hallucinationibus et hebetudine, deſipientia blanda, ſoporibus, algore extremarum partium, pulſibus μειούροις et ſudoribus frigidis, pallore cutis ac facie Hippocratica, alvo denique, inſcia aegra, foetida deiiciente.

Quodſi ſalus ſperanda eſt, praeſagitur minore morbi vehementia reſtitutis etiam lochiis aut eryſipelate ſuborto, ſive abscedentibus in cutem aliis humoribus.

310.

Magnopere differt lenta uteri inflammatio, vel ulcerationi eius viſceris vel duris tuberculis iuncta. Si illud contingit, dolores rodentes cum horripilationibus uterum torquent, febris etiam hectica et macies corporis. Tument regio pubis et inguina (*Hipp. praedict.* II. 136.). Nec erigere ſemet aegra poteſt, nec flectere crura aut movere: urina etiam intercipitur. Effluit ſanies variis intervallis e vagina, cum aliquo levamine: ſed recrudeſcunt dolores et horrores. A ſyphilitica cauſſa orta haec ulceratio flatus interdum adfert foetidiſſimos e vagina prorumpentes, quos Störkius (*ann. med.* 2. 204.) et ego

ego olim (*Stockhaufen disf. de aedoeopfophia*, p. 30.) obfervavimus. Fungofae etiam carnes aut tubercula cartilaginea, pyriformia, pendula cum ulceratione hac iunguntur, quae cellulis conftituuntur, fubftantia tenaci aut purulenta farctis. Ea corpuscula pure farcta eiiciuntur interdum fine dolore (*Portal cours d'anat. méd.* 5, 523.). Parietes etiam ipfi uteri fpiffefcunt; cum ovariis ita coalefcunt tubae Fallopianae, ut fimul hydropica colluvies aut hydatides generentur.

311.

Scirrhus uteri, in *carcinoma* abiturus, ab his fucceffionibus differt. Citra inflammationem praegreffam oritur in proftibulis, aut mulieribus vel fyphiliticis, vel quae fluore albo diuturno conflictatae funt, vel quae ex egeftate et victu pravo in cachexiam inciderunt. Eft autem teterrimum malum, foetore faniei, fanguinis curfibus et doloribus acerrimis tum ipfi aegrae tum proximis abominandum, nec nifi morte miferrima eluctandum.

Incipit ponderis fenfu in pelve, quod ligamentorum uteri tenfionem cauffatur et motum corporis impedit. Tum languor accedit et morofitas: coitum averfantur, nec ullam in eo voluptatem fentiunt. A menftruo fanguinis curfu defectae fluorem album patiuntur, qui mirum quantum vires infirmat, propter acrimoniam verendas partes et femorum internam faciem adrodit et foetorem intolerabilem producit. Os uteri, fi rite exploratur, durum eft, inaequale magisque inferiora petit. Nonnunquam in decubitu fupino obdurefcens uterus optime tangitur. Ubera flaccefcunt et collabuntur; tuberculis duris innatis; *) glandulae tamen et axillares et in-

*) Καὶ ἐν τοῖσι τιτθοῖσι φυμάτια γίνονται σκληρά. (Hipp. de morb. mul. II. 648.)

guinales et ipſarum palpebrarum intumeſcunt: facies pallet aut livet et emaciatur. Haec omnia ſi adſunt, uterum ſcirrho laborare creditur. Uni vero aut alteri ſigno neutiquam fidendum eſt, cum nec ipſa oris uterini durities abſit a benigna ea ulceratione, quam tuberculis eius viſceris duris iunctam ſupra poſuimus. Nec rarus eſt fluoris albi maxime diuturni ortus ex aliis cauſſis, maxime e polypis (*path. gen.* §. 111.) aut e tumoribus alius ingenii.

Neſcio poſſitne unquam uteri ſcirrhus rite cognoſci, ni iam in carcinoma tranſierit. Fieri id cognoſcitur doloribus perpetuis rodentibus inteſtinis, diu noctuque ſaevientibus, ingreſſum ex toto impedientibus. Febris accedit hectica, cum pulſu duro, tenſo et ſatis contracto: effluit vel ſanies foetida vel cruor etiam e vagina, quibus curſibus vires magnopere franguntur. Eo deploratior fit mali indoles, quo minus poteſt ullo remedio occurri aut mitigari. Tormenta maxima pelvis inteſtina alternant cum cadaveroſae ſaniei effluxu: provoluta interdum ſimul vagina. Vigiliis adſiduis, angoribus perpetuis, vitae taedio, averſatione ciborum continua torquetur aegra, cuius facies indies magis deformatur, livet, cuiusque artus etiam intumeſcunt. Intercapedines naſcuntur, quibus, ceſſante paullulum fluxu eo tetro, levantur ſymptomata; ſed miſeria aucta vehementia recrudeſcit, donec placida mors, unicum ſolatium miſerrimae mulieris, finem imponat.

Inſanabile hoc malum cum Hippocrate *) et Paullo Aegineta declaro, haud neſcius, plura referri exempla probe curati, ubi vero cum Portalio ſtatuo tubercula ea ad collum uteri adfuiſſe pus ſudantia, quae co-

*) Ὁκόταν οὖν ἐς τόσον προΐωσι τοῦ χρόνου, οὐ δύνανται ὑγιέες γίνεσθαι, ἀλλ' ἀπόλλυνται ἐκ τουτέων τῶν νουσημάτων. De morb. mul. II. 648. Τὸ μὲν οὖν πάθος ἀνίατον, ὥς που καὶ Ἱπποκράτης ἀπεφήνατο. Paull. lib. III. c. 67.

lorem huius mali induere poſſunt. Qui belladonna aut digitali debellaſſe gloriantur uteri cancrum, eximiis iis remediis videntur potius praevertiſſe malum aut aliam uteri duritiem curaſſe. Bailliei icones egregias (*ſeries of engravings*, *faſc.* 9. *tab.* 1 — 3.) contemplanti nullum ſupererit dubium, tubercula multa et ulcera uteri commutari cum vero carcinomate.

CAPUT XVII.

DE VISCERUM ABDOMINALIUM ALIORUM INFLAMMATIONIBUS.

312.

Rariorum huiusmodi inflammationum difficillima eſt cognitio, ſiquidem communem habent dolorem abdominis, cum iſchuria ſpaſtica. Sed, cum ſeorſim rarius occurrant, cum aliorum viſcerum inflammationibus iunguntur, functionibus variis laeſis. *Veſica fellea* e calculis inflammatur, vel ab hepatitide parum differt is adfectus, vel colici dolores oriuntur ſymptomatibus inflammatoriis iuncti. In ulcera abit haec inflammatio, quae internam veſicae felleae membranam, ſalvis reliquis, exedere ſolent (*Baillie in Samml. für prakt. Aerzte*, 20, 406.). Quodſi vero reliquae membranae etiam devaſtantur, ulcus vel effunditur in abdominis caveam, vel tota veſica ita deſtruitur, ut praeter calculum, huius adfectus cauſſam, nil ſuperſit (*Haller opp. min. vol* III. *obſ.* 39. p. 329.). Si membrana hepar extrinſecus veſtiens, a qua et veſica fellea cingitur, inflammatione laborat, terminatur plerumque coalitu partium: cum peritoneo, omento, duodeno coloque conglutinata veſica ſaepius inventa eſt.

313.

Splenis inflammatio, a Marco Bambergensi nuper acutius vero ventilata, plerumque e peritoneo originem ducit, aut hepatitidi succedit. Dolenter tumet regio hypochondriaca sinistra, laevo etiam lateri soli incumbere potest aeger. Dolores aspiratione magnopere aucti ardorem adferunt intestinum sitimque validissimam, cum vomitu vel cruento, propter sanguinis in vasa ventriculi regurgitationem, vel bilioso porraceo, quoniam iocinoris adfectus pedissequi esse solent. Cum colon etiam et ren sinister simul adfligantur, non rarum est, dolores per totum abdomen propagari, urinae secretionem turbari aut intercipi et urinam mitti cruentam. Interdum diaphragma una cum splene inflammatur, unde summa spirandi difficultas cum singultibus, palpitationibus cordis, tussi et doloribus lateris pungentibus, qui pleuritidem mentiuntur. Portalius enim in homine, qui pleuritide manifesta exstinctus esse videbatur, pulmones integros, splenem vero solum inflammatum invenit (*cours d'anat. médic.* 5. 334.). Cum magis seorsim lien inflammatur, ad dolorem regionis sinistrae epigastricae et tumorem accedit febris ardens, cum animi deliquiis, sanguinis cursu e naribus, singultibus, virium iactura, vomitu cruento et facie decolore, livida. Subito saepe exstinguitur aeger post validas convulsiones et animi deliquia.

Non rarae sunt splenis inflammationes lentae vel post febres intermittentes (§. 33. a.) vel post menstruorum suppressionem aut haemorrhoïdum, vel etiam in arthriticis hominibus ac iis, qui infarctus abdominales patiuntur. Tumor nascitur regionis hypochondriacae sinistrae cum doloribus fugacibus, flatibus continuis, cupiditate ciborum deleta, alvo dura aut profluviis sanguineis saniosisve, decubitu difficili in dextro latere, livore faciei, gingivarum tumore, quae fa-

cile a dentibus fecedunt, ulcusculis tibiarum prurientibus, urinae interceptione, febricula accedente hectica, qua tandem, hydropibus adiunctis, emaciatur aeger. Hi funt μεγάλοι σπλῆνες Hippocraticorum auctorum, *) quem morbum perperam ad fcorbutum traxerunt Ronffeus et Grunerus. Peculiaria tamen is morbus habet fymptomata, diverfe ab iis, quae fplenis tumor inflammatorius producit. Hic vero non raro ad febres malignas aut ad nervofas faltem accedit, aut cum ulceratione diutina iungitur, abfceffibus in ventriculum, aut colon aut etiam per abdominis integumenta prorumpentibus. Quibus fi confumitur ex toto lien, defectum huius vifceris inde exponere licet, quem in nonnullis cadaveribus obfervarunt (*Pohl de defectu lienis in Haller diff. anat. vol.* 3.).

Obdurefcere lienem non rarum eft. Contingit id fere poft lentam eius vifceris inflammationem, quo facto hepar valde intumefcere folet, contracto et minuto lienis volumine (*Morgagni ep.* 30. n. 14.). In cachexiis variis, praefertim hydropibus, id vitium vulgare eft. Neque tamen exiguum fplenis volumen, fi non obduruit, morbofum eft (*Cf. phyf.* 144.).

314.

Pancreatis inflammatio plerumque cum vicinorum vifcerum adfectibus iuncta, feorfim fere cognofci nequit. Dolores enim acuti, continui inter umbilicum et ftomachi regionem, paullo magis ad dorfum vergentes; vomitus irriti, creberrimi; anxietas et fenfus conftrictionis in ea regione; alvus dura et urinae interceptio et aliorum vifcerum inflammationes comitari poffunt. Vidit tamen Portalius poft ea fymptomata fphacelatum pancreas (*cours d'anat. méd.* 5, 354.).

Ulcera pancreatis cum tuberculis duris idem auctor obfervavit poft teftium exftirpationem et funiculi

*) Praedict. II. 162 — 164. De intern. adfect. 549.

ſpermatici ſubligationem. Sequitur tamen idem malum ſcrofuloſas totius ſyſtematis glanduloſi adfectiones, praeſertim in atrophia infantum, interdum quoque interceptum menſtruorum curſum. Dolores adſunt acerbi inter umbilicum et ventriculum, cum horroribus crebris, non raro in colicos dolores abeuntes; faſtidium continuum, vomitus vel bilioſus vel aquoſus, quo ſalivae copia educitur; alvus cita, interdum et dysenterici adfectus; flatus adſidui; icterus; difficultas ſpirationis; tandem macies, hydrops et febris hectica.

Haud abſona eſt ſcirrhorum aut calculorum etiam, quibus pancreas occupatur, e lenta inflammatione expoſitio (§. 159.).

315.

Omentum et *meſenterium* inflammantur, dum eodem morbo adfliguntur peritoneum, inteſtina et ventriculus. Omenti inflammatio in herniis ſtrangulatis non rara eſt, vomitu porraceo et doloribus atrociſſimis ſpaſmisque a ſtrangulata parte protenſis notata. Lenta omenti inflammatio in tumores duros eius partis abit, quibus hydropica colluvies, ob vaſorum abſorbentium functionem laeſam, ſemet adiungit.

CAPUT XVIII.

DE PARONYCHIA.

316.

Inflammationem tendinum ad digitorum oſſa inſertorum, aut manticularum, quibus articuli continentur, aut ipſius perioſtei, vocamus *paronychiam.* Etiamſi naturaliter nec vaſa ſanguifera nec nervi in tendinibus et manticulis articulorum deprehenduntur, abundant

tamen vafis capillaribus, nervorumque proximorum fentiendi facultatem participant, dum ingens nafcitur imponderabilium per nervos impetus. Eft autem ea aegritudo potiffimum duplicis generis: vel tendines duntaxat et externas partes occupat, vel folum periofteum cum manticula.

Itaque, fi externa eft paronychia, nafcitur repentinus dolor pungens, lancinans, acutiffimus atque pulfatorius, cum tumore ardente, renitente extremarum phalangum, vel pollicis vel aliorum digitorum. Eryfipelas interdum fiftit is tumor, fed magis circumfcriptus eft: digitus adfectus, tota nonnunquam manus, imo brachium obrigefcunt: vafa abforbentia inflammantur, glandulae axillares tumefcunt, totumque non raro brachium, dum lateri adfecto incumbit aeger, tormenta immania oriuntur. Noctu infomniis turbatur aut fomniis tumultuofis. Febris accenditur violenta cum cupiditate ciborum amiffa.

Poft aliquot dies veficulae furgunt albidae, latice acerrime aquofo farctae, quae dum rumpuntur, humorem eum effundunt, partes quae iuxta funt, exedentem. Quo facto absceffus nafcitur cum horroribus topicis, qui, dum aperitur, finus format tortuofos inter tendines productos. Unguis plerumque his ulceribus depafcitur.

317.

Alia eft paronychia altius radices agens ipfique periofteo infefta. Inchoat haec tormentis immanibus repentinis fub ipfo ungue, adfiduo pergentibus nec quietem nocturnam largientibus. Habent id peculiare ii dolores, tanquam filo aeneo aut cultello aut ferra digitus praecideretur. Tumor fere abeft, ut et extenuari digitus videatur et pallefcere. Rarius fimile eryfipelas accedit ac in externa paronychia,

cum tumentibus vaſis abſorbentibus et glandulis axillaribus, obrigeſcente etiam brachio.

Multo plura per conſenſum ſociantur ſymptomata. Spiratio difficillima fit, ſpaſmis et ſingultibus intercipitur: ſtrangulationis metu ſubinde orto. Gula ſpaſmis conſtringitur: vomitus irritus convulſivus oritur: muſculi faciei distorquentur: iſchuria accedit. Febris eſt nervoſae ſimilis, cum virium ſumma iactura, pulſibus exiguis, ſpaſticis, quo facto nonnunquam celeriter gangraena terminatur. Quodſi ulceratio ſequitur, qua tendines deſtruuntur, carie oſſium accedente, ſolet oedema brachii adiungi, glandulae axillares tumeſcere, et tabes pulmonum extimeſcenda eſt (*Duſſauſſoy in Richter Bibl.* 11, 366.).

Lenta, quam obſervavit Acrelius (*chirurg. händelſ.* p. 491.) paronychia, per plures menſes morari poteſt, doloribus pariter atrociſſimis, nullo vero tumore. Tandem praeciſo digito, oſſa apparent in ſteatoma mutata cum perioſteo turgido.

318.

Cauſſae, quae vitio huic occaſionem praebent, ſunt vel externae violentiae, utique praeciſio incauta unguium, reduviarum et clavorum pedis, cum ungues e perioſteo et manticula ultimi articuli originem ducant (*phyſ.* §. 266.); vel apum aliorumque inſectorum morſus; vel acrium rerum, ut calcis vivae uſus, unde obnoxii ſunt ii morbo opifices, qui chartam ſcriptoriam fabricantur iique, qui ſaponem conficiunt, ſartores etiam et ſutores. Super haec abscedere aliquid e morbis acutis in haec loca non rarum eſt: ut et epidemicam proclivitatem in hanc aegritudinem animadverterint Sieboldius et Duſſauſſoy.

CAPUT XIX.

DE ERYSIPELATE.

A. *Vulgaris eius forma.*

319.

Corporis mucofi, quod cuticulae fubiacet, inflammationem *eryfipelas* vocamus, finitimam eam hactenus exanthematibus, ut nonnulli his potius quam inflammationibus accenfuerint. Cum vero hiftoria morbi variaeque eius fucceffiones magis ad inflammationes pertineant, huius etiam loci effe ftatuimus, licet non negetur, transitum ad exanthemata formare. Quandoquidem tunica ea mucofa, quae corpus extrinfecus ambit, per interiora continuatur, eryfipelatofas quoque inflammationes oefophagum et fiftulam fpiritalem, ventriculum et inteftina occupare poffe, patet. Has autem alternare interdum cum externo eryfipelate fatis frequenter meminimus. Eft id peculiare et his inteftinis eryfipelatibus, haud adeo functiones partium adfectarum laedere, quam dum tunicae musculares aut vifcus ipfum corripiuntur; vagari etiam, nec diu perfiftere; facilius refolvi aut ulcerationem duntaxat fuperficialem producere.

320.

Quodfi vero externum corporis ambitum eryfipelas occupat, vel fymptoma eft febris ἐπιγενόμενον, vel febris fociatur ii, horroribus orfa et fordibus biliofis turgefcentibus; aeftu fequente cum arida cute; pulfibus crebris, irregularibus, haud valde duris; fpirandi difficultate; capitis doloribus, vigiliis et nervorum adfectionibus. Senfus enim frequenter hebefcunt aut turbantur: aures intus fonant, oculi caligant, aeger foporatur, aut vertigine cor-

ripitur, utique ſi eryſipelas caput vel collum tendit. Urina vel ſupprimitur, vel crocea eſt ac turbida; alvus ſiſtitur. Remittere ſeſe febris horis matutinis, veſpertinis exacerbari ſolet.

Ipſum eryſipelas vel ſimul cum febre, vel paullo poſt apparet; tumor eſt aequalis, fere ſine altitudine lateſcens, non tam dolens quam pruriens et ardens: rubor eius tumoris ſatur ſenſim in ambitu abit in naturalem colorem aut in flavedinem aut in aquoſum colorem. Quae ipſe tumor efficit ſymptomata, varia ſunt pro varia ſede. Si membra externa occupat, ſuper pruritum et ardorem et immobilitatem membri, inquietudinem etiam et decubitum difficillimum in latere adfecto, peculiaria nulla ſymptomata conſequuntur. Quodſi vero faciem occupat, ſenſus caligare, aures intra ſe ipſae ſonare, ſcintillis viſus turbari, loquela blaeſa reddi et difficilis, ſaliva effluere atque non raro aeger ſoporari ſolet.

Quodſi, turbato neutiquam ordine, eryſipelas moratur, febris ſimul cum partis adſpectu et indole mutatur. Illa decreſcit et magis ſemet remittit, cute ex toto ſudoribus calidis levantibus madida, pulſibus mollioribus, urina clareſcente ſatura, e qua nubecula levis ſubſidit; ſanguinis etiam curſu e naribus ſalubri, vomitibus alvique deiectionibus coctis, bilioſis. Simul veſiculae naſcuntur, latice aquoſo acrique ſcatentes, qui effluit ac cruſtam deponit, continuo humectam et rodentem. Quarum veſicularum ope ſquamae interdum aut furfures eryſipelas obſident, tumore gradatim cum rubore et ardore decreſcentibus. Contingit is exitus poſt quatuor aut ſeptem dies, pergit per aliquot dies, reſtitutis ſenſim functionibus. Vultus tamen, ſi facies occuparetur, lentius in priſtinum ſtatum redit: in membris etiam ſuperſunt nonnunquam oedema et rigiditas.

321.

Vergente eo popularis conſtitutionis ingenio, aut cum fortuito corpus perfrigeſcit, aut adhibitis perperam iis rebus, quae perſpirationem ſupprimere et cutem obſtruere ſolent, unguentorum exemplo; poſtremo cum cutis adeo rigida eſt, ut omne eryſipelas perfici nequeat: vel repente migrat in hanc illamve partem externam, vel ab externis ad interna regreditur, inflammatione eryſipelatoſa partium internarum, ſoporibus, delirio, nervorum distentionibus ipſaque apoplexia frequentibus.

Neque rariora ſunt exempla ulcerationis ex eryſipelate ſubnatae. In pedibus hoc, dum labes corporis adeſt, frequentius contingit: ſaepe etiam popularis conſtitutio eo vergit, aut regionum quarundam uda indoles, ſicut id de Gueſtphalia Metzgerus adſeverat (*adverſ. med.* 2. 236.). Tum ſolent veſiculae eae acerrimum liquorem effundere, qui corpus mucoſum ſub cuticula erodit, ulcera ſinuoſa producit ipſamque cariem.

Nonnunquam et in gangraenam abire eryſipelas, infra docebitur.

322.

Cauſſae eryſipelatis ſunt primum localia incitamenta, quae vaſa corporis mucoſi ita irritant, ut capillaria vices vaſorum ſanguiferorum gerant; plagae, laeſiones, punctiones variae, morſus inſectorum, erucarum variarum humores venenati: Rhois Toxicodendri, Vernicis et radicantis vapores: variolae vaccinae inſitio: frigus corpore exceptum, unde ad ſinum ochotenſem Pallaſius refert a nebula algida endemicum oriri eryſipelas (*neue nord. Beytr.* 4, 156.): cantharidum et emplaſtrorum veſicatoriorum applicatio.

Haud praetereunda eſt epidemica conſtitutio, quae interdum eryſipelati favet. Dein ad primarum viarum ſtatum conſilium eſt transferendum: ſordes enim bilioſae, gaſtricae, vermes, eſus acrium rerum, mytilorum, hepatis Squali Catuli, ovulorum piſcium: iracundia denique per conſenſum hactenus externum corporis ambitum adficiunt, ut eryſipelas naſcatur. Hinc bilioſum eryſipelas, velut peculiarem ſpeciem, olim ſtatuerunt. Staſes quoque abdominales, arthritica labes atque haemorrhoïdalis morbus eryſipelata moliuntur, facillime in ulcus abitura. Poſtremo ad menſtruorum ſuppreſſionem et metaſtaticum ortum eius vitii conſilium transferri debet. In his et praeſertim etiam iis, qui ſtaſibus laborant abdominalibus, eryſipelas diuturnum oritur, ſaepius recrudeſcens, facile ulceratum, nullamque perfectam admittens curationem, ſi labes corporis pervicax nata fuerit.

B. *Maligna eius forma.*

323.

Popularis nonnunquam conſtitutio, aër noſocomiorum vitiatus aut ſumma aegri debilitas, ſenio aut luxu confecti, malignam et contagioſam omnino indolem eryſipelatis efficere poſſunt. Solet tum protinus ab initio febris ſociari ardens viresque peſſumdans, pulſibus depreſſis, animo marcente, aut ſoporibus, ſtuporibus, nervorum distentionibus accedentibus. Secundo iam aut tertio die veſicae ſurgunt in eryſipelate, oris rubicundis, latice acerrimo, foetido, contagium propagante, ſcatentes; liveſcens aut nigreſcens tumoris color cum virium iactura et nervorum reſolutione exitium brevi ſecuturum nunciant. Ignis volatici, S. Antonii nomine, populariter graſſatum eſſe hunc morbum, vergente ad

finem faeculo undecimo fupra iam (§. 185.) monuimus. (Cf. *hift. meam med.* 2, 435. 452. *Saillant in enc. med. art.* *Antoine*. *Bell in Samml. für prakt. Aerzte* 20, 621. *Penada in Weigels ital. Bibl. III.* 2. p. 130.)

324.

Aliter fe habet eryfipelas, quo recens nati in tictodochiis et domibus, quae pufiones expofitos recipiunt, corripiuntur. Sponte fua ac nullo praegreffo morbo ad umbilicum, ad pubis regionem et pudendas partes, nonnunquam etiam ad alias partes rubedo oritur circumfcripta, quae ambitum habet monetae minoris, preffioni quidam cedit, fed durior eft fueto eryfipelate; cuticula, quae fupra eft, rugulofa et flaccida: quam maculam ubi prefferis, dolorem fentire videtur infans, eiulatur enim et faciei mufculi distorquentur. Preffa protinus flavefcit, dein albefcit. Interea abdomen rigefcere, maculae livefcere, mox fphacelo corripi, fanieque foetida madere, aliae in aliis partibus fuccedere: aphthae accedere, vomitus porracei et alvus vel cita vel penitus dura: oculi aciem amittere et fracti videri: lingua arida et albida: fpirationes creberrimae effe, tum fufpiria aegrum frequentia ducere, eiulari, tandemque poft paucos dies foporibus enecari, aut lentius exftingui macie et nervorum refolutionibus.

Cadavera licet emaciata partes tamen adfectas monftrant rigidas, obdurefcentes; cute adeo incraffata, ut elephantiafis fpeciem quamdam prae fe ferat, abundante in cellulis humore fpiffo gelatinofo aut purulento aut adipe etiam granulofo. Peritoneum totum in plerisque cadaveribus incraffatum, ulceratum aut colluvie purulenta faniofave abundans invenitur.

Singularis huius eryſipelatis indoles, quod tela cellularis obdureſcat, variis cauſſis tribuitur, veteri lacti nutricum a Renardo, funiculi umbilicalis haud idoneae tractationi a Walshamio, aëri tictodochiorum corrupto maiori iure ab aliis.

LIBER III.
DE EXANTHEMATIBUS.

CAPUT I.
SUMMATIM.

325.

Exanthemata vocamus maculas puſtulasve in cute efflorefcentes, peculiari more terminatas atque per ſe ita ſubſiſtentes, ut fortuita ſymptomata alius morbi haud conſtituant. Etenim haec ſupra iam (*path. gen.* §. 271 — 273.) recenſuimus, expoſita etiam ratione ortus et decurſus exanthematum generali (§. 267 — 270.). Superſedere igitur huic expoſitioni licet, id duntaxat monituris, quod cum inflammationibus adfinitatem quamdam ſervent, ſingularibus maxime eventibus conſpicuam.

CAPUT II.
DE VARIOLIS.

A. *Benigna earum et ſimplex forma.*

326.

Variolae exhibent exanthema contagioſum, puſtuloſum, ad ſuppurationem ſpectans, contagio per ſolum pus propagato: ſymptomatibus, ſi benignus eſt morbus, ſtato quodam ac fixo ordine ita ſemet exci-

pientibus, ut ſexdecim dierum ſpatio totus morbus terminetur: ſtadiis quatuor, ſingulis quaternos dies comprehendentibus.

Primum igitur ſtadium praecedit exanthema ipſum: varium id eſt pro varia hominis aetate et conſtitutione. Infantes ſani, cute gaudentes molliuscula, albida, capillis fulvis aut albidis meliuscule ſe habere ſolent, quam rigidi, qui nigris gaudent capillis et lurida cute rigidaque. Febris generatim accenditur frigore aut horroribus orſa, in aeſtum inteſtinum abiens, cum ſiti valida, cupiditate ciborum amiſſa, ſapore oris amaro, lingua ſordida, nauſea, vomitibus, alvo dura, et colicis doloribus. Veſperi exaſperata febre, inquietudo, iectigatio et deliria accedunt. Peculiares vero huic morbo ſunt nervorum distentiones, eclampſiae et epileptici inſultus ad exanthematis usque eruptionem perſiſtentes; odor etiam mucidus ex ore: dolores axillarum, maxime poſt inſitionem variolarum, aut tenſiones per membra: poſtremo ſternutationes frequentes convulſivae, nonniſi cum eruptione ceſſantes.

327.

Secundum ſtadium tertio aut quarto die inchoans maculas parvas molitur in facie et pectore, initio nec ſupra cutim elatas, nec facile a ruberrima reliqua cute diſtinguendas. Viginti quatuor horarum ſpatio per totum corpus diffunduntur, crebriores, ubi ſtimulus aut plaga aut ulcus forte fuit. Dum erumpunt, dolere collum ſolent et oculi, urina intercipitur, alvus obſtipatur. Altero die maculae puſtularum forma elevantur, oris rubidis, tumidis cinctarum eoque magis increſcentium, quo pauciores adſunt. Perfecta eruptione, puſtulisque rite elatis, febris deſinit cum omnibus ſymptomatibus praegreſſis: cupiditas ciborum ipſaque hilaritas non-
nun-

nunquam redeunt. Nihil fere queruntur, nisi dolores colli et oculorum satis tolerabiles, ardoremque cutis. Septimo circiter die pustularum apices albescere aut pallescere solent, ambitu adhuc rubro, calido, tumido.

328.

Tertium stadium cum suppuratione orditur. Ut sexto aut septimo die pustularum elatarum apices albescunt, spatia quae intersunt, inflantur cum febre recrudescente, pulsibus acceleratis, inquietudine et aestu auctis. Tumor ille suberysipelatosus faciem manusque inprimis deformat, cum palpebrae inflatae claudantur, nares ita tumescant, ut spiritus ducere, nisi ore aperto, nequeant. Sed salubris est congestio, quae hunc tumorem caussatur; ni enim is surrexerit, salivae cursus interdum vices gerit, neque tamen parem habet dignitatem, ut suppuratio promoveatur. Pustularum pallor sensim mutatur, die octavo et nono, in flavedinem: tensio autem, ardor et rubor interstitiorum superest, ut margaritas fere discretae pustulae referant. Die decimo solent primum in facie fuscescere pustulae, pruritu aucto, ut adsiduo scalpant loca et fricent, quo quartum denique stadium maturatur.

329.

Quartum stadium decimo fere die incipere solet, dum ruptae pustulae liquorem flavidum purulentum, blandum, vehiculum contagii, effundunt. Neque effuso semel pure pustula ilico vacuatur, superstitibus semper duritie, rubore et tumore. Tumor ille erysipelatodes, in facie manibusque praeprimis manifestus, gradatim hactenus minuitur, ut oculi, palpebris ante tumidis clausi, iterum aperiantur; manus pedesque vero paullo diutius ob tumo-

rem flecti nequeunt. Febris suppurationem comitans ex toto desinit: fusca superficies pustularum in crustas aut escharas abit, sub quibus pus stillare pergit. Tandem escharae solutae siccescunt, superstite colliculo ruberrimo ardente seu pruriente per aliquot dies, qui post hebdomada unam aut alteram in cicatrices seu vestigia variolarum praegressarum abit: sudoribus postremo calidis, nubecula urinae fundum petente atque pustulae cuiusdam maioris effluxu purulento continuato morbum totum iudicantibus.

330.

Paullo graviora urgent symptomata, dum variolae confluunt, ut singulae haud discerni possint, sed tumorem sistant aequabilem planum, monetae maioris ambitu. Solent autem nunciari anxietate maiori, nervorum distentionibus, doloribus febreque gravioribus. Serius nonnunquam efflorescunt variolae, neque eo ordine, quo discretae; erysipelate interdum totam faciem obducente. Nec febris statim post eruptionem cessat, nec suppuratio ordinem suetum servat: pallida saltem aquosaque variolarum facie paullo diutius morante, salivae etiam cursu et alvo cita accedentibus. Febris suppurationem comitans vires magis prosternit, effluvio puris serosi nimis copioso, accedentibus etiam ulceribus late serpentibus, et novis pustulis surgentibus, cum priores iam subsiderunt. Exsiccantur magnis crustis et squamis: hinc cutis gravius adfecta morbis posthumis pluribus occasionem praebet.

B. *Epidemicae varietates.*

331.

Anomala et variolarum facies, quam popularis constitutio inflammatoria producit, dignoscenda tum ex hac cognita, tum e symptomatibus gravioribus ex orgasmo ortis, tum inflammationibus accedentibus.

Primum iam ſtadium febre ardentiſſima, continua, ingenti aeſtu inteſtino, rubore ſaturiori cutis ac oculorum, pulſibus validioribus, ſiti immani, lingua aridiſſima, ruberrima, urina flammea, delirio feroci et cruſta phlogiſtica firma ſanguinis e vena miſſi notatur. Interdum ſanguinis fluxus accedunt, maxime e naribus, qui levare ſymptomata conſueſcunt. Magnum utique caſum habent inflammationes pectoris aut fiſtulae ſpiritalis, vel cum ipſa febre varioloſa ingruentes vel per metaſtaſin accedentes. Impediunt enim ordinem, quo ſtadia ſibi ſuccedunt, eruptionem, maximeque ſuppurationem, aucta gravitate ſymptomatum, accedentibus pectoris oppreſſione, doloribus pungentibus, tuſſi violenta clangoſa, qua nonniſi albuminis aliquid eiicitur, voce ſtridula, ſtrangulatione imminente et tumore utrinque ad laryngem elato, quo tandem ſuffocatio perficitur. Cadavera ſecta exhibent inflammationem gangraenoſam fiſtulae ſpiritalis, pulmonum aliorumque viſcerum.

332.

Verno tempore vel autumnali graſſantes variolae catarrhalem anomaliam patiuntur, fortuito interdum natam, dum perfrigeſcit aeger, decubitu ad parietes humidos. Nunciatur haec varietas tuſſi et gravedine, lippitudine et raucitate, ſternutatione frequenti et inflatione aquoſa palpebrarum, febre etiam remittente. Retardatur tamen eruptio et ſuppuratio, ſi valida fuerit haec compoſitio: pus fere ſemper aquoſum eſt: accedunt etiam varia ſymptomata caſum habentia, ut pectoris oppreſſiones, virium iactura, oedemata interum poſt morbum remanentia, quae, Hufelandio et Lentinio teſtibus, plura diuturna mala moliuntur.

Sordes bilioſae adiunguntur variolis, vel per popularem conſtitutionem, vel per febrem ipſam, vel etiam, quia catarrhalis morbi indoles eas attrahit.

His quoque suetum ordinem stadiorum turbari, suppurationem inprimis benignam impediri compertum habemus.

333.

Nervosae fiunt variolae, putridae aut malignae, si viget popularis constitutio, ubi virium iactura, perturbatio stadiorum et symptomata anomala, sibi non respondentia, accedunt.

Febris eruptionem antecedens plerumque mitis est, benignitatis colorem induens, aestu modico, pulsibus haud adeo crebris comitata. Sed aeger continuo algere, rigescere, horrere, obstupescere, sui non conscius esse, soporari solet, sensus hebescere: aut miro modo angi et partes internas omnes ardore continuo consumi. Perpetui tremores, crocidismi, labiorum motitationes, venarum iugularium palpitationes terrent pariter ac vox debilis, stridula loquelaque impedita et blaesa. Saepe cum pallore totius corporis et vultus distortione deliria adsunt ferocia, lingua arida, gulae constrictio et sphincterum, oppressio pectoris summa. Nec idoneo tempore nec ordine sueto efflorescit exanthema: facies minus quam pectus aut membra etiam maculis obsidentur lividis, confluentibus, petechias aemulantibus; vel si pustulae surgunt, haud satis tolluntur, pure minus quam sanie, aut limpido latice, cruento etiam, implentur.

Gravissimi est momenti, symptomata praegressa post eruptionem nunquam silere, sed maiore etiam atrocia ingravescere; deliria, nervorum distentiones, dolores, stuporem aestumque intestinum iungi: cutim etiam postea siccam esse, pulsum deprimi, duriorem fieri et magis irregularem, vocem debiliorem, spirationes difficiliores. Odor halitus ex ore teter, halecum lixivium aemulans: vomitus crebri, irriti et alvus cita exercent aegrum.

Variolae nunquam regularem formam apiſcuntur. Vel enim morbillis aut ipſi eryſipelati ſimiles ſunt, vel veſicas referunt oris neutiquam rubris cinctas, ſed latice aquoſa farctas, pallente interea cute et frigente: gula tandem aut labris conſtrictis aeger ſubito exſtinguitur. Nonnunquam vibicum more, ſine ulla elevatione, lateſcunt, mox liveſcunt, accedentibus ſanguinis fluxibus: his vires penitus proſternuntur et ſphacelo mors acceleratur. Interdum puſtulae, miliarium forma, adſunt, paullulum elevatae, mox ſubſidentes, iterumque ſurgentes, foveola in apice livida aut lurida, oris pallidis aut liventibus. Nullum omnino pus concipiunt, ſed virium iactura repente nec opinato aegrum interimit.

334.

Tandem ad complicationes veniendum eſt. Quarum prima et ſatis memorabilis eſt cum morbillis: hi ita ſociantur, ut ſuum quilibet morbus decurſum celebret, haudquaquam turbato altero (*Tarcy in Kühns phyſ. med. Journ.* 1801. p. 714. *Ruſſel in Samml. für prakt. Aerzte*, 21. 11.). Nec deſunt exempla retardatae ſuppurationis per hanc complicationem, cum catarrhalia ſymptomata, morbillis familiaria, per ſe hoc efficiant. Multo peius eſt connubium cum petechiis aut ſcarlatina, quibus non ſtadia ſolum retardantur ac perturbantur, ſed variolae etiam confluentes ichorem obtinent acerrimum, alvo cita et magnopere debilitante. Scabies, herpetes et ipſa ſyphilis ſimili ratione turbant regularem variolarum decurſum.

C. *Prognoſis.*

335.

In praeſagiis formandis ratio primum habenda eſt conſtitutionis, qua aegri gaudent. Etenim quo iunio-

res infantes, quo integrius corpus, eo benignior eſt facies morbi, licet ſoli adſpectui haud fidendum, ſiquidem roboris ſpecies ſaepius fallit. *) Saniſſimi etiam infantes inflammationibus maxime obnoxii ſunt. Quodſi vero viget popularis conſtitutio catarrhalis aut nervoſa, debiles infantes, et qui ſcrofulis aut rachitide laborarunt, gravius adfliguntur: quanquam et ſcrofulae et tinea capitis variolis benignis ſolvi et tolli conſueſcant. Quando dentiunt infantes, tuti non ſunt a gravioribus variolarum adfectibus, cum evolutio corporis nimis cita perturbationem virium producat. Alioquin ſana dentitio nunquam variolarum regularem decurſum impedit (*Vogler in Hufelands Journal*, 10. St. 3. 27.). Qui aetate proceſſerunt, aut pubeſcunt, gravidae etiam et ſenes multo vehementius adfliguntur, quam infantes teneri.

336.

Dein conſilium ad ſymptomata cuiusvis ſtadii transferendum eſt. Dum primum adeſt ſtadium, eventus haud praenoſci poteſt, cum e facie potius exanthematis et aegri valetudine poſt eruptionem iudicium aequum formetur. Circumſpectiſſime tamen cavendum, benignitatis larva ne nos decipiat, ſiquidem graviſſimus eſſe poteſt morbus periculique plenus, etiamſi febris ſatis blanda fuerit, nervorumque distentiones fere nullae. Satius eſt, uberrimam variolarum copiam enunciari vehementibus nervorum distentionibus et epilepſia, dummodo haec protinus ſilent ut eruptio contingit. Inquietudo ſumma et anxietas, ſopores etiam et ſtupor, cum pulſibus ſemper magis depreſſis, horroribus continuis, vomitibus crebris, doloribus pectoris pungentibus, vocis debilitate, cum pallore cutis et frigore, peſſimae ſunt notae.

*) Αἱ ἐπ' ἄκρον εὐεξίαι σφαλεραὶ, ἢν ἐν τῷ ἐσχάτῳ ἔωσιν. Aph. 1. 3.

Eruptio quo praecocior eſt, eo minus coctionem praegreſſam ſignat. Solet enim exanthema, ſi ſecundo iam die apparuerit, vel miliarium mox iterum ſubſidentium, vel petechiarum formam induere. Neque ſine periculo eſt tardior iuſto eruptio, impedita nimirum compoſitione cum aliis adfectibus aut virium iactura. Maximi autem momenti inſtar habet valetudinis poſt eruptionem ratio: optimum praeſagium formandum eſt, ſi ſilent ſymptomata; periculum extimeſcendum, ſi augentur aut eodem vigore morantur.

Summa rei conplectitur ſuppurationis indolem. Quae dum rite procedit, utique dum inflatio cutis inter puſtulas perſiſtit, optimae eſt notae: anceps eſt quaevis retardatio eius proceſſus, praeprimis cum tumores inter puſtulas ſubſidunt, orae palleſcunt et ambitus corporis perfrigeſcit. Repente tunc ſolet exitium ſequi, dum aliquid in viſcera nobilia abſceſſit.

Nec negligendum eſt ultimum ſtadium, quod quamvis mortem adferre non ſoleat, rite peractis prioribus ſtadiis, praeſagit tamen poſthumos morbos, ſi ſine ordine exſiccantur variolae, nonnullis denuo ſurgentibus, cum aliae iam cruſtis obtegantur; ſi alvus continuo dura eſt, cutis arida et urina intercipitur; utique ſi ulcera remanent copioſam ſaniem effundentia.

337.

Morbi variolarum poſthumi graviſſimi ſunt, maxime quod ſingulare illud virus, quod in variolis generatur, et eos morbos ſuſtinet. Naſcuntur enim ex impedita perfecta morbi ſolutione: timendi igitur, dum in ultimo ſtadio per cutem et alia organa copioſae excretiones reprimuntur (§. 336.). Cutanei morbi ſunt vulgatiſſimi; ulcera diuturna, ipſa caries: blennorrhoea lacrimalis et fiſtulae: oculorum inflammationes pervicaces, quas maculae corneae excipiunt (§. 206.), aut hypopyon, ſuffuſio etiam lentis: dein rheumatiſmi

et oedemata membrorum, nervorum refolutiones: maxime vero pulmonum inflammationes diuturnae cum ulceribus eius vifceris et tuffi violentiffima.

D. *De indole morbi probabilia.*

338.

Tropicis adnumerandum effe hunc morbum, patet tum e primis eius veftigiis, quae faeculo fexto aerae noftrae in Abyffinia et Arabia inveniuntur; tum e Lichtenfteinii nuperrimo teftimonio, qui ad fluvium Araufiae (*Oranje-Rivier*) in interiore Africa variolas invenit, ex aequatoriali regione illuc delatas (*Reife ins füdl. Afr.* 2, 405.); tum denique e connubio cum pefte, quod faeculo iam fexto, dein vero etiam decimo feptimo obfervatum fuit (*Gregor. Turon. lib.* 5. *c.* 31. 35. *Martini ep.* p. 343.). Habet etiam id commune cum aliis morbis tropicis, quod, dum populariter graffatur, viam fuam pertinaciter legat, neque contagio propagetur. Olim enim in magnis urbibus femper adfuerunt fporadicae variolae, populariter vero graffabantur quovis duntaxat quinquennio aut per longiores circuitus. In America meridionali 17 aut 18, in Islandia viginti annorum circuitus celebrant. Quodfi vero epidemicae funt variolae, morbis intercurrentibus fuum ingenium largiuntur, ut, Sydenhamo tefte, febres quoque continuae inchoaverint doloribus fimilibus ceterisque variolarum fymptomatibus, quibus cum et ii obnoxii effent, qui iam variolas habuerant, febris variolofa fine variolis neutiquam appellari poterat eiusmodi febris. Sic Huxhamius obfervavit (*opp.* 2, 122.), dum variolae graffarentur, febrem putridam, levatam veficulis ichore repletis, quae fpeciem quamdam variolarum confluentium prae fe ferebant. Alioquin vero et id vulgare eft, variolas participes fieri ingenii popularis aliarum febrium regnantium, ut inflammatoriae,

biliofae, catarrhales et nervofae fiant, pro varia popularis morbi indole.

339.

Virus contagiofum ipfum aliis humoribus, praeter pus puftularum, haud utitur: namque C. L. Hofmanni et Haygarthi teftimoniis compertum habemus, nec perfpirabili cutaneo, nec fanguine aut aliis humoribus fecretis contagium propagari. Quomodo vero poffit fimul alius morbus propagari per hoc virus, exponi nequit, licet exploratum fit, herpetes, fcrofulas ipfasque dysenterias per infitionem transire ex altero in alterum corpus.

Cum puftulae formentur in corpore mucofo, glandulis abundante, haud adeo abfona eft C. L. Hofmanni fententia, variolas fedem figere in his glandulis, cum exigua tubercula corona radiata cincta inter duas corporis mucofi laminas in hominibus hoc morbo exftinctis reperiamus (*Autenrieth Phyfiol.* 3, 330.). Et in ipfis variolis fuppurantibus, dum foveolam exiguam in apice gerunt, filamentum deprehendimus e cuticula recta fundum petens, quod ductulum excretorium effe (*phyf.* §. 261.) perfuafum habeo.

Neque tamen e deftructis per fuppurationem hisce glandulis fingulare id phaenomenon explicandum effe duco, quod variolae rariffime bis in eodem homine recurrant. Etenim, dum paucae efflorefcunt variolae, praecavent tamen a fecunda infectione, etiam fi plurimae intactae fuperfint: dum vero plurimae per totam cutim diffunduntur, e deftructis iis glandularum acinis fequeretur, functionem cutis omnem perverti ac turbari. Eius vero rei indicia in hominibus, qui variolas perpeffi funt, haudquaquam animadvertimus.

340.

Nolo hisce commentis diutius immorari, cum iam ſupra (*path. gen.* §. 162.) haec tetigerim: ſed paullo uberius ipſum variolarum recurſum ventilare placet. Et primum quidem dubia ſunt varia de ea re teſtimonia, maxime Arabum, qui vulgarem eum recurſum habuerunt et oſorum inſitionis: alia teſtimonia de irregulari et anomalo valent variolarum decurſu, ubi vix ſicceſcentibus puſtulis prioribus aliae ſuccederent, certe iidem infectioni tribuendae: poſtremo adſunt teſtimonia plurima de recurſu, ubi variolae ſpuriae aut non perfectae praeceſſerant vel ſequebantur. Conferantur prae aliis Mumſſenii (*act. ſoc. Havn.* 3, 33.), Mülleri (*Baldingers Magaz.* 5, 107.) et Tronchini (*neue Samml. auserleſ. Wahrnehm.* 1, 154.) exempla.

Vera tamen praeſto ſunt neque neganda exempla variolarum verarum bis in eodem homine recurrentium, quorum viginti fere ex omni hominum memoria collegi. Citare loca hic placet, ubi a bonis obſervatoribus confirmatur is recurſus: *Raim. Vieuſſens in hiſt. des malad. intern.* tom. 1. p. 64; *Fried. Gul. Klärich im hannöv. Magaz.* 1766. N. 93; *J. F. Bolten im neuen hamb. Mag.* 5, 296; *Servaſ. de Copello in Harlem. Verhandel.* tom. VIII. P. II. p. 209. 211; *Gualth. van Doeveren ib.* tom. XII. p. 192. 201; *Petr. Imman. Hartmann in Haenii rat. med.* P. IX. p. 266 et *Car. Krapf ib.* 269; *Jo. Pet. Büchner in Halleri diſſ. pract.* vol. VI. p. 280; *G. H. Kannegieſser in act. nat. cur.* vol. VII. obſ. 7; *Caeſ. Mareſcotti de variol.* p. 128; *Theoph. Meza in compend. med. pract.* faſc. 1. c. 21; *Gaulard in Samml. medic. Wahrn.* 1, 160; *Aasheim in act. ſoc. Havn.* 3, 333; *Wittchovius in Junckers Archiv wider die Pockennoth*, 5, 80; *Anonymus Petropolitanus in Hufelands Journ.* 13, 3. p. 166; *Hartenkei-*

lius in Salzb. medic. Zeit. 1800. IV. 218; postremo *Jo. Ringius in Lond. med. reposit.* vol. 3. p. 204. Reliqua omnia dubia sunt aut alio modo exponenda.

341.

Pus in variolarum pustulis generatum, a Jacobo van Geuns examinatum, blandus est latex, albido-flavescens, sapore atque odore seri: coagulum format, aqua bulliente, alcohole et acidis mineralibus mixtum, ab alcalinis minus mutatur, succos plantarum coeruleos nullo modo mutat. Hinc sero adfinis is latex, neque acidus est, neque manifesto alcalinus; venenum autem, cuius vehiculum est, nequaquam reagentibus rebus cognoscitur. Globulis iisdem abundat, qui puri alii insunt. *)

Etiamsi proximo contactu plerumque contagium propagetur, singulares tamen observationes docent, posse etiam in remota loca agere. Etenim neganda haudquaquam est infectio embryonum, cum vel cicatricibus nasci vel paullo post obsideri eos meminerimus (*Rosenstein om barn-sjukdomar*, 150. *Jermyn diss. de variolis a graviditate fetui traditis. Leid.* 1792.). Cum vero nusquam vasa placentae uterinae proxime cum fetu cohaereant (*phys.* §. 531.) nec humores protinus e matre in fetum abire possint, nil superest, nisi actionem veneni in distans statuere.

Loca, quae virus accipiunt, plerumque cutim complectuntur: non desunt tamen, licet paucissima, exempla deglutitae escharae, quae morbo producendo par esset (*Thuessink im Mus. d. Heilk.* 3, 383.). Internas etiam partes obsidere interdum variolas, ex-

*) Vermiculos in pure veteri a Wallio (*Samml. für prakt. Aerzte*, 12, 70.) repertos huc pertineri non credo: depravatum enim iam erat.

tra omnis dubitationis aleam poſitum, explicatur e membranae mucoſae progreſſum ad inteſtinorum faciem internam. Ni febris naſcatur peculiaris, infectio vera haud contingit. Oritur autem id dierum 12 vel 14 poſt infectionem fortuitam, poſt artificialem die ſeptima aut octava.

342.

Puſtularum latex, verum vehiculum veneni, mutationes quasdam ſubire poteſt, quibus impeditur, quominus idem plane morbus ſequatur. Dum diſpoſitio iam ſublata eſt, febris nulla per infectionem oritur, ſed haec mere localis eſt, ut locales puſtulae naſcantur, quae, etiamſi veras variolas iterum producere poſſint, haud tamen febre illa peculiari iunctae ſunt, neque cavent ab infectione (*Covey in Samml. für prakt. Aerzte*, 12, 64. 77. *Dawſon in arzneyk. Abhandl.* 3, 285.). Neque prohibet localem ſtatuere infectionem univerſalis per cutem omnem eruptio, quae forte linteis et ſtragulis veneno contaminatis tribuenda erat (*Olivier in neuer Samml. med. Wahrn.* I. 176.).

Exoletum vetuſtate pus producatne variolas ſpurias, ſive nullo modo inficiat, ambigendum eſt. Id enim exploratum habemus, ultra ſex hebdomadas virus contagioſum vim haudquaquam ſervare.

In bruta transire infectionem, Viborgii praeprimis experimentis nititur (*Hufelands Journ.* 12, 1. 184.), quamlibet vaccinam variolam e variolis humanis in ubera inſitis oriri Woodvillius neget.

CAPUT III.

DE VARIOLIS SPURIIS.

343.

Variolae ſpuriae dicuntur exanthemata veris variolis ſimilia, atque ſimul cum his, eadem regnante epidemia, graſſantia, quae vero decurſu celeriori, recurſu, benignitate maiore et defectu poteſtatis cavendi a veris diſtinguuntur. Difficillimum hoc eſt discrimen, ſi ſolius externae ſimilitudinis rationem habueris: namque et ſummus Dimsdalius (*tracts on inoculation*, 161.) et ordo medicorum philadelphicus (*Bonds Vertheid. der Einpfropf. der Blattern*, 71. 72.) commutari facillime utriusque morbi faciem largiuntur.

Itaque ad ſtadiorum moram et rationem, ad indolem etiam puſtularum conſilium transferatur. Ante eruptionem vel nulla obſervantur ſymptomata, ut bene ſe valere homines perhibeant, vel febri laboran multo mitiore, catarrhali, ad quam accedunt ſomnolentia, dolores artuum, inquietudo, tuſſis, vomitus et animi quaedam moroſitas. Rariora ſunt exempla (*Mumſſen*, *Fritze*, *Hufeland*), quae referuntur de febre per triduum aegros occupante. Maxime vero incertum ſit iudicium, cum verae variolae, odorem initio ſpecificum et alia graviora ſymptomata prodentes, dein in ſpurias mutantur (*Hufelands Bemerk. über die nat. u. künſtl. Blattern*, 54.). Odor autem ſingularis omnino deficit in variolis ſpuriis; axillarum quoque doloribus carent, qui adeo graves ſunt in veris.

344.

Ordo eruptionis alius eſt in veris, in ſpuriis variolis alius. Illae enim primitus in facie et pectore, hae vero in dorſo fere et membris naſcun-

tur: illis, quae primum et perfecte eruperunt, aliae non ſuccedunt, ni malignae fuerint, has autem ſolent, dum iam exſiccantur, aliae ſequi. Variolae ſpuriae discretae aut ſingulae ſunt: nunquam confluere, nunquam numero ſatis frequentes eſſe conſueſcunt. Namque Heberdenius (*Arzneyk. Abhandl.* 1. 338.) ducentas numero excedere negat, nec plures quam duodecim in facie ſemet conſpexiſſe memorat. Plerumque paucis horis, uno ſaltem die, omnis omnino eruptio abſolvitur, cum verae variolae duos aut tres dies ad id negotium poſcant. Quae ut brevitatem morbi iam indicant, ita orta ſubito ſaepe et paucis plerumque diebus exſiccatione totus morbus vel quinque vel octo diebus abſolvitur.

Utplurimum puſtulae ſurgentes pure expertes ſunt; atque, vel nullo collecto humore, cito, primis fere diebus, cuticula rupta collabuntur (Varicellae flatuoſae: *Windpocken* Germanorum): vel lymphatici humores congeruntur aut ſeroſi, qui exhalati aut abſorbti puſtulae collapſum efficiunt (Varicellae aquoſae: *Waſſerpocken*): vel denique ſpiſſi humores et tenaces cumulantur, qui diutius perſiſtentes nullam fere mutationem ſubeunt, donec lente abſorbeantur (Varicellae durae: *Steinpocken, Chicken-pox*). Itaque verum pus variolis ſpuriis ineſſe plerique boni obſervatores negant, exceptis fere Elsnero et Mumſſenio, qui medium quoddam genus purulentarum, inter varicellas aquoſas et variolas veras, conſtituunt. Neque tamen poſſum quin cum Heberdenio et Fritzio ſentiam, lympham eiusmodi in puſtulis collectam, licet flavicundo colore et tenaciore compage pus aemuletur, minime tamen cum vero pure eſſe commutandam, ſiquidem in aliis morbis lympha paratur, puri ſimillima, ſed tum reagentibus rebus aliter mutata, tum

globulis illis carens, quos puri proprios docuimus (§. 162.).

Pustulae purulento humore repletae tandem, sed multo praecocius quam in veris variolis crusta obducuntur, qua delapsa macula rubra, citra ullam plerumque cicatricem, remanet.

345.

Origo variolarum spuriarum e veris quidem repetenda est, sed qui fiat, ut pus vere contagiosum ita mutetur, ut in pus variolarum spuriarum transeat, haud satis patefactum est. Id saltem compertum habemus, in initio epidemiae variolas fere spurias esse, atque eumdem characterem servare. Pus etiam corruptum aut vetustate exoletum spurias potius quam veras gignere variolas, e Razousii (*Tables nosologiques, dressées à l'hôtel de Nismes. Bâle* 1764. 4.), Jacobi d'Apples (*act. helvet.* 7. 9.) et Elsneri (*Ein paar Worte über die Inoculation*, 50.) observationibus patet. A veritate denique haud alienum videtur, variolas veras posse in decursu, per frigidum regimen et excretiones virus continentes, ita mutari, ut spuriae evadant. Cum Müllerus enim puero pus inseruisset per sex menses servatum, septimo die febris accessit, decimo duae pustulae in collo, unica vero in manu dextra apparuit: illae sine suppuratione evanuerunt, haec vero decimo tertio die exaruit: ipso die, quo variolae eruperunt, lotii crassi et odore varioloso conspicui copia ingens profluxit. Hoc quidem lotii fluxu interruptas et mutatas fuisse variolas veras probabile est, cum plures post annos idem puer veras iterum fortuito obtineret (*Baldingers neues Mag.* 5, 107. *Hufelands Bemerk.* 54.). Hinc quoque non deroganda est Muhrbekio fides, si in aëre aut ingenio popularis constitutionis rationem quaerit, cur virus, iners ad

veras gignendas, ſufficiens reddatur ad ſpurias variolas producendas.

CAPUT IV.

DE MORBILLIS.

346.

Exanthema hoc, ſui generis, pariter contagioſum, ac puerili aetati infeſtum, variolis hactenus adfine eſt, ut populariter cum iis graſſetur, atque praecedat fere, tuſſi convulſiva ſtipatum. Intereſt vero inter utrumque, quod hoc neutiquam puſtulas ad ſuppurationem ſpectantes, ſed maculas exhibeat lenticulares, vix ac ne vix quidem ſuper cutim elatas et receſſu cuticulae per furfures et ſquamulas ſolutas. Hinc virus contagioſum volatilem magis indolem habere atque ſeroſos fere cutis humores inficere ſolet; vias etiam aëriferas invadere tuſſimque et alia catarrhalia ſymptomata producere. Inferi poſſe hoc exanthema, ope eorumdem ſeroſorum humorum, etiamſi cruore mixtorum et furfurum, quae maculas obſidere ſolent, ex Homii aliorumque obſervationibus patet.

347.

Ubi benignus eſt morbus et regularis, tria format ſtadia, ternis ſingula diebus conſtituta: frequenter tamen haec in progreſſu epidemiae ita mutantur, ut vel praecocius vel tardius decurrant.

Primum ſtadium, ternis diebus comprehenſum, eruptionem praecedit, catarrhalibus ſymptomatibus ſtipatum. Tuſſi incipit magis minusque violenta, quae ſingulari ſtridore conſpicua eſt, raucitate vocis, doloribus et oppreſſione pectoris, interdum vera con-

convulſiva tuſſis adeſt: plerumque gravedo cum lippitudine, oculorum inflammatione, capitis doloribus, palpebrarum tumore, ſternutatione et fluxu acris laticis e naribus. Febris accedit, his adfectibus reſpondens, plus minusve continua, horroribus inchoans, in aeſtum abiens aridum, mox humectum, cum odore perſpirationis cutaneae ſingulari ſubdulci, ſiti valida, inquietudine, pulſibus creberrimis, depreſſis et irregularibus, ſomnolentia, moroſitate, praecordiorum oppletione, interdum cita alvo, quae vero nil iuvare ſolet.

Secundum ſtadium tertio die inchoat. Verſus id tempus ingraveſcere ſymptomata ſolent, iactatio, aeſtus, nonnunquam deſipientia, temulentia ſaltem et leves nervorum distentiones. Interdum et ſanguinis fluxus e naribus praegredi ſolet eruptionem et levare eam, maxime in hominibus ſanguine abundantibus. Tum naſcuntur maculae rubicundo-lividae, lenticulares, primum in facie, ibique discretae, dein in pectore aliisque partibus, ubi magis confluunt, ac tumorem interdum eryſipelatoſum exhibent. Perfecta eruptione, quod nychthemero peracto contingit, ſymptomata ſilent praegreſſa, citra catarrhalia. Lippiunt enim continuo oculi, lucem averſantur, palpebrae tumidae ſunt; tuſſiunt infantes et gravedine ac ſternutatione conflictantur.

Tertium denique *ſtadium* ſexto die incipiens cognoſcitur maculis palleſcentibus et aquoſum aliquid referentibus. Etſi veſicam proprie non ſiſtant, nodulus tamen adeſt ſub cuticula, ichore perlucido flaveſcente plenus, e quo pili prodeunt. Itaque videntur bulbilli pilorum ſedem morbi conſtituere (*phyſ.* §. 268.). Pallidus interea color macularum perſpiratione aucta et ſudoribus calidis copioſis ſtipatus, pulſibus molliusculis febreque decreſcente, criſin praenunciat. Tumores palpebrarum ſubſi-

dunt, ſputa magis cocta exſcreantur, pectus oppreſſione liberatur; cuticula denique ſecedit furfuribus aut farinaceo pulvere, ſuperſtite ſaturrimo rubore, qui cum ſenſu cutis acutiori iunctus, poſt aliquot dierum ſpatium tandem evaneſcit.

348.

Quodſi morbilli haud rite ſolvuntur, aut dum convaleſcentes vitia victus admittunt, poſthumi morbi extimeſcendi ſunt, praecipue catarrhus diuturnus et pectorum morbi; nonnunquam quoque cutanei morbi, oedemata, leucoplegmatia et ulcera diuturna. Vidimus non raro infantes convaleſcentes, ubi perfrixit cutis, repente dolore laryngis atroci, tuſſi ſtridula et ſuffocatione corripi, laryngis igitur et fiſtulae ſpiritalis inflammatione exſtingui. Tuſſis ipſa pertinax haemoptyſin adferre aut ſputa albuminoſa conſueſcit.

349.

Quodſi popularis conſtitutio nervoſa eſt vel putrida, reſpondere ſolent ſymptomata; nervorum distentiones, ſopores, virium iactura, quibus eruptio retardatur. Cum ipſa eruptione angores perpetui, deliria, convulſiones, animi deliquia iunguntur, quo perfectam ſolutionem impediunt et ſubitaneo exanthematis regreſſui anſam praebent. Maculae liveſcunt aut evaneſcunt, ſuccedentibus viſcerum nobiliorum ſpaſmis et inflammationibus. Periculum etiam inſtat, dum ad morbillos ſcarlatina accedit aut miliare exanthema aut eryſipelas.

Morbillorum, quos varii dicunt ſpurios, brevior eſt et levior decurſus: ſecundo iam febris die exanthemata prodeunt; poſt viginti quatuor horas palleſcunt: die tertio aut quarto febris abit: deſquamatio tandem latis cuticulae fruſtulis peragitur.

CAPUT V.

DE RUBEOLIS.

350.

Medium quoddam inter morbillos et fcarlatinam exanthema, pariter infantibus infeftum eiusdemque antiquitatis ac variolae et morbilli, quod interdum pus continere videtur, rubeolam nominamus, Rubeolam varioloden id Swediauerus vocat, Scotisque Nirles nomine venire adferit. Exploratum habemus, varietatem potius effe vel morbillorum, vel, ut Heimius, expertiffimus vir, perhibet, fcarlatinae.

Cum morbillis una populariter graffari folet hoc exanthema, interdum iidem infantes utroque exanthemate occupantur. Quodfi vero feorfim apparet, praecedunt dolores rheumatici, cum colli, gulae, uvulae et tonfillarum ardore, tumore et deglutitione difficili: odor etiam peculiaris, qualis e pergulis macellariorum fpirat, ex ore fentitur. Febris adeft magis minusve continua, haud magnopere valida.

Quae dum per unum aut duos dies viguit, maculae nafcuntur, rarius in facie, quam in pectore aliisve membris, rubore faturrimo, monetae minoris ambitu, fupra cutim haud elatae, nifi nimis aeftuante forte corpore impetus humorum verfus cutim augeatur. In ipfis maculis afpritudines tactu magis quam vifu femet exhibent, quae granulis fimiles, mox veficulas minimas repraefentant, liquore albido farctas. Hae vero haud adfiduae funt. Simulac macularum eruptio peracta eft, definunt fymptomata graviora, dysphagia praefertim et dolores colli ac tonfillarum. Cuticula poft aliquot dies fecedit furfuribus et farinaceo pulvere: fuperftitibus,

ſi ſolutio haud idonea eſt, oedematibus et tumoribus tonſillarum.

Quanquam haec forma vulgaris ſatis benigna eſt, non deſunt tamen exempla perniciei, tum e regreſſo repente exanthemate, tum e maligna adiuncta conſtitutione epidemica.

CAPUT VI.

DE SCARLATINA.

351.

Scarlatina dicitur exanthema contagioſum, cum febre ipſa, primo aut altero ſaltem nychthemero erumpens; maculis amplis, floridis per univerſam cutim effloreſcentibus, quae dein ſolvuntur, cum cuticula in furfures aut farinaceum pulverem fatiſcit. Iunior eſt ſcarlatina ceteris exanthematibus, cum Sennertus primus tanquam morbillorum varietatem deſcripſerit (*medic. pract. lib.* 4. c. 12.), Sydenhamio, Mortonio et Storchio ſequentibus. E tribus autem fere luſtris per Germaniam graſſata eſt ſcarlatinae varietas, maioribus noſtris fere ignota, iis ſaltem ſymptomatibus ſtipata, quae olim rarius obſervabantur.

Abſonam cetero habeo explicationem frequentiae et nuperioris formarum alienationis e vaccinarum introductione, quae, dum variolae exterminantur, neutiquam relinquere aliquid in corpore poſſunt, unde morborum novorum ortus repetendus ſit.

Aeque ineptum aeſtimo ratiocinium Reichii, qui contagii expertem morbum atque impedita cutis per calorem nimium functione ortum habet, frigore igitur curandum, cum contagioſa indoles ſatis manifeſta copioſisque teſtimoniis firmata ſit.

352.

Complectitur morbus, ubi populariter graſſatur, tria potiſſimum ſtadia, quorum primum breviſſimum, bina ſequentibus pluribus diebus comprehenſa morbi moram ad duas fere hebdomadas extendunt.

Primum ſtadium horroribus inchoat, cum temulentia, ſtupore, capitis gravitate et ſenſuum hebetudine iunctis, ſequentibus aeſtu utplurimum flagrantiſſimo, aridiſſimo, ſiti ingenti, virium iactura, maxime vero odore tum oris tum perſpirabilis cutanei peculiari, qualem pergulae macellariorum, qui haleces et caſeum vendunt, edunt. Inſigniter angitur aeger, pectoris oppreſſione torquetur, nervorum interdum distentionibus, vomitu irrito, ciborum faſtidio, tendinum ſubſultu et floccorum lectione: aut ſoporibus ſepultus, muſſitat, creberrime et vehementer ſpirat, capite magnopere ardente, pulſibus ſpaſticis, creberrimis, duris. Plerumque collum dolet, gula conſtringitur, vox tremula fit, extrinſecus ad collum tumores ſurgunt; oris ambitus, lingua et tonſillae maculis albidis, mucoſis velantur. Nonnunquam loquela adeo impedita eſt, ut per naſum loqui videatur. Interdum ſanguis e naribus ſtillat, quod levaminis aliquid adferre ſolet. Quibus ſymptomatibus rite perpenſis, non poſſumus non vaſorum ingentem ſtatuere irritationem, frigore externo, iisque praeſidiis, quae contra orgaſmum militant, debellandam.

353.

Elapſis viginti quatuor horis facies etiam magis inflari, gula magis conſtringi, nervorum distentiones ingraveſcere, nonnunquam triſmus accedere aut tuſſis convulſiva. Tum maculae per faciem, iugulum, pectus ac per omne fere ſimul corpus ruberrimae, confluentes, nec tamen ſuper cutim elatae, cum ardore pruriente erumpunt. Deglutitio interea difficilis, gu-

lae conftrictio et anginofi adfectus vel minuuntur peracta eruptione vel eodem vigore pergunt. Si pergunt aut augentur, exitium inde praecipue metuendum eft. Halitus ex ore teter cum dysphagia continuo aucta, tonfillarum efcharae faniem profundentes, vox rauca et debilis, loquela impedita ac balbutiens, fudores in capite, collo et membris mortem annunciant, quae cum nervorum distentionibus et animi deliquiis confequitur. Neque exanthematis indoles efficaciam aliquam habere videtur ad mortem falutemve praenunciandam. Vidimus enim aegros fubito exftingui, dum fcarlatina optime effloruerat: perniciem nonnullis vel fphacelus tonfillarum vel fanguinis curfus ominabatur, dum maculae iam in furfures fatifcere coeperant. Itaque prognofis in hoc infidiofiffimo morbo maxime fallax: praecipue truculentae encephalitis, laryngitis, enteritis, quae fubito enecant infantes. Auget denique periculum morbi, quod citra ullam exanthematis eruptionem interdum primo aut altero nychthemero aegri nervorum distentionibus exftinguantur; cadaveribus demum vibices aut maculas monftrantibus fcarlatinae aemulas.

354.

Melius ceffurus eft morbus, fi febris decrefcit, poftquam exanthema erupit, fi fanguis e naribus ftillat aut faliva fluit, caput temulentia liberatur et hebetudine, fi aphthae oris rubris et inflammatis cinctae furgunt, quo facto tonfillae purgantur. Tum folet etiam per tuffim exfcreari coctum aliquid, cutis vaporibus calidis humectari, ex urina defidere nubecula levis et albida; ex ore fluit latex fpiffefcens blandusque. Exanthema defquamatur, pruriente cute, defidente tumore, cuticula fatifcente in pulverem farinaceum. Subinde et parotidum tumores, abfceffus in extremis partibus nafcuntur, quibus vel levamen ad-

fertur, vel quibus trahitur morbus, ut tabefcere ac emaciari aeger confuefcat.

355.

Sicut morbus initio manifefto inflammatorius eft, mox ingravefcens nervofus fit, ita morbi fcarlatinae pofthumi nonnunquam eumdem characterem inflammatorium fervant. Victus quidem vitia arguenda interdum funt, frigus maxime corpore exceptum, aut impedita exanthematis folutio. Sed etiam, citra haec vitia, regerenda interdum eft culpa in ipfam popularem morbi indolem, quae adeo favet his fucceffionibus, ut, etiamfi optima victus ratio fervetur, tamen fequantur. Metuendae funt, fi convalefcentes aridam habent cutem, urinam crudam et turbidam, fi carnium lotarum aquae fimile eft lotium, fi praefertim convalefcens dolores artuum rheumaticos, noctes inquietas, horrores crebros ac faftidium perpetuum queritur. Tum folet duplex potiffimum genus tumorum oriri.

Etenim vel acuta ac febrilis, rubicunda et ardens oritur inflatio cutis, cum pulfibus concitatis, duris; fiti graviffima; doloribus membrorum lancinantibus, urina rubra et arida, angoribus et oppreffionibus pectoris, fpirationibus crebris, palpitationibus cordis, urina parca et fatura. Eryfipelatis univerfalis fpeciem prae fe fert nonnunquam haec inflatio: cui accedit febris valida cum pungentibus pectoris doloribus, delirio, nervorum distentionibus: cito interdum in gangraenam abit id eryfipelas, vifceribus inflammatione gangraenofa deftructis.

Vel diuturna confequitur labes, habitu corporis laxo, pallido et frigido; pulfibus infirmis, tardis et vacuis: cupiditate ciborum proftrata, tumore corporis et artuum adeo flaccido, ut foveam digito impreffam fervet. Lente progreditur haec labes, donec

tandem, nutritione penitus perdita, totum corpus extenuetur.

CAPUT VII.
DE PEMPHIGO.

356.

Pemphigus dicitur exanthema vel febrile vel diutinum, veſicis aqua aut ichore aquoſo repletis formatum, quod cuticulam relinquit plicatam et in cruſtas fatiſcentem: diverſum igitur ab urticaria ſeu eſſera (*path. gen.* §. 271. n. 1.), quacum Swediauerus coniungit.

Dum acutum eſt exanthema, variolis cryſtallinis ſimile eſt, ſed differt contagii defectu et recurſu frequentiori in eodem homine. Praecedit plerumque febris vel rheumatica vel bilioſa, ſatis valida, cum colli doloribus et ſpaſmis iuncta; quae dum per biduum morata fuerit, maculae proveniunt protinus in collo, dein et in aliis corporis locis, ruberrimae, lateſcentes, mox abiturae in veſicas, nucum avellanarum mole, oris tenſis et rubris cinctae, quae tenſiones et dolores adferunt; mox latice aquoſo, parum flavicundo implentur, qui vel ſubito iterum ſorbetur, vel ad octavum usque diem haud mutatus perſiſtit, vel denique ſanguinolentus fit. Varia corporis loca percurrunt, ut eodem loco, quo collapſae ſunt, novae exiſtant. Ni novae ſurrexerint, cutis plicas obtinet rugasve et cruſtas, ſuperſtitibus colliculis maculoſis. Saepe quoque in ore, gula et partibus internis corporis provenire, compertum habemus. Langhanſius (*act. helvet.* 2, 260.) parotidum tumores vidit adiunctos, ſalubria etiam inguinum et axillarum ulcera, cum pemphigus in Helvetia populariter graſſaretur. Letales eiusmodi

epidemias vidit non ſolum ipſe ſed Macbridius etiam in Hibernia (*ſyſtem. Einleit.* 2, 613.), et in tropicis regionibus, cum dysenteria iunctam Bontius (*medic. Indor.* 38.).

Diuturnus eſt adfectus in hyſtericis et arthriticis, ubi poſt capitis dolores et artuum rheumaticos et ſpirationem difficillimam veſicae duriusculae ſurgunt, tuberculorum alborum ſimiles, quae per noctem pruritum adferunt, diu perſiſtunt, tandemque interdum in ulcera abeunt. Phymatoſis Swediauero malum dicitur, minus bene a pemphigo ſeparatum.

CAPUT VIII.
DE ZOSTERE.

357.

Puſtuloſum ſic vocatur exanthema, quod cinguli ſpecie abdomen, pectus aut epigaſtrium ambit, integris linea alba et dorſi ſpina. Acutus eſt morbus, raro ultra hebdomadas duas morans, neque periculoſus, ni forte gangraena acceſſerit.

Febris praegreditur ardens, vomitu, vigiliis, ſpaſmis, horroribus nervorumque distentionibus iuncta, tres dies fere perſiſtens. Tum ardor et tenſionis ſenſus in cute epigaſtrium velante ingraveſcunt ita, ut tolerari fere nequeant. Maculae naſcuntur rubrae, lateſcentes in molem piſorum, cohaerentes aut confluentes, inſulas formantes, quibus cutis obdureſcit. Mox puſtulae ſive phlyctaenae exiſtunt in iis maculis, nodulos acuum mole aequantes, ichore acri, limpido vel cruento farctae. Macularum earum, puſtulis conſitarum congeries cingulum format vel alterutrius vel utriusque lateris, intactis

ſemper ſcrobiculo cordis et dorſi ſpina: angoribus interea et vomitu et turgore bilis valde auctis. Celerrima contingit ichoris viciſſitudo, ut, qui modo limpidus eſſet, iam turbidus fiat, purulentus aut ſanguinolentus, puſtula ipſa demum nigreſcat, rupta eſcharam formet, quae ulcuscula per hebdomadas plures perſiſtentia attrahit.

Cauſſam agnoſcit plerumque internam, vel ſordes gaſtricas vel rheumatiſmos: cauſſa tamen, cur exanthema hanc formam potius ſervet, ac intactas linquat partes ſupra dictas, penitus nos latet.

CAPUT IX.

DE SCABIE.

358.

Exanthema diuturnum, topicum, contagioſum, e manuum potiſſimum aut pedum iuncturis oriens, puſtulasque formans et rubores valde prurientes, ſcabies vocatur. Intertrigo, quam ſupra (*path. gen.* §. 271. n. 1.) tetigimus, differt, quod non contagio propagetur, quod univerſali potius cauſſa naſcatur, nec ſolis manuum iuncturis infeſta ſit. Veteribus fere ignota adfectio fuiſſe videtur, cum a Galeno (*meth. med.* 14, 17.) deſcripta ex univerſali potius morbo naſceretur. Recipit autem id exanthema plura, pro aetate diverſa, discrimina. Proprie dicta ſcabies et mere topica pueris pubeſcentibus aut adoleſcentibus familiaris eſt: in recens natis aut tenerrimis infantibus cruſtam potius ſerpiginoſam, in ſenibus pſoriaſin facit, Swediauero dictam, aridam; utramque vero haud mere topicam, ſed cutis functione impedita et nocturna inquietudine toti corpori noxiam eodemque contagio propagandam.

359.

Itaque primum veram puerorum ſcabiem humidam deſcribamus, quae pruritu et ſcalpurigine juncturarum inchoat; noctu, calore externo, ciborum potuumque irritantium ingeſtione ingraveſcentibus. Loca prurientia rubeſcunt et tumeſcunt, ortis ſimul, poſtquam ſcalpta ſunt, veſiculis exiguis albidis, miliaribus, quae oras habent rubras et tumidas. Attritu hae rumpuntur, effuſo latice, qui, qua effluit, pinguedinem quamdam cuti largitur et quaquaverſum ſimiles puſtulas excitat. Inſecta prope a puſtula nidulantur in rimulis cutis; acarorum ſpecies exulceranti ſimillima, quae ovula in laticem puſtulae deponit: hydrargyro muriatico enecanda (*Fabricius apud Swediauer noſol.* 2. 216. 217.).

Species externa puſtularum dein mutatur, ut latex flaveſcat et ſpiſſeſcat, ſcalpta puſtula cruſtula obducatur, ad quam rimulae accedentes cutis deformant loca. Vetuſtiores puſtulae, quae pus conceperunt, haud amplius pruritum eum ardoremque producunt, ac recentiores, limpidae. Interdum veſicae grandiusculae loco puſtularum naſcuntur, pure flavicundo viridiusculo plenae, foveola fuſca in apice, quo ſigno differt a pemphigo (*Autenrieths Verſuche* 2. 243.). Nec puſtulae unquam cicatrices linquunt, ſed maculas fuſco-rubras. Frigore externo, lunae phaſibus et circuitibus ex ignota cauſſa minuitur moleſtia, cum ſubſidentibus puſtulis, quae dein iterum reſurgunt. Diffunditur exanthema a digitorum iuncturis ad carpum, cubitum, axillas; a pedibus ad genua, femora et inguina: trunco ipſi et faciei fere nunquam infeſtum. Rariſſimum caſum ſcabiei in facie a contagio ortae refert Parat (*Samml. für prakt. Aerzte*, 21. 429.).

Odor eſt ſingularis mucidus aut nidoroſus. Nonnunquam et exulcerantur loca ſcabiei obnoxia:

pervicacia ulcera oris craſſis cruſtoſis puſtulisque rodentibus oriuntur, e quibus ſanies ea nidoroſa, ſubpinguis aut mucoſa promanat.

360.

Differt *cruſta ſerpiginoſa* infantum recens natorum et lactantium, licet e contagio verae ſcabiei manifeſto oriatur. Eſt congeries veſicularum miliarium, non ſatis ſuper cutim elatarum, coloris saturioris, quae cito rumpuntur, die noctuque immanem pruritum producunt, neque verum pus concipiunt, neque ullam infantibus quietem permittunt. Faciem totam occupant, ipſasque palpebras, intacto tamen bulbo; nonnunquàm capitis partem capillatam, dorſum, femora et extremas partes. Cum ingraveſcit malum, glandulae axillarum et inguinum inflantur: absceſſus exiſtunt nucum mole, ad truncum et membra, qui rupti ſaniem effundunt, ac more maiorum puſtularum ſcabiei maculas lividas relinquunt. Si macreſcit infans, ab atrophia tamen infantum hactenus differt, quod abdomen non obdureſcat neque infletur, alvus etiam fere naturalis ſit.

Senilis quoque aut adultorum ſaltem ſcabies differt, quod aridior ſit, nec pus verum concipiat, ſed cruſtas formet fuſcas parvasque, ac, dum facies immunis eſt, crura potius infeſtet et brachia, quam digitos. Contagio naſcitur e vera et humida ſcabie, prurituque immani inquietudinem nocturnam et maciem corporis producit. Interdum cruſtas format rigidas, ſub quibus altius pus propullulat. Sociatur etiam id malum in ſenibus decrepitis cum exanthemate valde pruriente, quod urinae ſecretionem impeditam ſequitur et oculorum inflammationes pruriginoſas producit (§. 196.).

Ulcera fcabiofa fuccedunt fcabiei adultorum, maxime fi diutius iam corpus exercuerit, atque fi aeger opifex eft, fedili indulgens, textorum exemplo aut fartorum futorumque. Puftulae ingentes primum nafcuntur in pedibus, oris dolentibus et inflammatis, fed parum ad fuppurationem fpectantes: fupra malleolos folent maxime in ulcera abire toto pede oedematofo. Oras habent pariter craffas cruftofasque, fufco-lividas; puftulis cinguntur exiguis pure aquofo repletis, quae glifcunt, rumpuntur et ulcuscula repraefentant. Sic faepe totam furam a malleolis ad genua usque devaftant, nulli remedio ceffura, nifi, quod virus fcabiofum deftruere poteft.

361.

Maximi eft momenti caterva malorum, e fecundaria fcabiofi miafmatis generatione in membranis mucofis inteftinis nafcentium. Originem debent haec mala perverfo unguentorum ufui aut perfrigefcentibus membris, quae fcabie occupantur. Frequentiffima autem fucceffio fiftulam fpiritalem et pulmones corripit, ubi puftulae numerofae, cafeofa fubftantia, lympha coagulata et purulenta farctae, acinis fimiles, nafcuntur: hae fuperficiem et pulmonum et hepatis et mefenterii obfident. Interna vero fiftulae fpiritalis membrana fpiffa invenitur, livida, colliculis valleculisque arrofis conftituta. Nonnunquam tota pulmonum compages ulceribus exefa invenitur (*Autenrieths Verf.* 2. 264.).

Hiftoria vero mali haec eft: Mox poft repercuffam fcabiem oppletio praecordiorum, ponderis fenfus in medio fterno, fpiratio difficilis, dum adfcendit acclivia vel fcalas, fentitur; cupiditas ciborum amittitur: tuffis accedit et pedum fingularis laf-

ſitudo. Dum tuſſis ingraveſcit et pectoris oppreſſio, vel parum ſanguinis vel aquoſum ſpumoſumve aliquid, cum admixtis granulis aut nodulis purulentis, exſcreatur. Singula loca pectoris dolent: febricula adiungitur cum ſudoribus nocturnis, alvus dura et macies corporis. Cum tota compages pulmonum haud frequenter laboret, nec aeſtum eum circumſcriptum volarum queruntur aegri nec angores eos, nec ruborem floridum malarum oſtendunt, quibus inſignes ſunt aliae tabis pulmonalis ſpecies.

Puellae nubiles, ſi ſcabies repulſa eſt, chloroſeos ſpeciem patiuntur, ſpaſmis hyſtericis, angoribus, ventriculi inflatione et aeſtu volatico faciei et vertiginibus iunctam, quae martialibus remediis reſiſtit, nec niſi antipſoricis debellanda eſt. Saluberrima praeprimis ſunt ulcera ſcabioſa pedum recrudeſcentia. Singulare tamen eſt, eiusmodi aegros haud facile infici iterum, extrinſecus adhibito contagio.

Cetero innumera fere alia mala ineptam ſcabiei curationem et repreſſionem ſequuntur: tumores genuum, hydropes articulorum: ſuffuſiones et amauroſes: veſania, melancholia et ipſe furor: apoplexia et paralyſis: inflammationes inteſtinorum et ſpaſmi vehementiſſimi: praeſertim epilepſia cum aurae epilepticae adſcenſu e pectore (*Autenrieth l. c.* 405.).

362.

Complicari ſcabiem cum variis morbis, poſt Guldenerum et nos obſervavimus. Cum ſcrofulis et arthritide ſatis vulgare eſt connubium, illud in infantibus, hoc in viris. Ex utroque ulcera prava oris duris dolentiſſima et dolores oſteocopi ſolent oriri. Complicatur quoque cum rheumatica et catarrhali conſtitutione, unde maior curationis dif-

ficultas, facilior regreſſus et ulcera maligna naſcuntur.

363.

Quod cauſſas attinet, acaros eorumque ovula haud ſufficere arbitror ad contagium propagandum, cum pluribus argumentis eam ſententiam iam exploſerim (*path. gen.* §. 190.), augeri tamen pruritum doloresque facile largior. Favet vero contagii propagationi cutis maxime immundities, in orphanotropheis, noſodochiis, ergaſtulis et carceribus vulgaris. Balnea frequentia et lotio manuum aeque arcet infectionem ac equorum perſpiratio, unde habitatio in ſtabulis cavere ſolet ab infectione. Neque neganda eſt diſpoſitio magis univerſalis, quae vel atoniam viſcerum vel ſtaſes abdominales complectitur, unde ſartores ſutoresque praeprimis obnoxios huic eſſe exanthemati arbitror: vel evolutione cita partium nititur, unde pubeſcentes pueri puellaeque facillime ſcabiem patiuntur. Denique memorabile eſt, montoſa loca et vernam conſtitutionem maxime infectioni favere, interdum etiam lunae efficaciam obſervatam eſſe (*Eph. nat. cur. dec.* 3. *ann.* 9. *obſ.* 205.).

CAPUT X.

DE HERPETIBUS.

364.

Herpes ſiſtit diuturnum exanthema, vix ac ne vix quidem contagioſum, veſiculis exiguis et rubedine cutis valde prurientibus conſtitutum, quod circulatim per totum corpus proſerpit, odore peculiari em-

pyreumatico, cuticula demum vel in pulverem farinaceum fatiſcente vel in cruſtas albidas aut ſordidas ſpiſſeſcente, aut etiam ulcerata.

Rariſſime topicum eſt malum, ſed univerſi corporis labem ſociatam vel febre praecedente vel atonia partium abdominalium prodit. Plures autem complectitur ſpecies, ſibi invicem adfines, ut in ſe transeant et ſimili modo curentur.

Mitiſſima eſt ſpecies *herpetis farinoſi.* Cutis cum pruritu intumeſcit et exaſperatur. Aſpritudines, per lentem conſideratae, veſiculas exiguas ſiſtunt, in uvularum, anulorum formam congeſtas, attritu ſaniem glutinoſam, nidoroſam, quaquaverſum partes rodentem effundentes, dein vero pulvere farinaceo tectas, cute interea rubente, in rimulas fiſſa, ac novas iterum veſiculas obtinente. Haec vero ſpecies leviores gignit moleſtias, nec adeo inteſtinas partes infeſtat.

365.

Secunda gravior eſt, *κεγχρίας* veteribus, *herpes miliaris, eryſipelatoſus, puſtuloſus* recentioribus dicta. Plerumque praegreditur febris rheumatica aut hectica, parce urina fluit aut penitus ſupprimitur. Quo facto rubedo naſcitur pruriens in facie vel aliis partibus, veſiculis miliaribus cinereis aut flavicantibus conſita, quae circinationem deſcribunt, ruptae glutinoſum ichorem emittunt, corii cremati odorem ſpirantem. Iridis coloribus variegatam vidit Batemanus in dorſo manuum, unde peculiarem finxit ſpeciem (*Hautkrankh.* p. 354.). Eum ichorem in cryſtallos ſalinas abire vidit Rouſſelius. Ex ea ſanie congelaſcente ſquamulae naſcuntur aut cruſtae ſordidae, cutim inſigniter deformantes. Scalpta cute delabuntur cruſtae, ſuperſtite rubore pruriente,

riente, continuoque exiſtentibus veſiculis. *Rupiam* dicit Batemanus herpetem, initio veſiculis, mox cruſtis aut eſcharis tectum (*l. c.* p. 357.) Recrudeſcunt herpetes poſt eſum acrium rerum aut potus ſpirituoſos, dein in mulieribus, cum inſtat menſtruus ſanguinis curſus, vere etiam et aucto aëris calore. Lunae imperium, praeſertim in tropicis regionibus, obſervatum eſt, ut creſcente illa effloreſcant, decreſcente minuantur.

Quo magis diffunditur exanthema per corpus, eo plures oriuntur membranarum mucoſarum adfectus. Vulgaris eſt ſequela blennorrhoea verendarum partium in utroque ſexu, quae tantum abeſt, ut ſolam herpetum repulſionem excipiat, ut potius a conſortione membranarum mucoſarum originem ducat: ſimili modo gravedo oritur moleſtiſſima et pervicax. Urina ſemper eſt turbida, uricae ſubſtantiae fere expers, et, quod ſubſidit, furfures aemulatur. Alvus dura eſt et abdomen durum inflatumque: ſic totius corporis labes patet.

366.

Tertia ſpecies rarior noſtris temporibus multoque periculoſior eſt prioribus, ἐσθιόμενος dicta, carbunculo ſeu anthraci Galliae Narbonenſis quodammodo ſimilis (§. 178.). Ita oritur, ut poſtquam corpus exaeſtuavit, repente dolor vehemens alicubi ſentiatur. Mox puſtula accedit, nucis avellanae mole, quae furunculum in dolente loco minatur. Rupta puſtula ſaniem ſtillat cruentam, cum induſio adeo firmiter cohaerentem, ut ſeparato hoc cutis laceretur. Tum phlyctaenae rodentes, haud peſſimi adſpectus, circulatim diffunduntur, ſaniem cruentam ſtillantes, cruſtis ſordidis obtectae et attritu in pulverem fatiſcentes. Tetro foetore et roſione vehementi terrent eiusmodi ulcera, quae nonnunquam exitium brevi attrahunt (*Hufelands Journ.* II. 2. 183.).

367.

Herpes exſiccatus, inepta curatione repulſus aut male perfectus plurimas atroces aut pernicioſas ſequelas adfert. Frequentiſſimae ſunt ſtaſes abdominales, quae in mulieribus menſtruis officiunt, in viris arthriticos adfectus producunt, aut icterum et hydropem. Spaſmi etiam hyſterici mulieribus, hypochondriaſis viris infeſta eſſe ſolent. Dein ſubitaneae inteſtinorum viſcerum inflammationes, mentis etiam alienationes, ſopores et apoplexia ex hoc fonte manant.

Salubria autem exanthemata ſunt, dum univerſalem corporis labem in topica mala convertunt. Praevertere enim arthritidem et inflammationes diuturnas, tabem etiam viſa ſunt.

368.

Sedes herpetis in corpore mucoſo eſt, ubi materies perſpirabilis peculiari modo depravatur, ut azoticum emineat (*phyſ.* §. 271.) et oleum empyreumaticum, ante abſens, eliciatur. Azotico autem cum urica ſubſtantia praeprimis conſtituatur (*phyſ.* §. 291.), impeditus lotii curſus inſignem habet efficaciam ad herpetes producendos. Viſcerum dein abdominalium ſtatus ſtudioſe circumſpiciendus eſt: atonia enim, ſtaſes menſtruorum arthritica diatheſis, haemorrhoïdalis morbus, tumores meſenterii favent herpetibus, atque ita eos ſustinent, ut, niſi haec interiora vitia tollantur, herpetes curari nequeant. Dein ſordes gaſtricae per conſenſum cutim irritare valent, ut materies perſpirabilis depravetur: acrium eſus aut nimis ſalitarum carnium, piperis, potus ſpirituoſi, aqua fluviorum, ut Sequanae et Nili, eadem incitamenta praeternaturalia exhibent. Poſtremo animi perturbationes, iracundia praeprimis et indignatio vehemens ſimili modo agere poſſunt. Hinc per metaſtaſin oriri ex internis vitiis non rarum eſt.

Contagium gravioribus ſpeciebus denegandum non eſt: etiamſi nulla infectio in deficiente diatheſi ſtatui poſſit.

Poſtremo topici ſtimuli cutanei, unguenta et emplaſtra irritantia, impoſitus cortex mezerei, veſicatoria et fonticuli, monilia e crinibus facta, inſectorumque variorum morſus accuſari debent.

LIBER IV.
DE EXCRETIONIBUS ABNORMIBUS.

SECTIO I.
DE FLUXIBUS.

CAPUT I.
DE SANGUINIS FLUXIBUS.

A. *Summatim.*

369.

Cum vaſorum ſanguiferorum ultimi ramusculi ſecum confluentes clauſum omnino ſiſtant ſyſtema, nullibi patulum (*phyſ.* §. 164. 189. 253.); ſi foras ſanguis prodit, neceſſe eſt rumpantur vaſa capillaria, in quae impetu quodam praeternaturali ſanguis irruit, vel is modo organico per parietes transſudet (*phyſ.* §. 254.). Naturalem autem menſtrui ſanguinis curſum ſupra (*phyſ.* §. 518.) expoſuimus e vaſorum capillarium cum villis uteri communione, quae facit, ſine laceratione per eos villos, laxiſſima tela cellulari clauſos, effundatur ſanguis. Itaque, quas ſtatuerunt olim differentias haemorrhagiarum, ut Bacchius Tanagrius, qui quatuor, eruptionis, putredinis, osculationis et expreſſionis aſſumſit, tres priores Eraſiſtratus, duas Aſclepiades; eae differentiae binae potiſſimum ſunt, ut vel transſudet ſanguis parietes, vel rumpat eosdem. Namque dilatatio osculorum profecto nulla eſt.

Super hanc cauſſam concipi nequit ſanguinis fluxus, ni maiorem ſtatuas impetum, quo fit, ut cruor ipſe irruat in vaſa capillaria. Itaque congeſtio cuivis ſubeſt ſanguinis fluxui, eaque vel activa, vere auctam arteriarum energiam, vel paſſiva, ſolam ſentiendi facultatem excitatam ſupponens (*path. gen.* §. 77.). Quibus rebus colligitur adfinitas inflammationum, exanthematum et haemorrhagiarum; ſedes enim communis eſt in vaſis capillaribus, eorum vi hactenus aucta, ut praeter vapores et particulas ſanguinis propiores ſanguinem ipſum accipiant, in haemorrhagiis etiam excernant.

370.

Activus ſanguinis fluxus nunciatur vel orgaſmi univerſalis (*path. gen.* §. 75.) vel congeſtionis activae ſymptomatibus (*ib.* §. 78.). Homines adoleſcentes, optime valentes, ſanguine abundantes, nullisque cauſſis debilitantibus obnoxii, ſanguinis fluxibus activis potius quam paſſivis laborare ſolent. In nonnullis morbis febrilibus indicia eſſe vel coctionis vel ipſius ſolutionis, pluribus locis docuimus. Praeterea et per circuitus redire ſolent, et verno inprimis tempore ſalubria indicare naturae conamina, orgaſmum, vernalis caloris pedisſequum avertere. Pertinent huc etiam ſanguinis fluxus aetatibus familiares: in infantibus impetus eius caput maxime tendit, ut encephali formatio expediatur (*path. gen.* §. 37.): hinc in pueris ſanguinis fluxus e naribus ipſisque auribus frequentiores ſunt et ſalubriores. In adoleſcentibus incrementum thoracis ſanguinis impetum eo potiſſimum flectit, unde haemoptyſis aetate adoleſcentum vulgaris eſt. Qui provectiores ſunt, tardiori non raro ſanguinis motu per portarum venam laborant, unde impetus maior verſus vaſa haemorrhoïdalia exponendus eſt.

371.

Activus ſanguinis fluxus nunciatur ſymptomatibus, quae vere auctam vaſorum vim indicant. Itaque febris praegrediens valida, ardens, cum pulſibus dicrotis, et molliusculis (*path. gen.* §. 257.): inſomnia terrifica, cum ſubita corporis iactatione et inquietudine: *) capitis gravitas et tenſiones cervicis: **) lumborum dolores recurſantes in caput, ſtupor manuum, aurium ſonitus, ſcintillae ante oculos, tenues ſudatiunculae circa partem quamdam cum rubore et ardore, eo potiſſimum ſanguinis impetum tendere ſignant. Ad haec horrorum calorumque viciſſitudines et ſanguis e vena miſſus, cruſta phlogiſtica obtectus, activam haemorrhagiam praeſagire ſolent.

Haec praeſertim ad narium haemorrhagiam in febribus diiudicandam valent. Quodſi enim in febre ardente, ac conſtitutione corporis iuvenili et vegeta, tenſio praecordiorum ad cervicem propagatur, ſi gravitate capitis atque vel ſurditate vel aurium ſonitu interno, vel viſus hebetudine et marmarygis ante oculos, pervigiliis etiam et inſomniis tumultuoſis, quaſi ſtrangulentur, vexati, maculas rubras ad nares oſtendunt, ſanguinem ſalubriter e naribus erupturum eſſe. ***) Tali ſanguinis curſu ſolvuntur aut levantur ſaltem febres ardentes, deliria, nervorum ipſae distentiones, ſurditas et menſtruorum defectus.

372.

Id tamen maxime monendum eſt in ſanguinis fluxibus activis, nec nimis parcum, nec nimis profuſum eſſe debere, ſi saluti collaturus eſt. Etenim pau-

*) Τὰ ἀγρυπνήσαντα ἐξαίφνης ἀλυσμῷ αἱμοῤῥαγεῖ. Praedict. I. 136.

**) Οἱ καρηβαρικοὶ ἄγρυπνοι, αἱμοῤῥαγικοί. ἄλλως τε καὶ ἤν τε καὶ ἐν τραχήλῳ ἐντείνει. ib. 135.

***) Coac. 160. 168. 194. 195.

culae duntaxat guttae ſanguinis vel e naribus ſtillantes, vel tuſſi eiectae, tantum abeſt ut ſolvant morbum, ut potius ſaepe augeant impetum ſanguinis in nobiliora viſcera, unde vel inflammationes vel nervorum etiam distentiones naſcuntur. Deinde et id maximi eſt momenti, cum ſanguine haud ſemper id efferri, quod morbum effecerat: ſunt potius ſanguinis fluxus indicia remiſſarum et laxatarum partium, unde imitari eos ars haud ſemper poteſt. Vidimus e. g. in febribus rheumaticis ſanguinem quandoque ſalubriter e naribus ſtillare (§. 69.): ſiquis verò imitaturus eſſet id profluvium venae ſectione, is profecto plus nocuerit quam opitularetur.

373.

Neque negligenda ſunt damna, quae e ſanguinis amiſſione largiore fluunt. Etenim penuria oritur ſanguinis, ſtimulus ſaltem partibus ſolidis detrahitur, unde inaequabilis naſcitur imponderabilium per nervos dispenſatio, inertia in his, nimia velocitas actionum in aliis: hinc et motricis facultatis et ſentiendi et ipſa vegetativa vis labare et penitus demum proſterni ſolent (*path. gen.* §. 54. 60. 62.). Exponenda ſunt ex hoc potiſſimum fonte, quae ſanguinis nimios curſus excipere ſolent: languoris ſenſus et laſſitudinis; horrores et frigus cum pallore totius corporis: ſenſuum hallucinatio et hebetudo: oculorum caligo: aures intus ſonantes aut obſurdeſcentes: capitis temulentia et dolor obtuſus: glaciei ſenſus in occipite: ſomnolentia, ſopores et veſaniae: ſpaſmi et nervorum distentiones, exaeſtuatio corporis per quemvis motum aut poſt paſtum potumque calidiorem vel ſpirituoſarum rerum: pulſuum frequentia ac debilitas: macies corporis cum inflatione oedematoſa aut hydropibus. Quibus poſitis patet, quam locupletiſſimus ſit malorum innumerorum fons ſanguinis nimius fluxus.

In parte ipſa adfecta, neceſſe eſt ob laxatas partes ſanguinis mixtio depravetur: partes eius ſaltem propiores facilius ſecedunt, unde abundantia lymphae coagulabilis ſerique exiſtit (*path. gen.* §. 87. 89.) et mucoſa profluvia. Ipſa etiam debilitas partis opportunitatem conſtituit ad faciliorem haemorrhagiarum recurſum.

Quae quamlibet plerumque detrimenti plurimum gignant: ea tamen eſt conſuetudinis vis, ut corpus poſſit aſſueſcere his nimiis ſanguinis curſibus. Exſtant enim plura exempla vehementium haemorrhagiarum, quae per plures annos circuitibus recurrentes, ſine graviore ſanitatis labe tolerarentur.

374.

In cauſſarum, quibus haemorrhagiae cientur, numero maxime collocanda eſt ſtaſis ſanguinis ſeu tardus eius motus; namque qui per haec vaſa libere fluere impeditur, alia irrumpit (*path. gen.* §. 83.). Hinc uteri haemorrhagiae et haemorrhoïdalis fluxus cum ſtaſibus abdominalibus vulgo cohaerent.

Dein ad rationem laeſam cordis magnorumque vaſorum conſilium eſt transferendum. Hoc interdum connatum vitium habituales cauſſatur ſanguinis fluxus, in pueris e naribus, in adoleſcentibus e pectore contingentibus, ſaepe quoque cum aneuryſmatibus et varicibus alternantes.

Voluminis vaſorum diverſa ratio efficitur etiam ſpaſticis conſtrictionibus, quibus cum trunci forte vaſorum adficiuntur, in ramos irruit maiori impetu ſanguis: unde in hyſtericis mulieribus praecipue huius cauſſae reſpectus habendus eſt. Simili modo frigus agere, ſupra (*path. gen.* §. 129.) poſuimus.

Frequentiſſima vero eſt cauſſa paſſivarum haemorrhagiarum debilitas partium ſingularum, quae facillime cedunt ſanguini irruenti, dum orgaſmus

adeſt univerſalis. Hinc, qui pulmones nimis exercuerunt, haemoptyſes; qui viſceribus abdominalibus infirmis laborant, haemorrhoïdes patiuntur. Hinc ipſa haemorrhagia, dum vaſa infirmat, recurſui novi ſanguinis fluxus favet (*path. gen.* §. 73. *path. ſpec.* §. 373.).

Laceratio vaſorum locorumque, quibus ſanguis continetur, vulneratio, mechanica eſt cauſſa et frequentiſſima (*path. gen.* §. 198.)

Poſtremo veniendum eſt ad cauſſas, quae volumen ſanguinis nimis augent, ut facillime ſecedant particulae et citato curſu ſanguis id locorum impleat, quod ante vapores vexerat et particulas ſeroſas (*path. gen.* §. 92.). In febribus, quae putridae dicuntur (§. 105.), ſueta ſanguinis profluvia pariter huic cauſſae tribuenda ſunt ac in ſcorbuto.

B. *De haemoptyſi.*

375.

Haemoptyſis dicitur ſanguinis e fiſtula ſpirital et pulmonibus per tuſſim reiectio. Eum autem e pulmonibus originem trahere docent ſymptomata praegreſſa et comitantia ac indoles ipſa cruoris.

Niſi orta fuerit e violentiis externis haemorrhagia, praecedunt ſymptomata, laeſam rationem circuitus et impetum ſanguinis verſus vaſa pulmonum notantia. Oppreſſio pectoris, moleſta ſpiratio et cordis palpitatio, dum per acclivia adſcenditur, aut dum acria ingeſta ſunt et exaeſtuantia: horrores cum caloribus fugacibus: dorſi dolores et tenſionis pulſationisve ſenſus in praecordiis: motus ſpaſtici in abdomine: alvus dura: pulſus duri, irregulares: laſſitudinis ſenſus in membris, quaſi vapulaſſent: noctes inquietae: ſomnia turbulenta: tuſſis

matutina, qua exſcreatur dulce aliquid aut ſalſum, haec ſymptomata diu etiam praecedere ſolent.

Tum forte poſt leve corporis exercitium, animi perturbationem aut ingeſtionem acrium rerum et exaeſtuantium ſequitur undabundus motus in alterutro pectoris latere: ſalivae ſalſus ſapor: ſanguinis impetus vehementior cum caloris in pectore adſcendentis, oppreſſionis et angoris ſenſu: titillatio in fiſtula ſpiritali ac tuſſiendi cupiditas: tuſſis vehemens, arida, dolens, quam ſequitur eiectio ſanguinis floridi, ſpumoſi *) cum ſtrepitu et rhoncho humorum adſcendentium.

376.

Quae excipiunt haemoptyſin, diverſa ſunt pro praegreſſa opportunitate et ſanguinis reiecti copia. Quodſi nullum peculiare formationis vitium, neque ratio vaſorum cordisque laeſa praeceſſerint; ſi ſola ſanguinis copia, ſuppreſſis aliis ſanguinis fluxibus conſuetis, urget; ſi, praeter muci ſcreatum, nulla moleſta ſymptomata ſequuntur; neque febricula adeſt, neque aeſtus poſt paſtum, ſpes eſt, hanc haemorrhagiam ſanitati haud valde nocituram eſſe. Compertum enim habemus, per plures annos recurrere ſolere, maxime in iuvenibus, ſalva pulmonum integritate. **)

377.

Quodſi vero mala thoracis formatione vel manifeſta vel occulta etiam, quippe quae ratione laeſa

*) Aph. 5, 13. Coac. 433.

**) Τοῖσιν αἷμα πτύουσιν ἀπυρέτοις εἶναι συμφέρει, καὶ βήσσειν καὶ πονέειν ἐλαφρῶς καὶ τὸ πτύαλον λεπτύνεσθαι πρὸς τὰς δὶς ἑπτά. πυρέσσειν δὲ καὶ βήσσειν καὶ πονέειν συντόμως, καὶ αἷμα πρόσφατον ἀεὶ πτύειν ἀσύμφορον. Coac. 427.

cordis vaſorumque nititur, ſi varicibus et aneury-ſmatibus iam ante laboraverit; ſi variis pectoris adfectibus aut ipſa pulmonum tabe conflictatus erat, haud ſine periculo eſt haemoptyſis, utique ſi plurimum ſanguinis eiicitur. Tum enim remanent moleſtiae variae, dolores ſub ſterno obtuſi; oppreſſiones et angores in adſcenſu, poſt paſtum ac veſperi: anhelat dum ſcalas adſcendit: horis antelucanis tuſſicula adeſt cum ſtrepitu in fiſtula ſpiritali et ſalſis ſputis: difficulter decumbit in alterutro latere, pectore oppreſſo et anxio: horret et incaleſcit viciſſim. Quo facto ſequuntur ea ſymptomata, quae laeſam pulmonum functionem indicant: ipſaque haemoptyſis per circuitus redire conſueſcit.

378.

In cauſſis haemoptyſeos primo loco nominanda eſt opportunitas, quae hereditate accepta eſſe poteſt. Cognoſcitur ea thorace ita configurato, ut ratio vaſorum ad cor laeſa eſſe videatur. Thorax magis planus quam bene fornicatus, anguſtus etiam, humeri alarum forma prominuli, brachia in longitudinem ſingularem porrecta, collum gracile, cuius venae turgent; malarum rubor floridus, ſed ita circumſcriptus, ut liliorum candor roſaceum colorem ambire videatur: dentes longiuſculi, candidi aut lactei; haec omnia conſtituunt opportunitatem hereditate acceptam. Peioris notae eſt conformatio rhachitica, qua ſternum et dorſi ſpina curvantur, coſtae ab utraque parte anguſtantur, ut neceſſario pulmones comprimantur, vaſaque maiora ita flectantur et torqueantur, ut vel aneuryſmata vel varices vel ſanguinis curſus efficiantur (*path. gen.* §. 219.). Quodſi nec praeternaturalis haec, nec hereditaria illa formationis depravatio manifeſta eſt, occulta tamen quaedam rationis vaſorum cordisque laeſio co-

gnofcitur e frequentibus, dum pubefcerent pueri, fanguinis curfibus e naribus, e turgore venarum habituali et pectoris oppreffione, dum adolefcunt, frequenti. Eft enim id aetatis praeprimis obnoxium huic vitio, maxime cum pulmones, innumeris e duplici fonte ortis vafis percurfi impetum e corde proxime accipiunt, unde nullum fere corporis vifcus adeo favet fanguinis curfibus ac pulmones.

379.

Occafionem praebent violentiae externae, plagae, fractae coftae, concuffiones pectoris et validae irritationes pulmonum vociferando, tibiis cantando, currendo, tuffiendo, vomendo et fternutando. Quinetiam contentio maxima in concubitu vifa eft hoc vitium excitare: dein pervigilium: animi perturbationes: abufus potuum exaeftuantium, vini, coffeae et fpirituoforum. Aëri etiam non levis cauffa tribuenda, dum nimis frigidus eft aut electricus, dum particulis irritantibus abundat, quali modo caecias praeprimis nocet pectori, quod non validum eft: hinc et monticolis haemoptyfis magis familiaris eft. Super haec aër occlufus, vaporibus noxiis praegnans accufari merito poteft: unde opifices, textores, piftores, molitores, lapicidae obnoxii funt haemoptyfi.

Praeterea ratio habenda eft vifcerum abdominalium. Stafes enim abdominales et atonia naforum ad portae venam pertinentium, ut alios, ita et hunc fanguinis fluxum frequenter cient. Hinc fuppreffa menftrua, regreffus fluxus haemorrhoïdalis, fedile, abufus ciborum difficulter digerendorum et male nutrientium, aerumnae continuae frequentem exhibent cauffam, cui haemoptyfis tribuenda eft. Maximam habent vim alii pectoris morbi; nodi pulmonum et ulcera, colluvies aquofa et aneuryfmata

vaforum. Denique et cum cute confenfus accufandus eft, cum faepe animadverfa fit haemoptyfis exanthematibus repercuffis et ulceribus praepoftere exficcatis tribuenda.

C. *De haematemefi.*

380.

Sic vocatur eiectio fanguinis luridi vel atri per vomitum, praegreffis plerumque moleftiis variis et ventriculi et aliorum vifcerum in epigaftrio collocatorum. *Morbus niger* dicitur aut *melaena* dum gravior eft. Simplex quidem fanguinis per vomitum reiectio, feu *haemorrhoea ventriculi* Swediauero dicta, fortuitas nonnunquam cauffas agnofcit, deglutitas hirudines (*Galen. loc. adf.* 4, 5.), acria venena, plagas ventriculi et contufiones. Hic vero neceffe eft, morbum eum uberius defcribamus, qui praegreffo ftatu morbofo vomitu cruento infignitur.

Status is morbofus comprehendit ftafes vifcerum abdominalium, hepatis, ftomachique tumores et alia vitia diuturna. Plerumque diu iam laborarunt ictero, lurida faltem facie, cupiditate ciborum amiffa, flatuum congerie, menftruorum et haemorrhoïdum fuppreffione, arthritide aut fequelis febrium intermittentium male curatarum.

381.

Spafticas in abdomine conftrictiones, cardialgias, oppletionem praecordiorum, naufeam, cum falivae confluxu in ore, inflationem abdominis, flatuum congeriem, ructus tetros, faporem ingratum, acidum vel amarum, cupiditatis ciborum nimiam incitationem, ut et naufeofa appetant et nunquam fatiatam fentiant. Quibus accedunt angores, palpitationes cordis, vertigines, fonitus intra aures,

oculorum caligo, animi deliquia: triftitia et fomni inquieti cum caloribus et fudoribus frigidis, glutinofis, lotio etiam antelucano crudo et aquofo: praeterea languidus, pallens, luridus faciei adfpectus; oculorum acies imminuta, halo circa oculos lividus, palpebrae tumidae: pulfus fpaftici, fuppreffi: dolores frequentes colici.

Magnopere ingravefcit anxietas cum doloribus regionis epigaftricae: vomituriunt aegri et anima deficiuntur: tandem eiiciunt cruentam maffam, fed feculentam, luridam aut atram (οἷον πολύπου θολός, *Hipp. de morb.* II. 486.), quae adeo acris et acida eft, ut dentes obtufos reddat et oris fuperficiem adrodat. Nec tamen amara eft haec maffa, nec reliquas bilis proprietates habet. Sanguis profecto eft, fed, oxygenis aditu in ftomacho prohibito, carbonicam indolem et hydrogeneam adeptus eft. Interdum etiam mucus fimul foetidus eliminatur. Vomendi conatus per intervalla recurrunt, anima frequenter aegri deficiuntur, fpafmis agitantur, imo animam agere interdum videntur, cum tamen in diuturno ftatu falubris potius fit haec eiectio quam periculofa.

382.

Quamvis enim, dum iterum iterumque maffam eam atram eiicit aeger, vires magnopere infringantur, vertigines adfint et caligo oculorum, quamvis oppletionem praecordiorum et rofionem queri pergat, fomno tamen denique placido merfus, ubi expergifcitur, plurimum levaminis fentit, evanidis angoribus, doloribus ftomachi inteftinorumque et fpafticis adfectibus. Expedit igitur vomitus ille ad tollendas diuturnas aegritudines, icterum, colicos dolores ex haemorrhoïdibus fubnatos et mefenterii tumores.

Neque tamen eo minus per circuitus recurrere ſolet adfectus, dum moleſtiae recrudeſcunt. Menſtruam ſervat periodum in mulieribus a menſtruo ſanguinis curſu defectis, in viris etiam haemorrhoïdes aut arthritidem anomalam paſſis. Tunc diuturnam et irreparabilem fere virium iacturam attrahit, labem nutritionis et cachecticum ſtatum. Magnum etiam caſum habet, ſi ex ulcere forte aut pancreate carcinomatoſo (*van Doeveren*) aut ventriculi arroſione gangraenoſa originem ducit.

383.

Cadavera ſecta locorum adfectorum cognitionem aperiunt. Vaſa enim ventriculi turgida, atrum eum cruorem ſtillantia, manifeſto teſtimonio ſunt, ex his potiſſimum vaſis ſanguinem prodire (*Portal cours d'anat. méd.* 5. 188.). Cum vero vena coronaria maior et gaſtro-epiploica ſiniſtra in ſplenicam, vena coronaria minor et gaſtro-epiploica dextra in venam portarum confluant, patet, quanta ſit efficacia ſplenis et venae portarum in hac aegritudine generanda. Lienem igitur praegrandem et tumidum cum Morgagnio (*ep.* 36. 11.) et Bangio (*diar. noſoc. Hafn.* 2. 407. 408.) plerique invenerunt. Cumque ſanguis lienalis naturaliter ſit lividior ac hydrogene abundantior (*phyſ.* §. 144.), cum in vena portarum ſanguis tardius moveatur, ſtaſes ibidem facilius naſcuntur (*path. gen.* §. 81.), quibus menſtruorum et haemorrhoïdum ſuppreſſio etiam magis favet. Hinc, quidquid motum diutiſſime tardare valet per portarum venam, anſam huic morbo praebet. Menſtruorum et haemorrhoïdum ſuppreſſio, arthritis, hyſtericus morbus, qui diutinas ſpaſticas conſtrictiones producit; graviditas ipſa, ſimili modo agens; hepatis aliorumque viſcerum tumores; hernia ventriculi (*act. helvet.* 3, 10.); aneuryſma tandem arteriae coe-

liacae (*Frank epitom.* 5. 11. 204.) morbum hunc generarunt.

D. *De haematuria.*

384.

Mictus cruentus bene diſtinguendus eſt ab urina flammea, quae uricae ſubſtantiae inſignem quantitatem continet (*path. gen.* §. 116.), atque ab ea, quae rubra deponit ex eſu fructuum Cacti, ruborum idaeorum et balſami peruviani. Quodſi verus ſanguis cum urina excernitur, cum Caelio Aureliano (*chron.* 5, 4.) diſtinguenda ſunt loca, e quibus prodit: ſunt enim vel renes, vel veſica, vel denique urethra.

385.

E renibus provenire ſanguinem cognoſcitur primum ex intima cruoris cum lotio mixtione. E perfrigeſcente et quieta urina haud ſubſidit cruor, ſed firmiter toti maſſae inhaeret. Praegreſſa ſunt plerumque ſymptomata adfectorum renum: vel inflammationis aut ſuppurationis (§. 299. 302.), vel dolores duntaxat, angores circa eam regionem, urinae difficilis et intercepta ſecretio. Obvia eſt ea haematuria in mulieribus a menſtruo ſanguinis curſu defectis, ubi vicem eius naturalis fluxus gerit; in viris, quorum haemorrhoïdes ſuppreſſae ſunt, praeſertim ſi bibuli eſſent; in iis etiam, qui pondera graviora geſtando aut equitando, aut, dum ingeſſerant acria diuretica, renes laeſerunt; denique in febribus ardentibus et putridis, ubi disſolutum ſanguinem ſignat (§. 100.).

386.

Veſicam eſſe in mictu cruento adfectam cognoſcitur eo, quod, dum calida eſt urina, cruor quidem

dem intime mixtus eſt, deponitur vero protinus ut perfrixit; dein, quod praegreſſa ſunt et comitantur ſymptomata adfecti eius viſceris, dolores atroces, urinae excretio dolentiſſima, ſpaſmis intercepta et muco plerumque aut membranis filisve etiam mixta. Diutius laborarunt aegri iam haemorrhoïdibus non rite fluentibus, coecis; doloribus perinaei, lumborum et hypogaſtrii, colicis etiam et anxietate. Tum poſt tormenta veſicae graviora, quae ſpeciem calculoſorum adfectuum nonnunquam prae ſe ferunt, excernuntur mucoſa, cruenta, quae fundum urinae petunt. Id vitium *haemorrhoïdum veſicae* nomine venit, e communione venarum hypogaſtricarum declarandum. In venis enim veſicae turgidis varicoſis non cruor ſolus congeritur, ſed facillime etiam in partes propiores ſecedit, ut lympha coagulabilis muci forma excernatur. Ex eadem cauſſa tumores in veſicae parietibus generati aut polypoſa concrementa venas veſicae comprimunt, ut ſanguinis refluxus cohibitus hanc haemorrhagiam producat. (*Swertner in Richters Bibl.* 5, 551. *Frank epitom. l. c.* 264.). Utero gravido ſimiliter comprimi poſſe veſicae venas, Whyttius obſervavit (*prakt. Schriften*, 417.). Aſcarides etiam rarius in veſica nidulantes eandem haemorrhagiam ciere viſae ſunt (*Panzani in Weigels ital. Bibl* 1. 2. 15.). Denique externae violentiae et diureticorum abuſus interdum accuſari debent.

387.

Poſtremo ex urethra profluere ſanguinem iudicatur eo, quod etiam citra mictum ſanguis ex urethra ſtillat, quod eius tubi pars quaedam dolet, tactaque ſanguinem profundit. Contingit id vitium tum in ulceribus urethrae, tum e coitu nimio et earum rerum abuſu, quae ſtimulant eas partes.

E. *De morbo haemorrhoïdali.*

388.

Haemorrhoïdes vocamus ſanguinis fluxum eum ex ano, qui, citra alvi excretionem, per circuitus contingit, atque e ſtatu viſcerum abdominalium praeternaturali originem ducit. Sine praegreſſis enim ſignis ſtaſium abdominalium (*path. gen.* §. 81.) varicumque in vena portarum (*ib.* §. 208.) et inaequabilis per nervos abdominales virium dispenſationis (*ib.* §. 57.) exiſtere is fluxus haud ſolet. Per circuitus quidem redit, atque, dum vegetiores ſunt homines, praevertere alios morbos conſueſcit; ſed diu tamen trahit atque ſenſim minutus in muci fluxum atque in tumores venarum externarum transit, aut repente ſuppreſſus malorum catervam producit.

389.

Itaque protinus eam valetudinem deſcribamus, quae nunciare fluxum haemorrhoïdalem ſolet. Cupiditas ciborum depravata, digeſtio labaſcens, ſapor oris continuo mucidus aut ſtramineus, ructus acidi et ardor ſtomachi, qui pyroſis aut ſoda appellatur, remediis abſorbentibus nequaquam cedens; oppletio praecordiorum et inflatio abdominis poſt paſtum; flatus copioſi; lingua muco obducta; alvus dura; angores in abdomine cum cordis palpitatione, ſuſpiriis, capitis temulentia et vertigine; urina mucoſa: ea ſymptomata diuturna, quae vel ſordibus tribuuntur, vel fortuitae ventriculi infirmitati, nunquam tamen evacuantibus aut roborantibus remediis penitus debellanda. Eadem ſolent ſymptomata arthritidem notare aut hypochondriaſin.

Quodſi forte apparatius coenant, aut quovis modo corpus exercent, impetus ſanguinis verſus ſingulares partes augeſcit. Capitis dolores et aeſtus, ſomnia tu-

multuoſa, aures intus ſonantes, ſcintillae ante oculos verſantes, caligo etiam oculorum; gravedo continua absque manifeſta cauſſa; ſpiritus difficiles, anhelantes, maxime poſt paſtum et dum acclivia adſcenduntur; palpitatio cordis cum pulſibus plenis et irregularibus; maculae rubrae per faciem et corpus ſparſae; laſſitudo membrorum et defatigatio; oſcitatio et pandiculatio; ſudores debilitantes poſt quemvis motum aut paſtum orgaſmum univerſalem notant, perperam interdum plethorae tributum, male etiam praeſidiis invaſum, quae ſanguinem deplent aut impetum eius minuunt.

Sequuntur *molimina* dicta *haemorrhoïdalia:* tractiones et tenſiones dorſi lumborumque; ſenſus peculiaris, quaſi guttae calidae delaberentur in anum; pruritus et ardor ani, cum ſudoribus rodentibus perinaei aut herpeticis exanthematibus; cupiditas coitus, qui vero vires valde infringit; prurigo glandis; urinae difficultas aut interceptio, nonnunquam et rubrum aut cruentum ſedimentum; teneſmus et dolores colici. Haec quidem ſymptomata fluxum ipſum praecedunt, minuuntur tamen etiam aliis ſanguinis curſibus, inprimis ſanguine e naribus ſtillante aut mictu cruento.

390.

Tum fluxus ipſe haemorrhoïdalis ita ſe habet: Poſtquam alvus dura quaedam excreverit, ſuperſtitibus teneſmo anique tenſione et ardore, ſtillant ex ano ſanguinis aliquot guttae, aut quantum trulla capit vel cyathus. Protinus levantur ſymptomata praegreſſa, maxime flatus, angores, dolores colici; ſed recurrunt per circuitus, utplurimum menſtruos, praeviis iisdem ſymptomatibus.

Nimius interdum fit, dum exaeſtuatum fuerit corpus aut nimis exercitatum, aut dum graviora ſunt viſcerum vitia, ſtaſes et tumores. Ani vaſa laxantur,

interna membrana prolabitur (*path. gen.* §. 226.). Totum corpus infirmatum maciei, tumoribus aquofis et tabi fit obnoxium.

Natura ipfa curatur totus is ftatus, dum victu mutatur diuturna illa infirmitas vifcerum, dum vicariae exiftunt excretiones fudoribus nocturnis, alvo cita, difficultate inteftinorum: interdum quoque graviditate et ipfa aetate provectiore fublatum effe hunc fluxum obfervavimus. Obrigefcentia enim vafa haud potis amplius funt fanguinem effundere.

391.

Graviffimum eft et fumme memorabile vitium, quod fuppreffum fluxum haemorrhoïdalem comprehendit. Vidimus iam, dum diutius trahitur aegritudo, ex ipfa vaforum debilitate id vitium confequi: exiftit etiam e fpafmis vafa conftringentibus atque varia victus vitia, refrigeria corporis, animi perturbationes, acrium rerum et exaeftuantium abufum, excipientibus. Repreffo autem fluxu protinus congeritur fanguis in venis, quae profuderant; turgidae eae varices fiftunt, feu tumores, initio molliusculos et prementi digito cedentes, lividos etiam; piforum mole aut ovorum columbinorum. Occupant autem plerumque fphincterum ambitum, vehementer dolent, alvum cohibent et defidendi cupiditatem producunt. *Haemorrhoïdes* vocantur *coecae*, telae cellulari interdum infeftae, in quam effundi poteft fanguis.

Si diutius morantur ii tumores, fecedere folet fanguis ftagnans in partes propiores, unde lympha coagulabilis muci indolem adipifcitur. Tumores pallidiores exfudant laticem glutinofum, oleagineum, indufio adhaerentem: tandem obdurefcentes condylomatum fpeciem prae fe ferunt atque alvum penitus coërcent. Solet nonnunquam per circuitus effluere is mucus, ut vices ipfius haemorrhagiae habitualis gerere poffit. Ita

tamen hoc accidit, ut poſt paſtum teneſmus oriatur et veſicae dolor, tum vero, citra alvi excretionem mucus ille, lacti ſimilis aut chylo, excernatur.

Eo muci fluxu partes adfectae hactenus laxantur, ut procidentia ani et ipſa reſolutio ſphincterum ſequantur. Interdum rupta etiam ſunt vaſa, unde haemorrhagia pernicioſa contingit. Inflammationes non raro accedunt, ardore moleſtiſſimo ani, alvo continuo obſtructa, anxietate incredibili et febre valida. Tum inflammatio ea, ſphinctere ſemper conſtricto et irritantibus alvi excrementis, abitura eſt in ſphacelum (§. 185.) aut in fiſtulas ani, parietibus calloſis et effluxu ſanioſo.

392.

Nec rara ſunt exempla aegritudinum, e ſuppreſſis haemorrhoïdibus per conſenſum cum aliis partibus ortarum.

Frequentiſſima fere ſunt vitia organorum urinae ſe- et excretioni, generationi etiam dicatorum. Iſchuria ſpaſtica, per circuitus recurrens; prurigo glandis; roſio et ſudores ardentes perinaei cum herpeticis exanthematibus; mictus cruentus; maxime vero muci excretio cum urina, aut e glandulis urethrae, quae blennorrhoeae pudendorum venereae ſatis ſimilis, differt tamen ab ea, quod praegreſſa ſunt ſymptomata haemorrhoïdum, quod alternat cum prurigine perinaei et cum ipſo muci fluxu ex ano, utique quod per circuitus recurrit. Ardorem tamen urethrae inter meiendum pariter producit: inclinataque in ſcrotum materia, hydrops eiusdem, hydrocele et cirſocele frequenter naſcuntur. Id etiam habet haec blennorrhoea commune cum ſyphilitica, quod ulcera at ..hat urethrae, glandis, ipſiusque vaginae muliebris: differunt haec autem a ſyphiliticis cum calloſis oris et lardaceo fundo careant, nec magnopere partes, quae iuxta ſunt,

exedant, ſed remediis vulgaribus, aqua calcis etc. curentur. Inguinum quoque glandulae intumeſcunt, ut bubonum venereorum ſuſpicionem moveant, ſed evaneſcunt, ubi reſtitutus eſt fluxus haemorrhoïdalis.

Id denique exploratum habemus, non colorem duntaxat calculoſorum adfectuum induere has aegritudines, ſed ex ipſo morbo haemorrhoïdali mucum hactenus congeri in veſica, ut obdureſcat et calculum ipſum ſiſtat (*path. gen.* §. 118.).

393.

Tandem et in remotiores partes inclinato ſanguinis impetu, innumera exiſtunt vitia, haemorrhoïdes ſuppreſſas excipientia. Supra enim moleſtias e ſtaſi abdominali oriundas, haematemeſis (§. 382.), fluxus qui hepaticus dicitur; dolores colici pertinaces atque inflammatione praecipitantes, ni fluxus haemorrhoïdalis reſtituatur. Oriuntur catarrhi per circuitus redeuntes, nec ſuetis remediis debellandi; acceſſus arthritici; icteri; aſthmata et palpitationes cordis; haemoptyſes et phthiſeos acceſſus; vertigines et capitis dolores atroces; hallucinationes, animi deliquia, melancholia et apoplexia.

394.

Sedem morbi in venis haemorrhoïdariis et hypogaſtricis confirmant cadaverum ſectiones: ſiquidem venam cavam adeo varicoſam, ramosque hypogaſtricos et haemorrhoïdarios externos hactenus panſos viderunt Morgagnius, Rollinus et Sömmerringius, ut dubitari nequeat, in his potiſſimum vaſis quaerendam eſſe ſedem haemorrhoïdum. Tumores meſenterii, hepatis aliorumque viſcerum, quos alii obſervarunt, venam portarum quidem adfectam eſſe probant; communio tamen anaſtomotica, quam Wins-

lowius iam oſtendit inter externas et internas venas haemorrhoïdarias, communem utrique venoſo ſyſtemati, et portarum et venae cavae, paſſionem probabilem reddit. Quodſi vero omnis ſanguinis fluxus e vaſis capillaribus vices arteriarum ſuscipientibus, potiſſimum explicandus eſt (§. 368.), haec etiam proxime ſanguinem fundere, dum nimis irritantur, credibile eſt, unde nec arterioſum nec venoſum proprie ſanguinis profluvium ſtatui poteſt. Hinc etiam non adeo floridus eſt ſanguis ac arterioſus, nec livido colore venoſum aequat.

Naturalem eſſe hunc ſanguinis curſum, nemo noſtris temporibus facile contenderit, etiamſi olim Stahlius, et qui eum ſectarentur, adſeruerint, aeque neceſſarium virili aetati eſſe ac menſtruum fluxum mulieribus. Quod quum erroneum ſit, e praeviis probari poteſt ſymptomatibus, quae valetudinem adverſam manifeſtant (§. 388.). Neque refragatur ſalubritas fluxus ipſius, qui levare poteſt ſymptomata pariter ac aliae haemorrhagiae neutiquam naturales.

395.

Dein opportunitate et aliis cauſſis, quae occaſionem huic fluxui praebent, elucet praeter naturam eum contingere. Etenim, ſi hereditaria eſt opportunitas, quae negari nequit, cum arthritica diſpoſitione congruere videtur: acquiritur etiam luxu, potuum ſpirituoſorum et exaeſtuantium vinorumque generoſorum, acrium et aromaticarum rerum, remediorum etiam calidorum et balſamicorum abuſu. Eo pertinent etiam ſedile, coitus nimius, animi commotiones crebrae et virilis aetas, quae ſanguinis congeſtiones verſus abdominis vaſa et plethoram partialem cauſſari ſolet (*path. gen.* §. 37. 73.). Pueros et adoleſcentes enim huic morbo obnoxios

eſſe, ambigendum eſt, cum ſanguinis curſus ex ano aliis cauſſis tribuendus ſit (*Haen theſ. pathol.* p. 82.). Nec mulieres facile pati eam aegritudinem poſſunt, ni forte ſuppreſſus fluxus menſtruus aut uteri procidentia occaſionem praebuerint (*Fabre in Richters Bibl.* V. 295.). Plethora enim partialis et ſanguinis congeſtio, in vaſa inferiora menſtruo potius fluxu lavatur aut tollitur. Topicae cauſſae rarius accuſandae ſunt: quanquam Hemmanno fides habenda, qui e calculis veſicarum ſeminalium haemorrhoïdes obſervavit (*Richters Bibl.* IV. 681.).

F. *De metrorrhagia.*

396.

Cum naturaliter uterus ſanguinem per menſtruos circuitus in ſanis mulieribus, quae partum haud geſtant, dein etiam poſt excluſum fetum, profundat: metrorrhagia vocandus eſt ſanguinis curſus, qui citra ea tempora contingit, aut adeo copioſus eſt, ut ſymptomata plura adducat. Differt autem ſanguinis fluxus pro vario mulierum ſtatu: vel gravidae ſunt, vel non gravidae, vel parturiunt aut fetum enixae ſunt. Quae diſcrimina maximi momenti inſtar habent ad haemorrhagiam hanc dignoſcendam.

397.

Quae uterum non geſtant, e variis cauſſis praeter naturam ſanguinem e pudendis partibus profundunt. Praeter naturam autem ſanguinem profundi cognoſcitur tum e crebriori recurſu (bis per menſem), tum e copia nimia ſanguinis (libram ſuperat); maxime vero e ſymptomatibus morboſis eum excipientibus. Namque nec copia nec crebrior reditus per ſe morboſum faciunt hunc ſanguinis fluxum,

eum exempla ſint virginum ſanguine abundantium, ceteraque ſanarum, quae tum frequentius tum copioſius ſanguinem menſtruum profundunt, illaeſa omnino ſanitate.

Eſt vero opportunitas quaedam, educatione acquiſita, praecipue accuſanda. Puellae delicatiores, artibus variis librorumque lectione politiores ornatioresque, ſedili adſuetae et conviviis muliebribus, quae theae infuſum ſorbillando celebrantur, ſentiendi facultatem abnormem acquirunt, inaequabilem patiuntur virium dispenſationem, atque, cum ad id aetatis pervenerunt, ubi pubere incipiunt, ſanguinis circuitu irregulari, ſpaſmis variis et viſcerum abdominalium labe conflictantur. Hanc equidem cauſſam nimii ſanguinis fluxus iam ante ſeptemdecim annos expoſui, Hohnbaumius Hildburgenſis nuper uberius docuit (*Ueber eine beſondere Art des übermäſsigen Monatsfluſſes. Erlang.* 1811.). Neceſſe igitur eſt, in habituali ea metrorrhagia ad educationis vitia et ad conſtitutionem puellarum conſilium transferatur. Solet etiam ea cauſſa prodi variis ſpaſticis adfectibus, qui haemorrhagiam vel comitantur vel ſequuntur. Pallor et frigus extremarum partium; pulſus durities et ſpaſtica indoles; tenſio praecordiorum et vomitus irriti; angores et oppreſſio pectoris; palpitationes cordis; urina limpida ſpaſmisque intercepta; horrores frequentiores et tremores; ſomnus inquietus et variae imaginationis turbae ſignant eum ſtatum, quem hic accuſandum eſſe duco.

Interdum ſolent immunes eſſe ab hoc vitio virgines: protinus vero ut nupſerunt viro utique robuſtiori, maxime ſi crebriores partus ſemet excipiunt, ſi vel laboribus gravantur, vel potibus calidioribus et ſpirituoſis adſueſcunt, ſi aerumnis conflictantur et animi frequentibus commotionibus, haud ra-

rum eſt, in eam incidere aegritudinem, quae nimium adfert ſanguinis fluxum.

398.

Ad haec et alia incitamenta partium adfectarum notanda ſunt. Virgines aut mulieres laxiores, arthritidi praeſertim obnoxiae, quae vel manibus ſtuprum committunt, vel complexibus venereis nimis gaudent, vel peſſariis utuntur, vel acria ingerunt exaeſtuantia, quae ſanguinem violentius cient, vel calore externo nimio pudendas partes fovent, ſanguinis fluxibus nimiis conflictantur. Hinc macellariae mulieres, quae in pergulis apertis prunarum acervo per totum diem inſident, ſorbitionibus calidis aquoſisque indulgentes, vel nimios ſanguinis curſus vel fluorem album etiam patiuntur.

Dein et uteri aut partium finitimarum vitia circumſpicienda ſunt. Polypos uteri (*path. gen.* §. 111.), procidentiam (*ib.* §. 227.), inverſionem et retroverſionem uteri (*ib.* §. 228.) haemorrhagiis hisce occaſionem praebere, ſupra iam monuimus. Hinc et tumores ſcirrhoſi (§. 311.) aut ſteatomata *Portal cours d'anat. méd.* 5, 531.) interdum accuſari poſſunt.

Inſuper et per conſenſum uterus nonnunquam incitatur, praeſertim eo tempore, quo naturaliter ſanguis id locorum irruit. Sordes gaſtricae et bilioſae, verminoſa colluvies, arthritis et ſtaſes abdominales in praecipuis cauſſis nominandae ſunt, quae huic fluxui anſam largiuntur.

Variae epidemiae, inflammatoria, maxime putrida, tum etiam ſcarlatina popularis et febres intermittentes eo modo periculum adferunt, ut ſanguinem ex uteri vaſis nimia copia profundant.

Denique frequentiſſima cauſſa quaerenda eſt in ſcanſili annorum lege, ſeu ea corporis muliebris dis-

poſitione, qua ſit, ut, dum quadrageſimum quintum aut quinquageſimum attigerint annum, ordo menſtruorum ſtatus ceſſat, atque, vel obrigeſcentibus vaſis vel ſtagnante ſanguine, modo impetus naſcatur, modo interceptio curſus ſueti. Interdum cum haemorrhoïdibus alternare aut cum fluore albo conſueſcunt tales haemorrhagiae: totum corpus labe adficitur, cum nutritio quoque labaſcat, ſi ſanguinis circuitus adeo turbatur. Animi corporisque quies, victus modicus, itinera et reliqua, quae ſerenum hilaremque animum reddere poſſunt, expeditiſſima ſunt artis praeſidia.

399.

Partum geſtantes mulieres ſanguineis curſibus obnoxias eſſe haud adeo rarum eſt. Quodſi enim ſanguine abundant, aut ſi uterus gravidus vaſa iliaca comprimit, irruere poteſt vaſa colli uterini et vaginae, atque ex iis profluere. Caſum non magnum habet, dummodo dolores nulli adſunt, neque os uteri aperitur (*Röderer opusc.* 400.; *Schröder opusc.* 1. 295.).

Ut autem ad tertium graviditatis menſem ventum eſt, cum oſſibus fetus conferventibus pondus eius augetur, uterus magis panſus, fundo praeprimis turgente et mollito collo ac orificio (*phyſ.* (§. 545.), ſanguinis profuſionem ancipitem pati poteſt, quae plerasque abortiones praegreditur. Si uteri obliquitas aut obliqua placentae adhaeſio ſociatur, ex huius imperfecta ſolutione periculoſae derivantur haemorrhagiae: quae, quod huic cauſſae tribuendae ſint, cognoſcitur e doloribus partum praeſagientibus et in uteri os aperiendum agentes. Simul ſedulo examinanda ſunt cuncta ex utero ſecedentia ſanguinis coagula, ut pateat, exilis fetus, placenta, vel membranacea quaedam lacinia, ex amnio forte dirupto, aut molae pars, aut tunicae deciduae mucoſum fragmentum una excutiantur.

Provoluto amnio, uterus idoneus iterum ad contractionem fit, qua ſanguinis fluxus compeſcitur. Placenta etiam et grumi ſanguinis obturamenta ſiſtunt, quibus ſanguis coërceri poteſt. Multo peius agitur cum gravida, ſi placentae media forte pars ſolvitur, integro ambitu: tum enim ſanguis neceſſario iugiter affluere atque letalem poſtremo ſanguinis colluviem ciere debet. Obtuſus oritur dolor in utero, inflatio eius et ardor: virium iactura cum pallore cutis et frigore.

Sanguinis haec profluvia et abortio iuncta exiſtunt ab animi pathematibus violentis iisque omnibus, quae corpus concutere ſanguinisque impetum ciere valent, ut placentae adhaeſio ſolvatur. Concubitus iuſto frequentior aut violentior; ponderum geſtatio; tractio brachiorum; curſus, vomitus, ſternutatio, tuſſis aliaque id genus in teneris mulieribus accuſanda ſaepius ſunt. Epidemicae quoque febres idem efficiunt; namque et ſordes gaſtricas et nervoſam conſtitutionem et putredinem etiam humorum abortionibus anſam praebere haud rarum eſt.

400.

Dum ad ultima graviditatis tempora ventum eſt, naſcuntur ſanguinis periculoſa profluvia e placentae ad inferius ſegmentum et oſtium uteri adhaerentis ſeparatione, dum ſubito ampliatur cervix et os uteri. Niſibus variis et doloribus, qui parturientibus familiares eſſe ſolent, incipit ſanguinis profuſio, per vices ceſſans atque demum magnopere ingraveſcens. Dilatato interea orificio tactu percipitur placenta ac pone eamdem interdum amnios tunica renitens et panſa. Ceſſat quandoque haemorrhagia, dum denſa ovi velamenta et infans ipſe comprimunt placentam, ac denuo excluduntur, quamlibet exitus ille ſatis anceps ſit. Acceleratio partus, quae arte

fit, unicum praebet praefidium mortis. Neque tamen et haec ipfa citior iufto fetus exclufio, ubi a violentiis aut a recto axis pelvis pofitu efficitur, fine culpa eft. Doloribus enim nimis velociter femet excipientibus, os uteri nimis ampliatur, fecundinae cum fetu excutiuntur, priusquam uterus rite contrahi poffit. Nonnunquam etiam uteri fundus celerrime circa placentae partem contractus inferiorem liberam mittit, e qua continuo ftillans fanguis cohiberi nequit, nifi contractione illa remiffa.

401.

Per partum et brevi poftquam enixa eft mulier fetum, rumpitur interdum uterus, quod vitium cum fupra (*path. gen.* §. 203.) tractaverimus, hic repetere non licet. Id tamen monendum, et vafis peculiaris cuiusdam laefionem per ulcera praegreffa aut per violentam fetus extractionem metrorrhagiae parturientium letali anfam praebere (*Boër natur. medic. obftetr.* 308.).

Bene diftinguenda eft laxitas feu atonia uteri, quae ingentia fanguinis profluvia cauffatur, nec nifi fortioribus ftimulis cedit. Ut uterus digitis exploratur, oftii et parietum laxitas manifefto fentitur; obvia praefertim in mulieribus, quae diu iam fluore albo aut procidentiis conflictatae erant.

Denique grumi fanguinis aut reliquiae fecundinarum hactenus irritare valent vafa uterina, ut adfiduo fanguinem profundant. Baudelocquius vidit octo aut decem diebus poft partum ex hac cauffa haemorrhagias nafci.

G. *De morbo maculofo - haemorrhagico.*

402.

Morbus febris expers, maculas efficiens lividas per corpus fparfas et fanguinis profluvia e gingivis

et oris ambitu, *maculoſo-haemorrhagicus* Werlhoſio primo, Swediauero vero *pelioſis* dicitur, commutatus cum morbo lienoſo et coeruleo. Morbus coeruleus enim ſine vitio cordis exiſtere nequit, ſpirationis ſummam adferens difficultatem (*path. gen.* §. 204.). Lienis vitia quoque aliena ſunt ab hoc morbo, qui ſummam vaſorum capillarium laxitatem et atoniam telae cellularis ſupponit, a debilitate quidem univerſali ortam, ſed diverſam omnino a ſcorbuto, qui depravationem humorum ſingularem producit, aſthmaticos etiam adfectus, dolores artuum et oedemata. A veritate non recedit, ſcorbuticas aegritudines varias, quae in mediterraneis regionibus obſervatae fuiſſe dicuntur, ad hunc potius pertinere morbum. (Cf. *Bateman von Hautkrankheiten*, p. 177., qui Purpurae haemorrhagicae nomine hunc morbum tractat.)

403.

Qui in hunc incidunt morbum, egeni ſunt, inopia, aerumnis, victu tenui aut praegreſſis aliis morbis fracti. Praecurrunt ſymptomata debilitatis univerſalis, laſſitudo membrorum, ſomnolentia et moroſitas. Febris plerumque deeſt; frigus potius in toto corpore queruntur, pulſibus vel tardis, vel crebrioribus, ſed exilibus, languidis.

Tum naſcuntur maculae purpureae, diſco coeruleo, ambitu rubro, monetarum parvarum mole in trunci partibus variis: minores ſparguntur per brachia et manus; minimae, pulicum morſus aequantes, in facie. Hae ſine pruritu exiſtunt: poſt potus vero exaeſtuantes pruritus cum aeſtu oritur, maculis floridioribus. Confluunt interdum; nonnunquam ita elevantur, ut tumores purpureos ſiſtant, qui inciſi ſanguinem fundunt. Simul in oris ambitu, maxime in gingivis, maculae lividae fungoſae

apparent, quovis tactu aut motu oris linguaeque ſanguinem copioſum profundentes. Obducuntur eſcharis, pariter cruorem lividum foetidum ſtillantibus: poſtquam vero deciderunt, ſanguinis profuſio ceſſat, neque cicatrix ſupereſt. Nec alia adſunt ſanguinis profluvia, nec e vena miſſus quiddam morboſi oſtendit.

Interea aegri indies magis infirmi, cupiditatem ciborum et movendi facultatem amittunt. Palleſcunt et frigent, membra contremiſcunt, capitis dolores, temulentia et vertigines non raro in animi deliquia abeunt.

CAPUT II.

DE ALVI ALIISQUE PROFLUVIIS.

A. *De dysenteria.*

a. *Summatim.*

404.

Dysenteria, difficultas inteſtinorum, appellatur morbus torminibus inteſtinorum et teneſmo deſignatus, cum retenta naturali alvi excretione et receſſu humorum mucoſorum, cruentorum vel alio modo praeternaturalium. Populariter plerumque in zona temperata per adultam aeſtatem, quae in autumnum vergit, graſſatur: nonnunquam tamen ſporadica eſt, interdum diutius trahit.

Initia morbi, dum popularis eſt, varia ſunt. Mox enim alvo cita ita incipit, ut limites fere finiri nequeant; vel inflatio abdominis cum ſpiritibus crebro eliſis et torminibus ventris exordium conſtituit. Vel vomitus praecedit, cum nauſea, lingua ſordida

flavaque et ſapore amaro, pravo, putrido: quae vomitu excutiuntur, non ſatis acria ſunt, ſed vel ciborum reliquiae, vel pituita, vel fellis ſinceri parva copia. Acidam tamen acrimoniam frequenter adeſſe patet tum e ructibus acidis, tum e praegreſſis cauſſis, quae acorem contrahere valent, ut potus cereviſiae haud ſatis fermentatae, tum etiam e roſione inteſtinorum nonnunquam continua (*Rademacher de dysenteria*, p. 151.). Praecedunt vulgo horrores et tenſiones e dorſo orientes, cum capitis dolore (*Zimmermann von der Ruhr*, 18.) et ſenſu compreſſionis in fronte: languor et defatigatio membrorum; moroſitas; cupiditas ciborum penitus amiſſa; rarius tamen viget; pulſus concitati, ſpaſtici, haud regulares.

405.

Adgreditur morbus ipſe vel cum febre, vel etiam ſine eadem. Febrem nonnunquam deeſſe, ut Akenſidius et Pringlius obſervarunt, vel lenitati morbi vel fallaciae malignae adſcribendum. Plerumque tamen adeo gravis eſt febris conſideratio, ut primariam habuerint Sydenhamius et Hillarius: ea enim curata tolli etiam inteſtinorum adfectus, neglecta in gangraenam et peſſimos exitus verti (*Hillary über Barbados*, 251.). Vulgaris dysenteria, quae popularis eſt et autumnalis morbus, febrem habet ſociam remittentem rheumaticam, typo tertianario, cum halitu oris pravo, ſpiritibus continuo per alvum eliſis et torminibus. Haec quidem palmarium conſtituunt ſymptoma, rariſſime abſens, teneſmo ſolo vicem gerente (*Lentins Beytr.* 2, 33.). Tormina haec haud uno tenore vigent, ſed per intervalla augeſcunt et minuuntur. Decubitus in dextro latere et adductis pedibus levare ea ſolet: recurrunt fere noctu et poſt paſtum: ſimulac ingeſſerunt quiddam, ſentiunt cibos velociter per inteſtina delabentes.

Maximi

Maximi intereſt, tormina haec brevi praecedant excretionem, ſive diutius crucient aegrum, priusquam alvum deponat. Hoc enim, in tenuibus, illud, in plenioribus inteſtinis morbum figi notat. Teneſmus conſtantior eſt ipſis tormentis, ſupereſt, dum alia ſilent ſymptomata, nonnunquam ardore urinae, interceptione etiam iungitur; in infantibus ſequi ſolet procidentia ani.

406.

Quidquid alvo deſcendit, humores complectitur morboſos: rariſſime interpoſitis e cibo recte coactis. Quae ubi cum flatibus praeſertim deiiciuntur, mitigatam eſſe morbi vehementiam, indicio eſt. Cetero alvus eſſe conſueſcit vel mucoſa vel cruenta, unde discrimen dysenteriae nonnulli repetierunt. Benignus ſatis eſt morbus, ſi cum muco inteſtinorum ſtriae cruentae aut ſtercoris aliquid fuſci excernitur. Inferiora inteſtina adfecta eſſe probabile eſt. Quodſi vero cruenta deiiciuntur, e ſuperioribus inteſtinis deferuntur, ſanguinemque ſincerum aegro interitum minari, Sydenhamus iam perhibuit. Neque tamen eo minus frequentia ſunt dysenteriae exempla, quae praecipitarent aegrum ſine ulla cruenta deiectione, ubi vel mucoſa e laxatis penitus inteſtinis, vel ſanioſa ex ulcusculis prodirent, vel nihil omnino eiiceretur.

Quo gravior morbus, eo magis a naturali indole recedunt, quae deponuntur. Interdum ſimilia ſunt albumini aut glutini limpido: nonnunquam ſanies foetida excernitur; interdum carunculae aut ſtrigmenta ſebacea, membranularum etiam fragmenta, puſtulae, ulcusculorum reliquiae: quibus ſi accedit ciborum omnium averſatio et ſitis ardens, peſſima quaeque praeſagienda ſunt.

407.

Interea ſymptomata conſtantia perſeverant: tormina ventris, teneſmus, febrisque veſperi exaſperata. Somnus interpellatur, vires magis infringuntur; vomitus crebrior fit et magis irritus, aut acerrima eiiciens, aut ſpaſmis veſicae, gulae aliarumque partium, ſingultu et palpitatione cordis iungitur; pulſus magis exiles fiunt, irregulares et ſpaſtici. Interdum ſudor frigidiusculus, glutinoſus per corpus funditur; miliaria exanthemata aut petechiae per corpus ſparguntur, mox iterum ſubſidunt, neque quiddam boni adferunt. Peſſimo omine aphthae ſurgunt per oris ambitum, veſicularum limpidarum, cinerearum; lividarum ſpecie, oris pallidis laxisque cinctae, ad bonam ſuppurationem minime ſpectantes, ſed vel brevi ſubſidentes vel partes finitimas exedentes.

Perniciem augurari licet, ſi manus algent, ſi pulſus frequentia cum debilitate increſcit, ſi aeger a ſe exit atque vel deſipit, vel ſoporatur, ſi carpit digitis ſtragula, ſi tendines ſubſiliunt, ſi facies pallet et collabitur, oculorum acies minuitur aut penitus deeſt, ſi ſingultus vehementior fit, nihilque omnino per alvum deſcendit, teneſmo tamen perſeverante. Mirum eſt, in tanta virium proſtratione tantillum tamen ſupereſſe, ut ſurgere e lecto et latrinam adire poſſint. Huic enim inſidentes, deſidendi cupiditate cruciati, nonnulli exſtinguuntur.

408.

Bonum exitum praeſagire licet, ſi cum febre mitiore tormina brevi in excretionem abeunt; ſi, quod deponitur, mucoſum eſt, ſtriis flavis, cruentis aut fuſcis ſtercoribus mixtum; ſi levaminis plurimum ex hac excretione conſequitur; ſi pulſus ſimul molliusculi, magis elati et pleniores fiunt, cum ſudoribus calidis recreantibus, urina copioſa, e qua, quod deſidit, leve

eſt et coctum: ſi cupiditas ciborum reſtituitur, vomitu ceſſante, ſanitas conſequi poteſt ſeptimo die aut nono. Interdum ſalutem attulit, maxime ſi ſanguine abundarent aegri, menſtruus ſanguinis curſus; in gravidis etiam partus (*Murſinna von Faulſiebern und Ruhren*, 62. 63.); in hominibus arthritidi obnoxiis acceſſus huius morbi (*Stoll rat. med.* V. 440.); in aliis alvus cita bilioſa. Superſunt plerumque flatus copioſi et peculiaris fructuum horaeorum averſatio, quam ſequuntur moleſtiae, quaſi venenum ſumſiſſet convaleſcens (*Vogler von der Ruhr*, 13.).

Saepius accidit, teneſmum remanere diuturnum poſt dysenteriam, cum tuberculis ad anum et haemorrhoïdibus coecis; procidentias etiam ani cum reſolutione membranae interioris; alvum pertinaciter obſtipatam et choleram. Si conſtitutio epidemica eo inclinat, abit dysenteria etiam in ſenſuum hallucinationes, ſurditatem et coecitatem aut reſolutionem ſingulorum membrorum. Saepiſſime oedemata et hydrops inter cutim, absceſſus etiam glandularum et ulcera, intertrigo aut ſcabies ſpuria ſequuntur. Interdum, cum inepta accedit curatio, celeriter aliquid abscedit in organa nobilia, ut anginae, pectoris inflammationes et deliria naſcantur.

409.

Cadaverum ſectiones in vulgari dysenteria, autumno graſſante, alia viſcerum vitia oſtendunt ac eae, quae in tropica aut aliis ſpeciebus inſtitutae ſunt. Etenim glandulae tenuium inteſtinorum tumidae, ceterorum arroſae aut ulceratae aut cruentae, inteſtina ipſa craſſa, anguillarum ſimilia, gelatina obducta et vaſis innumeris percurſa, ut poſt enteritidem fit, conſpiciuntur. Nonnunquam paries internus inteſtinorum quaſi variolis aut puſtulis conſitus, puſtulae caſeoſa ſubſtantia repletae, interdum tubercula meſenterii et absceſ-

ſus, nonnunquam carunculae in ulceratis inteſtinis craſſis inveniebantur. Rarius inteſtina tenuia valde dilatata, aëre expanſa: omentum quaſi cera rubra iniectum aut corruptum, colore depravato, erat. Cum mitiſſimus eſſet morbus, rectum duntaxat inteſtinum adfectum videbatur: id enim ulceratum erat atque eryſipelate tumidum. Nonnunquam folliculus fellis vel vacuus erat, vel bilem paucam continebat, alioquin atram atque piceam. Ventriculus etiam ſubinde arroſus aut effuſo cruore maculatus erat.

b. *Varietates et compoſitiones.*

α. *Ratione aetatis et ſexus.*

410.

Infantum alii morbi cum dysenteria graſſante ſingulari modo iunguntur. Dum tuſſis convulſiva ſimul regnat, haec alvo cita et tormentis abdominis ſociatur, nec propria tuſſis convulſivae ſymptomata oſtendit, niſi febris prius ceſſaverit aut minuta fuerit. Variolae etiam et morbilli ad dysenterias accedunt, his ita nuptae, ut difficilius perficiantur. Praeter id connubium, infantes memini periclitari maxime, ſi dentiunt aut corpus alio modo evolvitur. A quinto anno ad decimum usque infantes frequentius ſuccumbere dysenteriae, Hippocratis effatum eſt (*praedict.* 2, 119.). Ceterum propter acidam acrimoniam, cui infantes obnoxii ſunt, in curanda dysenteria opio vel omnino abstinendum vel ita utendum eſt, ne alvus obſtipetur et digeſtio labaſcat. Id denique animadverſum eſt, infantes, dum totam noctem inquiete transigunt, per dies fere ſoporibus teneri.

Quodſi mulieribus dysenteria adflictis menſtruus ſanguinis curſus inſtat, interdum nulla omnino incommoda ſentiuntur: alioquin vero graves contingunt ventris lumborumque dolores, parca plerumque ſan-

guinis copia, atque ſupplente fere vices menſtrui curſus dysenteria (*Rademacher de dysenter.* 250.). Quodſi gravidae hoc morbo corripiuntur, abortire rarum eſt. Nec lactantibus periculoſus eſt, ſi modo benignus fuerit; lac quidem minui ac tandem evaneſcere ſolet, neutiquam tamen in infantem transire morbum memoravimus.

β. Ratione popularis conſtitutionis.

411.

Rheumatica dysenteriae compoſitio adeo vulgaris eſt, ut ipſam multi pervellent rheumatiſmum inteſtinorum nuncupare. Nos vero, memores praecepti, quod Galenus edidit (*meth. med.* 2. 47.), perinde eſſe, ſive Theona ſive Diona appellaverit quispiam aegrum, dummodo rite morbum cognoſcat ac idonea adgrediatur curatione; rheumaticam habemus potius compoſitionem dysenteriae, quae populariter per autumnum graſſatur. Haec enim ſequi rheumaticos tumores artuum atque in eos abire viſa eſt. Id habet vero peculiare, quod frigus externum aeger difficillime ferat, tenſiones queratur dorſi cervicisque, deglutiendi maxime difficultatem per totum etiam morbum, dolores dentium auriumque, gravedinem et tuſſim. Tormina noctu praeprimis ingraveſcunt, cum teneſmo et excretione muci ſtriis cruentis mixti. Mictio plerumque dolens, ſpaſmis intercepta: ventriculi etiam ſenſus acutiſſimus ex irrito vomendi conatu et praſina bile eiecta ſemet prodit. Nonnunquam ardorem ventriculi inteſtinorumque conqueruntur, ſaepe citra inflammationis ſuſpicionem. Neque tamen deeſt ubique haec ſuſpicio, quippe inflatio ventris dolentiſſima, impotentia ſtomachi ac inteſtinorum quidquam retinere et iſchuria hanc augent.

Convaleſcentes ex hoc morbo, catarrho pulmonum conflictantur, aurium ſonitu et difficili auditu:

alii doloribus pectoris pungentibus cum oppreſſione pectoris. Nonnulli etiam exanthemate rodente et pruriente occupabantur, quo terminabatur dysenteria, quo etiam praevertebatur, ſi prius ingruerat. Voglerus vidit dysenteriam diuturnam cum tali exanthemate alternantem. Frequentiores ſunt hydropes in convaleſcentibus, dolentiſſimi, nec tamen ſaluti valde noxii. Dein etiam laevitas inteſtinorum, quae λειεντερία dicitur, alvus bilioſa et mucoſa ſequi dysenteriam conſueſcunt. Tutius eſt, ſi convaleſcentes ciborum cupidiſſimi ſunt, ſicceſcente ore et palato, dolentibus etiam inteſtinis, quoties alvum depoſituri eſſent.

Qui hac compoſitione decedunt, inteſtina habent incraſſata ac corii ad inſtar obdureſcentia: ulcera fere deſunt.

412.

Bilioſam eſſe dysenteriae compoſitionem haud rarum eſt, inprimis ſi aeſtiva etiamnum viget conſtitutio. Naſcitur e febribus bilioſis, in easdem transitura. Sordes gaſtricae atque bilioſae praegrediuntur morbum, aut in ipſo exordio iam adſunt; ſapor oris amarus, continuum faſtidium, lingua ſordida, alvus bilioſa: urina etiam crocea. Vulgaria haec ſunt ſymptomata in dysenteria tropica: quibus cum accedere ſoleant dolores regionis epigaſtricae dextrae et ſcapulae eiusdem lateris, icterus etiam et tuſſis clangoſa, probabile eſt, dysenteriam tropicam iocinoris adfectioni maxime eſſe tribuendam (§. 265.). Confirmatur id cadaverum ſectionibus; namque iecur vel ulceratum, vel colluvie ſanguinis et ſaniei exeſum vel tumidiſſimum fuit: veſicula fellis etiam turgida ac ſplen tumidus et marcidus (*Boag in medic. facts and obſ.* IV. 1.).

413.

Inflammatoria compoſitio frequens eſt vel vere vel in iunioribus, robuſtis ſanguineque abundantibus,

vel etiam, dum popularis conſtitutio eo inclinat. Febris multo validior, ardentior et magis continens eſt: tormina ventris atrociora, magis adſidua, cum anxietate incredibili, ſiti exſtingui neſcia, lingua arida et rubra, doloribus pectoris pungentibus, et ſenſu ventriculi adeo acuto, ut nihil ciborum ferant. Pulſus etiam creberrimi, pleni, fortes: habitus inflatus et ruber: tenſio abdominis dolentiſſima: urina flammea et proclivitas ad ſanguinis fluxus ſignant hanc compoſitionem. Deſidendi cupiditas frequentiſſima minime proficua eſt: quod enim deponitur alvo, vel parum cruoris eſt, vel nihil omnino, unde ſiccae dysenteriae nomine venit. Perniciem minatur haec compoſitio, cum ad frequentiſſimos teneſmos ſummamque ſentiendi facultatem abdominis et inteſtinorum ſingultus accedunt et faciei distortiones, animi deliquia cum vomitu irrito aut porraceo; dum deſipit aeger aut a ſe exit. Tum enim viribus proſtratis gangraena et ſphacelus inteſtinorum accelerantur.

Subinde ſporadica haec eſt compoſitio, ſuetorum ſanguinis fluxuum ſuppreſſione orta. Namque quae a menſtruo ſanguinis curſu, a lochiis, aut viri, qui ab haemorrhoïdibus fluentibus deficiuntur, in dysenteriam hanc incidere poſſunt, minus pernicioſam quam ſalubrem.

414.

Graviſſima eſt et exitioſa ſaepius dysenteria *nervoſa* ſeu *maligna*. Dum populariter graſſatur febris eiusmodi, ſpecies morbi varia decipere nos nequit, ſiquidem ſymptomata varia eſſe poſſunt: nec e ſolis nervoſis ſymptomatibus iudicanda eſt haec compoſitio, nec e querelis aegri de laſſitudine, quae in quavis graviore dysenteria ſentitur. Id tamen ante omnia memorandum eſt, ſummam virium iacturam, quae voce debiliſſima, oculorum acie amiſſa, pul-

ſibus variis, exilibus tamen et valde irregularibus cognoſcitur, praecipue notare hanc compoſitionem. Tormina ventris vel validiſſima ſunt, vel parum ſentiuntur, cum aeger a ſe exit: teneſmus ſolus interdum urget cum ventre inflato et dolentiſſimo: emittuntur albuminoſa, aut carunculae, aut lumbrici etiam, nonnunquam nihil omnino. Vomunt porracea, atra, ſine ullo fructu aut levamine. Nervorum distentiones, ſingultus, iſchuria ſpaſtica et dysphagia, floccorum lectio et tendinum ſubſultus aegrum torquent. Interdum accedunt exanthemata miliaria, petechiae et ecchymomata cruoris. Tandem ſopores cum reſolutionibus ſphincterum adiungi ſolent, quibus exitium nunciatur. Sphacelum externarum partium criticum in convaleſcentibus obſervavit Zimmermannus (*von der Ruhr*, 222.). Putridam etiam depravationem ad hanc compoſitionem accedere poſſe in dysenteria caſtrenſi, boni obſervatores experti ſunt, Murſinna praeprimis et Pringlius.

415.

Tandem *diuturna* dysenteria peculiaris eſt ingenii. Naſcitur ex acuta neglecta aut victu pravo tracta. Quod dum contingit, in longum ſaepe tempus porrigitur, ſine gravioribus noxis et ipſarum mulierum gravidarum. *) Ex arthritide anomala dysenteriam exiſtere, Stollii eſt obſervatio. Nonnunquam ad tabem, phthiſin pulmonalem, hepatis ulcerationem et alias cachexias accedit, ubi vel ulceratas inteſtinorum tunicas vel ſummam eo-

*) Καὶ ἐν γαστρὶ ἔχουσαι, καὶ αὗται περιγίνονται ἐς τοὺς τόκους τε καὶ ἐκ τῶν τόκων, καὶ τὰ ἔμβρυα διασώζουσιν, αἵματός τε καὶ ξύσματος διαχωρεόντων καὶ πολλοὺς μῆνας. Praedict. II. 122.

rum refolutionem, fuperftite fphincteris tenefmo, fupponit.

c. *De cauffis dysenteriae.*

416.

Sentiendi facultatem aut receptivitatem inteftinorum magnopere auctam effe in hac aegritudine, nemo negabit, qui fymptomata fecum reputaverit. Namque et tormina ventris et tenefmus, conftantiffimi comites, e quonam fonte, nifi ex aucta fentiendi facultate, momenti igitur utriusque, quo vis vitalis conftituitur, ratione perturbata exponi poffunt? Membranam mucofam, glandulasque, quibus abundat, peculiarem effe fedem huius morbi, tum e fecretionibus perverfis, tum ex adfinitate cum rheumatifmo, tum e cadaverum etiam fectionibus elucet. Naturalem autem ftercorum excretionem fufflaminatam effe in hac aegritudine, neceffarium eft ob fecretiones perverfas, quae cum vaforum capillarium auctam irritabilitatem fupponunt, vel cruorem ipfum effluere vel mucum e glandulis depravatum iubent. Cum fecretiones gubernentur ac moderentur nervorum efficacia, ganglioforum etiam nervorum, qui provident inteftinis, actionem effe perverfam manifeftum eft: hinc organicus fenfus a norma declinat, ac vel dolores atroces vel varias fenfationes praeternaturales producit. Inflammatio inteftinorum quamvis haud plane aliena fit ab hoc ftatu, differt tamen vaforum capillarium hactenus aucta receptivitate, ut, fublata eorum indifferentia, in arteriarum abeant naturam: quod fine fingularibus exitus fpeciebus contingere nequit. Abire tamen nonnunquam dysentericum inteftinorum ftatum in inflammationem, fociari etiam inflammatione aliorum vifcerum, fupra iam monui. Si velamenti, quo

musculi distinguuntur et membranarum serosarum adfectionem rheumatismum esse probatum est (§. 74.); alienus quidem hic est a dysenteriae natura, neque facile dici haec vel rheumatismus vel catarrhus intestinorum potest. Nasci tamen e rheumatismo, elucet e communione membranarum mucosarum cum serosis, inde etiam, quod membrana cutis mucosa facile particeps rheumatismi fiat, e qua igitur celeriter in intestina propagatur adfectio, propter consensum ac consortionem partium eadem compage insignium. Neque rheumatismus ad intestina abscedens semper dysenteriae nomine venit, nisi popularis indoles consentiat.

417.

Exposita interiore natura huius aegritudinis, investigandae sunt caussae remotiores, quae intestinorum eum adfectum producere valent. In his autem potissimum numerandum est contagium: de quo licet contrariae sint medicorum sententiae, exploratum tamen habemus, nervosam et malignam dysenteriam omnino contagio propagari, licet Zimmermanno adsentiamur, non constantem, sed fortuitam esse infectionem atque nimiae humorum corruptioni tribuendam. Hinc Degnerus merito iam observavit, plures infici iis, qui morbo hoc exstinguerentur, quam aliis, qui morbo convaluerunt. Cumque contagium aëre libero facilius depellatur, in angiportis et vicis urbium angustis obscurisque saevius grassari solet dysenteria. Hinc patet, non solo contactu, sed per ipsum aërem etiam contagium propagari, cum hic corruptione eo inclinat. Fomitibus adhaeret, stragulis, lodicibus et vestimentis: per latrinas quoque et lasana propagatur.

418.

Morbus eſt anniverſarius, aeſtati ad finem vergenti et autumno per Europam temperatam familiaris: et, cum intra tropicos maxime dominetur, climatis tropici quaſi migrationem in zonas temperatas nonnulli recentiores accuſarunt. Quod quam longe alienum ſit a veritate, e ſequentibus patebit. Etenim tropica primum dysenteria eo differt a noſtra; quod hepar primitus in illa adfectum ſit, ad noſtram vero ſecundario modo, fortuito tantum, hepatitis et bilioſa colluvies accedunt (§. 412.). Dein nec in tropicis regionibus ad calidiſſimum anni tempus nec in noſtra zona ad ſolam aeſtatem flagrantiſſimam adſtricta eſt. Hunterus enim vidit in Iamaica dysenteriam graſſantem, cum aër iam, noctu inprimis, perfrigeſceret. Idem quoque in Europa temperatiore accedit, Hippocratis iam teſtimonio, qui autumnalibus morbis potius quam aeſtivalibus noſtrum accenſet. Accedit et vere, et hyeme occurrere epidemias, nonnunquam etiam graſſari, nullo reſpectu ad anni tempora habito (*Akenſide in Schlegel theſ.* 1. 285.).

Calor minime ſolus aëris, ſed humida etiam eius indoles et uliginoſa et depravata accuſanda eſt tum in tropica dysenteria, tum etiam in noſtrate. Namque pernicioſior eſt dysenteria in humidis regionibus Senegambiae et oris maritimis Iamaicae, quam in montibus: exitioſior verſus finem aridae tempeſtatis, cum pluviae continuae regnant, quam dum aeſtus ſiccus dominatur. Nec exolevit memoria tetrae illius dysenteriae, quae boruſſicum exercitum corriperet anno 1792, cum Campaniae paludes adgreſſus eſſet autumno. Et Hufelandius obſervavit Rudſtadii, propter humilem ſitum et lacus viciniam graviſſimas eſſe dysenterias: et Abr. Vaterus nebulae foetidae olim tribuit dysenteriam letalem.

Quinetiam Hippocrates, dum ver fuerit pluvioſum et auſtrale, aut etiam, dum poſt hyemem pluvioſam et tepidam ver ſiccum fuerit et aquilonium, dyſenterias pariter graſſari obſervavit (*Aph.* III. 11. 12.): inflammatorio forte charactere poſterioris, putrido aut nervoſo prioris. Itaque minus calori nimio atmoſphaerae quam viciſſitudinibus repentinis frigidi calidique aëris et vaporibus noxiis paludumque humidaeque telluris tribuenda eſt conſtitutio anniverſaria.

419.

Neque ſine culpa ſunt vel cibi vel potus inteſtina irritantes et ſecretiones pervertentes. Fructus horaei immaturi, aut, dum corpus exaeſtuatum perfrigeſcit, nimia copia ingeſti, aut ῥοάδι obnoxii, quae aphidum eſt congeries, melleis plantarum humoribus adlicita, dyſenteriam cauſſantur (*Zinke über die diesjährige Ruhrepidemie. Jena* 1801.). Potus cereviſiae, quae non ſatis fermentavit, vini e pomis aut piris parati, aquae impurae, e flumine Sequana, aut diutius ſervatae, haud immerito accuſantur. Animi perturbationes violentae, dum viget popularis conſtitutio, praecipitare in hunc morbum valent. Neque demum negligendus aliorum morborum tranſitus in hunc, dum inteſtina participant adfectus cutaneos aut aliorum viſcerum.

B. *De cholera.*

420.

Graviſſimus eſt morbus et magnum recipit caſum violentiſſima et creberrima humorum corruptorum bilioſorum per os et anum excretio, quae multo magis aeſtati flagranti familiaris eſt quam dyſenteria. Bilis enim corruptionem naſci e nimio calo-

re, iam ſupra (*path. gen.* §. 127.) probavimus. Hinc etiam in climate tropico magnopere vulgaris eſt atque ex hepate inflammato pariter ortum ducit ac dysenteria tropica (§. 265.). Cum agricolae et meſſores noſtrarum terrarum eo morbo corripiuntur, non caloris ſolum et frigoris repentinae viciſſitudines, ſed potus etiam cereviſiae male paratae aut non ſatis fermentatae, vinorum e pomis paratorum ſive acidorum, aquae frigidiſſimae; eſus fructuum immaturorum aut qui nimis refrigerant, ut melonum, cucumerum, malorum perſicorum, acrium etiam rerum et cupediarum ſaccharo et butyro conditarum, carnium nimis pinguium, caſei et fungorum; ingeſtio denique purgantium remediorum aut emeticorum generare eum morbum valent.

Cauſſis quoque adnumerandae animi vehementes commotiones, ſuppreſſae aliae excretiones, per fonticulos, menſtruum ſanguinem et perſpirationem cutaneam. Arthritis poſtremo anomala interdum viſa eſt hunc morbum producere.

Itaque ſummam virium muscularium, quibus ventriculus et inteſtina gaudent, incitationem, qua motus pervertitur et magnopere acceleratur, accuſandam eſſe liquet. Hanc quoque iecur participat, unde ſecretio bilis nimis augetur et turbatur.

421.

Praecedunt interdum morbum ſymptomata ſordium gaſtricarum; faſtidium, ſapor amarus, plenitudinis ſenſus in praecordiis, cardialgia, lingua ſordida; ventris inflatio dolens. Urina ſolet eſſe turbida, ſaponis male ſoluti ſimilis; peſſime foetet; quod ſubſidit, lateritium eſt atque in ſuperficie natat cuticula verſicolor.

Nonnunquam tamen repente ingruit morbus doloribus inteſtinorum et ventriculi atrociſſimis, anxie-

tate, ardore partium inteſtinarum et algore extremarum. Ad haec ſenſus defatigati, tracti et lacerati corporis, animi deſponſio, tremor manuum, pallor faciei, pulſus debiles, exiles, creberrimi; horrores cum caloribus alternantes; ſpiritus vehementes creberrime ducuntur; tum vomitus continui et alvi deiectiones, quibus bilis acris, porracea, foetida eiicitur, quibusque angores, virium iactura et nervorum distentiones increſcunt.

422.

Remittere ſemet ſolet morbus poſt viginti quatuor horas, cute madente, doloribus ventris et lumborum parum miteſcentibus. Sed brevi recurrit acceſſus, frigore inchoans et capitis temulentia; cardialgia, inquietudine, vomitu et alvo cita magis auctis. Nonnunquam, quidquid in progreſſu morbi vomitur, velut creta eſt cum aqua molita, adeo tamen corruptum et acre, ut dentes orisque ambitus rodantur atque nigreſcant, ut halitus oris incaleſcat et foeteat. Interea vires magis magisque proſternuntur, ardor viſcerum gliſcit, cum algore artuum; ſingultus accedit et nervorum distentiones, tendinum ſubſultus cum animi deliquiis: totum os et lingua nigreſcunt, loquela impeditur: atque apoplexia poſtremo aut ſphacelus finem morbo imponit.

Cum in tropicis regionibus vel hepar adfectum ſit, vel aliae accedant varietates, non mirum eſt, faciem ita ſubinde mutare, ut, *mortis caninae* (*mort de chien: mal de terre*) nomine, paucis horis interimat aegros: neque abſona eſt indigenarum curatio, quam moxae ope inſtituunt, cum hepatis adfectiones cum ſurarum ulceribus germanitate quadam nectantur, ſtimulo igitur fortiſſimo, per conſenſum orto, poſſit incitatio iocinoris amoveri. Nonnun-

quam natura medetur huic malo, dum maturi ſudores naſcuntur, ac poſt maculas ad nares ſanguis ex his ipſis ſtillat. Quodſi pulſus fiunt molliores et magis elati; ſi, quod egeritur, coctam magis indolem et blandiorem adipiſcitur, ſi eryſipelas in cute accedit, non rarum eſt eo modo aegritudinem ſolvi: ſuperſtitibus tamen interdum gulae conſtrictione ſpaſtica, iſchuria, alvi obſtructione aut nervorum reſolutionibus (§. 265.).

C. *De lienteria.*

423.

Mirabilis profecto eſt morbus, quem adgredimur, *laevitas inteſtinorum* dictus, quod ventriculus nihil omnino concoquere, inteſtina vero velociſſime cibos minime mutatos emittere ſolent. Cuius phaenomeni cauſſas indagaturis obvium eſt, ventriculum et duodenum forte atonia, inteſtinorum autem quod reliquum eſt, convulſivis motibus, magnopere ſaltem aucta movendi facultate laborare. Confirmatur id iudicium partim cadaverum ſectionibus: praeter enim abſceſſus meſenterii et inteſtinorum ulcera paralyſis pylori et ventriculi reſolutio ea, qua villoſam tunicam plicasque eius evanidas excepit, poſt mortem inventae ſunt. Itaque peſſimum exemplum inaequabilis virium distributionis hic morbus ſiſtit.

Nec refragantur obſervationes de cauſſis remotioribus. Dysenteria abire ſolet in hanc aegritudinem, dum praeſertim viſcera abdominalia, ſplenis exemplo, adfecta ſunt (*Aph.* VI. 43. VII. 76.). Frequenter etiam accedere ad tabis varia genera conſueſcit, ut hydropem, ſcorbutum et phthiſin pulmonalem (*Coac.* 466. 469.).

424.

Orditur bulimo aut fame inſatiabili, praecordiis tenſis turgidisque, ſenſu autem vacui ventriculi, qui abit in moleſtiam plenitudinis, ſimulac quiddam ingeſtum eſt. Sapor eſt mucidus et ſtramineus, ciborum continuum faſtidium, praeſertim iuſculorum et ciborum lactariorum. Dolores ventriculi abſunt, praeſto autem ſunt colici dolores et tenſiones inteſtinorum. Celerrime poſt paſtum eiiciuntur cibi parum aut plane non mutati, haud olidi, muco duntaxat aut biliosis humoribus mixti. Vel nulli ructus flatusve moleſtant, vel, ſi mittuntur, neutiquam olent.

Sitim interea conqueri ardentem, cupiditatem ciborum nullam, languorem ingentem et inquietas noctes. Inflatio ventris gliſcit cum tenſionibus inteſtinorum: urina ardores excitat et parca copia mittitur: ſupernatantibus adipis ocellis aut cuticula verſicolore. Cum nullo modo, quidquid ingeritur, corpus nutrire poſſit, cum ulcera viſcerum abdominalium adſint, contabeſcit aeger febre hectica cum ſudoribus infirmantibus, membris intumeſcentibus, capillis defluentibus et exanthematibus variis ſubnatis.

Saneſcere poteſt aeger, dum nullum ulcerum in inteſtinis eſt veſtigium: tum ructus acidus accedens et pyroſis cum urina cocta copioſa melius incipientis digeſtionis praeſagium formant (*Aph.* VI. 1.).

D. *Fluxus coeliacus.*

425.

Si diarrhoea diuturna lactis ſimilia emittit, corpore macreſcente, fluxus coeliacus vocatur, ſatis diverſus ab haemorrhoïdibus mucoſis, quae citra alvi deiectionem fluere conſuerunt. Hic autem omnis omnino alvi curſus lacteus eſt: unde nonnulli chylum eſſe, quidquid ſecedat, arbitrati ſunt. A veritate

tate autem maxime aliena eſt haec ſententia; quum tanta chyli copia, quanta in hoc morbo per nychthemeron eiicitur, minime in tabido corpore, infirmo ſaltem, parari poſſit: neque chyli ſimilitudo nos decipere debet, propter ſpeciem, quam lympha coagulabilis et in aliis morbis induit (§. 292.). Comparatis iis, quae cadaverum ſectiones docuerunt, glandularum meſaraicarum et inteſtinalium potiſſimum morbum eſſe elucet: earum enim tumores poſt mortem inventi ſunt. Mucus inteſtinalis in glandulis paratus, ob laxata haec organa inſpiſſatus ſeu alio modo mutatus, chylo ſimilis fit aut lacti, atque nimia copia excernitur. Itaque, quae glandulas infirmant et lymphae abſorbtionem impediunt, ſi diutius praeſertim glandulas inteſtinales adficiunt, morbo huic occaſionem praebent. Hinc morbo ſcrofuloſo, arthritico, ſtaſibus quoque abdominalibus familiaris eſt haec aegritudo: hinc quoque ex haemorrhoïdali morbo eam varii obſervarunt. Quodſi Thilenius ſcabiem retropulſam abire in fluxum coeliacum animadvertit, glandulas etiam tunicae mucoſae morbum eum communicare perſuaſum habemus.

426.

Eſt autem diuturnus morbus, lente inchoans ſenſu ponderis in ventriculo, dolore obtuſo utriusque hypochondrii, praecordiorum, umbilici et lumborum, cupiditate ciborum vel amiſſa vel nimis excitata. Ad haec ructus acidi, anxietas praecordiorum, inflatio ventris et teneſmus poſt quemvis paſtum. Cum deſidet, loco ſtercorum naturalium mucus albidus lacteus ſecedit: quoties aliquid ingerit, recurrit haec alvi deiectio, praevio teneſmo. Cum per plures horas nihil comedit, tempore imprimis matutino, levaminis plurimum ſentit; ſed regrediuntur moleſtiae, ſimulac aliquid voraverit. Non-

nunquam adeo crebreſcit alvus, ut fere hora quavis dimidia deſidendi cupiditas cum torminibus ventris et excretione lactei humoris, quantum cochlear vulgare capeſſit, reiteretur; unde per nychthemeron duodecim et quod excurrit unciae eiiciuntur. Nonnunquam olet is humor, interdum ſecus. Saepe per aliquot dies ſilet, ingraveſcit vero poſt ciborum quorundam, aut vinorum auſterorum, acidorumque potuum ingeſtionem.

Cum moratur morbus, a viribus deſeritur aeger, nutritio labaſcit, noctes fiunt inquietae, febris accenditur hectica cum pulſu duro; ſudoribus deliqueſcit corpus: inteſtina ardent, extremis partibus algentibus. Tandem tabe conficitur, neque meliorem facile exitum exſpectare licet.

E. *De diabete.*

427.

Diabetes vocatur crebra lotii excretio, quod caret urica animali ſubſtantia, quo igitur nec olet nec ſapit ut naturalis urina, nec putreſcit, ſed fermentat ac tandem mucidum fit. Quam excretionem praeternaturalem ſemper tabes comitari ſolet.

Copia quidem enormis lotii miſſi a quibusdam auctoribus tanquam veriſſima et conſtans diabetis nota indicatur, ut etiam ſuperare pondus ciborum potuumque dicatur. Nec deſunt teſtimonia auctorum fide digniſſimorum, Morgagnii et Frankii, qui quadraginta libras aut quinquaginta per nychthemeron excerni obſervarunt. Et Galli, Dupuytrenius et Thenardius rationem urinae diabeticae ad copiam ciborum potuumque, ut 10 : 9 aut ut 56 : 54 invenerunt. Neque tamen deſunt exempla multo minoris copiae.

Alii antiquiores auctores potulenta haud mutata per lotium abire contenderunt, quod vero, a veritate

alienum, exponi poteſt e ſeroſa urinae indole, quae potus varios, cereviſiam tenuem aut vinum dilutum ac vendere fugiens aemulatur. Princeps tamen eſt praebent palmarium indicium diabetis, odor urinae acidulo-ſubdulcis, quem nonnulli cum violarum odore conferunt, ſapor melleus, putredinis defectus ac fermentatio vinoſa; namque Michaelis (*Hufelands Journ.* XIV. 3. 50.) poſt plures menſes urinam diabeticam vini claritatem ſervare vidit et mucida cuticula obductam.

428.

Quanquam recens lotium acorem praedominantem manifeſtat eo, quod ſuccos plantarum coeruleos rubro colore imbuat; perfrigeſcens tamen odorem ſpirat ammoniacalem ac ſuccos plantarum coeruleos viridi colore tingit, ſuperſtite urica ſubſtantia, maxime proclivi ad ſeceſſum et azotico abundante; inſunt praeterea ſalium phoſphoricorum viginti tres partes in centenis lotii, uricae vero ſubſtantiae viginti duae (*phyſ.* §. 292.). Ab hac mixtione urina diabetica ita differt, ut melleam ſeu ſaccharinam ſubſtantiam, extractis plantarum ſimilem contineat. Haec ſubſtantia complectitur kali oxalicum et calcem aceticam, iuxta Klaprothii analyſes; albuminisque abundantem copiam, quae in infantibus voracibus, atque iis, quorum oſſa nondum conferbuerunt, ſcatet ſalibus benzoicis et oxalicis.

Hinc igitur neceſſe eſt, mutatio acidorum vegetabilium in phoſphoricum impediatur in diabeticis; oportet etiam, obſtet aliquid mutationi albuminis et extracti ſaccharini vegetabilis in azotico praegnantem uricam ſubſtantiam. Cum ſimile quiddam in infantibus voracibus contingat, adſimilatio eo modo labefactata eſſe videtur, ut chylus albuminoſam ſuam priſtinam et gelatinoſam indolem retineat, partem fibroſam azotico ſcatentem haud accipiat (*phyſ.* §. 148.).

Itaque haud renum ſolorum, ſed totius compagis organorum, quae adſimilationem perficiunt, adfectio eſt diabetes. Neque magnopere obſcura eſt natura huius morbi, ſi phoſphoricorum ſalium in ipſis plantis ortum e mutatione oxalicorum, aceticorum et benzoicorum conſideramus, quippe cum azotici acceſſus ſolus ad eum tranſitum exigi videatur. Quidquid igitur huius elementi acceſſum prohibet, adſimilationi hactenus officere atque animalem ſubſtantiam ita reprimere poteſt ad vegetabilem gradum, ut diabetes inde oriatur.

429.

Quodſi totam adſimilationis functionem adfligi in hac aegritudine ſtatuimus, neceſſe eſt, nec ſanguis animalem ſuam indolem ſervet: pars ſaltem fibroſa, neceſſaria copia, evolvi nequit. Etiamſi Rollo ſanguinem diabeticorum ſanum inveniſſe teſtatur, deſunt tamen chemica experimenta, quibus evinci poſſit idonea partis fibroſae copia. Hanc autem neutiquam adeſſe patet ex odore ſubdulci ſanguinis, e mixtione eius cum chylo impedita, cum chylus ſeorſim in corde cadaverum obſervatus ſit a Michaele. Nec negligendus eſt moſchi odor, quem cadaver, ab eodem medico examinatum, ſpiravit. Eum enim in variis vegetabilibus, acido benzoico ſcatentibus, deprehendimus: memorabilis quoque laxitas muſculorum et gelatinoſa indoles totius telae cellularis, quam ex abſentia partis fibroſae explanare poſſumus. Quodſi igitur renes laxati et ſpongioſi aut ulceribus exeſi reperiuntur, naturam morbi interiorem id vitium dilucidare nequit, quippe quae altius collocata organis urinam ſecernentibus ſuum duntaxat characterem imprimit. Multo graviores ſunt obſervationes Jo. Junckeri (*apud Kratzenſtein de diabete*, p. 4.) de tumoribus meſenterii duris, nuces iuglandum mole aequantibus; Darwini (*Samml. für prakt. Aerzte*, VI. 288.) de glandulis me-

ſaraicis tumidis; Cawleyi (*ib.* XIII. 115.) de calculis pancreatis in cadaveribus diabeticorum.

430.

Quae de diſpoſitione et cauſſis occaſionalibus memorantur, ratione huius expoſitionis ventilanda ſunt. Staſes abdominales, arthritidem anomalam, hereditariam ipſam diſpoſitionem accuſarunt merito Mortonius, Brisbanius et Whyttius: a dentitione difficili in infantibus obſervavit Mortonius: unde patet, quam arcte cohaereat evolutio partium rapidior iuſto cum retardato ſanguinis per abdomen curſu atque tumoribus meſenterii. Alii, et Angli praeſertim, e potuum diureticorum, vini meraciſſimi luſitanici abuſu originem aegritudinis repetierunt: quae vero cauſſa prius eum morbum excitare nequit, quam adſimilationis officium perturbatum fuerit.

431.

Morbi hiſtoria id ratiocinium confirmat. Etenim praegreditur fames canina cum pyroſi, ructibus acidis et ardore gulae: ſitis exſtingui neſcia noctu maxime aegrum cruciat ſomnumque interpellat: quibus accedit crebra et dolentiſſima ſaepe mictio, cum ſpaſmis veſicae aut ſenſu peculiari, quaſi guttae frigidae veſicam illabantur. Arida continuo eſt cutis et tenſa. Gingivae tumeſcunt, ſaliva foetet, halitus oris mucidus eſt et acidulus. Nonnunquam penis glans tumida et ſmegmate quodam, quod ſaccharina eſt ſubſtantia e lotio depoſita, obducitur. Quemadmodum in fluxu coeliaco, ita et hic lotii fluxus copioſior eſt poſt paſtum et multo maiorem continet melleae ſubſtantiae partem; mane vero ac dum ieiunus eſt aeger, parcior copia magis naturalis urinae mittitur.

Febris nulla eſt; pulſus etiam tardiores iuſto. Aegritudo ſibi commiſſa iugiter ingraveſcit, donec

corpus contabescat, alvus accedat cita et voedemata membrorum, quibus mors acceleratur. Quae Rollous et Fourcroyus suaserunt, ammonium sulfureum et carnium esus, penitus tollere morbum nequeunt, solis symptomatibus levandis idonea.

F. *De fluore albo.*

432.

Fluxus is muci, seri aut purulenti liquoris e verendis potissimum mulierum partibus, *leucorrhoea* plerisque auctoribus, *medorrhoea* Frankio, *blennorrhagia vaginalis* ac *uterina* Swediauero dictus, sedem habet vel in sinus muliebris exterioribus partibus, folliculis nimirum glandulosis membranae mucosae, qua vagina vestitur, vel altius ex ipso utero descendit.

Levissimus gradus et omnino naturalis species est laticis mucoso-serosi e folliculis et sinibus vaginae effluxus, dum menstrua instant aut cessant (*phys.* §. 517.), atque dum summam in complexu venereo voluptatem sentiunt mulieres (*phys.* § 528.). Lacunae autem et cryptae mucosae vaginae omnino fontem sistunt, e quo, dum valde laxatae illae sunt, benignum possimus et mitem medorrhoeam muliebrem derivare. Ut enim propter aetatem provectam a menstruo sanguinis cursu mulier deseritur, satis vulgare est, sanguinis loco nonnisi lympham aut mucum e pudendis partibus stillare. Idem contingit in mulieribus, educatione, aerumnis, abortionibus, complexibus crebrioribus iusto enervatis, aut uterum gestantibus, aut gravedine vexatis, ubi manifesto videtur muci fluxus e vagina sola repetendus esse: namque in virginibus gravidisque os uteri connivet, ac symptomata nulla fere hunc fluxum comitantur, nisi quae laxatam vaginam indicant: nec foetor, nisi nidoris quaedam species, nec acrimonia ulla in hoc fluxu animadvertuntur. Haec est blennorrhagia vaginalis.

433.

Multo gravior eſt ea ſpecies, quae ex utero profluit, teſtantibus id vitiis manifeſtis uteri, polypis nimirum, tumoribus cyſticis, ſcirrhis, ulceribus aut laxitate ea, quae variis ſymptomatibus cognoſcitur. Menſtrua ſunt vel ſuppreſſa; vel etiamnum fluere pergunt: utrumque enim in medorrhoea inſonte, aliena a ſyphilitico contagio, contingit. Effluit initio mucus ſeroſus, lintea et induſia conſpurcans pallidis maculis: fit id noctu, dein etiam cum mane ſurgunt, cum alvum deiecerunt, corpus exercuerunt aut dapſilius convivatae ſunt, maxime cum acria aut pinguia aut aromatica comederunt. Interdum per circuitus redire, nonnunquam vicem menſtruorum gerere ſolet. Quodſi ſaepius rediit, acris fieri ſolet effluxus totumque corpus adfligere. Acrimonia proditur et in inſonti medorrhoea odore nidoroſo, imo foetore, roſione crurum et labrorum pudendorum atque colore viridiuſculo, quo lintea contaminantur. Quod dum contingit, maiore etiam copia manare ſolet, ut ſemilibram poſſit per nychthemeron perdere. Ingreſſio neceſſe eſt impediatur aut maiores moleſtias efficiat, dum lumborum dolores et tenſiones torquent aegram.

Accedunt prurigo verendarum partium aut ardor a roſione ortus, tumor partium earum et inflammatio, unde coïtum averſantur: ſubinde vero medorrhoea nil impedit, quominus et delectentur complexibus venereis et concipiant. Quodſi accidit, ſolent tamen abortire aut partum praecocius iuſto eniti: cum partes omnes hoc fluxu magnopere laxentur, ita ut et uterus profundius deſcendere, provolvi et oſculum propius a vaginae introitu tangi ſoleat. Urinae fluxus vario modo turbatur: vel enim relaxationem participat, ut diutius mingere et lentius cogantur, vel, dum prurigo et inflammatio

vaginae contingit, urethra ſimili vitio corripitur eoque modo urina intercipitur. Haec quoque, admiſto medorrhoïco latice, turbatur, ut iumentariae ſimilis fiat: aut floccos habet vel fila admixta, vel, quod ſubſidit, ſpiſſum eſt ac mucoſum.

434.

Haec omnia partium adfectarum paſſiones complectuntur. Pro diverſitate cauſſarum locales hi adfectus vel ſoli manent, vel accedunt ſymptomata partium aliarum conſenſu nexarum aut totius corporis labem ſequentia. Pleraeque mulieres, etiamſi cupiditas ciborum integra eſt, male tamen digerunt, oppletionem pectoris ſentiunt poſt paſtum, nec, quae flatus gignunt, facile tolerant: alvo dura exercentur, ni frequentius corpus exerceant. Habitum vidi ſaepius integerrimum, quamvis obeſae fiant et abdomen turgeſcat: in his frequenter exanthemata oriuntur, utique herpetes in facie, cruſtis tetris obtecti, qui nullis ſaepe artis praeſidiis debellantur, niſi iis, quae totam corporis conſtitutionem mutare valent. Plerumque tamen habitus depravatur, dum medorrhoea trahit aegram. Oculi humidi et quaſi vitrei, cavi, halone plumbeo cincti, palpebrae tumidae, pallor faciei cum vireſcentibus angulis narium et oris. His accedere vidi animi ſingularem abiectionem, ut melancholiae etiam inſultus ſubnaſcantur: laſſitudo, deſidiae amor, ſomnolentia, ſomnus tamen inquietus ſomniisque turbulentis interpellatus: cordis etiam palpitatio, anhelitus et oedemata artuum; chloroſis et tabes; en ſymptomata pleraque, quae, dum inveteraſcit malum, illud comitari ſolent.

435.

Nexus eius vitii cum aliarum partium adfectionibus eo praeprimis patet, quod glandulae membra-

naeque mucofae plerumque patiantur. Ex catarrho enim, fudore, rheumatifmo, tuffi pituitofa fuppreffis; e fcabie, herpetibus aliisque exanthematibus repercuffis leucorrhoea orta in eadem vitia abit ac cum iis alternat. Hinc etiam e fuppreffo fluore albo ophthalmiae glandulofae, catarrhi pulmonum, exanthemata varia et fcrofulofi adfectus obfervati funt. E metaftafi lactis oriri non rarum eft. Sed praeprimis ad fcrofulofam difpofitionem confilium transferendum eft, cum fatis vulgare fit, mulieres, quae praecocius iufto pubuerunt, fanguinis dein curfibus obnoxias in fluorem eum incidere, quo non liberantur antequam confenuerint. Cohaeret arthritica difpofitio, fcrofulis faepius tribuenda, qua alternatim interdum conflictantur leucorrhoeae obnoxiae mulieres: quaque menftruus fluxus vel fupprimitur vel fupereft etiam cum ipfa medorrhoea.

456.

Cautiffime tamen diftinguendae funt eae cauffae a graviori uteri vitio, corruptione ulcerofa aut carcinomatofa, quam fluorem album cauffari fupra (§. 311.) monuimus. Diftinguenda etiam infectio fyphilitica, quod arduum eft negotium, haud faltem adeo facile, ac a quibusdam habetur. Namque falluntur qui credunt, fi menftrua cum fluore albo pergant, fi noctu ille animadvertatur, fi fanus fuerit habitus, fi latex effluens acris fuerit, indicia effe fyphiliticae indoles. Equidem haec omnia in infonti leucorrhoea obfervavi: nec aliud video auxilium, quo discrimen id ftatuatur, quam confeffio mulieris, ardor urethrae in mingendo et rofio partium verendarum ea, quae ulcera venerea efficit.

SECTIO II.

RETENTIONES.

CAPUT I.

MENOSTASIA.

437.

Memorabilis et gravissima aegritudo aut potius malorum innumerorum caterva est, qua corripiuntur feminae, quibus sanguis per menstrua non respondet. Ingenium autem huius morbi exponendum esse videtur tum e sanguinis retenti abundantia in vasis uterinis, atque e turgore et impetu eiusdem versus alia organa, quibuscum uterus consensu nectitur (*path. gen.* §. 73. 77. 82.); tum etiam ex halitibus et vaporibus illius sanguinis peregrino modo nervos adficientibus (*phys.* §. 517.). Quanquam enim venenatam sanguinis menstrui indolem e Laur. Jouberti inde temporibus negamus, cogunt tamen nos tum odor eius singularis tum varia symptomata menstrui sanguinis suppressionem excipientia, efficaciam halituum eorum in nervorum potentia mutanda statuere.

438.

Sequelae igitur menstrui fluxus suppressi comprehendunt tum genitalia partesque vicinas, tum alias consensu nexas reliquumque corpus. Locales adfectus nascuntur ex accumulato in vasis uterinis sanguine: cum enim non venae solum, sed etiam arteriae uteri magnopere laxari possint, quantus sit eorum vasorum subinde turgor, liquet. Quoniam praeter uteri venas et lumborum ossisque sacri plexus venosi et annulares venae medullae spinalis intra vertebras lumbales sitae in hypogastricas venas sanguinem revehant; exponuntur inde ponderis sen-

ſus in pube, dolores obtuſi lumborum oſſisque ſacri et ingreſſio difficilis. Cum venae veſicae et haemorrhoïdales internae in easdem hypogaſtricas effundantur, mictus dolens difficilisque, dolor ani obtuſus, alvus dura, turgor vaſorum haemorrhoïdalium et ſanguinis per haec curſus ſequi ſolent. Antiquus Hippocraticae ſcholae auctor (*Hipp. de morb. mul.* 1. 591.) varios et rariores quidem uteri partiumque adiacentium morbos ex hoc fonte repetit, quae a ſtaſibus ſanguinis et ſeceſſu particularum naſcuntur: caruncula enim poſt diuturnam menoſtaſiam interdum prodeunt, velut e fetus corruptione et grumi cruoris foetidi. Oriri etiam dicit in ilibus (*πρὸς τὴν λαπάρην*) eryſipelata, in ulcus abitura et ſanguinem menſtruum fundentia. Qui originem neſcierint, ſecuiſſe eos tumores magno mulierum periculo. Vulgatiſſima autem ſequela localis eſt fluor albus, quem iam tractavimus.

439.

Quae e conſenſu naſcuntur, tum ex aucta uteri receptivitate per menſtruam periodum atque vividiore in alia organa reactione (*phyſ.* §. 519.), tum ex vaporum, quos is ſanguis exhalat, efficacia, tum denique ex aucta totius ſyſtematis nervoſi vi exponenda ſunt. Staſes enim abdominales, inaequabilis per nervos gangliofos imponderabilium distributio, congeſtiones denique verſus organa nobilia rationem eorum ſymptomatum manifeſtant. Ubi ventriculus adfligitur, faſtidium ciborum, deſideria ſingularia et pica, cardialgia, *) ructus pravi et vomitus, qualia in gravidis, oriuntur; ubi viſcera reliqua abdominalia, alvus dura, flatus, angores et ventris inflatio;

*) Ἱμείρεται ἠδελφισμένως ὡς ἐν γαστρὶ ἔχουσα καὶ καρδιώσσει. Hipp. morb. mul. I. 691.

ubi pectus, oppreſſio eius, dolores, palpitatio cordis ſpirandique difficultas; ubi caput et organa ſenſuum ſuperiorum, dolores capitis, temulentia, vertigines, aures intus ſonantes, ſcintillae et maculae ante oculos, ſomnus turbatus et ſomnia turbulenta, continua laſſitudo et ſomnolentia, oculorum denique inflammationes inde naſcuntur. Febrem denique hecticam, iisdem diebus exaſperatam, quibus menſtruus ſanguinis curſus inſtaret, Hippocraticus auctor animadvertit.

440.

Naturae adminiculo ſaepius alia loca ſanguinem effundunt, vicario curſu. Fertur e naribus, vaſis haemorrhoïdalibus; ex ulceribus, menſtruis dictis (§. 179.); e vaſis ventriculi ſeu vomitu cruento (§. 380.); e vaſis pulmonum (§. 379.). Rarius per lacrimas et oculos (*Dodon. obſerv. rar. exempl.* c. 15. *Helwig. obſ.* 140. *Kehler de fluxu menſium ex oculo. Harderov.* 1733.); per os et gingivas (*Ruland. curat. empir.* 307.); per aures (*Harder apiar. obſ.* 83.); per mammas (*Laurent. hiſt. anat.* VII. qu. 11. *Marcell. Donat.* IV. 19.); per umbilicum (*Rhod. cent.* III. *obſ.* 49.); per pedes denique aut digitos (*Bartholin. hiſt. anat. cur.* I. 13.); poſtremo per ſudores totum corpus inundantes (*Eph. nat. cur. Dec. II. ann.* 6. *app.* p. 54.) menſtruum ſanguinem effundi obſervatum eſt. Nec tamen integritas corporis his vicariis ſanguinis fluxibus ſervatur, cum totius corporis labes ſuperſit. Haec vero indicatur ſtaſibus ſanguinis in vena portarum, malorumque caterva iude ortorum; arthritis inde et icterus, hydropes et morbi cutanei naſcuntur. Inflammationes denique nobilium viſcerum originem inde trahere gaſtritidis exemplo ſupra (§. 276.) docuimus. Ita enim nervoſi adfectus et mentis errores ex eodem fonte manant.

441.

Iam, quae cauffae arguendae fint, fi fanguis per menftrua haud refpondet, indicandum eft. Protinus vero ab initio inveftigare expedit loca ipfa; occlufum fit partium verendarum oftium (*path. gen.* §. 105.), an polypi (*ib.* §. 111.), aut pravus uteri pofitus (*ib.* §. 228.), farcomata denique, fcirrhus (§. 315.) et aquofa colluvies.

Quae vitia fi non adfint, fpafmorum ratio habenda eft, qui adeo conftringunt vafa, ut fanguinem fueto more profundere nequeant. Nafcuntur ii fpafmi ex animi perturbationibus vehementibus, perfrigerio corporis, ftimulis gaftricis et abdominalibus, vermibus, et, quod Sieboldius obfervavit (*chirurg. Tageb.* 56.), ex ipfa dentium carie.

Denique ad tardum fanguinis motum per abdominis vafa, ad ftafes eius in vena portarum eamque labem confilium transferendum eft, quae cum iis vitiis iungitur. Aerumnae, victus pravus, fedile; difpofitio arthritica et fcrofulofa faepius accufandae funt in menoftafia producenda.

CAPUT II.

ISCHURIA.

442.

Retentio urinae duplex potiffimum genus conftituit: vel enim fecretum iam lotium in vefica retinetur, vel fecretio omnis in renibus impeditur. Utrumque vitium pariter fymptoma aliorum morborum, ac primaria eft aegritudo.

Cauffa autem eft retentio urinae graviffimorum malorum, quae e confenfu renum cum aliis partibus atque particularum, quae lotium conftituunt, in

ſanguine abundantia et in aliis viſceribus aut partibus ſecretione explicanda ſunt. In vetulis et ſenibus decrepitis ſi lotium parcius iuſto fluit, naſcuntur oculorum glanduloſae inflammationes (§. 198.), ſudores lotium olentes et ulcera pertinacia, e quibus foetidus nonnunquam ichor urinoſus excernitur. Si repente in acutis morbis urina ſupprimitur, ſequuntur totius corporis validiſſima incitatio, febris ardens, ſitis flagrans, pulſus duri et magnopere concitati, nervorum distentiones et tremores, vicaria quoque nonnunquam in aliis organis ſecretio.

443.

Agnoſcit autem id vitium vel locales urethrae, veſicae urinariae, ureterum renumque ipſorum adfectus, quos indagare protinus noſtri eſt officii. Urethrae inflammatio et ſpaſtica conſtrictio, carunculae etiam ulceribus ſyphiliticis ſuperſtites, ſtenochoria denique, ex incraſſatis tunicis (*path. gen.* (§. 111.), quae vitia in ulterioribus pertractanda ſunt, merito accuſantur.

Veſica cauſſas varias iſchuriae complectitur. Generatim vero in eo conceptaculo urinae quaerendam eſſe ſedem mali, patet e tumore pubis, qui et digito in anum demiſſo occurrit. Is tumor, quo diutius perſiſtit, eo amplius panditur, ut totum nonnunquam abdomen hydrope pati videatur. Compreſſio eo tumore urinam reddendi cupiditas exiſtit, ipſumque nonnunquam ſtillicidium. Tumida veſica et anum et vaginam comprimit, unde hernia vaginalis (§. 230.) ac alvi obſtructio pertinaciſſima; dolores quoque perinaei et pubis: nauſea inſuper et vomitus, inſomnia et febris. Tandem veſica vel rumpitur (*path. gen.* §. 224.), vel tunica mucoſa per muſcularium fibrarum interſtitia provolvitur,

unde appendices botuliformes veſicae exiſtunt, in quibus lotium collectum nunquam poteſt libere mitti. Differunt autem a congenitis, quae omnibus veſicae tunicis veſtiuntur (*Walther von den Krankh. der Harnbl.* 33.).

444.

Cauſſae iſchuriae veſicalis quaerendae ſunt tum in ipſa veſicae fabrica, tum in partibus adiacentibus. Senes enim et qui apoplexiam ſubierunt, aut vino luſtrisque confecti, reſolutione veſicae laborant aut inſpiſſatione ea parietum, quibus urinae fluxus intercipitur. Solet id vitium continuo meiendi conatu iunctum eſſe, nec ſatis retinere nec ſtrenue extundere urinam poteſt ſphincter, cum reliquae fibrae musculares haud opitulentur. Doloris abſentia aut obtuſa indoles indicio eſt, hanc potiſſimum cauſſam iſchuriae ſubeſſe. Veſicae inflammatio, ulceratio, durities, varices etiam venarum ſuo loco ut cauſſae retentae urinae indicatae fuerunt (§. 304. 306.). Frequenter ſolus ſpaſmus accuſandus eſt, qui, maxime e blennorrhoea ortus, diutius veſicam conſtringere et urinae fluxum intercipere poteſt. Rarius contingunt aſcarides larvaeque inſectorum in muco veſicae nidulantes, quae, Deſaultio teſte (*Wahrnehm.* IV. 92.), dolentiſſimam urinae retentionem efficere poſſunt.

Externis cauſſis, quibus veſica urinaria comprimitur aut ita adficitur, ut reddere humorem naturalem nequeat, adnumeranda eſt potiſſimum proſtatae durities, quae, plerumque blennorrhoeae ſyphiliticae pedisſequa, a ſcrofulis tamen, ab exanthematibus repercuſſis et a ſenio ipſo naſcitur. Provecta enim aetate, praeſertim epulonum et qui luſtris vitam conſumſerunt, cum proſtata etiam colli veſicae parietes ſpiſſeſcunt, ut recta et libere lotium excuti

nequeat. Gradatim tamen ortum id vitium glifcit per plures faepe annos, ut urina, exordio duntaxat ftillans, dein quidem radium, fed tenuiffimum, filiformem et obliquum formet. Meiendi fimul cupiditate vexantur, neque tamen urina unquam penitus effluit, remanente femper exigua copia. Ponderis fenfum queruntur aegri in perinaeo, alvum etiam duram: catheter intromiffus obicem invenit ad introitum veficae, ipfique digito in anum demiffo idem obex occurrit, quem proftata tumida et dura exhibet, quoque ftercorum columna latere antico excavatur. Neque defunt exempla abfceffuum proftatae aut turgidorum vaforum ex haemorrhoïdibus fuppreffis ortorum (*Morgagni ep.* 41. n. 11.), nec calculorum eiusdem corporis ifchuriam pariter cauffantium (*Defaults Wahrnehm.* 1. 33.). Plica quoque membranae internae, qua collum veficae veftitur, capitis gallinaginis nomine infignita, quae impedit quominus urina regurgitet in ductus feminales, tumida vafisque haemorrhoïdum fuppreffione inflatis turgefcens, Morgagnio tefte (*qu.* 30. n. 13.), ifchuriam producere poteft.

His quoque cauffis extrinfecus comprimentibus accenfendus eft gravidus uterus (*phyf.* §. 546.), polypi in eo generati (*path. gen.* §. 111.), procidentia et perverfus eius fitus (*ib.* 227. 228.), tumor peritonei e metaftafi lactea (§. 294.), inflammatio denique uteri et ulcera (§. 313. 314.).

445.

Ureterum nonnunquam ratio habenda eft, licet ifchuria ab eorum ductuum vitio oborta difficulter cognofcenda fit et cum variis aliorum vifcerum vicinorum aegritudinibus commutari poffit. Neque omnino ceffat urinae fluxus, dum alter duntaxat ureter patitur, per alterum quippe liberum effluere adhuc

huc poteſt humor ſecretus: ſolet tamen per conſenſum etiam alter adfici, altero ſpaſmis contracto. Cum nec veſica urinaria tumet, nec renum paſſiones praeſto ſunt, urina tamen retinetur, doloribus in imo ventre obortis, ureteres potiſſimum laborare cognoſcitur.

Vulgatiſſima autem cauſſa quaerenda in colo inteſtino ſtercoribus farcto, quo ureteres comprimuntur, in inflammationibus inteſtinorum et flatibus ea diſtendentibus (§. 277.). Pari modo pſoarum muſculorum uterique inflammatio et ulceratio ureteres adficere poteſt (§. 297. 309.). Quinetiam in ultimo graviditatis tempore probabile eſt, utero maxime panſo ureteres eodem morbo adfici. Spaſmus continuus, in hyſtericis mulieribus ſatis vulgaris, adeo conſtringere poteſt ureteres, ut reddere humorem naturalem e renibus acceptum nequeant. Idem efficit calculus in ureteres deſcendens, valideque eos coarctans.

446.

Renum localis adfectio, iſchuriam efficiens cognoſcitur doloribus loca ea occupantibus, tumoris defectu in veſica urinaria atque lotii ipſius mixtione turbata. Etenim, dum inflammationem renum tractaremus (§. 299.), propoſita eſt nota conſtans eius adfectus, urinae interceptio mixtioque turbata. Simili modo calculi renales agunt, qui dum in iſchuria accuſandi ſunt, praecedere ſolet urina mucoſa, floccoſa, cum horroribus, ſpaſmis, vomituritionibus miſſa, quae ſymptomata motu corporis et uſu acrium diureticorum augentur. Ex haemorrhoïdum fluxu, per ponderum geſtationem aliasque cauſſas externas ſuppreſſo varices vaſorum renalium naſcuntur, ſimili modo urinam intercipientes.

447.

Denique iſchuria eſt ſymptoma morborum ſpaſticorum eorumque, qui per conſenſum renes viasque reliquas urinae adficiunt. Nihil frequentius eſt ſpaſtica urinae retentione in diuturnis morbis nervoſis, hyſtericis adfectibus, epilepſia ac arthritide anomala: in febrium etiam nervoſarum vigore frequentiſſimam diximus (§. 91.). Et Hippocratis eſt effatum, cum rigore, capitis dolore et nervorum diſtentionibus peſſimum portendere eventum, ni aliquid ad aures abſceſſerit (*Coac.* 5. 25. *Praedict.* 1. 120.).

Maxime vero haec iſchuria e conſenſu cum ambitu corporis et exanthematibus aut ſudoribus repreſſis declaranda eſt. In infantibus meminimus, propter maiorem ſentiendi facultatem, protinus ut corpus perfrigeſcit, ſubito ſaepius exiſtere iſchuriam, ſublatam reſtituto cutis officio. A rheumatiſmis male ſolutis eamdem oriri diximus (§. 67.). Hinc quoque ſatis vulgaris eſt ſequela emplaſtrorum e cantharidibus paratorum.

Frequenter urina intercipitur iis omnibus, quae nervorum originem vel progreſſum infeſtant, ex capitis laeſionibus et meningum inflammationibus (§. 187.), ex oſſium coccygis pararthremate (*path. gen.* §. 219.), e fractis oſſibus pelvis (*path. gen.* §. 212.) et laxato femore (*ib.* §. 223.).

Dein conſenſus cum ventriculo et inteſtinis ratio haberi oportet. Namque inflammationem eorum viſcerum conſtanter iſchuria iunctum eſſe, ſupra (§. 271. 277.) monuimus. Peritonei etiam inflammatio et metaſtaſis lactea accuſandae interdum ſunt (§. 286. 290.). Denique in hominibus teneris et ſentiendi facultate vigentibus obſervata eſt iſchuria e ſordibus gaſtricis et acrium eſu (*Stoll rat. med.* II, 143.).

LIBER V.

NERVORUM ADFECTUS.

SECTIO I.

D O L O R E S.

CAPUT I.

S U M M A T I M.

448.

Cum iam in fuperioribus (*path. gen.* §. 274 — 276.) rationem dolorum generalem propofuerimus, hic folummodo monendum ducimus, nos eos duntaxat dolores tractaturos effe, qui vere paffiones primarias conftituunt, abstinendum igitur effe ab omnibus iis, qui fola fymptomata aliorum morborum exhibent. Qui quidem morbi, etiamfi partium adfectarum interior mutatio diverfa fit, eo tamen confentiunt, quod fymptomatum fyndrome dolorem complectatur et ab eo pendeat (*introit.* §. 2.). Quod fi negligitur, arthritis quidem poffet vel inflammatoriis morbis cum Swediauero, vel melius etiam nervofis adfectibus, ftafibus abdominalibus et labi totius corporis adfcribi adeoque peculiarem morborum claffem conftituere. Colici dolores, pro cauffarum diverfitate, variis tribuerentur morbis: fed, qui eadem fymptomatum fyndrome congruunt, fub eodem etiam morbi genere neceffe eft militent.

Finitimae ſunt hae aegritudines nervoſis adfectibus, quod organici ſenſus alienationem, ut eſſentiam, agnoſcunt: diverſae tamen eo, quod unico modo is ſenſus a norma aberret, quod nimirum nimis auctus aut alienatus contactus fugam efficiat. Transeunt autem facillime et dolores hi primarii in nervoſos proprie dictos adfectus, hique in illos. Cum denique ſecretiones et ipſa nutritio nervorum efficacia gubernentur, labes nutritionis et cachexiae frequenter eos dolores diuturnos excipiunt (*path. gen.* §. 275.).

CAPUT II.

DE ARTHRITIDE.

A. *Simplex morbus.*

449.

Arthritis eſt morbus totius conſtitutionis, doloribus articulorum fixis et pertinacibus perfectus. A rheumatiſmo quomodo differat, iam ſupra (§. 65.) monuimus. Alii artuum dolores diuturni vel oſſium morbos, vel ſyphilidem, ſcorbutum reliquasque cachexias contagioſas, tanquam cauſſas, ſupponunt, nec evaneſcunt, niſi adhibitis praeſidiis, quae miaſma peculiare domant. Id autem deeſſe omnino in arthritide, infra docebitur.

450.

Graviſſima eſt morbi univerſalis, qui praegreditur, conſideratio. Eum interdum adeo obſcurum meminimus, ut ſub ſenſus neutiquam fere caderet, plerumque tamen ſequentibus notis cognoſcitur. Diutius iam, et ſine manifeſta cauſſa malam ſenlit homo digeſtionem, cupiditatem ciborum amiſſam, moleſtias varias ex eſu acidorum eorumque ciborum, e quibus

flatus eliciuntur. Oppletionem ventriculi continuam, ponderis ſenſum in ſtomacho, inflationem ventris, alvum duram, dolores dorſi lumborumque, calores nocturnos fugaces; ſitim, dum ieiunus eſt; dolores capitis et temulentiam; muci abundantiam in lingua, ore, excrementis et urina conqueritur: nonnunquam etiam febrem, pituitoſae ſimilem (§. 83.).

Ad haec ſomnus interpellatus, haud recreans, ſomnolentia, deſidiae amor, laſſitudo, pandiculatio; animi ipſius abiectio, anxietas, graviorum morborum metus, hallucinationes ſenſuum per circuitus recurrentes. Mulieribus per menſtrua ſanguis non reſpondet: in viris molimina praeſto ſunt haemorrhoïdalia, aucta imprimis poſt paſtum aut poſt potum meracioris vini. Interdum palpitationes cordis, tremores artuum pulſuumque ſpaſtica indoles, catarrhi etiam et tuſſis frequens ac irrita ſociantur, mox iterum evanida.

Cum habitus nequaquam depravetur, neque conſtans ſit febris, cum nonnunquam plenius fiat corpus, toroſius, muſculorumque robur augeſcere videatur; nequaquam cum febris lentae nervoſae initiis commutanda eſt (§. 78.). Ad hypochondriaſin autem ac ad praevium haemorrhoïdum ſtatum omnino propius accedit, ut utrique familiarem eſſe digeſtionis labem, ſtaſes abdominales et inaequabilem per nervos abdominales vis diſtributionem, facile efficias. Neque neceſſe eſt, vera et perfecta arthritis ſequatur, cum ſaepius hunc ſtatum eae ſolummodo moleſtiae excipiant, quae ex impedita arthritidis formatione exiſtunt.

451.

Quodſi autem perficitur arthritis, proxime praecedit inſultum εὐεξία mirabilis ac hilaritas, cupiditas ciborum aucta, digeſtio melior, ſomnus quietus, e quibus nihil minus quam brevi imminentem morbi atrocem inſultum augureris. Interea palpitationes

cordis frequentes, aeſtus faciei, ardor partium extremarum cum pulſibus concitatis et irregularibus, cum lingua muco obducta, urina turbida ac mucoſa, quae diutius acorem ſervat, ſtatum, ne morboſum, valetudinarium ſaltem, indicant.

Iam ſolet ſubito ſaepe extremarum partium articulum invadere morbus; quod plerumque ita contingit, ut bene libenterque coenatus largiusque potus ſomno ſemet committat quieteque obdormiſcat. Concubia vero nocte repente expergiſcitur dolore atrociſſimo, ardente hallucis aut alius digiti pedum: ad quem accedit inquietudo ſumma, iectigatio, febris valida cum aeſtu per totum corpus flagrante, pulſibus magnopere concitatis plenisque, rubore et ſiccitate totius ambitus, hallucinantibus ſenſibus ſuperioribus, cum vertigine, eoque ſentiendi facultatis augmento, ut ne leviſſimum quidem ſonitum, neque exiguam temperiei viciſſitudinem ferat. Alvus dura eſſe ſolet, urina nullum continere acorem Bertholleto dicitur. Qui dolor dum per duodecim aut viginti quatuor horas viguerit, ſemet remittere ſolet tumore inflammatorio loci dolentis, venisque, quae iuxta ſunt, turgentibus.

Quod dum accidit, ſudore calido madere locus adfectus et totum corpus, lingua etiam humectari, ſordibusque purgari, pulſus molliusculi fieri et regulares conſueſcunt, alvus etiam cita et mucoſa eſſe. Ex urina, quod ſubſidit, mucus eſt aut pituita, calcis phoſphoricae inſignem copiam continens, cuius ne veſtigium quidem in lotio per inſultus miſſo aderat, unde et hoc per plures menſes in vaſe clauſo ſervatum vix computreſcere dicitur (*Link analyſ. urin.* 55.). Tuſſis quoque praecedere aut inſequi ſolet, ſputis copioſis, mucoſis, quibus levaminis plurimum adfertur.

452.

Primus et regularis acceſſus quamvis inflammationi ſimilis eſt, propter circuitus quos celebrat, me-

lius tamen cum febribus intermittentibus comparatur, unde, Hugonis Smithii et Georgii Fordycii consilio, cortex cinchonae in intercapedine adhibitus expeditissimum sistit remedium. Etiamsi et somnus et cupiditas ciborum, perspiratio cutanea et sensuum officia redintegrantur, superesse tamen in locis adfectis solent debilitatis sensus, torpor et tumor mollis, fluctuans, post quodlibet perfrigerium dolens.

Laevum latus frequentius et gravius dextro adfici, observatio docuit: pedes etiam magis adfligi quam manus. Podagra vocatur in pedibus, chiragra in manibus perfecta arthritis. Quo saepius recurrunt insultus, eo plures solent corripere artus: si plures primo iam insultu occupantur, consuescit is trahere aegrum per plures hebdomadas.

Posteriores accessus vel quotannis verno tempore, vel bis per annum, vere ac autumno, vel per menstruos circuitus redire solent. Interdum tamen haud regularis est reditus; miro modo sociatur morbus cum haemorrhoïdibus, calculorum adfectibus, cum tartaro ad dentes apposito, aut urinae sedimento mucoso, arenoso. Tumores articulorum, dum vicariae nullae adfectiones contingunt, indies duriores fiunt, ut tandem osseam aut lapideam prae se ferant compagem, per annos, imo per totam vitam morantem.] Nonnunqnam tamen haec insignis durities non impedit repentinam solutionem, quae vel per urinae copiam mucosae, per calculos subortos, per haemorrhoïdum fluxum, per metastases denique arthritidis accidit. Solent tumores ii diuturni cartilaginea strata articulorum destruere: manticula etiam et cavea articuli impletur latice lacteo, flocculento, quo et bursae mucosae panduntur et mobilitas articulorum praevertitur. Hinc tandem, latice eo quasi lapidescente, ancylosis articulorum nascitur, oriuntur etiam exostoses porosae fungosaeque. Differunt tophi arthritici a calculis vulga-

ribus defectu fabricae lamellofae, facillima folutione in fynovia, cum qua laticem cremori lactis fimilem formant, et porofa indole. Watfonius, Vauquelinus et Wollaftonius, qui chemice examinarunt ea concrementa, calcem phofphoricam et natrum uricum invenerunt. Ii autem fales ex humoribus depofiti calculos etiam fiftunt (*path. gen.* §. 120.).

453.

Curatur morbus naturae ope, dum vel haemorrhoïdes fluunt vel muci copia, calce phofphorica fcatentis, cum urina profunditur, vel exanthemata furgunt varii generis, quae fudoribus copiofis iuncta folvere poffunt articularem morbum. Victus denique mutatione interdum ad fanitatem perduci poteft. Quodfi fecius accidit, fi recurfus acceffuum crebriores vires debilitant, nutritio labafcere incipit, febris accedit vel pituitofa vel hectica, quibus corpus extenuatur et confumitur.

B. *Arthritis atonica, vaga, anomala.*

454.

Atonica dicitur arthritis, fi perfecti acceffus nulli oriuntur, fed praevius ftatus morbofus perfeverat (§. 450.). Vagari dicitur arthritis, modo hanc modo illam partem infeftans, atque vel dolores excitans vel alio modo functiones laedens: anomalae autem nomine venit, fi alienae nafcuntur paffiones in variis organis. Namque vaga femper dolores, anomala etiam alieniffimas affectiones producit. Arthritis vaga regulari proxima eft ratione falutis aut detrimenti, quae inde exfpectari poffunt: anomala vero et atonica vel praecipitant aegrum vel in discrimen adducunt: maxime, fi fubito ex arthritidis perfectione repente fuppreffa nafcuntur.

Arthritis atonica praeprimis ventriculo nervorumque centris infesta est. Super reïteratis iis symptomatibus, quae perfectae arthritidis accessum praegredirentur, cardialgia sequitur cum pulsibus exilibus et animi deliquiis, quae subito saepe apoplexia aut sopor perniciosus excipit. Gulae proceres, qui in conviviorum gurgitibus vitam consumunt, dum vel praevia arthritidis mala vel arthritidis perfectae etiam accessum passi fuerunt, opinantur interdum, saluti sibi esse aromatica, sorbitiones spirituosas et fortiora stomachi incitamenta. His vero, et remediis acriter irritantibus, ut pulvere Portlandiae, saepe ita opprimitur vis, ut pernicies acceleretur.

455.

Vagatur arthritis per externum corporis ambitum, si, neglectis etiam ossium articulis, dolores pertinacissimos capitis, dentium et lumborum caussatur. Capitis dolores nonnunquam dimidiam partem capitis exacte occupant, unde *hemicraniae* nomen venit. Is adfectus maxime diuturnus homines torquet, qui vel a perfectione arthritidis deserti sunt, vel qui sola praevia symptomata passi sunt: nauseam nimirum, angores, oppressionem pectoris, flatus, vomitus et ructus acidos. Interdum fames canina praecessit. Horroribus infestantur vagis, lassitudine, defatigatione membrorum, pulsibus exilibus, spasticisque et sudoribus male olentibus. Dolor ipse acerbissimus vertiginem importat, oculorum caliginem, surditatem et faciei dimidiae acutissimum sensum. Quibus accedunt animi desponsio et imbecillitas, spasmi etiam musculorum faciei, gulae constrictio, ani et vesicae. Post breviorem longioremve moram silet dolor, lacrimarum profluvio orta aut salivae cursu, sudoribus quoque calidis foetentibus aut vomitu levante. Recurrit malum per circuitus; superstitibus tamen faciei resolutioni-

bus et oedematibus, quibus vultus dimidia pars deformatur.

Dentium dolores etiamſi e nervis potiſſimum originem petant, a tartari tamen ad radices dentium depoſitione aut arroſione carioſa exaſperantur, unde ſaepe vacillant et elabuntur.

Iſchias frequentiſſima eſt forma vagantis arthritidis. Dolor atrociſſimus, ſine peculiari tumore partis adfectae, iſchiadici nervi curſum ſequitur ad malleolum usque, pedem facit fere immobilem, atque, dum diutius moratus ſaepiusque regreſſus eſt, ancyloſin poteſt adferre aut lentam articuli luxationem, quae cum lymphae colluvie in velamento nervi aut materiei mucoſae abundantia in manticula iuncta eſt (*Cotunni de iſchiade nervoſa in Sandifort. theſaur. tom. 2.*).

456.

Anomala fit arthritis, dum ob aetatem minus congruam regularis eius morbi paroxyſmus perfici nequit, aut dum ortus is frigore externo, victus vitiis aut imbecillitate virium ſubito interpellatur, quo facto varia exiſtunt ſymptomata, a regulari arthritide aliena et ipſis articulorum doloribus ſoluta.

Et primum quidem, cum hereditarius ſit morbus, infantes parentum arthriticorum achoribus infeſtari, catarrho habituali et tuſſi pertinaci conſueſcunt. Etenim ante virilem aetatem, atque antequam mulieres partum ediderint, regularis arthritis perfici nequit.

Dein ſenio confecti, atque qui creberrimos arthritidis inſultus perpeſſi apparatius coenare, ſorbitionibus meracis et exaeſtuantibus indulgere conſueront, tandem poteſtatem amittunt, regularem perficiendi arthritidem. Hi igitur, et qui in ipſo paroxyſmo frigus externum admittunt, ut dolorem ſedent, frigidâ membra arthritica lavant, aut qui ani-

mi perturbationibus vehementibus obnoxii sunt, anomala corripiuntur arthritide, quae personam aliorum morborum induit, dignoscenda potissimum eo, quod morbus articularis ante eos habuit, nulloque modo fugari possunt eae aegritudines, nisi foras expulsa arthritide.

457.

Pertinent huc primum febres lentae pituitosae, per circuitus arthritidi vulgares recurrentes, urina mucosa sudoribusque, e quibus sales phosphorici secedunt, solutae. Huc etiam febres intermittentes, quibus arthritici obnoxii sunt, sine ulla paludosi effluvii efficacia; quaeque diutius trahere solent aegrum.

Dein inflammationes partium omnium. Ophthalmiam et lippitudinem pertinacem, periodos arthritidis servantem Musgravius (*de arthritide anom.* p. 45.); suffusionem ipsam lentis crystallinae Kortumius (*Hufelands Journ.* XV. 4. 102.) observavit. Catarrhi pertinaces, anginae, pulmonum inflammationes et tabes ipsa saepius occurrunt. Sputum est in his initio tenue, dein tenax albidum; quod dum copiose eiicitur, paroxysmos regulares praevertit; dum intercipitur, strangulationem e pulmonibus infarctis minatur. Vel asthma oritur siccum aut humidum, per circuitus eosdem revertens, paroxysmis arthritidis regularibus solutum, atque, ni hoc fiat, trahens aegrum et in tabem coniiciens.

Nonnunquam profluvia varia vices arthritidis gerunt, utique haemorrhoïdes, ex eodem fonte manantes salubresque ubi ad arthritidem accedunt. In mulieribus satis vulgare est, menstrui sanguinis cursum nimium et leucorrhoeam habitualem ex arthritide oriri, quae praesidia artis fere omnia eludunt, nec curantur nisi corporis constitutione omnino mu-

tata. Herpetes etiam rodentes et ulcera easdem mulieres torquere ſolent, ſolis paroxyſmis arthritidis regularibus debellanda. Diarrhoeas ac dysenterias ex arthritica conſtitutione vulgares eſſe perſuaſum habemus: interdum ſaluti conducunt alioquin, ſi diutinae ſunt, aegrum praecipitant (*Musgrave l. c.* p. 53.).

Denique nervoſi adfectus varii frequentiſſimi ſunt in imbecillibus, qui perficere arthritidem nequeunt. Namque et ipſe morbus ſedem figens in ganglioſo nervorum ſyſtemate, hoc praeprimis infeſtat vires debilitando et perturbando: unde hallucinationes ſenſuum, vertigines pertinaces, ſyncope, animi deſponſio melancholica, paralyſes, convulſiones, ipſaque apoplexia haud raro vel ex impedita huius morbi perfectione, vel ex imbecillitate, diuturnam eius moram excipiente conſequuntur. Nihil demum frequentius eſt hyſterica partium ſolidarum agilitate et mobilitate, quae ad arthriticam diſpoſitionem in mulieribus accedere atque invictam fere eius pervicaciam producere ſolet.

C. *Epilogiſmus.*

458.

Ratiocinia noſtra de arthritidis indole neceſſe eſt proficiſcantur ab opportunitate, ſeu diſpoſitione, quae, totum corpus complectens, in viſcerum tamen abdominalium imbecillitate et inaequabili nervoſae vis per ea diſpoſitione ſedem habet. Hereditaria diſpoſitio ad hunc morbum exploratiſſima eſt, neque aliter exponi poteſt quam e partium ſolidarum vel atonia vel teneritate, quae irregularem virium diſpenſationem cauſſatur (*path. gen.* §. 42, 57.). Acquiritur ea opportunitas vitae genere luxurioſo, quod epulis, ſedili, complexibus venereis, vino,

aerumnis etiam consumitur: maxime si labores corpus firmantes cum ignavia hebetante commutantur. Virilis aetas, a trigesimo inde ad sexagesimum annum, praeprimis proclivis est ad hunc morbum, ipseque sexus sequior, dum ad id aetatis pervenit, ubi a menstruo sanguinis cursu deficitur.

Caussae occasionales haud valde manifestae sunt; vigente enim opportunitate, levissima quaeque victus vitia potis sunt in hanc coniicere aegritudinem (*path. gen.* §. 26.). Id tamen frequenter animadversum est, rheumaticos insultus crebriores occasionem huic morbo praebere.

459.

De indole autem arthritidis atque interna natura ita ratiocinamur: Inaequabilis vis nervosae dispensatio et debilitas dicta officinae digestionis cum diutius porrigitur, vicariam molitur congestionem atque secretionibus auctis insignitam efficaciam in velamentis serosis, quae manticulam articulorum et bursas mucosas vestiunt. Quae sympathica et secretionibus efficax congestio e consensus generali lege (*phys.* §. 74.) optime exponitur. Nec absunt ab effectibus stagnationum aliae congestiones (*path. gen.* §. 83.). Nec veram atoniam cum Cullenio nuncupaverim eum statum internum viscerum abdominalium, cum ea activas congestiones procreare nequeat: nec unquam miasmatis cuiusdam arthritici cum Musgravio aliisque rationem habuerim, quippe cui refragatur et hereditaria opportunitas et alia omnia huius morbi phaenomena. Quae secernuntur aucta in articulis congestione, tantum abest ut peregrina sint, ut potius sales inquilinos phosphoricos complectantur: hos autem remanere in corpore ante insultum, neque per solitas vias eliminari, effectus est inaequabilis vis nervosae, secretionibus praefectae, dis-

penſationis. Ex hac profecto cauſſa adfinitas arthritidis cum haemorrhoïdibus, febribus intermittentibus, hypochondriaſi aliisque morbis nervoſis elucet. Ab infantili aetate et ſequiori ſexu aliena eſt arthritis, propterea quod in iis, ſi quae adſunt ſtaſes abdominales, alia agitant et moliuntur nervoſa ſymptomata: in mulieribus autem ſanguinis curſu menſtruo praevertitur adfectus arthriticus.

Medendi methodus optima hoc ratiocinio ſtabilitur: ſiquidem ſuperflua eſſe debent remedia omnia vel miaſmata cuidam commentitio oppoſita, vel ſymptomatibus levandis idonea. Unica ſpes ponenda eſt in ea methodo, quae corpus firmare, aequabilem virium distributionem reſtituere atque excretiones ſalutares promovere valet.

CAPUT III.

DE PROSOPALGIA.

460.

De dolore praecepturus ſum, qui ſingulari modo faciem infeſtare ſolet, atque vel arthriticam cauſſam vel virus venereum, ſi Maſio fides habenda eſt, agnoſcit.

Equidem, qui ſaepius ea tormenta diuturna obſervavi, nonniſi in hominibus vidi, antea arthritide cruciatis, aut qui ad id aetatis pervenerant, ubi perfici arthritis nequiret, ſive qui haemorrhoïdibus conflictati erant, in mulieribus demum a ſanguine menſtruo defectis aut leucorrhoea tortis et herpetum foeditate. Non inficior, remedia, quae in arthritide celebrantur, nullius ſaepe uſus in hac aegritudine eſſe: inde tamen effici nequit, nihil habere commercii cum arthritica diſpoſitione, quippe in

qua plerumque fruſtra adhibentur praeſidia artis, ex officinis petita. Nervos autem faciei eodem modo occupari hoc morbo arbitror, ac iſchiadicum in malo, quod nomen iſtud gerit.

461.

Acceſſus format haec aegritudo vel periodicos vel irregulares, excitos perfrigerio, animi perturbationibus, victus vitiis, et levioribus ſubinde cauſſis; eo pertinet praeſertim contrectatio molliuscula locorum quorumdam vel faciei vel aliorum etiam, quae nervorum habent plexus ſuperficiem legentes: fortis vero compreſſio neutiquam dolorem excitat. Nonnunquam is ſine ullo praevio ſymptomate ingruit; interdum tenſionem aeger ante percipit in palato, titillationem et *μυρμηκισμὸν* in fronte et ſuperciliis, contremiſcente musculo orbiculari palpebrarum. Manducando, ridendo, labra movendo cruciatus vel redit vel augeſcit.

Incipit autem dolor, vel qua nervus infraorbitalis prodit, in omnes eius ramos diffuſus, vel e plexu anſerino nervi facialis vel etiam e ganglio ſpheno-palatino. Eſt vehementiſſimus, quaſi lancinans et dilacerans faciei partes, electrico modo per omnes nervorum frondes discurrens, cunctos musculorum motus arbitrarios impediens, ut nec moveri labra aut lingua, nec ſumi, manducari aut deglutiri cibi poſſint. Interdum musculi convelluntur aut contremiſcunt, quo quadantenus levatur tormentum. Facies inflata eſſe ſolet et magnopere rubere, turgere venae iugulares, pulſare arteriae temporales et maxillares: in fronte et radice naſi vibices aut ſtriae cruentae apparere. Pulſus exiles, ſpaſtici, tardi ſunt, ſpirationes rarae, ſpaſmis interceptae: lippiunt oculi et ſaliva profluit. Tandem, ſi horae per quadrantem aut longiorem etiam

moram torferit aegrum, filet, fragore quodam peculiari, quafi rotae machinae fubito decurrerent, intra aures fonante.

462.

Ab exordio inde folet alterutrum faciei latus laborare, fed regreffus crebrior utrumque adfligit. Convulfi faciei musculi retinent eam agilitatem, ut continuo fere vibrent et palpitent. Oedemate quoque facies tumefcere folet, quo levaminis nonnihil adfertur. Vifus etiam eft lacrimarum et falivae curfus diutiffime porrigi, ut inde imbecillitas et nutritionis labes exciatur. Mentem in progreffu morbi pati neceffarium eft, cum cruciatus perpetuo eam angant atque deiiciant.

Vere et autumno ingravefcere folet morbus et exafperari. Alvus indies durior fit, urina parcius mittitur et impeditius, extremae partes frigefcunt, facies inflatur, rubet et musculi distorquentur; tandem corpus extenuatur et tabefcit. Quodfi regulares articularis morbi acceffus forte contingunt, five dysenteriarum fpecies, folvi poteft morbus aut faltem levari.

Occultum cancrum nequimus in hoc morbo detegere: adfinitas potius cum ifchiade manifefta fufficere videtur ad declarandam naturam et huius adfectus.

CAPUT IV.

DE STERNODYNIA SYNCOPALI.

463.

Diuturnum hunc adfectum cum Sluifio optime fic nominari arbitramur, cum nec anginae pectoris nomen ab Heberdenio et plerisque auctoribus, nec arthri-

thritidis diaphragmaticae, a Buttero, nec aſthmatis dolorifici, a Darwino, nec ſyncopes anginoſae, a Parryo, nec pnigophobiae, a Swediauero, nec ſtenocardiae denique nomen, a Brera impoſitum ſatis congruere cum natura aegritudinis videatur. Arthritidi quidem cognatum habeo adfectum, atque anomaliae eius morbi plerumque tribuendum, neque tamen eumdem ſemper ſtatum internum morboſum eſſe autumo, cum cadaverum ſectiones varia oſtenderint partium internarum vitia. Communem tamen habet ſymptomatum ſyndromen, e qua hypotypoſin morbi ſequentem formandam eſſe puto: Sternodynia ſyncopalis eſt dolor per ſternum et ſcapulas ſaeviens atrociſſimus, ſtrangulationem minitans et in animi defectionem transiens ac ſine ſtato ordine recurrens.

464.

Qui huic ſuccumbunt morbo, mediae aetatis ſunt viri, qui ante vel rheumaticis doloribus aut ipſi morbo articulari obnoxii fuerunt, vel laborarunt prodromis arthritidis (§. 450.) vel arthritide atonicae (§. 454.). Plerumque proxime ante inſultum ſpecie valetudinis ſecundae decipiuntur, cum habitus floreat, digeſtio vigeat, motus agiles ſint, et corpus bene nutriatur ac obeſitate quadam praeditum ſit.

Inſultus poſt paſtum, poſt animi perturbationes, vociferationes, in adſcenſu per acclivia aut ingreſſu contra ventum ingruunt. Protinus autem dolore ſtrangulante pectoris et faucium corripiuntur, quo ſpiratio dolens fit, ſed haud plane impeditur. Ponderis ſenſum queruntur ſterno incumbentis aut dolorem pungentem, in laeva ſterni parte aut ſub papilla ſiniſtra pectus transigentem atque in ſcapulas humeroſque pertingentem, tenſionum tormentis per brachia ſociatis, quaſi dilaniarentur, funibus conſtringerentur, aut electrico torrente percurre-

rentur: iis doloribus et ipsi digiti adfliguntur, obstupentibus inde brachiis. Tormentorum vehementia coguntur mensa aut alia re semet fulcire, ne collabantur, neque loqui prae dolore possunt. Singulare levamen percipiunt, si manus supra caput elatas suspendunt transtro aut pariete: alii sedentes sellae dorso nituntur, ut levaminis aliquid percipiant. Nihilominus spiritus per dolores tantum abest, ut cohibeantur ut altius etiam et longius ducantur: tussis fere nunquam adest.

465.

Primi quidem insultus brevi transeunt, quiete mitigati aut sublati. Sed inveterascit morbus, saepius recurrens sine manifesta caussa. Vicissitudines tamen temperiei, frigus aut aestus modum excedens, digestio et nox imminens ciere insultus consuescunt. Quo saepius recurrit, eo graviores fiunt accessus. Aegros vidi humi procumbentes, doloribus et suffocationis metu adeo tortos, ut cogerent adstantes, pugnis pectus ferire, ut ad se redeant: alios memini eo angore vexari, perinde ac si crimen infandum commisissent; alios a se exire, anima defici et sensibus et motus facultate, pulsibus imbecillibus, vix percipiendis, sudoribus frigidis per corpus diffusis, capite antrorsum pendulo, pallente toto ambitu. Alii nauseare, alii vomiturire, alii demum flatibus torqueri, qui ut excutiuntur, accessum tollunt. Supersunt tremores et lassitudo corporis, variaeque molestiae, quae hypochondriacis adfectibus vulgo tribuuntur: graviores tamen indies insultus, donec accedat, qui vitae finem imponit.

Nonnunquam versus finem morbi insultus debiliores fiunt et rariores: interdum tussis accedit et spirationis ea difficultas, ut nonnisi semierecti spiritus ducere possint. Alii continuo dormitare, alii

laevum latus inprimis convelli ac palpitare verſus finem queruntur. Nonnulli hactenus infirmantur, ut nec e lecto ſurgere nec tantillum ſemet movere poſſint, niſi punctiones violentiſſimas ſub laeva papilla ac per brachia recurrentes ingraveſcere voluerint. Dum vero quiete cubant, omnia ſeſe remittunt.

Itaque ab aſthmate oppido differt ſpiratione liberiore et anhelitus tuſſisque plerumque defectu; a polypis cordis, doloribus lancinantibus, qui deſunt in illo vitio (*path. gen.* §. 107.) atque in enormitate cordis, alioquin huic aegritudini ſimili, palpitationes tamen enormes exciente, quae abſunt a ſternodynia.

466.

Cadaverum ſectiones haud eumdem, ſed varium revelant viſcerum in pectore collocatorum ſtatum. Oſteogeneſes praeternaturales in valvulis vaſorum magnorum, in tunicis aortae et arteriae pulmonalis plerique obſervarunt (*path. gen.* §. 109.). Citra tamen id tralatitium vitium cordis ipſius ſubſtantia laborabat, ut vel pinguedine abundanti obvolutum (*Wall in arzneyk. Abhandl.* III. 13. *Black mem. of the med. ſoc. of Lond.* VI. 45.); vel ulceribus extenuatum aut enorme (*Jahn in Hufel. Journ.* XXIII. 3. 81. *Johnſtone in Abhandl. der med. Geſellſch. in London*, I. 160.); vel flaccidum ac marcidum appareret. Neque tamen ita iunguntur ea vitia cum hac aegritudine, quin alia longe ſymptomata oſteogeneſis praeternaturalis vaſorum ingentium ſaepe moliatur. Nec deſunt exempla deficientis omnino cuiusvis vitii aut abnormitatis in cordes, poſtquam praegreſſa eſſet vera ſternodynia. Namque auſpicato ſaepius curatio ceſſit, cuius exempla Smythius (*Medic. Comm. von Edinb.* V. 102.), Good-

winius (*Phyſ. med. Journ.* 1802. II. 85.87.), Kriegelſteinius (*Hufel. Journ.* XIX. 4. 131.) et Wichmannus (*Ideen zur Diagn.* II. 150.) referunt. Ea vero neutiquam oſteogeneſes reſolvere poteſt. Accedunt Morgagnii (*ep.* XXV. n. 6.), Percivalii (*medic. Comment. Edinb.* III. 192.), Teſtae (*von den Krankh. des Herz.* 334.) aliorumque obſervationes de oppido naturali cordis indole, hepatis tamen tumoribus aliisve vitiis poſt mortem inventis. Multo minus cum Buttero (*on the diseaſe, commonly called angina pectoris. Lond.* 1731.) in diaphragmate, neque cum Brera (*della ſtenocardia, nelle mem. della ſociet. ital. tom.* XV.) in coarctato corde ſedes morbi quaerenda eſt.

Paſſionem enim habemus, eadem ſymptomatum congerie conſpicuam, haud tamen ab eodem vitio interno ortam, etiamſi, organa ſpiritibus ducendis et ſanguini circumagendo dicata primario patiantur.

CAPUT V.

DE CARDIALGIA.

467.

Dolorem vehementem et continuum ventriculi, cum ardoris et acoris acerrimi ſenſu ac ſalivae colluvie iunctum, qui facile in animi deliquia abit, eo nomine inſignimus. Ructus ſi acidi accedunt, vomitusque laticis eiusmodi levantes, *pyroſis* vocatur. Nonnunquam dolor adeo ingraveſcit, ut anhelitus et ſpirituum difficultas naſcantur, aeger cogatur antrorſum flecti et pronus ſedere, palleſcat et algeſcat, nervorum diſtentiones accedant, et urina limpida ſit aut intercipiatur, gula conſtringatur, musculi contremiſcant et convellantur, cor palpitet et vehementer angatur aeger, do-

nec anima deficiatur. Solvitur interdum acceſſus ſanguinis fluxu e naribus aut vomitu cruento, aphthis etiam ac aliis exanthematibus.

468.

Naſcitur id malum vel ex acribus ventriculum adficientibus, cibis indigeſtis, acoribus fortibus, vinis hornis, fructibus horaeis auſteris, adipis ingeſtione nimia, remediis draſticis purgantibus: vel, ſi diuturnum eſt, ventriculi duritiem (§. 275.) excipit ac cartilaginis ſcutiformis intruſionem: vel per conſenſum naſcitur e graviditate, ex arthritide male perfecta aut atonica (§. 454.), e perſpiratione ſuppreſſa ac exanthematibus repercuſſis, denique ex univerſali inaequabilitate virium, quae hyſtericas mulieres et hypochondriacos vexare ſolet.

CAPUT VI.

DE DOLORIBUS COLICIS.

469.

Colici dicuntur dolores, qui colon inteſtinum maxime occupant, licet et alia inteſtina, imo pleraque abdominis viſcera iis adfligantur.

Vulgarem autem aegritudinem praecedunt appetitus defectus, oppletio praecordiorum, faſtidium, vomituritio et flatuum accumulatio, alvus dura, urina turbida mictusque ardens. Dolor umbilicum praeprimis occupare, per flexa coli loca ſurſum, deorſum, quaquaverſum discurrere, pungens eſſe aut lancinans ſolet. Venter nonnunquam inflatur, ſubinde umbilicus contrahi aut adduci, obdureſcere etiam varia loca abdominis conſueſcunt. Pulſus duri, concitati, irregulares; ſpiritus difficulter trahuntur, alvo vel nihil infra transmittitur vel quod deiicitur, ſpumoſum eſt.

Nonnunquam, utique in pueris, teſtes ad annulum abdominalem ſpaſtice attrahuntur: musculi convelluntur, palpitant: facies inflatur et rubeſcit. Ructus aegerrime emittuntur: cor vehementer movetur: angitur aeger tormentis, vertigine, oculorum caligine, frigore extremarum partium, horroribus, ſudoribus frigidiusculis et urinae ſuppreſſione.

Periculo addunt ſingultus, tuſſis convulſiva, gulae conſtrictio, rigor penis, cremaſterum tenſio ipſaque pollutio. Ad haec ventris tenſio dolentiſſima, nervorum distentiones, animi deliquia, pulſus oppido exilis, quibus ſi accedit ſtercoris nullius per inferiora deiectio, faſtidia adſidua illud ſurſum cogere conſueſcunt, unde morbus *paſſionis iliacae* (χορδαψὸς et εἰλεὸς *Diocli Caryſtio*) nomen acquirit. Quod dum contingit, intus ſuscepta, volvulo correpta aut inflammata ſolent eſſe inteſtina ſibique commiſſus morbus in exitium abire (*path. gen.* §. 226.).

470.

Singulares huius aegritudinis varietates enumerare licet.

a. *Colica pictavienſis, tropica.*

Et prima quidem eſt endemica in ditione pictavienſi, damnonienſi, matritenſi et in inſulis caraibicis. Haec *Colicae pictavienſis* tralatitio nomine inſignita (*dry-belly-ach Anglorum*) vini e pomis pyrisque parati aut ſaccharo plumbi mangonizati, Muſae etiam paradiſiacae fructuum uſui, ſed multo probabilius viciſſitudinibus temperiei celeribus ac perfrigeſcenti poſt aeſtum corpori in locis montoſis aut oris maritimis tropicarum regionum, quae poſt diurnum inſignem calorem ventis nocturnis frigidis perflantur, tribuenda eſt. Namque exploratum habemus, hanc colicam tum ſymptomatum caterva oppido differre ab ea, quae a plumbi oxydis et ſalibus cietur, tum etiam citra

ullam veneni illius metallici fuspicionem populariter graffari, atque cum febribus remittentibus tropicarum regionum adfinitatem quamdam prodere. Id iam a Paullo Aegineta (*lib.* III. *c.* 18. 43.) animadverfum confirmatur maxime ab Hillario, Larreio, Droëto et aliis. Huc et pertinet Blanii obfervatio, frequentius obnoxios effe colicae tropicae, qui linteis veftibus utantur, quam qui laneis. Mulieres in coloniis tropicis minus fuccumbere huic morbo quam viros, experientia docuit.

471.

Ingruunt autem dolores vel repente, vel praeviis digeftionis laefae fymptomatibus: obtufi funt in dextro hypochondrio aut circa umbilicum, ponderis fenfum adferunt, faftidium, ructus pravos, cardialgiam, anxietatem et vomitum humorum acriter acidorum. Alvus dura effe folet, appetitus nullus, lingua fordida et fomnus inquietus. Haec quidem fymptomata per aliquot dies ita morantur, ut per breves intercapedines fefe remittant: dein vero immaniter tormenta augefcunt cum vomituritione et reiectione bilis fpiffae amariffimae. Vomitum femper praegrediuntur dolores acerbiffimi circa umbilicum, verfus ftomachum et pectus adfcendentes. Vehementer angitur aeger, volutatur, gemit, queriturque tenfiones atque horrores artuum, fudoribus nonnunquam terminatos. Pulfus interea naturalis effe folet; facies flavefcens, lurida; abdomen per magnos cruciatus adducitur verfus dorfi fpinam. Urina parca redditur, flava eft aut lateritia. Alvus eo durior effe confuefcit, quo pertinacior vomitus: vires profternuntur, animus abiicitur, membra demum voluntati non obtemperant, prae doloribus vehementibus immobiles fiunt. Musculi convelluntur, fenfus hallucinantur, animo linquuntur attoniti exanimesque, donec apoplectica morte exftin-

guantur. Quanquam febris initio abſit, ſaepe tamen accedit ad ultimum morbi ſtadium, ſi popularis morbi ingenium id poſcit. Tum ſolet, ſi febris rheumatica eſt, tumor dolens rheumaticus externas partes obſidere, ceſſante colico dolore: vel, ni hoc fieri poſſit, dolenter tumeſcit abdomen et ardet, torrida fit cutis, urina intercipitur, aeger poſtremo enteritide mori videtur.

Bono augurio ſunt dolores deſcendentes verſus inguina, *) cum pulſibus acceleratis, urina largius fluente, alvo liquida, ſcybala atra cum aliis humoribus ferente, ſilentibus tormentis, quo facto ſomnus reſtituitur, et vires redintegrantur. Viſum quoque eſt miliare exanthema corpus obſidere aut eryſipelas in pedibus apparere, quod ſalutem adlaturum erat. Convaleſcentes recidivis obnoxii ſunt, quae nunciantur atrophia musculorum, praeſertim pollicis; pedum queruntur languorem, rigorem et fere immobilitatem.

472.

In tropicis Europaeorum coloniis frequens id malum intemperantiae potiſſimum, frigori a corpore exaeſtuato excepto et febrium graſſantium ingenio tribuitur. Dolor eſt obtuſus ac fixus abdomen contrahens, tenſionibus ab ilibus et hypochondriis verſus id punctum progredientibus, quae levantur, molliter abdomine compreſſo. Sorbitionum meracarum ſingularis cupiditas, frigoris ſenſus in cardia, teſtium attractio ſpaſtica ad annulum abdominalem, alvus hactenus dura, ut et halitus oris ſtercora oleat, pulſus naturales ſed duriſſimi, urina lateraria, vultus torvus et animi abiectio; ea ſymptomata huic morbo ſunt peculiaria. Primi nonnunquam acceſ-

*) Ὁκόταν ἔη κάτωθεν τοῦ ὀμφαλοῦ τὸ στρέφον, βραδὺς καὶ μαλθακὸς ὁ στροφός. Hipp. de humor. 47.

ſus alvi deiectionibus viridibus acerrimis ſolvuntur: maxime vero, dum tormenta miteſcunt, dolores obtuſi ſcapularum brachia immobilia faciunt demumque reſolvunt atque emaciant. Quamvis neque tumor ullus neque dolor in extremis partibus ſentiatur, revertuntur tamen etiam poſt annos ventris tormina, protinus ut manus in calidam aquam merſae aut oleis aethereis fotae ſenſum recuperant. Vox ſimul cum musculis extremorum vim ſuam atque poteſtatem amittit, rauca fit et debilis, ſpirationes lentae et imbecillae redduntur: aeger tandem ſtatuae ſimilis procumbit. Apoplexia adiuncta mortem conſciſcit: epileptici inſultus dicuntur mitigare gravitatem aegritudinis. (*Mounſon Smith in Haller. disſ. pract.* VII. 680. ſq. *Hillary über Barbados*, 221. *Niſſaeus de nonnullis in colonia ſurinamenſi morbis. Harderov.* 1791.) Cum rheumatiſmis, arthritide et febribus popularibus alternare videtur.

In Iaponia ſimilis morbus, potui ex oryza parato tributus, teſtium tumores in fiſtulas abeuntes, in mulieribus vero tubercula labrorum pudendorum et ani molitur (*Kämpfer amoen. exot.* 582.).

473.

b. *Colica ſaturnina.*

Adfinis eſt priori morbus, a ſolis tamen plumbi oxydis repetendus. Namque vel vaſorum plumbo ferruminatorum (*path. gen.* §. 149.) vel medicamentorum ex eodem metallo paratorum uſui (*ib.* §. 158.), vel vaporibus metallicis tribuendus, infeſtus eſt metallorum foſſoribus et opificibus, qui plumbo utuntur, pictoribus, typothetis etc. Differt autem a colica pictavienſi, tum febre ſocia, tum dolorum continuitate, tum denique abdominis non contractione, ſed inflatione.

Orditur doloribus circa umbilicum et in dorſi ſpina fixis, cum angore et ardore incredibili viſcerum, frigore extremorum, ardore tamen plantarum, et nervorum distentionibus: ad quae ſitis valida et ſiccitas oris, lingua torrida et fuſca, vertigines, oculorum caligines, ſurditas, balbuties, pupulae immobilitas, pulſus ſpaſtici, celeres; ſingultus, tenſiones teſtium ac verendarum partium et deliria accedere ſolent. Musculi ſimul manuum pedumve contremiſcunt, palpitant, convelluntur, ut choream Si Viti referant: ſubito vero immobiles reſolvuntur. Aeger mentis abiectione, virium iactura, vitae taedio, ſtupore ſenſuum torquetur, donec ſoporibus vel apoplexia exſtinguatur, vel lenta tabe decedat. Unica ſalus ab alvo liqueſcente ſperanda.

Cadavera ſecta gangraenam oſtendunt inteſtinorum, aut coalitum, vel ſcirrhos eorum, pancreatis et lienis: veſicam felleam bile atra, picea, venam portarum atro ſanguine farctam, glandulas meſenterii et alias lymphaticas tumidas et duras, in cordis denique atriis polypos firmos et celluloſos.

474.

c. *Colica a ſordibus, flatibus, vermibus.*

Vulgatiſſima primum eſt aegritudo ex alvo diutius obſtructa et ſtercoribus acervatis, inprimis infantibus recens natis infeſta, e meconio collecto: ſoluta alvi deiectionibus et vomitu, interdum et ictero. Si flatus ſimul coerciti inteſtina incitant, palpitationes cordis vehementes, oppreſſio pectoris et dolores fugaces membrorum adiunguntur: ſolvitur morbus remediis, quae ſpiritus elidunt aut cohibent, roboratis inteſtinis. A vermibus nati differunt pro ſpecie vermium diverſa: taenia enim mo-

tus undabundos circa umbilicum, sensum abdominis acutissimum, praecordia tensa ac quovis tactu dolentia producere solet (*path. gen.* §. 189.). Lumbrici vero cient dolores per totum abdomen discurrentes, terebrantes, cum tumoribus duris singulorum locorum, cum nervorum distentionibus, pulsibus spasticis exilibus, cum pupulae dilatatione, siti validissima, dum ieiunus est aeger; cum bulimo et sapore mucido oris atque stramineo. Dolores subito saepe cessant, sive caussa manifesta recurrentes. Nervi semper hac specie vehementer adfliguntur, ut deliria, animi deliquia et epileptici insultus accedant. Forari tamen lumbricis intestina, in superioribus refutatum est (*path. gen.* §. 189.).

475.

d. *Colica inflammatoria haemorrhoïdalis.*

Congestum in intestina sanguinem, qui per menstrua aut haemorrhoïdes non respondet, colicos dolores excire posse, observatio fere quotidiana docet. Magnum habet plerumque casum, cum repente haemorrhoïdum fluxus suppressus est, cum sanguine homo abundat, cum febris adiungitur valida, ardentibus visceribus, rubente et turgente toto corporis ambitu, urina flammeum colorem induente. Tum dolores mire augescunt, pulsus fit celerrimus et magnopere plenus, periculoque additur metu inflammationis, quae satis frequenter adiungitur.

476.

e. *Colica a vitiis organicis aut stimulis peregrinis.*

Frequentior ceteris species est, quae a calculis nascitur biliariis, supra (*path. gen.* §. 114.) iam distincta: rariores, quae a scirrho, ulceribus et coali-

tu inteſtinorum (§. 283. 284.), a nucleis prunorum aut ceraſorum voratis (*Holbroke in Leſke's Ausz. aus den philoſ. Transact.* I. 124.): ab oſſeis inteſtinorum inſulis (*Sponitzer in Schmuckers Schriften* I. 325.), a ruptis forte vaſis inteſtinorum, poſt lapſum, (*Scot in medic. Comm. von Edinb.* V. 465.); quae a retroverſo utero (*path. gen.* §. 228.) naſcuntur: vulgatiores denique e pſoae inflammatione (§. 297.) et renum (§. 299.), ex hernia ſtrangulata et calculis renalibus obortae. In his autem rite dignoſcendis operam praeprimis navare oportet.

CAPUT VII.

DE DOLORIBUS, QUOS CALCULI RENALES ET VESICAE CIENT.

477.

Cum calculorum ortum exponeremus (*path. gen.* §. 120. 121.), adfinitatem iam indicavimus, quae lithiaſin renalem veſicalemque et haemorrhoïdalem morbum atque arthritidem intercedit. Proditur ea praeprimis adfectibus iis, qui praecurrere ſolent lithiaſis adfectus: namque vel ipſe morbus articularis, vel haemorrhoïdes, vel hypochondriaca aegritudo, vel omnia ea mala, quae arthritidem atonicam comitantur, antecedere ſolent, ut ſtaſes abdominales et inaequabilis vis nerveae dispenſatio per viſcera abdominalia pateat. Super haec vel haemorrhoïdes veſicae, vel interceptus lotii curſus et mucoſa urina, turbida ac foetens cum dolore obtuſo et ponderis ſenſu in veſicae renumque regione aegrum diutius vexare ſolent, priusquam calculi generatio manifeſta ſit.

478.

Calculus in pelvi renali formatus nunciatur doloribus modo lacerantibus aut pungentibus, modo obtufis iuxta fpinam dorfi a duodecima cofta ad criftam usque offis ilium. Cum non continui fint dolores, fed augeantur motu corporis et decubitu in latere adfecto, discrimen patet inter hunc adfectum et inflammationem renum (§. 299.); licet pfoitidi et ulcerationi renum plura fint communia cum hoc adfectu fymptomata (§. 297. 302.). Pes enim lateris adfecti obftupefcere folet ac fenfu privari: teftis eius lateris fpaftice ad annulum attractus: urina vel plane fupprimitur, vel cruenta eft aut mucofa filisque innatantibus aut arenulis mixta. Neque tamen, ubicunque arenulae in lotio apparent, haec aegritudo praefto eft, cum in febribus nervofis cryftalli luridae, arenulas fimulantes, matulae parietes obfideant (§. 82.): cumque in ftafibus abdominalibus non raro e muco formati grumi arenulas referre foleant. Dolor per ureteres veficam adoriri, aut colicos dolores mentiri aut in alterutro feu utroque hypochondrio fedem figere confuefcit. Ad haec angores per totum corpus, horrores, pectoris oppreffio, gulae conftrictio, tremores et convulfiones musculorum; quae fymptomata quovis motu ingravefcunt, dum quietus eft aeger, penitus fere filent. In pfoarum vero musculorum inflammatione ac ulceratione nec urinae curfus tam vehementer impeditur, nec ea remiffio et exafperatio dolorum per quietem motumque obfervatur: nec in ulceribus renum id contingit. Quantopere vero interdum fallunt haec ulcera, e variis liquet obfervationibus, ubi calculo fecto nil nifi renes ulceribus exofi invenirentur (*Murfinna in Arneman's Mag.* 1. 239.).

Defunt interdum nonnulla dictorum fymptomatum, unde latere poteft calculus renalis, donec

in ureteres et veficam defcenderit. Subinde alios morbos, hepatis nimirum adfectus, aut pulmonum feu ventriculi fimulat, unde diagnofis magnopere obfcuratur. Tolli aut mitigari poffunt eae moleftiae, a calculo renali ortae, dum haemorrhoïdes fuppreffae reftituuntur, aut dum morbus forte articularis perficitur, dum fluor albus in mulieribus promanat, aut dum febris accedit, ftafes abdominales folvens, quae calculo generando occafionem praebebant. Muci etiam copiofum per urinam profluvium cavere a recurfu fymptomatum graviorum poteft. Namque habet calculus eam cum arthritiçis tophis germanitatem, ut fubito faepe folvi poffit, et lapidea durities (*path. gen.* §. 120. 121.).

479.

Calculus ille, non folutus, fed fibi commiffus, augmenta capit, pelvim renalem implet, obturat ductus excretorios, vehementer irritat atque inflammationes renum ciet et fuppurationes. Quodfi vafa abforbentia follicitantur, papillarum fubftantia folvi et deftrui poteft: calculus membrana firma veftitur, vel hydatides gignuntur. Interea altero rene fecretio lotii perficitur. Nonnunquam calculus ita in infundibula pelvis porrigitur, ut ramofus fiat (*Sandifort muf. anat. acad. LB.*, *tab.* 114. f. 10.). Vel omnis omnino renum fubftantia terream aut fteatomatofam et pinguem indolem adipifcitur.

Rariffime calculus in renibus fedem figens, ulcera ea ciet, quae foras, fecus fpinam dorfi, eum protrudunt (*Tulp. obf. IV*, 28.). Multo frequentius compellitur in ureteres, quibus conftrictis dolores acerbiffimos, colicorum aemulos (§. 304.) excit nervorumque distentiones et urinae interceptionem.

480.

Calculus veſicam obſidens ſequentia profert ſymptomata: Dolores atrociſſimi pectinis et perinaei, validiſſimis ſphincteris conſtrictionibus, teneſmis et glandis pruritu iuncti, per motus corporis naſcuntur et augeſcunt. Urinam mittere nequeunt aegri, niſi poſitu quodam ſingulari: maxime, ſi genubus nituntur, aut dum cubant vel proni ſedent. Lotii torrens rarius recta fluit, plerumque filo tenuiori verſus latera, aut guttatim ſtillat: vehementiſſima tormenta cientur noviſſimis urinae guttis exprimendis. Urina ipſa vel aquoſa eſt, vel mucoſa, arenulas deponens, vel turbida, iumentariae ſimilis, foetida, nonnunquam ſuccos plantarum viridi colore tingens. Ubi motus praeceſſit, ſanguis quoque fluere conſueſcit inter maximos cruciatus, qui et nervorum distentiones per totum corpus cient. Solent aegri, praecipue pueri, ſcalpere colem aut extendere; citra voluntatem etiam ac cum moleſtia frequenter arrigunt.

In his cunctis notis tamen eſt, quod fallat. At fidem calculi faciunt digitus in anum demiſſus et ad veſicam datus, qui tamen et ſcirrhum veſicae pro calculo habere poteſt, maxime ſi hic, quod interdum fit, membrana obvolutus, vel appendicibus veſicae clauſus, immobilis ſedet. Catheter in veſicam per urinae iter adactus calculum certo prodit, ſi in eum incidens ſonitum edit: namque citra hanc notam, calculus tunica incluſus a ſcirrho neutiquam dignoſcitur. Neque ſine difficultate eſt calculus muco intra veſicam collecto obductus, qui ſonitum edere nequit. Praeter hanc per catheterem explorationem reliqua ſigna multo magis fallacia ſunt, ut cum veſicae inflammatione et ulceribus commutari poſſint (*path. gen.* §. 308.).

481.

Mutationes varias calculus in vesica haerens subit. Quodsi enim ab exordio salebrosam haberet superficiem aut radiatam fabricam, e nucleo prodeuntem, planior fit progressu et laevior. Dum haberet asperam superficiem, multo magis irritare vasa pelvis, inflammationes ciere, ulcerationes et mictum cruentum valet. Dum vero muco obducitur et laevior fit, gravioribus cruciatibus exciendis haud amplius par, strata plura accipit, ac in eam molem crescit, ut totam vesicae caveam impleat, ut urina nulla accipiatur, ureteres vero et pelvis renalis vehementer extendantur. Spissescunt tunc vesicae parietes, obdurescunt, ac in spongiosam abeunt massam, aut resolvuntur, unde continuum urinae stillicidium nascitur. Forma calculi mutatur vel a contracto vesicae collo vel a prostata tumida vel dum lotium ex ureteribus depluens foveolas in eo cavat, vel dum undequaque e superficie sales absorbtos solvit, quo facto superficies calculi porosa fit et spongiosa.

482.

Natura non raro calculus e vesica extunditur, praecipue in mulieribus, quarum urethra amplior est (*Meekren observ. med. chir.* c. 56.): et in pueris etiam, ubi digitis nonnunquam, sine ullo ferramento, excutitur (*Gökel gallicin.* 100., *Helwig observ. phys. med.* 70., *Asch in Leske's Ausz. aus den philos. Transact.* 1. 199.). Memorabile exemplum haerentis in urethra per quindecim annos calculi, qui sex pollices haberet in ambitu, salvo seminis transitu in coitu, narrat Georgius Howell (*Philos. transact.* vol. 44. p. 215.). Naturae ope solvitur calculus, dum urinae mucosae, turbidae copia fluit, aut cum tartarus ubertim ad dentium radices deponitur,

nitur, tophi etiam arthritici in articulis exiſtunt, eiusdem fabricae ac calculi, eodemque modo ſolvendi, aut cum calculis alternantes (§. 455.).

SECTIO II.

E C L Y S E S.

483.

Eclyſes dicimus morbos, qui ſuppreſſam aut abolitam cerebralium nervorum efficaciam complectuntur, ſuperſtite organica vita, quae gangliis nervisque gangliöſis obtemperat. Eorum morborum informatio nititur vitae vegetativae ſeu organicae a ſenſifera discrimine, quod generatim iam (*phyſ.* §. 83. 101. 102.) ſtabilivimus. Quamvis enim gangliorum poteſtas per nervos communicantes cerebro ſubdita ſit, munere tamen illam gubernandi ſemet interdum abdicat encephalus, unde vita ſola organica pariter ſupereſt ac in fetus primordiis et in inferioribus animalium ordinibus. Graviſſima eorum omnium morborum nota eſt, conſcientiae obſcuratio aut perfecta amiſſio, ſenſuum etiam ſuperiorum caligo et motuum arbitrariorum ſuppreſſio. Eae enim functiones ab encephali efficacia pendent. Superſunt in his morbis circuitus humorum, ſpiritus ducendi officium, ſecretiones denique, quae quidem munera gangliorum ſunt. Interdum etiam et haec adeo obſcure contingunt, ut percipi fere nequeant, unde aſphyxiae ingenium et difficillimum a morte vera discrimen elucet.

CAPUT I.

APOPLEXIA.

484.

Apoplexiam dicimus aegritudinem, quae perfectam complectitur ſenſuum omnium et motuum arbitrariorum ſuppreſſionem, ſuperſtite vita organica. Somni profundiſſimi et ſoporis gradum duntaxat ſummum hic morbus conſtituit, cum in quolibet ſomno ſenſus motusque ſileant, ſuperſtite circuitu humorum, ſecretionibus iisque motibus inteſtinis, qui a vita organica pendent. Quidquid igitur cerebri efficaciam cohibet, ut eius gangliorumque mutuum commercium tollatur, apoplexiam moliri poteſt. Neceſſe autem eſt, prius generalem exhibeamus morbi hiſtoriam, quam ad ſpecies eius et varietates perveniamus.

485.

Cum apoplexia e violentis cauſſis externis, capitis plaga, mephite aut animi perturbationibus naſcitur, prodroma nulla praeſto eſſe poſſunt. Ubi vero e valetudine adverſa oritur, praegredi ſolent ſymptomata, quae perturbatam et impeditam encephali efficaciam comprehendunt. Vertigines, oculorum caligines, aut ſcintillae ſeu fulgurum flammae ſubito ob oculos verſantes; aures intus ſonantes; dolores capitis et temulentia; gravedines pertinaces cum ſternutatione et pruritu frontis; ſomnus tumultuoſus, ſomnia, quibus frequenter expaveſcit aeger, incubus; laſſitudinis et ſtuporis ſenſus in membris, aut μυρμηκισμὸς et artuum dolores rheumatici; linguae motus impeditus, loquela impedita et blaeſa; labrorum tremor, interdum triſmus et gulae conſtrictio ſpaſtica; inflatio faciei ruborque hactenus ſatur, ut vascula minima cerae rubrae iniectae videantur; palpebrarum oedemata et reſolutio, quae citam elevationem ſuperioris palpe-

brae impedit. Ad haec algor partium externarum et pulſus tardus, durus et irregularis tum ſanguinis impetum verſus ſuperiora tum impeditam encephali efficaciam notant.

486.

Ipſe inſultus ſubito inchoat dolore capitis pertinaci, angore inſolito, μυρμηκισμῷ frontis, tenſione cervicis, loquela impedita et linguae motu ſuſpenſo. Vidimus homines, manus ad caput movere inſtinctos, repente attonitos corruere; alios, dum contremiſceret aut ſubito torqueretur caput, dum labra convellerentur, aut oculi rotarentur, ilico corripi. Interdum cor vehementer palpitat, pulſus ſuſpenduntur, ſalivae guttulae aliquot ex ore fluunt.

Poſtquam corruit aeger, omnium ſenſuum in- et externorum motuumque cunctorum, arbitrio obedientium, orbus eſt. Habitus eſt vel inflatus, rubicundus; palpebrae tumeſcunt; oculorum quod album eſt, cruorem effuſum vel vascula capillaria ſanguine turgida habet; oculi prominent, obtutu defixo, truci, fracti nonnunquam aut quaſi vitrei apparent; pupula immobilis eſt. Nonnunquam vero pallet facies et collapſa eſt, clauſis et extenuatis palpebris. Membra ſemper algent: ſpirationes lentae ſunt et rarae, aut impeditae ſtertoribus vel ſingultibus: non raro ſpuma os apertum cingit. Pulſus plerumque tardi, rari, duri et fortes, aut intermittentes ſunt. Interdum ſudores frigidiusculi per caput et collum ſparguntur, urina etiam citra voluntatem redditur, alvus ſolvitur.

487.

Moratur acceſſus vel per breviſſimum tempus, ut pauca horae ſcripula enecent aegrum, vel in longius tempus porrigitur, ut per nychthemera aliquot perſiſtat. Periculo additur, ſi febris ad inſultum acce-

dit, pulfibus concitatis et aeftu inteftino aucto; febrium enim intermittentium apoplecticarum periculum fupra (§. 26. γ.) indicavimus. *) Quae de falubritate febris ad apoplexiam accedentis praedicantur (*Coac.* 479. *Aph.* VI. 51.), ad opportunitatis feu difpofitionis fublationem, ope febris adiunctae, referenda funt (§. 7.). Hinc quoque letalis eft quaevis apoplexia, ad febrim acutam accedens (§. 81. 89. 92. 102. 132. 136.).

Quo frequentius recurrit infultus, eo magis praecipitat aegrum. Stertores in fpiritu ducendo periculum augere, ex antiqua Hippocratis (*aph.* VI. 51.) obfervatione exploratum habemus, licet non defint exempla fanatae eius apoplexiae, quae ftertoribus iuncta effet (*Morgagni ep.* II. *n.* 13.). Sudores frigidi in facie et collo perniciofi funt. Addunt etiam periculo nervorum distentiones in ipfo infultu, vomitus irriti, nervorum distentiones, urinae alvique fluxus citra aegri voluntatem: „vultus denique adductio, ita ut longior nota videatur imago„ (*Cael. Aurel. acut.* III. 5.).

Utiles vero funt haemorrhoïdes, fi forte e fuppreffis morbus exifteret (*Coac.* 478.), aut menftrua iterum fluentia; urina etiam copiofa, e qua, quod fubfidit, leve eft et falinum; nonnunquam fanguis e naribus profufus cum fudoribus calidis levantibus; vomitus denique aut alvus fufa, fi e fordibus orta effet aegritudo.

Abit apoplexia frequentiffime in paralyfes faciei, linguae, artuum fingulorum aut veficae. Superfunt etiam deliria, memoriae lapfus et animi defponfio diuturna, quae cerebri efficaciam haud penitus reftitutam notant.

*) *Τὰ ἐξαίφνης ἀποπληκτικὰ λελυμένως ἐπιπυρετήναντα χρόνῳ, ὀλέθρια.* Coac. praen. 480.

488.

Cadaverum ſectiones ſubinde nullum morbi praegreſſi veſtigium oſtendunt, ſiquidem e ſola nervorum adfectione exiſtit morbi ſpecies, quae nulla organica vitia habet adiuncta. Interdum, encephalo nihil morboſi continente, viſcera pectoris vel abdominis vitia quaedam patefecerunt, e quibus apoplexiam ortam eſſe probabile erat.

Quod primum cranii oſſa attinet, ea nonnunquam a ſemet invicem diſcediſſe memoratum eſt, quod violentiſſimo ſanguinis impetu in ſinus et vaſa cerebri contigiſſe, perſuaſum habemus (*Morgagni ep.* III. *n.* 8.). Super haec frequenter accidit, ut cranii oſſa ſerra ſcinduntur, ſanguinem copioſum profluere. Oſſium ipſorum interna facies foveolas habet vel turgidis vaſis vel corpuſculis illis lympha incraſſata conſtitutis, quae perperam glandulae dicuntur Pacchionii, reſpondentes. Haec enim corpuſcula valde turgida cum lymphae coagulis et polypis ſinuum venoſorum cohaerent. Meninges vel ſanguine turgeſcunt, vel ſeri colluviem habent interfluentem, vel oſſeas inſulas, utique in proceſſu falciformi.

Cerebri ipſius maſſa plerumque mollior eſt, et fere pultacea: nonnunquam abſceſſus, ſteatomata et ſcirrhi in eo organo inventi ſunt (§. 192. 193.). Frequenter autem ventriculi cerebri vel cruoris copiam vel ſeri abundantiam continent, turgidis ſimul vaſis plexus choroïdei: ſubinde id ita contingit, ut ſero in ventriculos effuſo, ſanguis abundet in meningibus, ſero autem has colluente, cruor in ventriculis ſtagnet. Nec deſunt exempla vaſorum encephali aëre turgentium (*Morgagni ep.* V. *n.* 20.).

489.

Quae extra caput inventa ſunt, cordis praecipue vitia comprehendunt, quibus ſanguinis arterioſi effica-

cia in cerebro tollitur huiusque functiones fupprimuntur. Enormitas cordis, ofteogenefis valvularum cordis praeternaturalis, polypi et aneuryfmata aortae motum cordis et arteriarum haud plane tollunt, licet impediant et irregularem faciant, cerebri actioni eum obicem opponunt, ut ftimulum habitualem demant, quem fanguis arteriofus praebet (*phyf.* §. 101. 104.), aut impetum fanguinis nimium molitur, quo cerebrum inundatur. Hinc invenimus eorum, qui ex aneuryfmate cordis et aortae in apoplexiam inciderant, encephalum totum fanguine inundatum (*Tefta von Krankh. des Herzens*, 155.). Nonnunquam mala ea conformatio congenita aut hereditate accepta ea tandem aetate apoplexiam ciet, qua venae magis turgent et arterias antecellunt (*phyf.* §. 100. 175.). Vidit Morgagnius in apoplectico arteriam vertebralem finiftram protinus ex arcu aortae, neque, ut vulgo, e fubclavia finiftra natam (*Morg. ep.* III. *n.* 20.).

Denique et vitia abdominis motum cordis irregularem reddunt, unde fanguinis impetus verfus encephalum vel plane impeditur vel nimius redditur. Hinc hepar enorme tumidumque, fplenem marcidum et atrum, cor flaccidum fanguinisque orbum invenerunt, qui principis Holfatiae Caroli Augufti, heredis regni Sueciae, corpus fecuerunt (*Roffi über die Krankheit und den Tod des Kronprinzen von Schweden*, 1812.). Hepar magnum, maculis flavefcentibus variegatum, totumque inteftinum ileum fphacelo correptum Bangius in feminae apoplexia enecatae cadavere obfervavit (*diar. nofoc. Hafn.* II. 36.).

490.

Iam vero in eas fpecies apoplexiae inquiramus, quae a differentibus cauffis ortae diverfam exigunt et faepe contrariam curandi rationem.

a. *Apoplexia nervosa.*

Et prima quidem est, quae, a nullo organico vitio, a nullo humorum impetu nata, vel debilitatem supponit, haemorrhagiis superstitem, aut morborum acutorum diuturnorumve pedissequam, vel nervosos adfectus alios, convulsiones inprimis, quibus efficacia encephali prosternitur. Meminimus apoplexiae cum febribus intermittentibus sociatae (§. 26. γ.) aliarumque, quae scenam febrium acutarum claudere solent (§. 81. 89. 92. sq.). Et hae et aliae, quae in tabe et aliis cachexiis exitium adferunt, huic potius, quam aliis speciebus adnumerandae sunt, cum summa virium iactura, pallore et frigore totius corporis, pulsibus tardis et exilibus, oculorum caligine aliisque signis nuncientur, quae encephali vim pessumdatam indicant, cumque vasorum inanitas post mortem inventa sit.

Huc et apoplexiae, quae populariter grassantur, vel electricitatis atmosphaericae elementorumque aliorum rationi turbatae, vel magnis popularium morborum circuitibus tribuendae (*Lepecq de la Cloture Anl. zu beobachten*, 412.). Tempestate pluviosa vulgarem esse apoplexiam Hippocrates iam monuit (*Aph.* III. 16.), alii confirmarunt.

Nec rarae sunt apoplexiae, ex animi perturbationibus violentis (*path. gen.* §. 168.), ex hysterico et hypochondriaco morbo, e spasmis per stases abdominales, calculos biliarios et urinarios citis, ortae: quae nervorum distentionibus, corporis tremoribus, gulae constrictione, urinae interceptione spastica, pupulae coarctatione, angoribus et palpitationibus praecordiorum, doloribus artuum rheumaticis, pulsibus spasticis et irregularibus praesagiuntur.

491.

b. *Apoplexia e congeſtionibus.*

Qui ſenio confecti aut capitis plagis adflicti in apoplexiam incidunt, aut qui e mala conformatione vel propter victus vitia ſanguinis abundantia laborant, qui collo brevi obeſo, capiteque largo gaudent; ſedili indulgentes, epulis et ſorbitionibus meracis, huic potiſſimum apoplexiae ſpeciei obnoxii ſunt; quae impetum ſanguinis nimium, ſtagnantem motum et ſeceſſum faciliorem in partes propiores, tanquam cauſſas, agnoſcit. Differentiam, quam olim inter ſeroſam et ſanguineam apoplexiam ſtatuerunt, nullius eſſe momenti, cadaverum ſaltem ſectionibus haudquaquam confirmari, ſupra (§. 488.) monuimus.

Praevia autem ſunt ſymptomata impetum nimium humorum verſus ſuperiora indicantia. Rubor ſaturrimus faciei malarumque is, ut vascula capillaria cera rubra iniecta videantur; turgor venarum, frequens guttarum cruentarum e naribus deſtillatio, aeſtus capitis cum algore membrorum; hallucinationes ſenſuum, ſcintillae flammaeque poſt paſtum, veſperi aut noctu viſae; aures intus ſonantes, laſſitudo membrorum et defatigatio, ſomnolentia, vertigines crebriores, loquela impedita, ſpirationes per ſomnum ſtertoroſae, tardae; pulſus tardi, fortes pleni que; ea omnia praecedere ſolent acceſſus.

Dum hi invadunt, inflatio faciei adeſt vel rubicunda vel oedematoſa, palpebris maxime tumidis, tunicae adnatae vaſa turgida; pulſus tardi, impediti; rigor totius corporis; ſpiritus cum ſtertoribus ducuntur ſpumaque os obtegitur. Fallitur medicus, cum e ſolo faciei rubore aut pallore curationis differentiam repetit, atque vel ſanguinem e vena mittit, vel omiſſa venae ſectione veſicatoria adhibet.

492.

c. *Apoplexia e conſenſu.*

Memorabilem encephali cum cute, abdominis viſceribus aliisque organis conſenſum, iam ſupra (§. 489. 490.) probavimus. Hinc ortus apoplexiae e ſordibus gaſtricis (*Mohrenheims Wiener. Beytr.* II. 231.), ex ulceribus praepropere ſiccatis (*Frank epit.* IV. 59.), e vermibus (*Remer in Horns Arch.* II. 1050.), ex arthritide anomala (*Conradi in Hufelands Journ.* VI. 468.), e catarrho diuturno (*Frank epit.* V. 139.) et hepatis aliorumque viſcerum abdominalium vitiis exponendus eſt.

CAPUT II.

DE PARALYSI.

493.

Paralyſin vocamus adfectum partis cuiusdam, quae ſentiendi movendique facultatem penitus amiſſam, ſuperſtitibus tamen et motu ſanguinis et calore animali et ſecretionibus, complectitur. Variat tamen is adfectus gradu: interdum enim cum ſublata omni movendi facultate integra tamen eſt ſentiendi facultas, imo quandoque augetur, dolente membro, quod reſolutum eſt. Id ex antitheſi utriusque momenti generatim (*path. gen.* §. 54. 266.) explicuimus. Cum ſummum vero attingit gradum, non motus ſolus aut ſenſus deficit, ſed nutritio ipſa, calor animalis et ſanguinis circuitus deſinunt: quod vitium minus paralyſeos quam mortis partialis appellatione dignum eſt (*phyſ.* §. 101 ſq.). Quodſi in vulgari et proprie dicta paralyſi ſupereſt vegetatio, integram eſſe gangliorum functionem, cum deperdita nervorum cerebralium poteſtate, perſuaſum habe-

mus. Neque tamen ſatis e ſubtilioribus anatomicis disquiſitionibus liquet, quomodo eae functionum ſuppreſſiones ſeorſim exiſtere poſſint, cum nervi ganglioſi in plerisque partibus, ſi diſceſſeris ab oculo aureque, in quibus ſeparati ſunt, cum nervis cerebralibus confluant (*phyſ.* §. 404.). Neceſſe tamen eſt, et in his organis ſeparatio quaedam, ni anatomica, dynamica ſaltem obvia ſit, qua fit, ut perſiſtere poſſit nutritio et vegetatio, ſuppreſſis ſenſu motuque arbitrario.

Habent autem apoplexia et paralyſis id commune, quod in utraque aegritudine ſentiendi movendique facultas amittatur, integra vegetatione: discrimen vero morbi univerſalis et partialis intercedit, unde et paralyſis apoplexiam excipere non raro ſolet (*path. gen.* §. 29. 30.).

494.

Paralyſis partium inteſtinarum, cognitu difficillima, proditur ſolummodo functione penitus ceſſante poſt cauſſas admiſſas, quae nervorum efficaciam ſufflaminare valent. Nervorum reſolutio in externis partibus nunciatur doloribus et ſpaſmis violentis, quae interdum et in membro oppoſito continuant. Tremores inſuper, *μυρμηκισμὸς*, ſtuporis ſenſus aut aquae frigidae parti adfectae inſtillatae, vel ſecundum nervorum curſum depluentis antecedunt.

Diuturnus et pertinaciſſimus eſt morbus, ſi cauſſis vires exhaurientibus tribuitur, ſi apoplexiam in ſenibus excipit, ſi pars calorem amittit et naturale volumen, palleſcit etiam et inflatur. Multo minus periculi aut pertinaciae ineſt, dum a ſuppreſſa per ſanguinis impetum vi nervoſa, aut ex humoribus in nervos abſcedentibus naſcitur: his enim aliorſum derivatis, ſanguinisque impetu mitigato per naturalem eius curſum aut per venae ſectionem reſti-

tui poteſt vis nervea ſufflaminata. Exanthematibus quoque et ulceribus, ſi quae forte repercuſſa aut perperam ſiccata eum morbum cierunt, revocatis redintegratur ſenſus motusque. Dum nutritio adhuc viget, dum calet membrum et naturalem ſervat colorem, ſpes eſt fore, ut convaleſcat.

495.

In cauſſis paralyſium inveſtigandis, primum ratio habetur encephali ſpinalisque medullae. Eorum enim organorum laeſiones ita agere ſolent in membra, ut oppoſiti lateris artus vel convellantur vel reſolvantur, quod e chiaſmo nervorum in interioribus encephali et medullae ſpinalis penetralibus ſupra probavi (*phyſ.* §. 354. 378.) Vulgaria ſunt exempla laeſi per plagas capitis cerebri aut concuſſi (§. 188.), abſceſſuum etiam (§. 192.) et obdureſcentium cerebri partium (§. 193.), quae vitia paralyſes membrorum comitatur. Ita etiam medulla ſpinalis cauſſam paralyſium continet, dum pararthremate vertebrarum (*path. gen.* §. 219.), tumoribus ligamenti denticulati, carie vertebrarum, ſeroſa colluvie inter meninges, aut ſtagnante ſanguine in ſinibus venoſis, ex menſtruis ſuppreſſis aut haemorrhoïdibus non reſpondentibus, comprimitur. Vulgatiſſima haec cauſſa reſtitutis iis ſanguinis curſibus tollitur.

Dein ad conſenſum nervorum conſilium transferendum eſt. Quodſi enim in colica pictavienſi et ſaturnina (§. 472. 473.), in tumoribus pulmonum purulentis aut obdureſcentibus (§. 245. 247.), e metaſtaſibus lacteis (§. 290.) et dysenteria (§. 408.), e febribus poſtremoournioſis et verminoſis (§. 136.) nervorum reſolutiones naſcuntur, fieri id e conſenſu nervorum, quae membra adeunt, cum viſcerum nervis, manifeſtum eſt.

Denique nervorum ipſorum localis laeſio, diſciſſio aut actio venenorum vegetabilium, quae hydrogene carbonico pollentia, proxime ſentiendi facultatem adimunt (*path. gen.* §. 155.), perpendenda eſt, ſi cauſſas paralyſium rite rimari volueris.

De amauroſi.

496.

Coecitas a paralyſi retinae membranae aut ipſius nervi optici, citra impedimentum in partibus oculi anterioribus orta amauroſis appellatur. Sublata ea poteſtas videndi perturbatam ſupponit aut amiſſam nervi principalis et auxiliaris rationem, e cuius integritate ſenſuum ſuperiorum vigorem explicuimus (*phyſ.* §. 90. 404. 434.). Hinc praeciſio nervi frontalis aut ſuperciliorum palpebrarumque plaga coecitatem adfert (*Morgagni ep.* XIII. n. 5.). Hinc polypus in antro Highmori (*Sandefort muſ. anat.* II. t. 30.), parotis tumida (*Piderit Annalen des Lazar. in Caſſel*, St. II. 10.), achores ſuppreſſi aut herpetes faciei (*Klein interpr. clin.* 194.) ita ciere amauroſin videntur, ut efficaciam nervi auxiliaris ſupprimant, adeoque rationem perturbent, quae eum et opticum intercedit. His tamen obſervationibus patet, omnino et humores depravari in amauroſi, cum eorum ſecretio a nervorum actione mutua pendeat.

Retinae ipſius, nervique optici et originis eiusdem vitia accuſanda ſunt in pertinaciſſima amauroſi, quae artis omnes eludit conatus. Retinam membranam duram, imo oſſeam Hallerus, Morgagnius et Portalius viderunt. Nervi optici maciem, compagem depravatam, aquoſam colluviem, compreſſionem per tumores aut exoſtoſes: partium denique encephali, e quibus oritur nervus, aut ubi uterque iungitur, illuviem cruentam, ſeroſam, ſanioſam plures obſervarunt.

Ad haec ſanguinis caput irruentis impetus interdum accuſandus eſt, quippe cum eo ſupprimi facultas poſſit (*path. gen.* §. 48.). Capitis plagae et concuſſiones, apoplexia praegreſſa, caloris externi nimii noxa, curatio cataractae, quae ferramentis fit; catarrhi ſuppreſſio; ebrietas crebra; frequens et vehemens ſternutatio, tuſſis et vomitus, aliique id genus niſus, qui ſanguinem compellunt in vaſa retinae. Huc etiam haemorrhoïdum fluxus et narium haemorrhagia ſuppreſſa, quibus ſanguis congeſtus verſus ſuperiora fertur.

497.

Alia cauſſarum ſeries verſatur in ſtimulis remotas, ſed conſenſu nexas partes adficientibus, quibus, ni opticus, auxiliaris ſaltem nervus ſimul adfligitur, cum paris trigemini, a cuius primo ramo ganglion ophthalmicum formatur, inſignis eſt cum plerisque aliis nervis conſortio. Maxime autem ad plexus ſplanchnicum et meſaraicum conſilium transferri oportet, propter nervi ſphenopalatini in intercoſtalem transitum. Itaque ſtaſes abdominales, arthritis, vermes, tumores ſcrofuloſi glandularum meſaraicarum ſaepius accuſandi ſunt. E colica pictonum aut ſaturnina ob eamdem rationem amauroſin oriri certum eſt. Vidimus etiam mulierem, quoties uterum geſtaret, ultimo menſe oppido coecam fieri nec prius liberari eo vitio quam partum enixa eſſet. Satis vulgaria ſunt exempla amauroſeos e retrogreſſis exanthematibus, herpete, ſcabie ulceribusque exſiccatis; variolarum etiam, morbillorum et rheumatiſmi metaſtaſibus.

Denique ſtimuli nonnulli protinus debilitare et infringere valent ſentiendi facultatem, ut vel mutuum commercium nervi principalis auxiliarisque turbetur, vel ipſe opticus infirmetur. Belladon-

nae efficacia nota eſt: ſimilem noxam opii ipſiusque theae obſervavit Richteri nepos (*diſſ. de amauroſi*, p. 30.). Pertinet huc etiam aër mephiticus cloacarum, azotico praegnans. Nimia denique oculorum intentio, lucis ſolaris diutinus aſpectus, praeſertim poſt tenebras longiores, facillime in hunc adfectum praecipitant. Convulſiones quoque gravidarum et nimiae per febrem virium incitationes idem moliuntur.

498.

Bipartito distribuenda mihi videntur amauroſeos exordia, niſi repente orta his penitus careat. Naſcitur enim vel e nyctalopia (*path. gen.* §. 278.) vel ex amblyopia (§. 280.). Quodſi illud accidit, nimia ſentiendi facultas cum adſidua lippitudine, doloribus perpetuis terebrantibus in orbita et tenſionibus ſuperciliorum ac frontis, cum pupulae conſtrictione iuncta proditur averſatione lucis ſolaris, tenebrarum aut crepuſculi ſaltem deſiderio, ſcintillis aut flammis frequenter per noctem orſis, coloribus rerum mutatis, ſive vacillante earum motu, nonnunquam etiam ſtrabiſmo. His omnibus per aliquod tempus praegreſſis repente ſaepius amauroſis ingruit.

Interdum vero, amblyopia praevia, gradatim viſus obnubilatur. Cernuntur cunctae res, quaſi nebula circumfluantur aut velo tenuiſſimo tegantur, unde media pars clarior fere eſt, ambitus rerum ſemper obſcurior. Maculae atrae, variae ſed conſtantis formae, fixaeque ſedis ob oculos verſantur. Meliuscule videt, cum apparatius pranſerit et meracum biberit; aut dum oculus feritur vel fricatur.

499.

Ipſa amauroſis dum adeſt, cognoſcitur perfecta coecitate, cum pupulae immobilitate ſeu tardo ſal-

tem motu, dum ſubito tenebrae cum luce mutantur. Quae quidem immobilitas etiamſi et in ſuffuſionis quadam ſpecie obvia eſt (§. 215.), differt tamen haec opacitate lentis, quam pone pupulam animadvertimus; hic vero pupula fumoſum vulgo aut nebuloſum habet colorem, ni forte rarius obdureſcens retina albido transpareat colore. Rutilum etiam colorem cum reticulo vaſculoſo in poſtico oculi pariete apparere, Beerius obſervavit. Neque vitra convexa, quae opitulari in ſuffuſione diximus (§. 215.), ullum hic adferunt auxilium. Strabones ſunt nonnulli amauroſi conflictati, neque tamen id perpetuum eſt, neque gravedo, lippitudo et dolores orbitae adſiduo hanc aegritudinem comitantur. In nonnullis bulbus oculi obdureſcit et tumet, maxime, ſi ante myopes fuerant.

CAPUT III.

DE SYNCOPE.

500.

Syncopen generatim dicimus eclyſeos ſpeciem, qua ſenſus motusque non ſolum arbitrarii, ſed plerique etiam organici ſuspenduntur et per aliquod tempus minime percipiuntur. Varios tamen gradus id malum agnoſcit: *lipothymia* nimirum ſeu *animi deliquium* appellatur ſubitaneus brevisque virium defectus ſenſuumque abolitio, ſuperſtite tamen organica vita: finitima ideo apoplexiae adfectio. *Aſphyxia* vero ſummus vocatur gradus, qui non vitam ſenſiferam ſolam, ſed omnem etiam organicam hactenus ſuspendit, ut nulla a morte pateat differentia, ni huius effectuum ratio habeatur. Cum mors nonnunquam ſenſim conſequatur, vitae organicae veſtigio quodam ſuperſtite (*phyſ.*

§. 103.); limites certi nulli inter afphyxiam et mortem ipfam ponendi funt. Atque ita iudicandum de partu poft mortem feminae perfecto, quod afphyxia laboraverint mulieres, cum vim contractilem uteri, vitae organicae partem, viguiffe neceffe fit, fi edendus eft partus. Confulto legi, feduloque examinavi plurima eius modi exempla, inveni autem, feminas, quae mortuae exiftimarentur, poftquam fubito exftinctae effent, folitudini traditas, nemine invigilante, partum edidiffe; unde fufpicio mihi nata eft, recte me iudicare de afphyxia potius earum quam vera morte. (*Cf. Sachtleben in Starks Archiv*, 17. 561. *Börner in Loders Journ.* 1. 519. *Neumann in Hufelands Journ.* XXIII. 3. 166.).

501.

Qui animo linquitur, fubito fentit musculos feriari arbitrarios, caput temulentia, vertigine tangi, aures intus fonitare, oculos caligare, aut, quaecunque viderit, nebula circumflui: mox contremifcere, angi, pallefcere et frigidos fudores profundere e fronte ac collo. Oculi amittunt fplendorem, halone livido circumdantur, musculi flaccefcunt. Protinus fui confcius non eft, nec externas res a femet ipfo discernit. Pulfus vacillant, tardi funt et debiles; fimilis fpiratio.

Cum vero afphyxia corripitur aeger, cum confcientia et fenfuum fuperiorum ufus perditur et omnis motus, tum arbitrarius tum organicus, fecretiones etiam et excretiones cunctae ceffant. Irritabilitatem tamen et fentiendi facultatem haud penitus exftinctas effe liquet tum ex efficacia ftimulorum fortiorum, maxime Galvanicorum, tum e feceffu humorum non confequente. Diutius morari poteft haec fuspenfio, maxime fi folos pulfus ceffantes complectitur: namque credibile eft, fanguinem per arterias modo venofo poffe circumagi citra membranarum eam agitationem, quam

quam pulſuum nomine noſcimus. Schenkius Siegenſis refert, iuvenem poſt dolores cruris cum ardore et ſiccitate faucium angoribus correptum et ſudoribus frigidis in eum incidiſſe aſphyxiam, ut cordis motus parum tremulus vix percipi poſſet. Per circuitus redierunt acceſſus, antiſpaſticis remediis cedentes (*Hufelands Journ.* XXVII. 1. 68.). In parturiente muliere Morgagnius vidit ſesquihoram ante mortem perfectam aſphyxiam, licet ſanguis e pudendis partibus flueret (*ep.* XLVIII. *n.* 44.). Septem dies ante mortem pulſus omnino ceſſaſſe refert Valliſnerius (*opusc.* III. 278.): tres dies ante mortem e dysenteria ortam, Hallerus (*opusc. path. obſ.* 25. *p.* 305.). Similem habet obſervationem Ramazzinius (*conſtit. epid. a.* 1692. *n.* 25.), ubi vires tamen musculares integrae eſſent. Mirabile dictu exemplum Berryatus memorat, hominis a partu inde pulſibus defecti, nec ullum cordis arteriarumve motum monſtrantis, etiamſi animus perturbaretur (*Hiſt. de l'acad. de Paris, a.* 1748. *p.* 87.).

Solent, qui ex animi deliquio aut aſphyxia ad ſe redeunt, flatus emittere, cordis motum habere parum tremulum, pupulae etiam oſtendere palpitationem. Quae ſi accidunt, vomere aeger aut foetida alvo mittere conſueſcit; membra convelluntur, oſcitationes et pandiculationes conſequitur, calor corporis reſtituitur: poſtremo redit conſcientia et ſenſuum ſuperiorum uſus.

502.

Ut varias huius aegritudinis ſpecies pro variis cauſſis diſtinguamus, recens natorum aſphyxia primum conſideranda eſt. Tribuitur autem vel funiculo umbilicali collum, circa quod volutus eſt, conſtringenti, aut duplicato per os uteri provoluto; aut compreſſo vel torto, priusquam fetus in lucem editus eſt. Haec potius apoplexia dicenda eſt, ſanguinis miſſione

e funiculo umbilicali tollenda. Satis vulgaris eft cauffa in partu accelerato vel violento, in praecifione funiculi, antequam vinciretur, in ipfa infirmitate infantis et praematuro partu quaerenda. Tum pallor et livor corporis, laxitas cutis et frigidiuscula indoles iudicium noftrum firmant. Nonnunquam et priftinae formationis veftigia in communione utriusque atrii cordis fuperfunt, ut venofus fanguis fimul cum arteriofo in aortam irruat, neque pulmonum functio rite peragatur (*path. gen.* §. 204.), unde tandem morbus exiftit coeruleus.

503.

Animi deliquia et afphyxiae, quibus adulti conflictantur, vel manifeftis cauffis tribuendae atque transiturae funt: vel habituales, citra externas cauffas exiftunt et vitium quoddam organorum centralium fupponunt, ubi frequenter recurrere atque tandem exitium adferre confuefcunt.

Manifeftae cauffae verfantur in iis omnibus rebus, quae infirmare vim vitalem aut opprimere valent. Bipartito igitur dispefcendae funt. Quoties in febribus aliisque morbis, poft fanguinis humorumque nimium curfum, cum reliquis infirmitatis notis animo linquitur aeger, exhauftas vires fupponit. Quodfi vero fubito, cum turgentibus humoribus et congefto fanguine, per fpafmos etiam et perturbationes mentis animi deliquium ingruit, oppreffionem potius quam veram debilitatem accufandam effe perfuafum habemus.

504.

Memorabilem cognofcimus afphyxiae cauffam, fulguris ictum. Is minorem aut maiorem molitur huius aegritudinis gradum, ut propiora vel remotiora ab homine loca fulmen percutit. Saepius ftupor duntaxat inde, aut fpafmi, gulae palpebrarumque con-

ſtrictiones dolentiſſimae cum animi deliquiis naſcuntur. Quodſi vero ipſum hominem ferit fulguris vis, externas legere potius partes, quam oſſa aut viſcera conſueſcit. Cutis velut ambuſta eſt, veſiculis plena: cum loca quaedam confoſſa, contuſa aut depreſſa apparent, lapſui potius concidentis hominis tribuenda ſunt, quam fulguris ipſius vi (*Reimarus vom Blitze*, 220.). Aſphyxiae ſimillimus tamen is ſtatus, ſine omni conſcientia ſenſuumque uſu, cum rubore faciei inflatae, cum flacciditate et reſolutione muſculorum, cum ſanguinis fluxibus ex ore, naribus auribusque contingit. Oculorum obtutus fixus; quod albet, cruentum eſt; lacrimis inundantur. Pulſus deficiunt, vel intermittunt, atque vix percipiuntur: ſpirationes tardae, rarae, interceptae. Quae cum ita ſe habent, diutius morari poteſt aſphyxia, citra mortem, unde non detrahenda eſt fides Benivenii obſervationi, poſt octo demum dies ad ſe rediiſſe, qui fulminis vi ictus conciderit. Superſunt tamen convaleſcentibus tremores, nervorum reſolutiones et oedemata.

Enecatorum cadavera ſecantibus obvius eſt laeſionum internarum, oſſium conquaſſatorum, carnis laceratae defectus. Vulgare eſt, ſanguinem in encephalo effuſum, vaſa turgida et varicoſa invenire, pulmones ſanguine atro farctos, atrium cordis dextrum magnopere panſum. Hinc coniectura conſequimur, fulmine percuſſos enecari repentina aëris detractatione, electrico etiam torrente violenter irruente, ut ſubito ſufflaminetur vis cordis pulmonumque.

505.

Alia manifeſta cauſſa aſphyxiae complectitur aërem mephiticum, ſpirari neſcium. Varius is eſſe poteſt, nec eodem modo noxius. Aëris enim ſpecies, quae acidum carbonicum continet, ſi modo ſeptimam partem aëris, oxygenis dimidiam partem complecten-

tis, conſtituit, in cellis vinariis et locis, ubi cereviſia fermentat, obvia pulmones ita offendit, ut irritabilitatem ſupprimat, ſpirationi obſit et oxygenis attractionem impediat (*phyſ.* §. 214.). Mephitis alia animalia effluvia complectens, azotico, hydrogene et phoſphoro etiam compoſita (*path. gen.* §. 133.), in cloacis coemeteriisque occurrit: differt autem, quam latrinae efflant, pro ſtercorum vetuſtate. Recentia enim, lotio praeſertim mixta, ammoniacum continent, unde mephitis mordax dolorem frontis acutum, ſternutationem, oculorum inflammationem et lippitudinem ciet: animi deliquia ſolent convulſionibus ſociata eſſe et vomitu irrito. Quodſi vero iamdiu computruerint ſtercora, praeter azoticum fere purum nihil eliciunt, quod nullum fere foetorem producit, nullum peculiarem dolorem, ſed ſubito homines proſternit, poſtquam atra vomuerint, foetidiſſimos ſpiritus per alvum emiſerint; inflato, tanquam aëre, abdomine.

506.

Aqua ſubmerſi et ſtrangulati homines eodem fere modo enecantur. Aſphyxia, qua laborant, exponenda eſt ex impedita ſpiratione, unde ſanguis, a pulmonibus arctus, venoſam ſervat indolem, atria cordis pandit, cordis musculos laxat et encephali functiones repente ſupprimit. Hanc exiſtimamus veriorem huius aſphyxiae expoſitionem, quam dum ad aquam in pulmones irruentem aut ad alias cauſſas conſilium transferimus.

507.

Qui ſine manifeſta cauſſa, frequenter nec opinato animo linquuntur, cordis et vaſorum turbata ratione laborant: ex improviſo eos demum moriri, Hippocratis eſt effatum (*Aph.* II, 41.). Enormitas cordis, vel aortae aneuryſmata, inflammationes etiam lentae

eorum organorum, quae osseas gignunt insulas (§. 257. 259.), aut polypi accusandi sunt, si, qui olim sanguinis fluxibus crebrioribus, varicibus etiam et catarrhis pervicacibus conflictati erant, saepius subito concidunt, amissa sentiendi movendique facultate, conscientia perdita, convulsis denique musculis. Quibus si accedunt frequentes cordis palpitationes, suspicionem eorum cordis vitiorum movent (*Testa von Krankheiten des Herzens,* 147.).

CAPUT VI.

DE CATALEPSI.

508.

Catalepsin nominamus eclysin eam, qua conscientia, sensus et motus arbitrarii suspenduntur, superstitibus motibus organicis et cerea flexilitate membrorum. Ecstasis quidem satis finitimum sistit adfectum, eo tamen differentem, quod sensus interni vigeant in insultu, eiusque postea conscius sit aeger, quidquid sibi imaginatione effinxerat. Nec rigor, qui animi adfectus vehementes comitatur, huc trahendus est, quippe qui ab animi perturbationibus manifestis ortus brevi transit, nec ceream membris impertit flexilitatem.

Solet autem haec aegritudo repente utplurimum hominem invadere, praecurrentibus interdum vertigine, doloribus cervicis, cardialgia, nausea, tremoribus et lassitudine corporis. Subito conscientiam amittit, sensuum et membrorum arbitrarium usum. Eumdem positum servat per insultum, quem ante habuerat: quamvis etiam situm retinet, in quem corpus et membra flectere volueris. Quandoque

quidem membra convelluntur, ſed hoc nequaquam perpetuum eſt.

Id vero conſtantiſſimum eſt morbi indicium, ſenſum omnem partium perdi, nec ſtimulos ullos cutim ſentire, nec pupulam luce contrahi, nec quidquam cogitari: pulſus vero, motus cordis et ſpirationem fere naturales eſſe. Nunquam reminiſcitur, qui inſultum ſuperavit, eorum, quae acta ſunt per inſultum: ſolet autem continuare motus ſermonemque, quos coeperat. Superſunt vertigo, laſſitudinis ſenſus, inſomnia et triſtitia. Abeunt quandoque in melancholiam, hyſtericos et hypochondriacos adfectus aut epilepſiam.

509.

Qui obnoxii ſunt huic morbo, vel pueri ſunt, qui dum pubeſcunt aut adoleſcunt, nimis celerem patiuntur partium evolutionem, unde inaequabilis oritur vis nerveae diſpenſatio (*path. gen.* §. 37.): vel iuvenes ſunt aut puellae, manibus ſtuprum committentes. Vermes etiam interdum accuſandi ſunt aut ſtaſes abdominales, e menſtruis ſuppreſſis aut haemorrhoïdibus ortae, aut febribus intermittentibus ſuperſtites. Sordes gaſtricas accuſavit Behrendſius (*Baldingers neues Mag.* IX. 201.), qui tantum torporem ventriculi in hac aegritudine obſervavit, ut largiſſimae doſes tartari ſtibiati irritae eſſent. Nonnunquam Tiſſotus vidit in ſordium gaſtricarum turgore catalepſin naſci, vomitu ſolutam.

Manifeſta haec eclyſis id habet ſingulare, quod artuum cerea flexilitas ad ſuppreſſionem ſenſuum motuumque arbitrariorum accedat: mira certe muſculorum interna mutatione, quam exponere non auſim.

SECTIO III.

MORBI SPASTICI.

CAPUT I.

DE ASTHMATE.

510.

Cum ſummatim iam (*path. gen.* §. 263. 265.) ſpaſmorum ortum et differentias perſtrinxerimus, protinus ad ſingula eorum genera morborum veniendum eſt, qui ſpaſmis nituntur aut nervorum diſtentionibus. Quorum primum eſt aſthma, diuturnus nimirum musculorum ſpirationi inſervientium ſpaſmus, per vices recurrens, atque ſpiritus ducendi officium impediens. Diſtinguimus autem ſpirituum difficultatem eam, quae pulmonum labem comitatur, eamque, quae febribus acutis familiaris eſt, a diuturna ſpaſmisque ſolis tribuenda. Haec quidem proprie huc pertinet, diverſa in infantibus ab ea, quae adultos corripit.

a. *Aſthma Millari.*

511.

Cum anginae polypoſae hiſtoriam traderemus, ſpaſtici adfectus etiam memorati ſunt, qui accedere ad eam inflammationem ſolent (§. 227. 228.). Quae quidem ſpaſtica forma ſeorſim nonnunquam occurrit, vel ſparſim, ut Wichmannus perhibet, vel epidemice etiam, dum angina polypoſa ſimul populariter graſſaretur (*Michaelis* in *Hufelands Journ.* 1808. *Jun.; Wolf über die Luftröhren-Bräune der Kinder, Altona*, 1808.). Adfinitas igitur quaedam utriusque morbi non neganda eſt, quam Haaſius uberrime illuſtravit.

Primum enim repente nec opinato invadere morbus ſolet infantes, qui ante vel optime valerent vel leviſſimum duntaxat catarrhum quererentur. Id nunquam in angina polypoſa contingit, quae per plures dies ingraveſcere ſolet, priusquam notas conſtantes adipiſcitur. Noctu plerumque uterque morbus acceſſiones facit (§. 225.). In hoc tamen nullus dolor eſt, nulla febris, tuſſis nulla, nec deglutiendi difficultas; ſed ſubitam ſtrangulationem expavet, quaſi a metallicis vaporibus coarctetur pectus: ut expergiſcitur, eiulatu terrifico, voce clangoſa obſcuraque in angores ſummos incidit: continuo anhelat, nec tamen aëris capax eſt pectus: pulſus etiam deſinere, excretiones omnes ſupprimi, nervorum distentiones terrere: facies inflari, turgere venae et liveſcere. Cum erecti ſedent aegri, parumper levari ſolent: urinam mittunt limpidam et aquoſam, cum flammea ſit in angina polypoſa. Ructibus dein, poſtquam adfectus per quadrantem horae unum aut alterum moratus fuerit, aut ſternutationibus ad intercapedinem perducitur.

512.

Perfectas has intercapedines format haec aegritudo, qua optimum ſtatuitur discrimen ab angina polypoſa, quippe quae leves duntaxat remiſſiones facit (§. 225.). In iis intermiſſionum temporibus languere ſolet infans, moerere atque ſingularem eam pati ſenſus organici ſollicitationem, ut magnetiſmo fere animali adfectos infantes Wolfius viderit (*Hufelands Journ.* XVIII. 1. 46.); alii deliria, nervorum distentiones et carphologiam obſervaverint. Cupiditas ciborum in intermiſſionibus deeſt, vomitus interdum irriti, urinae interceptio, gulae conſtrictio accedunt. Quae ſpaſmum ſedant, remedia, opem adferre ſolent.

Recurrit acceſſus poſt duodecim vel octodecim horas iisdem ſymptomatibus, ſed gravioribus. Strangulationis metus maior: pulſus penitus deficit, conſcientia amittitur; vox miro modo convertitur, quaſi crociat corvus; ſudor frigidus circa faciem collumque provęnit; facies pallet, oculi cavantur ſplendoremque amittunt, donec ſubito infans exſtinguatur. Poſt mortem nihil reperitur vel inflammatum vel praeternaturale in viis aëriferis (*Wichmanns Ideen* 1. 121.).

Perniciofus hic morbus rarius debellatur praeſidiis iis, quae ſpaſmos mitigare valent, noxiis omnibus, quae, ſanguine miſſo aut motu eius deminuto inflammationem amovere poſſunt. Manifeſta cauſſa fere nulla: tenerae ſolummodo conſtitutionis infantum atque diſpoſitionis ad nervorum adfectus ratio eſt habenda.

b. *Aſthma adultorum.*

513.

Qui ſpaſtica hac ſpirandi difficultate, per circuitus recurrente, corripiuntur, nervoſis utplurimum adfectibus obnoxii ſunt. Acceſſus autem ſolent easdem periodos ſervare, quas in lunae phaſibus obſervamus: exaſperatur praeterea morbus aëris viciſſitudinibus, calore nimio, humore aëris, vel veſtium madore, ebrietate, animi perturbationibus, corporis exercitatione nimia, vociferatione, cantu, curſu aliisque id genus incitamentis, quae vel proxime bronchia et pulmones vel totum corpus adficiunt.

Noctu maxime ſolent inſultus accidere, praeviis doloribus cervicis, animi deſponſione, nauſea, ventris inflatione, alvi obſtructione, oppletione praecordiorum, urina limpida et ſenſuum hallucinationi-

bus. Poſtquam quiete obdormiit aeger, ſubito expergiſcitur angoribus pectoris et conſtrictionis ſenſu immani, quo ſpiritus omnino intercipiuntur. Anhelat aeger continuo, atque ut aëris plus hauriat, ſcapulas intendere ſolet et brachia. Cor palpitat vehementer: pulſus intermittunt, dureſcunt et deprimuntur: venae faciei turgent, oculi prominent, os fere ſemper hiat, ut eo maiorem aëris, praeſertim externi, copiam aſpirare poſſit. Nullus interim dolor aegrum torquet: nec ultra horae quadrantem unum aut alterum morari ſolet inſultus: transit enim pulſibus mollitis et ad regularitatem perductis, ſpiratione liberiore, urina cocta et ſputis facilius eiectis.

514.

Intercapedines ſine ulla fere moleſtia ſunt, ni iam inveteraſcat morbus. Ingraveſcunt enim ſymptomata circuitibus ſequentibus. Angores augeſcunt cum oppreſſione pectoris: algent membra: anima deficiuntur; pulſus vix percipi poteſt; humeri quovis conatu aſpirandi aërem tolluntur: inflatur abdomen quaſi ſpiritibus: gula conſtringitur: vomitus exiſtunt irriti aut porracei: ne verbum quidem edere poteſt aeger, neque tuſſi ſputa emittere. Poſt ſubito ceſſantem acceſſum ſputa tandem contingunt mucoſa, purulenta, cruore mixta, aut mucus per nares emungitur.

Quo crebriores fiunt acceſſus, eo magis abire in aliam formam ſolet. Stridores enim in ſpirituum ductione aut ſtertores, tuſſis humida, ſputa ſanioſa aut cruenta, dolores fixi in pectoris quadam parte, febris etiam accedens, quae ante nulla eſſet, indoles morbi magis continua quam intermittens aut periodica transitum in tabem pulmonum ſignant. Cum autem nondum inveteravit morbus, hactenus for-

mam mutat, ut cum aliis nervoſis adfectibus, hypochondriacis praeſertim et hyſtericis alternet.

CAPUT II.

DE TUSSI CONVULSIVA.

515.

Tuſſim dicimus convulſivam aut ferinam, ſi, nervorum distentionibus iuncta, vocem ita mutat, ut cum aſinorum rudore componi poſſit. Eſt morbus infantum, utplurimum popularis, aſthmati Millari ipſique fere anginae polypoſae quadantenus ſimilis, a quibus tamen oppido differt tum inflammationis defectu, tum quod in aſthmate Millari nec tuſſis ulla nec ſputa praeſto ſunt.

Ita autem incedit morbus, ut protinus ab exordio catarrhum aemuletur per hebdomada unam aut alteram morantem. Cum capitis doloribus, temulentia, gravedine, lippitudine ſternutant frequenter infantes, raucitate vocis laborant, tuſſiunt crebro ſed impedite; languent, inquiete dormiunt et appetitum amittunt. Febre tenentur miti: vulgaria autem adverſus catarrhum praeſidia nihil opitulantur, ſed tuſſis indies vehementior fit.

516.

Ipſius morbi praeſentia notatur nervorum distentionibus et voce illa ſingulari, quaſi aſinorum rudentium. Plerumque inſtinctu quodam ſingulari praeſagitur acceſſus: vel *μυρμηκισμὸν* frontis, vel ponderis ſenſum et oppreſſionis in fiſtula ſpiritali, vel horrores cervicisque dolores, vel demum angorem mirabilem habent, quo, ut manibus pedibusque corpus ſuffulciant, coguntur. Tum ſubito anhelare

et ruditu illo ſingulari aërem aſpirare: reſpirare autem convulſis et obrigeſcentibus musculis fere omnibus, algentibus pedibus manibusque, oculis prominentibus, lippientibus, facie liveſcente, venis turgentibus, pulſibus intermittentibus vel tremulis. Nonnunquam ſanguis e naribus excutitur: interdum ſudores frigidi prorumpunt: alvus et urina, inſcio aegro, mittuntur. Tuſſi demum eiicitur mucus tenaciſſimus, in fila ductilis, ori firmiter adhaerens. Tandem vel vomere eumdem mucum, vel vehementer ſternutare ſolent. Per ſcripulum horae primarium continuare ſolet acceſſus, frequenter repetitis nervorum distentionibus et tuſſiendi conatibus, donec maior muci copia ubertim eiecta fuerit. Tum ſilere angores, nervorum distentiones, liberius aſpirare aërem ſolent: rubor ſaturrimus et faciei et venarum turgores decreſcunt: pulſus quietior fit et magis regularis. Quo facto per aliquod tempus plorare infans ſolet: mox vero ad ludos et crepundia reverti, cibos avere ac animos recipere ſolent.

517.

Recurrit autem acceſſus poſt quodvis victus vitium, ubi iracundia aeger exarſit, aut plus iuſto ciborum ingeſſit, aut frigus corpore excepit: nonnunquam tamen ſine omni manifeſta occaſione, ut periodica duntaxat indoles aegritudinis accuſari poſſit. Vidimus enim tertianarium typum ſervari. Dum intercapedines adſunt, facillime indignari, excandeſcere, adſiduo languere et palleſcere conſueſcit. Nonnulli etiam vehementer appetere cibos, inquiete dormire, ſtertere, dum aërem aſpirant, urinam limpidam mittere, alvum habere vel citam vel duram.

Per hebdomadas ac menſes moratur morbus, ſine graviore ſanitatis noxa. Solet tamen, quo cre-

brius recurrit, eo magis prosternere vires, pervertere functiones ventriculi et pulmonum, et impetum sanguinis versus encephalum cogere: maxime si infantes gibberosi sunt aut aliis morbis iam debilitati. E gravissimis corporis nisibus sequuntur non raro sanguinis fluxus, praesertim haemoptysis, aut inflammationes pectoris, in tabem pulmonum transeuntes; cordis quoque enormitas, aortae aneurysmata, herniae abdominales, procidentiae, pararthremata ipsarum vertebrarum lumbalium et strumae ex eadem caussa nasci possunt. Nonnunquam et encephali perturbatio, memoriae lapsus, epilepsia et fatuitas sequi visa sunt morbum hunc nervis eorumque origini infestum. Malus exitus praeprimis extimescendus, si cum aliis morbis complicatur, cum scarlatina, morbillis aut dysenteria, aut si infantes invadit, qui, dum dentiunt, celerem patiuntur corporis evolutionem.

Consanescunt infantes, ante sani et robusti, quibus sanguis e naribus currit, aut dum accedunt exanthemata pustulosa ad labra, dum miliaria apparent cum sudoribus calidis, urina cocta et pulsibus mollioribus, regularibus.

518.

Populariter grassatur hic morbus, verno inprimis tempore aut autumnali, cum morbillis et catarrhalibus aliis adfectibus. Scilicet Hufelandius observavit, rheumaticas molestias, maxime cardialgiam adultos corripere, cum infantes tussi convulsiva conflictarentur. Si qui tinea capitis, scabie aut variolis haberentur, cautum esse ab hoc morbo observatur. Contagio propagari creditur nec, refragatur aliorum morborum popularium indoles contagiosa, elicita, ubi maxime viget epidemica constitutio (*path. gen.* §. 39.). His etiam respondet observa-

tio, ſemel tantummodo iidem morbo obnoxios eſſe infantes.

Si indoles morbi nervis infeſta per phaenomenorum naturam probata eſt, plexibus maxime pulmonali et gaſtrico noxium eſſe virus contagioſum credibile eſt. His irritatis convelluntur musculi per circuitus, mucique copia in ventriculo congeritur, unde non ſine ratione Hufelandius cum febre intermittente hunc morbum comparavit.

CAPUT III.

DE TETANO.

519.

Tetanum diximus (*path. gen.* §. 265.) ſpaſmum tonicum, qui plerosque maiores vel totius corporis vel membrorum musculos corripit, immunibus interdum flexoribus ſingulis. Varias accipit is morbus formas, varia nomina. Modo enim caput ſcapulis, modo mentum pectori annectit, modo rectam et immobilem cervicem intendit. Priorem Graeci ὀπισθότονον, inſequentem ἐμπροσθότονον, ultimum tetanum ſpeciatim appellant. Rigor mandibulae cum oris immobilitate *triſmus* vocatur.

520.

Calidiori zonae magis familiaris eſt morbus, quam temperatae aut frigidiori. In noſtratibus enim vulneratos inprimis exercere ſolet, dum tempeſtas humida, aër pravus aut victus vitia accedunt.

Quodſi plaga adeſt, haec prima initia ſignat ſicca indole et ſuppurationis defectu, tenſionibus etiam et doloribus a loco vulnerato per nervos discurrentibus, tendinibus palpitantibus et musculis convulſis.

Rarius accidit, plagam haud male ſe habere, ſed bonam faciem ſervare, dum tetanus inſtat. Cum homo non vulneratus eſt, minime dolores membrorum praecurrunt, ſed repente plerumque tenſiones cervicis et dorſi, cardialgiam, vertigines, et ſingularem frontis μυρμηκισμὸν conqueritur. Frequenter etiam oculi caligant, aures intra ſe ipſae ſonitant, pectus angitur et opprimitur, pulſus vacillat, cor palpitat, horrores vagi ſentiuntur.

Tum ſubito rigeſcit vel totum corpus, ut rectum ſitum ſervet, vel antrorſum curratur, mento in pectus inclinato, vel poſtrorſum, cervice ad ſcapulas verſo et toto dorſo arcum repraeſentante, ut nonniſi cervici et calci aeger nitatur. Memorabile eſt, dum membra tota obrigeſcunt, flecti tamen poſſe digitos: quod ex antitheſi quadam truncorum et ramulorum eorumdem nervorum cum Rittero explicandum eſſet (*phyſ.* §. 72.), ni huic commento firmiora deeſſent argumenta, niſique facilius poſſet ex actione ſeparata et nutritione nervorum ſeorſim contingente, exponi (*phyſ.* §. 362.). Immobilitatem musculorum et rigorem vel participant organa loquelae inſervientia, ut omnino aeger obmuteſcat, vel incolumia ſunt. Nec temperies corporis mutatur, quippe quae, a gangliosis nervis recta (*phyſ.* §. 306.), immunis eſſe poteſt ab ea noxa, quae nervorum encephalicorum truncos corripit. Nec pulſus a ſtatu naturali ſemper deflectit: plerumque enim ſanus eſt, nonnunquam vacillat aut intermittit. Habitus vel omnino naturalis eſt, vel facies inflata et livida, ſudoribus frigidiuſculis madida. Spirationes difficiles, anhelantes, ſingularis ſpaſmus ſub ſterno quovis fere horae quadrante recurrit, retracta ſimul cervice: alvus et urina intercipiuntur: hae enim functiones partim nervis encephalicis et ſpinalibus ſubditae ſunt. Conſcientia incolumis eſt, maxime

dum plaga praeceſſit: perturbatio enim duntaxat verſatur in ea encephali functione, quae reagit per nervos in musculorum compagem: quodſi vero, citra plagas, a vitio encephali naſcitur, deſipientia quoque accedere poteſt. Somnus ſemper interpellatur aut tumultuoſus eſt. In viris rigor penis et pollutiones occurrunt.

521.

Triſmus etiam, ſeu rigor oris ſpaſticus, et plagas excipit et in infantibus recens natis occurrit. Quodſi in vulneratis accidit, nullum fere praevium ſymptoma ciet, niſi ſenſum circa os ingratum aut etiam titillationem in plexu, quem nervus facialis in angulo mandibulae inferioris facit, aut riſum ſardoum. Neque alius musculorum ordo adficitur, quam qui mandibulam atque os movent gulamque conſtringunt. Cetero ſpirationes naturales, pulſus naturales, cunctaque reliqua integra eſſe videntur. Hinc igitur Larreyo adſentiri nequeo, qui triſmum traumaticum rarius ſeorſim exiſtere, fere ſemper tetanum univerſalem ſequi perhibet.

Quodſi vero citra plagas in recens natis oritur, cum variis aliis nervorum agitationibus iunctus eſſe ſolet. Vomunt enim antea infantes bilem porraceam, urinam habent limpidam aut interceptam, nec vorare poſſunt ſaepius, ſed continuo eiulantur, voce clangoſa. Tum musculi mandibulae inferioris obrigeſcunt: zygomatico, maſſetere, temporali et pterygoideis valide contractis et tumentibus: mandibula inferior ad ſuperiorem attrahitur, labia ita coarctantur, ut nec haec nec maxillam diducere queat. Interdum et os immobiliter apertum ſervatur, musculis maſtoideis, ſterno- et mylohyoideis valide contractis. Obrigeſcit etiam lingua, pharynx conſtringitur, ut nullo modo vel ſalivam deglutire poſſit.

Reſpuit

Respuit igitur infans ubera: initio eiulatur, sed, cum ingravescit malum, ne vocem quidem edere potest, sed quandoque duntaxat lugubria lamenta reddit, planctus gemitusque, membra etiam distorquet violentissime; musculi faciei palpitant et convelluntur; spirant vehementer et anxie; colorem corporis obtinent lividum: pupillam habent dilatatam; oculos prominulos; alvum durissimam.

Quae quidem symptomata interdum semet remittere solent, ut quovis horae quadrante recurrant: nonnunquam tamen continuo pergunt. Brevi tempore summa accedit debilitas et apoplecticus insultus, quo exstinguitur infans.

522.

Capitalem hunc morbum, sive tetanus fuerit traumaticus, sive trismus recens natorum, ab Hippocratis inde temporibus omnes fere medici pronunciant: etiamsi terminus mortis, a Coo sene ad quartum diem praestitutus (*aph.* V. 2.), non serioribus duntaxat observationibus refutetur, sed ipsius etiam alio effato: febre accedente solvi solere tetanum (*aph.* IV. 57. *Coac.* 354.). Id tamen persuasum habemus, eo magis et certius praecipitari aegrum hoc morbo, quo maior climatis aestus, quoque fortior fuit vis frigoris corpore excepti (*Moseley von den Krankh. zwischen den Wendekr.* 397. *Rodschied über Essequebo*, 286.). Eo magis letalis est exitus, quo magis contraria est nervorum dissolutio in quibusdam partibus pergenti distentioni aliarum: hinc exponendum est Hippocratis praeceptum: in tetanis et opisthotonis maxillam resolutam perniciem portendere (*Coac.* 361.). Id saepius confirmatum vidimus. Non raro tamen diutius porrigitur morbus: ut tandem quarta hebdomade letalis fiat (*Steegmeyer* in *Abhandl. der Josephs-Akad.* II.

418.). Chalmerſius vidit aegrum, qui poſt ſex tandem hebdomadas morbum eluctabatur.

Febre accedente ſolvi tetanum, quod Coi poſuerunt, ita intelligendum eſſe duco, ut diatheſin potius amoveri, quam morbum ipſum curari ſtatuam. Etenim exploratum habemus, mortem accelerari febre ad inſultum adiuncta, pulſibus concitatis, rubore faciei, aeſtu, doloribus vehementibus. Haec enim probant, non motorios ſolum nervos, ſed gangliofos etiam corripi, qui vaſis provident.

Periculum huius morbi minime complectitur plagae praegreſſae amplitudinem vel gravitatem. Vidimus enim tetanum, vulnera ſclopetis illata excipientem, tolli praeciſis arte membris. Augetur autem periculum maxime aēre pravo, humido, quo nutritio nervorum et imponderabilium conductio perverti videtur. Id enim obſervatio docuit, noſodochia, quibus ſaucius miles ſervatur, alia tetano favere, alia ab eo fere cavere. Illa plerumque humida ſunt, aëri e paludibus fluviisque emananti pervia, aut adeo anguſta, ut ſauciorum numerum nimium contineant.

523.

Quae modo dicta ſunt, viam nobis ad cauſſas tetani triſmique eruendas muniunt. Plagae quidem vulgo accuſantur, neque immerito, cum omnino iis nervi adeo irritentur, ut imponderabilium curſus per eosdem ad musculos turbetur. Neque tamen ſoli huic cauſſae immorandum eſt, ſiquidem leviora vulnera interdum multo magis tetano favent, quam amplae plagae: conſaneſcere etiam ſolet aeger, dummodo levis forte plaga ad ſuppurationem ſpectat. In tropicis climatibus tetano ſaepe Aethiopes enecantur, cum ſpinam aut clavum calcando in pedes impulſum gerunt, aut dum veſpa feriuntur, vel capillos praecidunt,

Frankius vidit tetanum a ponderis gravifsimi baiulatione, qua forte nervi dorfales laederentur.

Aëris autem infignes funt partes in morbo hoc efficiendo. Humidus, pravus, vicifsitudinibus temperiei crebris obnoxius plerumque accufandus eft. Quo humiliores enim tropicae infulae, eo magis hoc malo incolae laborant: quin infantum in Cayenna natorum vix tertia pars hunc morbum eluctatur. Oris inprimis maritimis infeftus tetanus, arctus effe a colonia quadam fertur ope fylvae, quae cum caefa effet, omnes fere eius coloniae infantes hoc morbo fuccubuerunt (*Bajon über Cayenne*, 2. 118.). Quantopere aëris aeftus nervos follicitet, dum humidus fimul eft, vel inde etiam patet, quod domeftica animalia, equi et pfittaci, iidem adfectui obnoxii funt (*Bajon ib.*). Hinc etiam credo Larreyi obfervationem exponendam effe, quod poft ingentem illam pugnam, Gallis fatalem, quae ad Eylaviam commiffa eft, nullos fere faucios milites tetano fuccubuiffe, poft proelium vero ad pagos Afpern et Efslingen actum plerosque referat Larreyus. Ad Eylaviam pugnatum eft menfe Februario; gelu rigentia militum corpora aedibus commiffa haud pariter obnoxia fuerunt tetani cauffis, ac poft pugnam illam, ad Afpern aeftate factam, ubi inundans prata humilia Danubius aërem magnopere humidum redderet. Copiis Gallorum ad Lipfiam perditis, faucius miles frequentiffime tetano fuccubuit: congefta enim funt in Halam urbem plusquam octo millia militum: commeatuum penuria, medentium haud fufficiens numerus haud tantam culpam gerunt, quam vicuum aediumque minus idonea indoles, utique vero pluviofa et autumnalis tempeftas. Hinc tum in India utraque, tum in ipfa Moravia, tum in infulis ionicis, citra ullam plagam, creber eft tetanus poft frigus corpore exaeftuante exceptum.

524.

Neque negligenda ſunt incitamenta gaſtrica, quae maxime in infantibus recens natis, a meconio non purgatis, triſmo copiam dant: unde et Hamiltonius quandoque alvum citam ſalubrem eſſe et evacuantia utilia eſſe iure ſuo perhibet. In eam enim ſententiam deſcendere noluerim, quae vitium quoddam in ſubligando funiculo umbilicali commiſſum arguit: ſcilicet aëris potius acceſſus ad recens vinctum umbilicum ſi praevertitur, cavetur ab hoc adfectu. Ratio quoque habenda eſt aëris in aedibus puerperarum aut in tictodochiis depravati, quo triſmum praeprimis cieri perſuaſum habeo.

Itaque non dubito tetani cauſſam quaerere in turbata ratione inter copiam advectorum per nervos imponderabilium et a musculari fibra conſumtorum; quod Stützius iam perſpiciens oxygenis abundantiam in fibra musculari paullo praecipitantius iuſto commentus eſt, maxime cum inde curationis rationem, quae alcalinis niteretur, repeteret. Non inficiamur, vel nutritionem nervorum vel commeatum imponderabilium per nervos ſubvectorum a norma aberrare, cum et Larreyi ſectionibus doceamur, nervorum velamenta per hunc morbum inflammari et rubere. Hinc nervorum circa tendines et phalanges digitorum laeſio et medicamenti cuiusdam ad nervum aut tendinem applicationem Hippocraticus auctor iam in navarchi cuiusdam et Thrinonis exemplo accuſavit (*epidem.* V. p. 1159.): tendinem et articulorum in pedibus manibusve laeſionem in culpa eſſe confirmarunt Larreyus, Elſerus (*Salzb. med. Zeit.* 1807. I. 18.), Sieboldius (*Chiron* I. 340. 345.) et Oderius (*Samml. für prakt. Aerzte*, XXII. 106.). Nervorum irritationem per oſteogeneſin praeternaturalem in cauſſis praecipuis numerarunt Meyerus (*Samml. med. Beobacht.* 676.) et Vetterus (*Aphoriſm. aus der path. Anat.* 131.). Huc etiam

pertinet Michaëlis obſervatio, gangraenam aut ſphacelum, ad vulnera accedentes nervorum velamenta corripere eoque modo tetanum producere (*Arnemans Magaz.* I. 387.).

Cum vero musculorum motus regularis ab idonea pendeat antitheſi inter nervos musculosque ſive a congrua ratione inter advectionem per nervos et conſumtionem per musculos, neceſſe eſt, ſecretio, quae in quovis motu, intra fibram muscularem contingit, atque a qua pendet robur et fortitudo musculorum, labaſcat (*phyſ.* §. 314.). Hinc augeatur ſentiendi facultas et receptivitas oportet, quod non ſine contractionibus violentis accidere poteſt (*path. gen.* §. 54. 263.). Quodſi ſecretio, proinde ut novus commeatus advehitur, augeretur, poſſet quidem, ex antitheſi inter nervos musculosque oxygenis penus increſcere, ſed azotici etiam copia abundaret; robur etiam inde augeſceret potius quam minueretur.

Hanc vis motricis debilitatem, ſeu incongruam rationem, effici praeprimis aeſtu aëris et humiditate ac crebris temperiei viciſſitudinibus, patet (*path. gen.* §. 128. 130.). Hinc frigidae aquae adfuſio poſt Hippocraticum auctorem (*de intern. adfect.* 491.) a plerisque auctoribus, cinchonae etiam uſus a Ruſhio aliisque commendatur. Mercurium dulcem utilem puto, ubi inflammata nervorum velamenta transitum in gangraenam minantur; opium autem irritabilitatem et robur nervorum firmare, deminuta ſentiendi facultate, perſuaſum habeo.

CAPUT IV.

DE EPILEPSIA.

525.

Epilepſiam dicimus nervorum distentiones cum ſenſuum internorum externorumque ſuppreſſione: *eclampſiam* autem, ſi brevi transeunt eiusmodi ſpaſmi.

Discrimen ſtatuimus epilepſiae, quae totius ſyſtematis nervoſi adfectionem, eamque, quae partis ſingularis laeſionem aut aegritudinem ſupponit.

Illa nunciatur variis hallucinationibus, ſenſuumque et motuum vitiis. Somnia tumultuoſa, dolores capitis et temulentia, anxietas, ventris inflatio, cardialgia, urina limpida aut intercepta, *) loquela balbutiens, palpebrarum trepidatio, oculorum obtutus trux aut torvus cum vultu peregrino et lacrimarum effuſione: maxime cum musculorum faciei palpitatione et tendinum reliqui corporis ſubſultibus: haec utplurimum praecedunt inſultus. Interdum ita viſus hallucinatur, ut flamma ipſis ob oculos verſetur: ſimul fragores audire ſibi videntur aut ſtrepitum fluminis torrentis. Nonnunquam moeſtitia et ſingularis animi abiectio praegrediuntur: aut cum horroribus fluit urina brevi ante acceſſum.

E membro quodam aut parte vel vulnerata vel peregrina corpora nervis inſidentia continente ita inchoat morbus, ut aura quaedam vel flatus calidus aut frigidiusculus, formicarum etiam reptatus aut electricus ictus per nervos discurrere aut aſcendere ad origines eorum in encephalo, plexu ſolari aut medulla ſpinali videantur. Adſcenſum eum, quo inſultus provo-

*) Ἐπιληπτικοῖς οὖρα λεπτὰ καὶ ἄπεπτα παρὰ τὸ ἔθος, ἄνευ πλησμονῆς, ἐπίληψιν σημαίνει. ἄλλως τε κἢν τις ἐς ἀκρώμιον ἢ τράχηλον ἢ μετάφρενον πόνος ἢ σπασμὸς ἐμπεπτώκῃ, ἢ νάρκη περιγένηται τοῦ σώματος, ἢ ταραχῶδες ἐνύπνιον ἑωράκῃ. Coac. 599.

eatur, impedire possumus, subligato nervo, per quem adscendit aura, aut membro ipso: sed multo maiores inde sequuntur cruciatus, quam dum insultus ipse eruperit.

526.

In ipso insultu subito cessant sensus omnes et conscientia et motuum arbitrium. Vel humi procumbit, vel per breve spatium procurrit, vel rotat corpus, priusquam concidat. Vidimus etiam animi deliquio levi corripi, ut reclinent corpus ad sellam aut lectulum, aures intra se sonare querantur et conscientiam haud omnino perdere. Delentur autem semper sensuum facultates, ut nec tactum nec irritationem membrorum violentam percipiant. Nervorum distentiones vel omnes omnino corporis musculos, vel partium singularum duntaxat occupant. Musculorum utique faciei convulsiones, palpitationes et distortiones adeo tetrae, ut terrorem adspicientibus iniiciant, instinguant etiam, qui teneritate nervorum et dispositione ad similem morbum laborant, ut easdem aemulentur convulsiones. Supercilia corrugantur, frontis musculi adducuntur, rotantur oculi, pupilla valide constringitur. Mandibularum contractio stridorem dentium afficit, vel linguae morsum, vel luxationem etiam articulorum. Pectoris et laryngis musculi convulsi spirationes vehementes creberrimasque, stertores, ronchos et singultus, vociferationes et eiulatus producunt, quarum vocum peregrinam indolem superstitio rudium nationum pro oraculis habet.

Gulae constrictio spastica deglutitionem impedit; nonnunquam vomitus accedit, aut ructibus eiicitur aër foetidus. Pulsus vel suppressus vel intermittens atque sine ordine concitatus. Abdominis musculi obrigescunt: riget etiam penis: polluitur aeger: testes ad annulum violenter attrahuntur. Fortissimae autem

nervorum distentiones in extremis partibus obſervantur: flexores digitorum, incitabilitate maiore gaudentes (*phyſ.* §. 322.), magis ſemper contrahuntur extenſoribus: hinc pollux utique in volam manus flexus laxari nequit: quod perperam olim conſtantiſſimum epilepſiae ſignum habitum fuit. Deeſſe enim poteſt, cum partes ſingulares tantummodo morbus occupat. Saepius cum tetano iunctus eſt acceſſus.

527.

Mora inſultus varia eſt, vel per quadrantem horae, vel per longius etiam temporis ſpatium. Gradatim miteſcunt distentiones, quietior fit ſpiratio, cum gemitibus cedit ſenſim conſcientia. Ubi penitus ſilent convulſiones, nihil eorum recordatur, quae in inſultu acta erant: magnopere languet, totum corpus contremiſcit: animum deſpondet atque tandem ſudor foetidus per totum corpus funditur: ſimul flatus mittuntur eodem foetore conſpicui, aut in lipothymiam concidit homo. Superſunt nonnunquam gulae conſtrictio; oculorum distortio, balbuties aut coecitas, cum effuſo in quaſſis membris ſanguine.

Redit paroxyſmus, dum diſpoſitio adeſt, fixis circuitibus aut non ſtato ordine. Vidimus enim menſtruos epilepſiae inſultus aut tertio quovis die recurrentes. Quo crebrius iam rediit, eo difficilior eſt curatu: teneritas totius corporis tum poteſt, citra cauſſam externam, novos inſultus moliri: plerumque tamen occaſionem praebent animi perturbationes, terror praeprimis et angor: victus etiam vitia, ciborum concoctu difficilium nimia copia: frigus denique corpore exceptum. Quo ſaepius redit epilepſia, eo magis obeſt animi integritati: ſolet enim memoria labi, intellectus minui, ut fatuitas etiam ſequatur. Animi deſponſio frequenter excipit crebriores inſultus, unde melancholia ſociatur. Tandem nervorum reſolutio,

apoplexia aut tabes cum oedematibus membrorum et exanthematibus adiungi ſolent.

Perniciem adfert epilepſia, ſi ad alios morbos accedit, utique ad diuturnos: in hydrope praeprimis letalem obſervavit Hippocrates (*Coac.* 454. 459.). Idem ſtatuit, quibus accidat epilepſia viginti quinque annos natis, eos commori (*Aph.* V. 7.). Letalis etiam eſt, ſi totum iam habitum depravaverit, accedentibus melancholia, tabe aut apoplecticis inſultibus.

Melioris notae praeſagia formanda ſunt in epilepſia ante pubertatem, a manifeſta cauſſa, turgore humorum in morbis acutis (§. 326.), a concitata evolutione corporis, dum dentiunt infantes, aut vermibus laborant. Nec periculoſa eſt, quae praegnantes mulieres infeſtat; ab hac enim partu et lactatione liberantur.

528.

Cadavera ſecta varia vitia adeſſe probarunt, pro varia epilepſiae indole. Etenim vel formae vitia in encephalo et nervis obſervantur, vel nulla omnino labes, ſub ſenſus cadens, unde ad ſubtiliora vitia nervorum conſilium transferendum eſt.

Quodſi epilepſia per totam vitam morata tandem mortem attulerat, cranii ipſius vitia, obliquitas totius calvariae, qua foramina magna vaſa nervosque emittentia alterutro latere coarctarentur; aut oſſa nimis craſſa, exoſtoſes etiam, ſpinae vel calcea indumenta faciei internae oſſium inventa ſunt (*Gredings verm. Schriften,* II. 81. 282.). Nonnunquam foveae ſingulares aut foramina calvariae apparent, maxime in regione proceſſus falciformis, ubi corpuscula a Pacchionio dicta, turgida videntur eas foveas effeciſſe. Interdum oſſa cranii a ſe invicem ſeceſſerunt, urgente colluvie ſanguinis aut ſeri in ventriculis cerebri et inter meninges.

Meningem duram invenimus magnopere firmam, ſiccam, oſſeis inſulis, tuberculis fungoſis, maxime vero corpuſculis illis a Pacchionio dictis, conſperſam; meningem piam ſpiſſam, mucoſam et quaſi lardaceam; utramque vel coalitam vel lympha coagulata interſtinctam: vaſa membranarum ſemper turgida, abundans etiam cruore cerebrum, effuſum eumdem in ventriculos cerebri. Impetu enim ſanguinis irruentis ſingulos acceſſus morbi cieri, probabile eſt, unde praevertendos eſſe compreſſis vaſis inſultus Parryus docuit (*Samml. für prakt. Aerzte*, XVI. 3o3.).

Quod cerebrum ipſum attinet, Joſepho Wenzelio debemus egregiam obſervationem de glandula pituitaria plerumque in epilepticorum cadaveribus vel inflammata vel ſuppurata vel materie fragili flavida farcta (*Joſ. Wenzel über den Hirnanhang fallſüchtiger Perſonen. Mainz*, 1810.). Tubercula cerebrum prementia, apoſtemata cum carie calvariae; ſteatoma glandulae pinealis; hydatides plexus choroidei et ſeroſa colluvies cum cerebri mollitie praeternaturali: *) medulla denique oblongata fere cartilaginea frequentius vel rarius inventa fuerunt.

Nonnunquam cum integerrimo cerebro nervi ſinguli comprimuntur aut irritantur nodulo cartilagineo, tumore cyſtico aut concrementis lapideis vel oſſeis, vel plaga quadam lacerati ſunt: quae manifeſta vitia aurae epilepticae ſurgenti aut nervos percurrenti occaſionem praebent. Neque tamen rara eſt aegritudo, absque his manifeſtis pravitatibus orta, quae vitium ſenſibus non patens in nervis obvium ſupponit.

*) *Διεσθίεται γὰρ ὁ ἐγκέφαλος ὑπὸ τοῦ φλέγματος καὶ τήκεται.* Hipp. de morb. ſacr. 307.

529.

Dispoſitio ad hunc morbum, ſaepius iam commemorata, vel congenita eſt vel acquiſita. A matre cum infante communicari, experientiae haud repugnat, etiamſi materiei cuiusdam aut veneni etiam contagioſi transitus ſtatuendus non ſit. Namque qui contagioſam dixerunt hanc aegritudinem, opinionem firmare ſtuduerunt obſervatione propagati morbi per intuitum alius: quod cum magnetiſmi animalis transitu comparare voluit Bachius. Neque tamen aliam video cauſſam praeter imaginationis efficaciam. Quodſi a matre ad fetum transit epilepſia, tenerrimae id tribuendum conſtitutioni, quam neceſſe eſt participet infans. Congenita vero epilepſia potiſſimum ex animi perturbationibus violentis, quibus mater eſt obnoxia, repetenda eſt. Acquiritur denique dispoſitio iis omnibus, quae debilitatem ſyſtematis nervoſi et inaequabilem cauſſantur virium dispenſationem. Hinc, quam dicimus hyſtericam conſtitutionem, vel infarctibus iuncta, vel menſtruis irregularibus feminas reddit huic morbo obnoxias. Hinc, qui in luſtris vitam conſumunt aut ſtuprum manibus commiſerunt, obnoxii eſſe huic morbo ſolent.

530.

Occaſionem praebent vitia calvariae et encephali nervorumque, quae ſupra e cadaverum ſectionibus poſui (§. 528.). Eo etiam pertinent calculi vel urinarii vel bilarii, hernia ſtrangulata aut vulnera, quibus nervi lacerantur. Huc etiam vermes inteſtinales et infarctus pituitoſi aut atrabilarii, ex haemorrhoïdibus interceptis et arthritide anomala orti. Incitamenta nervorum praebent et vitia cutis, achores et ſcabies, ulcera aliaque exanthemata praepropere exſiccata: tum etiam ſordes bilioſae

aut nimia ciborum dyspeptorum copia. Animi perturbationes pariter occaſionem praebent ac lunae converſiones, quippe quae exaſperare morbum conſueſcunt.

Adfinitas tetani et epilepſiae confirmatur eo, quod uterque morbus nervis ſenſuum ſuperiorum et musculorum arbitrariorum infeſtus, incolumes mittit nervos organicos: licet et hi demum occupari ſoleant, ſi corpus tabeſcit, aut ſi febris in tetano accenditur (§. 524.). Sed plura ſunt etiamnum dubia et obſcura in epilepſiae expoſitione. Quid enim eſt, quod continuum rigorem musculorum in tetano, alternas vero contractiones et remiſſiones in epilepſia efficit? Cur conſcientia integra eſt in tetano, penitus amiſſa in epilepſia? Minime id a partiali musculorum adfectione in tetano, magis univerſali in epilepſia pendet: namque et haec ſaepe membrum quoddam ſingulare corripit. Cur tetanus plerumque perniciem brevi adfert, epilepſia vero per totam vitam tolerari poteſt? Quid denique eſt, quod glandula pituitaria in hoc morbo vitiata ſit, in tetano vero nervorum ſola velamenta?

CAPUT V.
DE HYGROPHOBIA.

531.

Hygrophobiam aut rabiem caninam vocamus nervorum distentiones circuitibus recurrentes cum furore, averſatione fluidorum et conſtrictione gulae ſpaſtica iunctas. Plerumque naſcitur a morſu rabidi aut furioſi canis vel alius animalis domeſtici: rarius poteſt etiam exiſtere ab iracundia (*Andry von der Wuth*, 7.): haud tamen commutanda eſt cum hygro-

phobia ea, quae ad febres accedit (§. 81. 114. 187. ſq.), neque per circuitus recurrit.

532.

Quodſi morſus praeceſſerit, temporis ſpatium intercedit plurium hebdomadum aut menſium etiam, quo nihil omnino praeter locales morſi membri adfectiones ſentitur. Licet fabulis adnumeranda ſint exempla morbi aetate provecta apparentis, ſi puer aut adoleſcens morſus eſſet, ſingularis tamen eſt relatio Grisleyi de exaſperata plaga quovis vere per ſeptemdecim annos, donec duodevigeſimo demum morbus ipſe erumperet. Simile aliquid obſervatur, quoties locales morſi membri adfectus virus molitur.

Plaga plerumque cito conſaneſcit; quoque minus ſanguinem fundit aut ulceratur, eo certius eſt morbi praeſagium. Loca dein vulnerata dolere, cutis quae ſupra eſt, rubere et ardere, partes, quae iunctae ſunt, turgeſcere ſolent: cicatrice reaperta ulcus prorumpit malignum, ſanguine farctum, oris inverſis, textu celluloſo ſpongioſo, ichore manante pravo foetidoque. Dum apertum eſt ulcus, nullae aliae ſolent moleſtiae conſequi. Protinus vero ut clauditur, tenſiones, horrores et dolores ſingulares per nervos adſcendunt, in ſpina dorſi terminati. Simul obſtupeſcere, reſolvi aut leviter convelli ſolent partes. Vaſa vero abſorbentia et glandulae, ad quas haec coëunt, minus turgere aut inflammari conſueſcunt.

Interea valetudo adverſa naſcitur, plerumque aliis cauſſis tributa. Nauſea frequens, ponderis ſenſus in praecordiis, alvus dura, tenſiones cervicis dorſique, ſomnus inquietus, ſomnia terrifica, ſolitudinis amor, meticuloſitas, moeſtitia, levis etiam interdum deſipientia, vertigo, temulentia, aurium ſonitus, oculorum caligines et maculae obverſantes,

averſatio lucis meridianae, ipſaque animi deliquia imminentem morbum adnunciant. Ad haec pulſus duri, ſpaſtici, intermittentes; ſpirationes anxiae, gemitu ſingultuque interceptae; angores peculiares, qui et vultu et oculorum obtutu peregrino, truculento et feroci exprimuntur; vox rauca et clangoſa; pupilla contracta; albuginea ruberrima; cutis arida, pallida; algida membra; urina limpida; denique vomitus irritus porraceus.

533.

Proxime inſtat morbi inſultus, dum e parte morſa aeſtus cum horroribus alterni adſcendunt, febris ſociatur cum ardore inteſtino et ſiti valida. Explere hanc nequit propter gulae conſtrictionem violentam, quam cum vincere ſatagit, musculis pluribus intentis, capitis ſequitur convulſiva nictitatio et tremor musculorum colli vehemens, cum distortione faciei.

Simul ſenſus omnium organorum tantopere acuitur, ut oculi lucem averſentur, flammas adſiduo videat aeger, aures intus ſonitent, expaveſcat adſpectum aquae, potuum omnium, ſanguinis e vena miſſi, ſplendidarum etiam rerum, ut vitri, parietis dealbati, torrentis etiam fluvii aut venti ſtrepitum. Quinetiam urina miſſa pavores excit et nervorum distentiones. Cutis ſenſus adeo acuitur, ut aëris leviſſimum flamen angores et convulſiones efficiat. Semper meticuloſus eſt et peſſima quaeque aeger ominatur. Proxime inſultum praecurrunt vultus distortio, oculorum torva et truculenta rotatio, cruenta adnatae indoles, praecordiorum palpitatio, urina limpida aut intercepta, vomitus irritus, pulſus ſpaſticus ac intermittens, ſpiratio convulſiva, palpitatio cordis et angores terribiles.

534.

Protinus ut vorare potus aut ſalivam etiam conatur, ut ſplendida videt, furere incipit nervisque distendi. Complectuntur autem ſpaſmi maxime musculos colli, qui adſiduo convulſi caput oblique inclinari iubent, vehementer turgent et obrigeſcunt. Totum ſaepe corpus tetano corripitur: triſmus accedit cum praecordiorum et ventris tenſa indole. Saliva continuo effluit et ſpumam ante os format. Mox violentiſſima iactatio exercet aegrum; vociferatur, eiulatur; exſilit e lecto, dirumpit, quidquid occurrit, ut et mordere et latratum canis imitari olim crederetur. Superſtitioni tamen potius haec tribuenda quam verae obſervationi, quippe cum mordere e quadringentis hominibus ſeptem duntaxat meminerimus. Vomere vero praſinam bilem atramve, ſingultibus torqueri, ſi viri ſint, penem rigere et ſemen effundi: musculi denique adeo fortiter contrahi ſolent, ut vincula compedesque lacerent et dirumpant.

Poſtquam per horae quadrantem unum aut alterum perſtiterit acceſſus, quies gradatim ſequitur: plangoribus, lamentationibus, ſtertoribus terrent, animam deſpondent hactenus, ut et mortem ſibi conſciſcere cupiant. Infractas penitus vires ſentiunt, nonnunquam et nervorum reſolutiones; pulſibus tremulis, debiliſſimis. Затем Supereſt ſenſus acutiſſimus totius corporis, maximeque pharyngis, qui, etſi ſolidos cibos poſſit deglutire, valide tamen conſtrictus averſatur potus omnes, aut aquam ſolam; aliis ſorbitionibus minus aegrum adficientibus. Denuo recurrit paroxyſmus, ſimulac animus perturbatur aut victus quoddam vitium committitur.

Capitalis eſt morbus, nec unquam natura ſanatus. Primis fere octo diebus perniciem adfert vel in-

flammationibus ſociatis, vel nervorum reſolutionibus vel apoplexia.

535.

Cadaveribus ſectis plerumquè ſimilia nervorum vitia obſervantur, ac quae poſt epilepſiam et tetanum animadvertuntur. Nervorum enim incendii appellatio, qua hanc aegritudinem iam Democritus inſigniiſſe dicitur (*Cael. Aurel. acut.* III. 14.), confirmatur Sallini et Roſſii nuperis obſervationibus de inflammatis nervorum gangliis atque de marcida nervorum indole, inflammationi ſine dubio tribuenda. Cerebri ceterum vitia eadem fere ſunt, quae in epilepticis notantur: inflammatae praeterea meninges, vaſa encephali turgidiſſima, ſerum inter meninges effuſum.

Nonnunquam et in corde abnormitates deprehenduntur: pericardium ſiccum, cum corde coalitum, inflammatum; ventriculi cordis ſanguinis expertes, polypis referti. Interdum et pulmonum inflammatio et cum pleura concretio: ventriculi denique et inteſtinorum inflammationes gangraenoſae. Quae omnia ſequelae potius ſunt labis eae, qua nervi corripiuntur. Hanc autem a veneno contagioſo excitam velamenta nervorum ita infeſtare autumo, ut et ſecretio plane aliena fiat et impetus abnormis imponderabilis ſubſtantiae, et gangliorum poteſtas cum cerebri efficientia commutetur eamque pervertat.

536.

In exponendo hoc morbo primum eſt ratio virus contagioſi habenda, quod cum animale ſit, a reliquis tamen eiusmodi contagiis differt, quod, cum transeat in aliam ſpeciem, multiplicandi vim amittat. Namque et Roſſii inſitionibus et Gorryi obſervatio-

vationibus conſtat, humores hominis morſi rabieque cruciati expertes fere eſſe contagioſae indolis. Cetero hydrogeneae eſt naturae, ſicut et alia venena animalia (*path. gen.* §. 156.) et contagia (*ib.* §. 159.). His igitur, hydrogene ſcatentibus, antitheſis illa neceſſaria polarium elementorum in muſculis et nervis deſtruitur, energia peſſumdata, ſentiendi facultate nimis aucta. Gangliofis nervis vero inprimis infeſtum eſt contagium, propter hydrogenes in iis praevalens (*phyſ.* §. 92. 362.). Nec abſonum eſt, nervum acceſſorium Williſii, qui musculo trapezio et *πλατύσματι μυώδει* providet, quique plures jungit encephali nervos cum ganglioſo ſyſtemate, praeprimis pati in hoc morbo; cum capitis inclinatio convulſiva id indicare videatur.

Unde vero oriatur id venenum in rabidis canibus, ambigitur. Coëundi aviditas cohibita non ſine culpa eſſe videtur: ſiquidem in Oriente et Aegypto canes catenis non coërciti, ſibi commiſſi, manſueti ſunt, nec morbo huic obnoxii. Accedit ſpermatis masculi volatilis nidoroſa et hydrogenea indoles, qua, dum abundat illud, ganglia eorumque nervi facile inundantur, eoque modo ſecretione alienata ſubſtantiam viroſam producunt. Salivam ingenti copia effluere exponitur e connubio nervorum, qui glandulis ſalivalibus provident, cum plerisque aliis (*phyſ.* §. 117.).

Nervos autem ſolos adfici in hoc morbo, nec primitus ſorberi virus per vaſa lymphatica, patet tum e Portalii obſervatione, quod nec ſanguis nec lympha inficiantur, tum ex uſu eorum remediorum, quae nervorum vim augere et alienare valent, tum e defectu tumorum in vaſis glandulisque lymphaticis, tum ex imaginationis vi, quae morbo producendo par eſt, etiamſi plagam minime canis inflixerit. Tetano igitur ſimilis morbus, differt gan-

gliorum primaria passione, qua encephali actio normalis pervertitur et efficaciae gangliorum subditur (*path. gen.* §. 291.). Diutius autem in loco morso haerere potest virus, quod ganglia separationem efficiunt et morbos locales (*path. gen.* §. 30.).

CAPUT VI.

DE CONVULSIONE CEREALI.

537.

Ita appellamus nervorum distentiones, a rei frumentariae depravatione ortas, et formicationis sensu iunctas. Μυρμηκίασις nomen, quo morbum Suediauerus insignit, magis idoneum est quam *Raphaniae* appellatio, Linnaeo usitata, qui immerito Raphani Raphanistri admixtioni ad frumenta eum tribuit, cum haec quidem herba, hordei potius et avenae segetibus infesta, secale non inficit, cuius tamen depravatio vel maxime accusanda est. *Necrosis ustilaginea* Sauvagesii, quam Suediauerus cum aliis auctoribus huc trahit, quamque olim cum Wichmanno plane diversam habui, est mera varietas, quippe quae in ditione Galliae soloniensi, inter Ligerim et Cerum flumina sita, inflammatione et sphacelo membrorum terminatur: iidem certe vitio frumenti tribuenda, quod et animalia, secundum Tesserii experimenta, eodem modo enecat. Est id vitium secalis cornuti vel abortus nomine cognitum (*path. gen.* §. 143.). Neque in Gallia sola necrosin, in Germania vero convulsiones has singulares, formicationis sensu iunctas, efficit: namque ulcerum et pustularum malignarum in membris erumpentium, velut symptomatum convulsionis cerealis meminerunt in Germania Frid. Hoffmannus (*opp.* III. 34.)

et medici filefiaci, Scrincius et Burghartus (*Satir. med. filef. fpec.* III. *p.* 35. 37.). In Lombardia etiam necrofis gallica endemica apparuit (*Ginanni delle malattie del grano in erba. Pefaro,* 1759. 4.) et in Helvetia (*Lang Befchr. des fchädl. Genuffes der Kornzapfen im Brote. Lucern,* 1717. 8.). Itaque non dubito, transitum ftatuere a necrofi gallica ad convulfionem germanicam cerealem.

538.

a. *Forma ἀπύρετος.*

Diuturna eft febrisque expers forma, quae populariter quandoque per Germaniam graffatur. Rarius fine prodromis fubito homines corripuit. Dum laborarent, maxime dum prandérent, repente angores, pectoris oppreffiones, animi deliquia fentiebant, apoplecticorum more humi procumbebant; tum cum *μυρμηκισμῷ* membrorum convulfiones accedebant, foporabantur aegri. Expergefacti capitis dolores querebantur immanes et debilitatem fummam: cum paullo magis ad fe rediiffent, bulimo adfici, omnia fine discrimine vorare, bene digerere et alvum deponere, perpauci fitire. Acceffus recurrere per circuitus tertianarios, vel fine ordine: in quibusdam membra haud obrigefcere, fed miris motibus torqueri, agitari, ut choreae S. Viti fpeciem prae fe ferrent: nonnulli etiam furere. In intercapedinibus ftupor animi, memoriae iudiciique lapfus, fatuitas obfervabantur; continua efuries eos cruciabat. Sic continuavit morbus per aliquot hebdomadas aut menfes: dum mitefceret, fuperfuit fatuitas. Saepe acceflerunt exanthemata, anthracibus fimilia, dolentiffima: nonnunquam absceffus glandularum axillarium et inguinalium, interdum etiam gangraenofi decubitus (*Leidenfroft opusc.* 1. *Brunner in ephem. nat. cur. dec.* III. *ann.* 2. *p.* 348.).

Plerumque tamen prodromis nunciata aliter progrediebatur. Membra defeſſa, tracta atque velut lacerata, formicarum quaſi reptatum ſentiebant doloresque rheumaticorum ſimiles: his magnopere inquietari aeger, per ſomnum pavoribus exciri. Tum convulſiones mirae accedebant, quibus membra omnia miro modo dispellebantur. Pulſus interea naturales: febris fere nulla, niſi aeſtus inteſtinus, algor dorſi, temulentia capitis cum ſiti exſtingui neſcia huc trahantur. Vomitus plerumque, quo pituitae tenacis copia et trichocephali (*path. gen.* §. 185.) eiicerentur, parum levaminis attulit. Ut ſe remittit acceſſus, eſuries immanis obſervatur, cum pyroſi, ructibus acidis et cardialgia; ſupereſt in membris languor ſummus, ſtupor, reſolutio: vel contractio ea, ut ſolis digitis pedum incedere cogantur. Animi ad haec deſponſio, fatuitas: loquela balbutiens: vox debilis: facies livida, collapſa, quaſi arida: pupula dilatata. Acceſſus dein crebriores poſt aliquot hebdomadas nervorum reſolutiones, virium iacturam et anthraces membrorum adducunt: quibus mors acceleratur. Super haec in longum protrahitur morbus, dum in epilepſiam abit pertinaciſſimam aut fatuitatem, in ſuffuſionem etiam lentis et membrorum ſingulorum reſolutionem. Saluti fuerunt vomitus, quo trichocephali eiicerentur, exanthemata ſcabiem referentia, absceſſus aut ptyaliſmus (*Taube Geſch. der Kriebelkrankheit. Götting.* 1782.).

539.

b. *Forma acuta.*

Haec eſt febrilis ea aegritudo, quae ſphacelo ſicco ſeu necroſi ſociatur, rarius in Germania, in Galliae provincia ſolonienſi frequentius obſervata. Praegreſſis per aliquot dies capitis ventriculique doloribus febris accendebatur, cum aeſtu inteſtino validiſſimo, formicarum reptantium languorisque ſenſu in membris;

tum convulſiones accedere, membra intumeſcere, ſenſum amittere, liveſcere, algere, veſicis obtegi; quae ichorem ſeroſum foetidum funderent aut atri cruoris guttas. Sphacelus demum circumſcriptus membrorum partem ſeiungit: primum digiti, tum maiores articuli penitus ſecedunt ſine ulla ſanguinis profuſione.

540.

Quaenam ſit remotior cauſſa mali huius, licet dimorphi, tamen eiusdem generis, valde dubium non eſt, etiamſi experimentorum contrariorum copia iudicium fere confundat. Namque, quae Taubius, Schlegerus, R. A. Vogelius, Eſchenbachius aliique congeſſerunt argumenta, de innoxia ſecalis cornuti indole, uſtilaginem potius ſpectant quam verum ſecale cornutum (*path. gen.* §. 143.). Hoc enim, quam perniciosum ſit non cohortalibus duntaxat pullis, ſed ſuibus etiam aliisque animalibus, Teſſerius egregie probavit (*Lindemanns Abhandl. aus den Schriften der med. Soc. zu Paris*, II. 420.). Eadem naſcuntur ſymptomata, eodem modo mors conſequitur, ac in necroſi hominum. Itaque etiam nec *ῥοάδα* accuſare licet, quippe quae, oleribus infeſta et variis fructibus horaeis, dysenteriam quidem gignere poteſt, ſed nunquam convulſionem cerealem. Quid autem ſit, quod ſecales pravitas tetrum hunc morbum dirasque convulſiones efficiat, ſive ſint vibriones, ſive cauſtica quaedam ſubſtantia farri inſita, aegerrime dici poteſt.

CAPUT VII.

DE CHOREA S. VITI.

541.

Convulſiones mirae membrorum, quae tripudia aemulantur, viribus animi incolumibus aut excitatis etiam,

hoc nomine, ſeu *ſcelotyrbes* Sauvageſio, *balliſmi* Swediauero veniunt. Simulat quidem haec aegritudo convulſionem cerealem, ſed ſporadica eſt, nunquam popularis, nec μυρμηκισμῷ illo iuncta, nec in gangraenam abiens, ſed per circuitus recurrens, diuturna. Nomen S. Viti originem habet in ſuperſtitione medii aevi: cum enim ſaeculo XIV. graſſaretur vel haec vel cerealis convulſio, a S. Vito Corveienſi monaſterii patrono opem petere religio iuſſit (*Bzovii et Raynald. annal. eccleſ. ann.* 1374. n. 13.). Gregor. Horſtius tamen a ſacello S. Viti in ditione ulmenſi nomen derivat, quod petere ſaeculo XVI. ſoleret plebs furore ſaltandi correpta (*ep. med. ſect.* VII. p. 119.).

542.

Praevii acceſſuum ſunt varii nervorum adfectus: vertigines, capitis dolores et temulentia, oculorum caligo, oris ſpaſtica diductio; oppreſſio pectoris, gulae conſtrictio; angores praecipue et cordis palpitationes cum pulſibus ſuppreſſis et ſpaſticis: membrorum dolores, ſtupores et ſenſus, quaſi formicae ea perreptarent. Vidi etiam in puellis praecedere hilaritatem ſingularem, quae et vultu et geſtibus miro modo agilibus et garrulitate prodebatur. Tum tripudiare incipit aeger, pedibus trepidare, aut, dum crura et genua rigent, continuo pedum digitos motitare: nonnunquam brachia et manus ſolummodo agitantur, ut, ſi quae capeſſere voluerit, flexis et diſtortis id fiat brachiis. Simul loquela impedita eſt, gula conſtringitur, pupula coarctatur, ſingultus accedit et pectoris ſpaſtica oppreſſio. Mens interea ſui conſcia quidem eſt, ſed vehementer perturbata anxietate et meticuloſitate, aut timorum viciſſitudine et hilaritatis, ut modo rideat aeger cachinnosve edat, modo ploret et gemat. Quandoque, integra conſcientiae parte, ſibi tamen temperare nequeunt, quin inepta quaeque et noxia

etiam ſibi aut aliis agitent; mordeant, lectis exſultent, feriant, qui adſtant, dirumpant ſupellectilem, lintea dilacerent. Cupiditas ciborum vel nulla, vel praeternaturalis, ut peregrinas res et quae alere nequeunt, appetant.

543.

Acceſſus poſt breviorem vel longiorem moram abit in ſomnolentiam aut laſſitudinis ſenſum, cum ſudoribus profuſis. Dein vero ad ſe redeunt, recordantur eorum, quae in acceſſionibus fecerint aut perpeſſi fuerint, nonnulli vero nihil eorum meminerunt. Recurrit paroxyſmus vel certo quodam ordine, vel absque eodem, ut nulla interdum cauſſa praeſto eſſe, nonnunquam tamen quodvis diaetae vitium revocare acceſſiones videatur. Ubi inveteraſcit morbus, ſociari ſolet ſomnambuliſmo (*phyſ.* §. 398.) vel epilepſiae, vel hyſtericis adfectibus, paralyſi etiam et mentis erroribus diuturnis et pervicacibus. Cum praeterea varia ſit chorea, prout ſingula membra occupat vel pleraque, multifariam induere poteſt formam, quam optime enumeravit Berntius (*monogr. choreae S. Viti. Prag.* 1810.). Perniciem non adfert, niſi graviores nervorum adfectus acceſſerint, niſique diuturnitate vires conſumſerit.

544.

Somnambuliſmo perquam adfinis morbus, ab eadem naſcitur diſpoſitione vel hereditaria vel acquiſita. Etenim vidi filiabus familiarem, quarum mater, ab incunabulis inde, prave educata, delicatam haberet conſtitutionem, ſpaſmisque vexaretur, quoties parturiret. Molliſſima educatione effeminati pueri puellaeque, ubi celeriter pubeſcunt et adoleſcunt, huic praeprimis morbo obnoxii fiunt, praeſertim dum veneris cupiditas praecocius iuſto excitatur, manibus etiam ſtu-

pro commiſſo. Neganda inſuper non eſt cauſſa in ſtaſibus abdominalibus latitans: puellas enim vidimus plures, abdomine turgido et menſtruorum fluxu frequenter intercepto laborantes, in hunc incidere morbum.

Occaſionem praebent, quaecunque nervos teneros atque irregulari virium dispenſationi obnoxios irritare et ſollicitare valent. Animi igitur perturbationes, terror inprimis et iracundia; cibi digeſtu difficiles ac nimia copia ingeſti; vermes et menſtruorum fluxus interceptus: dein vitia cutanea; achores et herpetes exſiccati, ulcera repreſſa: laeſiones denique nervorum, maxime circa tendines pedum manuumve. Haec omnia ita laceſſere nervos valent, ut abundet impetus imponderabilium et perverſi musculorum motus exiſtant.

Similis morbus, *Berry-berry* dictus, Indiae orientalis incolis infeſtus, rheumaticis doloribus et oppreſſione pectoris incipit: tripudiare coguntur aegri, tum oedemata pedum accedunt. Tribuitur frigori ſubito corpus adfligenti et largo potui liquoris e cocoïs nucibus parati. Simulatum morbum, *tarantiſmum* dictum, iam alibi tetigimus (*path. gen.* §. 193.).

CAPUT VIII.

DE HYPOCHONDRIASI ET HYSTERICO MORBO.

545.

Non dubitamus eumdem habere utrumque morbum, cum in feminis ea ſolummodo accedant ſymptomata, quae corporis feminini conſtitutio efficit. Itaque adſentimur Swediauero, qui nuper utriusque morbi communem appellationem Ὑπερκινήσεως ſtatuens, ſentiendi facultatem mobilitatemque musculorum ni-

miam ſtabilivit morbi eſſentiam. Si qui enim hypochondriacum morbum dyspepſiam vocant diuturnam, negligunt hanc ſyſtematis nervoſi agilitatem, eamdemque digeſtionis labem nonnunquam in feminis praeſentem, negligunt etiam hanc aegritudinem multo magis generalem eſſe, atque praecurrere tum arthritidis tum haemorrhoïdum formationem.

Voco igitur hypochondriacum et hyſtericum morbum eum diuturnum ſtatum, quo organicus ſenſus continuis ſed maxime variis erroribus obnoxius ſit, ut nec ſuam ipſius valetudinem recte vereque iudicet, nec externis rebus idoneo modo adficiatur. Multifaria ea ac variabilis ſenſus organici hallucinatio cum eſſentiam morbi conſtituat, Protei nomen haec aegritudo meretur. Namque tum aliorum morborum ſpeciem prae ſe ferre, tum cito evaneſcere haec ſimulata forma ſolet, ut alia induatur, adiuncta ſemper agilitate ſingulari musculorum et nervorum ſenſu perverſo. Neutiquam igitur mentis morbis ádnumeranda eſt aegritudo, ſcilicet ſolius ſenſus organici vitia complectens: neque alii ulli nervorum morbo ſimilis eſt, quippe omnes fixam habent ac peculiarem formam, hypochondriaci autem adfectus nulli adſtricti ſunt. Oportet igitur, deſcribamus praecipuas abnormitates, quibus is morbus conſpicuus eſt.

546.

Et primum quidem, quod habitum attinet, is maxime varius eſt. Pallet plerumque facies, nonnunquam tamen et floret, interdum lurida eſt, halonibus luridis oculos cingentibus. Si paroxyſmi inſtant aut urgent, vario modo diſtorti ſunt musculi faciei, ut angorem, moeſtitiam, ſuſpicionem, meticuloſitatem exprimant, quibus homo torquetur. Interdum lacrimas fundit absque manifeſta cauſſa.

Temperies pariter variabilis eſt; manus pedesque algent plerumque et ſtupent, incenſa facie: maxime idem frigoris circumſcripti in occipite ſenſus, qui in febre lenta nervoſa eſt (§. 79.). Viciſſitudines frigoris calorisque: aeſtum inprimis aegerrime aeger tolerat, angitur, anima deficitur et nervorum distentiones patitur. Praecordia utplurimum tenſa ſunt et turgida, abdomen intumeſcit.

547.

Graviſſima eſt organici ſenſus hallucinatio. Fallitur autem, dum virium rationem corporisque ipſum ſtatum haud rite percipit: ſummam ſentit virium iacturam, dum functiones ad ſanitatis normam peraguntur: quamvis corporis viciſſitudinem anxie et circumſpectiſſime obſervat: ſi tantillum muci linguam obtegit, ſi pulſus paullisper aberrat, peſſima quaeque ominatur. Hinc victus regulis ſedulo et anxie ſtudet; libros, qui de victus ratione et morbis cognoſcendis tractant, diligenter legit; modo hoc, modo illo morbo, cuius deſcriptionem legerit, ſe haberi opinatur. Qua organici ſenſus fallacia cum iudicium decipiatur, nequit errorem deponere: a quo ſi quis eum avellere vult, ſuſpicio naſcitur in hypochondriaco erga amicum, quem alioquin dilexerat. Hinc conſtantia amicitiae nulla: fugit hodie quem heri amore deperibat. Angores inquietudinem efficiunt, qua cruciatus conſilia adſiduo et ſtudia mutat. Animum inducere ſolet, ſibi licere, ut modo hoc modo illud tractet, nulli ſtudio continenter inhaereat.

Anxietas incredibilis et explicatu difficillima corpus et mentem exercet, e praecordiis plerumque orſa, in ſudores frigidiuſculos abitura, ſaepe etiam omnem conſcientiam animumque ſuppreſſura. Nonnunquam mens huic reſiſtere potis eſt anxietati, dum valide vires intendit, plerumque tamen maiore ve-

hementia, poſt brevem remiſſionem, recurrit. Accedunt dolores varii, e perverſo organico ſenſu ita nati, ut aliae corporis adfectiones iis minime reſpondeant. Dolores capitis atroces, cum frigoris circumſcripti ſenſu in occipite, temulentiae et vertigines: praecordiorum frequentiſſima oppreſſio, ipſa cardialgia cum faſtidio ciborum et vomitibus: nullo cruditatum aut ſordium teſtimonio: hypochondrii alterutrius dolores pungentes, dolores colici, flatibus forte tributi, cum pulſibus contractis, duris, exilibus, urinaque limpida; dolores etiam renum aut veſicae, qui cum urinam ſpaſmis intercipiant, colorem calculorum faciunt: ſed urina limpida et intercepta perſonam his adfectibus adimunt. Dolores articulorum ſuſpicionem movent, ab arthritide oriri; neque tamen unquam inflammatio aut tumor articulorum accedunt. Dolores dorſi cervicisque tenſiones praegrediuntur acceſſus. Nonnunquam formicarum reptantium ſenſus et prurigo exercent cutim, in qua et efflorescere exanthemata conſueſcunt, mox iterum evanida. Varia interdum loca corporis ſingulari ſentiendi facultatis augmento laborant, ut ne tangi leviſſime quidem poſſint, quin acceſſus erumpant.

548.

Super hos organici ſenſus errores praeſto ſunt vitia ſenſuum nobiliorum. Ob oculos verſantur maculae atrae aut nebuloſae, quae locum mutant fixo, evaneſcunt clauſo oculo, augentur praeprimis, dum ieiunus eſt aut dum fulgentes lumine res conſpexerit (*path. gen.* §. 284.): interdum oculorum caligo ea, quae coecitatem minatur. Aures matutino tempore intra ſe ipſae ſonitant, quin obſurdeſcit non raro aeger (*path. gen.* §. 285.). Variae res odorae ſingulari modo eum adficere ſolent, ut vel in animi deliquia vel in nervorum diſtentiones incidat.

Somnus eſt ſaepe turbulentus, ſomniis terrificis interpellatus: expergefacti recreatos ſe ſomno haudquaquam ſentiunt: ad multum diem usque dormiunt; ſomnolentia et ſegnitie perpetuo laborant. Interdum poſt inſomnem noctem conſcientia privati in fatuitatem et animi deſponſionem incidunt.

549.

Ad haec varia accedunt motus muscularis vitia. Plerique corpus motu curioſe inſtituto, ambulationibus, equitatu, laboribus exercent. Legem, quam ſibimetipſis ſtatuerunt, ut negligunt, angoribus corripiuntur, quaſi in equuleum coniiciantur. Palpitatio cordis accedit violentiſſima: ſed brevi transitura: musculorum tremores, nervorum distentiones; gulae conſtrictiones, maxime in mulieribus, quae globo quodam pharyngem ſibi occludi conqueruntur, tumente interea collo, venisque turgentibus. Pectus ſpaſmis conſtringitur, ut aſthmatis convulſivi ſpecies naſcatur; gemitus frequentes, ſingultus, tuſſis ſpaſtica, quaſi aliquid in laryngem illapſum ſit: oſcitatio frequens et pandiculatio oriuntur. Vox in acceſſibus ſtridula eſt et tremula, interdum rauca et clangoſa: urina ſpaſmis intercipitur: nonnunquam epileptici inſultus aut aliae nervoſorum adfectuum formae ſociantur.

Sanguinis motus non poteſt non vario modo ſollicitari, turbari, perverti. Pulſus variabiles ſunt, vel duri et exiles vel pleni, concitati, vel tardi et rari. Sanguis impetu quodam in caput ac pectus irruens aeſtum ciet et varias moleſtias: qui vero naturaliter per menſtrua fluebat, reprimitur.

550.

Adſimilationis functiones deflecti a norma ſanitatis neceſſe eſt, ſi organici nervi, iis providentes,

laborant. Ciborum cupiditas modo penitus amittitur, iam nimia eſt et in bulimum abit. Sitis fere ſemper homines exercet, nonnunquam hactenus valida, ut nihil ciborum vorare poſſint, quin ſiti iterum torqueantur. Digeſtio interdum minus labaſcit: nonnunquam cibi ſingulares, pingues, acidive inprimis, moleſtias faciunt et ructus pravos cient, aut minime mutati ſecedunt. Alvus utplurimum dura eſt:. abdomen continuo tenſum flatibusque panſum. Dum alvus colliqueſcit, ſumma ſaepius virium iactura ſentitur. Pyroſis inſuper et acor in ſtomacho reſidens perpetuo fere exercet aegrum, ructibus acidis, faſtidio, cardialgia, vomitu humorum acidorum mucoſorum aut foetidorum. Urinam eſſe plerumque in acceſſibus limpidam, aquoſam aut interceptam, iam monuimus. Non raro tamen magis turbida eſt, ut iumentariae ſimilis ſit: interdum ſumma copia fluit, ut diabeten aemuletur. Perſpiratio cutanea ſuppreſſa eſſe ſolet, neque ſudant, tametſi corpus vehementer exercuerint. Quodſi ſudores erumpunt, ad caput et collum, ad volas etiam manuum pedumve plantas obſervantur. Acidum odorem, interdum et mordacem indolem ſudorum animadvertimus. Saliva quandoque nimis abundat, qua fluente digeſtio turbatur. Denique veneris cupiditas aucta eſt in utroque ſexu: frequentes per ſomnia voluptuoſa erectiones et pollutiones emaciant aegrum.

551.

En pleraque huius morbi ſymptomata, quorum nonnulla ſemper praeſto ſunt, aliis deficientibus. Ex iis autem ſi hunc morbum adeſſe rite efficere volueris, ad variabilem maxime indolem, ad cauſſas praegreſſas et corporis conſtitutionem conſilium transferre debes. Eadem profecto eſt valetudo, ar-

thritidi et haemorrhoïdibus praevia, quae et huic fundamenta ponit. Quae de debilitatis notione generatim (*path. gen.* §. 52 — 63.) posui, hanc aegritudinem praecipue illustrare valent. Est potius nervorum organicorum dispositio ea, ut inaequabili modo vires dispensentur, quo sensus organicus fallitur, et motus, ab eius efficacia pendentes, vario modo pervertuntur. Cum de stasium abdominalium ortu et effectibus disputaremus (*path. gen.* §. 81. 82.), caussas quoque indicavimus, quibus diuturnus ille viscerum abdominalium status originem debet. Gravissimis certe caussis adnumeranda sunt studia nimia, taediosa aut adsidua unicaque contentione noxia (*path. gen.* §. 174. 175.). Haec enim animi potestatem, qua organicum sensum gubernat et regit, infirmant. Animi etiam perturbationes frequentes, quibus vis animi frustra incitatur, ut indignatio, invidentia et moeror (*path. gen.* §. 170. 172.), simili ratione tandem in hunc morbum praecipitant. Qui sedili indulgent, motumque omnem et aëris liberi usum anxie vitant, corpus quoque nimio calore fovent, obnoxii esse huic morbo consuescunt (*path. gen.* §. 183.). Qui complexus venereos nimis amant, nervis abdominalibus eam conciliant dispositionem, ut fluctuare et inaequabiliter distribui vim nerveam necesse sit (*path. gen.* §. 180.). Denique arthritidis et haemorrhoïdalis morbi haec est noxa, ut diuturnum hunc statum, ni perficiantur, producant (§. 389. 392. 395. 457.).

Itaque organici sensus id est in hoc morbo vitium, ut nimis sollicitatus perverse percipiat motusque abnormes cieat. Cum in statu normali encephali vis conscientia et sensuum superiorum efficacia claras distinctasque perceptiones producat, elato et praevalente organico sensu, cuius perceptiones confusae sunt et obscurae, encephali efficacia supprimi-

tur ac ita debilitatur, ut gangliorum, quorum vis concitata eſt, functionem imitetur. Quae expoſitio ſicut idonea eſt ad declaranda huius morbi ſymptomata, ita viam communit ad veros mentis morbos.

SECTIO IV.
DE MENTIS MORBIS.

CAPUT I.
GENERATIM.

552.

Mentis alienationes vocamus morbos, qui in functionibus a conſilio naturae ac fine aberrantibus, nec arbitrio ſubiectis, verſantur, ſive complectantur facultatum ſingularum infirmitatem, ſive rationem earum laeſam. Animi mores perverſi alieni ſunt a morbis, quod illi arbitrio et rationes idoneo uſu abigendi ſunt et emendandi: in morbis vero nil valet iudicium, ratio nihil. Male moratus homo ſceleri inhaeret et crimini, quia iis adſuevit, nec ratione idoneo modo uti vult. Qui vero mente captus eſt, nequit libere agere, arbitrio uti et ratione, ſed compedibus ſenſus organici perverſi vinctus neceſſitate compellitur ad perverſas actiones.

Limites autem huius ſtatus eo difficilius definiuntur, quo propiores ſunt animi perturbationes ab ea impotentia (*path. gen.* §. 166.). Vecordiam ἔκστασιν cum Hippocrate dicimus brevem illum ac transiturum furorem, quo corripitur, qui iracundia exardeſcens, ſui non compos eſt.

553.

Alio loco iam (*path. gen.* §. 291.) tetigimus transitum hallucinationum, quibus ſenſus laborant,

in veram mentis alienationem. Quodſi vel ex imaginatione vel e ſenſuum vitio phantaſmata naſcuntur, mens ſana manet, dum ſui conſcia eſt et res externas a ſe diſtinguit. Sed ſi ſuperiores ſenſus, quos Kantius obiectivos dicere conſuevit (*phyſ.* §. 403.), continuis fallaciis perturbantur, neceſſe eſt, encephalus ipſe πλεονέκτημα ſuum, conſcientiam, amittat, quippe quae comparatis ſenſuum ſuperiorum obiectis nititur (*phyſ.* §. 93.). Transitus igitur patet ex his fallaciis in ipſam deſipientiam, quem in febre nervoſa acuta ſaepius animadvertimus (§. 90.). Similis hallucinationum transitus in deſipientiam in ebrietate contingit: nec dispar eſt ſomniantium ratio, quippe quorum internae ſenſationes et perceptiones ſine ordine citraque ſuetam legem ſecum iunguntur, cum ſenſuum externorum functio comparativa deſit: hinc nulla conſcientia exiſtere poteſt. Quae cum bipartito distribuatur, altera ſemetipſum cognoſcens, altera res externas a ſe diſcernens: utriusque congrua actio ſanam potiſſimum mentem conſtituit: namque, qui ſui quidem conſcius eſt, ſed hactenus intra ſe ipſum mergitur, ut externarum rerum oblivifcatur, is haud longe abeſt a mentis erroribus. Neque ſana eſt mens, diffuſa atque diſperſa per rerum externarum animadverſionem. Cum denique conſcientia exigat recordationem, ſiquidem reminiſci oportet, eum eſſe memet, qui ante hos viginti annos fueram, atque res, quas video, ad idem genus pertinere, quod iam ante cognovi; efficitur, ſine recordatione eſſe conſcientiam non poſſe. Qua facultate cum careant infantes iuxta ac ſenes decrepiti, utraque aetas ſanae mentis minime eſſe poteſt: et fatui fiunt aut ſtolidi ſenes propter hanc ipſam cauſſam.

Haec ſufficiunt ad mentis humanae errores e conſcientiae defectu eruendas.

554.

554.

Quibus pofitis et probatis intelligitur, mentis alienationes verfari in functionum, quas encephalus exercet, perverfione. Cum vero obfcuritas fenfus defectusque confcientiae gangliis eorumque nervis inprimis tribuenda fit (*phyf.* §. 89. 93.), a veritate recedere haud timemus, fi primariam mentis alienatae cauffam in gangliofi fyftematis centro quaerimus. Confirmatur id angoribus et aeftu inteftino, e plexu fplanchnico ortis furorique utplurimum praeviis: infanientes plerumque queruntur conftrictionem, angentem praecordiorum fenfum, ciborum averfationem et faftidium. Quodfi hypochondriacus morbus iisdem adfectibus confpicuus eft, intereft inter eum et mentis morbos, quod confcientia et libertas, integrae in hypochondriafi, fubdantur perverfo organico fenfui in mentis alienationibus: abire tamen illam aegritudinem faepius in hos morbos, fupra iam monuimus (§. 551.). Congruit cum hac expofitione periodica horum morborum indoles: folent enim, qui verfantur in plexuum abdominalium vitiis morbi nervofi per circuitus redire (*phyf.* §. 66. 76., *path. gen.* §. 35., *path. fpec.* §. 39. 41.).

Variis locis iam tetigimus rationem gangliofi fyftematis ad encephalum: partim enim fuae fpontis funt ganglia atque praefertim in embryonibus, priusquam organa fuperiora fenfuum agere poffunt, feorfim fuis muneribus funguntur; partim fubdita funt cerebro, ope nervorum communicantium, quorum principes fere funt nervus vagus, Vidianus etiam et abducens. Itaque poteft etiam ftatus quidam intermedius mentis nafci, quo confcientia vacillat quafi ac fluctuat, ut modo clariffime nofcamus rationes noftras rerumque externarum, iam vero haud ita luculenter eas dignofcamus. Dein patet ex hac ratione, in mentis perturbationibus exiftere lucida

quaedam intervalla, ubi encephalus, liberatus ab impetu ſenſus organici, ſuae iterum ſpontis eſt atque optimo iudicio fruitur. Neque latet ſingularis illius phaenomeni cauſſa, quod deſipientes ſaepe mirabili celeritate perceptiones coniungant, et ex iis ſuo modo ratiocinia deducant. Incitatus enim encephalus impetu ſenſus organici haud ſemper a norma deflectitur, ſed poteſt ſubinde ſecundum conſilia naturae agere.

555.

Quae iam (*path. gen.* §. 291.) obiter tractavimus de differentiis eorum morborum, paullo uberius hic libet perſtringere. Nituntur autem mentis morbi vel impotentia facultatum vel ratione turbata atque perverſa.

a. *Adynamia mentis.*

Fatuitas, quae noſtratibus *Blödſinn*, Graecis *εὐήθεια* ſeu *μώρωσις*, Gallis *idiotiſme*, *imbécillité* audit, eſt ea mentis aegritudo, quae in defectu plerarumque facultatum, maxime iudicii, verſatur. Fatuus imaginibus haud fallitur, ſed perceptiones male iungit, ratiocinari nequit, nec de univerſalibus rebus veram habere informationem, nec memoria, ſed ſolis ſenſibus viget.

b. *Ratio facultatum laeſa.*

α. Reſpectu rerum, quae animum advertunt.

Melancholia, quam et *athymiam* Swediauerus dicit, eſt diuturna mentis aberratio, qua unica potiſſimum ſeries perceptionum cogitationumque animum occupat, omnibus aliis rebus leviter acceptus vel vix animum advertentibus. Plerumque ex animi violentis orta perturbationibus cum triſtitia iuncta eſt, cui tamen libenter ſe homo dedit, cum unica haec ſeries excitet animi vires labefactatas. Hinc, quae dicitur

idea fixa, neceſſario pertinet ad melancholicum ſtatum: illa ſola animum occupat, omnes aliae vel ad illam trahuntur, vel minime hominem adficiunt. Libertas ac conſcientia infirmantur aut penitus abolentur: dira igitur neceſſitate cogitur aeger ad eam cogitationum ſeriem. Si taedium vitae adeſt, *μισοψυχίαν*; ſi averſatio conſortionis humanae, *ἀπανθρωπίαν*; ſi patriae deſiderium, *νοσταλγίαν*; ſi amaſiae aut amaſii deſiderium, *ἐρωτομανίαν* Swediauerus appellat; varietates tamen, nec veras ſpecies has eſſe exiſtimo.

β. Reſpectu ſenſuum et imaginationis.

Inſania, quam Graeci *παράνοιαν*, Germani *Wahnſinn*, Galli *aliénation*, Angli *frenzy* vocant, eſt id animi vitium, quo imaginationis effectus pro veris ſenſuum impulſibus habentur, unde patet, cauſſam inſaniae complecti ſublatam imaginationis et ſenſuum rationem, quo facto etiam conſcientia tollitur. Qui inſanit, vere credit ſpectra adeſſe, ſi aut hallucinationes ſenſuum eum exercent, aut vivax imaginationis excitatio ea ſpectra ipſi ob oculos ponit. Triplex autem eſt eius ſpeciei varietas. Modo enim brevi tranſit, ut furorem interdum exprimat, modo diutius moratur et habitum pervertit: modo denique in voluntatem agit eamque penitus depravat.

aa *Vecordia*, ſeu brevis inſania, vernacule dicitur *Unſinn*, graece *ἄνοια*, Hippocrati etiam *ἔκστασις*, gallice *transport:* haec comitatur exanimationem, quae violentis mentis perturbationibus efficitur: hinc *unſinnig* noſtratibus dicitur, quem vehemens adfectus ita percellit, ut imaginationis effectus pro veris habeat rebus. Quae aegritudo cum etiam inſtinctus organici ſenſus et ipſam voluntatem corrumpat, in tertiam ſpeciem facillime abire liquet. *)

*) Quanquam vecordia generatim fere pro quavis inſaniae ſpecie apud bonos auctores habetur: duo tamen potiſſimum ſunt

bb. *Veſania* aut *amentia* dicitur diuturna inſania, *Verrücktheit* Germanis, (male hoc nomen ad delirium febrile transferente Swediauero), qua correptus continuo vigili ſomno premi videtur, ut omnia vera habeat, quae imaginatio perverſa ipſi ob aciem mentis collocat. Errore aliquo peculiari interdum amens adficitur, ut in iis rebus duntaxat hallucinetur, quae hunc errorem attingunt, in aliis omnibus vero ſui compos ſit.

cc. *Furor*, cuius vehementiſſimus gradus *rabies*, *μανία* Graecis, noſtratibus *Tollheit*, *Raſerey*, *Wuth*, Gallis *rage* et *fureur* dicitur, eſt inſaniae ſpecies violentiſſima, qua inſtinctus ita pervertitur, ut voluntas ii ſubmiſſa dira quaevis ac noxia tentet et patret etiam, ni impediatur. Fallacia enim iudiciorum et ipſarum imaginum, dum fortius mutat animum, omnes ſecum rapit mentis facultates, hinc quoque arbitrium: id more inſtinctus brutorum pervertitur, atque, ut ſibi aliisque noceat, intenditur. Solent in furore musculorum vires inſigniter augeri, nervorum etiam facultates ita excitari, ut vulgares res debiliter agant, aëris temperies mutata fere non ſentiatur, cogitationes autem perverſae et quidquid cum his vel leviſſime iungitur, effectus vehementiſſimos producant. *Ἀγριοθυμίαν* hanc ferociam animi a mania perperam Swediauerus diſtinguit.

γ. Reſpectu ordinis perceptionum cogitationumve.

Deſipientia, Graecis *παραφροσύνη*, noſtratibus *Irrereden* ſeu *Faſeln*, Gallis *la rêverie*, Italis *farnetica*

huius ſignificatus firmamenta: 1) Cic. de haruſp. reſponſ. 1. „Sed vecors repente ſine ſuo vultu, ſine colore, ſine voce conſtitit.„ 2) Salluſt. Catil. 15. „Igitur colos exſanguis, foedi oculi; citus modo, modo tardus inceſſus; prorſus in facie vultuque vecordia inerat.„

dicitur id vitium, ubi, ſalvis ſenſibus, rapida adeſt idearum fuga, nullo aequabili ordine ſemet excipientium, turbulentus fluxus et reditus variorum animi adfectuum. Deſipere igitur dicitur, cuius cogitationes ſermonesque nexu rationali carent, quaeque ea celeritate ſemet invicem ſequuntur, ut, qui rationis ſuae compos eſt, ſequi eam fugam nequeat. Finitimum id vitium eſt vertigini (*path. gen.* §. 286.), differenti propter iudicii incolumitatem. Deſipientia febribus acutis, aeſtuique febrili vulgaris, ubi per ſomnum occurrit, παράκρουσις etiam Hippocrati dicitur.

aa. *Deliratio*, λῆρος aut λήρημα Graecis, noſtratibus *Wahnwitz*, Gallis *délire*, Italis *vaneggiamento*, dicta eſt diuturna deſipientiae varietas, quae continuum fluxum cogitationum haud cohaerentium complectitur, adſiduam garrulitatem: neque tamen neceſſaria eſt imaginum fallacia. Adſiduo aliquid agitat, molitur; conſortionem hominum quaerit, ſed omnia, quae agit, ſine ordine ſunt et nexu interno. Si delirus continuas iudicii fallacias patitur, inde id proficiſcitur, quod nexus normalis facultatem et actionum animi ſublatus eſt, quod ratio inter vires animi laeſa eſt, unde etiam intellectus labaſcit.

bb. *Inſipientia* aut *ſtoliditas*, vernacule *Albernheit* et *Aberwitz*, graece ἀβελτερία, gallice *niaiſerie*, anglice *ſillineſs*, italice *ſcempiataggine*, vocatur minor delirationis gradus, citra animi perturbationes ortus, cum infantili iudicii debilitate. Garruli eſſe eius modi homines ſolent, agitant aliquid et moliuntur, ſed inepte ac ſiniſtre: res externae in eos agunt, ſed perverſe iis adficiuntur, perverſe iudicant, quod nexus facultatum animi turbatus eſt.

cc. *Stultitia*, Graecis μωρία, noſtratibus *Narrheit*, Gallis *folie*, Italis *ſciocchezza* dicta, eſt id mentis vitium, ubi deſipientia diuturna innoxia eſt et ple-

rumque ridicula, quoniam inepta oppoſitio inter finem actionum et actiones ipſas animadvertitur. *)

His vitiis ita distributis, ea duntaxat perſtringenda eſſe arbitror, quae veros morbos corporis mentisque conſtituunt: namque ſtultitia et ſtoliditas minus noſtra referunt, quoniam cum corporis valetudine ſecunda iuncta eſſe poſſunt.

CAPUT II.

DE FATUITATE.

556.

Fatuum diximus, qui caret facultate, functiones plerasque animi exercere. Diuturni huius mali minorem gradum, qui haud morboſus eſt, imbecillitatem vocare conſuevimus. Sed maior ille gradus, de quo ſermo eſt, cognoſcitur iam adſpectu hominis, obtutu oculorum fixo et ſtupido, musculorum faciei laxa indole, faciei etiam pallore et inflatione, loquela difficili et voce rauca, capite membrisque pendulis, pulſu interdum tardo et excretionibus impeditis. Senſuum facultas vel integra eſt, vel impedita, ut fortiores duntaxat et rudiores impulſus organa ſenſuum feriant, ſubtilia vero discrimina fugiant. Recordatio haud iuxta ac imaginatio labaſcit: ita plerumque incolumis eſt; eorum ſaltem perpetuo reminiſcitur fatuus, quae fortiter ſenſus perculerant: imaginationis vero nulla fere vis eſt, hinc ingenium tenue, tarda intelligentia, iudicium puerile. Inſtinctus fere brutales ſunt, cum ſenſus rudiori duntaxat modo feriantur, neque delectentur voluptatum genere, quod altioris eſt indaginis.

*) Quam caute boni auctores haec vitia discreverint, patet e Livio (25, 19.): „Id magis ſtolide quam ſtulte creditum,„ et Cicerone: „Stultum me exiſtimo, fatuum non eſſe exiſtimo.„

Libidinosus igitur et salax, gulo etiam et bibulus esse consuescit. Mores his respondent: amat brutorum more eos, qui vel cupedias vel alia sensuum oblectamenta largiti sunt: odit, qui unquam obstiterint illi, aut qui, exponi nequit, quanam ratione contrarii sunt. Animi perturbationibus exercetur raro, sed violentissimis, ubi aliquis ipsi refragatur. Aerumnarum, poenitentiae aliarumque commotionum, quae moralem partem animi complectuntur, expers fere est. Hinc etiam minime religiosus est, nisi usus quosdam religionum imitando personam religiosi induat.

557.

Solet utplurimum fatuitas diuturna esse et per omnem vitam morari, si a congenita encephali labe nascitur: sed longaevi esse et immanes consuerunt fatui a morbis popularibus, ut tandem apoplexia decedant. Vitia encephali organica maxime varia sunt, ex ictu capitis nonnunquam suborta: hydrocephalus etiam aut effusus cruor aut abscessus et tumores cerebrum aliqua parte comprimentes (§. 192. 193.). Dein etiam ebrietas matris aut patris non immerito accusatur, si infans a nativitate inde hac animi imbecillitate patitur: narcotica etiam, praesertim opium et sorbitiones spirituosae, infantibus propinatae, in hunc morbum praecipitant. Denique et senium et morbi, qui enervant vires, fatuitatem producere possunt.

558.

Teterrima et gravissima fatuitatis forma ea est, quae, cum strumis sociata et in cachexiam abitura, incolis vallium alpinarum profundis infesta est, *Cretinismi* nomine nostris demum temporibus divulgata. Helvetii primum, maxime qui confinia Martinaei, Agauni Sioniique habitant, dein qui alpes rhaeticas et noricas incolunt, raro etiam montis Bructeri acco-

lae, quinetiam Andium in America meridionali, summarumque alpium in tibetano regno et ipsius Sumatrae habitatores obnoxii sunt huic malo et strumis. Accusatus est potus aquae nivalis, cuius opinionis argumenta petita sunt tum e strumarum decremento per hiemem, cum aqua nulla e nive colliquescens bibitur, tum etiam ex ortu eiusmodi tumorum, cum Cookii comites, polum antarcticum circumnavigantes, aquam e glacie deliquescente ortam potarent. Sed contraria est strumarum frequentia in Sumatra, ubi nulli montes glacie tecti occurrunt (*path. gen.* §. 145.). Maiori igitur iure culpa infertur in nebulosum et haud innovatum aërem vallium, qui electricitate negativa abundans vires corporis animique emollit (*path. gen.* §. 135.). Id enim vel exemplis a memetipso in Hercynia nostra visis compertum habeo, cretinismi quamdam speciem leviorem, familiae infestam, quae in valle profunda habitarat, evanescere, protinus ut migraret in montosa et aprica loca. Id etiam observavimus strumarum et cretinismi connubium, ut strumosi parentes infantes gignerent cretinismo adfectos: atque mox post partum strumis incipere dispositionem ad hunc morbum. Hereditate propagari id malum, certum est; saepius tamen sani parentes cretinos generant, cretini vero sanos infantes. Nec genti cuidam aut hominum generi solummodo infestum est malum, cum opulenti iuxta ac egeni eo laborent. Memoratu tamen dignum est, liberos fere esse ab hoc morbo infantes fulva coma oculisque caesiis gaudentes.

559.

Vario modo se habet hoc malum pro varia aetate. Infantes recens nati, qui propensi in id sunt, vel strumis laborant, vel rachitide aut hydrocephalo: alii vero, etiamsi forma non valde declinat, nec flere, more sanorum infantum, nec sumere mammas

poſſunt, quod vulgus frenulo linguae nimis arcto tribuere ſolet: diſcinditur igitur, unde carunculam ex hoc frenuli vulnere natam Wenzelius uterque in cretinis invenit. Dentiunt difficulter, dentibus frequenter carie corruptis; cum poſteriores proveniunt, priores non elabuntur, ſed duplex non raro ſeries eorum conſpicitur. Nec ſermocinari diſcunt, vocales literas quidem pronunciant, ſed conſonantes impedite. Nec inceſſus facilis eſt et normalis: alii pedibus uti plane nequeunt, alii vacillant et pedes distorquent, dum gradiuntur; ſemper recta tendunt neque deflectunt ſeſe de via. Digitorum brevitas ſingularis apparet ratione proceritatis brachiorum pedumque. Caput praeprimis deforme, vel parvitate vel etiam nimia mole, poſticae inprimis partis directione ſurſum recta. Facies prope quadrata; pallida etiam, aut lurida, inflata: crines oculique atri: pupula tarde mobilis; oculorum anguli ſubobliqui, velut in mongolica hominum varietate: oculi vel cavi vel nimis prominentes; obtutus fixus, ſtupidus, ingrate comis: labra tumida, inferius maxime propendulum, os plerumque apertum, ſaliva effluente.

Somniculoſus eſt plerorumque adſpectus; ſomnos etiam ducere per magnam diei partem conſuerunt. Torpor inſignis eſt omnium functionum, pulſus, alvi (ut mire pandatur anus, priusquam alvus deponatur) ſecretionum plurimarum. Urina tamen ſat abundat: in feminis menſtruus ſanguinis curſus praecocius iuſto ingruit, ſaepe nimius. Uterque ſexus libidinoſus eſſe, marium genitales partes mole excedere ſolent: manibus ſtuprum committere frequenter viſi ſunt.

560.

Craniorum mirabilis eſt plerumque deformitas, maxime ea obliquitas, ut foramen lacerum et con-

dyloidea alterutrius lateris nimis compreſſa coarctarent vaſa et nervos per ea prodeuntes. Os occipitis fere ad amuſſim ſurſum tendit, rectumque angulum cum oſſe baſilari format: hinc ſpatium deeſt pro ponte Varolii: os baſilare etiam eam habet declivitatem, ut criſta laminae cribroſae oſſis ethmoidei profundiorem iuſto habeat poſitum. Neceſſe eſt, hac deformatione functiones encephali nervorumque graviſſime impediantur et turbentur: ſed, quomodo naſcatur id vitium ex aëre nebuloſo et electricitate negativa abundante, haud liquet.

CAPUT III.

DE MELANCHOLIA.

561.

Melancholiae ſive athymiae definitionem ſupra (§. 555.) exhibuimus, e qua et differentiae eius et hypochondriaci mali et maniae elucent. Namque idea fixa totum animum occupans, quae eſſentiam huius morbi conſtituit, deeſt in hypochondriaco morbo, qui ſumme variabilis, ex organici ſenſus hallucinationibus imaginationis fallacias maxime varias producit: in mania contra ferocia actionum brutalium adeſt.

Prima eius mali initia cognitu difficillima ſunt, quippe cum nimium ſtudium et animi commotiones violentae idearum eam perpetuitatem quandoque efficiant, ut, niſi libertatem voluntatis integram obſervaveris, haud poſſis hunc ſtatum a melancholia diſcernere. Interdum etiam lucida, quae praeſto ſunt, intervalla, iudicium medentis pervertunt, ut ſanam mentem ſtatuat, quae tamen ſui non conſtanter compos eſt. Oportet igitur mores hominis conſideres,

qui insuetum aliquid mansueti aut ferocis prodentes, melancholicam dispositionem exhibent.

562.

Summa tamen rei versatur in imaginibus perversis, quas idea fixa parit, cognoscendis. Nascuntur eae ex organico sensu adfecto, quo haud variae, ut in hypochondriaco morbo, sed fixae et eaedem semper opinationes et perversa iudicia producuntur. Vitia corporis sentit quidem aeger, sed, deceptus organici sensus hallucinationibus, pro varia animi cultura, imagines sibi fingit perversas. Hinc in Arcadia veteri rudis pastorum gens, superstitionibus dedita, et lupos maxime metuens, de transmutatione hominum in lupos fabulas commenta est. Melancholici, Iesu Christi temporibus, sepulcra habitabant, daemonibus obsessos se esse credebant. Scytharum gens, Hippocratis et Herodoti temporibus, morbo muliebri obnoxia, ἀνάνδριες aut ἐναρέες dictos nutriebat, qui et in hodiernis Sibiriae populis inveniuntur. Superbus et adrogans regem se esse fingit, avarus ditissimum, qui forte mysticis insudavit libris, similes etiam habet imagines: alii egestate se oppressum iri, alii insidiari sibi hostes metuunt. Nonnulli etiam sine cogitatione ulla, tanquam meditabundi, obmutescunt, nil interrogant, nil respondent. Plerique moesti sunt, quod unica cogitationum series nequit liberam et gratam idearum vicissitudinem ipsis repraesentare: nonnulli tamen hilares sunt, quia figmentum, quod sibi mens struxit, sufficit ut tollatur iudicium facultatesque mentis continuo agitentur.

563.

Fastigium rei ponendum est in pertinacia, qua, qui mente captus est, commentis suis et falsis opi-

nationibus adhaeret: quivis enim conatus avertere eum ab hoc errore, indignationem efficit ac fimultatem fuscitat cum eo, qui refragatur his fallaciis. Singularis eft prudentiae, errores hos ex animo excutere, quin irafcatur et furere incipiat aeger.

Id etiam fingulare eft, mentem talem rectam fequi perceptionum feriem, tum quoad ideam fixam, tum etiam refpectu aliarum rerum. Si fallax praemiffum judicium conceditur, neceffe eft largiamur etiam ratiocinii veritatem: exercitatio mentis ac confuetudo hactenus ciet atque follicitat mentem, ut facillime fequatur cogitationum fuetum ordinem. Mira inde non folum loquacitas, fed facundia ipfa, flumen orationis effundens, recordatio optima, ingenii acumen fummum, linguarum peregrinarum, quarum ufus haud penitus exoluit, ingens facilitas: haec omnia nos in admirationem fubinde rapiunt, hominibusque, qui animi cultu expertes funt, Dei aut daemonis dona effe videntur.

Cum melancholicus maxime liberam fentiat animi activitatem, dum in unicam ideam fixam animum intendit, veretur ut in ea ferie fibi grata interpelletur: folitudinem igitur amat, hominum focietatem fugit, meticulofus eft et fufpicionum plenus. De quibus fufpicatur fibi adverfarios effe, eos neceffe eft oderit atque a fe removere ftudeat. Quod cum organici fenfus erroribus contingat, brutalia etiam nocendi aliis ftudia exiftunt. Angores denique perpetui, quibus cruciatur, taedium vitae pariunt, quo motus et fibi mortem confcifcere cupit.

564.

Haec animum complectuntur: veniamus ad corporis detrimenta. Quorum primum eft tarditas fingularis fentiendi et motricis facultatis. Pariter

perfert frigus ac aeſtum: interdum tamen Pinelius vidit frigus melancholicis valde noxium eſſe. Contagii et impulſus morborum popularium parum capaces ſunt: remedia fortiora et incitamenta alia facillime tolerant. Nonnunquam oculi caligant; alii obſurdeſcunt, odoratusque infirmitate laborant. Huic ſenſuum ſuperiorum torpori contraria eſt organici ſenſus excitatio, quae manifeſtatur tum ſomno turbulento, pavoribus et ſomniis terrificis interpellato, tum doloribus capitis vehementiſſimis, fixis, interdum in furorem abituris, tum motibus musculorum abnormibus, concitatis, unde tremores, pavores e leviſſima quaque cauſſa, conſtrictiones gulae et veſicae, palpitationes cordis et impetus ſanguinis verſus organa quaedam peculiaria. Pulſus ſunt duri, irregulares, tardi interdum, nonnunquam accelerati: ſpirationes vehementes, gemitibus interceptae: vox debilis, clangoſa: loquela impedita.

Ad haec habitus, dum inveteravit morbus, ſingulari modo vitiatur. Pallor cutis aut luridus color: oculorum obtutus turbidus, inquietus, meticuloſus: vel truculentus aut torvus: vultus peregrinus aut depravatus tremoribus ac palpitationibus musculorum, levi etiam inflatione locorum profundiorum faciei: lingua ſordida; cutis obrigeſcens, arida, nec perſpirabili pervia; praecordia tenſa ac dura, venter continuo durus; membra algida, torpida ſenſu motuque: haec, habitus melancholici notae, tum ſuſpicionem adferunt morbi praeſentis, cum animi errores, propter lucida ſorte intervalla, cognoſci nequeunt.

Denique ſecretiones excretionesque conſiderandae ſunt. Cupiditas ciborum ſaepe nimia, ut ingerantur etiam foeda et nutrire neſcia, cum pyroſi, cardialgia, ructibus tetris et angoribus praecordiorum. Alvus plerumque duriſſima, nec fortiſſimis

purgantibus movenda: flatus copiosi. Urina turbida, cruda, iumentariae aemula. Perspiratio suppressa, aut ex angoribus sudores circa caput collumque frigidi. Interdum et salivae fluxus: salacitas nonnunquam brutalis cum tentigine et pollutionibus: haec sunt vitia secretionum et excretionum.

565.

Mora morbi plerumque diutina est, utique dum ex organicis natus est vitiis aut e caussis moralibus haud facile tollendis. Dum e stasibus abdominalibus ortus est, saluti sunt haemorrhoïdum fluxus, menstruus sanguinis cursus, fluor etiam albus. Febris accedens, maxime intermittens, saluberrima esse consuevit: ut et puerperali visae sint mulieres melancholia liberari (*Lentins Beob. einiger Krankh. am Oberharz*, 110.). Salivae cursum et scabiem solvere hunc morbum observarunt Perfectus et Schmuckerus. Denique salubres fuerunt animi perturbationes contrariae iis, quae morbum cierant, praeprimis haud opinatum gaudium et venerei complexus, qui diu defecerant.

Memorabile est, melancholiam haud in declivem usque senectutem porrigi: Haslamius enim et Pinelius observarunt, ultra septuagesimum aetatis annum haud morari. Transit autem frequenter in alios morbos, dum vi coërcentur aegri molimina, dum fortiora incitamenta adhibentur, aut dum privatur stimulo sanguinis habituali. Abit autem in apoplexiam, paralyses, epilepsiam et catalepsin. Vulgare est, ex habitu pravo et nutritione labefactata cachexias consequi: icterus igitur, hydropes et exanthemata pertinacia ad gradus morbi superiores accedere consuerunt, quibus tandem corpus conficitur.

566.

Cadavera fecta fimilia folent encephali vitia prodere, ac quae in apoplexia et epilepfia adeffe invenimus. Calvariae offa vel obliqua, vel nimis craffa exoftofibus variis foeda, aut interiore facie excavata, qua corpuscula, quae Pacchionii nomen ferunt, dura et tumida fedent. Horum enim vitium cum lympha coagulata inter meninges aut in ventriculis ftagnante fere femper iunctum eft. Meninges vel fecum vel cum encephalo aut cranii offibus coalitae: piae meningis lardacea indoles: vafa meningum et cerebri turgida, varicofa: fanguis etiam in cerebrum effufus: offeae infulae proceffus falciformis: encephalus ipfe vel fluidior iufto ac velut pultaceus, cum fero in ventriculis abundante; vel aridus ac levior iufto. Scirrhis etiam, absceffibus, fteatomatibus nonnunquam occupatur: hydatides in plexu choroideo, glandulae pituitariae turgor quafi inflammatorius, pinealis autem durities lapidea: haec funt vitia varia encephali ipfius.

Frequentia funt cordis vitia, quae melancholiam et vitae taedium cauffantur. Enormitatem eius organi, concretiones cum pericardio, ofteogenefin praeternaturalem tum in pericardio tum in valvulis magnorum vaforum Gredingius, Tefta aliique in corporibus eorum, qui melancholia enecati fuerant, obfervarunt.

Denique in abdomine fatis vulgares funt cauffae huius morbi. Omenti ac pancreatis tumores, hepatis durities et apoftemata, venae portarum varices infignes: nonnunquam calculi biliarii et in mulieribus ovaria obdurefcentia nervorum abdominalium intemperantiam producere atque eo modo melancholiam, probabile eft.

567.

In cauſſis indagandis primaria ratio habenda eſt opportunitatis, quae et hereditate propagatur. Temperamentum rigidum deſcripſimus (*phyſ.* §. 376.) in melancholiam proclive, dum vel ſtaſes accedunt in abdominis vaſis vel vitia cordis encephalique organica, vel dum aerumnae, deſideria inexpleta, indignatio crebra aut frequentes e terrore aliisque animi commotionibus exanimationes hominem exercent (*path. gen.* §. 165. 167.). Nimia etiam et taediosa ſtudia (*path. gen.* §. 172.); religionis denique ea perverſitas, ut Dei iram, peccatis, quibus nunquam ignoſcatur, excitatam, inexpiabilem repraeſentat.

Quibus cauſſis magnopere efficacibus cum ſemet adiungit aër pluvius, frigidus et nebuloſus, occluſus etiam et vaporibus animalibus corruptus, facilius naſcitur hic morbus. In Anglia Novembri menſe, apud opifices noſtros, in aëre cubiculorum depravato degentes, vulgaris eſt melancholia. Inſuper venena narcotica, potuum ſpirituoſorum abuſus, ciborum dyspeptorum, mercurialium etiam remediorum (*Perſect.*), haud immerito accuſantur. Communicatis imaginibus falſis in imbecilli mente poſſe ſimilem melancholiam naſci, hiſtoria rudium populorum docuit: quippe cum lycanthropia, daemoniaci morbi, θήλεια νοῦσος, viſi ſint populariter graſſari.

Denique aliorum morborum praegreſſorum ratio eſt habenda. Debilitas e ſanguinis fluxibus aut e ſeminis profuſione orta: hypochondriacus morbus et hyſtericus: haemorrhoïdes ſuppreſſae: ulcera, ſcabies ac alia exanthemata repulſa; arthritis: verminoſa colluvies et variae cachexiae, leprae exemplo et trichomatis polonici, in hunc morbum praecipitant.

CAPUT

CAPUT IV.

DE MANIA.

568.

Diximus furorem ſeu maniam eſſe inſaniae ſpeciem violentiſſimam, qua et voluntas pervertitur et vehementiſſimi musculorum motus, et ſibi et aliis noxii efficiuntur (§. 555.).

Oritur autem potiſſimum e melancholia, dum conatibus reſiſtitur aut cum ſanguis e vena ſecta copioſus mittitur, vel etiam, cum nimia incitamenta adhibentur. Nonnunquam ſine his manifeſtis cauſſis per circuitus redire ſolent maniaci inſultus, aut lunae imperio obtemperare.

Tranſit autem melancholia in maniam, cum inſomnia longa hominem exercet, dolores accedunt capitis pertinaces, vertigo, ſenſuum hallucinationes, horrores, tremores totius corporis, palpitationes cordis musculorumque, pulſus concitati, irregulares, ſpirationes crebrae, impeditae, vultus torvitas, oculorum ferocia et rotatio terribilis.

Qui furit, rationem exuiſſe omnino videtur. Eiulatur, vociferatur, garrit, iactat ſeſe, exſultat, ſibi aliisque nocere ſtudet. Simul incredibilis eſt musculorum vis, ut fortiſſimis compedibus vinciri nequeat. Ferocia tamen haec quandoque miteſcit, ut ſingularem aliquid impulſum in aegrum fuerit, unde et pueri et imbecilles feminae domare poſſunt furibundum. Simul vero ſolet ſenſuum incolumis eſſe facultas, ut noſcat adſtantes, ſed falſiſſime viſa iudicet. Poſt inſultum vel plane non recordantur eorum, quae geſſerint, vel meminerunt eorum, additis fallaciis. Nonnunquam in ipſis inſultibus mirabile eſt et prope divinum virium

animi augmentum, ut linguas callere peregrinas, rapidum edere flumen orationis et futura praesagire videantur. E velocitate combinationum et magnopere incitata encephali efficacia haec exponenda sunt.

Exitus vero et caussae cum melancholiae sequelis et ortu congruunt.

LIBER VI.

DE CACHEXIIS.

CAPUT I.

SUMMATIM.

569.

Cum vis vegetativae debilitatem exponeremus (*path. gen.* §. 61 — 63.), primum nervorum imperium, dein nutrientis materiei defectum, poftremo ablationem nimis auctam ope vaforum abforbentium, ut cauffas graviffimas indicavimus. Quodfi igitur diuturni funt morbi, quorum effentia nutritionis defectum complectitur, maciem corporis et varia habitus vitia, quosque cachexias appellamus, neceffe eft tria illa momenta ad distribuenda morborum eorum genera adhibeamus. Alii enim e vaforum abforbentium univerfali vitio, alii e laefa per virus quoddam fpecificum ratione abforbentis fyftematis ad fyftema nervofum, alii denique e penu materiei nutrientis depravato aut deficiente nafcuntur. Haec ad fatim copiofe in ulterioribus exponentur.

CAPUT II.

DE ICTERO.

570.

Frequens morborum acutorum fymptoma, auriginem feu morbum arcuatum, pluribus iam locis

Kk 2

(§. 103. 112. 114. 118. 134. 264.) memoravimus, ubi vel pigmenti biliosi abundantiam in sanguine et vicariam in cute secretionem, vel hepatis inflammationem signaret. Iam vero oportet, eumdem morbum arquatum tanquam primariam considerare cachexiam, eiusque historiam et varietates pro variis caussis referre.

571.

Cui imminet hic morbus, languidus est et somniculosus, morosus, nullamque sentit ciborum cupiditatem, sed nondum ad satim satiatus praecordia habet plena, tensa et oppressa, fastidium ciborum et conatus vomendi. Nulla interea sordium gastricarum indicia. Horrores et frigus frequenter recurrunt, pulsibus multo tardioribus quam in statu naturali. Saepius spiritus difficultas et angores pectoris sociantur: meliuscule se habet, dum erectus sedet, quam dum ambulat. Urina parce fluit, turbida est et fusca: alvus dura, venter inflatus et satis patibilis. Cutis arida est et tensa, interdum pruriginе et rosionibus cutis torquetur.

Quae dum per aliquot dies morata sunt, quod naturaliter album est in oculis, flavescit: is color mox per faciem reliquumque corpus latescit. Sudor etiam et saliva, ipsa etiam ossa et crines interdum eum colorem obtinuisse feruntur: exceptis fere lacte et spermate virili. Rarius etiam humor aqueus oculorum flavide tinctus eo colore imbuit res omnes, quae conspiciuntur. Nec tamen per totum corpus idem est ac aeque satur eiusmodi color; in aliis partibus magis pallescit, in aliis viridescit, in nonnullis etiam nigrescit, unde μέλανα ἴκτερον veteres nuncuparunt.

Interea augescunt languor, lassitudo et praecordiorum turgor; dolores quoque colici, vomituri-

tio continua, reiectio bilis acerrimae praſinae. Perpetuo adeſt ſapor oris amarus, ructus amari, ſitis valida, ſomnus inquietus et ſenſuum hallucinationes. Urina indies turbidior fit et magis fuſceſcit, firmiter adhaeret matulae parietibus: ſpuma, qua ſuperficiem petit, flavida eſt, lintea iniecta flavo colore tinguntur. Alvus ſi redditur, ſtercora albida ſunt et argillam referunt; interdum fuſco colore roob prunorum aut ſambuci aemulantur. Nonnunquam teneſmo et torminibus ventris aeger cruciatur, quaſi dysenteria adflictus. Pulſus plerumque tardus, veſperi nonnunquam concitatur, horroribus aeſtuque accedentibus ac in ſudores debilitantes abeuntibus.

572.

Faſtigium morbi proditur impotentia ventriculi tantillum retinere aut digerere, cum omnia reiiciantur: infirmitate etiam virium magis magisque aucta: pulſibus indies durioribus, magis contractis et debilibus; ſpiratione magis anxia: hectica febris validior attrahit nervorum distentiones, gulae conſtrictiones, ſenſuum hallucinationes, oculorum caliginem, ſoporem, deliria et apoplexiam.

Icteros varios, praecipue qui febres intermittentes ſequuntur, per circuitus redire, ſupra (§. 33. b.) monuimus. Solvi autem conſueſcunt vel ſudoribus fortioribus, vel exanthematibus miliare referentibus, vel ſalivae curſu, haemorrhoïdibus etiam fluentibus. Interdum eryſipelas ſaluti contulit.

573.

Quodſi cadaverum ſectiones inveſtigantur, iocinoris vitia frequentiſſima ſunt. Durities ſcirrhoſa, vel ſteatomatibus effecta, calculi in hepate, veſica fellea et ductibus choledochis ſedentes; abſceſſus

hepatis aut exesa sanie substantia frequenter repe-riuntur. Rara est 's Graeuwenii observatio de carti-laginea tunicarum vesicae felleae et velut calcarea indole: rara etiam Cruikshankii animadversio de glandulis tumidis ductus biliferos comprimentibus.

Haec quidem vitia olim habita fuerunt ita icte-rum ciere, ut bilis secreta, quae per ductus com-pressos aut coarctatos profluere prohiberetur, in sanguinem transeat, qui igitur bile abundans eam per omnem corporis ambitum diffundat. Sed saepius ductus ii patuli sunt ac pervii: nonnunquam iecur ita comparatum est, ut nulla bilis secretio contin-gere possit. Itaque oportet, variam habere icteri originem; quodsi bilis nulla, hepate penitus corru-pto aut impervio, secernitur, superest tamen pi-gmentum, quo serum sanguinis scatet: hoc igitur abundans in cute auriginem efficere potis est. Alia hepatis vitia ita agunt, ut licet haud penitus impe-diant bilis secretionem, ita tamen stimulent illud, ut communicata incitatio cum aliis organis, pigmen-ti copiosi secretio per cutim nascatur.

Eiusmodi caussa contingit in icteris, qui torri-dae zonae incolis familiares sunt: aestus enim or-gasmum sanguinis hactenus ciere valet, ut particu-lae sanguinis emineant, et pigmenti etiam biliosi, quod serum habet, abundantia nascatur, unde tan-dem in hepatitide tropica et febre flava putredo hu-morum existit. Simili modo agunt animi commo-tiones, imprimis terror et iracundia: dein etiam vermes visi sunt stimulis similibus icterum produce-re. Venena animalia pari ratione ictero occasio-nem praebere supra (*path. gen.* §. 156.) posuimus. Vulnera etiam et variae hepatis laesiones eodem mo-do nocent. Per potuum spirituosorum abusum con-gruam incitationem iocinoris produci exploratum habemus (*path. gen.* §. 146.). Et per consensum

agunt capitis plagae, atque exanthemata haud ſatis perfecta.

Deinde perſuaſum habemus, praeter organica vitia poſſe etiam naturalem bilis ſecretionem ſupprimi per ſanguinis penuriam ſubito in hepate, poſt funiculi umbilicalis deligationem, ſubortam, e qua Autenriethius haud ſine veri ſpeciem icterum recens natorum exponit: quanquam et ſpaſmi interdum accuſandi ſint; in hyſtericis quoque mulieribus et hypochondriacis bilis ſecretionem opprimentes.

CAPUT III.

DE HYDROPIBUS.

A. *Generatim.*

574.

Hydropem dicimus cachexiam, quae in collectione ſeri aut lymphae intra caveas naturales et telam cellularem verſatur. Ex hac colluvie ſeri aut lymphae haud ubique cachexiam ſequi, patet ex oedematibus, quae tam ſaepe ad morbos accedunt, neque nutritioni totius corporis officiunt.

Vulgaris autem materia, quae in hydrope accumulatur, ſerum eſt, vel lympha gelatina aut albumine abundans, nihil vero partis fibroſae continens, in omnibus corporis caveis vaporis ad inſtar praeſens (*phyſ.* §. 49. 22.). Quod ubi accumulatur, pars nutritura, quae fibroſa plerumque eſt, ſecedere nequit: ſeri excretio impeditur per lotium et perſpirabilem materiem, unde urina turbida eſt et parce fluit, cutisque areſcit. Pars etiam, quae colluviem patitur, quod rite parte fibroſa haud incitatur, flacceſcit et iners fit, palleſcit et frigeſcit.

Cautiſſime circumſpiciendum eſt, ne, quoties colluviem aquoſam in cavea quadam poſt mortem invenimus, toties hydropem adfuiſſe atque morbi cauſſam conſtituiſſe pronunciemus. Id enim vulgare eſt, agonem mortis torpore partium omnium ſeceſſum particularum nutrientium turbare atque ſerum potius quam particulam fibroſam accumulare (*path. gen.* §. 62. 63.). Hinc ad ſymptomata praegreſſa potius conſilium transferendum eſt, priusquam de hoc morbi genere aliquid ſtatuamus.

575.

Eſt generale quoddam hydropum discrimen, quod verſatur in libera ſeri lymphaeque colluvie intra telam cellularem, vel occluſione eorum humorum intra ſaccum naturalem aut praeter naturam formatum. Naturales utres formant camerae oculi, ventriculi cerebri, pericardium, ſtomachus, peritonei duplicata membrana pone ventriculum, ad quam e dextro latere foſſa Winslowii viam aperit, uterus, ovaria et manticulae articulorum. Praeter naturam formatur uter, coalitis viſcerum parietibus, vel hydatidibus turgentibus (*path. gen.* §. 190. 191.). Differt autem libera ab occluſa ſeri lymphaeve colluvie, quod illa, ſubito plerumque, e ſuppreſſa lotii vel perſpirationis cutaneae excretione, orta, quaquaverſum poſſit moveri: concuſſo igitur corpore fluctuat et in declivem locum inclinat tumor; aucta perſpiratione et lotii fluxu reſtituto minuitur. Secius accidit in tumoribus cyſticis, qui, lentiſſime orti e viſcerum depravatione, nutritione alienata, minus mutantur excretionibus auctis; nec humores in iis ſtagnantes fluctuant nec facile corrumpuntur.

Mutationem autem ſubeant humores vel ſeroſi vel lymphatici, ut, abſorbtis tenuioribus ſuperſint ſpiſſiores particulae, unde flocci ſaepius in ſero na-

tantes obſervantur. Salſum ſaporem plerique, odorem urinoſum quoque nonnulli in hoc latice animadverterunt. Quandoque et aliae humorum particulae, pigmenti biliosi exemplo, una excernuntur, ut icterus accedere poſſit ad hydropem, mali plerumque ominis, quod proclivitatem humorum in putredinem ſignat. Nonnunquam ſanguis ſimul ſecedit, unde lotarum carnium aquae ſimilis fit latex, aut ipſe ſanguinis fluxus adiungitur.

Graviſſima eſt mutatio humorum ſtagnantium, qua in remotiora abeunt elementa, in putredinem igitur propenſiores fiunt (*path. gen.* §. 94.). Tum ſolet ambitus tumoris incaleſcere, rubere, ulcerari, maculis lividis conſeri; dolores accedunt, horrores, febris valida cum ſiti ingenti, inſomnia, angoribus, vertigine, ſymptomatibus demum nervoſis et gangraenae ſignis. Ulcera haec ſuccedentia externas partes exedere, in internis viſceribus tabem attrahere conſueſcunt. Rariſſime autem conſaneſcunt. Medulla oſſium gelatinoſa eſt, oleoſarum particularum expers in hydropicis.

576.

Nonnunquam humores ſtagnantes naturae ope parietes tumoris perrumpunt aut alio modo ſibi viam ad exteriora ſternunt. Per circuitus meminimus provenire aquae fluxum ex umbilico, atque iterum in utribus colligi. Salubre habemus id naturae conamen, ni iam depravati ſint humores. Saluti conferunt quoque aliae excretiones ſeroſae per lotium, perſpirationem, per alvum citam et ſalivae curſum, cum nondum labem humores aut viſcera contraxerunt, cum nondum inveteravit aegritudo, ſed orta fuit e ſuppreſſis iis excretionibus: maxime vero cum haemorrhoïdes et menſtruus ſanguinis fluxus reſtituuntur, aut ſcabies et eryſipelas repercuſſa iterum revocantur.

577.

In caussis hydropum generalibus indagandis ratio praeprimis habenda est absorbtionis impeditae, quae nititur saepissime viscerum adsimilationi inservientium labi, atoniae aut vitiis organicis. Hepatis, mesenterii inprimis tumores et abscessus: stases sanguinis in vena portarum, quibus vasa lymphatica comprimuntur, frequentem praebent caussam, qua hydrops cietur (*path. gen.* §. 81.). Haec igitur vitia, et quidquid iis generandis par est, hydropibus occasionem exhibet. E potuum spirituosorum abusu eam colluviem explicuimus (*path. gen.* §. 146.). Obesi homines, qui adipe abundant, proclives sunt in hydropem, quod, digestione labefactata, azoticum deficit in humoribus secretis, facilis igitur transitus adipis in gelatinam et lympham patet (*phys.* §. 43. 77. 81.). Hinc post mortem hydropicorum non rarum est, bilem glutinosam inveniri, albumini similem atque inertem. Digestio igitur et adsimilatio deficiens saepius sufficit ad hydropem gignendum; quod luculenter etiam patet tum ex Haenii observatione, qui duritiem stomachi ut caussam hydropis cognovit, tum e Scherbii rarissima animadversione de calculo ductus thoracici, chyli progressum penitus impediente (*Haller diss. pract. vol.* III. p. 537.). Adsimilationis functio prohibetur morbo arthritico, nervosisque adfectibus, qui in longum porrecti sunt, sanguinis etiam largis profusionibus et aliis caussis, quas (*path. gen.* §. 61. 62. 101.) enumeravimus. Cum, quod ibi probatum fuit, nervorum imperium exigatur ad moderandam formationis normam, ex illo sublato aut perturbato in febribus ardentibus et morbis nervosis, rite repetenda est hydropica colluvies.

578.

Impeditur abſorbtio per turgorem venarum vaſa lymphatica comitantium (*path. gen.* §. 83. 209.). Hinc plethoricus exiſtit hydrops, frequens in mulieribus, a menſtruo ſanguinis curſu defectis, curatus ſaepe haemorrhagia narium, aliis ſanguinis fluxibus et ipſa venae ſectione. Quae dum ſecius cedunt, apoplexia interimitur aeger. Nec deſunt interdum organica vaſorum vitia, quibus ſanguinis circuitus impeditus ſtaſes ſeri lymphaeque producit. Enormitas cordis, aneuryſmata aortae, oſſea valvularum durities, oſſeae aortae inſulae frequenter in corporibus hydropicorum reperiuntur, quibus partim cauſſa eius morbi tribuenda eſt. Alia inſuper adſunt obſtacula progredientis per vaſa abſorbentia lymphae. Gravido utero comprimi vaſa abſorbentia, eoque modo oedemata pedum naſci, frequenter accidit. Dum ulceribus aut furunculis obſidetur pars, vaſa lymphatica turgere et oedema oriri conſueſcit. Scirrhi et calculi, ſteatomata et alii tumores vaſa lymphatica comprimentes ſaepe poſt mortem in variis partibus inveniuntur.

579.

Contingere interdum hydropem culpa ſpaſmorum, quibus vaſa abſorbentia conſtringuntur, ut lympham avehere nequeant, exploratum habemus. Meminimus enim in hyſtericis et hypochondriacis, inflationem aquoſam ſaepe ſubito naſci cum ſpaſmis, repente quoque iterum evaneſcere, ut natura vel arte ſpaſmi ſemet remiſerint. Ubi corpus ſubito perfrigeſcit, vel gelidae aquae potu vel frigore excepto, hydropem naſci aut oedemata ſaltem vidimus, quae e ſpaſtica vaſorum capillarium abſorbentiumque coarctatione facile exponere poſſumus. Nonnunquam perturbatam rationem vaſorum abſor-

bentium inteſtinorum et cutaneorum accuſandam eſſe exiſtimamus, ut illis contractis haec ad uberiorem vaporum aëreorum abſorbtionem ſollicitentur (*path. gen.* §. 62.). Hinc, ubi humidus eſt aër et pluvius, augeri ſolent hydropes, decreſcere autem ſicca tempeſtate.

Tandem conſilium transferri oportet ad atoniam et reſolutionem vaſorum abſorbentium. Namque quotidie videmus membra reſoluta oedematibus obſideri: ſaepius obſervavimus poſt vehementes morbos, ſanguinis etiam profuſiones uberrimas naſci hydropicam colluviem, quae ſimilem admitteret expoſitionem: exemplo oedematum, quae excipere rheumatiſmos et exanthemata conſueſcunt (§. 68.). Hinc, quae valide incitant vaſa, frictiones, remedia quoque purgantia, proficua eſſe, ni ad tollendum, ad levandum ſaltem hydropem ſolent.

His generatim expoſitis, via patet ad ſingulas hydropis ſpecies.

B. *De hydrocephalo.*

580.

Alibi (§. 190. 191.) encephalitidis formam eam perſtrinximus, quae, infantibus infeſta, in colluviem ſeroſam transit. Iam hydrocephalum proprie dictum conſiderare libet, qui, utplurimum congenitus, e priſtina embryonis forma ac compage exponendus eſt. Quodſi etiam collectio ea aquae aliquot annos poſt partum apparet, diſpoſitio tamen diaſtaſi oſſium, quae calvariam conſtituunt, in ipſo fetu, ut in lucem editur, cognoſci poteſt. Ad priſtinam embryonis formam reducendum eſſe hoc vitium et inde liquet, quod cum aliis formationis priſtinae veſtigiis, cum labio leporino et ſpina bifida, cum exomphalo et atreſia ani, ſociatus eſſe ſolet. Quodſi intra meninges, ſive in-

ter eas et encephalum aqua ſtagnat, cum Meckelio tertio (*Handb. der path. Anat.* I, 264.) recordatio piſcarii encephali, qui circumfluïtur latice ſeroſo vel oleoſo, ſubit. Hunc enim imitatur encephalus embryonis recens concepti, qui, a baſi inde formatus, magis in ſecretionem quam in configurationem aut molitionem tendit. Itaque non mirum eſt, ſi Wrisbergius in infante quinque annos nato ventriculos cerebri veſicarum mora aqua panſas et cerebri ſubſtantiam adeo fibroſam et uniformem absque corticis differentia, invenit (*Salzb. med. Zeit.* 1805. I. 89.), qualem Malpighius in cerebro piſcium deſcribit (*opp.* II. 116.). *) Hinc etiam vero ſimillimum eſt, colluviem hanc aquoſam, ſtatim ab exordio fetus ortam, priſtinae formationis veſtigium eſſe, neque cerebri molem ab ea exedi, aut medullam, ut nonnulli ſtatuerunt, ſolvi: quoniam parietes ventriculorum vel incolumes vel magis incraſſati etiam inveniuntur. Glandula pinealis et pituitaria utplurimum tumidae ſunt hactenusque imperviae, vaſa etiam abſorbentia adeo tumida, ut inde colluviem aquoſam haud ſine negotio exponere poſſis. Exploratum tamen habemus, preſſione et panſione, quam aqua in cerebrum exercet, ſulcos et gyros cerebri evaneſcere, ſuperficiem ob turgorem vaſorum marmoream indolem adipiſci (*Wenzel über Hirnwaſſerſucht*, 18.). Ex eadem preſſione coalitus contingit piae membranae cum cerebro: atque cerebri moles adeo exigua ut pomum mediocre aequaret, aut adeo panſum, ut

*) Quid quod Chriſtianus Vaterus hemiſphaeria hydrocephalici cerebri conſpexit ab aqua adeo panſa et braſſicae capitatae ad inſtar cavata, ut nulli ventriculi, nulli anfractus, ſed fibrae albicantes, ſero turgidae, a baſi encephali ac trunco medullae oblongatae, velut vaſa lactea per meſenterium, per encephali compagem denſiſſime ad corticem usque distributae et complicatae appareraut (*Eph. nat. cur. dec.* 3. *ann.* 9. *obſ.* 166.).

philyras quasdam chartae bibulae emporeticae referret. Ceterum alio loco (*phyſ.* §. 362.) cerebri defectum ex hac cauſſa nequaquam oriri probavi. Nervos opticos Hartellius Alefeldenſis medicus (*Salzb. med. Zeit.* 1805. I. 94.) adeo craſſos obſervavit, ut priſtinam embryonis formationem in memoriam revocaret.

Memorabile etiam eſt, in oſſibus calvariae, quae enormem ambitum habent, centra ea, e quibus oſſea materies formatur, magnopere prominere, praeſertim in fronte, tum quoque in ſincipite et occipite. Hinc nec caput nec facies normalem formam obtinet, ſed verſus latera panditur, ſaepe etiam obliquitatem adipiſcitur. Radiatim inſuper ſolent particulae, quae in oſſeam indolem abeunt, procedere, ſicut id in priſtina embryonis formatione contingit. Nec aequabiliter oſſea fit calvaria, ſed magnopere extenuata apparent oſſa aut oſſeae naturae plane expertia: alia etiam miro modo incraſſata, ut et Molyneuſius potuerit pro gigantum oſſibus habere (*Philoſ. transact. n.* 68.).

581.

Inſignis ea deformitas, quomodo vitae ac eius functionibus noceat, dictu haud facile eſt. Vitam quidem diutius protrahi poſſe, liquet exemplis hydrocephalorum congenitorum, qui in virilem usque aetatem perſtiterunt (*Schneider* in *Annal. der wetter. Geſellſch.* I. 258., *Galls Anat. und Phyſ. des Nervenſyſt.* 599.). Admirationem vero maiorem habet ſenſuum plerumque integritas, memoriae etiam et intelligentiae: licet haec in Schneideri exemplo valde imbecillis eſſet. Cupiditas etiam ciborum et nutritio haud plane deſunt, etiam ſi corpus reliquum nutriri pariter ac caput nequeat.

582.

Super hanc congenitam hydrocephali indolem haud arbitror eum frequenter aliunde oriri, quam ex inflammatione, de qua, ut in hydrocephalum abit, ſupra (§. 191.) uberius loquuti ſumus. Temere autem eos iudicare exiſtimo, qui quamlibet aquae in ventriculis cerebri accumulationem morbi etiam praegreſſi cauſſam habent. Namque alibi (*phyſ.* §. 91.) iam monui, aquam eam ventriculos implentem colligi potius poſt mortem aut in agone ſaltem, quam quod ad ſtatum ſanum vel morboſum vivi hominis pertineat. Hinc perſuaſum habeo, febrem, quae verminoſa dicitur (§. 137.), et typhum ipſum non raro ea ſymptomata producere, quae hydrocephalo tribuuntur. Neque tamen inficior, fieri omnino poſſe, ut e fortuita cauſſa, et in adultis aqua e vapore ventriculos cerebri irrigante colligatur, eoque modo naſcatur hydrocephalus. Ecquis enim negaverit, tum hydropis univerſalis participari etiam encephalum, tum ad alios morbos meningum aut cerebri et hanc accedere poſſe colluviem? Hanc omnino ante mortem iam adfuiſſe morbumque effeciſſe coniicio, cum corpuscula, quae a Pacchionio vocantur, ſimul tumida et dura, turgentes glandulas pinealem aut pituitariam, plexum quoque choroideum hydatidibus obſeſſum animadverto. Siquis vero ex me ſciſcitaretur, quaenam ſint ſigna veri hydrocephali, qui citra inflammationem naſcatur, equidem, et ipſe ab uſu ac exercitatione non alienus et in lectione ſcriptorum probabiliter verſatus, plane id neſcire ingenue fateor. Etenim ut a proximis eius colluviei effectibus ordiar, depreſſio bulbi palpebrarumque aut ſtrabiſmus, quibus nonnulli maxime fidunt, ſaepius tamen deficiunt, ubi poſt mortem haud ambigi poteſt, praeceſſiſſe mortem colluviem eam hydrocephalicam. Pupillae dilatatio ſaepius omnino adeſt, ſed vidi tamen nullo modo muta-

tum uveae motum, cum poſt mortem verus hydrocephalus in conſpectum prodiret. Somnolentos meminimus homines, dolorem acerbum in parte quadam capitis querentes, nonnunquam convulſos, triſmo aut tetano correptos, tarde et impedite ſpirantes ſubito exſtingui: quorum cadavera ſecta praeter alia encephali vitia et colluviem aquoſam in ventriculis monſtrarunt. Vultus et faciei habitus, in quo fiduciam Oderius collocat, quod peregrini, torvi et meticuloſi aliquid exprimit aut quod terroris ſemper aliquid habet, tum in aliis morbis adeſt, tum colluviem vidimus citra eam vultus foeditatem. Idem iudico de vacillante greſſu, de pallore et inflatione faciei, de nervorum reſolutionibus et diſtentionibus: quorum quidem, partim ſupra (§. 191.) iam indicatorum, cum plurima praeſto ſunt, probabilis eſt coniectura, hydrocephalo adfectum eſſe aegrum: ſingula tamen fallunt medentem. (Cf. *Yeats on water in the brain.* Lond. 1815. *Cheyne's eſſay* 1. *and* 2. *on hydrocephalus acutus.* Lond. 1814. 1815.)

583.

Poſſe hunc e fortuitis cauſſis ortum hydrocephalum ſanari, haud nego, tametſi raro contingat. Etenim remota haec a manu medentis adſpectuque colluvies, depravata aquae indoles et cerebri ipſius corruptio difficillimam reddunt curationem, ni omnia plane artis molimina eludant. Ipſe quidem perfecte curatum hunc morbum non vidi, ſed fidem habeo medico eximio Vindobonenſi (*Portenſchlag - Ledermayer*) et Anglis (*Dobſon, Mier, Ruſh*), qui perſanaſſe eum adſeverant. Si cerebri hydrops cum univerſali iunctus in hunc transit; ſi ex eryſipelate repercuſſo ortus hydrocephalus, illo revocato, definit, ſanatio perfecta contingit. Nec deſunt exempla debellati ope mercurialium remediorum morbi. Quodſi Serao, medico

dico Neapolitano, fides habenda eſt, qui Morgagnio narrabat (*ep.* 10, 8.), ſe puerum veſicatoriis emplaſtris ſuturae ſagittali impoſitis ad ſanitatem perduxiſſe, per annum unum aut alterum epilepticis inſultibus et crurum reſolutionibus confectum, inde effici poteſt, nec diuturnum hunc morbum ſemper curationi reſiſtere, nec febrem adeo neceſſariam eſſe, ut ſaneſcat aeger, ac vulgo creditur.

Perniciem portendunt ſtrabiſmus, depreſſus bulbi poſitus aut divaricatus; rubor etiam ſaturrimus oculorum, ac λημία aut gramiae in canthis; dein exanthema miliare ad collum et faciem erumpens; algor extremarum partium et inflatio abdominis.

C. *De hydrorrhachi.*

584.

Colluvies aquoſa intra caveam medullae ſpinalis, tecta vel ſolis meningibus vel externis etiam velamentis, hoc nomine venit. Congenitum plerumque eſt vitium, ſpina bifida aut fiſſa iunctum, cuius tres potiſſimum formas aut gradus Fleiſchmannus (*de vitiis congenitis circa thoracem et abdomen. Erlang.* 1810.) recenſet. Vel enim totum corpus quaſi diductum in duas partes, ſpinam etiam dorſi ita fiſſam habet adiunctam, ut amplum illud ſpatium intermedium ſolo peritonaeo tegatur. Ea deformitas omnino veſtigium eſt priſtinae formationis, ubi in vertebris duo ſeorſim conſtituta puncta oſteogeneſeos disiunctam oſtendunt dorſi ſpinam, quae ſeparatio manifeſtior etiam in ſterno eſt (*Meckels Handb. der pathol. Anat.* I. 360.). Vel is gradus deformitatis eſt, quo arcus duntaxat laterales vertebrarum deficiunt: vel denique foramen ſolummodo adeſt in vertebris, per quod tumor prodit. Quae quidem vitia minus a preſſione et poſitu fetus abnormi, quam a retardata evolutione et perſeverantia

formationis in inferioribus gradibus originem ducere, elucet e ſimul iunctis ſimilibus vitiis, exomphalo, atreſia ani et fiſſa aliarum partium indole.

585.

Plerumqne occupat regionem lumbarem, a ſecunda ad quintam usque vertebram, quia hic in ſtatu normali medulla deſinit, ligamentum quoque denticulatum ceſſans in chordam abit, coccyge tenus productam; quia inſuper proceſſus ſpinoſi in hac regione magis diſtant, proceſſus articulares ſpiſſiores habent cartilagines, atque ideo facilius cedunt. In ipſo vero fine oſſis ſacri et coccygis acervari aquoſam hanc colluviem haud ſine exemplo eſt: rarius contingunt tumores in dorſo ipſo aut denique in collo.

Eſt tumor botuli forma aut pomi pyrive, pedunculatus, mole auctus, dum infans eiulatur aut alvum cum niſu deponit. Eſt mollior aut magis tenſus, colore aquoſo, vel vaſis ſanguiferis perreptatur. Dum comprimitur, aut dum dorſo incumbit infans, nervorum distentiones exiſtunt et reſolutiones, hydrocephalus quoque naſcitur a tumore diutius preſſo, quod cavitas medullae per calamum ſcriptorium cum ventriculo quarto communionem habet, aut quia eaedem membranae ſunt medullam ſpinalem encephalumque velantes (*phyſ.* §. 348.). Ruptus quoque tumor aut punctus periculum adferre et ipſam ſubitaneam mortem viſus eſt. Poſſe in exulcerationem et ſphacelum abire, Hochſtetterus (*Haller diſſ. pract. vol. VIII.* p. 497.) et Bidloous (*exercit. anat. chirurg. dec. II. ann.* 7. p. 190.) obſervarunt.

Qui exitus etiamſi non ſequitur, nervorum tamen reſolutiones tum in pedibus, tum in veſica et ano vulgares ſunt. Nonnunquam eae alternant cum nervorum distentionibus: interdum puſtulae et ulcera ſphaceloſa extremas partes obſident; macies etiam eas con-

fumit. Plerumque paullo poft partum infantes enecantur: exftant tamen exempla protractae ad plures annos vitae.

586.

Sedes mali eft utplurimum intra membranas medullae ipfius quaerenda: pari enim modo, ut cerebrum hydropem patitur, fi fecretioni humorum magis vacat quam formationi (§. 580.), et medulla fpinalis, retardata formatione, fecretione uberrima laborare poteft: maxime dum offa fpinae haud coalita funt. Hinc nec externae violentiae, quae fetum forte adflixerint, nec gravidae alii morbi accufari debent.

D. *De hydrothorace.*

587.

Quodfi colluvies aquofa intra pulmonum compagem aut in pleurae cavea eft, vel dum hydatides in thorace colliguntur, diuturna aegritudo nafcitur, vel tabi pulmonum vel afthmati etiam fimillima, curiofeque ab his diftinguenda. Cautione tamen eft opus, ne eum morbum praeceffiffe ftatuamus, quoties poft mortem aquam intra pleuram obfervamus. Etenim et hoc vulgare eft in cadaveribus, fi diutius morbo conflictati funt, vel cum animam etiam per longum tempus egerunt, vel cum cadavera fero fecantur.

588.

Circumfpicienda funt morbi initia, quae lenta effe et cognitu difficilia folent. Spiritus difficultas, adfcenfu fcalarum et acclivium locorum, auctus, ingravefcit praeprimis, dum aër nebulofus eft et frigidus, dum corpus perfrigefcit, utique vero, dum ad fomnum proficifcitur. Tum enim repente expavefcit, incubum fentit et anhelat, donec tandem obdormifcat. Interdum et augefcit fpiritus difficultas poft ingeftio-

nem potuum ſpirituoſorum et ciborum validorum. Studioſe quoque obſervandus eſt decubitus facilior in alterutro latere, cum ſuffocationis metus naſcatur, ſi alteri lateri incumbit.

Accedunt tuſſis breviuscula, arida, aut crudam eiiciens pituitam vel aquoſam: raucitas vocis infirmitasque: ſtrepitus inter ſpirandum, quaſi humores coquantur. Nulli interea dolores peculiarem locum occupant, ſed rheumatici, lacerantes in humeris, brachiis et cervice praeſto ſunt, qui pectoris rheumaticam (§. 248.) aut pleurae inflammationem (§. 255.) mentiuntur; ſed febris omnino abeſt.

589.

Lente exaſperatur morbus, maxime dum tempeſtas pluvia et frigida eſt. Noctes inquietae, quodvis enim in ſomnum eundi conamen anhelationem cauſſatur et ſuffocationis metum. Cum gravior fit aegritudo, neutri lateri incumbere poteſt aeger, ſed ſpiritus ſolummodo ducit, cum erectus aut pronus ſedet. Siti torquetur nocturna: urinam mittit turbidam, opacam, aut cuticula verſicolore tectam. Habitus foedatur pallore, lurido colore, livido etiam ad naſum et labra, tumoribus aquoſis profundiorum partium: ad quae et ſcroti et labiorum vulvae inflationes accedere ſolent: nonnunquam et intra coſtas tumores ſurgunt. Maxime vero extremae partes oedematibus corripiuntur, algeſcunt. In ipſo pectore horrores et frigoris ſenſus adſunt, cum doloribus humerorum, brachiorum et ſterni indies ingraveſcentibus.

Fluctuantem in pectore aquam, ſi qui audire meminerint, falſi eſſe aqua in ventriculo collecta videntur, propterea quod, quae in pulmonum compage aut in hydatidibus incluſa aut inter pleuram pulmonumque ſuperficiem eſt aqua, neutiquam ſonitum edere poteſt. Nec, quem thorax manibus percuſſus edit, ſonitus

tutum praebet ſignum, cum et alia pulmonum vitia adeſſe poſſint.

590.

Malum portendit eventum febris hectica cum nocturna ſiti, ardore pectoris et horripilationibus et doloribus pungentibus iuncta, quae quietem omnem aegro adimit et in ſudores profuſos debilitantes, alvi etiam fluxus abit. Tum tuſſis exaſperari ſolet, nonnunquam ſaniem aut ſanguinem eiicere, interdum repente ſupprimi, unde ſtrangulationis metus naſcitur. Macies corporis cum oedematibus membrorum et hydrope ἀνὰ σάρκα: ſtupor et reſolutio artuum cum nervorum distentionibus alternant: tandem animi deliquia, catarrhus ſuffocans et apoplexia in exitium praecipitant.

Deſperanda eſt ſalus, ſi homo declinatae aetatis, aliis iam ante pulmonum morbis confectus, in hunc incidit: ſi nervorum adfectiones accedunt, paralyſes brachiorum, vocis defectus et ſputorum ſuppreſſio. Praecipitatur aeger, dum doloribus pectoris acutis adiungitur febris inflammatoria, ardore inteſtino, halitui oris torrido et pulſui accelerato nupta.

Boni tamen augurii ſunt ſudores profuſi in initio aegritudinis, quae ex frigido aëre corpore excepto nata eſt: ſputa copioſa et cocta: urinae largus fluxus et reſtitutae excretiones, quae ſuppreſſae erant.

591.

Cadavera ſecta praeter aquoſam colluviem in pulmonibus aut inter ipſos pleuramque, aut in ſacco peculiari, aut denique in hydatidibus collectam pulmones oſtendunt denſae hepatis compagi ſimiles, tumoribus duris conſitos aut ſanie exeſos. Coalitus praeterea frequentes ſunt vel pulmonum pleuraeque, vel ſacci aquam continentis cum diaphragmate et pleura.

Haec membrana ſpiſſior conſpicitur et lympha tenaci obducta; glandulae lymphaticae turgidae, turgidae etiam bronchiales: fiſtulae ſpiritalis rami latice ſpumoſo fuſco farcti. Si quae adeſſent oſſeae inſulae in tunicis aortae, aut valvulae magnorum vaſorum oſſeae eſſent indolis, exponi haec poſſunt e seceſſu particularum ſanguinis propiorum alienato (*path. gen.* §. 101.), ad quem generatim culpa colluviei hydropicae referenda eſt, quique poſt inflammationem ſaepe cum eadem oritur (*path. ſpec.* §. 159.). Steatoma, aortam et fiſtulam ſpiritalem comprimens, a Lettſomio obſervatum (*Samml. für prakt. Aerzte*, XII. 604.), aneuryſmata, polypi et cordis enormitas cauſſis generalibus hydropis iam ſupra (§. 578.) adnumerabantur.

Frequentiſſimus huius morbi ortus ex inflammationibus pectoris, maxime rheumaticis, variis locis (§. 159. 247. 248.) expoſitus eſt. Naturales ſanguinis fluxus ſuppreſſi, haemorrhoïdum exemplo, ciendo hydrothoraci pares ſunt (§. 578.): ſic et ſuppreſſa perſpiratio cutanea et exanthemata repercuſſa, et haemorrhagiae praegreſſae quomodo agant, ut hydrothorax naſcatur, e generali expoſitione (§. 577 — 579.) liquet.

E. *De hydrope pericardii.*

592.

Abstruſum morbi genus cognituque difficillimum, tum quod ſacco naturali incluſus latex raro ſigna externa exhibet, tum quod ſaepiſſime cum aliis cordis, pericardii vaſorumque magnorum pravitatibus ſociata aegritudo, aut ad pulmonum labem diutinam accedens, ab his dignoſci fere nequit. Id enim obſervatione plurimorum auctorum firmatur, pericardium aquoſa colluvie turgidum vel cum inflammatione et ulceratione cordis diutina, vel cum polypis magnorum vaſorum vel cum oſſeis eorum inſulis iunctum

eſſe, ut ortus huius hydropis inde pateat. Cum vero naturaliter uter is vaporem aquoſum contineat, poſt mortem protinus auctum, quaerendum eſt, quanta aquae copia hydropem hunc conſtituat? Ad quam quaeſtionem Corviſartus et Sömmerringius reſpondent, guttas duntaxat aliquot in ſtatu vivo ſanoque adeſſe, morbum autem praegreſſum eſſe, ſi ad aliquot uncias is latex poſt mortem reperiatur. Addendum vero eſſe autumo, tum ſtatuendum eſſe hunc hydropem, cum ſociata ſunt alia vitia, praeceſſerunt etiam varia ſymptomata, e quibus is morbus iudicari potuit.

593.

Symptomata conſtantiora et neceſſaria eſſe exiſtimo: ponderis ſenſum ſub ſterno, quaſi ingens ſaxum cordi incumbat, qui quovis motu, quovis conatu loquendi, maxime decubitu in dextro latere et ſupino magnopere augetur, iunctus etiam angore incredibili, ſpiritus difficultate et ſpecie ſenſus, quaſi cor in aqua nataret. Senacus addit, fluctuantem tumorem inter coſtam tertiam et quintam viſui ſemet et tactui exhibere: quod vero ſignum in maxima duntaxat colluvie praeſens eſſe poteſt. Sed alia nota probe tenenda eſt, motum nempe cordis multo latius propagari facileque locum mutare et in tremorem inſolitum abire, a palpitatione longe diverſum: haec enim non raro deficit in eiusmodi aegritudine. Eae autem moleſtiae nonnunquam in animi deliquia abeunt et in ſuffocationis metum.

Dolores deſunt plerumque: quamlibet ponderis ſenſum ſterno incumbentis cum dolore nonnulli aegri commutent. Tuſſis nulla adeſt, vel ſi quando accedit, ſtrangulationem comitatur, ut ſpaſticus adfectus, vel a preſſione cordis in pulmones naſcitur, nulla ſputa educens; nulloque ſcreatu iuncta. Nec febris accenditur, nec ſitis, ut in aliis hydropibus, aegrum

cruciat, nec pulſus acceleratur, ſed hic eſſe ſolet tardus plerumque impeditus, mollior initio, dein vero durior; plerumque intermittens.

Habitus corporis nullo modo mutatur: cum inveteravit malum, inflari ſolent facies, maxime palpebrae et labia, quae et livere conſueſcunt. Extremae partes rarius tumeſcunt; tumeſcunt tamen laevae partes magis dextris, cumque pulſus etiam ſiniſtri lateris exilior eſſe ſoleat ac magis irregularis, id inde explicat Teſta, quod nervi cardiaci ad laevam arteriam coronariam uberiores ſunt, phrenici quoque nervi ramus ſiniſter propius ad pericardium accedit quam dexter; algent autem manus plerumque in acceſſibus morbi gravioribus. Corpus macie conficitur; vox rauca eſt et debilis, loquela impedita: tandem nervorum distentiones, ſtrangulatio et ſanguinis curſus aegrum torquere ſolent. Cum ad extrema ventum eſt, ſoporibus aeger opprimitur, tumores vero membrorum decreſcunt, quod Teſta e deminuta preſſione vaſorum ſanguiferorum in vaſa lymphatica, propter aëreas ſubſtantias, ſpiratione impedita, a ſanguine abactas, exponit.

594.

Oritur hydrops pericardii poſt inflammationem eius velamenti ac cordis diutinam (§. 257.), maxime eam, quae puerperas exercere ob praegreſſam uteri gravidi preſſionem in thoracis viſcera ſolet (*Teſta von den Krankh. des Herz.* 286.). Frequenter etiam adiungitur poſt pectoris inflammationem hydrothoraci. Tum ſequitur cordis pravitates alias, enormitatem, oſteogeneſin praeternaturalem, polypos et apoſtemata: naſcitur denique e metaſtaſi externorum tumorum.

F. *De hydrope ſaccato abdominis.*

595.

Aquoſa colluvies frequenter in peritonaeo ſedet, ſacco aut membranis eius duplicatis, aut cellulis turgidis, aut hydatidibus formato. Solet autem plerumque is ſaccus hactenus exteriorem peritonaei faciem occupare, ut proximus musculis ſit abdominalibus: unde viſcera abdominalia immunia eſſe a labe ſolent.

Lente inchoat morbus cum habitus, cupiditatis ciborum et digeſtiónis integritate, menſtruo etiam mulierum ſanguine bene reſpondente. Ponderis adeſt, tenſionis et preſſionis ſenſus in loco peculiari abdominis cum laſſitudine pedum et ſenſu, quaſi ingens pondus iis appenſum ſit. Saepius flatus moleſti ſunt, alvus dura eſt et urina turbida ac lateraria. Preſſionis ſenſus interea in dolorum colicorum ſpeciem abit: tumore ſurgente haud dolente, ſed frigido, tenſo, nec fluctuante, nec dum concutitur abdomen aut in alterum latus vertitur, eo demerſo. Lentiſſime increſcit tumor: ſi ad umbilicum ſedet, hunc in herniae formam protrudit: ſi ad alias partes, inter musculos protuberat. Denique vero univerſum abdominis ambitum pandit, ut diſtingui ab hydrope aſcite nequeat, ni ad fluctuationis defectum conſilium transtuleris.

596.

Interea ſolent, etiamſi maximam partem abdominis occupet tumor, et faciei color et appetitus atque digeſtio naturales eſſe. Brachia haud valde extenuantur, nec protinus intumeſcunt, licet tumores partium verendarum, ſcroti et labiorum vulvae adeſſe ſoleant. Nec ſiti torquetur aeger, nec ſpiritus difficultate, niſi auctus impendio tumor, dum cubat aeger, diaphragma et thoracem premat.

In longum tempus haec aegritudo porrigitur: exempla enim exſtant, per quadraginta annos traxiſſe aegrum. Nonnunquam naturae ope rumpitur ſaccus, aqua prope ab umbilico effluente: aut ita intus rumpitur, ut liber aſcites inde exiſtat. Nec vulgaria remedia hydragoga, nec paracenteſis auxilium adferunt, quoniam clauſus eſt ſaccus, latex etiam in eo ſtagnans adeo ſpiſſeſcit, ut nec effluere per acum triquetram nec praeſidiis iis, quae urinam ſudoresque cient, eliminari poſſit. Tandem e depravato latice ulceratio et hectica febris naſcuntur, quae vires conſumunt noctemque accelerant.

G. *De hydrope aſcite.*

597.

Aſcites vocatur hydrops, ſi aquoſa colluvies in cavea abdominis, vel peritonaeo toto incluſa, colligitur. Quod quidem accidere nequit absque viſcerum abdominalium praegreſſa labe, ſtaſibus ſaltem e ſuppreſſione haemorrhoïdum et menſtruorum ortis, digeſtionis infirmitate et vaſorum abſorbentium torpore. Itaque incidunt in eam aegritudinem, qui febres intermittentes ſuperarunt (§. 33. *a. c.*), qui loca paludoſa incolunt (*path. gen.* §. 132.), qui diu iam hepatis pravitatibus, ulceribus, duritie, tumoribus, aut ictero conflictati ſunt (§. 268. 269.).

598.

Poſt longam igitur malorum ſeriem, e digeſtione labefactata ortorum, dolores naſcuntur rheumaticis ſimiles, maxime crurum ſurarumque, qui e iocinoris adfectibus nati in tumorem abeunt, mox lateſcentem, ab exordio tenſum et duriusculum, dein vero molliorem et fluctuantem, citius increſcentem, quam dum hydrops ſaccatus eſt, atque tum totum

abdomen tum membra etiam occupantem. Qui tumor moto corpore ita movetur, ut impetus eius conſpici poſſit; compreſſus digito, huius veſtigium per aliquod tempus retinet; in id etiam latus ſemper demergitur, in quo aeger decumbit; veſperi denique ſemper ingraveſcit, ſudoribus antelucanis parum levatus. Dum ſcrotum occupat, penis corrugatur et extenuatur: dum membra, laſſitudo motus et torpor inde exiſtunt. Habitus quoque depravatur, palleſcente facie et inflata. Sitis adſiduo aegrum torquet, alvus etiam dura; urina eſt turbida et lutoſa: ſpirandi difficultas ſumma, maxime dum ſupinus cubat. Haec dein indies magis ingraveſcit, noctibus ſemper inquietis et angoribus magnopere aegrum cruciantibus. Memorabile tamen eſt vitae deſiderium, etiam ſi anxietas et ſpiritus difficultas ſummae ſint, macie corpus extenuatum ſit et nihil fere digeratur.

Cum ad ultima ventum eſt, febris accedere ſolet hectica, cum ardore inteſtino, pulſibus concitatis, urina intercepta, cum nervorum distentionibus et ſtrangulationis metu. Meteoriſmus abdominis, alvus liquida et ulcera e depravato latice ſtagnante orta mortem annunciare ſolent.

Salus haud facile conſequi poteſt, ni diutina viſcerum abdominalium labes curetur, ni in initio morbi reſtituantur ſuppreſſi ſanguinis fluxus. Quodſi vero labes viſcerum iam inveteravit, ſi ulcera acceſſerint, metus eſt, in praecipiti eſſe aegrum.

H. *De hydrope uteri.*

599.

Uterus, qui non gravidus eſt, colligere aquam nequit, niſi peculiari ſacco incluſam aut cum os uteri praeter naturam clauſum fuerit.

Incipit autem id malum variis moleſtiis, quae graviditatem mentiuntur. Menſtruus ſanguinis curſus plerumque intercipitur, nonnunquam vero, ubi aqua ſacco inhaeret, aut ubi e ſola vagina ſtillat per totum morbi decurſum bene reſpondet. Naſcitur tumor frigidus duriusculus uteri regionem occupans, plerumque ſubfluctuans, qui per circuitus augetur et decreſcit, maxime menſtruis periodis. Hac quidem ratione, tum etiam aequabilitate tumoris, frigida indole, citiori incremento, decremento etiam periodico differt a graviditate. Cum inſigniter auctus tumor totum abdomen occupat, ab aſcite fere nullum discrimen eſt, niſi ortus e regione pubis, habitus naturalis, functionesque incolumes, cum contraria in aſcite obſerventur. Undabundus motus aquae ſtagnantis motus embryonis ſimulare nonnunquam fertur; ſed differt omnino, quod multo minus regularis eſt. Os etiam uteri tenue fit, tenſum et contractum, cum in gravidis molliusculum ſit et ſalebroſum. Ubera inſuper flacceſcunt et collabuntur in hydrope uteri, cum gravidarum ſoleant turgeſcere et vaſis ſubcoeruleis inſigniri.

600.

Ad haec functiones pleraeque integrae et habitus fere naturalis eſſe ſolent: ſomnus praecipue et animi hilaritas et ciborum appetentia nullo modo a ſano ſtatu deflectere. Quodſi vero tumor totum abdomen occupat, neceſſe eſt diaphragma eo ſurſum pellatur, ſpiritus igitur difficultas, angores, tuſſis et palpitationes cordis naſcantur; e preſſo inſuper ſtomacho cupiditas ciborum et digerendi vis labaſcant, vomitus oriatur, ciborum faſtidium; colicis doloribus, alvi obſtipatione et flatibus copioſis adiunctis. Tandem hectica febris cum macie totius corporis, extremarum partium tumoribus frigidis,

ſudoribus profuſis et inſultibus apoplecticis exitium portendere ſolent.

Nonnunquam naturae adminiculo aqua per vaginam effluit, praecedentibus angoribus, cordis palpitationibus, doloribus etiam iis, qui partum adnunciant. Tum aqua, poſtquam effluxit, intus iterum colligitur, ut periodicum inde incrementum et decrementum morbi exponi poſſit. Interdum hoc aquae effluxu adeo debilitantur partes, ut uterus cum vagina provolvatur, ut anima deficiatur aegra. Nonnunquam poſt aquae effluvium ſanguis, ad inſtar lochiorum, promanat. Rariores ſunt caſus Muralti (*eph. nat. cur. dec. II. ann.* 1. *obſ.* 114.), ubi per ulcus externum ſponte obortum aqua deflueret, et Fabrii (*Held's Ausz. aus franz. Schriften*, I. 288.), ubi ſalivae fluxus totum hunc morbum ſolveret.

601.

Gravior eſt et difficilior cognitu *graviditas ſpuria*, quae e degeneratione placentae in hydatides naſcitur. Haec quidem adeo ſimilis eſt graviditati, ut, ni cautiſſime omnia circumſpiciantur, facillime commutetur. Poſtquam enim menſtruus defiit ſanguinis curſus, pyroſis naſcitur cum faſtidio ciborum, vomituritione et cardialgia: tum venter imus celerius intumeſcere, quam tum praegnans eſt, ut poſt binos menſes ambitum habeat, qualem gravidus menſe nono: pedes etiam inflantur et ſanguis e verendis partibus fertur, quod alienum eſt a vera graviditate. Nonnunquam dolores ſentiunt, quaſi abortionem paſſurae, motus quoque irregulares intra uterum, qui cum motibus embryonis haud commutandi ſunt.

Nunquam fere ultra ſextum menſem moratur ea valetudo. Tertio, quarto aut quinto menſe ſanguis cum doloribus vehementibus et ſpaſmis ex utero fer-

tur: ſequitur excretio veſicularum pedunculis uvarum more cohaerentium, ſive ſacco communi incluſarum, ſive ope maſſae e placenta reſiduae nexarum, aquam limpidam, vel parum opacam aut ſubcruentam continentium, vaſisque ſanguiferis percurſarum (*Sandifort obſerv. anat. path. lib. II. c. 3. p. 83.*). Eas hydatides autem tantum non ſemper e dilatatis vaſis chorii ortum ducére, equidem ante duodeviginti annos probavi (*Gregorini de hydrope uteri,* 64. 65.); etiamſi largiar, rarioribus exemplis taeniam hydatigenam nidulari in placenta hydatidoſa (*Goeze von Eingeweidewürmern,* 196.).

Citra vero graviditatem, a ſola laxitate uteri hydatides eas oriri, aegerrime concedimus. Plerumque vulgaris inde hydrops originem ducit, unde is poſt fluorem album diuturnum, atque uteri lentam inflammationem naſci viſus eſt.

602.

In ipſa graviditate colluvies aquoſa ita exiſtere poteſt, ut vel placentae pars in hydatides degeneret, quod cognoſci fere nequit, niſi tandem, dum enixa eſt mulier, fetum conſpiciamus mole minimum, degenerem ac hydatidum inſigni congerie incluſum. Dein poteſt liquoris amnii copia abundare, quo facto pariter nutritio fetus labaſcit: aut lymphae coagulabili, in membranam vaſculoſam molliſſime villoſam abeunti, quae tunica Hunteri decidua vocatur, ſuperfluae; aut exſudantibus e tela cellulari flocculenta tunicae amnii tribuenda eſt haec colluvies; aut demum ſacco peculiari chorio adhaerente includitur. Quae dum contingunt, quamdiu partum geſtat mulier, cognoſci fere nequeunt, niſi e maiori ventris volumine, pedum inflatione et diuturnis variis moleſtiis: dum partus editur, macie fere confectus et degener eſſe ſolet.

I. *De hydrope ovariorum.*

603.

Hydrops eſt plerumque ſaccatus, laevum latus occupans, ubi incipit dolore obtuſo ſupra marginem criſtae oſſis ilium, tumore etiam, ovum anſerinum initio referente. Crus ſiniſtrum ſtupere ſolet: laſſitudine membrorum, menſtruorum ſuppreſſione, faſtidio et vomitu crebro laborant aegrae. Quae dum accidunt, praegnantes ſe eſſe autumant mulieres, maxime cum tumor ventrem imum mox occupet. Suſpicionem vero diluit oris uterini haud mutata indoles, mammarum etiam collapſus: tum varia vitia, malam nutritionem et cachexiam notantia. Namque fluor albus pervicax comitari ſolet malum: coïtum averſantur: foedo pallore et algore per totum corpus occupantur. Cupiditas ciborum amiſſa, faſtidium aut perverſa appetentia, ructus mucidi, flatus copioſi, alvus dura exercere aegram conſueſcunt. Urina ſemper eſt turbida, lutoſa. Animus marcet et languet: tandem hydrops univerſalis accedit et macies totius corporis. Feliciter tamen punctione ſanatum morbum Newnham memorat (*Lond. med. repoſ.* 3. p. 281.).

604.

Cadavera ſecta oſtendunt ingentem tumorem, qui totum fere implet abdomen, ovario alterutro conſtitutum, qui continere ad centum libras aquae poteſt. Ovarii pars obduruit, pars in cellulas mutata eſt, quae melleum humorem habent, aut cartilagineam obtinent indolem, vaſis tamen perreptatae: unde credibile eſt, cellulas naturales huius organi in tantam molem excreſcere poſſe. Nutritionem alienatam poſſe in generationis quamdam ſpeciem, hic potiſſimum loci, ubi vis plaſtica viget, abire,

mirum eſt: namque in maſſa adipoſa ſaepius crinium complexorum glomera, dentium molarium, maſſa vitrea obductorum, oſſium etiam congeries inveniuntur, citra ullam conceptionis praegreſſae ſuſpicionem (*Baillie et Sömmerring Anat. des krankh. Baues*, 230. 231.). Ea autem vitia variis locis (*phyſ.* §. 270. 496. 532., *path. gen.* §. 101.) iam perſtrinximus.

Cauſſae, quae vel remotius vel propius in id vitium agunt, verſantur praeprimis in impetu humorum nimio et crebro verſus ovaria per coïtum frequentem, ſtupra manibus commiſſa et imaginationem alienatam concitato: unde proſtibula et veſtales virgines, ſanctimoniam male ſimulantes, huic vitio obnoxiae ſunt. Externae etiam violentiae, ponderum graviorum geſtatio et abortiones frequentes occaſionem huic morbo praebent. Semel viſa eſt venae ſpermaticae ſiniſtrae anguſtia nimia recurſum ſanguinis adeo retardare, ut aquoſa colluvies oriretur (*Douglas* in *Leſke's Ausz. aus den philoſ. Transact.*. I. 229.).

K. *De hydrocele.*

605.

Scroti tumorem aquoſum, tanquam metaſtaſin anginae parotideae (§. 223.), tum ut ſymptoma aliorum hydropum (§. 589. 598.), conſideravimus. Sequitur etiam id vitium hydroceles tunicae vaginalis curationem, quae manu fit, ubi e plaga tunicae vaginalis aqua promanans in telam ſcroti cellularem inſtillat. Interdum et glandularum morbus, ſcrofularum exemplo, et fiſtula urinaria anſam praebent. Rarius eſt exemplum a Gredingio (*verm. Schriften*, I. 264.) obſervatum, ubi peculiari ſacco aqua inhaereret, inter tunicam darton et cremaſterem, nullamque

que haberet communionem cum tunica vaginali vel cum funiculo ſpermatico. Favet quoque huic vitio hernia, maxime ſi coarctato anulo vaſa lymphatica comprimuntur.

Eſt autem id vulgare in hoc ſcroti tumore, rugas tunicae externae evaneſcere et tenſum omnino eſſe ſcrotum, tumeſcere quoque ſimul praeputium et regionem inguinalem, quae cum deficiant in vera hydrocele, discrimen egregium ſtatuunt.

606.

Vulgaris hydroceles vera ſedes eſt inter tunicam vaginalem et imam teſticuli, qui locus naturaliter clauſus et vapore aquoſo madidus eſt (*phyſ.* §. 500.). Hic autem humorem abundare, indiciis ſequentibus cognoſcitur. Tumor eſt frigidus, non dolens, molliusculus, plerumque ante teſtem, ut hic pone eum initio tangi poſſit: ubi malum vero increvit, teſticulus neque viſu neque tactu ſentitur: tumor renititur, remotoque digito, ſubito attollitur: candela pone eum accenſa lumen translucere ſinit. Secius contingit, dum malum inveteravit, humor vero eſt faeculentus et percraſſus. Surſum ac per anulum abdominalem nunquam exprimitur humor, quod occluſo ſacco tenetur. Nonnunquam per circuitus augeſcit et minuitur tumor, ut cum catarrhis et aliis fluxibus alternet. Cum vetuſtus iam eſt morbus, tumor durus fit, totum ſcrotum occupat, rugis tamen ſemper ſuperſtitibus; doloribus etiam et tenſionibus in oſſe ſacro, dorſo et lumbis valde moleſtis. Tum accedere dolores fugaces in ipſo teſticulo ſolent, ut a ſarcocele diſtingui plane nequeat. Tum macie confici teſtis, aut obdureſcere aut ulcerari conſueſcit.

Rarius contingit, cum hernia congenita hydrocelen hanc eſſe ſociatam, ubi per anulum abdominalem humor ſurſum cogi poteſt. Accidit etiam, duplicem

tumorem, tum in tunica testiculi vaginali, tum in funiculo spermatico haerere, ut alter alteri superpositus sit, neuter tamen exprimi possit. Interdum et hydatides albugineae adnatae peculiarem constituunt speciem.

607.

In funiculo spermatico haeret tumor, dum naturale velamentum, quod ad trigesimum usque annum coalescere non solet, illum continet. Hinc dispositio ad hunc tumorem fere semper congenita est. Apparet autem tumor in dextro latere, media parte et ante funiculum, ita ut testis inferior sit, probeque tactui semet exhibeat. Tumor est frigidus, vel molliusculus, vel parum renitens, perlucens etiam initio, quo a cirsocele (*path. gen.* §. 205.) distinguitur. Dum ingravescit malum, extendi solet per omne scrotum, obdurescere etiam tunicae, ut nec testis tangi possit, magna diagnoseos difficultate. Sursum autem humor per anulum abdominalem vulgo exprimitur, cum congenitam supponit opportunitatem. Quodsi vero forte hydatides eum constituunt, idem accidit, sed peculiaris quaedam contractilitas animadvertitur, admotis incitamentis (*Schreger* in *Abhandl. der phys. med. Gesellsch. in Erlangen*, I. 351., *Larrey's Denkwürd.* 593.).

L. *De tumore articulorum.*

608.

Manticulae articulorum bursaeque mucosae, inter tendines musculorum collocatae, abundantes nonnunquam humore naturali tumores sistunt frigidos, fluctuantes; dolentes ubi artus moventur, atque cum verso articulo huc illucve motos; cedentes etiam digito atque tubera ossis tactui praebentes. Inde nonnunquam manticula adeo laxatur, ut vel pararthrema

vel luxatio lenta nafcatur (*path. gen.* §. 216. 223.). Corruptus humor exedere poteft offa et cariem producere. Ubi vero ftagnat et fpiffefcit in burfis mucofis genu ac ligamentis manticulae, diuturnum exiftit malum adeoque pertinax, ut omnes fere medicorum conatus eludat.

609.

Gononcus dici poteft cum Swediauero *fynovialis*, vel *fungus articulorum* tumor frigidus, dolens, non fluctuans, fed inaequaliter durus articuli, genu conftituentis, in ligamentis, tendinibus et burfis mucofis fedens. Cum fcrofulofa adeft difpofitio aut rhachitica vel alia cachectica, quaevis laefio et contufio tumorem eum ciere poteft. Incipit debilitatis fenfu, doloreque obtufo et immobilitate genu, tumore etiam initio emphyfematico, fimilemque, fi tangitur, ftrepitum edente. Rheumatifmo vulgo tribuitur ob dolores faepe fubito ortos, qui vero cum nequaquam calore lectorum minuantur, cum glandulae femorales et inguinales tumefcant, venae etiam, quae iuxta funt, turgeant, tumor quoque in flexura genu et tubercula varia in ambitu articuli accedant, metus eft, longiffimum hunc et fere incurabilem adeffe morbum.

Dum malum ingravefcit, durior indies et rigidior fit tumor, etiamfi cutis, quae fupra eft, nec nimis calida fit nec valde patibilis: motus magis magisque impeditur, ftridore adfiduo in quovis motuum conamine. Flexum fere femper eft genu: nec in ingreffu extendi poteft, fed digitorum apices terrae innituntur. Gononcus magis latefcit, furfum praefertim progreditur, ut et musculos cruris occupet atque patellam fecum attrahat. Quodfi extremae offium partes ipfae dislocantur, aut tubercula latus alterutrum occupant, obliquitas in genu obfervatur.

610.

Poteſt autem aegritudo per plures annos porrigi, priusquam mutetur. Dolores interea exaſperantur quandoque, vel noctu, vel dum frigus corpore excipitur, vel cum intendit membrum; ſed deſinunt rurſus, ſine mutata tumoris indole. Nonnunquam per circuitus ingraveſcit et minuitur tumor. Tandem vero tormenta ingentia exiſtunt, venae varicum ad inſtar inflantur: incaleſcunt partes, rubeſcunt et in ulcera maligna abeunt. Eorum ulcerum ſanies eſt utplurimum viſcida, melleae aut lacteae compagis, faeculenta etiam, atque interdum tenuior et acrior, quo facto dolores et inflammatio exacerbantur. Tubercula etiam naſcuntur fungoſa et ſinus, quibus finitimae partes exeduntur: oſteoſteatomata, hydatides, corpora ſebacea et cartilaginum aemula: his tandem caries adiungitur.

Quodſi ſtudioſe partes adfectae examinantur, ligamenta invenimus ſpiſſa, tumida et ſpongioſa, cartilaginea et velut ſebacea materie velata: nec aquoſi aliquid aut ſeroſi in ſaccis peculiaribus vel inter ligamenta fluctuat: coalita ſunt ligamenta ope viſcidae faeculentae materiei, atque in carneam fere maſſam degenerarunt. Burſarum mucoſarum parietes ſpiſſi et cartilaginei ſunt, perioſteum ſpiſſius et durius. Cartilagines articulorum videntur in muco ſoluti eſſe, ut fibras oſſium poſſis translucentes conſpicere. Oſſis cruris ima pars ſpongioſa et inflammata apparet, ut ſanioſum laticem poſſis exprimere. Nonnunquam corticis quaedam ſpecies a cellulis penitioribus oſſis ſeparari poteſt. Simili modo depravata eſſe tibiae fibulaeque oſſa meminimus. Maximam partem faeculentae, melleae ſubſtantiae ſupra genu, inter faſciam latam et musculos ſubiacentes deprehendimus.

CAPUT IV.

DE TYMPANITE.

611.

Tympaniten dicimus diuturnam abdominis per aëris ſpecies inflationem, quae nutritione alienata et vera cachexia ſociatur. Cum meteoriſmum iam (*path. gen.* §. 246.) et flatus (*ib.* §. 252.) ceu ſymptomata tetigimus, ortus etiam huius morbi luculentior fit, ſi, quae de ortu vitiorum quibus humores occupantur, poſuimus (*path. gen.* §. 47. 95.), memorantur. Namque, etiamſi Teſtae haud facile largiar, in vivi hominis ſanguine circumfluo evolvi poſſe elementa ea, quae aëris ſpecies conſtituant, id tamen exploratum habeo, ſecretos humores et qui in tela cellulari ſtagnant, frequenter elementa ea evolvere, quibus fluida aërea exiſtunt, emphyſematum exemplo, quae ad ſphacelum accedere conſueſcunt (§. 182.); phyſometrae etiam, ſeu inflati uteri propter putreſcentem fetum (*Heuslin* in *eph. nat. cur.* cent. VII. obſ. 20.). Haec eſt prima tympanitis cauſſa, quae in peritonitide puerperali, ob ſphacelum peritonaei, obvia eſt (§. 298.), quaeque ad inteſtinorum gangraenam, praeſertim ortam a venenis, accedere ſolet.

612.

Sed diuturnus ipſe tympanites aliter explicandus eſt. Corripit plerumque homines, iamdiu ictero et hydrope aſcite confectos, aut eos, qui e vermibus, hypochondriacis et hyſtericis adfectibus vel e repercuſſis exanthematibus ſpaſticam ſibi diſpoſitionem conciliarunt. Alibi vero ac in ipſis inteſtinis colligi aëris ſpecies haud exiſtimo, unde expoſitio flatuum, quam ſupra poſui (*path. gen.* §. 252.), huc etiam trahenda eſt. Namque, quam in cavea abdominis obſervarunt aëris collectionem, ſphacelo potius et laeſioni

inteſtinorum tribuenda eſſe videtur (*P. Camper* in *Samml. für praktiſche Aerzte*, XVI. 558.). Ceterum eadem fere ſymptomata tympaniten comitantur, quae in aſcite ſignavi. Colici enim dolores, cum hepatis tumore et tuberculis inteſtinorum iuncti, angores continui, iactationes, ſpiratio difficillima, quae nonniſi erecta cervice fit; *) urinae ſuppreſſio; alvus dura vel plane obſtructa; ſitis exſtingui neſcia; ardor inteſtinus; pulſus languidi, exiles, irregulares; ſomnus turbulentus; languor ſummus, cum ſingulari vitae deſiderio, tandem hectica febris et conſumtio corporis communia ſunt utriusque morbi ſymptomata.

CAPUT V.

DE PHTHISI PULMONALI.

613.

Graviſſimus eſt variaeque indoles morbus, e pulmonum tabe et impedita ſpiratione ortus, cuius vulgaria initia iam ſupra (§. 246. 247.) perſtrinximus, quique aſthmati et hydrothoraci ſatis adfinis, ſtudioſe tamen diſtinguendus eſt. Propter variam eius vero naturam circumſpectiſſime opus eſt ſpecies varias diſtinguamus, quae etiamſi coniunctae in eodem homine eſſe poſſint, plerumque tamen ſeorſim adſunt.

A. *Phthiſis ulceroſa.*

614.

Quae labem pulmonum ex ulceribus excipit aegritudo vel catarrhum ſequitur diutinum, pulmo-

*) Τὰ ὀρθοπνοϊκὰ ποιέει ὑδρωπιώδεα σκληρά. Coac. 424. Hydropem durum hic ſignificare tympaniten, cum Foëſio et Campero intelligo.

nibus infeſtum (§. 56.), vel vomicam intus ruptam (§. 246.), vel haemoptyſin (§. 377.), vel aſthma (§. 513.) etiam et hydrothoracem (§. 591.). Initia vero haec ſunt: Tuſſis arida, matutina aegrum cruciat, cum oppreſſione pectoris et dolore obtuſo in variis partibus, maxime in dextro pulmone, qua dorſum ſpectat. Veſperi adſunt horrores fugaces, ex iis locis nati cum ardore alternantes; noctes fiunt inquietae, ſiti turbatae et angoribus obdormiſcere cupientis: nonnunquam iunguntur dolores fugaces rheumatici artuum: ſed omnia ea parvi penduntur ab aegro, cum animus ſit integer, incolumis etiam ciborum appetentia et digeſtio.

Maximi vero momenti ſunt ſymptomata inflammatoria et plethoram mentientia (*path. gen.* §. 73.), quae *floridae conſumtionis* nomen Anglis mereri videntur. Rubor genarum circumſcriptus, ſaturrimus etiam caruncularum lacrimalium; orgaſmus ſanguinis cum pulſibus concitatis, ardore inteſtino, et turgore venarum, maxime iugularium, quae, propter impeditum ſanguinis per pulmones transitum, dum valide aſpiratur, haud collabi ſolent. Augentur haec orgaſmi ſigna poſt eſum acrium rerum, poſt ſorbitiones ſpirituoſas et motum corporis; ingraveſcit cum iis pectoris oppreſſio, tuſſis arida aut qua mucus ſalſus educitur.

615.

Haec quidem per hebdomadas plures et menſes morari poſſunt, ſine ullo virium muſcularium detrimento citraque animi abiectionem. Namque cupiditas ciborum et digeſtio integrae erigunt animos aegrotorum ſpemque faciunt, ſaluti fore, quaecunque acciderint. Sudores antelucani profuſi videntur aegro, qui ad frigus corpore exceptum forte ſymptomata refert, levaminis plurimum adducere,

quanquam vires infringant. Tuſſis matutina eiicit ſputa cruenta, ſanioſa, faeculenta, male olentia et nauſeam aegro conciliantia, quae pariter parvi aeſtimat aeger, etiamſi pectoris oppreſſio et pulſus celeritas et parvitas augeſcant. Vox gracilis fit, aut rauca et debilis: oculorum adſpectus languidus; macies totum fere corpus extenuat: urina turbida eſt et cuticula verſicolore obducta. Haec omnia per circuitus fere ingraveſcere et minui ſolent, ut plures interponantur hebdomades aut menſes, ubi non meliuscule ſolum, ſed optime ſe valere aeger contendit, ſuperſtite levi tantummodo pectoris oppreſſione et dolore circumſcripto. Iuniores vero adeo praecipitare ſolet morbus, ut pauciſſimis hebdomadibus morte terminetur.

616.

Capitalis eſt morbus, alvo liquida iunctus, qua cibi vel haud mutati educuntur, vel torminibus accedentibus ſanies et cruor ſecedunt. Ardor inteſtinus tum deſinit; ſed inſomniae, iactatio, angores et ſpirationis difficultas ingraveſcunt. Quamlibet laſſitudo ſaepe in animi deliquia abeat, nec ſurgere e lecto prae debilitate aeger poſſit, eſt tamen in magna ſpe atque fiducia, vitam non ſolum ſe diutius protracturum, ſed ſalutem etiam recuperaturum eſſe. Sputa vel penitus ſupprimuntur, vel magnopere foedantur, ut carunculas etiam referant aut ſaniem copioſam cruentam. Deſtructis pulmonibus mirum eſt, vaſa adroſa ſanguinem non profundere, quod vel velamentis vomicarum firmioribus (§. 245.), vel obſtructis per incraſſatum ichorem vaſis tribuendum eſt. Nonnunquam tamen ſanguinis profuſiones inanes accedere et in praeceps dare aegrum conſueſcunt.

His demum accedunt oedemata pedum manuumque, exanthemata varia, maxime aphthae; macies ea, ut offibus inhaerere cutis videatur; capillorum defluxus; curvatio unguium; animi deliquia crebriora; angores ingentes, utique dum fputa fupprimuntur. Poftremo a fe exire, defipere folent aut nervorum distentionibus corripi. Plerumque placidiffima mors malo finem imponit, ut foporati ad fe redeant, lentius lentiusque fpirent, donec, confcii fibi, animam, fine gravioribus tormentis, efflent. Nonnunquam fingularem animi praefentiam ac magnitudinem obfervamus, qua divini ingenii iudiciique igniculi inferti menti effe videntur, ut coeleftium rerum defunctorumque amicorum imagines obverfentur, ut hilaris animus, carceribus corporis folutus, in fedem coeleftem ac domum velocius pervolare videatur. Nec defunt interdum futurorum praefagia, recordationes rerum, quae oblivioni traditae erant: nec fomnia iucundiffima, quibus animus magnopere recreatur. Unde autem haec organici fenfus hallucinatio contingat, arduum eft dictu ac difficillimum. Etenim, qui e fenfu pulmonum obtufiori et nervorum penuria expofuerunt, haud videntur obfervaffe aliorum vifcerum, minore forte nervorum copia praeditorum, tabem haudquaquam eam adferre animi hilaritatem. Forte gracilitas partium extenuatarum, ac liber fanguinis circuitus liberum etiam virium exercitium fenfui organico repraefentat, unde femper iucunditas gignitur (*phyf.* §. 64. *path. gen.* §. 295.). Paullo aptior videtur expofitio, quae nititur obfervatione, quod fenfus valetudinis adverfae praefertim in ganglioso fyftemate, eiusque centro abdominali, fedem habeat, unde pectoris morbi plerumque alieni ab eo fenfu funt. Dein quoque conductio nervorum impedita confide-

randa eſt, cui et tribuenda eſſe videtur dolorum ceſſatio in ſphacelo.

617.

Alius eſt morbi decurſus, ubi exanthematum, maxime ſcabiei, repulſionem excipit (§. 362.). Alius etiam, dum thoracis pravitas et labes pulmonum praeceſſerunt: tum enim multo citius praecipitare ſolet. Alius denique, cum ex obdureſcentibus glandulis bronchialibus orditur.

Phthiſis trachealis nomine haec aegritudo venit. Homines ceteroquin ſani, ſedili tamen indulgentes, diutius iam dolore obtuſo circumſcripto laryngis et fiſtulae ſpiritalis conflictati, graviorem indies eum dolorem ſentiunt, auctum, dum flectitur collum, dum vociferatur aeger aut offas grandiores vorat. Deglutitio enim ſemper impeditur propter glandulas turgidas ab antica parte pharyngem comprimentes (*cf.* §. 236.). Raucitas vocis ingens eſt, tuſſisque matutinis horis aegrum exercet, quae mucum fuſcum, ſolidaque nonnunquam corpuscula, ſtriis cruentis mixta, eiicit. Spiritus difficulter et cum ſibilo quodam ac ſtridore trahuntur, ut ex hoc ſolo ſonitu poſſis anginam membranaceam divinare. Sed diuturnus eſt morbus, initio febris expers ac tempora acceſſionibus interponens, ubi liber fere ab omni moleſtia aeger videtur, ni dolorem laryngis fiſtulaeque ſpiritalis obtuſum conſideraveris. Poſt longum dein temporis ſpatium, febris hectica cum ulceratione et gulae et glandularum ipſarum turgentium accedit; tuſſi vehementiſſima eiicitur ſanies cruenta, macies corpus conficit, poſtremo ſuffocatione vitae terminum imponente.

Singulare eſt et in hac et in aliis phthiſeos ſpeciebus, quod vere autumnoque ingraveſcere ac tandem mortem adducere ſoleant.

618.

Expoſitio morbi nititur tum iis, quae de cauſſis febris (§. 142.) hecticae, tum iis, quae ad illuſtrandam pulmonum ulcerationem (§. 244. ſq.) dicta fuerunt. Si quis autem, Beddoeſii exemplo, oxygenis abundantiam in ſanguine voluerit velut cauſſam huius aegritudinis primariam ſtatuere, is ſymptomatum explicationi ſoli ſtudens negligit ortum morbi ex iis pulmonum vitiis, quae oxygenis attractionem plane impediunt. Orgaſmus enim ſanguinis, volumen auctum et floridus color aliam explicationem admittunt (*path. gen.* §. 76.). Quodſi vero azotici pulmonibus abſorbti partes haud plane negligimus (*phyſ.* §. 216.), eius penuria aut defectus videtur morboſam oxygenis abundantiam efficere, quae et in diabete manifeſta eſt.

B. *Phthiſis pituitoſa.*

619.

Pulmonum labes interdum minus ulcera complectitur, quam laxitatem eam, qua muci tenacis copia, iugiter adlicita, exſcreatur. Febris pituitoſa praecedere ſolet (§. 83.), vel rheumatica diuturna, aut totius corporis ea debilitas, ut vel fluorem album in feminis, vel alvum liquidam mucoſam in utroque ſexu diutius perſtitiſſe obſervemus. Tum ſine febre ac ſpiritus difficultate peculiari, ponderis ſenſus in pectore et oppreſſionis ſentitur, cum doloribus membrorum rheumaticis. Tuſſis habet aegrum humecta, qua eiicit pituitam crudam, ſero mixtam, interdum adeo vitiatam, ut cum ſanie ulceroſa commutari poſſit. Lingua perpetuo ſordida eſt et muco obducta: ſapor in ore mucidus: praecordia oppleta ſunt et dolor obtuſus in ſtomacho ſentitur. Pulſus veſperi utplurimum concitati, duri et ſpaſtici eſſe

confuefcunt, doloribus interea auctis et pectoris partem modo hanc modo illam occupantibus.

Sputa interea copiofiora fiunt, laffitudine ingravefcente: fpirationibus tamen liberis, ut et altius ducere fpiritus poffint. Pulfus durities et fpaftica indoles cum urina limpida congruit, fignatque fpafmis partem aliam infeftantibus verfus aliam partem magis laxatam humores congeri. Tandem, dum id, quod corpus nutriturum eft, cum muco eiicitur, virium iactura increfcit, macie corpus conficitur, oedematibus membra occupantur ac algore: febris hectica poftremo praecipitare aegrum folet.

Haec quidem fpecies, fenibus et cachecticis hominibus familiaris, hydrothoracem aemulatur (§. 589.), fignis, quae fupra pofita funt, tamen diverfum.

C. *Phthifis tuberculofa.*

620.

Ita vocatur tabes pulmonum ex obdurefcentibus glandulis eius vifceris orta (§. 247.). Ex hereditario fyftematis lymphatici aut congenito vitio originem ducit, infantibus et adultis infefta, qui fcrofulofo morbo et arthritide laborarunt. Catarrhi vulgaris initio fpeciem prae fe fert (§. 56.), tuffi continua, fed arida et nullo modo levante, decubitu etiam difficili in alterutro latere. Ad haec tumores glandularum axillarium feu inguinalium, tarfi etiam et lippitudines. Angores pectoris, praecipue nocturni, dolores pectoris pungentes, peculiaribus locis circumfcripti, cum ftupore et quafi refolutione brachii alterutrius praecipue aegrum exercent. Tuffi vel omnino nihil eiicitur, etiamfi vehementiffima fuerit, vel fpiffius aliquid cum admixtis granulis, vel cruor etiam et poft eum, contentione violenta,

arenulae ſeu lapilli, piſorum aut lenticularum mole, qui calce phoſphorea conſtituti, eiusdem originis cum calculo urinario et tophis arthriticis eſſe videntur. Eorum ſaepe ingens copia eiecta dum remanet, vel angores immanes naſcuntur, vel per alia loca, in articulis aut ad dentium radices ſimili modo ſecedunt. Quae ubi per longum tempus viciſſitudinibus variis aegrum exercuerunt, tandem in ulcera abire haec tubercula ſolent, accedentibus febre hectica et ſputis ſanioſis, foetidis, faeculentis: aut citra hunc exitum aſthmate et nervorum adfectibus aegri conſumuntur.

621.

Poſt mortem haec tubercula vel pulmones ipſos vel glandulas lymphaticas obſidentia in conſpectum veniunt: ſimul vero et meſenterii et pancreatis et aliorum locorum glandulae idem vitium contraxiſſe videntur. Scatent autem ea tubercula vel maſſa caſeoſa, quae preſſa in granula minima ſecedit, vel cretacea ſubſtantia, e lympha inſpiſſata orta et cartilagineo aut oſſeo velamento obducta. Interdum pulmones ipſi maſſa lymphatica adeo tenaci et velati et farcti ſunt, ut coriaceam naturam induiſſe videantur.

Quae quidem in cadaveribus ſectis viſa ortum morbi ex atonia ſyſtematis lymphatici declarant. Namque lympha ſtagnans, attracto oxygene ex atmoſphaera, facillime in maſſam eam ſolidam et calculorum ad inſtar duram abit (*path. gen.* §. 121.). Hinc ſcrofuloſus morbus, arthritis, ſtaſes abdominales praecipue occaſionem praebent. Ex impedito hepatis munere oritur, dum penuria carbonici et hydrogenis in ſanguine venoſo exiſtit (§. 618.).

CAPUT VI.

DE SCROFULIS.

622.

Scrofulofum morbum dicimus cachexiam, in tumoribus glandularum et atonia vaforum lymphaticorum verfantem. Itaque tumores eos vocamus fcrofulofos, qui haud feorfim et finguli fubfiftunt, fed per magnam fyftematis lymphatici partem diffufi funt. Mole varii funt, modo pifa modo nuces iuglandes aequant. Molliusculi initio, duriores dein fiunt, fed ad fuppurationem haud facile fpectant. Per circuitus augefcunt et decrefcunt, quod lunae efficaciae tribuitur. Abeunt interdum in ulcera, quae fupra (§. 180.) defcripfi.

623.

Diathefis fcrofulofa, hereditate faepe transiens, in infantibus recens natis cognofcitur ophthalmia, quam fupra pofui (§. 196 — 200.), quaeque reverti in aetate declinata folet; dein prurigine, ftropho, intertrigine (*path. gen.* §. 271.), aliisque exanthematibus, quae ad certum quoddam genus reduci fere nequeunt. Cognofcitur habitus laxitate, fpongiofa musculorum indole, labii fuperioris turgore, qui glandularum mefaraicarum plerumque tumores fignat; pupillae tarda mobilitate; halitu oris mucido, alliaceo; abdominis inflatione et urina turbida ac mucofa (*path. gen.* §. 117.). Variae accedunt moleftiae; cupiditas ciborum alienata, bulimus nonnunquam et acor ftomachi, in pyrofin abiens: catarrhus faepe recurrens, vulgaribus remediis haud debellandus; faburra mucofa et flatus copiofi: vermes etiam et tormina, tum his tum flatibus tribuenda: dentitio difficilis, dentium etiam facillima corruptio. Offium compages haud facile folidefcit, fpongiofa manet et

epiphyſes aegerrime coaleſcunt. Pruritus ſingularis partium genitalium frictionem ciet, unde ſtupra manu commiſſa huic ſaepius cauſſae adiudicanda ſunt (*path. gen.* §. 180.). Quin non raro vidimus blennorrhoeam, dum pubeſcerent pueri puellaeque, diutius vigere, cum a laxitate ſola glandularum lacunarumque naſcatur.

624.

Haec aegritudo, cum partem quamdam ſeorſim adficit, plurimas ciere formas poteſt, quas cum multis iam locis enumeravimus, ſuperſedere earum illuſtrationi poſſumus. Sic hydrocephalus, apoplexia et epilepſia e tumoribus encephalum comprimentibus, pulmonum lenta inflammatio et ulceratio, hydrothorax et aſthma; maxime vero tabes ex obdureſcente meſenterio; arthritis e ſtaſibus abdominalibus, laxitatem ſcrofuloſam excipientibus; rhachitis etiam, gononcus; herpetes et exanthemata alia frequenter recurrentia comitantur morbum, ubi perficitur.

625.

Scrofularum cauſſae omnes verſantur in iis rebus, quae motum lymphae tardare, debilitare vaſa lymphatica et glandulas poſſunt. Congenita eſt ea glandularum atonia iis infantibus, quorum parentes eadem aut alia cachexia laborarunt: facile vero acquiritur, dum aëre degunt cubiculorum pravo, dum ſordibus ſituque ſqualent, dum culcitis plumeis continuo tenentur; dum validis rebus, carnibus, piſtrinarum operibus, cereviſia nutriuntur; dum ſorbitiones ſpirituoſae adduntur, aut, ut minus gerulas mulieres turbent, narcotica etiam. Quae cum perverſa contingit educatio, glandulis totique ſyſtemati lymphatico conciliatur laxitas ea ac inertia, quae huic morbo gignendo par eſt.

Superflua eſt quaevis acrimonia, vel e reſiduo acido phoſphorico vel aliunde petita, torpore eo glandularum ad expoſitionem ſufficiente.

CAPUT VII.

DE RHACHITIDE.

626.

Satis finitima eſt ſcrofulis haec aegritudo, cum iis ſaepius originem debeat, addita duntaxat oſſium prava nutritione. Dicimus autem rhachitidem cachexiam infantilem, perfectam macie et oſſium mollitie pravaque configuratione. Veteribus omnino incognita aegritudo a Barthol. Reusnero 1582 fertur primum deſcripta fuiſſe (*diſſ. de tabe infantum Baſil.*). Melius diſtinguitur ab Arnoldo de Boot, anglici exercitus medico in Hibernia, 1648, tabis pictavae nomine (*Obſ. de adfect. omiſſis ad calc. Petr. Borelli obſerv. med.*), et Franc. Gliſſonio (*de rhachitide, Hag. Com.* 1682. 12.). Quanquam nomen rhachitidis minus recte confictum ſpinam dorſi primitus adfectam ſignat, quae ſaepe integra eſt. Infantibus infeſtus morbus vel congenitus eſt, vel, dum dentiunt, raro poſt tertium aut quartum annum, ſemet prodit. Iuvenem ſeptemdecim Portalius, alium, duodeviginti annos natum Thomaſſinius (*Journ. de médec.* tom. 43. p. 222.) morbo correptum eſſe ferunt.

627.

Infantes huic morbo obnoxii auſteros mores oſtendunt, laſſitudinem ſentiunt et animi moroſitatem, ut ludis ſuetis haud delectentur, nec recte ac firmiter pedibus nitantur. Quodſi, ut fieri ſolet, caput gravius ſemper inclinatur, facie inflata et palleſcente,

fcente, obtutu oculorum torvo et pupilla dilatata, hydrocephalum divinaveris forte (§. 583.), qui et fociari folet. Interea aliter dein morbus perficitur, organis digeftioni et adfimilationi infervientibus maxime adfectis.

Id enim vulgare eft in hoc morbo, cupiditatem ciborum nimis augeri, maxime appeti valida, carnes, cafeum, piftrinarum opera: femper autem acore ftomachi conflictari ructibusque acidis: acidum etiam fudoris urinaeque odorem effe. Quae infunt urinae turbidae et lacteae fere acida, vegetabilia funt, benzoicum et oxalicum (*phyf.* § 292. *path. gen.* §. 117.). Abdomen continuo tenfum eft et inflatum, alvus dura. Macie fenfim membra confumuntur, e cute flaccida exprimuntur fila, quae vermiculorum forma comedones appellantur. Dentes, qui provenerunt, mox vacillant, nigrefcunt et carie corripiuntur.

628.

Haec quidem morbi initia ita progrediuntur, ut capitis offibus magis prominentibus, ambituque aucto, futurae nonnunquam discedant; immunibus tamen animi facultatibus, imo auctis ingenio et intellectu, aufterioribus tamen moribus. Tum lente tumefcunt glandulae, offibus etiam aliis foedatis: in quibus prima fere funt clavicularum, quae mollita curvantur, prominulis humeris, collo contracto, unde caput pectori ipfi nonnunquam infidere videtur. Epiphyfes omnium offium intumefcunt, quod dum in carpo et metacarpo, in tarfo et metatarfo contingit, duplices fere articuli apparent. Nec ingreffum nec manuum motum libere fieri ex his patet.

Sternum mollitum atque in partes, e quibus conferruminatur, fecedens, extrorfum curvatur: cartilago xiphoidea eodem vertitur, quod ftoma-

chus plenus et hepar tumidum eam protrudunt. Spina dorſi ita flectitur, ut cartilagines interpoſitae ſolvantur, corpora vertebrarum collabantur, nonnunquam quoque, ſine carie, conſumantur. Non rari ſunt tumores in faſcia longa columnae vertebrarum, quibus, accedente musculorum haud aequabili tractione, ſpina vario modo torquetur (*path. gen.* §. 219.). Accedit et caries interdum, ex ulcere iuxta lumborum vertebras orto, unde extremarum partium reſolutio ſequitur.

629.

Quae vitia pariter praecipitare ac in longum producere morbum poſſunt. Illud contingit, dum caries vertebras magis magisque exedit, accedente hectica febre; aut dum nutritio omnis deletur, tumoribus glandularum magis obdureſcentibus, ut nullum tandem superſit glandularum officium; nervi etiam, qui iuxta ſunt, comprimuntur. Hinc ſtupor membrorum et reſolutio, etiam citra cariem, habitus pravitas et flaccida indoles mortem brevi ſequuturam nunciant: quae animi deliquiis, nervorum distentionibus et oculorum caligine praeſagitur.

In longum protrahitur aegritudo, dum intra oſſa perſiſtit. Haec enim foedata, etiamſi omnino functiones quadantenus turbent, nequaquam tamen vitae perniciem minantur. Per omnem aetatem ſupereſt ea pravitas, ut longiora appareant membrorum oſſa, dum cum trunco comparantur; ut, vacillante et ſemoto propter ſpinam curvatam gravitatis centro, incedendo brachia poſtrorſum librentur; ut anguſtato thorace ſpiritus difficulter et cum ſibilo quodam ducantur; ut vox retineat gracilitatem quamdam, ut pectoris inflammationibus et tabi pulmonum obnoxii ſint. Cordis vitia varia ex hac aegritudine contrahi, Teſta uberius docuit. Animi vires illaeſae ſunt, quia

ſaepius multo magis auctae. Digeſtio et adſimilatio ſaepe integrae ſunt: nonnunquam id ſolummodo vitium ſupereſt, ut cibos nimia aviditate appetant, ut cupedias et mellita bellaria aegerrime ferant, alvo dura et flatibus ſaepiſſime adficiantur. Mulieribus etiam noxia eſt obliquitas pelvis et anguſtia ea, quae graviditatem moleſtam facit et partum impedit.

Neque tamen rarum eſt, aegritudinem hanc, ubi nondum inveteravit, vel arte vel natura ſanari: maxime dum pubeſcit corpus. Etenim, cum ſpina dorſi nondum magnopere curvata eſt, dentes firmi ſanique ſunt, neque dolores membra adficiunt, neque habitus valde pravus eſt, ſpem concipere licet, fore, ut mutato plane victu et vitae genere, provenientibus etiam exanthematibus ſenſim morbus tollatur.

630.

Infantum hoc morbo interemtorum cadavera diutius ſervant caloris et flexilitatis quamdam ſpeciem. Ubi penitius rimatus fueris, glandulae apparent ubique tumidae et maſſa ſaepe, qua oſſa firmanda erant, farctae: oſſa medullam habent fluidam et ſeroſam, ſpongioſa ſaepius ſunt, ut poſſis laticem exprimere. Pulmones ſunt undique cum pleura coaliti, tumoribus durioribus pleni: encephalus fluidior iuſto, ventriculi aqua ſcatentes, corpuscula, quae a Pacchionio vocantur, turgida. Veſica fellea, loco bilis, laticem albuminoſum continet: thymus dura et tumida reperitur.

631.

Quibus poſitis intelligitur, principalem aegritudinis cauſſam verſari in oſteogeneſeos vitio eo, ut calx phoſphorica, quae firmatura eſt oſſium compagem, praeter naturam abſorbeatur, ſuperſtite gelatina et albumine (*path. gen.* §. 110.). Hinc, qui acutiſ-

ſime de hoc vitio ſcripſit, Ioannes Malfatti regreſſum adeſſe ad embryonis ſtatum et praedominium vegetationis contendit; a qua quidem opinione alieni ſumus, quod cerebri vires magis perficiuntur in hoc morbo: quodque minus defectus materiei ſolidioris, qua oſſa firmantur, quam abſorbtio praeternaturalis aegritudinem conſtituit. Quod vero oppoſitum exiſtimat morbum ſcrofuloſum rhachitico, rationi obſervationique iuxta contrarium eſt.

Cauſſae autem remotae fere omnes ſunt, quas in ſcrofuloſo morbo poſuimus.

CAPUT VIII.

DE SYPHILIDE.

A. *De ortu et propagatione.*

632.

Hoc nomine inſignitur cachexia contagioſa, adfectibus partium genitalium inchoans et in pravitates ac deſtructiones oſſium partiumque corpus ambeuntium abiens.

Mira eſt malorum ſibi valde adfinium caterva, quae intra tropicos regnant, framboeſiae aut thymioſeos exemplo, quam utique differre a ſycoſi ſeu *Yaws* morbo arbitror. Huius varietatem norunt mediterraneae Africae incolae, cum mercatorum cohors e Darfur in regnum Fezzan eam apportant: fertur autem cavere a vera ſyphilide: haec etiam in iis provinciis ſemel duntaxat eumdem hominem corripit. (*Hornemanns Reiſe*, 122.) In India dicitur ſyphilis male curata in leprae quamdam ſpeciem transire, paronychiis et ulceribus rodentibus adiunctis, quod mali genus ignis perſici nomine venit. Idem adſerit Larreyus

de syphilide aegyptiaca,' quae, dum in lepram abiit, sine mercurio, aliis cedit artis praesidiis. Interesse statuunt plerique inter syphilidem et adfinia mala, quod leprae quaedam species et sycosis natura sanescant, syphilis vero nunquam. Sed refragatur observatio Brownii, Leonis Afri et Hornemanni, qui in torrida zona syphilidem omnino natura sanari perhibent: refragatur Abernethii animadversio, in Anglia ipsa symptomata manifesta syphilitica, absque hydrargyri usu, consanescere.

Varias esse formas huius morbi, ad finitimas morborum species propius accedentes, manifesto quoque elucet et thymiosi scotica, quam *Sibbens* aut *Siwens* appellant. E contagio syphilitico orta ulcera producit cum carunculis fungosis et pustulas per totum corpus, ossibus tamen immunibus. Ad sinum Pauli canadensem syphilidis grassatur forma, herpetibus et ulceribus, ossium etiam adfectibus insignis, quae haud semper coïtu aut contactu proxime propagatur. Iansenius vidit syphilidem plebi italicae ita infestam, ut, immunibus partibus verendis, tota cutis herpetibus et ulceribus foedaretur. Sycoseos forma apparuit syphilis, cum primum per Europam grassaretur, unde et nomen variolae magnae (*la grande vérole*) natum est. Eadem forma et nostris temporibus observarunt Pattuna (*dell' erpete*, p. 63.) et Thierrius (*Beobacht. in Spanien*, II. 226.).

Itaque intelligitur, syphilidem minus esse genus morbi, per omnem climatis et hominum differentiam constanter idem, quam varietatem morbi universalis foedi, qui cutem ossaque, partes etiam genitales et oris ambitum miro modo depravat.

633.

Ingens est opinionum commentorumque discidium de origine eius luis, quam a fine inde saeculi

decimi quinti per orbem terrarum obſervavimus. Hanc enim luem, coïtus impuri progeniem, veteribus fuiſſe incognitam, plerique conſentiunt. Si quae autem ſymptomata in ſuperiorum ſcriptorum monumentis traduntur, localia fere ſunt vitia, haud immerito ad thymioſin aut ſycoſin aut lepram denique referenda.

Ex America per primos invectores haudquaquam apportatam eſſe, alibi uberius probavi (*hiſt. med.* II. 616 ſq.). Creditum eſt, e lepra degeneraſſe aut e ſycoſi etiam et thymioſi, quae medio aevo impendio frequentiores fuerunt, quam antea. Quinetiam credibile eſt, leprae eas formas, populari morbo accedente, in hanc varietatem abiiſſe, cum ſimili modo et noſtris temporibus obedire ingenio morborum popularium videatur (*Hecker* in *Hufelands Journ.* XXVI. 4 p. 16).

Ex animalibus ſimili morbo laborantibus forte ortam eſſe ſuſpicati ſunt nonnulli. Id neſcio an confirmetur mira ea hiſtoria, quam memoriae tradidit Ruggerius; feminae nimirum, quae irrumari ſe a cane ſiverant, blennorrhoeam, ulcera venerea et bubones inde obtinuerunt (*Hufelands Journ.* 1810. *Nov.*). Dubius tamen eſt transitus luis in animalia, etiamſi Zelleri a Zellenberg experimenta in cuniculis inſtituta id docere videantur (*Ueber die erſten Erſcheinungen veneriſcher Local Krankheitsformen. Wien.* 1810.).

Sickhauſenii opinio (*neueſte Entdeckungen über das Vaterland und die Verbreitung der Pocken und der Luſtſeuche Leipz.* 1805.), ex effrenata libidine tribus infimae indicae, quae Parias dicitur, et ſalaci Priapi cultu ortam luem per zingaros ſaeculo XV. in totam Europam divulgatam fuiſſe, ſatis probabilis eſt. In India ſaltem priorem eſſe luis originem quam in Europa, Swediauero et Beckmanno placuit: teſtimonio maxime Ludovici de Barthema, peregrinatoris, id

confirmante, qui 1489 iam Calicuti regnasse adseverat. At, cum ambigua ea omnia sint, valeat tota haec quaestio.

634.

Contagii ingenium proximum aliis est. Negativam aquae formam in eo praevalere, probatur acidorum efficacia, quae innocuum id reddere possunt (*path. gen.* §. 159.). Peculiarem tamen habet indolem, quod, alienum a volatili aliorum natura, fixa est eius sedes in organis mucum et serum secernentibus, unde glandulas praeprimis eo adfici iam Franc. Pacius et M. A. Severinus statuerunt. Nunquam saltem musculos, cor, encephalum aut nervos destruit, sed corripit potissimum membranas mucosas, cutim, ossa et externas partes. Fixa eius indoles firmatur propagatione per contactum eorum membrorum, quae nudata aut exesa mucum infectum et saniem secernunt; necesse autem est, locus inficiendus ipse cuticula tenerrima tectus aut eius plane expers sit. Nec sanguini, nec sudori, nec aliis, praeter mucum, humoribus contagium communicatur. Adhaeret tamen fomitibus, vestimentis, lodicibus et stragulis, quibus infectio propagatur, dum loca contingunt cuticula tenerrima obducta aut denudata. Coïtus, lactatio, suavia libidinosa frequentissime contagium propagant.

Possitne per generationem et nutritionem fetus transire, ambigitur. Haud ignoro, plura esse exempla syphiliticorum infantum, quorum matres eadem lue laborarint; ipse saepius vidi infantes herpetibus et ulceribus venereis consumtos, quorum pater syphilide correptus esset, mater nullum haberet saltem ulcus genitalium. Etiamsi Vassalii observationibus (*sur la transmission du virus vénérien de la mère à l'enfant. Paris.* 1807.) fides detrahenda, quae ipse expertus sum, firmant eam opinionem, haud necessariam esse infe-

ctionem infantis, dum per vaginam, ulceribus forte obſitam, in partu transit, ſed poſſe etiam, licet minime proxime, ac per adſimilationem, ſyphilidem a matre ad infantem transire (*Cf. phyſ.* §. 529. 539. *path. gen.* §. 42.). Cum contagium, quoad nobis notum eſt, nullum cum ſanguine communicatur, actio in diſtans et multiplicatio, quae contagiorum proprietates diximus (*path. gen.* §. 157.), etiam in hoc cadit. Namque ſi virus e partibus genitalibus protinus vias aëriferas petit, e communione ſola membranarum mucoſarum, nec e proximo transitu aut adſimilatione id exponendum eſt: ſimili etiam modo a matre ad fetum transire poſſe id virus, ſtatuimus.

635.

Proximum eſt, ut inquiramus in modum, quo virus venereum corpus adſicit. Specificam ciere in partibus vivis incitationem, quam ſpecifica ſequatur inflammatio, ulceratio etiam ſpecifica, Jo. Hunteri eſt opinio, quae vero nil niſi obſcuram rem obſcuris verbis exprimit. Equidem ſatius duco, obſervationibus credere, quod contagium iſtud vaſa lymphatica protinus adſiciat, efficaciam eorum adeo augeat, ut ſentiendi facultas aut receptivitas, ipſis non deneganda, ſuscitetur, ut igitur nervorum modo agant, peſſumdata primaria ſorbendi facultate. Itaque correptae ſentiendi facultati reſiſtere conatur irritabilitas vaſorum, unde inflammatio oritur, qua vaſa lymphatica et membranae mucoſae adfectae muci copiam, contagio infecti, effundunt. Hinc igitur reliquum corpus incolume eſt, ſi localis haec adfectio praevalet: ſimile aliquid contingit, ubi glandulae adſiciuntur: reagente enim vaſorum ſanguiferorum irritabilitate, ſentiendi facultas aucta communicari cum aliis vaſis lymphaticis nequit. Quodſi vero ſenſim reactio minuitur, veneni actio in remo-

tas partes augeſcit, praeſertim in eas, quae ſenſu acutiori gaudentes cum primitus adfectis conſentiunt. Solet autem et hanc propagationem febris comitari, catarrhalem aemulans, cum viarum aëriferarum lymphatica vaſa praeprimis adficiantur. Deinde veneni actio alterna exſeritur in perioſteum et cutim, ita ut dolores oſteocopi, e ſenſu membranae illius magnopere aucto in cariem abeant, aut ulcera et exanthemata foeda cutim deturpent.

Poſſitne virus venereum latere in aliqua corporis parte, absque ullo effectu praeternaturali, ambigitur. Res quidem ipſa haud refragatur, namque ſeparatae omnino ſunt partes quaedam ope gangliorum, ut ſenſum cum aliis haud communicent: vaſorum inſuper ſanguiferorum actio reniti adeo poteſt, ut per aliquod tempus efficaciam virus amittat. Sed per annos integros penitus latere poſſe, ut ſaniſſimi homines tamen favillam ſub cineribus occultam gerant, mulieresque ſanae venereum contagium cum fetibus communicent, fabuloſum puto.

B. *De prodromis topicis.*

a. Blennorrhoea.

636.

Urethrae virilis et vaginae muliebris membrana mucoſa cum lacunis glandulisque variis mucum naturaliter ſecernens, ut contagio hoc irritatur, poſt auctam vaſorum lymphaticorum ſentiendi facultatem, copioſe profundit mucum, contagii multiplicati vehiculum. Is vero prodromus, ex anno 1520 inde ad luem accedens, multo leniorem eam reddidit: frequentior in Aethiopibus, rarior in Scotia, Canada et aliis borealibus terris.

Cum foſſa navicularis principalis ſit ſedes blennorrhoeae, virus vel primitus in coïtu glandem ad-

ficit, ex ea dein in urethrae introitum prorepens, vel proxime ita in foſſam pervenit navicularem, ut retracta, dum ſperma eiaculatur, urethra muci aut alius humoris contagium vehentis guttulam ſorbeat.

Nullo modo vero iis adſentamur, qui virus, quod blennorrhoeam ciet, diverſum arbitrantur a ſyphilitico, cum ſatis compertum habeamus, ulcera venerea oriri e blennorrhoea, hanc autem ex illis.

637.

Decurſus autem morbi hic eſt: Nychthemero uno aut altero aut pluribus etiam diebus poſt coïtum pruritus oritur, tenſiones et pungentes dolores in urethra virili et vagina muliebri, quae ex orificio inchoantes intus procedunt. In viris accedunt coëundi deſiderium, erectio penis, nonnunquam et pollutio: intumeſcente praeputio et glande, rubeſcente orificio urethrae et dolente. In feminis quoque labia vulvae, carunculae myrtiformes et ipſa urethra tumeſcunt adeoque dolent, ut coïtus dolores cieat. Maxime vero mictus dolores facit et ardores vehementes, ut ſtranguria et iſchuria accedant.

Quibus praegreſſis promanat latex initio feroſus, poſt magis ſpiſſeſcens, flaveſcens aut virideſcens: in mulieribus copioſior fluit atque partes verendas crurumque internam faciem adrodit. Ingreſſus et ſeſſio moleſtias creant, praeſertim cupiditatem meiendi et ſpaſmum veſicae.

638.

Intereſt inter virilem morbum et muliebrem, quod ille vehementior eſſe et magis inflammatorius ſolet: praeſertim dum frequentes accedunt erectiones, in quibus curvatur etiam et obrigeſcit coles.

Dolores perinaei, lumborum, funiculi spermatici, testiculorum et crurum socientur: qui cum ingravescunt, supprimitur fere effluxus, minuitur saltem. Praesertim vero huc faciunt corporis exercitationes nimiae, equitatio, saltatio, frigus corpore exceptum, abusus acrium aut exaestuantium rerum, purgantium etiam, et ipse coïtus. Quibus omnibus adeo augetur inflammatio, ut suppresso fluxu noxiae plurimae sequelae nascantur. Ischuria frequentissima est, de qua cum iam supra (§. 444.) sermo fuerit, alias enumerare licet. Quarum prima est hernia humoralis, seu dolentissimus testium, funiculi spermatici et epididymidis alterutrius tumor; doloribus ad urethram, ad inguen, crura et lumbos progredientibus. Is tumor, si diutius moratur, potest in sarcocelen terminari. De ophthalmia huius adfectus sequela, iam supra disputavimus (§. 204.).

639.

Diuturnae excipiunt blennorrhoeam praegressam valetudines, quae, interposito satis longo temporis spatio, tandem sequuntur. Eo pertinent, praeter bubones, urinae ea interceptio, quae ex incrassatis post inflammationem urethrae parietibus nascitur. Cognoscitur autem haec strictura sive *stenochoria urethrae* sequentibus notis: Sensim sensimque malignius fluit lotium, necessario semper vehementi nisu: flumen seu radius urinae gracilis est aut divisus, cum pluribus locis obtumuit urethra. Cereolus in urethram compulsus obicem invenit, quem transire nequit. Cum ulceratio simul adest, guttula saniei simul effluit. Augescit autem malum tempestate frigida, aut post vitia victus commissa. Cum penitus impeditur lotii fluxus, urethra miram in molem panditur, apostema ortum in fistulam abit.

Nec immunis eſt veſica urinaria ab iis vitiis, quae blennorrhoeam excipiunt. Obdureſcit aut carnibus obſidetur, quae, quantas noxas adferant, ſupra poſui (§. 306.).

640.

Proſtatae tumor vel comitatur blennorrhoeam, vel diutius poſt eam naſcitur. Quod ubi contingit vitium, lentiſſime increſcere ſolet. Initio ardor et dolores pungentes in perinaeo ſentiuntur, cum alvum mittit aut ſperma eiaculatur; commutatur interdum cum haemorrhoïdum ſequelis aut cum adfectibus calculoſis. Quodſi vero magis magisque intumeſcit ac dureſcit, comprimitur veſicae cervix, comprimuntur etiam veſiculae ſeminales et ipſe anus. Hinc cupiditas meiendi et alvum deponendi frequentior, moleſta tamen, cum ardeat et gracileſcat rivulus lotii: cum alvum deponit, obicem ſentit in ano; videtur etiam ſemper ſtercoris aliquid remanſiſſe. Digito in anum miſſo tangit in anteriori pariete tumor dolens: idem ſentitur cathetere per urethram adacto. Ingraveſcente malo, e compreſſa veſicae cervice iſchuria: e compreſſis vaſis haemorrhoïdalibus tubercula et nodi ad anum exiſtunt. Tandem poteſt in ulcus abire ſinuoſum, quod urinam per perinaeum transmittit.

Ex hac pravitate proſtatae blennorrhoea ſequitur ſecundaria, dum liquor proſtaticus effluit. Probe igitur in diuturno eo et non dolente fluxu inquirenda eſt proſtatae conditio. Namque vulgatius eſt vitium laxitas et torpor membranae mucoſae, foſſae navicularis et glandularum, quod facile dignoſcitur, dum aeger ipſe ſentit torpere continuo penem et flacceſcere; minui etiam fluxum, ubi irritantur eae partes.

b. Ulcera.

641.

Ulcuscula primaria coïtum impurum aeque fere frequenter, sed paullo citius sequuntur, quam blennorrhoea. In viris obsident praeputium, frenulum glandemque, in mulieribus partes pudendas omnes. Ubi in alias partes egerit virus, et hae possunt corripi iisdem ulcusculis, unde frequens est eorum ortus ad labia infantum lactantium, aut ad mammas nutricum, si hae ab infantibus habent infectionem.

Ita autem se habent: Dolorem sentit initio ardentem, quam macula sequitur rubicunda et vesicula exigua, increscens post aliquot horas et latice seroso impleta, ardores summos ciens: atque ubi rumpitur, cuticulam exedens. Forte vas lymphaticum sedem constituit: rupto eo excoriatio haec sequitur. Plerumque vero loco vesiculae tuberculum exile nascitur durum et rubicundum. Id ruptum post aliquot dies ulcusculum sistit dolentissimum, oris duris callosisque, fundo lardaceo, saniem effundens, quae quaqua fluit, similia producit ulcuscula, quibus partes adfectae destruuntur, accedente interdum inflammatione ad gangraenam spectante.

642.

Maxime vero is exitus metuendus est, si praeputium ante os contractum intumescit, inflammaturque, ut nudari glans nequeat. *Phimosis* dicitur id vitium, quo saepe ulcuscula sub praeputio latentia coguntur in gangraenam abire. Vidimus etiam coalescere praeputium cum glande. Contraria eius vitii pravitas est, tumor is glandis inflammatae, ut praeputium pone eam contractum protrahi ante eam

nequeat: *paraphimofis* dicitur, quo circuitus fanguinis plane impeditus gangraenam minatur. Nonnunquam utrumque vitium folam blennorrhoeam comitatur, fi glandulae Morgagnianae primitus adfectae funt.

643.

Ulcera excipiunt *carunculae* et verrucae variae formae, quae vel fupra cutim feruntur, vel intra eam haerent, vel etiam rimas occupant, ulceribus formatas. Quae fupra cutim feruntur, *condylomata* dicuntur, *criftae* aut *mora*, *fici* vel *marifcae*. Obfident omnia ea loca, quae occupaverat ulcus, praefertim ani ambitum: humectam habent et falebrofam fuperficiem, quae faniei guttulas ftillare folet, aut fanguinis profufionem excitant. Quae infra cutim haerent, durae funt *verrucae*, fed piforum fere forma, aridae nec dolentes: fola mole moleftae. Interdum per omnem vitam perfiftunt. Quae denique rimas occupant, *rhagades* dictae, callofas habent oras et faniem fundunt venenatam.

c. Bubones.

644.

Ulcera pariter ac blennorrhoeam excipit tumor glandularum lymphaticarum, quae fupra tendinem musculi obliqui externi fitae proxime virus e fuperficie glandis urethraeque accipiunt, unde interdum manifeftus transitus veneni e parte adfecta per vafa lymphatica in glandulas vicinas confpicitur. Locus is circumfcriptus optime indicat naturam fyphiliticam: bubones enim peftilentes inferiorem fedem habent (§. 121.), fcrofulofi multo plures glandulas fimul invadunt (§. 624.).

Eft autem tumor initio tenfus, cutis colore haud mutato, dein magis tenditur et dolet, crure

ſimul ſtupido. Deſidere ſolet, cum blennorrhoea aut ulcera, quae excitarant, conſaneſcunt. Tum omnino, ope reagentium vaſorum ſanguiferorum, actio veneni in vaſa lymphatica obtunditur et amovetur (§. 636.).

Cum vero dolores pulſantes in glandulis oriuntur, tumore ad ſuppurationem ſpectante, metus eſt, in ſyphilidem univerſalem abiturum eſſe.

C. *Perfecta ſyphilis.*

645.

Sic vocatur ſyphilis, cum, vulgo praegreſſis his prodromis, remotas partes corripit. Solet autem, maxime poſt bubones ſuppuratos aut poſt ulcera ſequi primum febris lenta, horroribus et calore volarum arido, atque gravedo cum lippitudine, ardore faucium et deglutitione impedita, vocis demum raucitate eaque mutatione, quae palatum eſſe tumidum choanasque adfectas, docet. Inſpectae partes oſtendunt tumorem rubicundum tonſillarum, uvulae palatique: vel maculae proveniunt, quae mox ulcerantur oris calloſis fundoque lardaceo. Inchoant hae maculae a faucium introitu, anterius proſerpentes, cum maculae ſcorbuticae ſoleant primum gingivas occupare, oras habeant flaccidas et liveſcentes, carnes etiam facile gignant luxuriantes. Continuo ulcera haec exedunt partes, quae iuxta ſunt, ipſaque oſſa, unde *ozaena venerea* oritur, ſi conchae narium adficiuntur: doloribus oſſium nocturnis ingraveſcentibus, effluente ſanie foetida, voceque et loquela valde impeditis. Habent haec vitia id ſingulare, ut diuturna ſint, facileque alternent cum aliis adfectibus, praeſertim doloribus oſteocopis et ophthalmiis.

Dolores ossium noctu praeprimis aegrum torquent, somnum omnem adimunt, sensum gignunt, quasi ossa urerentur aut exederentur: occupant frontem, sternum membrorumque ossa. Transeunt in exostoses, quae tumores periostei sunt inflammatorii, aut gummata, tumores molliusculos, aut cariem ipsam, quae saniem fundit pravissimam, atrisque punctulis mixtam.

Ophthalmia syphilitica iam supra posita fuit (§. 204.). Itaque indicanda sunt exanthemata maculaeque cutaneae, cum quibus alternare dolores osteocopos et cariem ipsam hactenus meminimus, ut exostosis inchoans mox subsidat, nec in cariem vertatur, si maculae eae efflorescunt: subsidentibus vero his iterum surgunt. Maculae eae sunt luridae vel lividae, albidae etiam, monetae mediocris ambitu, intra cutim haerentes, haud dolentes, nec cuti sensum adimentes, in sterno primum, dein quoque in facie proveniunt; cuticula plerumque secedit aut crustulis desquamatur, sanie stillante. Per menses nonnunquam integros haud mutatae supersunt.

Macularum loco scabiosae pustulae surgunt, maxime in facie, latice acri farctae, tum arescentes macula rubra superstite. Cum inter tempora frontem, vittae ad instar, occupant, *coronae venereae* nomine insigniuntur, frequenter cum doloribus frontis osteocopis et carie eius ossis alternantes. Solet autem et haec scabies in ulcera abire, oris callosis et lardaceo fundo conspicua.

Tandem hectica febris accedit, maciem et foeditatem totius corporis adferens. Faciei color ante naturalis, interdum floridior naturali, iam pallere incipit, cuti rugosa, furfuribus et squamulis obtecta: oculi cavantur: nasus gracilescit, ossa iugalia protuberant; capilli defluunt. Torquetur aeger

ger continuis doloribus nocturnis, carie et animi ea desponsione ut vitae taedeat. Sanguinis fluxus, alvus colliquescens et depastio partium mollium ossiumque consumere vires et praecipitare aegrum solent.

D. *Varietates et complicationes.*

646.

Cum iam tetigerimus (§. 632.) syphilidis varias formas, e climatis differentiis ortas, superest eas perstringamus, quae ab hominum discrimine et curationis ratione pendent.

Infantum recens natorum aegritudo alia est ac adultorum. Macie confecti infantes saepe in lucem eduntur, cute corrugata, maculis lividis obsita. Oculi fracti videntur, cornea turbida: palpebrae tumidae: vasa adnatae varicosa. Maculae eae, quas supra descripsi, oris ambitum, linguam, palatum obsident, deglutitioni obsunt. Tota corporis superficies maculis, rhagadibus, pustulis, verrucis occupatur, quae foedam saniem stillantes corpus conficiunt (*Mahon* in *Samml. für prakt. Aerzte*, XIX. 400.).

Alia est varietas, quae inepto hydrargyri usu producitur. Accedere solet salivatio, ulcera saniem limpidam vel cruentam profundunt: dentes vacillant: dolores augentur post minimam hydrargyri portionem; citissime aegri consumuntur.

Cum scorbuto complicatur lues venerea tum in agro Fluminali (*Heusteloup* in *Salzb. med. Zeit.* 1812. IV. 90.), tum in Scotia, ubi Sibbens morbus inde nascitur (*Hill's chir. Beob.* 153.), tum in Norvegia, ubi leprae species, *Radesyge* incolis dicta, inde exsistit (*Mangor om Radesygen*, 25.). Ossa plerumque et partes genitales minus adficiuntur in hac complicatione. Virium iactura est ab initio insignis; gingivae tumescunt et sanguinem profundunt: ulcera undique

proveniunt dolentiſſima, carnibus moriformibus cruentis conſita.

Arthritis quoque accedens memorabilem conſtituit complicationem, doloribus ad articulos circumſcriptis, per circuitus redeuntibus.

CAPUT IX.

DE SCORBUTO.

647.

Cachexia, polaribus litoribus familiaris et nautis, ſi longe per altum mare curſum continuant, infeſta, quae laſſitudine et virium iactura, gingivarum tumore, rigore genuum, lividis maculis et ulceribus flaccidis fungoſis perficitur, hoc nomine venit. Veteribus incognita fuit, cum μεγάλοι σπλῆνες Hippocraticae ſcholae longe differant (§. 313.). Ab eo inde tempore, cum navigationes longae, acu magnetica adhibita, inſtituerentur, vulgaris, a mediterraneis regionibus fere aliena eſt, ni forte in urbibus obſeſſis, ſolo ſalibus marinis ſcatente, ſimiles obveniant conditiones, quae morbo occaſionem praebere poſſunt. Facillime commutatur cum morbo maculoſo-haemorrhagico aut ipſa putrida febre, dum inchoat: melius dignoſcitur, cum iam inveteravit.

648.

nIitia vero mobi haec ſunt: Inſuetam laſſitudinem conqueritur aeger et pigritiam; ſpirituum difficultatem, utique cum corpus exercitat aut aëra frigidum ſpirat; animi marcorem et deſponſionem. Tum accedit ponderis ſenſus et rigor genuum, cute tenſa et livida, aut anfractibus ſerpentinis ſquamarum et furfurum conſita, pedibus ſtupentibus. Facies pallet,

livet, halone circa oculos viridi - flavescente. Cum inviti corpus exercitant, facies tota rubescit, oculis prominentibus et quasi inflammatis. Oculorum caligo et amblyopia; cupiditas ciborum amissa, plerumque acidorum herbarumque recentium aucta, halitu oris ingrato, aegrum exercent. Tum gingivae tument, flaccescunt, sanguinem profundunt, dum manduntur cibi aut gingivae tanguntur. Maculae proveniunt rubicundae aut lividae ad suras, lentium, monetarum aut volarum etiam mole, ambitu lurido aut nigrescente: eae per crura et ipsum abdomen proserpunt, integra facie. Ubi in calidis climatibus scorbutus grassatur, desunt maculae, eorum loco tumentibus membris hactenus ut digiti impressi vestigium diu supersit. Tubercula etiam plerumque cutim obsident, in quorum apice vesicula est: desidentibus postea succedunt maculae purpurascentes. Sanguis e vena missus ater est et spissus, cuticula viridescente tectus, sub quo seri copia limpidi adest.

649.

Post decem circiter dies aut aliquot hebdomadas rheumatici urgent dolores, tensiones etiam in abdomine, quasi constringatur: deinde ad genua magis sedent, ut fungum etiam articulorum producant. Rigor is prius obvenire quam gingivarum adfectiones in calidis, sequi eas in frigidis regionibus solet. Simul surae sanguinem variis locis effusum ostendunt: ulcerum etiam oris lividis, flaccidis, cruentis aut oedematosis et carnibus spongiosis sanguinem pravum saniemque flavam fundentibus. Si quid laesum fuerit, id facillime ulceratur.

Accedit spirituum summa difficultas, cum doloribus pectoris pungentibus, pulsibus torpidis et debilibus, urina turbida. Colici dolores saepius vehementer torquent aegrum, colicae pictaviensi similes,

membrorum etiam resolutione. Tum sanguinis reiectio per tussim et vomitum vires magis infringere corpusque consumere solet. Gingivae nonnunquam sphacelum concipiunt, cariem dentes, sanguine effuso facillime in grumos abeunte. Cicatrices plagarum diutius sanatarum recrudescunt, fracta ossa, quae e longo tempore iam coaluerunt, iterum discedunt; sanescunt tamen, dum idonea adversus scorbutum praesidia adhibentur.

Nonnunquam singulas partes duntaxat scorbutus adfligit: subito saepe nascuntur ulcera pedum in hominibus, qui alieni a scorbuto videntur.

Memorabile etiam est, immunes esse scorbuticos e febribus remittentibus calidorum climatum, nec, qui his conflictantur, scorbuto obnoxios esse.

650.

Ad extrema ventum est, cum membra algent et nigrescunt, sanguine continuo undique effuso, pulsu magis magisque desidente, spiritus difficultate summa, ut aërem etiam liberum ferre nequeant. Tum nervorum resolutiones et sphacelus mortem solent annunciare.

Cadavera secta sanguinis dissolutionem et depravationem universalem ostendunt: substantia viridescens, polyporum forma, e truncis magnorum vasorum, cordi vicinorum, extrahi potest. Pulmones farcti ac hepatis more duri, gelatina aut sero spissescente obducti, vel cum pleura coaliti sunt. Cor musculique cuncti flaccidi, pallidi sunt, spatiis quae intersunt, seri copiam continentibus. Serosa colluvies quoque in cavitatibus corporis obvia est.

651.

Ut caussas huius morbi enumeremus, primum est aëris indoles consideranda. Quodsi exploratum

habemus, nebulas algidas boreales huic aegritudini maxime favere, aërem etiam clausum tabulatorum navis; deserenda est eorum opinio, qui aërem oxygene ditiorem, qualis marinus sit, in culpa esse arbitrantur. Incolae insularum graecarum a pristinis inde temporibus aërem marinum inhalarunt, neque unquam scorbuto conflictati sunt. Sed humida aëris et frigida indoles ita nocet, ut minus sanguis oxydari possit. Ita etiam pravitas aëris agit: cum ignavissimus quisque nautarum, qui semper in tabulatis degit, multo citius et gravius scorbuto adfligitur, quam sedulus et laboriosus, qui maximam temporis partem in navigiorum tectis degit.

Altera caussa in victu quaerenda est. Vulgatissimum est, recentium nutrimentorum defectum accusandum esse, ubi scorbutus dominatur. Nec salitae carnes propter salis copiam, quam continent, nocere videntur, sed quia sale nutrientes carnium partes consumuntur. Itaque nutrimentorum defectus recentium et infirmare vires et sanguinis depravationi favere propter oxygenis defectum debet. Simili modo et ignavia et animi perturbationes deprimentes agere solent.

CAPUT X.

DE LEPRA.

652.

Cachexia contagiosa, quae vel maculis sensu destitutis vel herpetibus urentibus incipit, perficitur autem ulceribus malignis vel foeda cutis per squamas deturpatione vel tuberibus etiam membrorum durissimis sensuque omni carentibus, lepra vocatur. Contagii naturam ignoramus: humores tamen, qui illud vehunt, peculiarem hircinum odorem exhalant. Singu-

laris corruptio humorum partiumque ſolidarum, quae hic contingit, calidis climatibus familiaris, in zonis temperatis duntaxat rarius occurrit, ubi cauſſas peculiares, ſtaſes abdominales praeſertim et diutinam nutritionis labem ſupponit. Cum orarum maritimarum incolas praecipue corripiat, piſcium eſus frequenter accuſatus eſt, de quo tamen ambigendum eſt.

A. *Prodromi leprae.*

653.

Lepra alba et nodoſa, quas infra uberius diſtincturi ſumus, annunciantur maculis vel albis vel bruneis, ſenſu deſtitutis, quae vel ad partes genitales, vel in fronte aut manibus proveniunt, intra cutim demerſae videntur et pilorum colorem mutant. Per plures annos morantur, incolumi corpore, donec varia accedant ſymptomata gaſtrica et nervoſa; ſapor amarus, vomitus, capitis dolores, vertigo, deſidia et moeſtitia. Membranae cutis mucoſae, nec corio ſubſtrato, infeſtum eſt vitium, *vitiligo* Romanis, ἀλφὸς Graecis, (in λευκὴν ſ. album et φακὸν, ſeu lenticulam bruneam diducta), *Bahereth* et *Bohar* Moſi, Arabibus *Baraſch*, et Latinobarbaris *Morphea* dicta.

654.

Lepram ſquamoſam ſeu graecam antecedunt *impetigines* ſeu *pityriaſis*, quae deturpant cutim, ſolutam in furfures aut ſquamas craſſas, quaſi corneas, magnopere rodentes, urentes et prurientes. *Alopeciae* forma nonnunquam oritur haec impetigo, dum ab occipite inde capilli defluunt, finduntur et graceſcunt, fuſco cutis colore et rodentibus magnopere doloribus. *Ophiaſis* dicebatur veteribus alopecia, dum ſerpentino modo proſerpens, bulbos capillorum et epidermidem eroderet. Cum haec diutius perſiſtunt,

ortae, dum pubefcerent, quovis vere recurrentes, glandulis fimul tumidis, fufpicio eft, leprae prodromos effe. Totam cutim devaftare confuefcunt eae impetigines, ut continuo cutis magnis fquamis fubcorneis decedat, fudoribus profufis hircinum odorem exhalantibus.

655.

Nec tamen neceffaria leprae perfectae fucceffio, etiamfi fufpecta fint haec prodroma. Salubres ipfae maculae a Mofis inde temporibus obfervatae fuerunt, fi, quae fenfu deftitutae ante effent, prurire coeperunt, aut in exanthema rodens abire, fi circumfcriptos limites adipifcuntur, colore faturiori, fi menftruus fluxus aut haemorrhoïdes, ante interceptae, reftituuntur. Impetigines etiam, fi humectae funt et latius proferpunt, ex urina defidente nubecula critica, fpes eft, criticas effe. Quo quidem praecepto, obfervationibus fuffulto, certiffime refutatur Schnurreri adfertum, nihil critici effe in lepra.

Quodfi vero vel maculis vel impetiginibus praegreffis fuccedunt varia partium verendarum fymptomata: blennorrhoea, ulcera, coïtus defiderium immane, glandularum inguinalium tumores, metus eft, in lepram perfectam abitura effe. Augetur metus, cum febris accedit vel tertiana vel quartana, aut horripilationes crebrae, μυρμηκισμὸς, laffitudo artuum, oculorum caligines, vocis raucitas, vertigo et varia nervofi fyftematis pathemata, dum animus marcet, alvus obftipatur, et urina turbida fit.

B. *Lepra perfecta.*

656.

Febris autem lepram ipfam praecedens, magni momenti eft. Intermittere femper, atque vel

tertianarium typum servare, dum lepra squamosa imminet, vel quartanarium, si nodosa in promtu est, insolitam etiam lassitudinem, animi desponsionem, suspiciones perpetuas et meticulositatem gignere consuescit. Ad haec pulsus exiles, debiles et chordae ad instar tensi; urina turbida et iumentaria aut lateritia; sanguis e vena missus ater crassusque ac granulis nonnunquam albidis, quae lymphae coagulabilis vitium sistunt, mixtus est. Aeger praeter brutale coïtus desiderium, inquietissime transigit noctes, somniis turbulentis expavescit, spirationibus anxiis magnopere impeditis et spasmo creberrimo interceptis conflictatur. Halitus oris et sudoris odor hircini aliquid habent.

Tum habitus, sive haec sequatur sive illa leprae forma, sequenti modo deturpatur. Facies pallet ac intumescit: palpebrae tumoribus aquosis aut duris turgent, oculi lippiunt continuo, opaca et turbida cornea. Nasus gracilescit, intus adeo arescit, ut nihil emungi possit. Sternutatio adsidua maxime in limine leprae squamosae observatur. Venae colli, frontis et quae sub lingua sunt, varicibus intumescunt. Capilli decolorantur, gracilescunt, finduntur et defluunt. Vox semper rauca est et debilis. Haec symptomata quamvis praecedunt leprae formam, recurrunt etiam, quoties vere autumnove recurrit aegritudo.

657.

Ternae vero sunt leprae perfectae formae, quarum prima, *mosaica* vel *alba*, nostris temporibus rarissima est, ex alpho albo orta, si praesertim sensus omnis expers est, nullae impetigines accedunt, sed ipsa macula, latius proserpens, nivem refert colore, et oedemata candida omnium membrorum, quae lympha coagulata caussatur, producit.

Interdum rhagades exiſtunt in cute et eſcharae albae, quibus cutis ſecedit. Hydropibus demum et ſenſuum omnium inertia conſumuntur aegri.

658.

Multo frequentior, et a me ipſo et a Reuſchio (*Hufelands Journ.* 1810. *Jan.*) obſervata forma eſt *ſquamoſa* ſeu *graeca*, quod in Graecia popularis eſt. Naſcitur autem poſt impetigines rodentes, aut alopeciam et ophiaſin, dum febris tertiana acceſſit. Cutis deſquamatur fruſtis ſubcorneis, quae mole ungues digitorum referunt, interpoſitis furfuribus, et cute, quae infra eſt, ruberrima, inflammata et, noctu praeſertim, ardentiſſima. Rhagades adiunguntur et ulcera, quibus inſident maculae albae lardaceae. Ungues incraſſantur: pili finduntur et defluunt: odore perſpirationis pariter hircino: glandulis magnopere tumentibus et obdureſcentibus. Spirituum difficultas ſtrangulationem minatur, tuſſi ſociata ſpaſtica et vehementiſſima, quae a quolibet aëris liberi, frigidiusculi acceſſu exaſperatur. Cupiditas ciborum immanis eſt, ſitis ingens, vox debilis et rauca: tandem animi deliquia accedunt, cum nervorum diſtentionibus alterna, quae praecipitare aegrum conſueſcunt.

Interdum ita occurrit haec forma, maxime in Oriente, ut dolores membrorum rheumaticos et ponderis ſenſum, animi etiam deſponſionem ſequantur puſtulae lividae, apice ruguloſo et acervis maioribus coagmentatae. Gluteos frequentiſſime musculos obſident, poplitem quoque et faciem, rarius pectus et abdomen. Quibus areſcentibus eſcharae nigriusculae ſuperſunt, ſub quibus promanat latex flavicundus, foetidus. Tum ſpirationes impediuntur, pulſus exilis fit, cutis rugoſa et flavida. Senſus cutis deletur: exanthema nec pruritum nec

ſenſum alium ciet: muco narium et lacrimis interea adeo acribus, ut malae exedantur. Tandem puſtulae abeunt in ulcera rodentia, partibus quae iuxta ſunt, tuberculoſis et lardum referentibus, quibus demum artus integri deſtruuntur.

659.

Lepra nodoſa ſeu *Elephantiaſis*, tertia leprae forma vel ad ſecundam, quam modo poſui, vel ad praegreſſam alphum fuſcam ſeu morpheam accedit. Febris autem ante accenditur quartana, animi deſponſionem et ſummam triſtitiam adferens, glandulis interea obdureſcentibus. Faciei color fuſcus fit aut luridus, utri ſimilis inflatio adeſt, palpebris inprimis turgidis, tubercula habentibus, inverſis: oculo angulis deſtituto, globoſo, aut distracto et torvo, adſiduo lippiente, caligante etiam. Ad aures, malas, labra, mentum, ad omnem denique corporis ambitum tubera ſiſtunt, nucum iuglandium aut ovorum etiam anſerinorum mole, quibus et rhagadibus labrorum cruentis facies horridior morte ipſa redditur.

Huic turpitudini accedit melancholia vel veſania, quae brutis ſimiles facit homines: ſenſibus omnibus adeo obtuſis, ut et infra bruta demergi videantur. Vox debilis, loquela blaeſa aut penitus abolita: ſenſus totius cutis adeo deletus eſt, ut tubera incidi poſſint absque ullo ſenſu. Cupiditas ciborum et coïtus effrenata eſt: macies tandem accedit, qua cutis adeo adficitur, ut in plicas contrahi poſſit.

In praeceps datur aeger, cum tubera ulcerantur: ſunt autem maxime maligna haec ulcera, oris duris et calloſis, ſuperficie fungoſa aut carnibus ſpongioſis, moriformibus obſita. Quin venereorum nonnunquam, ubi partes muci ſecretioni dicatae

ſunt, faciem induere ulcera Pearſonius vidit, ſolo ſenſus acuti defectu differentia. Cutis, quae iuxta eſt, rumpitur, effluente ſanie cadaveroſa, cruenta, orisque rhagadum calloſis. Tandem oſſium vitia et caries ſociantur, quibus tota membra vaſtantur.

Ad Rhodani oſtia frequens eſt varietas huius ſpecies, quae inchoat rigore tendinis Achillei, tumore cruris haud oedematoſo, venarum turgore: tum ſequuntur tubercula et plicae per totum fere corpus. Quae omnia per plures annos morantur, incolumibus functionibus: tum vero rauca fit vox, halitus oris teter, gingivae putreſcunt, dentes corrumpuntur, ulceribus malignis membra vaſtantur. Hereditarium eſſe hunc morbum, nec contagioſum, Ioanniſii obſervatione conſtat.

660.

Cadavera poſt mortem ſecta telam cellularem habent ubique ſpiſſam et cartilaginum ad inſtar duram, glandulas ſcirrhoſas, musculos indumento lardaceo veſtitos: idem tegmen tam firmiter adhaeret oſſibus, ut ſeparari facilius fibrae oſſium quam lardaceum illud tegmen poſſint. Nullum ideo perioſteum reperitur: tota oſſium compages ſpongioſa eſt, mollis, carieque exeſa. Nullus medullae tubus, ſed farctum os eſt et uniforme. Viſcera omnia, maxime hepar et ſplen, tuberculis et calculis obſidentur, pariter etiam meſenterium et pancreas.

661.

Non raro elephantiaſis topica eſt, aut in pede brachiove alterutro terminata. Febre quartana praegreſſa intumeſcunt glandulae axillares vel inguinales: vaſa lymphatica partis rubeſcunt: accedente nonnunquam hydrocele vel teſtis alterutrius duritie.

Tum membrum tumefcit, durefcitque ita, ut nullum digiti impreffi veftigium fuperfit: nec fenfus ullus in tumore eft, nec motus articulorum, qui magnopere turgent, tendinibus fimul contractis et rigentibus. Ungues fpiffefcunt, finduntur et avium rapacium angulis fimiles fiunt. Integrum interea eft reliquum corpus, atque per totam vitam tolerabilis eft valetudo, utique dum venae membri varicofae fiunt, quibus durities minuitur.

C. *Varietates leprae et complicationes.*

662.

a. Leucaethiopum morbus.

Alphum album univerfalem cum Swediauero nuncupare licet morbum leucaethiopum, quibus incolae torridiffimarum et humidiffimarum regionum, praefertim ifthmi darici, litorum Africae occidentalium et infularum auftralium conflictantur. Corii totius pigmentum, ex hydrogene et carbonico conflatum, deeft, una cum uveae pigmento (*phyf.* §. 262.). Hinc totus corporis ambitus pallefcit, tumidus eft et rugulofus. Crines caprinis fimiles, aut ambufti apparent: in tota cute plumulae candidae erumpunt aut furfures. Simul nyctalopia adeft, pigmento uveae deficiente, quod radiorum lucis vehementiam mitigat, unde rofeum uvea colorem adipifcitur: continuo igitur nictitant palpebrae, quae et inverfae et curvatae effe folent: ciliis et fuperciliis pariter candidis ac reliqui crines: ofcillat continuo pupilla. Haec eft vera leprae albae varietas, etiamfi pigmenti defectus in uvea et nyctalopia Germaniae incolas quandoque corripiant.

663.

b. Lepra rubra vel cayennenfis.

Medio aevo iam occucurrit varietas leprae, *alopecia* Vitali de Furno dicta, quae magnas cieret

pustulas rubras aut vesicas in facie, gingivarum tumore cruento ac ulceribus malignis accedentibus, quae praeter cutim etiam carnes et ossa exederent. Similes aegritudines Bayonius Cayennae, Forsterus uterque in insulis amicorum, ac Pallas inter Calmuccos observarunt. Maculae rubrae flavis mixtae, finibus circumscriptis, sensu destitutae in facie, ad aures et collum nascuntur: quae mox latius proserpunt, desquamantur et cutim furfuraceo pulvere implent. Tum incrassatur cutis, maxime faciei: tubercula crassa deformia ad aures et labia oriuntur, pariter tetra aspectu ac in elephantiasi. Accedunt impetigines per totum corpus in ulcera foeda, spongiosa abeuntes, quibus etiam ossa exeduntur. Complicatio forte leprae cum scorbuto subest: in calidis regionibus se tali modo manifestans.

664.

c. Lepra norvegica et taurica.

Quodsi vero in frigidis et nebulosis oris Norvegiae, insularum Orcadum, Islandiae, Lapponiaeque ad lepram scorbutus accedit, faventibus inprimis variis victus vitiis, inchoare solet doloribus rheumaticis symptomatibusque catarrhalibus, cum gravedine, capitis doloribus et temulentia, appetentiae defectu et tumoribus uvulae, palati tonsillarumque. Ad haec peregrinus faciei rubor, maculaeque ruberrimae ad nasum et malas per plures menses continuant, donec in impetigines abeant, squamas albidas aut furfures propellentes. Maculae dein in facie fuscae aut lividae oriuntur, sensu destitutae, in ulcera pessima abeuntes. Tubera quoque cuprea, pisorum mole per corporis ambitum nascuntur, sensu privata, laticem cruentum fundentia ac demum in mala ulcera abitura. Quae dum faciem occupant, nobilissimas vastant partes;

oris erofis, duris et fordidis aut impetiginofis, venis etiam, quae iuxta funt, valde turgentibus. Differunt ab iis, quae fcorbutus ciet, quod duriores habent oras; a leprofis, quod carent efcharis craffis, quibus haec teguntur.

In taurica cherfonefo vulgare eft malum, leprae norvegicae adfine, quod vero differt cruftis craffis ulcerum, quibus norvegica forma caret: differt etiam, quod tot partes haud deftruere foleat: immunes enim volae manuum, axillae, glutei musculi, poples et capillata capitis pars funt.

665.

d. Lepra aleppica et afturica.

Omnibus fere, qui Aleppum habitant aut ad eam urbem devertunt, familiaris eft nota feu puftula rubra, in facie nata, parum dolens fed pruriens, et in unguis molem crefcens. Poft plures menfes crufta oritur in impetigine farinofa, quae tandem, fine ulceratione, fecedit, cicatrice foeda fuperftite. Nulla interea fanitati noxa inde adfertur: et eos infeftat haec nota qui iamdiu Aleppum deferuerunt. Aqua eius urbis accufatur, fed nefcio quanam ratione (*Schultz Leitungen des Höchften*, V. 230. *Ferriere - Sauveboeuf Reifen in die Türkey*, 511.).

Similis nota incolas convallium Cantabricae et Afturiae quovis fere vere corripit, maculam fimilem relinquens: fed dorfo foli manuum pedumve communis. Ad hanc accedit impetigo, vinculi collaris forma, quod oedemata brachiorum adfert tantamque virium iacturam, ut erecti ftare nequeant, fed continuo contremifcant aegri. Tum etiam veficulae, aphtharum more, oris ambitum et linguam occupant: noctu vero ardor per totum corpus et infomnia; denique melancholia, vefania, fatuitas, fen-

ſuum caligo ac ſopor, quibus poſtremo conſumitur corpus (*Thierry recueil d'obſerv. de médec.* II. 337.).

666.

e. Lepra mediolanenſis.

Pellagrae nomine graſſatur per plebem inſubricam in agro mediolanenſi, ticinenſi et tridentino foeda lues, parcens iis regionibus, ubi febres intermittentes regnant. Dicitur inopiae plebis, pravo victui et ſtaſibus abdominalibus originem debere: hereditate etiam transire, ſed minime contagio.

Praecedunt ſymptomata diuturnae atoniae viſcerum abdominalium; colici dolores, laſſitudo, deſidia, ſtupor, animi marcor, vertigo et pulſus lenti debilesque. Plurium menſium ſpatio interpoſito, plerumque vere, dum apricatione incaluit homo, naſcuntur dolor tenſivus et ardor in dorſo manuum pedumve aut in pectore, qua veſtibus nudum eſt. Rubor exiſtit et tumor, eryſipelati non disſimilis. Ad haec dolores capitis pungentes, formicatio etiam, fulguris ad inſtar ſpinam dorſi percurrens. Pedes doloribus rheumaticis cruciati ita infirmantur, ut ingreſſus impediatur, continuoque vacillet: nervorum distentiones quoque cum reſolutionibus membrorum alternant. Mirabilis eſt odor perſpirabilis cutanei et ſudorum: aemulatur bombycum textum: ſaporem queruntur ſalſum, oculorum caliginem, dittopiam, marmarygas, tinnitum aurium.

667.

Quodſi vero non apricaretur homo, vel protinus ut prima ſentiret ſymptomata, umbram domeſticam quaereret, peculiari ſua forma haud provenit exanthema, quod etiam ſalubre non eſt, cum ſymptomata nervoſa etiam ingraveſcant poſt eruptio-

nem. Eryſipelas iam magis lateſcit, finibus haud circumſcriptis: veſiculae naſcuntur ſanie farctae: cutis fiſſa rimas ſiſtit in manibus vel articulis: tum demum deſquamatur (*ſi pela* Italis, unde Pelagrae barbarum nomen) furfuribus vel exiguis fragmentis. Cutis interea iterum ſaneſcit ita, ut verſus autumnum integra ſit. Vere autem ſequenti recrudeſcit: quoque crebrius revertitur, eo magis corpus conficere viresque extenuare ſolet. Ardor partium adfectarum noctu adeo exaſperatur, ut quietem omnem adimat: accedit vitae taedium et inſuperabilis animi abiectio. Aliis nunquam inſidiantur: ſibi ſolis nocituri, ni continuo in ſpeculis ſis. In aquam et puteos ſe coniicere ſtudent, remanente ſimul ſalacitate brutali, qualis in leproſis vulgaris eſt. Tandem vel febribus nervoſis vel phthiſi, hydrope et maraſmo interimuntur.

Cadaveribus ſectis viſcerum abdominalium inflammationes, pulmonum durities coriacea, cordis flacciditas: vaſorum lymphaticorum encephalo providentium turgor, ventriculorum colluvies aquoſa aut meningum inflammationes in conſpectum venerunt.

Cauſſam novi plane morbi Marzarius quaerit in victu incolarum, qui Zeae Mays granis haud ſatis maturantibus veſcuntur, olim melius frumento nutriti.

CAPUT XI.

DE TRICHOMATE.

668.

Dicitur trichoma ſeu plica polonica ſingularis cachexia, quae capillitii contortuplicatione inextricabili perficitur. Ad ripas Viſtulae Boryſthenisque vulga-

vulgaris, et in Dacia et apud Infubres occurrere fertur, quinetiam in Germaniae regionibus udis obfervata eft. Contagio propagari exploratum habemus, maxime vittis aut pileis aliisque capitis velamentis, quibus ufus eft trichomaticus: coïtu etiam et lactatione. Qualem vero originem habeat, merito ambigitur: Wolframii Larreyique opinio, fyphilidis formam effe, aliena a veritate eft, quoniam lues ea Poloniam etiam infeftat, fuetis fuis fymptomatibus ftipata. Ceterum eamdem opinionem iam ante ducentos annos propofuerunt Luc. Laelius (*de farmatica lue. Ferrar.* 1600.) et Euftach. Rudius (*de morbo gallico. Venet.* 1604.) refutati ab Andr. Pofthumo (*feptem morborum ad Sarmatas dialogus. Vient.* 1600.). Immundities certe plebis farmaticae et mongolicae fufficere videtur ad pravitatem eam humoris, quo capilli nutriuntur, peculiarem producendam, cum fimilis cauffa in aliis regionibus, maxime in Saxonia inferiore (*Vogler* in *Hufelands Journ. XI.*), fimilem effectum cauffetur.

669.

Plerumque morbus in ambitu prius non provenit, quam fingularia praecefferint fymptomata univerfi corporis adfecti. Per plures hebdomadas aut menfes laffitudinem queruntur, animi marcorem, fomnum inquietum, fomnia turbulenta, dolores artuum rheumaticos, cupiditatem ciborum perverfam, ut aveant potiffimum forbitiones fpirituofas. Graviffimi funt capitis dolores, praefertim in orbita et fuperciliis: adfidua fere vertigo, oculorum caligo, tinnitus aurium: frequentes opthalmiae, in fuffufionem quoque abiturae: crebrae palpitationes cordis, cardialgiae, colici dolores cum alvo duriffima et membrorum refolutionibus. Mulieres a menftruo fanguinis curfu deftituuntur: vi-

ri saepius symptomata haemorrhoïdalia conqueruntur. Ad haec hypochondriaci aut hysterici adfectus, cum gulae spasmis et ipsa hygrophobia.

670.

Quodsi capillitium non derasum est aut non defluxit, vere plerumque perfici morbus incipit ita, ut formicarum repentium, dolorum pungentium et horripilationum sensus in fronte et capite toto oriatur: tum sudores viscidi aut oleosi et foetidi per caput et ceruminis insolita copia ex auribus profunduntur. Bulbi capillorum tument: ipsi pili spissescunt, pinguedine obsidentur atque tam arcte conglutinantur, ut, pexi sint aut impexi, calamistris ornati, cincinnati vel coma longa defluentes, semper eamdem formam servent. Digitos, quibus tanguntur, imbuunt pinguedine, foetore atque nonnunquam pruritum et pungentes dolores cient. Crescunt interea implexi et complicati capilli, neque queritur aeger quidquam praegressorum adfectuum, postquam in capillos intravit id vitium. Quodsi vero plica haec deraditur aut praeciditur, metastases periculosae, inflammationes viscerum, amaurosis, epilepsia, apoplexia et alii morbi nervosi sequi consuescunt. Potest tamen impune praecidi plica, dummodo exspectatur novus capillorum proventus, sub plica accidens, qui si digitis magis magisque tollitur, praeciditur plica citra noxam.

Cum non sufficiunt crines, aut cum virium iactura adest, febris hectica oritur, ulceribus et carie syphilidem aemulantibus stipata. Cum deraso capite vires tamen sufficiunt, intrat virus ungues, qui miro modo spissescunt, finduntur, ulceribus demum destruuntur: solent quoque sudores glutinosi saluti conferre.

CAPUT XII.

DE SYCOSI ET THYMIOSI.

671.

Sycosin (Yaws morbum, Safath Arabum, variolam magnam medii aevi) vocamus foedum morbum contagiosum, Africae Asiaeque tropicae familiarem, qui post dolores osteocopos pustulis variolas aemulantibus collumque maxime obsidentibus perficitur.

Thymiosin vero (Pians, Framboesiam Sauvagesii) appellamus vitium pariter contagiosum, quod post pruriginem et rosionem cutis impetiginibus et ulceribus perficitur, quae carnes habent luxuriantes moriformes, partibus verendis praeprimis familiares. Aethiopibus pariter infestus, originem habet morbus in ora occidentali Guineae, utique in provincia Sanguin, unde in Indiam occidentalem servi Aethiopes adferunt. Itaque, quod negarunt nonnulli, discrimen est constans inter utrumque morbum: tum leprae tum syphilidi uterque finitimus est, ut formam pristinam forte illius luis in hoc morbo quaerere liceat (§. 632.). Coïtu enim uterque morbus propagatur, sub utriusque specie etiamnum variis regionibus lues venerea occurrit, eademque artis praesidia, utique hydrargyrum, ad sanationem expediunt. Differt tamen sycosis a syphilide, quod natura sanescat, quod partes genitales minus adficiat, quod infantibus praecipue infesta sit. Thymiosis differt dolorum osteocoporum defectu et ulceribus scorbutica potius aemulantibus quam syphilitica.

672.

Itaque sycosis nunciatur similibus passionibus, quae et leprae quasdam species praegrediuntur. Fe-

bris hectica hominem exercet, pulſibus tardis, iactura virium et doloribus oſteocopis, ſomniis etiam terrificis. Ad haec cupiditas ciborum perverſa, ut nauſeoſa appetat; animi deſponſio et melancholia, quae in taedium vitae mutatur. Interea caput tumet et deformatur, puſtulis variolas referentibus ad collum exiſtentibus, quae furfuribus tectae mox latius proſerpunt. Lente progreditur eruptio: qua perfecta ſymptomata nervoſa praegreſſa quidem deſinunt, perſiſtentibus doloribus oſteocopis, in cariem terminatis. Quodſi puſtulae per aliquod tempus adfuerunt, pili qui iuxta ſunt, albeſcunt; ipſae puſtulae ſanie ſpiſſa tenaci implentur, quae vicinas partes devaſtat et corroſis venis ſanguinis profuſiones ciet. Ipſae vero nec graviores excitant dolores, nec ſenſu omni deſtitutae ſunt.

Ulcera ex his nata oras habent furfuraceas, ſaniemque profundunt tenacem albidam. Ad articulos grandeſcunt, atque rigorem aut ancyloſin efficiunt. In plantis pedum naſcuntur ulcera calloſa, carnibus obſita et varicoſis venis cincta: quibus ingreſſus penitus impeditur. Ulcerum eorum progreſſus febrim hecticam attrahit, macie, alvo colliqueſcente et hydropibus corpus conficientem: unde poſt mortem Schillingius viſcerum ſuppurationes obſervavit. Nonnunquam in lepram impetiginoſam abire is morbus viſus eſt.

673.

Thymioſin contra praecedunt prurigines et impetigines partium verendarum, cum hectica febre. Eae impetigines etiam in axillis et inguinibus aut ad plagas et ulcera, quae ante exſtiterunt, obviae ſunt. Inſunt iis puſtulae exiguae rubicundae, dein albeſcentes, quae ruptae acrem laticem flavicundum, ſed nequaquam pus profundunt. Ad volae

ambitum panduntur ulcera, partes verendas exedunt, habent carnes perpetuo ſpongioſas, flaveſcentes, ruborum aut mororum forma, quibus accedunt rhagades oris impetiginoſis, ſaniem acerrimam ſtillantes. Capilli partesque vicinae flaveſcere ſolent. Abeunt autem, maxime in pedibus, in carcinomata et cariem. Haec etiam et oſſium mollities ſequuntur, dum eruptio haud perficitur: alioquin ſalubris eſt: cum oſſium morbi praevii tollantur.

Nunquam vero ſponte ſua ſaneſcit, qui thymioſi conflictatur: accedunt tandem macies, nervorum reſolutiones adfectionesque. Cum ſyphilide non raro complicatur.